

DICTIONAR DE ARHAISME

MONICA-MIHAELA BUSUIOC

DICTIONAR DE ARHAISME

Monica-Mihaela Busuioc

Copyright © 2005, 2006 Editura **ALL EDUCATIONAL**

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României BUSUIOC, MONICA-MIHAELA

Dicționar de arhaisme / Monica-Mihaela Busuioc;
București: Editura **ALL EDUCATIONAL**, 2005, 2006
496 p.; 17 cm (Dicționar școlar)

Bibliogr.

ISBN 973-684-644-X

81'374.2:811.135.1'373.44=135.1

Editura **ALL EDUCATIONAL**: Bd Timișoara nr. 58,
sector 6, cod 061317 – București
Tel.: 402 26 00

Fax: 402 26 10

Departamentul distribuție: Tel.: 402 26 23; 402 26 34; 402 26 25

Comenzi la: comenzi@all.ro
www.all.ro

Redactor: D. Tomescu
Copertă: Stelian Stanciu

DICTIONAR DE ARHAISME

453006

MONICA-MIHAELA BUSUIOC

Părinților mei...

Lista abrevierilor

acc. = accentuat	fam. = familiar
adj. = adjectiv	fig. = figurat
adj. dem. = adjectiv demonstrativ	Fin. = finanțe
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	Fiz. = fizică
adj. pos. = adjectiv posesiv	fr. = limba franceză; francez
adv. = adverb	Geol. = geologie
adv. inter. = adverb interogativ	germ. = limba germană, german
alb. = limba albaneză; albanez	gr. = limba greacă (veche); grecesc
Arhit. = arhitectură	Gram. = gramatică
art. = articol; articulat	Iht. = ihtiologie
Astron. = astronomie	interj. = interjecție
Ban. = Bañat	in tranz. = in tranzitiv
Basar. = Basarabia	invar. = invariabil
bg. = limba bulgară; bulgar	it. = limba italiană; italian
Biol. = biologie	î. H. = înainte de Hristos
Bis. = termen bisericesc	Jur. = științe juridice
Bot. = Botanică	lat. = (moștenit din) limba latină; latinesc
Bucov. = Bucovina	lat. med. = limba latină medievală
cca = circa	lat. pop. = latină populară
ceh. = limba cehă; ceh	Lingv. = lingvistică
cf. = confer	livr. = livresc
Chim. = chimie	loc. = locuțiune
concr. = concretizat	loc. adj. = locuțiune adjectivală
conj. = conjuncție	loc. adv. = locuțiune adverbială
Contab. = contabilitate	loc. conj. = locuțiune conjuncțională
depr. = depreciativ	loc. prep. = locuțiune prepozițională
doc. = document(e)	loc. vb. = locuțiune verbală
d. H. = după Hristos	m. = masculin
Dobr. = Dobrogea	magh. = limba maghiară; maghiar
engl. = limba engleză; englez	Măram. = Maramureș
expr. = expresie	Mat. = matematică
f. = feminin	
fact. = (tranzitiv) factitiv	

m. gr. = limba medie greacă	reg. = regional
Milit. = termen militar	refl. pas. = reflexiv pasiv
Mitol. = mitologie	refl. recipr. = reflexiv reciproc
Mold. = Moldova	rom. = limba română; român
moșt. = moștenit	rus. = limba rusă; rus
Munt. = Muntenia	săs. = dialectul săsesc
n. = neutru	sb. = limba sârbă; sârbism
ngr. = limba neogreacă; neogrec	scr. = scris
n. pr. = nume propriu	sec. = secolul
nr. = număr	s. f. = substantiv feminin
nùm. = numeral	sg. = singular
num. col. = numeral colectiv	sl. = limba slavă (veche); slav
num. ord. = numeral ordinal	slavon. = limba slavonă; slavonism
Olt. = Oltenia	slov. = limba slovenă; sloven
Ornit. = ornitologie	s. m. = substantiv masculin
p. anal. = prin analogie	s. n. = substantiv neutru
peior. = peiorativ	sp. = limba spaniolă; spaniol
pêrs. = persoană	spec. = prin specializare
p. ext. = prin extensiune	subst. = substantiv
p. gener. = prin generalizare	suf. = sufix
pl. = plural	tăt. = limba tătară; tătăresc
pol. = limba poloneză; polonez	tc. = limba turcă; turcesc
pop. = popular	Tipogr. = tipografie
port. = limba portugheză; portughez	Transilv. = Transilvania
pr. = pronunțat	tranz. = tranzitiv
pref. = prefix	unipers. = unipersonal
prep. = prepoziție	țig. = limba țigănească; țigănesc
p. restr. = prin restricție	ucr. = limba ucraineană; ucrainean
prez. ind. = prezentul indicativului	v. = vezi
pron. = pronume	var. = variant
pron. dem. = pronume demonstrativ	vb. = verb
pron. nehot. = pronume nehotărât	v. sl. = veche slavă
pron. pers. = pronume personal	zool. = zoologie
refl. = reflexiv	

- abă, abale** (< tc.) s. f. 1. Stofă groasă de lână, de obicei de culoare albă, din care se confecționau haine țărănești; pănură, dimie. 2. *Spec.* Haină confecționată din aba (1).
- abác, abace** (< fr., it.) s. n. 1. Dispozitiv pentru calcule aritmetice elementare, alcătuit dintr-un cadru cu vergele orizontale, pe care se pot deplasa bile (colorate). 2. Tabel, diagramă care permite rezolvarea rapidă a unor calcule.
- abagér, abageri** (< *abagerie*) s. m. (Mold.) Abagiu.
- abagerie, abagerii** (*abagiu* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Atelier, fabrică sau prăvălie de (haine de) aba. 2. Meseria de abagiu.
- abagíu, abagii** (< tc.) s. m. 1. Fabricant sau negustor de aba; (Mold.) abager. 2. Croitor de haine de aba.
- abáldă** (probabil din germ.) s. f. Magazie.
- ablás, ablași** (probabil din germ.) s. m. (Mehed., până la 1859) Nume dat birnicilor de la sate.
- abolițiune, abolițiuni** (< fr., lat.) s. f. Abolire. [Pr: *-ți-u-*].
- acău, acauă** (< magh.) s. n. (Transilv.) Veche măsură de capacitate pentru lichide, mai mare decât vadra.
- acceá, accele** (< tc.) s. f. (Mold.) Veche monedă de aramă, bătută de Ioan Vodă cel Cumplit în 1573, având probabil valoarea unui aspru turcesc.
- accéz, accize** (< fr.) s. n. Taxă încasată la barieră, pentru mărfurile intrate în comune sau în orașe, constituind venitul acestora. [Pl. și: *accizuri*. – Var.: *acciză* s. f.].
- accizár, accizari**, (*acciz* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaş care încasa accizele.
- acciză** s. f. v. **acciz**.
- achingíi** (< fr.) s. m. pl. (Imperiul Otoman, sec. XVI–XVIII) Călăreți turci care trăiau din prada de război.
- achíu, achii** (cf. lat.) s. m. Țelină. [Acc. și: *áchiu*].
- acolisí, acolisesc** (< ngr.) vb. IV. Refl. 1. A se lega, a se agăța de cineva, a se ține de capul cuiva (mai ales cu gând rău). 2. *P. ext.* A se da cuiva o parte din ceva (dintr-o avere). 3. A nu ceda din stăpânire ceea ce s-a cucerit odată.
- acolisire, acolisiri** (< *acolisi*) s. f. Molestare, supărare.

- acolisitor**, -oare, *acolisitori*, -oare adj., s. m. și f. (*acolisi* + suf. -tor) 1. adj. s. m. și f. (Persoană) care se agață de cineva; urăcios, supărător, obraznic. 2. adj. *P. ext.* Lipicios, molipsitor. [Var.: *acolisitoriu*, -ie adj., s. m. și f.].
- acolisitoriu**, -ie adj., s. m. și f. v. **acolisitor**.
- acolisitură**, *acolisituri* (*acolisi* + suf. -tură) s. f. Acolisire.
- acós**, -oasă, *acoși*, -oase (*ac* + suf. -os) adj. Care înțeapă.
- acóv**, *acoave* (< sb.) s. n. (Ban. și Mehed.) Acău.
- ácqua-tofàna** (loc. it.) s. f. Otravă celebră în Italia în sec. XVI–XVIII. [Pr.: *a-cua*-].
- actoriță**, *actorițe* (*actor* + suf. -iță) s. f. Actriță.
- acufundă** vb. I. A cufunda.
- adamăscă** (< rus., lat.) s. f. Stofă scumpă de mătase, țesută cu flori (fabricată la Damasc).
- adăoșág**, *adăoșaguri* (*adaos* + suf. -șag) (În epoca fanariotă) s. n. Impozit care se adăuga la vâdrărit, pogonărit și vâcărit.
- adăstă**, *adăst* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Intrans. A sta, a fi, a rămâne în așteptare. 2. Intrans. și tranz. A aștepta (cu tot dinadinsul) [Prez. ind. și: *adăstéz*].
- adăstăre** (< *adăsta*) s. f. Așteptare.
- adăstătór**, -oare, *adăstători*, oare (*adăsta* + suf. -ător) adj. Care este în așteptare.
- adău** (< magh.) s. n. Dare, impozit.
- adăvăsí** vb. IV. *v. adevăsi*.
- ádecă** adv. Adică.
- ademánă**, *ademeni* (< *ademeni*) s. f. Mită; momeală.
- adét**, *adeturi* (< tc.) s. n. 1. Obicei, datină. 2. *Spec.* Obiceiul de a da o despăgubire; *concr.* despăgubire constând cel mai adesea dintr-o dare, dintr-un impozit. [Var.: *adétiu* s. n.].
- adétiu** s. n. v. **adet**.
- adevăsí**, *adevăšesc* vb. IV. 1. Tranz. A risipi. 2. Tranz. A cheltui, a prăpădi (averea). 3. Tranz. și refl. A (se) extenua, a (se) istovi. [Var.: *adăvăsi*, *tăvăsi* vb. IV].
- adiáfor**, -ă, *adiafori*, -e (< ngr.) adj. Nepăsător.
- adiaforie** (< ngr.) s. f. Nepăsare.
- adiaforisí**, *adiaforisesc* (< ngr.) vb. IV. Intrans. A fi nepăsător față de ceva, a nu băga în seamă.
- adiaforisíre**, *adiaforisiri* (< *adiaforisi*) s. f. Nepăsare.
- adiaforisít**, -ă, *adiaforisiți*, -te (< *adiaforisi*) adj. Nebăgat în seamă, părăsit.
- adiátă** s. f. v. **diată**.
- admiráre** (< *admira*) s. f. Admirație.
- aducătoáre** (*aduce* + suf. -ătoare) s. f. pl. Ghilimele.
- adulmá**, *adulm* (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. A adulmea.
- adús**, *aduse* (< *aduce*) s. n. Danie, prinos, jertfă. [Pl. și: *adusuri*].

- advár, advare** s. n. 1. Un fel de brățări pe care sunt scrise fragmente din legea evreiască, pe care și le pun evreii, când își spun rugăciunea. 2. *P. ext.* Talisman.
- aed, aezi** (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Poet și cântăreț care, la sărbători și la petreceri, își recita și cânta singur versurile.
- aerós, -oásă, aeroși, -oase** (*aer* + suf. *-os*) adj. Care se referă la aviație. [Pr.: *a-e*].
- afanisi, afanisesc** (< ngr.) vb. IV. Refl. și tranz. A (se) nimici, a (se) distruge.
- aferim** (< tc.) interj. Foarte bine! Perfect! Bravo!
- afierosi, afierosesc** (< ngr.) vb. IV. (În epoca fanariotă) 1. Tranz. și refl. A (se) închina, a (se) dedica, a (se) consacra cuiva. 2. (Ironic) A risipi o avere, un bun etc. [Pr.: *-fi-e*].
- afierosire, afierosiri** (< *afierosi*) s. f. Dedicăție; har, hărăzire, consacrare; închinare a unui lucru sacru sau profan. [Pr.: *-fi-e*].
- afierosit, -ă, afierosiți, -te** (< *afierosi*) adj. Dedicat, consacrat.
- afipt, afipte** (< *afige* „a afișa”, după *înfipt*) s. n. Afîș.
- aforisi** vb. IV v. **afurisi**.
- aftór, afiori** (< rus.) s. n. (Mold.) Actor.
- afumătoáre, afumători** (*afuma* + suf. *-ătoare*) s. f. Vas în care se ardeau mirodeniile și cu care se afuma prin casă.
- afurisi, afurisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. A alunga pe cineva pentru un timp din comunitatea bisericească, luându-i dreptul de a se închina după legea creștinească; a excomunica. [Var.: *aforisi* vb. IV].
- agá** s. f. v. **agă**.
- agabaníu** (< tc.) s. n. Stofă scumpă orientală.
- agareán, agareni** (< sl.) s. m. 1. Agarian. 2. *P. ext.* Păgân, necredincios; (mai ales) mahomedan (turc sau tătar). [Var.: *agarinéan* s. m.].
- agarinéan** s. m. v. **agarean**.
- ágă, agi** (< tc.) s. m. 1. Ofițer sau comandant din armata otomană. 2. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVI–XIX) Mare dregător care avea, inițial, atribuții exclusiv de natură militară, ulterior, de natură polițienească; ♦ *Vel-agă* = mare dregător, comandant al ostașilor pedestri, apoi șef al poliției capitalei, având în subordine judecătorie și închisoare și sarcina de a asigura ordinea și liniștea în orașul de reședință. [Var.: *agá* (pl. *agale* și *agálari*) s. f.].
- agárlác** (< tc.) s. n. Calabalác, bagaj. [Var.: *angarlác* s. n.].
- agém, agemi** (< tc.) s. m. 1. Persia; *p. ext.* persan, oriental. 2. (În sintagma) *Agem-pilaf* = varietate de pilaf cu stafide. 3. Un fel de stofă persană. 4. Semn în notația muzicii religioase orientale.

agésc, -ească adj. v. **agiesc.**

aghiós, aghioase (< ngr.) s. n. Numele unei cântări liturgice care începea cu cuvintele „aghios, aghios” (Sfânt, Sfânt). [Pr.: -ghi-os].

agialác s. n. v. **hagialác.**

agie, agii (*agă* + suf. -ie) s. f. 1. Rangul, demnitatea de agă.

2. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII-XIX). Organ administrativ, însărcinat cu menținerea ordinii publice în capitală; totalitatea funcționarilor din această instituție.

agiésc, -ească, agiești, -e (*agie* + suf. -esc) adj. De agă; al agiei. [Var.: *agésc, -ească* adj.].

agiutorință s. f. v. **ajutorință.**

ágru, agre (moșt. din lat.) s. n. Țarină, ogor, arătură, holdă, câmp; ținut.

ahótá (< rus.) s. f. (Mold.) Poftă, pasiune.

ahótnic, -ă, ahotnici, -ce (< rus.) adj., s.m și f. (Mold.) (Om) doritor, lacom, avid de ceva; (om) pasionat sau îndrăgostit de cineva sau de ceva.

ahtinám s. n. v. **ahtinámea.**

ahtinameá, ahtinamele (< tc.) s. f. Tratat de pace încheiat între Poarta Otomană și puterile creștine, în special Rusia. [Var.: *ahtinám* (pl. *ahtinamuri*) s. n.].

aián, aiáni (< tc.) s. m. (Dobr.) Funcționar turc numit în fruntea administrației unei comune sau a unei raiale; primar, notabil.

aiár (< tc.) s. n. 1. Verificarea

oficială a greutăților și a măsurilor, mai ales a cântarului.

2. Analiza costului în vederea stabilirii prețului maximal (nart) la obiectele de consum; cișniu.

3. Controlul monedelor. 4. Model; etalon, măsură.

ajutorí vb. IV. A ajutóra.

ajutorință, ajutorințe (*ajutori* + suf. -ință) s. f. 1. Ajutor, sprijin, îndrumare. 2. (Ț. Rom. și Mold.) Dare fiscală, excepțională, instituită în a doua jumătate a sec. XVIII în locul văcăritului. [Var.: Pl. și: *ajutorinți* – *agiutorință* s. f.].

ajutórníc, -ă, ajutornici, -ce (*ajutor* + suf. -nic) adj. Care e gata de a da ajutor; săritor.

alagéa, alagele (< tc.) s. f. Stofă vărgată, țesută cu fire de in și de mătase. [Var.: *alágea* s. f.].

alamáni s. m. pl. v. **alemani.**

álă, ale (< sb.) s. f. (Mitol.) Monstru, balaur despre care se credea că aduce furtună și grindină sau că îngreuna somnul oamenilor.

alám (< tc.) s. m. (Mold., sec. XVIII) Dare plătită de către locuitorii tătari, pentru dreptul de a paște vitele pe o porțiune de pământ de la marginea țării. [Var.: *alám* s. m.].

alámójná (< sl., magh.) s. f. Pomană.

alásidá s. f. v. **alesidá.**

alám s. m. v. **alám.**

alhăstrime (*albastru* + suf. -ime) s. f. (Peior.; cu sens colectiv)

Oameni îmbrăcați boierește, ciocoiește, nemțește, orășenește; *p. restr.* orășenime, ciocoime.

albinărit (*albină* + suf. *-ărit*) s. n. (Ț. Rom., din sec. XIV) Dare reprezentând a zecea parte din produsele albinelor (miere și ceară).

alcovă s. f. Alcov.

aleánes, aleanesi (< magh.) s. m. Dușman.

alebărdă s. f. v. **halebărdă**.

alebardiér s. m. v. **halebardier**.

alegá, aleg (moșt. din lat.) vb. I. Refl. (Pop.) A insista pe lângă cineva; a se lega de cineva, a se ține de capul cuiva.

além (< tc.) s. n. 1. Semiluna sau steaua din vârful minaretului unei moschei. 2. Stindard, cu semiluna în vârf, pe care îl primeau, la investirea lor, domnii români de la sultan, împreună cu celelalte însemne ale suzeranității.

alemândă, alemande (< fr.) s. f. Vechi dans de origine populară germană, în doi timpi, la început cu caracter vesel, vioi, apoi cu caracter grav, moderat; melodie după care se execută acest dans.

alemáni (< germ., fr.) s. m. pl. Numele unor triburi germanice care au trăit (prin sec. III-VI) în regiunea Rinului. [Var.: *alamáni* s. m. pl.].

alensíg s. n. v. **alensug**.

alensúg, alensuguri (< magh.) s. n. Dușman (în sens colectiv). [Var.: *alensíg* s. n.].

alesătór, alesători (*ales* + suf. *-ător*) s. m. Boier de divan însărcinat cu hotărnicirea moșiilor.

alesídă, aleside (< ngr.) s. f. Lănțișor folosit la ceasornicele de buzunar sau ca podoabă femejască în jurul gâtului. [Var.: *alásidă* s. f.].

alfavíta (< ngr.) s. f. sg. Alfabet; *p. ext.* abecedar.

alijveríš s. n. v. **alișveríš**.

alínc, -ă, alinci, -ce (< magh.) adj. Vioi, viclean.

aliotmán (< tc.) s. n. Turcime. [Pr.: *-li-ot-*].

alișveríš, alișveríšuri (< tc.) s. n. Comerț, negoț; cumpărare sau vânzare cu amănuntul. [Var.: *alijveríš* s. n.].

aliváncă, alivenci s. f. (Mold. și Bucov.) Turtă făcută din mălai amestecat cu lapte bătut și cu brânză și coaptă în cuptor cu unt sau cu smântână. [Pl. și: *alivence*].

alivánta interj. Exclamație glumeață, rostită mai ales de orășeni, atunci când cineva cade.

almée (< fr.) s. f. Dansatoare orientală (îndeosebi din Egipt), făcând parte dintr-o clasă aleasă, care întreținea, la ocazii solemne, societatea în casele oamenilor bogați cu dansuri însoțite cu cântece (improvizate).

álnic, -ă, alnici, -ce (< magh.) adj. (Transilv.) Viclean.

alodiál, -ă, alodiali, -e (< fr.) adj.

- Care aparține alodiului, referitor la alodiu.
- alódiu, alodii** (< lat.) s. n. Moșie feudală, domeniu dat în deplină stăpânire, ereditar și fără sarcini, supus doar la omagiul de vasalitate: [Pl. și: *alodiuri*].
- alsău, alsăuri** (< *al său*, prin substantivare) s. m. Însușire, caracteristică.
- altăoară** (*altă* + *oară*) adv. Odinioară, altădată.
- alurghidă** (< ngr.) s. f. Manta de purpură.
- alvanít, -ă** s. m. și f., adj. v. **arvanít, -ă**.
- amá** (≤ tc., ngr.) interj. (Ironie) Zău că..., zău așa!
- amán** (< tc.) interj. (Exclamație a turcilor învinși) Îndurare! iertare!
- amanét, amanete** (< tc., ngr.) s. n. Ostatic.
- amanetarı** (*amanet* + suf. *-arısı*) vb. IV. (Rar) A amaneta.
- amanetarisí** vb. IV. (Rar) A amaneta.
- amăgélnic, -ă, amăgelnici, -ce** (*amăgi* + suf. *-elnic*) adj. Amăgitor, înșelător.
- amăgéu, amăgei** (< ngr.) s. m., adj. 1. s. m. Șarlatan, impostor. 2. adj. Neadevărat.
- amărúnt, amărunte** s. n. Amărunt.
- ambríbói** (< tc.) s. m., adj. 1. s. m. (Basar.) (Bot.) Pejmă. 2. adj. Roșu închis.
- ambrózie** (< fr., lat.) s. f. Hrană aromată a zeilor greci care făcea
- nemuritor pe cel care gusta din ea; *p. ext.* băutură minunată.
- ámforă, amfore** (< fr., lat.) s. f. Vas mare, de pământ ars, de formă ovoidală sau sferică, cu două toarte, în care în antichitate, se păstra și se transporta untdelemnul sau vinul.
- amirá** (< ngr.) s. m. 1. Împărat, sultan. 2. Guvernator. [Var.: *amirán* s. m.].
- amirás** s. n. v. **amira**.
- amirósí** vb. IV. A mirosi.
- amploaiát, -ă** s. m. și f. v. **amploiat**.
- amploíát, -ă, amploiați, -te** (< fr.) s. m. și f. (Pop.) Funcționar, impieșgat. [Pr.: *-plo-iat*. – Var.: *amploaiát, -ă* s. m. și f.].
- anadól, anadoluri** (< n. pr.) 1. (În opoziție cu *Rumelia* sau cu *Turcia europeană*) Asia mică, Turcia asiatică. 2. Specie de blănuri importate din Anadol.
- anaforá, anaforale** (< ngr.) s. f. (Mold. și Ț. Rom., sec. XVIII–XIX) 1. Raport scris adresat domnului (de către divan sau de către delegații domnului). 2. Rezoluție a domnului (pe baza unei astfel de anaforale 1).
- anagnóst¹, anagnoști** (< sl.) s. m. 1. Ceteț (în biserică) 2. Băiat care ținea arhiereului cârja și cartea în timpul slujbei. [Var.: *anagnóstis* s. m.].
- anagnóst², anagnoști** (< fr.) s. m. Sclav însărcinat, în Roma antică, să facă lectură stăpânilor bogăți

- în timpul ospățului sau al băii, să copieze manuscrise etc.
- anagnóstis** s. m. v. **anagnost**.
- análog¹**, *analoguri* (< ngr.) s. n. Pupitru înalt, mobil, care se așeza în mijlocul bisericii ortodoxe, pentru a se pune cărțile sfinte pe el și care se putea strânge. [Var.: *análoghion* s. n.].
- análog²**, *analoguri* (< ngr.) s. n. Taxă impusă fiecărui contribuabil și adunată prin cotizatie. [Var.: *análogon*, *análogos* s. n.].
- análoghie** (< ngr.) s. f. (În epoca fanariotă) **1.** Raport, proporție; repartitie proporțională. **2.** Analogie. **3.** Impozit, bir.
- análoghion** s. n. v. **análog¹**.
- análoghisí**, *análoghisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A repartiza, a împărți după o anumită proporție.
- análoghisít**, *-ă*, *análoghisíți*, *-te* (< *análoghisi*) adj. Repartizat, împărțit proporțional.
- análogon** s. n. v. **análog²**.
- análogos** s. n. v. **análog²**.
- anarghirie** (< ngr.) s. f. (În epoca fanariotă) Neprimire a unei sume, totale sau parțiale, împrumutate cu zapis.
- anárh**, *-ă*, *anarhi*, *-e* (< ngr.) adj. Fără început.
- anasâna** (< tc.) interj. (În gura turcilor) Înjurătură trivială. [Var.: *anasâni* interj.].
- anasâni** interj. v. **anasâna**.
- anastasimâr** s. n. v. **anastasi-matar**.
- anastasimatâr**, *anastasimatare* (< ngr.) s. n. Carte de tropare referitoare la Înviere. [Var.: *anastasimâr* s. n.].
- anateftér**, *anatefteruri* (< tc) s. n. Registru, protocol.
- anchiră** (< v. sl.) s. f. Ancoră [Var.: *anghiră* s. f.].
- anerosis**, *anerosisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. (Jur.; în epoca fanariotă) A desființa, a retracta, a șterge, a anula, a abroga, a oborî.
- anerosisít**, *-ă*, *anerosisíți*, *-te* (< *anerosisí*) adj. Anulat, retractat, abrogat.
- anevató** (< ngr.) s. n. sg. Broderie în relief.
- angará**, *angarale* (< ngr.) (Mold. și Ț. Rom., în evul mediu) s. f. Nume generic dat contribuțiilor (dărilor), în natură, în bani sau în muncă către stăpân sau către domn. [Var.: *angărie* s. f.].
- angarlâc** s. n. v. **agărlâc**.
- angărie** s. f. v. **angara**.
- ângel** s. m. v. **anghel**.
- ânghel**, *angheli* (< ngr.) s. m. Înger. [Var.: *ângel* s. m.].
- anghílest** s. n. (Bis.) Octoih.
- anghină** (< fr., germ.) s. f. Pânză groasă de bumbac sau de cânepă, de culoare gălbuie, întrebuințată pentru confecționarea dosului de perne; nanchin.
- anghinét**, *anghineturi* (< fr.) s. n. Pânză, mai fină decât anghina.
- anghiră** s. f. v. **anchiră**.
- anglie** (cf. sb.) s. f. (Pop.) **1.** Stofă de calitate inferioară. **2.** Oțel englezesc. [Acc. și *ânglie*. – Var.: (Transilv.) *angliuș* s. n.].

angliúș s. n. v. **anglie**.
animálcul s. m. v. **animalicul**.
animalícul, *animaliculi* (< fr.)
s. m. Spermatozoid. [Var.: *animálcul* s. m.].
anocáto (< ngr.) adv. (Rar)
De-a-ndoaselea, de-a valma,
talmeș-balmeș.
anostíe, *anostii* (*anost* + suf. *-ie*)
s. f. Lipsă de gust; plictiseală.
antép, *antepi* (< tc.) s. m. Varietate de vișin din al cărui lemn plăcut mirositor se făceau ciubuce. [Var.: (Mold.) *antip* s. m.].
anteréu s. n. v. **anteriu**.
anteríu, *anterie* (< tc.) s. n.
1. Haină lungă, purtată în trecut numai de boierii români, care se încingea cu un brâu sau cu un taclit și peste care se îmbrăca giubeaua. 2. Haină lungă purtată în trecut de lăutari. [Pl. și: *antereie*, *anterei*. – Var.: *anteréu*, *antiriu* s. n.].
anterlíic, *anterlicuri* (< tc.) s. n.
Bucată de stofă pentru un anteriu.
antíc, *-ă*, *antici*, *-ce* s. m. și f. (< fr., lat.) 1. s. m. sg. Arta antică. 2. s. f. Obiect de artă din antichitate, în special camee.
anticár, *anticari* (< fr., lat.) s. m. Persoană care se ocupa de obiecte antice, pascător și colecționar (pasionat) de antichități, *p. ext.* arheolog.
anticítáte s. f. Antichitate.
antifármac (< ngr.) s. n. Antidot.
antíp s. m. v. **antep**.

antipát, *antipați* (< ngr.) s. m.
Proconsul (având și funcție de judecător). [Scr. și: *anthipát* – Pl. și: *antipați*].
antiríu s. n. v. **anteriu**.
antologhión (< ngr.) s. n. Carte bisericească cuprinzând slujbele sărbătorilor și ale sfinților de peste an; țvetoslav, trifoloi.
ántrax, *antrași* (< ngr.) s. m.
Piatră scumpă, de culoare roșu aprins a cărbunelui încins. [Var.: *antrăxă* s. f. – Pl. și: *antrachi*].
antrăxă s. f. v. **antrax**.
aoáre adv. v. **aorea**.
aórea (*a* (prep.) + *oare* sau *ori*)
adv. Câteodată, uneori. [Var.: *aória*, *aoáre* adv.].
aória adv. v. **aorea**.
apált, *apalturi* (< it.) s. n. (În epoca fanariotă) Luarea în arendă a încăsării veniturilor rezultate din vânzarea unor bunuri sau a unor servicii constituite în monopol al statului.
apár, *apari* (*apă* + suf. *-ar*) s. m. (Mold.) 1. Persoană care căra sau vindea apă (aducând-o cu sacaua); sacagiu. 2. *P. anal.* Constelația Vărsătorului. 3. Corăbier.
apărátúră, *apărături* (*apăra* + suf. *-ătură*) s. f. 1. Piedică, obstacol. 2. Loc apărat printr-o îngrăditură. 3. *P. ext.* Pădure tăiată în care nu intrau oameni; popritură. 4. Apărare. 5. Scutire, ferire de necazuri, boli etc. 6. Întăritură, fortificație.

apăs, *apăsuri* (< *apăsa*) s. n.

1. Asuprire. 2. Păs, necaz.

apella (< gr.) s. f. Nume dat adunării poporului din Sparta antică.

apelpiseală, *apelpiseli* (*apelpisi* + suf. *-eală*) s. f. Deznădăjduire.

apelpisî, *apelpisesc* (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. fact. A aduce la desperare, a face pe cineva să deznădăjduiască. 2. Refl. A ajunge la desperare, la exasperare, a deznădăjdui.

apelpisîe, *apelpisii* (< ngr.) s. f. Stare de deznădejde, de desperare sau de exasperare.

apelpisîre, *apelpisiri* (< *apelpisi*) Desperare, exasperare.

apelpisît, *-ă*, *apelpisiți*, *-te* (< *apelpisi*) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) adusă la desperare (momentană), deznădăjduită, exasperată, care nu se mai poate stăpâni. 2. adj., s. m. și f. (Persoană) ieșită din minți, nebună, furioasă, turbată. 3. adj. (Fam.; despre îmbrăcăminte, mâncăruri, băuturi etc.) Extra-ordinar, ieșit din comun.

apiă (< ngr.) adv. (Fam.; despre exprimare) Simplu, în manieră populară.

aplós (< ngr.) adv. Simplu, fără pretenție.

aporîe (< ngr.) s. f. Îndoială, nesiguranță, încurcătură.

aprețuî, *aprețuiesc* (< lat., fr. după *prețui*) vb. IV. Tranz. A aprecia, a prețui (pentru calitățile sale).

apriát, *-ă*, *apriáți*, *-te* adj., adv.

(În mod) fățiș, evident, limpede, lămurit, deslușit.

apród, *aprozi* (< magh.) s. m.

1. (Mold., din sec. XV; Ț. Rom., din sec. XVI) Fiu de boier, care slujea la curtea domnească, în timp de pace sau de război, în așteptarea vârstei pentru a fi boierit. 2. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII–XVIII) Dregător cu atribuții administrative, fiscale sau juridice variate (de curier, de pază, de perceptor de dări, de agent de executare etc.). 3. Slujbaș care păzea sălile și introducea publicul în unele instituții (judecătoria, tribunale, prefecturi, ministere etc.).

apropiélnic, *-ă*, *apropielnici*, *-ce* (*apropia* + suf. *-elnic*) adj. Apropiat, accesibil, afabil.

aprozie (*aprod* + suf. *-ie*) s. f. Demnitatea de aprod (pe lângă domn).

arabagiú s. m. v. **harabagiú**.

aráp, *arapi* (< bg.) s. m. 1. Locuitor al Arabiei sau originar din Arabia; arab, maur; *p. ext.* locuitor din țările vecine cu Arabia, cu pielea negricioasă; etiopian. 2. *P. ext.* Negru, om de rasă neagră. [Var.: *haráp* s. m.].

arâmeásă, *arămese* (*aramă* + suf. *-easă*) s. f. Unitate de măsură pentru capacitate (din aramă), egală cu o oca sau cu o jumătate de oca.

arămioáră, *arămioare* (*aramă* + suf. *-ioară*) s. f. Ban de aramă de valoare mică.

- arândăș** s. m. v. **arendaș**.
arândășesc, -ească adj. v. **arendășesc**, -ească.
arândășește adv. v. **arendășește**.
arândășie s. f. v. **arendășie**.
arândășiță s. f. v. **arendășiță**.
arândășoaică s. f. v. **arendășoaică**.
arbalétă, *arbalete* (< fr.) s. f. Armă de aruncat săgeți sau proiectile, asemănătoare cu un arc, folosită în trecut.
arbănăș, *arbănași* (< sb.) s. m. Albanez, arnăut.
arbú, *arbie* (< tc.) s. n. Vergea cu care se curăța sau se încărca în trecut pușca sau pușcoiul.
arcá, *arcale* (< tc.) Protector (mai ales pentru sprijinitorii domnilor români la Poarta Otomană).
arcálú, *arcalii* (< tc.) adj., s. m. (Persoană) influentă, cu putere, care se bucura de credit (la Poarta Otomană).
arcán¹, *arcané* (< tăt., ucr.) s. n. 1. Laț folosit de tătari ca armă de război pentru prinderea dușmanilor în luptă. 2. Funic lungă cu ochi la unul dintre capete, cu care hergheliul prindea calul din herghelie sau care servea la prinderea sau praponirea altor animale.
arcán², *arcané* (< fr.) s. n. Operație misterioasă (a alchimiștilor); *p. ext.* (mai ales la pl.) taină, secret.
arcâr, *arcari* (moșt. din lat.) s. m. Fabricant sau negustor de arcuiri. [Var.: *arcáriu* s. m.].
arcáriu s. m. v. **arcar**.
arcăș, *arcași* (*arc* + suf. -aș) s. m. (Mold., sec. XVI–XVIII) Ostaș specializat în mánuirea arcului sau a săgeții.
arcáni, *arcănesc* (< *arcan*) vb. IV. Tranz. A prinde cu arcanul¹ și a lua cu forța în armată.
arcárie (*arcar* + suf. -ie) s. f. Mahalaua arcarilor.
arcér, *arcere*, s. n., *arceri*, s. m. Piatră de ascuțit bricele și coasele; cute, gresie. [Var.: *arcériu* s.n., s. m.]
arcériu s. n., s. m. v. **arcer**.
archebúzá, *archebuze* (< fr.) s. f. Veche armă de foc, asemănătoare cu pușca.
archebuziér, *archebuzieri* (< fr.) s. m. Soldat înarmat cu archebuză. [Pr.: -zi-er].
aréci interj., subst. v. **harecí**.
arendár, *arendari* (*arendă* + suf. -ar) s. m. Arendaș.
arendăș, *arendași* (*arendă* + suf. -aș) s. m. Persoană care lua în trecut în arendă ceva (mai ales o proprietate agricolă mai întinsă). [Var.: (Transilv.) *arândăș* s. m.].
arendășesc, -ească, *arendășești* (*arendaș* + suf. -esc) adj. De arendaș, care aparține arendașului. [Var.: (Transilv.) *arândășesc*, -ească adj.].
arendășește (*arendaș* + suf. -ește) adv. În felul sau după obiceiul arendașilor, ca arendașii. [Var.: (Transilv.) *arândășește* adv.].
arendășí, *arendășesc* (< *arendaș*)

- vb. IV. Intrans. (Rar) A avea ocupația de arendaș.
- arendășie, arendășii** (*arendaș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Ocupația arendașului. 2. Exploatarea (unei moșii) prin arendași. [Var.: (Transilv.) *arândășie* s. f.].
- arendășită, arendășite** (*arendaș* + suf. *-ită*) s. f. (Rar) 1. Arendășoaică. 2. (Rar) Femeie care ține în arendă ceva. [Var.: (Transilv.) *arândășită* s. f.].
- arendășoaică, arendășoaiice** (*arendaș* + suf. *-oaică*) s. f. Nevastă de arendaș; arendășită. [Var.: (Transilv.) *arândășoaică* s. f.].
- arestuî, arestuiesc** (cf. rus.) vb. IV. Tranz. (Pop.) A aresta.
- arét** s. m. sg. (Mold.) 1. Pază militară, gardă. 2. *P. ext.* Avangard (de apărare); apărare.
- arête, areți** (moșt. din lat.) s. m. 1. Berbec (necaștrat). 2. Mașină de război terminată printr-un vârf de fier în formă de cap de berbec, cu care se izbeau zidurile și porțile cetăților asediate în antichitate și în evul mediu; berbec.
- argăt, -ă, argați, -te** (< bg., ngr.) s. m. și f. (Rar la f.) Slugă angajată la țară, pe o perioadă mai lungă, pentru muncile mai grele dintr-o gospodărie.
- argăți, argățesc** (< *argat*) vb. IV. (Pop.) 1. Intrans. A munci ca argat, a fi argat. 2. *P. ext.* A sluji degeaba.
- argăție** (*argăt* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Starea de a fi argat; muncă de argat.
- argățime** (*argat* + suf. *-ime*) s. f. Mulțime de argați; totalitatea argaților.
- argintî** vb. IV A arginta.
- argintós, -oásă, argintoși, -oase** (*argint* + suf. *-os*) adj. Argintiu.
- argintuî, argintuiesc** (*argint* + suf. *-uî*) vb. IV. Tranz. A arginta.
- argós, argoși** (< ngr.) adj. m. (Preot) căruia i se interzice să officieze, parțial sau total, pentru o perioadă de timp.
- argosî, argosesc** (< *argos*) vb. IV. Tranz. A opri pe un cleric de a funcționa (ca pedeapsă canonică), a suspenda un preot din funcție.
- argosîre** (< *argosi*) s. f. Interzicere, suspendare a unui preot.
- argosît, -ă, argosiți, -te** (< *argosi*) adj. (Despre preoți) Interzis, suspendat.
- argumentațiune** s. f. Argumentație.
- arhiiatros, arhiiatroși** (< ngr.) s. m. (Ț. Rom. și Mold.) Maimarele peste medicii de la curtea domnească.
- arhistratég, arhistrategi** (< ngr., fr.) s. m. 1. Generalul comandant suprem al armatei unei țări în timp de război. 2. Generalul-șef al unei armate. 3. Căpetenia cetelor îngerești; arhanghel. [Var.: *arhistratig* s. m.].
- arhistratig** s. m. v. **arhistrateg**.
- arhón** (< ngr.) s. m. (În epoca fanariotă; în opoziție cu *arhonda*, utilizat singur) Titlu de politețe, pus înaintea titlului

- boieriei respective, folosit ca termen de adresare. [Var.: *arhonda* s. m.].
- arhonda** s. m. v. **arhon**.
- arhondologhie** s. f. v. **arhondologie**.
- arhondologie** (< ngr.) s. f. (În epoca fanariotă) s. f. 1. Istorie a boierimii, a nobilimii; *concr.* catalog sau repertoriu al familiilor nobile, boierești dintr-o țară. 2. Boierime, nobilime; societate înaltă. [Var.: *arhondologhie* s. f.].
- arhonie** (*arhon* + suf. *-ie*) s. f. (În epoca fanariotă) Boierie.
- aridică** vb. I v. **ridica**.
- arină** (noșt. din lat.) s. f. 1. Nisip. 2. *P. ext.* Țărnuț nisipos al mării; plajă.
- arm**, *armuri* (moșt. din lat.) s. n. Partea de sus a piciorului unui animal, dintre genunchi și sold; coapsă, spată, but (pentru piciorul dinapoi).
- armăș**, *armași* (*armă* + suf. *-aș*) s. m. 1. Om înarmat care slujea ca soldat în timp de război, iar în timp de pace, ca paznic al stăpânului. 2. (Ț. Rom. și Mold., sec XV–XIX) Mare dregător însărcinat cu paza temnițelor, cu executarea hotărârilor privind pedeapsă capitală, cu siguranța publică etc. ♦ *Armaș-mare* sau *vel armaș* = mai-marele peste toți armașii din țară.
- armășél**, *armășei* (*armaș* + suf. *-el*) s. m. Om al armășiei, slujbaş de sub porunca marelui-armaș.
- armășesc**, *-ească*, *armășești* adj. (*armaș* + suf. *-esc*). Care aparține armașilor sau armășiei, privitor la armași, specific armașilor.
- armășește** (*armaș* + suf. *-ește*) adv. Ca armași.
- armăși**, *armășesc* (< *armaș*) vb. IV. Tranz. 1. A face pe cineva armaș prin ordin domnesc. 2. *Fig.* (În limbajul bisericesc) A chinui (așa cum chinuiam armașii pe osândiți), a martiriza.
- armășie** (*armaș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția, demnitatea de (mare) armaș. 2. Instituția în fruntea căreia se afla marele-armaș.
- armășoăie** (*armaș* + suf. *-oăie*) s. f. Soția armașului.
- armie**, *armii* (< pol., rus.) s. f. Oaste, armată.
- armoarii** (< fr.) s. f. pl. Ansamblul armelor; *p. restr.* orice emblemă de pe scuturile heraldice, de pe steaguri, de pe peceți etc., pusă ca semn distinctiv al unei familii nobile, al unui oraș, județ, stat, al unei bresle etc.; stemă, herb, blazon. [Pl. și: *armorii*]
- armorial** (< fr.) s. n. Carte care cuprinde armoariile familiilor nobile dintr-o țară, dintr-un ținut. [Pr.: *-ri-al*].
- armuriér**, *armurieri* (< fr.) s. m. 1. Persoană care fabrica, vindea, dar mai ales repara arme (de foc). 2. Persoană însărcinată în trecut cu păstrarea și cu întreținerea armamentului într-o unitate militară.
- arnăuț**, *arnăuți* (< tc.) s. m.

1. Albanez, arbănaș. 2. (Ț. Rom. și Mold.) Soldat mercenar de origine albaneză (ulterior și de altă origine, dar îmbrăcat în costumul național albanez), angajat în garda domnească; *p. ext.* servitor înarmat, angajat în suita unui boier pentru pază, paradă etc.
- arnăuțesc, -ească, arnăuțești** (*arnăut* + suf. *-esc*) adj. Care aparține arnăuților, privitor la arnăuți, specific arnăuților. [Pr.: *-nă-u-*].
- arnăuțește** (*arnăut* + suf. *-ește*) adv. Ca arnăuții. [Pr.: *-nă-u-*].
- arnăuțime** (*arnăut* + suf. *-ime*) s. f. Mulțime de arnăuți; totalitatea arnăuților. [Pr.: *-nă-u-*].
- arsană** (< ngr.) s. f. Locul unde se debarcau mărfurile (într-un port); debarcader.
- arșin, arșini** s. m., *arșinuri* s. n. (< rus.) (Mold.; rar) Veche unitate de măsură pentru lungime de 0,711 m sau de 0,758 m.
- artíc, artice** (< lat.) s. n. Plângere, (răvaș de) jalbă, petiție.
- artofór, artoforuri** (< ngr.) s. n. Vas în care se păstra sfânta pâine.
- arvanít, -ă, arvaniți, -te** (< ngr.) s. m. și f., adj. Albanez, arnăut. [Var.: *alvanít, -ă* s. m. și f., adj.].
- arvát, -ă, arvați, -te** (< sl.) s. m. și f., adj. Croat.
- arvúnă, arvune** (< ngr.) s. f. (La pl.) Daruri făcute la logodnă (și care angajau amândouă părțile, pentru încheierea căsătoriei).
- arz, arzuri** (< tc.) s. n. Plângere, jalbă, petiție (de obicei împotriva domnului), prezentată sultanului sau marelui vizir, de către boieri ori de către un alt domn.
- arzhál** s. n. v. **arzihal**.
- arzihál, arzihaluri** (< tc.) s. n. (În opoziție cu *arzmahzar*) Plângere împotriva cuiva prezentată sultanului sau marelui vizir de către o persoană particulară. [Var.: *arzhál* s. n.].
- arzmahzár, arzmahzaruri** (< tc.) s. n. (În opoziție cu *arzihal*) Plângere, jalbă colectivă prezentată sultanului sau marelui vizir în numele unei provincii întregi. [Pl. și: *arzmahzare*. – Var.: *arzmazár* s. n.].
- arzmazár** s. n. v. **arzmahzar**.
- as, ași** (< lat., fr.) s. m. 1. (la romani) Unitate de măsur pentru greutate, împărțită în 12 uncii. 2. Veche monedă de aramă (de greutate pentru as (1)) valorând 6–8 centime.
- asaúl, asauli** (< tăt. (tc.), rus.) s. m. Titlu dat comandantului unui detașament de cazaci zaporojeni, grad inferior hatmanului.
- asămăluí vb. IV v. asemăluí.**
- aschériu, ascherii** (< tc.) s. n. (În epoca fanariotă; cu sens colectiv) Armată turcească, trupe turcești. [Var.: (Mold.) *așchériu* s. m.].
- ascherlíu, ascherlii** (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă; mai ales la pl.) Soldat turc.

- aselghie, aselghii** (< ngr.) s. f. (Rar) Desfrânare.
- asemăluî, asemăluiesc** (< *semăluî*) vb. IV. Tranz. și refl. (Mold. și Ban.) 1. A (se) asemăna, a (se) compara. 2. Refl. A se asimila. [Var.: *asămăluî, asemelui* vb. IV].
- asemeluî vb. IV v. asemăluî.**
- așignât, așignate** (< fr.) s. n. Bancnotă emisă în timpul Revoluției Franceze, așignată asupra vânzării proprietăților naționale.
- așignație, așignații** (< fr.) s. f. 1. Cambie sau poliță dată în ordinul unui al treilea. 2. *P. ext.* Hârtie-monedă, bancnotă. 3. Măndat de plată. [Var.: *așignațiune* s. f.].
- așignațiune** s.f. v. așignație.
- asin, asini** (moșt. din lat.) s. m. Măgar. [Acc. și: *âsin*].
- âsină** (moșt. din lat.) s. f. Măgăriță.
- aslâm, aslamuri** (< rus., tăt.) s. n. 1. Camătă, dobândă cămătărească, uzură. 2. Înșelăciune.
- aslân, aslani** (< tc.) s. m. (Zool.; rar) Leu.
- aspîdă, aspide** (< ngr.) (Rar) Scut, pavază.
- âspru, aspri** (< ngr.) s. m. Cea mai mică monedă turcească de argint, unitate monetară a Imperiului Otoman, care a circulat și în Țările Românești, valorând a șasea parte dintr-un potronic de argint și a douăsprezecea parte dintr-un florin de argint.
- astâr** (< tc.) s. n. Pânză groasă folosită mai ales pentru căptușeală la haine (dar și pentru acoperit fața morților, pentru împodobit caii domnești sau pentru strecurat și cernut ceva). [Var.: *astâriu* s. n.]
- astaragîu, astaragii** (*astar* + suf. *-agiû*) s. m. Fabricant sau negustor de astar.
- astâriu** s. n. v. astar.
- astâri, astăresc** (< *astar*) vb. IV. Tranz. A pune astar la o haină, a o căptuși cu astar.
- astrúca, astruc** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi, a (se) înveli cu ceva. 2. Tranz. A acoperi cu pământ un mort, a îngropa, a înmormânta.
- astrucán** s. m. v. asturcan.
- astrucăre, astrucări** (< *astruca*) s. f. 1. Acoperire, învelire cu ceva. 2. Înmormântare, îngropăciune.
- asturcán, -ă, asturcani, -e** adj., s. m. și f. (Cal) de rasă persană. [Var.: (Transilv.) *astrucán* s. m.].
- asuprélnic, -ă, asuprelnici** (*asupreală* + suf. *-nic*) adj. Asupritor, apăsător, chinuitor.
- așazá** vb. I. v. așeza.
- așazáre** s. f. v. așezare.
- așázá** vb. I v. așeza.
- așázáre** s. f. v. așezare.
- așázámánt** s. n. v. așezámánt.
- așchériu** s. m. v. ascheriu.
- așezá, așez** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A întemeia, a stabili, a înființa (ceva). 2. Tranz. *Spec.*

(Despre biruri, dări, impozite, obiceiori, legi etc.). A fixa, a statormici, a scoate, a orându, a institui. 3. Tranz. A repartiza (dregătorii, impozite), a cislui (dăjdii). 4. Tranz. și refl. A pune ordine (în țară), a face să înceteze (vrajba, războiul), a (se) potoli. 5. Tranz. A înfățișa un fapt istoric într-o anumită lumină. 6. Tranz. A dispune, a decreta, a hotări (ca autoritate), a statua. 7. Tranz. și refl. (Despre oameni) A (se) împăca, a ajunge la înțelegere (cu cineva). 8. Tranz. A se înțelege (asupra unui lucru), a ajunge, a cădea de acord, a se învoi, a face o învoială (verbală sau scrisă), a se obliga. [Var.: *așázá*, (Mold.) *așazá* vb. I].

așezăre, *așezări* (< *așeza*) s. f.

1. Instalare, investiție (a unui domn sau ierarh). 2. Stabilire, încheiere (a păcii). 3. Repartiție (a impozitelor), cisluire, cislă (a birurilor). 4. Odihnă, astâmpăr, liniște, pace. 5. Ordine, rânduală, tocmire. 6. Învoială, înțelegere, legământ, contract. 7. Dispoziție (a stăpânirii). [Var.: *așázăre*, (Mold.), *așazăre* s. f.].

așezământ, *așezăminte* (*așeza* + suf. *-ământ*) s. n. 1. Așezare (a unui popor într-o altă țară), descălecăre, descălecătoare, colonizare. 2. Ședere cu locuința (stabilă sau obișnuită). 3. Loc de așezare, poziție, situație. 4. Organizare, întocmire. 5. Liniștire, potolire (a unei

răskoale). 6. Înțelegere (cu alții în privința unui lucru), tranzație, convenție, învoială, legământ. 7. Încheiere (a unei păci). 8. Dispoziție (luată de o autoritate suverană), întocmire (instituită de domn sau de o autoritate). 9. Repartiție, fixare a impozitelor, cisluire, cislă. [Pl. și: *așezământuri*. - Var.: *așázământ* s. n.].

așezământâr, *așezământari* (*așezământ* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaș însărcinat cu repartizarea, cisluirea impozitelor.

ași adv. Așa.

așjdere adv. v. **așjderea**.

așjderea (*ași* (= *așa*) + sl. [*tako*] *žde* + *re* + *a*) adv. (Pop.) - Tot așa, la fel; asemenea. [Var.: *așjdere*, *așjderi* adv.].

așjderi adv. v. **așjderea**.

at, *ați* (< *tc.*) s. m. Cal bun, turcesc; armăsar de călărie. [Var.: *hat* s.m.]

atamán, *atamani* (< rus.) s. m. Căpitan de cazaci; hatman.

atârdiseală, *atârdiseli* (*atârdisi* + suf. *-eală*) s. f. Urcare a prețului unui obiect la licitație; supra-licitație, supraofertă.

atârdisí, *atârdisesc* (< ngr., *tc.*) vb. IV. Tranz. (În epoca fanariotă) A da sau a oferi mai mult decât altul la mezat, a sui, a ridica prețul la adjudecare; a supralicita. [Var.: *atirdisi* vb. IV].

atârdisitor, *-oare*, *atârdisitori*, *-oare* (*atârdisi* + suf. *-itor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care atârdiseste.

atestăluî vb. IV. A atesta.
atirdisî vb. IV. v. **atârdisi.**
atişerîf s. n. v. hatişerîf.
atliu, atlii (< tc.) s. m. Călăreţ din armata turcească.
atmişceă (< n. pr. tc.) s. f. Varietate de blană.
atoaică (*at* + suf. *-oaică*) s. f. Iapă (de călărie). [Var.: *hatoaică*, s.f.]
atristă, atristez vb. I. Tranz. şi refl. A (se) întrista.
au conj., adv. interog. (moşt. din lat.) 1. conj. (Transilv. şi Ban.) (Adesea repetat) Sau, ori. 2: adv. interog. Oare?
auă (moşt. din lat.) s. f. Strugure.
autocrător, autocratori (< ngr.) s. m. Autocrat. [Scr. şi: *aftocrator*. – Pr.: *a-u-*. – Var.: *avto-crător* s. m.]
autodafé (< fr.) s. n. Ceremonie în cursul căreia se citea şi se executa public sentinţa prin care inchiziţia (spaniolă) condamna pe eretici la arderea pe rug.
avaét, avaeturi (< tc.) s. n. (Ț. Rom. şi Mold., sec. XVIII–XIX) Dare, impozit sau taxă, plătite pentru numiri în slujbe, pentru diferite beneficii, servicii, drepturi etc., constituind surse de venituri ale dregătorilor, slujbaşilor, chiar şi ale domnului şi ale membrilor familiei sale. [Var.: *havaét* s. n.]
avanie, avanii (< ngr.) s. f. (Mai ales la pl.) Stoarcere de bani; asuprire cu biruri, apăsare, vexaţiune. [Var.: *avânie* s. f.]

ávă (< sl.) s. m. (Bis.) Părinte, tată; *p. ext.* (numai în legătură cu nume proprii) nume dat călugărilor bătrâni.

avânie s. f. v. avanie.

avgîu, avgii (< tc.) s. m. (Mai ales la pl.) Corp de vânători care, în timp de pace, aduceau la masa domnească diferite vânaturi, iar în timp de război se aflau în tabără pe lângă domn. ✧ *Avgi-başa* sau *baş vânător* = căpitanul avgiiilor.

avto-crător s. m. v. autocrator.

az (< sl.) s. m. sg. Numele primei litere a alfabetului chirilic, având sensul de „eu” şi utilizată în zapise, înaintea numelor proprii ale celor care făceau o declaraţie.

azáp, azapi (< tc.) s. m. **Veche** miliţie otomană, infanterie neregulată care era expusă mai întâi atacului duşmanilor. [Pl. şi: *azapizi*].

azbucoávnă, azbucoavne (< sl.) s. f. Abecedar.

azbúche, azbuche (< sl.) s. f.

1. Denumirea dată alfabetului chirilic până la introducerea celui latin. 2. Învăţătură elementară în citirea şi scrierea cu buchii (litere chirilice). [Pl. şi: *azbuchî*].

azeáce s. f. Dijmă, zeciuială.

azeaciuíre s. f. Dijmă, zeciuială.

ázlu (< tc.) s. n. Destituire sau mazilire a domnului de către Poarta Otomană.

B

- babein** s. n. v. **mabein**.
- babeingiu** s. m. v. **mabeingiu**.
- babúși** (< fr., rus.) s. m. pl. Papuci.
- bacál**, *bacali* (< tc.) s. m. (Mold.) Băcan. ✧ *Bacalbașă* = (în epoca fanariotă) starostele breslei băcanilor. [Var.: *bacálbașa*].
- bacálbașa** s. m. v. **bacalbașă**.
- bacalicá** (< ngr.) s. f. pl. (În epoca fanariotă) Articole de băcănie, coloniale.
- bacanălá**, *bacanalé* (< fr., lat.) s. f. (La pl.) Sărbătoare la romani, în cinstea lui Bacchus, zeul vinului, caracterizată printr-un amestec de entuziasm religios, de beție și glume licențioase.
- bacántă**, *bacante* (< fr.) s. f. (La romani) Preoteasă a zeului Bacchus, care celebra bacanalele. ♦ Fiecare dintre însoțitoarele zeului Bacchus.
- bacceván**, *baccevani* (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Negustor de legume.
- badiéră** s. f. v. **bandieră**.
- bagdadie**, *bagdadii* (< tc.) s. f. (Mold.) Tavan, plafon; *spec.* (Transilv.) tavan de biserică ornamentat.
- baibarác**, *baibarace* (< tc., tăt., ucr.) s. n. Haină (de culoare roșie). [Var.: *băibărác* s. n.].
- bairác**, *bairace* (< tc.) s. n. 1. (În epoca fanariotă) Steag turcesc foarte lat, de mătase, ce se purta înaintea sangiacului, introdus și în armata noastră. 2. *P. ext.* Companie sau regiment de soldați, mai ales de voluntari, care serveau sub același drapel; steag (de oaste). [Pr.: *ba-i-*. – Pl. și: *bairacuri*].
- bairactár**, *bairactari* (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Port-drapel, stegar (care purta bairacul 1). [Pr.: *ba-i-*. – Var.: *baraictăr* s. m.].
- bairamlác**, *bairamlăcúri* (< tc.) s. n. Dar obișnuit a se da sultanului și altor demnitari turci, cu prilejul sărbătorilor Bairamului. [Pr.: *ba-i-ram-* și *bai-ram-*. – Var.: *baraimlác* s. n., *bariamlác* s. n.].
- bal¹**, *baluri* (fr., germ., it.) s. n. Balot. [Var.: *bălă* s. f.].
- bal²**, *baluri* (< fr.) s. n. Mică bilă pentru votat; *p. ext.* vot.
- balamút**, *-ă*, *balamuți*, *-te* (< rus., rut.) adj., s. m. și f. (Om) amăgitor, seducător, înșelător, mincinos; clevetitor, bârfitor. 2. *Spec.* (La jocul de cărți) Măsluit.

- balamuți, balamuțesc** (< *balamut*) vb. IV. Tranz. A spune lucruri neadevărate despre alții, a bârfi, a cleveti, a flecări.
- balamuție, balamuții** (*balamut* + suf. *-ie*) s. f. Clevetire, bârfeală, calomnie.
- balăș, balășuri** (< it.) s. m. Rubin de culoare roșu-deschis, bătând în portocaliu.
- bălă** s. f. v. **bal**¹.
- balâcdiș** (< tc.) s. n. Lamă cornoasă de balenă, întrebuintată la corsete, umbrele etc., pentru a le ține întinse.
- baldahin** s. n. Baldachin.
- balgi-bâșa, balgi-bași** (< tc.) s. m. 1. Trimis al Porții Otomane pentru strângerea cantității de miere și de ceară, necesară seraiului. 2. Trimis al hanului tătäresc, care lua tributul de miere de la moldoveni.
- balgi-bașlăc, balgi-bașlacuri** (< tc.) s. n. Tribut de miere care se da odinioară sultanului și (în Mold.) hanului tătäresc.
- balgiu, balgiu** (< tc.) s. m. Turc care cumpăra miere din Țările Române pentru aprovizionarea Porții Otomane.
- balieméz** s. n. v. **balimez**.
- baliméz, balimezuri** s. n., *balimezi* s. m. (< tc.) Tun de calibru mare. [Var.: *balieméz* s. n.].
- balistă, baliste** (< lat., it., fr.) s. f. Mașină de război folosită în antichitate pentru aruncarea de bolovani, butuci etc. asupra (obiectivelor) dușmanului.
- baltăc** s. n. v. **baltag**.
- baltăg, baltage** (cf. tc.) s. n. Veche armă constând dintr-o secure cu unul sau cu două tășuri, montată în vârful unei cozi lungi și care era una dintre armele haiducilor, iar în Mold., reprezenta însemnul caracteristic al agăi. [Pl. și: *baltaguri*. – Var. *baltăc* s. n.].
- baltagiu, baltagii** (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Soldat din garda seraiului, înarmat cu secure sau baltag. ♠ *Baltagibaș* = maimarele peste baltagii.
- ban, bani** (< cf. magh., sb.) s. m. 1. Titlu, conferit de regii Ungariei mai întâi unor nobili de rang inferior din Transilvania, ulterior, guvernatorilor sau comandanților militari ai unor provincii de graniță (printre care și *banul Severinului*). 2. (Ț. Rom., sec. XV–XIX) Mare dregător, cel dintâi după domn, având atribuții administrative, militare și judecătorești. 3. (Mold., sec. XVII–XIX) Mare dregător fără atribuții fixate.
- banát** (< lat. med.) s. n. Provincie sau ținut administrat de un ban. [Var.: *bănát* s. n.].
- bândă, bande** (< fr., germ.) s. f. (Rar) Ceată de soldați aflați sub aceeași bandieră, sub același steag.
- banderiu, banderiuri** (< lat.) s. n. (Transilv.) Bandieră. [Pr.: *-de-riu* și *-de-ri-u* – Pl. și: *banderii*].
- bandieră** (< it.) s. f. 1. Steag

- ostășesc sub care seniorul conducea la luptă pe cei care îi datorau slujba ostășească; drapel. 2. *P. ext.* Steag al unei unități militare sau al unui comandant de oștire. 3. Steag al unei țări înălțat pe vapoarele și pe clădirile unde se află rezidenții ei în străinătate; pavilion. [Var.: *badiéră* s. f.].
- baniéră, baniere** (< fr.) s. f. (Rar) Drapel militar feudal. ♦ Unitate militară feudală. [Pr.: -ni-e-].
- bániță, banițe** (< bg.) s. f. (Ț. Rom.) Vas de lemn servind ca unitate de măsură pentru capacitate, mai ales pentru cereale, a cărei valoare a variat (oficial cuprindea 22 de ocale în sec. XVIII, ulterior, 20 de ocale). [Pl. și: *băniți, baniți*].
- barabán, barabani** (< rus.) s. m. 1. Tobă (care să bătea la ținerea licitațiilor, la vânzarea la mezat a unor lucruri etc.). 2. *P. ext.* Toboșar care chema mușterii la mezat. [Var.: *barabáncă* s. f.].
- barabáncă** s. f. v. **baraban**.
- baraictár** s. m. v. **bairactar**.
- baraimlác** s. n. v. **bairamlác**.
- barát** s. m. v. **bărat**.
- bárbar, barbari** s. m., adj. Var-var.
- barbarie, barbarii** s. f. Varvarie.
- barbútă, barbute** s. f. (Rar) Veche monedă de la începutul sec. XIX, având valoarea de 2 lei (vechi) și 10 parale.
- bárdă, bārzi** (< magh.) s. f. Secure mică cu tășul lat și cu
- coada lungă, întrebuințată odinioară ca armă de atac. [Pl. și: *barde*].
- barđiș** s. n. v. **bardișă**.
- bárdișă, bardișe** (< pol.) s. f. Armă având forma halebardei. [Var.: *bardiș* s. n.].
- bariamlác** s. n. v. **bairamlác**.
- bárnee** s. f. (Rar) Pradă. [Var.: *bárnie* s. f.].
- bárnie** s. f. v. **barnee**.
- baroánă, baroane** (< baron, cf. fr.) s. f. Baroneasă.
- barón, baroni** (< fr., germ.) s. m. (În evul mediu, în vestul și centrul Europei) Mare senior, posesor al unei baronii, având pe domeniul său drepturi feudale depline.
- baronéasă, baronese** (*baron* + suf. *-easă*) s. f. (În evul mediu, în vestul și centrul Europei) Posesoare a unei baronii; soție sau fiică de baron; baroană.
- baronie, baronii** (< fr., germ.) s. f. 1. Demnitatea, titlul de baron. 2. (În evul mediu) Domeniul unui baron.
- barút** (< tc.) s. m. sg. (Rar) Praf (sau iarbă) de pușcă.
- basilicále** s. f. pl. v. **vasilicale**.
- basmagiu** s. m. v. **basmangiu**.
- basmángú, basmangii** (< tc.) s. m. Fabricant sau negustor de basmale. [Var.: *basmagiu* s. m.].
- básnă, basne** (< sb.) s. f. Povestire, relatare mincinoasă, scornită, falsă; bănuire.
- basoreliév, basorelievuri** s. n. Basorelief.

- bastón, bastoane** (< it.) s. n. Cârjă (de arhiereu).
- baş¹** (< tc.) s. m. 1. (Rar) Cap, căpetenie, mai-marele (unei bresle de negustori sau meseriaşi); staroste. 2. (Pop.) Ceea ce se lasă pentru schimbăţul unei monede.
- baş²** (< tc.) Element de computere având sensul de „principal”, „cel mai înalt în grad”, izolat din cuvinte turceşti care denumesc funcţii sau ranguri (*baş-aga, baş-caimacam* etc.) şi folosit uneori la formarea unor substantive.
- baş-agá, baş-agale** (< tc.) s. m. 1. Întâiul eunuc al haremului sultanului. 2. Primul căpitan sau comandant al unui detaşament de turci.
- baş-beşleágă** (< tc.) s. m. Comandantul beşliilor.
- baş-boiér, baş-boieri** (*baş² + boier*) s. m. Primul boier al ţării, care era totodată şi preşedinte al divanului sau chiar guvernator provizoriu (*caimacam*) al ţării; *p. ext.* boier de seamă, boier mare.
- baş-bulubás** s. m. v. **baş-bulucbaş.**
- baş-bulubása** s. m. v. **baş-bulubaş.**
- baş-bulucbás, baş-bulucbaşi** (< tc.) s. m. Căpetenia bulucbaşilor, care, în calitate de şef al gârzii domneşti, supraveghea închisoarea curţii, având sub comanda sa pe seimeni. [Var.: *baş-bulucbása, baş-bulubás* s. m.].
- başbuzúc, başbuzuci** (< tc.) s. m. Ostaş voluntar, fără soldă, din trupele otomane neregulate, care trăia din jaf.
- baş-caimacám, baş-caimacami** (< tc.) s. m. Cel dintâi dintre caimacami, şeful caimacamiilor. [Var.: *baş-caimacán* s. m.].
- baş-caimacán** s. m. v. **baş-caimacam.**
- baş-capicheháie** s. f. v. **baş-capuchehaia.**
- baş-capigiu** s. m. v. **baş-capugiu.**
- baş-capucheháia** (< tc.) s. m. Întâiul agent diplomatic al Țărilor Române pe lângă Poarta Otomană. [Var.: *baş-capicheháie; baş-capucheháie* s. m.].
- baş-capucheháie** s. f. v. **baş-capuchehaia.**
- baş-capugíu, baş-capugii** (< tc.) s. m. Capegi-başa. [Var.: *baş-capigiu* s. m.].
- báscă, băşti** (< pol.) s. f. Ridicătură de pământ întărită care proteja o fortificaţie în afara zidurilor ei. [Var.: *báştă* s. f.].
- baş-ceatúş, baş-ceauşi** (< tc.) s. m. Ofiţer superior cu anumite atribuţii.
- baş-ciohodár, baş-ciohodari** (< tc.) s. m. 1. (La turci) Primul ciohodar sau cămerier al sultanului. 2. (Ț. Rom. şi Mold.) Întâiul cămăraş al domnului, mai-marele peste ciohodari, având sarcina de a încălţa şi de a descălţa pe domn şi de a ridica, din poruncă domnească, pe boieri şi de a-i băga la închisoare.

baş-conacciu, baş-conaccii (< tc.) s. m. Mai-marele conacciiilor, având sarcina să se ocupe de conace când călătorea domnul.

başlâc, başlâcuri (< tc.) s. n. (Rar) Căpeţea, căpeţel. [Var.: *başlic* s. n.].

başlic s. n. v. **başlâc**.

băştă s. f. v. **başcă**.

baş-tergimán, baş-tergimani (< tc.) s. m. Întâiul dragoman al sultanului sau al domnului.

bâte, bat (moşt. din lat.) vb. I. Tranz. A bombarda.

bazeá (< fr.) s. f. (Rar) Țesătură a cărei urzeală este de aţă și bătătura de bumbac.

bazilicále s. f. pl. v. **vasilicale**.

băcălie, băcălii (*bacal* + suf. *-ie*) s. f. (Mold.) Băcanie.

băibărác s. n. v. **baibarac**.

băibărăcár, băibărăcari (*baibarac* + suf. *-ar*) s. m. Fabricant sau negustor de baibarace, *p. ext.* de alte haine, precum anterie etc.

băibărăcárie, băibărăcării (*băibărăcar* + suf. *-ie*) s. f. Atelier sau prăvălie de baibarace.

băiestrár, băiestrari (probabil *băiestru* „*buiestru*” + suf. *-ar*) s. m. (Mold.) Slugă angajată pentru a face curse și comisioane; băiat de alergătură.

băjenár, băjenari (*băjeni* + suf. *-ar*) s. m. Fugar care își părăsea casa, satul, împreună cu alții, în masă, din pricina invaziilor străine, cu gândul de a se întoarce imediat după trecerea

primejdiei; (mai rar) refugiat în altă țară din cauza opresiunii interne sau din motive politice. -[Var.: *bejănár* s. m., (Mold.) *bejenar* s. m.]

băjenári, băjenăresc (< *băjenar*) vb. IV. Intrans. A băjeni. [Var.: *bejănári, bejenári* vb. IV].

băjenárie (*băjenar* + suf. *-ie*) s. f. Băjenie. [Var.: *bejănárie, bejenárie* s. f.].

băjenárit (< *băjenári*) s. n. Băjenie. [Var.: *bejănárit, bejenárit* s. n.].

băjení, băjenesc (< *băjenie*) vb. IV. Refl. și intrans. A-și părăsi vremelnicele căminul, satul, împreună cu alții, în masă; a se refugia (la munte, în codri, mai rar în altă țară) din cauza năvălirilor străine, a jafurilor administrative sau din motive politice; a băjenári; a pribegi. [Var.: *bejáni, bejeni* vb. IV].

băjénie, băjenii (< sl.) s. f. 1. Fugă (vremelnice) în masă, în munți, în codri, la mânăstiri sau în țările vecine, din cauza năvălirilor străine sau a exploatării nemiloase; *p. ext.* emigrare vremelnice, plecare în altă țară (din motive politice), cu gând de întoarcere; băjenárie, băjenárit; pribegie. 2. *P. ext.* Timpul petrecut ca băjenar de parte de țară sau de casă. 3. Locul ascuns sau sigur spre care fugeau băjenarii. [Var.: *bejánie, bejénie* s. f.].

bănár, bănari (*ban* „monedă” +

- suf. *-ar*) s. m. Funcționar sau lucrător la monetăria statului; persoană care făcea bani. [Var.: *bănăriu* s. m.]
- bănăriu** s.m. v. **bănar**.
- bănát** s. n. v. **banat**.
- bănărie** (*ban* + suf. *-ărie*) s. f. Stabiliment unde se băteau banii; monetărie, tarapana.
- băncuță**, *băncuțe* (< germ.) s. f. 1. (Munt.) Mică monedă de argint, care valora 50 de bani; firfiric. 2. (Transilv.) Bilet de bancă, hârtie-monedă care valora 6 creițari; bumașcă; 3. (Transilv.) Monedă de argint care valora 10–20 de creițari.
- bănéasă**, *bănese* (*ban* + suf. *-easă*) s. f. Soția banului.
- bănesc**, *-ească*, *bănești* (*ban* + suf. *-esc*) adj. De ban, al băniei.
- băni¹**, *bănesc* (< *ban*) vb. IV. 1. Tranz. A investi pe cineva cu titlul de ban, a ridica (pe cineva) la treapta de ban. 2. Intrans. A exercita funcția de ban, a funcționa ca ban.
- băni²**, *bănesc* (< magh.) vb. IV. Tranz. (Mold.) A nu lăsa pe cineva în pace, a nu-i da pace, a-l săcăi, a-i face mizerii.
- băni³**, *bănesc* (< *ban* „monedă”) vb. IV. (Rar) A bate bani.
- bănie**, *bănie* (*ban* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția sau rangul de ban. 2. Reședința banului.
- bănișor**, *bănișori* (*ban* + suf. *-ișor*) s. m. (Ț. Rom.) Boier subaltern al (marelui) ban, având atribuții judecătorești.
- bănișorie** (*bănișor* + suf. *-ie*) s. f. Funcția sau slujba bănișorului.
- bărát**, *bărați* (< magh.) s. m. Preot catolic (mai ales din România). [Var.: *barát* s. m.]
- bărăție** (*bărát* + suf. *-ie*) s. f. sg. Biserică (sau mănăstire) catolică (din România).
- bărbântă** s. f. v. **berbință**.
- bărbier-bășa** s. m. Bărbierul curții domnești.
- bărbunc** v. **verbunc**.
- băsău**, *băsăuri* (< magh.) s. n. (Transilv., Mold. și Bucov.; rar) 1. Răz bunare. 2. Ură, ciudă, pică. 3. Batjocură, ofensă (adusă cuiva); nedreptate.
- băsnár**, *băsnari* (*basnă* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care scornește basne, povestiri mincinoase, relatări false.
- băsni**, *băsnesc* (< *basnă*) vb. IV. Intrans. A scormi basne, neadevăruri, povestiri mincinoase, relatări false.
- bătrânime** (*bătrân* + suf. *-ime*) s. f. sg. Vechime, antichitate.
- bârfelníc**, *-ă*, *bârfelnici*, *-ce* (*bârfelă* + suf. *-nic*) adj. (Rar) Bârfitor.
- bdenui** (*bdenie* + suf. *-ui*) vb. IV. (Rar) A veghea (în rugăciuni).
- becér**, *beceri* (< *beci* + suf. *-ar*) s. m. 1. (În epoca fanariotă) Boier (de rang inferior) însărcinat cu supravegherea bucătăriei domnești; bucătar (al curții domnești), (mai ales) plăcintar. [Var.: *beciáriu* s. m.]

becerie, becerii (*becer* + suf. *-ie*)

s. f. (Rar) Bucătărie domnească.

beciâriu s. m. v. **becer**.

bectemís s. m. v. **bectímis**.

bectímís (< tc.) s. m. Tutun de calitate superioară [Acc. și: *béctimis* – Var.: *bectemis* s. m.].

bedén, bedenuri (< tc.) s. n. (Rar)
1. Creasta zidului. 2. Bucată de blană.

beg s. m. v. **bei**.

beglerbéi s. m. v. **beilerbei**.

bei, bei (< tc.) s. m. 1. Guvernator al unui oraș ori al unei provincii turcești sau supuse suzeranității turcești, având rangul unui pașă cu un singur tui. 2. Domn al unui principat autonom, supus suzeranității turcești; *spec.* titlu (dat de turci) domnilor Țării Românești și Moldovei. 3. (În epoca fanariotă; titlu onorific, mai ales în forma turco-greacă) *Bei-mú* = domnul meu. [Var.: *beg* s. m.].

beilác s. n. v. **beilic**.

beilerbéi, beilerbei (< tc.) s. m. Guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman, pașă cu trei tuiuri. [Var.: *beglerbéi* s. m.].

beilíc, beilicuri (< tc.) s. n.

1. Casă în care erau găzduiți bei, *p. ext.*, demnitarii turci, care veneau ca trimiși ai Porții Otomane în Țările Române. 2. Vânzare forțată de oi, în Țările Române, făcută în favoarea sultanului, la prețuri fixate dinainte de turci; *p. ext.* dare sau dijmă, plătită mai ales

în oi, beiului (pentru Constan-tinopole) sau domniei. 3. Muncă efectuată fără plată în folosul unui bei, al unui boier sau al domniei; *p. ext.* orice lucru gratuit (făcut fără tragere de inimă sau de mântuială) [Var.: *beilác* s. n.].

beiliccíu, beiliccii (< tc.) s. m. Funcționar turc însărcinat cu strângerea beilicului (2), în Țările Române.

beizadé s. f. v. **beizadea**.

beizadéa, beizadele (< tc.) s. f. Fiu de domn, prinț. [Var.: *bezedéa, beizedeá, beizadé* s. f.].

beizedéa s. f. v. **beizadea**.

bejánie s. f. v. **băjenie**.

bejánár s. m. v. **bejenar**.

bejánári vb. IV v. **băjenări**.

bejánărie s. f. v. **băjenărie**.

bejánárit s. n. v. **băjenărit**.

bejání vb. IV v. **băjeni**.

bejenár s. m. v. **băjenar**.

bejenári vb. IV v. **băjenări**.

bejenărie s. f. v. **băjenărie**.

bejenărit s. n. v. **băjenărit**.

bejení vb. IV v. **băjeni**.

bejénie s. f. v. **băjenie**.

belacoásă, belacoase, s. f. (În epoca fanariotă) Stofă de mătase scumpă, din care se făceau rochii. [Var.: *belecoásă* s. f.].

beldár, beldare (< tc.) s. n. Șal turcesc, foarte scump.

beleág, beleaguri (< sl.) s. n. Semn de recunoaștere; lozincă, parolă.

belecoásă s. f. v. **belacoasă**.

belezác s. n. v. **belezic**.

belezíc, belezicuri (< tc.) s. n.

- Inel, verigă sau brăţară care leagă patul puştii de ţeavă. [Var.: *belezăc* s. n.].
- benchét, benchete** (< rut.) s. n. (Pop.) Masă mare, de petrecere, ospăţ, chef (cu lăutari şi cu joc). [Pl. şi: *benchéturi*].
- beníc** (< tc.) s. n. Atlas cu picăţele.
- beniş** s. n. v. **biniş**.
- berát, beraturi** (< tc.) s. n. Diplomă sau brevet de învestitură dat de Poarta Otomană, mai ales domnilor Țărilor Române, la instalarea în domnie.
- beratlíu** (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Persoană care avea un berat.
- berbéc, berbeci** (moşt. din latină) s. m. (în forma *berbece*) Maşină de război folosită în antichitate şi în evul mediu la spargerea zidurilor şi a porţilor asediate. [Var.: *berbéce* s. m.]
- berbéce** s. m. v. **berbec**.
- berbér-başà** s. m. v. **bărbier-başa**.
- berbínţă, berbinţi** (< magh.) s. f. (Mold.) (În forma *bărbânţă*) Taxă plătită de meşterii străini, la intrarea în breasla ciubotarilor sau de ucenici, la primirea titlului de meşter; testir.
- bérciu** (< sb.) s. m. Crainic, pristav.
- berechét, berecheţi** (< tc.) s. m. (Mold.) Om şiret, mincinos, şmecher, care înşală pe alţii; haimana.
- berlínă, berline** (< fr., it.) s. f. 1. Trăsură mare, închisă, asemănătoare cupeului, cu două banchete aşezate faţă în faţă.
2. Autoturism cu două sau patru portiere şi cu patru geamuri laterale.
- besacté** s. f. v. **besactea**.
- besactea, besactele** (< ngr.) s. f. Cutioară (de lemn), frumos ornamentată, în care se păstrau bijuterii, obiecte de toaletă, de cusut, tutun etc.; casetă. [Var.: *besectea, besacté* s. f.].
- besectea** s. f. v. **besactea**.
- beseadă, besede** (< sl.) s. f. (Transilv.) Convorbire; voroavă, vorbă.
- beşleagă, beşlegi** (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Căpitan de beşlii, câte unul de fiecare judeţ.
- beşlegărit** (*beşleagă* + suf. *-ărit*) s. n. (În epoca fanariotă) Dare încasată de beşleagă pe toate vitele aduse spre vânzare în târguri.
- beşlegie** (*beşleagă* + suf. *-ie*) s. f. Funcţia sau rangul de beşleagă.
- beşlic, beşlici, s. m., beşlice, s. n.** (< tc.) 1. s. m. Veche monedă turcească de valoare mare (cinci parale), care a circulat şi în Țările Române (mai ales în Țara Românească); pendar. 2. s. n. *P. anal.* Bucată rotundă de pâslă, care se punea pe cap când se ducea o povară.
- beşliu, beşlii** (< tc.) s. m. 1. (În timpul suzeranităţii turceşti asupra Țărilor Române, mai cu seamă în epoca fanariotă; mai ales la pl.) Corp de cavalerie (turcească, ulterior compusă şi din creştini, supuşi ai ţării sau

- străini) făcând serviciul de jandarmi (în interiorul țării și la hotare) și de curieri domnești.
- beterdisi** vb. IV v. **bitirdisi**.
- betermea** s. f. v. **bitirmea**.
- bez** (< sl.) adv. Afară de, ..., fără, lăsând la o parte, nemaipunând la socoteală și...
- bezaconuí, bezaconuiesc** (< sl.) vb. IV. (Rare) A comite nelegiuiri, fărădelegi, crime, a face bazaconii.
- bezedeă** s. f. v. **beizadea**.
- bezír** s. v. **bizirea**.
- bézmán, bezmánuri** s. n. (Mold.) Embatic. [Var.: *bézmán, bézmen* s. n.].
- bezmánár, bezmánari** (*bezmán* + suf. -ar) s. m. (Mold.) 1. Embaticar. 2. Slujbaş însărcinat cu strângerea bezmánului.
- bézmán** s. n. v. **bezmán**.
- bezmánuíre** (< *bezmánui*) s. f. (Mold.) Strângere a bezmánului.
- bézmen** s. n. v. **bezmán**.
- biáz, biazuri** (< tc.) s. n. (În epoca fanariotă) Hârtie albă, prevăzută cu iscălitura sau pecetea cuiva (care aproba mai dinainte ceea ce va scrie altul, în numele său, pe hârtia aceea). [Pr.: *bi-az*].
- bicicás, bicicași** (< magh.) s. m. (Ț. Rom.) 1. Locuitor aflat în slujba menzifului. 2. Pungaș.
- bilitór, -oáre, bilitóri, -oare** (< sb.) adj., s. m. și f. (Persoană) care înalbea rufele; spălător.
- bimbașă, bimbași** (< tc.) s. m. Comandant peste 1000 de soldați în armata turcă. [Pl. și: *bimbașale*].
- biná, binale** (< tc.) s. f. Clădire mare (cu mai multe încăperi, servind de locuințe și mai ales pentru prăvălii; *spec.* clădire (mare) în construcție.
- bind, binduri** (< tc.) s. n. (Rare) Steag, drapel, stindard.
- binéc** (< tc.) s. m. (Rare) Cal de călărie.
- binectás** (< tc.) s. n. Piatra pe care călărețul se urca atunci când încăleca.
- binevesti, binevestesc** (*bine + vesti*) (după sl.) vb. IV. Tranz. A vesti în lume sau a predica Evanghelia; a propovădui.
- biníș, biníșuri** (< tc.) s. n. 1. Plimbare călare, cavalcadă. 2. Haină lungă de ceremonie (inițial, pentru cavalcade), cu mânecile largi și despicate, strânsă pe bust și amplă la poale, căptușită cu blană, purtată de boieri și soțiile lor și devenită ulterior îmbrăcăminte a negustorilor, a slugilor și a țișanilor lăutari. [Var.: *beniș* s. n.].
- binișlíu, binișlii** (< tc.) s. m. Persoană care purta biniș (2); *p. ext.* curtean.
- biós, -oásă, bioși, -oase** (*biu + suf. -os*) adj. Roditor, mănós, fertil. [Pr.: *bi-os*].
- biosíme** (*bios + suf. -ime*) s. f. (Rare) Fertilitate.
- bir, biruri** (< magh.) s. n. (Ț. Rom., Mold. și Transilv.) 1. Dare datorată inițial domnului, mai

- târziu vistieriei publice și devenită, o dată cu estomparea caracterului feudal, impozit personal, contribuție generală pentru nevoile statului, percepută prin impunerea individuală sau colectivă de la toți locuitorii, în funcție de averea, mobilă sau imobilă. 2. Tribut.
- birár**, *birari* (*bir* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaş însărcinat cu strângerea birului; perceptor (al impozitelor către stat), recrutat din categoriile sociale privilegiate.
- birăiță**, *birăițe* (*birău* + suf. *-iță*) s. f. Soția birăului.
- birărie** (*birar* + suf. *-ie*) s. f.
1. Funcția, slujba birarului.
2. Dreptul de a percepe birurile; sediul unde se efectua plata birului.
- birău**, *birăi* (< magh.) s. m. (Transilv.) Primar (la sate), jude (comunal), (Bucov.) vornic, (Ban.) chinez. [Pl. și: *birate*]
- birjâr**, *birjari* (*birjă* + suf. *-ar*) s. m. Vizitiu (și proprietar) al unei birje.
- birjă**, *birje* s. f. (< rus.) 1. Piața unde așteptau trăsurile. 2. *P. ext.* Trăsură de piață. [Pl. și *birji*].
- birnic**, *-ă*, *birnici*, *-ce* (*bir* + suf. *-nic*) s. m. și f. 1. (Persoană) care plătea bir, care era supusă la bir; *p. gener.* contribuabil, dajnic. 2. (Ironic) Om de rând, om din clasele de jos (țaran sau negustor). 3. Tribut.
- birșág**, *birșaguri* (< magh.) s. n. (Transilv.) Amendă, pedeapsă în bani; gloabă.
- bitáng**, *-ă*, *bitangi*, *-ge* (< magh.) adj., s. m. și f. Străin.
- bitie** s. f. (< v. sl.) Întâia carte a Pentateucului; Cartea Facerii.
- bitirdisí**, *bitirdisesc* (< tc.) vb. IV.
1. Intrans. A duce un lucru la capăt, a termina, a rezolva.
2. Trans. și refl. A compensa. [Var.: *beterdisi* vb. IV]
- bitirmeá**, *bitirmele* (< tc.) s. f. Învoială (de a compensa în bani ceea ce nu se putea da în natură). [Var.: *betermeá* s. f.].
- biu** (< magh.) s. m. sg. Abundență, prisos, belșug.
- biv** (< sl.) adj. invar. (Urmat de un titlu, de o funcție) Fost.
- bizireá** (< tc.) s. f. sg. Ulei de mac. [Var.: *bezir* s. n.]
- bládníc**, *-ă*, *bladnici*, *-ce* (< sl.) adj., s. m. și f. Stricat, depravat.
- blagocin**, *blagocini* (< rus.) s. m. (Mold.) Administrator bisericesc al unei paze.
- blagodarénie** (< sl.) s. f. Mulțumită, recunoștință.
- blagodarí**, *blagodaresc* (< sl.) vb. IV. Intrans. A mulțumi, a aduce mulțumiri, a-și arăta recunoștința.
- Blagoiavlénie** (< sl.) s. f. Bobotează, Arătarea Domnului.
- blagománie** (< rus.) s. f. Prostie, lucru fără nici o însemnătate; (la pl.) nimicuri.
- blagonóseț** (< sl.) s. m. Binefăcător.
- blagoródnic**, *-ă*, *blagorodnici*, *-ce* (< sl.) adj. Nobil, de neam (mare).
- blagoslovénie**, *blagoslovenii*

- (< sl.) s. f. Binecuvântare, blagoslovire.
- blagosloví, blagoslovesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. A binecuvânta.
- Blagoveșténie** (< sl.) s. f. (Pop.) Bunavestire.
- blajéne** s. f. v. **blajenie**.
- blajénie, blajenii** (< sl.) s. f. Fericire divină; beatitudine. [Var.: *blajéne* s. f.].
- blanchét** s. n. v. **blanchetă**.
- blānchétă, blanchete** (< germ.) s. f. **1.** (Mold.) Chitanță pentru plata taxei cuvenite statului de la poștă; răvaș de drum. **2.** Formular pentru telegrame. [Var.: *blanchét* s. n.].
- blāznă, blazne** (< sl.) s. f. Înșelăciune, amăgire, ispită, cursă; blăznitură.
- blānuí, blānuiesc** (*blană* + suf. -uí) vb. IV. Tranz. A îmblăni.
- blāzní, blāznesc** (< sl.) vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) înșela, a (se) amăgi, a (se) ispiti. **2.** Refl. A se scandaliza.
- blāznitúră** (*blāzni* + suf. -tură) s. f. Blaznă.
- blinée** s. f. v. **blinie**.
- blíníe, blínii** (< rus.) s. f. (Mold.) Plăcintă. [Acc. și: *blínie*. – Var.: *blinée* s. f.].
- bloj** s. m. (Ban.) Om josnic, ordinar.
- blojorí** (< *bloj*) vb. IV. A cleveti, a defăima, a bârfi, a scorni (ceva pe seama cuiva).
- blóndă, blonde** (< fr.) s. f. (Rar) Dantelă albă, ușoară, de mătase. [Pl. și: *blonduri*].
- boámbă** s. f. v. **bombă**.
- boáctăr, boactări** (< germ.) s. m. Paznic (de noapte), cantonier, sergent.
- boáz** s. n. v. **bogaz**.
- bocceá, boccele** (< tc.) s. f. **1.** (Mold.) Șal mare, de formă pătrată, pe care-l purtau femeile pe spate. **2.** Bucată de îmbrăcăminte de calitate inferioară sau veche, în care se înfășoară mărfuri, albituri, zdrențe etc. pentru a fi transportate în mână sau în spinare; *spec.* legătură în care își transportă bocceagii marfa lor. **3.** Pachet de tutun cuprinzând mai multe păpuși. [Var.: *bohceá, buccéa* s. f.].
- bocceagíu, bocceagii** (< tc.) s. m. **1.** Fabricant sau negustor de boccele. **2.** Negustor ambulant de mărunțișuri (pânză, ace, ață), care-și purta marfa în șapte într-o boccea (2); tolbaș, coropcar, marchitan, mămular, colportor. [Var.: *boccegiu, buccengiu* s. m.].
- boccealâc, boccealâcuri** (< tc.) s. n. **1.** Boccea. **2.** *Spec.* Legătura cu haine și rufe pe care mireasa le dăruia mirelui. [Var.: *buccealâc* s. n.].
- boccegiu** s. m. v. **bocceagiu**.
- boccíu, boccii** (< tc.) s. m. (Rar) **1.** Curățitor de latrine sau de gropi. **2.** *P. ext.* Om ordinar, din cele mai de jos clase sociale. **3.** Lucrător care tăia vitele la zalhana.
- bogasân** s. n. v. **bogasin**.

bogasie s. n. v. **bogasiu**.

bogasiér, *bogasieri* (*bogasiu* + suf. *-ar*) s. m. Negustor de bogasiu, *p. ext.* de bumbac, mărgele, basmale etc.; manufacturist. [Pr.: *-si-er*].

bogasiéresc, **-ească**, *bogasierestii* (*bogasier* + suf. *-esc*) adj. De bogasier, caracteristic bogasierului. [Pr.: *-si-e*].

bogasierie, *bogasierii* (*bogasier* + suf. *-ie*) s. f. 1. Meseria bogasierului. 2. Prăvălia bogasierului. 3. Marfă de bogasier, *spec.* stofe de bumbac. [Pr.: *-si-e*].

bogasiu (< tc.) s. n. Stofă sau pânză fină, colorată și lucioasă, importată din Orient, folosită mai ales pentru căptușeli. [Var.: *bogasie*, *bogasân* s. n.].

bogáz, *bogazuri* (< tc.) s. n. 1. Canal, gură de râu; *spec.* Bosforul. 2. (Rar) Margine de blană. [Var.: *boáz* s. n.].

bogcegíu s. m. v. **bocceagiu**.

Bogoiavlénie s. f. Bobotează, Arătarea Domnului; Blagoiavlénie. [Var.: *Bogoiavlénie* s. f.].

Bogoiavlénie s. f. v. **bogoiavlénie**.

bogoródița (< sl.) s. f. art. Născătoarea de Dumnezeu, Maica Domnului. [Var.: *bogoródnîța* s. f. art.]

bogoródnîța s. f. v. **bogorodîța**. **bogoslóv**, **-oávă**, *bogoslovi*, *-oave* (< sl.) adj. m., s. m. Teolog.

bohcea s. f. v. **boccea**.

bohordár s. n. v. **buhurdar**.

boiá, *boiele* (< tc.) s. f. 1. Vopsea (pentru lână, țesături etc.),

culoare; *spec.* dres, suliman.

2. Sos preparat cu oțet, cu legume și cu unt sau untdelemn, pentru legarea mâncărurilor; rântaș. 3. Ardei roșu pisat mărunț; paprica.

boiamá (< tc.) s. f. Basma pătrată, de mătase, cu dungi late de fir sau de bumbac.

boiangerie, *boiangerii* (*boiangiu* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Meseria boiangiului. 2. Atelierul sau prăvălia boiangiului; vopsitorie. [Pr.: *bo-ian-*. – Var.: *boiengerie* s. f.].

boiangilác, *boiangilácuri* (< tc.) s. n. Substanță de colorat, vopsea.

boiangíu, *boiangii* (< tc.) s. m. Vopsitor (de lână, de țesături etc.) [Pr.: *bo-ian-*. – Var.: *boiengíu* s. m.].

boiárin s. m. v. **boier**.

boiáriu s. m. v. **boier**.

boiengerie s. f. v. **boiangerie**.

boiengíu s. m. v. **boiangiu**.

boiér, *boieri* (< sl.) s. m. Persoană aparținând clasei sociale dominante din statele feudale românești, inițial, proprietar al unei mari întinderi de pământ, ulterior, după întemeierea Principatelor Române, deținător al unei dregătorii în ierarhia administrativă și militară a țării.

✧ *Boier mare* (sau *boier velit ori de clasa I*) = boier care stăpâna mai multe sate sau deținea una dintre cele mai înalte dregătorii; *boier de clasa a II-a* (sau *vtori boier*) = boier

care deținea aceeași dregătorie, dar de rangul al doilea; *boier de clasa a III-a* (sau *treti boier*) = boier care deținea aceeași dregătorie, dar de rangul al treilea. *Boier-bașa* = căpetenia boierilor; *baș-boier*. 2. *P. ext.* Orice demnitar sau dregător mare (la alte popoare); nobil. 3. Urmasii al vechilor boieri; *p. ext.* (în raport cu țărani) proprietar sau arendaș de moșie, moșier; (în raport cu slugile sau slujbașii) stăpân; *p. gener.* (în raport cu clasele de jos) om bogat, bogătan, (Transilv.) domn. 4. Titlu de politețe (echivalând cu „domnule”), adresat persoanelor înstărite, celor cu funcții administrative etc. [Var.: *boiăriu*, *boiărin*, *boiériu* s. m.].

boiereasă, *boierese* (*boier* + suf. *-easă*) s. f. Boieroaică.

boieresc, **-ească**, *boierești* (*boier* + suf. *-esc*) adj., s. n. 1. adj. Care aparține boierilor, privitor la boieri. 2. s. n. (Mold.) Muncă, cu caracter obligatoriu, prestată de țărani pe moșiile boierești în schimbul bucății de pământ pe care o aveau în folosință (și care a fost desființată în 1864).

boierf, *boieresc* (< *boier*) vb. IV.

1. Tranz. A face pe cineva boier (conferindu-i totodată privilegii și funcție), a acorda cuiva titlul de boier, a da cuiva o boierie sau o dregătorie, a face (pe

cineva) nobil; a înnobila.

2. Refl. A deveni boier.

boierie, *boierii* (*boier* + suf. *-ie*) s. f. 1. (În Țările Române, până la 1858) Rangul, calitatea sau situația de boier (însoțite de dregătorii publice și privilegii, mai târziu numai ca titlu); noblețe. 2. Instituția boierească. 3. *P. ext.* Domnie, putere (de boier).

boierime (*boier* + suf. *-ime*) s. f. Totalitatea boierilor; mulțime de boieri; clasa boierească; nobilimea.

boierinăș s. m. v. **boiernaș**.

boieriság, *boierisaguri* (*boier* + suf. *-isag*) s. n. (Transilv., rar) Proprietate boierească.

boierită, *boierite* (*boier* + suf. *-ită*) s. f. Boieroaică.

boiériu s. m. v. **boier**.

boiernăș, *boiernași* (*boierin* + suf. *-aș*) s. m. 1. (În Țările Române, până la 1858) Boier mic, care ocupa o dregătorie inferioară la curte sau pe lângă domn. 2. (Rar) Boier cu puțină avere, de la țară. [Var.: *boierinăș* s. m.].

boieroaică, *boieroaice* (*boier* + suf. *-oaică*) s. f. Soție de boier mare; mare proprietară de pământ; boiereasă, boieroaie, boierită.

boieroaie, *boieroaie* (*boier* + suf. *-oaie*) s. f. Boieroaică.

boinic, *boinici* (< sl.) s. m. Luptător, atlet; gladiator.

bolgaríu s. n. v. **bulgar**.

bolniceár, bolniceari (< sl.) s. m.

1. Persoană care îngrija pe bolnavii dintr-o bolniță (1); infirmier. 2. Persoană care îngrija vitele bolnave dintr-o bolniță (2).

bólniță, bolnițe (< sl.) s. f.

1. Spital (pe lângă o mănăstire, un așezământ de binefacere); infirmerie. 2. Loc apărat unde se izolau și se îngrijeau vitele bolnave. [Acc. și: *bolniță*].

bolozán, bolozane s. n. Luntre mare. [Var.: *burazán* s. n.].

boltăș, boltăși (*boltă* + suf. -aș) s. m. (Transilv.) Negustor de prăvălie (de manufactură).

bóltă, bolți (< sb., magh.) Prăvălie sau magazin (de manufactură); dugheană (așezată într-o încăpere boltită). [Pl. și: *bolte*].

bombardár (*bombardă* + suf. -ar) s. m. Persoană care fabrica sau mâniau bombardele. [Var.: *bombardáriu* s. m.].

bombardáriu s. m. v. **bombardar**.

bombárdă, bombarde (< fr.) s. f.

1. Mașină de război cu care, în evul mediu, se aruncau bolovani de piatră sau alte proiectile grele asupra fortificațiilor. 2. Mașină de aruncat bombe; balimez.

bómbă, bombe (< it.) s. f. Proiectil de artilerie din fier ori din oțel, umplut cu o substanță explozivă. [Var.: (Mold.) *boám-bă* s. f.].

bonjúr, bonjururi (< fr.) s. n. Haină după ultima modă, purtată de bonjuriști.

bonjurism (*bonjur* + suf. -ism) s. n. Ansamblul concepțiilor și manifestărilor caracteristice bonjuriștilor.

bonjuríst, bonjuriști (*bonjur* + suf. -ist) s. m. Nume dat după 1830-1840 tinerilor români progresiști întorși de la studii din Franța (îmbrăcați europenește și salutând cu „bonjur”, în loc de „bună-ziuă”).

bont s. n. v. **bunt**.

bontăș s. m. v. **buntaș**.

bóor s. m. v. **bour**.

borfái, borfăiesc (< *bo(a)rfe*) vb. IV. (Mold.) Tranz. A despuia pe cineva, luându-i și boarfele de pe el.

bórfé s. f. pl. (Mold., Transilv.) Haine, rufe.

bosmá, bosmale (< tc.) s. f. Năzdrăvanie, pozna, șotie.

bosnát, -ă, boznați, -te adj. (Rar) Posomorât, bosumflat, îmbufnat.

bostangiu, bostangii (< tc.) s. m.

1. Bostănar. 2. Soldat pedestru din garda sultanului, care avea grijă și de grădinile seraiului. \diamond *Bostangi-bașa* sau *bostangi-pașa* s. m. = căpetenia bostangiiilor, comandantul gărzii imperiale și al grădinilor seraiului.

boșcáp s. m. Groșiță.

botár, botari (*botă* + suf. -ar) s. m. (Transilv.) Meșteșugar care făcea sau vindea bote; butnar, dogar.

bótă, bote (< bg.) s. f. Vas de lemn pentru apă.

botezătoáre (*botéza* + suf.

- ătoare) s. f. Vasul în care se botează copiii; cristelniță.
- botnár** s. m. v. **butnar**.
- bóur, bouri** (moșt. din lat.) s. m., adj., adv. 1. s. m. Taur sălbatic, care trăia odinioară și prin munții Moldovei, considerat strămoșul direct al vitelor mari cornute; bou sur (*Bos primigenius*). 2. s. m. Vechea stemă a Moldovei, reprezentând un cap de bour (1). 3. s. m. Fier (înroșit) cu marca unui cap de bour (1), cu care se însemnau vitele, măsurile, pietrele de hotar, criminalii etc.; *p. ext.* orice semn domnesc sau oficial (mai târziu și particular) de înfierare; (*concr.*) cicatricea cauzată de înfierare. 4. s. m. (Mold.) Taxă plătită de cârciumari pentru marcarea măsurilor de capacitate (ocale, vedre) prin imprimarea capului de bour (3). [Pl. și: (4) *boure*. - Var.: *búor, bóor* s. m.].
- boz, bozi** (< sl.) s. m. Zeu păgân, idol.
- bozá** (< tc.) s. f. sg. Băătură (mai ales pentru femei și copii), acrișoară ca braga, obținută prin fermentarea în apă, în timpul iernii, a merelor pădurețe. [Var.: *bozán* s. m.].
- bozafér, -ă, bozaferi, -e** (< tc.) adj. Cenușiu.
- bozagerie** (*bozagiu* + suf. *-ărie*) s. f. Prăvălie în care se vindea boza.
- bozagilác** (< tc.) s. n. 1. Preparare a bozalei. 2. Meseria bozagiului.
- bozagíu, bozagii** (< tc.) s. m. Vanzător de boza.
- bozán** s. m. v. **boza**.
- bragadír** s. m. v. **brigadier**.
- brániște, braniști** (< bg.) s. f. (Mold. și Ț. Rom.) Moșie domnească (inițial, loc de graniță, țară a nimănui, intrată apoi în patrimoniul domnului), pe care pășteau vitele și se făcea fânul pentru trebuințele curții. ♦ *Carele de braniște* = care de rechiziție, pentru căratul fânului domnesc. ♦ *Darea braniștei* = dare percepută de la cârciumi și pivnițe, vara pentru cositul și strânsul fânului domnesc. [Pl. și: *braniști*].
- bráslă** s. f. v. **breaslă**.
- brašován** s. m. v. **brașovean**.
- brašováncă** s. f. v. **brașoveancă**.
- brașoveán, brașoveni** (*Brașov* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m. Negustor din Brașov (uneori stabilit în Țara Românească), care vindea mărfuri de Brașov și care se bucura de privilegiu vamale și fiscale. [Var.: *brašován* s. m.].
- brașoveáncă, brașovenca** (*brașovean* + suf. *-că*) s. f. Căruță sau trăsură mare cu coviltir (de Brașov). [Var.: *brašováncă* s. f.].
- brașovenie** (*brașovean* + suf. *-ie*) s. f. 1. Marfă de Brașov; *spec.* fierărie. 2. Prăvălie unde se vindea astfel de marfă.
- brat** (< sl.) s. m. Frate (le cuiva).
- brávos** interj. Bravo.
- bráni, brănesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. A împiedica, a opri.
- brániștár** s. m. v. **brăniștear**.

brăniștear, *brănișteari* (*braniște* + suf. -ar) Slujitor însărcinat cu paza brăniștei domnești și cu încasarea dării brăniștei. [Var.: *brăniștar* s. m.].

brăslăș s. m. v. **breslaș**.

brâncă, *brânci* (moșt. din lat.) s. f. Mănușă de fier care servea ca instrument de tortură.

brânét, *brânețe* (*brâne* (pl. lui *brâu*) + suf. -eț) s. n. Cingătoare.

breaslă, *bresle* (< sl.) s. f.

1. (Ț. Rom., Mold. și Transilv., în evul mediu) Organizație, asociație formată din oameni cu aceeași profesie (meșteșugari sau negustori), caracterizată prin solidaritatea profesională a membrilor ei, apărarea intereselor comune – economice, sociale, politice – și organizarea riguroasă internă; (Mold.) frăție, rufet, isnaș, (Transilv.) țeh, ghildă; (după Regulamentul Organic) corporație; *p.ext.* clasă socială, tagmă, cin. 2. Trupă de soldați recrutați din breslași, din slujbași mai mici și din diferitele categorii ale burgheziei. 3. *P. ext.* (Mold.) Meserie, profesie; funcție, slujbă. [Pl. și: *brășle*. – Var.: *brăslă* s. f.].

brehnăce, *brehnace* (cf. *brehni* (onomatopee)) s. f. Uliul (gănilor).

breșlăș, *breslași* (*breslă* + suf. -aș) s. m. 1. Membru al unei bresle (1). 2. Soldat făcând parte dintr-o breaslă (2).

3. (Mold.) Meseriaș; *p. ext.* slujbaș. [Var.: *brăslăș* s. m.].

bricólă, *bricole* (< fr., it.) s. f. Mașină de război asemănătoare cu balista, folosită mai ales în evul mediu.

brigádă, *brigăzi* (< fr.) s. f. Corp de trupe alcătuit din două regimente, formând jumătatea unei divizii. [Pl. și: *brigade*].

brigadiér, *brigadieri* (< rus., fr.) s. m. Ofițer superior care comanda o brigadă, general de brigadă. [Pr.: -di-er. – Var.: *bragadir*, *brigadir* s. m.].

brigadír s. m. v. **brigadier**.

brind (< fr.) s. n. Închinare în sănătatea cuiva.

brod, *broduri* (< sl.) s. n. (Transilv. și Mold.) 1. Vad, trecătoare, brudină (1). 2. Luntre lată care servea pentru trecerea oamenilor, vitelor, căruțelor etc. de pe un mal pe altul, pod (umblător și trecător). [Var.: *brúdă* s. f.].

brodár s. m. v. **brudár**.

broșúră, *broșuri* (< fr.) s. f. Fasciculă.

brudár, *brudari* (*brod* + suf. -ar) s. m. Persoană care conducea brodul; podar, dubăsar. [Var.: *brodár*, *brudinár* s. m.].

brúdă s. f. v. **brod**.

brudinár s. m. v. **brudar**.

brúdină, *brudine* (< slov., sb.) s. f. 1. Vad, trecătoare; brod (1). 2. Luntre care servea pentru a trece oamenii, vitele, căruțele etc. de pe un țărm al unei ape pe celălalt; pod (plutitor sau

umblător), brod (2), dubas, bac.

3. Taxă pentru trecerea apei cu brudina, *p. ext.* pe pod. 4. Taxă pe care o plăteau luntrașului cei ce erau duși cu luntrea de la țarm la o corabie. [Ace. și: *brudină*].

brúdiu, -ie, brudii (cf. *zburda, zburdalnic*) adj. 1. (Mold., Bucov., Transilv. și Maram.; despre copii, *p. ext.* despre puii de animale) Tânăr, fraged, nevârstnic, minor; (despre oamenii mari) copilăros, naiv, necopt la minte, fără judecată; *p. ext.* simplu, prost, nătărău. [Acc. și: *brudiu, -ie*].

brumár (< fr.) s. m. A doua lună din calendarul republican francez (folosit între anii 1753 și 1806).

brunél (< germ.) s. m. sg. Stofă de lână, de culoare închisă (la origine, ca a prunelor vinete), din care se confecționa încălțăminte.

brúștin (< pol.) s. m. (Rar) Chihlimbar.

bubát, bubaturi (*bubă + vărsat*) s. n. Vărsat, variolă.

bucătă, bucate (moșt. din lat.) s. f. (La pl.) 1. Alimente, provizii, merinde, vipt. 2. (Mai ales în Mold. și Bucov.) Vite (oi, boi, porci etc., *spec.* turme de oi. 3. *P. ext.* (Mold.) Avere (mobilă).

bucătár-bașà (*bucătari + bașa*) s. m. Șeful bucătarilor (de la curtea domnească).

bucceá ș. f. v. **boccea**.

buccealác s. n. v. **boccealác**.

buccengiu s. m. v. **bocceagi**.

búche, buchi (< sl.) s. f. 1. Nume-

le celei de a doua litere a alfabetului chirilic; *p. gener.* literă sau caracter din alfabetul chirilic; slovă, potcoavă.

2. *P. ext.* Scriere (cu buchi), alfabet. 3. Cunoștințe elementare de scris și de citit (cu buchi) [Var.: *bucheá* s. f.].

bucheá s. f. v. **buche**.

buchér, bucheri (*bucher + suf. -ar*) s. m. 1. Persoană care se află cu învățătura abia la început (în citirea și scrierea cu buchi); *p. ext.* începător (la învățatură); ageamiu, ignorant, puțin instruit. 2. Persoană care citește mult, până învață pe dinafară (adesea fără a pricepe bine cele învățate), care pisăgește, pisează, buchisește.

buchereálă (*bucheri + suf. -eală*) s. f. Faptul de a silabisi (un text); faptul de a învăța ceva pe de rost, în chip mecanic.

bucherésc, -ească, bucherești (*bucher + suf. -esc*) adj. Care este din vremea buchilor, bătrânesc.

bucheréște (*bucher + suf. -ește*) adv. Ca bucherii, ca din vremea veche.

bucherí, bucheresc (< *bucher*) vb. IV. Tranz. A silabisi (un text), a sloveni, a slomni.

bucherie (*bucheri + suf. -ie*) s. f. Învățătură elementară în citire și în scriere.

buchetiéră, buchetiére (< fr.) s. f. Florăreasă care făcea buchete și le vindea pe stradă sau în localuri publice. [Pr.: *-ti-e-*].

- buchirisi**, *buchiriesc* (*bucher* + suf. *-isi*) vb. IV. Intrans. (Rar) A învăța din greu; a buchisi.
- búcin** s. n. v. **bucium**.
- bucinăș** s. m. v. **buciumaș**.
- buciúc**, *buciucuri* (< tc.) s. n. 1. Steag turcesc sau tătăresc, alcătuit dintr-o jumătate de tui și servind ca însemn al marelui spătar, al ispravnicului de Focșani și al marelui căpitan de lefegii. 2. *P. ext.* Căpetenia sau isprăvnicia Focșanilor. 3. Trupă de soldați, rămasă din marea căpitanie a Focșanilor. [Var.: *bunciúc* s. n.].
- buciucăș**, *buciucași* (*buciuc* + suf. *-aș*) s. m. 1. Persoană care purta buciucul (ispravnicului sau al spătarului). 2. Supus al isprăvniceii Focșanilor, soldat făcând parte din trupa rămasă din marea căpitanie a Focșanilor.
- búciúm**, *buciúme* (moșt. din lat.) s. n. Instrument muzical primitiv, de lemn scobit sau de coajă (mai ales de tei), în forma unui tub tronconic foarte lung, cu care se produce un sunet frumos și răsunător și care era folosit mai demult în războaie pentru a da semnale (de alarmă) sau de ciobani pentru chemări și semnale. [Var.: *búcin* s. n.]
- buciumăș**, *buciumași* (*bucium* + suf. *-aș*) s. m. Persoană care buciuma cu buciumul. [Var.: *bucinăș* s. m.].
- bucmeă** (< tc.) s. f. Găitan cusut ca ornament pe marginea sau la împreunarea a două părți la hainele (țărănești).
- bucoávnă**, *bucoavne* (< sl.) s. f. 1. Abecedar (cu caractere chirilice). 2. *P. ext.* Carte (bisericească veche) tipărită cu litere chirilice; (ironic) carte veche; bucvariu.
- bucvăriu**, *bucvarii* (< sl.) s. n. Abecedar, bucoavnă.
- budalá** (< tc.) s. m. sg. Prost, nătărău.
- buhúr**, *buhururi* (< tc.) s. n. Stofă de mătase sau de lână fină; cașmir.
- buhurdangiu**, *buhurdangii* (< tc.) s. m. Slujbaș însărcinat la curtea domnească să aibă grijă de buhurdar. ♠ *Buhurdangi-bașa* = mai-marele peste buhurdangii.
- buhurdár**, *buhurdaruri* (< tc.) s. n. Vas (de metal) de afumat cu mirodenii. [Var.: *bohordár* s. n.].
- buhurdisi**, *buhurdiesc* (< *buiurdiu*) vb. IV. Tranz. A transmite oficial un ordin, o cerere, o plângere etc. unei autorități inferioare; a întări printr-un decret. [Pr.: *bu-iur-*. - Var.: *buiurdi* vb. IV].
- buiordiu** s. n. v. **buiurdíu**.
- buiurdí** vb. IV v. **buhurdisi**.
- buiurdismă** s. f. v. **buiurdíu**.
- buiurdíu**, *buiurdiuri* (< tc.) s. n. (În epoca fanariotă; în opoziție cu *firman*, destinat provinciilor) Ordinul scris al unui pașă sau al marelui-vizir pentru Constantinopol; *p. ext.* ordin sau

- decret domnesc. [Var.: *buiordiu* s. n., *buiurdismă* s. f.]
- búlă¹**, *bule* (< sb.) s. f. (Ban.) Turcoaică.
- búlă²**, *bule* (< fr., lat.) s. f.
 1. Mică sferă (de metal) goală pe dinăuntru, pe care o purtau, în antichitate, atârnată de gît, până la vârsta de 17 ani, copiii patricienilor romani (pentru a-i apăra de rele). 2. Greutate în formă de sferă (mai ales de plumb), care se atârna, în evul mediu, de pecețile actelor sau ale misivelor oficiale pentru a le autentifica; *p. ext.* pecetea însăși și actul sau misiva prevăzută cu ea; *spec.* act oficial emis de Papă.
- búlcă**, *bulci* (< ucr.) s. f. (Bucov.) Franzelă, pânișoară, jimblă; chiflă.
- bulgaríu** (< tc.) s. n. Piele de iuft; teletin. [Var.: *bolgaríu* s. m.]
- búlgăr** (< magh.) s. m. (Transilv.) Primar.
- bulubășă** s. m. v. **bulucbașă**.
- bulúc**, *bulucuri* (< tc.) s. n. (Mold., sec. XVI–XIX) Unitate militară tactică, detașament corespunzând aproximativ efectivului unei companii (50–70 de soldați); steag, ceată, drămbă, bulucbășie; *p. ext.* ceată de oameni înarmați.
- bulucbăș** s. m. v. **bulucbașă**.
- bulucbășă**, *bulucbași* (< tc.) s. m. Comandant al unui buluc (format mai ales din armăuți sau din seimeni), în număr de 100. [Var.: *bulucbăș*, *bulubășă* s. m.]
- bulucbășéi**, *bulucbășei* (*bulucbaș* + suf. *-ei*) s. m. Slujitor sub comanda unui bulucbășă.
- bulucbășésc**, *bulucbășești* (*bulucbașă* + suf. *-esc*) adj. Care aparține bulucbașei, privitor la bulucbașă.
- bulucbășie** (*bulucbașă* + suf. *-ie*) s. f. Corp de armată comandat de un bulucbașă; buluc.
- bumășcă**, *bumăști* (< rus.) s. f. Bilet de bancă, bancnotă (rusească); băncuță (2). [Pl. și: *bumaște*].
- bumbaiegiu** s. m. v. **mumbaiegiu**.
- bumbará** s. f. v. **cumbara**.
- bumbaragíu** s. m. v. **cumbaragiu**.
- bumbașir** s. m. v. **mumbașir**.
- bunciúc** s. n. v. **buciuc**.
- bunt**, *bunturi* (< pol., rus.) s. n. (Mold.) Conjurație; răzvrătire, revoltă, răscoală. [Var.: *bont* s. n.]
- buntăș**, *buntași* (*bont* + suf. *-aș*) s. m. (Mold.) Conjurat, conspirator; răzvrătit, rebel. [Var.: *bontăș* s. m.]
- buntușnic**, *buntușnici* (< rus.) s. m. Conjurat, rebel, răzvrătit.
- búor** s. m. v. **bour**.
- buorár**, *buorari* (*buor* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaș însărcinat cu încasarea bourului (4).
- bură** (< sl.) vb. I. Refl. A se lupta.
- burazán** s. n. v. **bolozan**.
- búră**, *bure* (< sl.) s. f. Furtună, vijelie (pe mare), vifor.
- búrbă**, *burbe* (< fr.) s. f. Rămășiță sau drojdie rezultată după limpezirea mustului și constituită din pielețe, bobite sfărâmate, codițe etc.

- burg**, *burguri* (< fr., germ.) s. n.
 1. Orașel din statele din vestul Europei, mai ales în evul mediu; *p. ext.* oraș vechi. 2. Castel medieval; cetate, așezare fortificată, cu caracter militar sau administrativ.
- burgráv**, *burgravi* (< germ.) s. m.
 Comandantul militar al unei cetăți din evul mediu.
- buríu**, *burie* (< bg.) s. n. (Ț. Rom.)
 Butoiaș pentru păstrarea vinului și a rachiului, cu o capacitate între 8–30 de vedre sau peste 100 l, care a servit și ca instrument de măsură. [Pl. și: *burii*].
- burzuluí**, *burzuluiesc* (< magh.)
 vb. IV. Refl. și tranz. A (se) răscula, a (se) răzvrăti.
- burzuluiálá**, *burzuluieli* (*burzului* + suf. *-ealá*) s. f. Răscoală.
- busurmán**, *busurmani* (< rus.) s. m.
 (Mold.) Musulman, mahomedan.
- but**, *buturi* (< tc.) s. n. (În opoziție cu *spatá*) Coapsa de dinapoi împreună cu piciorul la animalele rumegătoare; tăiate pentru consum; *p. ext.* carne din but.
- butár**, *butari* (*bute* + suf. *-ar*) s. m.
 1. Dogar de buți, butnar.
 2. Persoană care avea grijă de buțile dintr-o pivniță (boierească).
- butárie** (*bute* + suf. *-árie*) s. f. 1. Dogărie de buți, meșteșugul de a face buți. 2. Loc unde se fabricau și se vindeau buți.
- butnár**, *butnari* (< germ.) s. m.
 (Transilv. și Mold.) Meșteșugar care făcea sau vindea buți sau *p. ext.*, orice fel de vase făcute din doage; dogar, cădar, botar,
- pinter, butar (1). [Var.: *botnár* s. m.].
- butnári**, *butnăresc* (< *butnar*)
 vb. IV. A exercita meseria de butnar.
- butnărie** (*butnar* + suf. *-ie*) s. f.
 1. Meșteșugul butnarului, dogărie, dogărit. 2. Atelierul unde se făceau buți; marfă de butnar.
- butnărit** s. n. Meseria butnarului; dogărit.
- butúc**, *butuci* s. m. Bucată dintr-un trunchi de copac, cu o gaură (sau cu două) în mijloc, în care se prindeau picioarele, mâinile sau gâtul prizonierilor de război, arestaților ori condamnaților, ca măsură de siguranță sau ca pedeapsă; obezi, cătușe, fiare.
- butucí**, *butucesc* (< *butuc*) vb. IV.
 Tranz. (Rar) A băga picioarele, mâinile sau gâtul unui arestat, unui condamnat sau al unui prizonier în butuc.
- buzdugán**, *buzdugane* (< tc.) s. n.
 1. Măciucă (scurtă) de fier (dintr-o bucată sau cu coada de lemn, uneori cu măciulia ținută), servind ca armă de luptă în trecut (mai ales la eroii basmelor populare), ca sceptru în mâna domnilor români, ca însemn al marelui-armaș sau ca baston al tamburilor-majori. 2. *P. ext.* Seminiție, trib (în fruntea căruia era o căpetenie având un buzdugan ca însemn al domniei). 3. Lovitură de baston.
- buzeránt**, *buzeranți* (< magh.)
 s. m. (Rar) Pederast.

cabániță, cabanițe (< bg., sb.) s. f. Manta scumpă, bogat ornamentată, căptușită cu blană, pe care o primeau domnii români de la sultan la urcarea pe tron; *p. ext.* manta scumpă boierească.

cabáz, cabazi (< tc.) s. m. (Mold.) Om caraghios, bufon; *p. ext.* Om mucalit, poznaș, ghiduș.

cabazlâc, cabazlâcuri (< tc.) s. n. Păcăleală; caraghioslâc, bufonerie, bazaconie; poznă, glumă.

cabulipsí, cabulipsesc (< ngr.) vb. IV. Intrans. A accepta din condescendență, a catadicsi, a binevoi.

cacerdisí, cacerdisesc (< tc.) 1. Tranz. A trece marfă de contrabandă; *fig.* a ascunde, a tăinui. 2. Refl. A se refugia peste graniță.

cacóm, cacomi (< tc.) s. m. 1. Hermină. 2. Blana acestui animal. [Var.: *cacúm* s. m.].

cacúm s. m. v. **cacom.**

cadalâc, cadalâcuri (< tc.) s. n. District, județ.

cadâna, cadâne (< tc.) s. f. Sclavă în haremurile turcești din trecut; *p. ext.* soție (a unui turc).

cadét, -ă, cadeți, -te (< fr., rus.)

s. m. și f. 1. (În evul mediu, mai ales în Franța) Al doilea născut dintre copiii unei familii de nobili; *p. ext.* frate (soră) mai mic(ă), fratele (sora) cel (cea) mai mic(ă). 2. Tânăr (fiu de nobil sau de ofițer) care se pregătea pentru cariera militară; *p. ext.* elev (sau absolvent) al unei școli militare. 3. Membru al unui partid din Rusia țaristă.

cadiaschér, cadiascheri (< tc.) s. m. Înalt demnitar turc (urmând în rang după marele-vizir), având atribuții de judecător militar. [Pr.: *-di-as-*].

cadilă, cadile (< sl.) Cădelniță.

cadíu, cadii (< tc.) s. m. Judecător musulman (având în același timp atribuții civile și religioase).

cafá, cafale (< tc.) Partea de la ceafă a unei blăni.

cafadár, cafadari (< tc.) Tovarăș credincios, prieten.

cafás, cafasuri (< ngr.) s. n. 1. Zăbrea de lemn (la ferestre).

2. Încăpere deschisă în catul de sus al unei case sau într-un turn, de unde se vedea priveliștea în afară. 3. Balcon din care familia domnitoare asculta slujba religioasă.

cafegioáică, cafegioaice (*cafegiu*

- + suf. *-oaică*) s. f. 1. Proprietară a unei cafenele sau a unui magazin de cafea; soția cafegiului (2). 2. Servitoare (în birturi sau în case particulare), care făcea de obicei bine cafeaua.
- cafegîță**, *cafegîțe* (*cafegiu* + suf. *-iță*) s. f. (Mold.) Cafegioaică.
- cafegiu**, *cafegii* (< tc.) s. m. 1. Slujitor la curtea domnească însărcinat cu prepararea și servirea cafelelor. ♦ *Cafegibășa* = boier de rang inferior, mai-marele peste cafegiii curții domnești și peste cafenele, având monopolul cafelei în capitală și în provincie, care aducea domnului cafeaua la ceremonii. 2. Proprietar al unei cafenele sau al unei prăvălii de cafea; persoană care prepara sau vindea cafele. [Var.: *cahfegiu*, *cahvegiu* s. m.].
- caftán**, *caftane* (< tc.) s. m. 1. Haină orientală albă, largă și lungă până la pământ, îmblăntită și împodobită cu găitane și nasturi de aur cu pietre prețioase, dată ca semn al investiției de către sultan domnilor români atât la numire, cît și la reînnoirea domniei sau de către domn dregătorilor la numirea într-o funcție ori ca o atenție pentru un serviciu făcut și purtată, ca haină de onoare, numai la solemnități. ♦ Simbol al rangului de boier. 2. *Spec.* Veșmânt prețios. [Var.: *caftán* s. m.].
- caftangiu**, *caftangii* (< tc.) s. m. Dregător care pregătea și păstra caftanele și îi îmbrăca pe boieri cu ele. ♦ *Caftangi-bașa* = mai-marele peste garderoba domnească, care pune caftanul pe spatele noilor boieriți.
- cahfegiu** s. m. v. **cafegiu**.
- cahvegidină**, *cahvegidine* s. f. Slujitoare la curtea doamnei (soția domnitorului), rânduiea la serviciul cafelei.
- cahvegiu** s. m. v. **cafegiu**.
- caic**, *caice* (< tc.) s. n. Luntre turcească ușoară, lungă și îngustă, cu cele două capete în-covoiate.
- caiccú**, *caiccii* (< tc.) s. m. Proprietar de caice; conducător al unui caic.
- caid¹**, *caiduri* (< tc.) s. n. Registru (turcesc), condică, dosar; (la pl.) arhivele (turcești).
- caid²**, *caizi* (< fr.) s. m. Titlu purtat odinioară de guvernatorul unei provincii sau al unui oraș din statele musulmane ale Africii de Nord, care avea și atribuții judecătorești; persoană care purta acest titlu.
- caifét** s. m. v. **caiafet**.
- caihaná**, *caihanale* (< tc.) s. f. Locul unde se țineau caicele.
- caimacám**, *caimacami* (< tc.) s. m. 1. Locțiitor al diferiților demnitari turci, când lipseau din capitală. 2. Locțiitor al domnului, însărcinat cu administrarea Țării Românești și a Moldovei, în perioada de la numirea acestuia până la înscăunare, în caz

- de vacanță a tronului sau de absență a domnului din capitală (când mergea la război sau la Constantinopol în scop politic) și care exercita prerogativele domnești în lipsa acestuia.
- 3.** Locuitor al marelui ban (de Craiova), începând din 1761, care administra cele 5 județe de peste Olt. [Var.: *caimacán* s. m.].
- caimacán** s. m. v. **caimacam**.
- caimeá, caimele** (< tc.) s. f.
- 1.** Scrisoare sau notă oficială (de la un comandant turc).
- 2.** Bancnotă turcească.
- cáinic, -ă, cainici, -ce** (*căi* + suf. *-nic*) adj. Vrednic de plâns, de compătimit; lamentabil; *p. ext.* sărman, nenorocit.
- caiiș, caișuri** (< tc.) s. n. Cureauă; *spec.* arcan de curea.
- calabalác, calabalácuri** (< tc.) s. n. **1.** Gloată, lume multă (de rând); *spec.* slujitorime, servitorime. **2.** *Fig.* Zgomot mare (de voci omenești), demonstrație ostilă a unei mulțimi adunate în grabă, zarvă (făcută de o mulțime agitată, la plecarea cuiva – mai ales a domnului – cu tot bagajul). **3.** *P. ext.* Necaz, supărare, bucluc.
- calafaciú, calafacii** (< tc.) s. m. Persoană care astupa cu calafat găurile unei luntre sau corăbii.
- calamandrós** s. n. Amestecătură de lucruri multe și felurite; ne-regulă într-o lucrare, încurcătură, harababură.
- calamár, calamaruri** (< bg., sb.,
- rut.) s. n. Specie de sepie, care produce o materie neagră ca cerneala.
- calangiu, calangii** (< tc.) s. m. (Răr) Spoitor (de vase de aramă).
- caláf, caláfuri** (< tc.) s. n. Toc de imamea. [Var.: *caláf, căláf* s. n.].
- caláf** s. n. v. **caláf**.
- calcán, calcánuri** (< tc.) s. n. Scut, pavăză.
- caldarámgiú, caldarámgii** (< tc.) s. m. Muncitor care se ocupa cu executarea caldarămurilor.
- caleambéc** (< tc.) s. m. sg. Specie de arbore exotic cu lemn negru plăcut mirositor, din care se făceau mățanii.
- calească** s. f. v. **caleașcă**.
- caleășcă, calești** (< rus.) s. f. Trăsură (de casă) elegantă, cu patru roți, pe arcuri foarte flexibile. [Var.: *calească* s. f.].
- calém, calemuri** (< tc.) s. n. **1.** Cancelarie, birou de administrație; departament special; oficiu. **2.** *P. ext.* Putere administrativă, administrație.
- calemcheriu** (< tc.) s. n. Stofă de calitate superioară, din care se făceau anterie și turbane.
- calemgiú, calemgii** (< tc.) s. m. Funcționar de cancelarie, scriitor de birou; copist. [Var.: *calengiu* s. n.]
- calengiu** s. n. v. **calemgiu**.
- calévri** (< bg.) s. m. pl. Pantofi groși, rezistenți; ghete.
- calíc, -ă, calici, -ce** (< ucr.) s. m.

- și f., adj. **1.** (Persoană) atinsă de o infirmitate (olog, ciung, paralytic etc.). **2.** *P. ext.* Cerșetor olog, om care trăiește din mila altora.
- calicí, calicesc** (< *calic*) vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) ologi, a (se) ciunti, a (se) schilăvi. **2.** A cerși.
- calp, -ă, calpi, -e** (< tc.) (Despre monede) Fals(ificat).
- calpác, calpace** (< tc.) s. n. Căciulă cilindrică sau sferică din piele neagră de berbec, tivită cu blană pe margini, înaltă și dreaptă, purtată odinioară de domn și de boierii cei mari, mai târziu și de negustorii străini. ♦ Căciulă purtată la unele uniforme militare.
- calpacíu, calpacii** (< tc.) s. m. Fabricant sau negustor de calpace.
- calpuzán, -ă, calpuzani, -e** (< tc.) s. m. și f., adj. **1.** s. m. și f. Persoană care făcea bani calpi, falsificator de monede. **2.** adj. *P. ext.* Înșelător, amăgitor.
- calțavétă, calțavete** (< ngr.) s. f. (Mold.) Legătură de panglică sau de gumilastic, cu care se țineau ciorapii întinși pe picior; jartieră.
- camără** s. f. v. **cămără.**
- cământă, camene** (< sl.) s. f. **1.** Unitate de măsură pentru greutate, la origine o bucată de piatră de ceară în formă rotundă, cu care se cântăreau mai ales mărfurile de băcănie și care reprezenta a cincea parte dintr-o
- majă. **2.** *P. ext.* (Mold., sec. XV–XIX) Dare asupra cârciumilor și a pivnițelor, plătită inițial în ceară, ulterior în bani, și care revenea domnului.
- camerier, camerieri** (< fr.) s. m. Servitor care avea grijă în special de camera de culcare, de îmbrăcăminte și de persoana stăpânului; fecior (de casă), valet. [Pr.: *-ri-er*].
- camerieră, cameriere** (< *camerier*) s. f. Fată în casă.
- cámhă** s. f. sg. Stofă de mătase orientală.
- camizól, camizole** (< fr.) s. n. Haină de casă scurtă, cu mâneci, confecționată din pânză, stofă de lână etc., pe care o purtau femeile.
- camzól** (< rus.) s. n. Haină de casă bărbătească.
- canavăță** (< ngr., bg.) s. f. Pânză groasă (de cânepă). [Var.: *cănăvăț* s. n.].
- cancelarist, cancelariști** s. m. Funcționar într-o cancelarie; conțopist. [Var.: *canțelarist* s. m.].
- candriú, -ie, candrii** (< țig.) adj. (Rare) Beat, cherchelit, tămâiat.
- canonárh, canonarhi** (< ngr.) s. m. Primul psalt în bisericile mai mari; monah însărcinat cu orândușirea slujbei în strană în mănăstirile și catedralele ortodoxe.
- canoní, canonesc** (< *canon*) vb. IV. Tranz. (Subiectul e episcopul, duhovnicul etc.) A da unui călugăr canon.

cantariatică (< ngr.) s. f. invar.

Taxă pentru cântărirea vamală;
p. ext. venitul cântarului.

canțelarist s. m. v. **cancelarist**.

caós s. n. Haos.

cap (moșt, din lat.) s. n. Viață
(În expr.: *plăti cu capul*).

capamă (< tc.) s. f. **1.** Măncare
gătită din carne de miel sau de
pui, cu sos alb și stafide. **2.** Haină
de bumbac sau de mătase.

capán, capanuri (< tc.) s. n.
Magazie de aprovizionare a
împărăției turcești.

capanlâu s. m. v. **capanliu**.

capanliu, capanlii (< tc.) s. m.
Furnizor al capanului, negustor
turc care venea în țară să cum-
pere ieftin alimente (grâu, unt,
miere, seu, cerviș) pentru apro-
vizionarea împărăției turcești și
a garnizoanelor din cetățile
dunărene. [Var.: *capanlâu*
s. m.].

capegiu s. m. v. **capugiu**.

câpiște, capiști (< sl.) s. f. Tem-
plu sau altar-păgân, dedicat
zeităților antice; *p. ext.* biserică
a unui cult creștin neortodox.

capicheaiá s. f. v. **capuchehaia**.

capichehaialác s. m. v. **capuche-
haialác**.

capicheháie s. f. v. **capuchehaia**.

capigiu s. m. v. **capugiu**.

capiolán s. m. v. **capuolan**.

capiodáș, capioldáși (< tc.) Col-
leg de serviciu.

capítalie, capitalii (< fr.) ș. f.
Capitală.

capítáție, capítáții (< fr., lat.) s. f.
Impozit, sub formă de cote fixe,

perceput, în evul mediu, pe cap
de locuitor; impozit personal.

[Var: *capitațiune* s.f.]

capitațiune s. f. v. **capitație**.

capitós, -óasă, capitoși, -oase
(< fr.) adj. (Despre băuturi al-
coolice) Care amețește.

capítul, capitule (< it., fr.) s. n.
Capitol.

capituláție, capitulații (< fr.) s. f.

1. Convenție încheiată de dife-
ritele puteri creștine cu Poarta
Otomână, pentru reglementarea
unor relații reciproce politice și
comerciale. **2.** Convenție înche-
iată de Țările Române cu Poar-
ta Otomană, care stipula anu-
mite privilegii recunoscute
acestora în schimbul unor
obligații față de Poartă. [Var.:
capitulațiune s. f.].

capitulațiune s. f. v. **capitulație**.

capladisí, capladisesc (< ngr.) vb.
IV. (Rar) A căptuși cu mătase o
giubea.

caplán, caplani (< tc.) s. m.

1. Un fel de turban (făcut din
piele de tigru) pe care îl purtau
unii soldați turci. **2.** Soldat turc
care purta caplan (1).

capoceliu, capocelii adj. Îmbră-
cat cu capot.

capót, capoate (< tc.) s. n. Un
fel de manta boierească sau
militară.

capríț, capriții (< fr., it.) s. n.
Capriciu.

capucheháia, capuchehaiele (< tc.)
s. f. **1.** Reprezentantul domnilor
români pe lângă Poarta Oto-
mană (având mai ales grijă să

urmărească uneltirile care se pregăteau de dușmanii lor la Constantinopol). 2. Agentul diplomatic al domnilor români pe lângă pașii din cetățile turcești de-a lungul Dunării. 3. Soldat din garda palatului marelui-vizir. [Var.: *capuchehâie*, *capichehâie*, *capichehaiâ* s. f. – Pl.: *capichehâi* s. f.].

capuchehaialâc (< tc.) s. n. Funcția, postul, rangul de capuchehaie. [Var.: *capichehaialâc* s. n.].

capuchehâie s. f. v. **capuchehaia**.
capudân-pașă s. m. v. **căpitan-pașă**.

capugiu, *capugii* (< tc.) s. m. 1. Paznic al seraiului. 2. Trimis al sultanului în Țările Române în caz de mazilire a domnului sau la inaugurarea unei noi domnii. ✧ *Capugi-bașa* (sau *baș capugiu*) = mai-marele peste capugii. [Var.: *capigiu*, *capegiu* s. m.].

capuolân, *capuolani* (< tc.) s. m. Trimisul domnului în Țările Române, de la Poarta Otomană, înaintea instalării sale pe tron. [Var.: *capiolân* s. m.].

capuțin s. n. v. **capuținer**.

capuținer, *capuținere* (< germ.) s. n. Cafea cu lapte. [Var.: *capuțin* s. n.].

car, *care* (moșt. din lat.) s. n. 1. (În antichitate) Vehicul cu două roți, tras de doi sau patru cai, folosit în lupte, la jocuri și la ceremonii. 2. (Pop.; în sin-

tagma) *Car de foc* = tren. 3. Impozit care consta în obligația locuitorilor de a face servicii obștești, cărând diferite poveri cu carul.

carabiniér, *carabinieri* (< fr.) s. m. 1. Soldat înarmat cu o carabină; *p. ext.* soldat de cavalerie (fără carabină), care avea platoșă și coif de aramă. 2. (În Italia) Membru al jandarmeriei.
caraburá (< tc.) s. f. Un fel de stofă pentru fote.

caraculâc (< tc.) s. m. 1. Pisică sălbatică; *p. ext.* blana acesteia. 2. Numele unui funcționar atașat pe lângă marele vizir sau pe lângă chehaia-bei.

carafefiz, *carafefizi* (< n. pr.) s. m. Voluntar turc din timpul Revoluției de la 1821.

caragiu (< magh. sau pol.) s. n. Postav de calitate inferioară.

caragrós, *caragroși* (< bg.) s. m. Veche monedă de argint turcească, care a circulat și în Țările Române și a cărei valoare a variat în diferite epoci.

carál s. n. v. **carar**.

carár (< tc.) s. n. Hotărâre, rezoluție. [Var.: *carál* s. n.].

caraváni (< bg.) s.m. pl. Pantaloni largi la talie și strâmți de la genunchi în jos, strânși la glezne cu nasturi sau copci. [Var.: *cărăvâne* s. f. pl.]

caravelă, *caravele* (< it., fr.) s. f. Corabie cu pânze rapidă, folosită în trecut (de spanioli și de portughezi) pentru călătorii

- lungi sau (de turci) în război. **carboánță**, *carboante* (< rus.) s. f. Carboavă.
- carboávă**, *carboave* (< rus.) s. f. Veche monedă rusească de argint sau bancnotă de hârtie, egală în valoare cu o rublă, care a circulat și în Țările Române.
- carbonár**, *carbonari* (< it.) s. m. Membru al unei organizații revoluționare secrete din Italia, care a luptat, la începutul sec. XIX, împotriva asupririi străine și pentru izbânda ideilor liberale și unitatea Italiei.
- carciofói** (< it.) s. m. pl. Anghinară.
- carfiță**, *carfițe* (< ngr.) s. f. Ac cu gămălie, bold.
- carnaxí** (< tc.) interj. Înjurătură care exprimă ciudă, supărare, spaimă. [Acc. și: *cárnaxi*. -Var.: *carnaxi*].
- carnaxí** interj. v. *carnaxi*.
- carpént**, *carpente* (< lat.) s. n. Trăsură luxoasă.
- cartáce** (< it. sau germ.) s. f. pl. Ghiulele mari de tun, din plumb, care se sfărâmau imediat după ce ieșeau din țevă.
- cártă¹**, *carte* (< fr., lat.) s. f. Hartă.
- cártă²**, *carte* (< fr., lat.) s. f. Nume dat (în evul mediu) actelor care consemnau unele privilegii și libertăți fundamentale ale diferitelor clase sau pături sociale și care serveau drept constituție unui stat.
- cărte**, *cărți* (*cărți*: pl. lui **cartă* < lat., după *parte*) s. f. (Pop.)
1. Scrisoare. 2. *Spec.* Scrisoare de recomandare. 3. Ordin (domnesc) în scris. 4. Act scris, document emis de o autoritate sau făcut între particulari; dovadă.
- cartél**, *carteluri* (< fr., engl.) s. n. Convenție scrisă (între state în război) pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor.
- carúb**, *carubi* (< it.) s. m. Roșcov.
- carvasará** (< tc.) s. f. Localul în care se afla vama turcească și unde stăteau în gazdă negustorii turci, cu mărfurile lor: birou vamal. [Var.: *cărvăsărie* s. f.]
- carvasaragíu**, *carvasaragii* s. m. Vameș.
- casabá**, *casabale* (< tc.) Orășel sau târg turcesc.
- casabașalác** s. n. v. **casap-bașlác**.
- casáp**, *casapi* (< tc.) s. m. (Mold. și Ban.) Măcelar. ♠ *Casap-bașa* = starostele măcelarilor, la turci sau la tătari (însărcinat să cumpăre vite în timp de război). [Var.: *căsáp* s. m.]
- casáp-bașlác** (< tc.) s. n. Meseria sau funcția lui casap-bașa. [Var.: *casabașalác* s. n.]
- casnác** (< tc.) s. n. (Rar) Cercul sau îngrăditura pietrelor de moară.
- castéi** (< magh.) s. n. Castel.
- castelán**, *castelani* (< lat., pol., germ.) s. m. Comandant al unui castel; guvernator al unei cetăți. [Var.: *castelán* s. m.]
- castríet** (< tc.) s. n. Renunțare.
- cástru**, *castre* (< lat.) s. n. (La romani) Lăgăr întărit, tabără.

- caștelán** s. m. v. **castelan**.
- catagrafiá, catagrafiez** (< ngr.) vb. I. Tranz. A înregistra; a inventaria.
- catagrafie, catagrafii** (< ngr.) 1. Inventar. 2. Recensământ.
- catágrafisi, catagrafisez** (< ngr.) vb. IV. Tranz. A înregistra; a inventaria.
- catáhris, catáhrisuri** (< ngr.) s. n. Abuz. [Var.: *catáhrisis* s. n.].
- catáhrisis** s. n. v. **catahris**.
- catár, catare** (< lat.) s. n. 1. Inflamație acută sau cronică a unei mucoase, însoțită de hipersecreție. 2. *Spec.* Guturai. [Pl. și: *cataruri*].
- catarál, -ă, catarali, -e** (< fr.) adj. De catar, referitor la catar.
- catárgă, catarge** (< ngr.) s. f. 1. Corabie; *spec.* galeră. 2. *Fig.* Muncă silnică pe galeră. [Pl. și: *catárgi*].
- catergár, catergari** (< ngr.) s. m. Ștregar.
- catarói** (< ngr.) s. n. 1. Dambă, apoplexie; gută. 2. Catar (2).
- catartosí** vb. IV. v. **catortosi**.
- catástasis** (< ngr.) s. f. Stare, situație.
- catastíf, catastife** (< ngr.) s. n. Registru cu întrebunțări multiple; condică (de socoteli). [Pl. și: *catastihuri*. – Var.: *catastih, catastiv* s. n.].
- catastih** s. n. v. **catastif**.
- catastív** s. n. v. **catastif**.
- catatrehmós** (< ngr.) s. n. (Rar) Prigonire, persecuție.
- catatrexí, catatrexéz** (< ngr.) vb. IV. A prigoni, a persecuta.
- catehizá, catehizez** (< ngr., fr.) vb. I. Tranz. A învăța pe cineva catehismul, sub formă de întrebări și răspunsuri; a catihisi.
- caterisi, caterisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. (Bis.) A destitui un preot, a-i lua darul; a răspopi.
- caterisire** (< *caterisi*) s. f. Răspopire.
- caterisis** (< ngr.) s. f. Caterisire.
- catigorie, catigorii** (< ngr.) s. f. Clevetire, calomnie, defăimare.
- catigorisí** vb. IV. A categorisi.
- catihét, catiheți** (< ngr.) s. m. Persoană care preda copiilor catehismul, dogmele religiei.
- catihisi, catihisesc** (< ngr.) vb. IV. A catehiza.
- catisisis** (< ngr.) s. n. Catehism.
- cátismă, catisme** (< v. sl.) s. f. Fiecare dintre cele două părți ale Psaltirii. [Acc. și *catismă*. – Scr. și: *cathismă*]
- católic, -ă, catolici, -ce** (< lat., fr.) adj. (Bis.) Universal, obștesc, ecumenic, sobornicesc.
- catortosí, catortosesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. A pune la cale; a ajunge, a parveni; a izbuti, a reuși, a executa ceva cu succes. [Var.: *catartosi* vb. IV].
- caúc, cauce** (< tc.) s. n. Aco-perământ de cap, făcut din păs-lă, ca o bonetă înaltă, rotundă, lată la fund, purtată odinioară de nobilii turci sau de boierii români, mai târziu de boiernași și de slugile boierești.
- caváf, cavafi** (< tc.) s. m. Pantofar, cizmar, negustor de încălțăminte (de calitate inferioară).

✧ *Cavaf-başa* = starostele cavafilor.

cavalér, cavaleri (< rus., fr.) s. m. 1. (În vechea Romă) Membru din ordinul ecvestru, inferior ordinului senatorial. 2. (În evul mediu, în apusul și în centrul Europei) Titlu dat unei persoane ca membru al ordinului sau instituției cavaleriei. 3. *P. ext.* Membru al unor ordine militare și religioase instituite pentru lupta împotriva necredincioșilor. 4. (Țările Române, sfârșitul sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX) Persoană decorată cu un ordin împărațesc, rusesc sau austriac. 5. (În evul mediu) Soldat din cavalerie, călăraș (2), călariu. 6. (Rar) Greutate de sârmă care se pune pe câlăre pe brațul balanțelor de precizie (pentru greutateți foarte mici).

cavalerie, cavalerii (< rus., it.) s. f. 1. Instituția (sau ordinul) cavalerilor. 2. Decorație, ordin în gradul de cavalier.

cavalerime (*cavaler* + suf. *-ime*) s. f. Parte a armatei care folosește calul ca mijloc de luptă și de transport al luptătorilor; cavalerie.

cavâs, cavași (< tc.) s. m. Agent de poliție; jandarm. ✧ *Cavas-başa* = mai-marele peste cavașii de strajă, slujbaş la curtea domnească care sta în picioare la ușa domnului. [Var.: *caváz* s. m.]

caváz s. m. v. *cavas*.

cazá, cazale (< tc.) s. f. Unitate administrativă sau judecătorească; district, plasă.

cazác, cazaci (< rus.) s. m. 1. (În Țările Române) Soldat care făcea parte dintr-un corp de pedestrimă și călărimă (după modelul cazacilor ruși), sub comanda agăi. 2. (Ț. Rom.; la pl.) Cățane sau slujitori de scuteală, răspândiți prin județe sub comanda unui căpitan.

cazacie, cazacii s. f. Căciulă de hârșie neagră, cu fundul de postav alb, purtată de cazacii.

cazaciú, cazacii (< tc.) s. m. 1. Negustor rus din țara cazacilor care făcea negoț cu vinurile importate din Moldova. 2. Negustor (la origine din țara cazacilor, ulterior și român), care aducea din Rusia blănuri scumpe și horilcă și exporta vin.

cazâlbâș, cazâlbași (< tc.) s. m. Persan.

cădăr, cădari (cf. magh.) s. m. Dogar de căzi.

cădîntă (*cădea* + suf. *-întă*, cf. *cadență*) s. f. Cuvînt; drept, privilegiu.

caftán s. m. v. *caftan*.

căftăni, căftănesc (< *caftan*) vb. IV. Tranz. A numi pe cineva domn sau într-un rang de boierie (cu care ocazie i se dăruia caftanul).

căftănie (*caftan* + suf. *-ie*) s. f. Privilegiu de a purta caftan.

căiafét, căiafeturi (< tc.) s. n. 1. Port, costum, haine, straie.

2. Înfațișare, aspect. 3. Lux (în îmbrăcăminte etc.) [Var.: *caifet* s. n.]
- căimăcămie**, *căimăcămii* (*caimacama* + suf. *-ie*) s. f. Locotenentă domnească în timpul unui interregn sau în timpul absenței domnitorului; funcția de caimacam; *p. ext.* timpul cât era cineva caimacam.
- călăre**, *călări* (moșt. din lat., cf. *călarium*) s. m. 1. Călăreț, călăraș, călarium. 2. (Cu valoare adjectivală) Pe cal.
- călăriiu**, *călări* (moșt. din lat., cf. *călare* și *cavaler*) s. m. Călăreț, călăraș (1).
- călăci** s. m. v. **călăci**.
- călăf** s. n. v. **calăf**.
- călăfătu**, *călăfătuiesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A astupa găurile unei luntre, corăbii etc. cu calafat.
- călămără** s. f. Călămară.
- călărăș**, *călărăși* (*călare* + suf. *-aș*) s. m. 1. Ostaș de cavalerie, călăreț (2), călarium. 2. (La pl.) Corp militar de ostași călări, recrutați dintre țărani liberi, care slujeau domniei pentru scutiri fiscale sau pentru dreptul de a folosi ocine domnești, sub comanda hatmanului în Moldova și a spătarului în Țara Românească. 3. *Spec.* Călăreț care făcea slujbă de curier.
- călărășime** (*călărăș* + suf. *-ime*) s. f. Cavalerie.
- călărășită**, *călărășițe* (*călărăș* + suf. *-iță*) s. f. Soția călărășului.
- călărăesc**, *-ească*, *călărăști* (*călare* + suf. *-esc*) adj. De călăreț; de cavalerie.
- călărăț**, *călărăți* (< lat.) s. m. Soldat de cavalerie, călăraș (2), călarium.
- călărime** (*călare* + suf. *-ime*) s. f. 1. Oaste călare; cavalerie; călărășime. 2. Călărie.
- călăúz**, *călăuzi* (< tc., ngr.) s. m. Comandant, căpetenie, șef. [Pl. și: *călăuji*]
- călăci** (< tc.) s. n. Sabie (care împreună cu caftanul, reprezentau însemnele demnității princiare, cu care sultanul învestea pe domniile români). [Var.: *călăci* s. n.]
- călcător**, *-oăre*, *călcători*, *-oare* (*călca* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. 1. (Persoană) care învinge, care biruie. 2. (Persoană) care nu respectă un jurământ, o făgăduială etc. 3. (Persoană) care încalcă sau năvălește pe proprietatea cuiva, în scopul de a o prăda.
- căldărărit** s. n. (Mold., sec. XVIII–XIX) Dare plătită pentru căldările de făcut rachiu.
- cămără**, *cămări* (probabil moșt. din lat.) s. f. 1. Încăpere, cameră, odaie (din palatul domnesc). 2. *Spec.* (În Țările Române, în sintagma *Cămără domnească* sau *gospod* = a) totalitatea veniturilor domniei, provenite din vămi, ocne, dijme, deosebite de veniturile vistieriei; b) (rar) monetărie. 3. *Spec.* (În administrația austriacă) Administrația financiară a statului; vistierie. [Var.: *camără* s. f.]

cămănar s. m. v. **căminar**.

cămănărie s. f. v. **căminărie**.

cămărăș, *cămărăși* (*cămară* + suf.

-aș) s. m. 1. (Ț. Rom. și Mold.,

în evul mediu) Slujbaș care avea

în grijă cămara (camera de dormit)

domnului și alte servicii ale

cămării domnești. ♠ *Marele*

cămărăș (sau *vel cămărăș*) =

dregător care avea în seamă veniturile

cămării domnești și cheltuielile

curții, precum și jurisdicția

negustorilor străini.

2. Intendent la o mănăstire.

cămărășel, *cămărășei* (*cămărăș*

+ suf. -el) s. m. 1. (Mai ales la

pl.) Subalterni al marelui

cămărăș, constituiți în cete,

scuțiți de dări în timp de pace

și datori de a lupta în timp de

război. 2. Fecior de casă; camerier.

cămărășie (*cămărăș* + suf. -ie)

s. f. Rangul sau slujba cămărășului

(celui mare); localul unde

își exercita funcția cămărășul.

cămărășită, *cămărășițe* (*cămărăș*

+ suf. -iță) s. f. 1. Soția

cămărășului. 2. (Rar) Îngrijitoare

a cămării.

căminár, *căminari* (*camănă* +

suf. -ar) s. n. (Mold. și Ț. Rom.,

în evul mediu) Dregător însărcinat

cu strângerea dijmei de

ceară pentru domnie sau a dării

asupra cârciumilor. ♠ *Căminar*

mare sau *vel căminar* = dregător

însărcinat cu strângerea

dijmei de ceară pentru domn,

plătită în pietre (sau sloiuri) de

ceară. [Var: *cămănar* s. m.].

căminărie (*căminar* + suf. -ie)

s. f. 1. Căminărit. 2. Rangul sau

slujba căminarului. [Var:

cămănărie s. f.].

căminărit s. n. (Ț. Rom., sec.

XVIII–XIX) Dare asupra vinului

și rachiului, vândute în cârciumile

din orașe, târguri și la

bâlciuri și care constituia,

inițial, unul dintre veniturile

marelui logofăt, iar mai târziu,

venitul marelui paharnic și

cupulului.

cămiș, *cămișuri* (< sb.) s. n. (Tran-

silv.) Țeavă de lulea (pipă).

cănăvăț s. n. v. **canavață**.

căpitán, *căpitani* (< it., rus., cf.

magh.) s. m. 1. Persoană care

comanda o trupă mai mare de

ostași (care făcea parte dintr-o

oaste sau armată, având un

comandant suprem); comandant.

♠ *Căpitan-pașa* = comandantul

flotei turcești. 2. *Spec.* (În

vechea organizare a armatei

române) Comandant al unui

corp de ostași sau slujitori (care

nu aveau însă numai îndatoriri

militare), denumiți în Țara

Românească *roșii*, iar în Mol-

dova, *curteni*. ♠ *Căpitan de*

marginie = comandant peste

slujitorii însărcinați cu paza

hotarelor. 3. Conducător al unui

district, județ, târg etc. cu dife-

rite funcții administrative.

♠ *Căpitanul țării* = (Bucov.)

dregătorul suprem administrativ

al provinciei și reprezentantul

autonomiei ei. ♠ *Căpitan de*

- poștă* = administrator al unei poște. 4. Căpetenie (de haiduci, de hoți etc.). [Var.: *capudân-pașă* s. m.]
- căpitănie**, *căpităanii* (*căpitan* + suf. *-ie*) s. f. 1. District peste care se extindea autoritatea unui căpitan (3). 2. Detașament militar condus de un căpitan (2).
- căprăr**, *căprari* (probabil din magh., cf. bg., rus.) s. m. (Pop.) Caporal (mai ales la infanterie).
- căprărie**, *căprării* (*căprar* + suf. *-ie*) s. f. Mic detașament de soldați sub comanda unui căprar.
- căpui**, *căpuiesc* (< magh.) vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A pune mâna pe cineva sau pe ceva (mai ales când acesta caută să se ascundă sau să scape); a ajunge în posesia unui lucru, prinzându-l; a încăpui. 2. Tranz. și refl. A(-și) face rost de cele trebuincioase; *p. ext.* a (se) aproviziona cu cele necesare, a(-și) procura; a încăpui.
- căpuit**, *-ă*, *căpuiți*, *-te* (< *căpui*) adj. (Reg.) Care are de toate, prevăzut cu tot ce-i trebuie; încăpuit.
- căputătură**, *căputături* (*căputa* + suf. *-ătură*) s. f. Căpută (la încălțăminte).
- cărăvăne** s. f. pl. v. **caravani**.
- cărturar**, *cărturari* (< ngr.) s. m. 1. Învățat evreu, cunoscător și tălmăcitor al legii. 2. Scriitor de documente, arhivar; logofăt.
- cărucér**, *căruceri* (*căruță* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care transporta cu căruța oameni sau mărfuri. 2. Vizitiu la poștă.
- cărvășărie** s. f. v. **carvasara**.
- cărvunăr**, *cărvunari* (cf. it.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., începutul sec. XIX) (La pl.) Nume dat prin asociație cu carbonarii italieni, tinerilor români cu idei liberale, care au inițiat o mișcare reformatoare, de emancipare politică și socială, reprezentând interesele boierilor și ale negustorilor.
- căsăp** s. m. v. **casap**.
- căsăr**, *căsari* (*casă* + suf. *-ar*) s. m., adj. (Om) care are casă, (om) stabilit, cu casă, căsătorit; soț, casnic, căsaș.
- căsătoriu**, *căsătorii* s. m., adj. (Om) stabilit, cu casă, căsătorit; tată de familie, stăpân al casei; casnic, căsaș, căsar.
- cășărie** s. f. v. **cășărit**.
- cășărit** s. n. (Țările Române, în Evul Mediu) Dare prelevată din produsele lactate (caș, cașcaval, brânză). [Var.: *cășărie* s. f.]
- cătână**, *cătane* (< magh.) s. f. 1. Ostaș pedestru din armata ungurească sau austriacă. 2. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Soldat mercenar.
- cătră** prep. v. **către**.
- către** (môșt. din lat.) prep. 1. Împotrivă, (în) contra. 2. Cu scopul, pentru, spre, întru. [Var.: *cătră* prep.]
- cătușăr**, *cătușari* (*cătușă* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care, la o închisoare, avea sarcina de a pune cătușe prizonierilor criminali.

cătúșă, cătuși (**cată* moșt. din lat. + suf. *-ușă*) s. f. Ancoră.

căută, caut (moșt. din lat.) vb. I.

1. Tranz. (Rar; despre oaspeții străini) A prevedea cu...

2. Tranz. (Despre călători) A feri, a pune la adăpost de...

3. (Despre moșii, proprietăți etc.) Tranz. A îngriji cu atenție; p. ext. a administra.

4. Tranz. A cerceta, a examina; a avea în vedere; a iscodi.

5. Refl. (Despre impozite) A încasa, a percepe.

căutare, căutări (< *căuta*) s. f.

1. Administrare a unui bun material.

2. Inspecție, examinare.

căuzăș, căuzași s. m. 1. Partizan al unei cauze (secrete).

2. P. ext. Membru al aceluiași partid, susținător al cauzei naționale (într-o organizație secretă); conspirator; revoluționar.

3. Spec. (În Țările Române) Participant la Revoluția de la 1848.

căuzășesc, -ească, căuzășești (*căuzaș* + suf. *-esc*) adj. Al căuzașului, privitor la căuzaș.

căvăfie (*cavaf* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) 1. Meseria cavafului.

2. Localul, atelierul, magazinul unde se lucra ori se vindea tot felul de încălțăminte; marfă compusă din pantofi, cipici, cizme, papuci etc.

3. Impozit plătit de cavafi.

căzănít s. n. (Ț. Rom., sec. XVIII-XIX) Dare pe cazanele de făcut țuică, care constituia venitul vornicilor al 3-lea și al 4-lea.

câblă (< sl.) s. f. 1. Unitate de măsură a capacității – lichide și solide – corespunzând unei găleți și constând din 4 ferdele sau fărtaie.

2. Dare asupra cerealelor și fânului plătită, inițial în natură, apoi, de la sfârșitul sec. XVII, în bani; găletărit.

câblărit, câblărituri (*câblă* + suf. *-ărit*) s. m. Un fel de dijmă percepută din recoltă.

câmpesc, -ească, câmpești (*câmp* + suf. *-esc*) adj. Câmpenesc.

cândái (*când* + *ai*) adv., conj.

1. adv. Cândva, vreodată; cumva.

2. conj. Numai să nu..., te pomenești că... [Acc. și: *cândai* adv., conj.].

cântár (< tc.) s. n. Veche unitate de greutate de 44 de ocale sau de 50 de kilograme; majă (1).

cântător, -oare, cântători, -oare (*cânta* + suf. *-ător*) s. m. și f.

1. Cântăreț de profesie.

2. Cântăreț de biserică, dascăl; cantor.

cârciumărit, cârciumărituri (*cârciumă* + suf. *-ărit*) s. n. (Mold.) Dare percepută în trecut pe cârciumi.

cârcserdár, cârcserdari (< tc.) s. m. (În epoca fanariotă) Căpitan de jandarmerie (turcă), căruia îi era încredințată paza ordinii; șeful unei putere trimise să prindă haiduci.

cârjalíu, cârjalii (< tc.) s. m.

1. Tâlhar turc care făcea parte din cetele disciplinate de rebelul Pazvan-oglu, care, în a doua jumătate a sec. XIX, au năvălit

- în Serbia, Bulgaria și Oltenia, arzând orașele și jefuind pe locuitori. 2. (Rar) Om viteaz.
- câslă, câșle** (< tc.) 1. Cartier de iarnă (tătăresc). 2. Așezământ provizoriu (turcesc sau tătăresc). 3. Așezământ de păstori, unde sunt mai multe mii de oi; loc unde se mulgea o cireadă de vaci și să făcea brânză și unt.
- câșmēt** (< tc.) s. m. (Rar) Soartă, noroc.
- câșt** s. n. v. **câști**.
- câști, câștiuri** (< tc.) s. n. Rată; *spec.* (jumătate, a treia sau a patra parte de) arendă a unei moșii. [Var.: (Munt.) *câșt* s. n.].
- câtlăc** (< tc.) s. m. (Lipsă) de alimente; scumpețe.
- ceacâl** (< tc.) s. m. Șacal.
- ceacșiri** (< tc.) s. m. pl. Pantaloni turcești, largi, roșii, mai lungi decât șalvarii.
- ceadâr, ceadâre** (< tc.) s. n. Cort militar. [Pl. și: *ceadâruri*].
- ceadiriu, -ie, ceadirii** (< tc.) adj. Verde ca paiul grâului.
- ceair, ceairuri** (< tc.) s. n. Loc de pășune (împrejmuț cu gard și cosit la anumite intervale de timp) pentru cai; câmpie nelucrată în apropierea unei ape. [Var.: *ciēr* s. n.].
- cealău, cealăi** (< tc.) s. n. Tufiș.
- cealmă, cealmale** (< tc.) s. f. (Ț. Rom., Mold. și Ban.) 1. Turban ordinar, pe care îl purtau turcii pe cap. 2. (Ban.) Conci purtat de femeile măritate. [Var.: *celmă* s. f.].
- ceambұл** s. n. v. **ceambur**.
- ceambúr, ceambururi** (< ucr.) s. n. Detașament (de hoarde tătărești) trimis să prade; expediție de probă. [Var.: *ceambұл* s. n.].
- ceanfēs** s. n. v. **geanfēs**.
- ceapcân, ceapcâni** (< tc.) s. m., adj. 1. s. m. Cal (îm)buiestraș. 2. s. m., adj. (Om) rău la inimă, șiret.
- ceaprazâr, ceaprazari** (*ceapraz* + suf. *-ar*) s. m. Fabricant sau nêgustor de ceaprazuri sau, *p. ext.* de chipie și de alte obiecte făcând parte din uniforma (militară).
- ceaprazărie¹** (*ceaprazar* + suf. *-ie*) s. f. Meseria ceaprazarului.
- ceaprazărie², ceaprazării** (*ceapraz* + suf. *-ărie*) s. f. Diferite feluri de ceaprazuri; prăvălia ceaprazarului. [Var.: *ceprăzărie* s. f.].
- cearcagiu, cearcagii** (< tc.) s. m. Soldat din avangardă. ♦ *Cearcagi-bașa* = căpetenia cearcagiilor.
- cearcân, cearcâne** (< **cearcene* pl. lui **cearcen* < moșt. din lat.) s. n. 1. Cerc (trasat pe pământ, pe nisip sau pe un obiect); inel. 2. (Rar) Cerc concentric care se vede în tăietura curmezișă a unui arbore și care semnifică creșterea lui anuală. 3. Discul Soarelui sau al Lunii.
- cearceáf** s. n. v. **cearșaf**.
- cearcłáu** (< tc.) adj. m., s. m. 1. adj. (Galben) cu zimți,

- zimțat. 2. s. m. Veche monedă în valoare de trei lei vechi, care a circulat pe timpul lui Ioan Gheorghe Caragea.
- ceardác** s. m. v. **cerdac**.
- cearșáf, cearșáfuri** (< tc.) s. n. 1. Pânză de turban; șal. 2. Pânză în care se învește trupul mortului; giulgiu, lințoliu. [Var.: *cearceáf* s. n.]
- ceaslów, ceasloave** (< sl.) s. n. Carte bisericească rituală cuprinzând rugăciunile și cântările pentru diferitele ceasuri ale zilei și care servea odinioară și ca abecedar; orologhion. [Pl. și: *ceaslovuri*. – Var.: *ceasóslów* s. n.]
- ceasoslów** s. n. v. **ceaslov**.
- ceasoslovét** (< sl.) s. n. Ceaslov.
- cearșít, cearșíți** (< tc.) s. m. Spion.
- ceașnic, ceașnici** (< sl.) s. m. (Mold., în evul mediu) Paharnic. ♦ *Vel ceașnic* = paharnicul cel mare.
- ceátă, cete** (< sl.) s. f. 1. Grup de oameni de aceeași condiție sau situație socială; tagmă, cin. 2. Trupă mai mare sau mai mică de oameni înarmați; *spec.* (în vechea organizare a armatei române; în sintagmele) *cete războinice* = unități militare organizate pentru luptă ale boierilor de la curte și de la țară, ale mănăstirilor, (în Transilv.) ale episcopilor, părcălabilor, staroștilor, târgurilor și orașelor; *cete boierești* = unități militare aflate sub comanda marilor boieri în Țara Românească și Moldova. 3. Grup sau breaslă de curteni și slugi domnești, cu privilegii de natură fiscală. 4. Totalitatea țiganilor aparținând unui boier. 5. Bandă de haiduci (rar, de hoți sau de tâlhari). 6. (La jocuri) Una din grupele de jucători care stau față în față.
- ceatmá** (< tc.) s. f. Un fel de țesătură fină, mătase; *p. ext.* basma. [Var.: *cecmeá* s. f.]
- ceat-pát** (< tc.) adv. Ceac-pac.
- ceátă** (moșt. din lat.) s. f. Boală de ochi, care întunecă vederea; început de albeață.
- ceaúr, -ă, ceauri, -e** adj. (Olt.) Tehui, zăpăcit; cherchelit.
- ceaúș, ceaúși** (< tc.) s. m. 1. (La turci) Funcționar de rang inferior al sultanului, care îndeplinea funcția de ușier, de curier sau de aprod. 2. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Funcționar investit cu atribuții analoage celui de la turci. ♦ *Vel ceaúș* = comandantul ceaúșilor de la curtea domnească. 3. Căpetenie, comandant. 4. Grad militar inferior. 5. Aprod, temnicer. 6. Căpetenia surugiilor de la poștele statului. 7. Om de serviciu la sinagogă.
- ceaúșesc, -ească, ceaúșești** (*ceaúș* + suf. *-esc*) adj. De ceaúș.
- ceaúșie** (*ceaúș* + suf. *-ie*) s. f. Rangul și funcția de ceaúș.
- cecmeá** s. f. v. **ceatma**.
- cecmegeá, cecmegele** (< tc.) s. f. Sertar la tejghea, la masă etc. în care se țineau banii obținuți

- din vânzările zilnice, într-o prăvălie; ladă cu bani. [Var.: *cicmigeá* s. f.].
- cefterdár** s. m. v. *tefterdar*.
- celebíu, -ie** adj. v. *cilibiu*.
- celédnic, celednici** (< rut.) s. m. Servitor, argat.
- celéngbí, celenghiuri** (< tc.) s. n. Decorație militară care se purta pe calpac, constând dintr-o egretă în formă de săbiuță sau steguleț cu penele împodobite cu mărgăritare.
- celétnică, celetnice** (cf. ucr., rus.) s. f. Chelneriță; femeie stricată.
- celmá** s. f. v. *cealma*.
- ceghené** s. f. v. *cinghenea*.
- cens** (< lat., fr.) s. n. 1. (În statul roman) Recensământ al cetățenilor și al averii lor, efectuat din cinci în cinci ani, pentru a servi ca bază la repartizarea în clase, la fixarea impozitelor, la recrutare, la exercitarea drepturilor politice etc. 2. (În evul mediu) Rentă în bani, mai rar în natură, datorată de către posesorul pământului, seniorului de care depindea.
- centralizáție, centralizații** (< fr.) s. f. Centralizare.
- centumvír, centumviri** (< lat., fr.) s. m. (În vechea Romă) Membru al unui colegiu de judecători format dintr-o sută de magistrați, care judecau afacerile civile. ♦ Magistrat dintr-un municipiu sau dintr-o colonie romană.
- centumvirál, -ă, centumvirali, -e** (< lat., fr.) adj. Care se referă, care emană de la centumviri.
- centumvirát** (< fr.) s. n. Demnitatea de centumvir.
- centúrie, centurii** (< lat.) s. f. 1. (În vechea Romă) Subdiviziune politică și administrativă formată dintr-o sută de cetățeni. 2. (În armata romană) Diviziune a cohorței, formată dintr-o sută de ostași. 3. (În vechea organizare a armatei române) Subîmpărțire a cetei.
- centurión, centurioni** (< lat.) s. m. Ofițer din armata romană care comanda o sută de oameni; sutaș.
- cenuşár, cenușari** (*cenușă* + suf. *-ar*) (Mold., ironic) Copist prost, scriitor (de cancelarie).
- cénzor, cenזורi** (< fr., lat.) s. m. (În statul roman) Magistrat însărcinat cu efectuarea recensământului cetățenilor și al averilor și cu supravegherea moravurilor publice.
- cepărie** s. f. **cepărit**.
- cepărit, cepărituri** (*cep* + suf. *-ărit*) s. n. (Mold., sec. XVII-XVIII), Dare plătită la vânzarea vinului, când se dădea cep la butoaie în cărciumi.
- cepchén, cepchene** (< tc.) s. n. Haină boierească scurtă, cu mânecile despicate, care se purta pe umeri, peste jiletcă.
- ceplác, ceplaci** (< tc.) s. m. Nevoiaș; golan.
- cepráză** (< tc.) s. f. Cheutoare, butonieră.
- ceprázărie** s. f. v. **ceaprazărie**.
- cerărit** (*ceară* + suf. *-ărit*) s. n. (Ț. Rom., în evul mediu) Dare asupra cerii.

cercá, cerc (mošt. din lat.) vb. I. Tranz. 1. A merge de jur împrejurul unei moșii sau pe la toate hotarele, pentru a le delimita, a le hotărâmi prin semne. 2. A supune unei cercetări, a controla, a verifica; a face o constatare. 3. (Jur.) A face percheziții, cercetări, investigații etc. 4. A urmări insistent un hoț, un dușman etc. pentru a-l prinde sau a-l ajunge. 5. A încerca să stabilești o relație cu cineva, a începe tratative în vederea unei alianțe. 6. A căuta să obții, să pricinuiesti, să provoci, să faci etc. 7. A apela la cineva, a se adresa cuiva cu o rugămintă; a ruga. 8. Refl. (Rar) A se uita, a privi, a căuta. 9. A supune la grele încercări.

cercáre, cercări (< *cerca*) s. f. 1. Examinare, cercetare, investigație; explorare. 2. Experiență, încercare, probă; ispită. 3. Punere la încercare. 4. Îndurare, suferință.

cercăréț, -eățá (*cerca* + suf. *-ăreț*) s. m. și f. Cercetător.

cercătór, -oáre, cercători, -oare (*cerca* + suf. *-ător*) s. m. și f. 1. Persoană care face o încercare, o probă, o experiență. 2. Persoană care cercă (2), cercetează; cercetător. 3. Persoană trimisă să cerceteze, să caute, să sondeze terenul; cercetaș, investigator, explorator, iscodă. 4. Peșitor.

cercătúrá, cercături (*cerca* + suf.

-ătură) s. f. 1. Încercare, probă. 2. Examinare, tentativă, experiență. 3. Cercetare (a unei cauze), investigație (judecătorească). 4. Control exercitat de stăpânire asupra străngerii veniturilor țării prin concesionari.

cercelár, cercelari (*çercel* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care făcea sau vindea cercei; *p. ext.* boccegiu, tolbaș, coropcar, mămular.

cercetătór, -oáre, cercetători, -oare (*cerceta* + suf. *-ător*) s. m. și f. 1. Examinator la școală. 2. Inspector. 3. Controlor (de vamă). 4. Investigator judecătorec. 5. Trimis al stăpânirii să cerceteze, să examineze o întâmplare, o faptă extraordinară. 6. Episcop, arhiepiscop.

cercetătúrá, cercetături (*cerceta* + suf. *-ătură*) s. f. Cercetare.

cerdác, cerdace (< tc.) s. n. Clădire (din lemn) izolată, într-o curte, grădină, vie sau pădure, cu o singură încăpere, așezată pe o ridicătură de pământ sau pe stâlpi înalți, care permite o vedere generală asupra împrejurimilor, servind adesea de post de observație. [Pl. și: *cerdacuri*. – Var.: *ceardác* s. n.].

cerșút (< *cere*) s. n. Cerere (de pomană).

certá, cert (mošt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A pedepsi (cu o pedeapsă corporală); a condamna (la o pedeapsă); a amenda. 2. Tranz. A instrui, a învăța pe

- cineva. 3. Refl. A-și lua învățătură (de la ceva); a se lumina, a se instrui; a se cuminti.
- certăre**, *certări* (< *certa*) s. f. 1. Muștrare; ceartă. 2. Pedepsă (corporală); condamnare. 3. Învățatură.
- cerviș**, *cervișuri* (< tc.) s. n. 1. Grăsime de vacă, topită în zalhana, păstrată în bășici și întrebuițată în alimentație. 2. Carne conservată în seu topit. [Pl. și: *cervișe*. – Var.: *cirviș*, *cirviș* s. n.].
- cest¹**, *cesturi* (< bg.) s. n. Bucată pe care preotul o taie din presură, la proscomidie.
- cest²**, *cesturi* (< fr., lat.) s. n. Mănușă de piele, armată cu plumb și cu fier, de care se serveau atleții din antichitate în luptele pugilistice.
- cest³**, *ceastă*, *cești*, *ceste* (< *acest*) adj. dem. (Reg.) Acest.
- césta**, *ceăsta*, *ceștia*, *cestea* (< *acesta*) pron. dem. (Reg.) Acesta.
- ceșniú** s. n. v. **cișniu**.
- cetănie** s. f. v. **citanie**.
- cețăș**, *cețași* (*ceată* + suf. *-aș*) s. m. 1. Membru al unei cete (1–3); ortac. 2. Căpitan (de haiduci); conducător al unui grup de luptători, de jucători etc.
- cetate**, *cețâți* (moșt. din lat.) s. f. 1. Loc întărit printr-un sistem de fortificații; fortăreață. 2. Oraș întărit sau partea împrejmuită de ziduri și întărituri într-un oraș (în care a existat o cetate);
- p. ext.* oraș mare. ♦ (Rar) Locuitorii unui oraș (întărit). 3. (în sintagma) *Cetate de scaun* = a) (În Țările Române) Reședința permanentă a domnului; capitală; b) (În Transilv.) Capitală (de județ).
- cețățeán**, *-eánă*, *cețățeni*, *-e* (*ce-tate* + suf. *-ean*) s. m. și f. 1. Locuitor cu îndatoriri militare al unei cețâți, al unei fortărețe, al unui oraș întărit. 2. (În opoziție, pe de o parte, cu *nobil*, *boier* și, pe de altă parte, cu *țáran*, *sătean* sau cu *lucrător*, *muncitor*). Locuitor de la oraș.
- ceteală** s. f. v. **citeală**.
- céteră**, *cetere* (moșt. din lat.) s. f. Instrument muzical cu coarde.
- cețet**, *cețeți* (< sl.) s. m. 1. Persoană care citește; cititor. 2. Persoană din cler care, prin hirotonisire, devenea demn de a citi din cărțile sfinte; anagnost, lector. [Var.: *citet* s. m.].
- cețvért** (< rus.) s. n. Sfert.
- cevăși** (*ceva* + *și*) pron. nehot. Ceva.
- cezár**, *cezari* (< lat.) s. m. Titlu dat împăraților romani (la început din familia lui Iuliu Cezar); *p. ext.* împărat. [Acc. și: *cézar*].
- cfartál** s. m. v. **cvartal**
- cfít** s. n. v. **cvít**.
- cheabúr** s. m. v. **chiabur**.
- cheafír**, *cheafiri* (< tc.) s. m. Denumire dată în trecut de turci persoanelor de altă religie

- decât cea musulmană; necredincios.
- chear** (< tc.) s. n. Câștig, profit.
- cheatip**, *cheatipi* (< tc.) s. m. Scriitor, secretar (turc).
- checeá** (< tc.) s. f. Covor de păslă.
- chedér**, *chederuri* (< tc.) s. n. Pagubă, daună.
- chédru**, *chedri* (< sl.) s. m. Cedru.
- chef** (< tc.) s. n. Tabiet, degustare liniștită, cu confort oriental, a cafelei și a ciubucului.
- chehaiá**, *chehaiale* (< tc.) s. f. 1. Intendent al vizirului sau al unui pașă, însărcinat cu inspecția curții acestora. ✧ *Chehaia-bei* = locțiitorul marelui-vizir, însărcinat mai ales cu afacerile interne și militare. 2. Reprezentantul domnilor români pe lângă Poarta Otomană; capuchehaia (1). 3. Subofițer, (uneori) locotent al căpitanului. 4. (Mold.) Șeful pădurarilor. 5. Primar, vornic sau vătășel al primăriei. [Var.: *cheháie*, *chihaiá*, *chiháie* s. f.].
- chehaialác** (< tc.) s. n. Rangul sau funcția de chehaia.
- cheháie** s. f. v. **chehaia**.
- chelár**, *chelari* (< sl.) s. m. 1. Persoană care deținea cheile casei, mai ales ale cămării sau ale pivniței și care administra proviziile unei gospodării boierești. 2. Clucer.
- chelargi-başá** (< tc.) Marele chelar al vizirului sau al hanului.
- chelefsi**, *chelefsesc* (< ngr.) vb. IV. A da, prin punerea mâinilor pe capul celui ales și prin rugăciune, un dar bisericesc ori o slujbă bisericească.
- chepeneág**, *chepenege* (< magh.) s. n. (Ț. Rom.) Mantie de gală.
- chéra** (< ngr.) s. f. art. (Urmat întotdeauna de un nume propriu) Cucoană, doamnă.
- cheraché** (< tc.) s. f. Mantie de gală, împodobită cu fir.
- cheratită**, *cheratite* (< fr.) s. f. Inflamație acută sau cronică a corneii.
- cheratită**, *cheratițe* (< ngr.) s. f. Femeia cochetă și afectată.
- cherém** (< tc.) s. m. sg. Favoare, grație, bunăvoință.
- cherhaná**, *cherhanale* (< tc.) s. f. Fabrică de postav, de lumânări, de săpun etc.
- cherhanagiu**, *cherhanagii* (< tc.) s. m. Lucrător la o cherhana; postăvar; lumânărar; săpunar.
- cherván**, *chervane* (< tc.) s. n. Caravană.
- chervangiu**, *chervangii* (< tc.) s. m. Conducător de caravană; căraș.
- chervanserái** (< tc.) s. n. Han.
- ches** (< tc.) interj. Exclamație care se rostea ca un ordin sau ca un semn pentru tăierea capului unui osândit.
- chesár**, *chesari* (< sl.) s. m. 1. Împărat (roman); imperator; cezar. 2. *P. ext.* Împărat german (al Imperiului Romano-German). 3. *Spec.* Împăratul Austriei. [Var.: *chesáriu* s. m.].

chesáriu s. m. v. **chesar**.

chesát (< tc.) s. m. Lipsă de vânzare, de dever, de bani, într-o întreprinere comercială; criză comercială.

chesăgiu, **chesăgii** (< tc.) s. m.

1. Pungaș, hoț (de buzunare).

2. (Pop.) Măcelar, casap.

cheseá s. f. v. **chisea**.

chesedár, **chesedari** (< tc.) s. m.

1. (La turci) Casier la Ministerul de finanțe. 2. (Mold.) Arhivarul divanului.

chéstor, **chestori** (< lat., fr.) 1. (În

Roma antică) Magistrat care administra finanțele statului.

2. Șeful unei chesturi.

chestúrá, **chesturi** s. f. 1. Organ

polițienesc în regimul trecut, imediat superior unui comisarriat. 2. Demnitatea sau funcția de chestor; durata acestei funcții; biroul chestorului.

cheșchét (< tc.) s. n. Fel de mâncare

preparat din grâu fiert cu bucățele de carne.

cheșchín, **-ă**, **cheșchini**, **-e** (< tc.)

adj. Inteligent, vioi.

cheșf (< tc.) s. n. Expertiză; deviz.

chez (< tc.) adv. (Pop.) Tocmai,

chiar.

chezás, **-ă**, **chezași**, **-e** (< magh.)

s. m. și f. 1. Persoană care garantează cu averea sa pentru o datorie făcută de altul; garant; *p. ext.* persoană care își ia răspunderea morală pentru cineva sau ceva. 2. Ostatic, zălog.

3. Persoană care își ia răspun-

derea legală pentru cineva la botezul sau la încheierea căsătoriei acestuia; martor; garant.

[Var.: **chizás**, **-ă** s. m. și f.]

chiabúr, **-ă**, **chiaburi**, **-e** (< tc.)

s. m. și f. Țăran (foarte) bogat, cu stare, înstărit, dispunând în trecut mai ales de avere în bani, pe care și-a agonisit-o prin exploatarea muncii salariate, prin darea în arendă a pământului, prin camătă etc. [Var.: **cheabúr** s. m.]

chiaburéc, **-ească**, **chiaburești**

(**chiabur** + suf. **-esc**) adj. Care aparține chiaburilor, privitor la chiaburi, caracteristic chiaburilor.

chiaburí, **chiaburesc** (< **chiabur**)

vb. IV. Refl. (Rar) A deveni chiabur; *p. gener.* a se îmbogăți.

chiaburíme (**chiabur** + suf. **-ime**)

s. f. Totalitatea chiaburilor; mulțime de chiaburi.

chiaburoáică, **chiaburoiace**

(**chiabur** + suf. **-oaică**) s. f. Soția chiaburului; chiabură.

chíar (moșt. din lat.) adv., adj.

1. adv. În mod clar, limpede, lămurit; pe înțeles, precis.

2. adj. Clar, curat, pur, limpede.

chibitcă, **chibitce** (< rus.) s. f.

Trăsură (rusească) ușoară descoperită, trasă de unul sau de doi cai.

chibz, **chibzuri** (< **chibzui**) s. n.

(În expr.) *A sta* (sau *a intra*) în (sau *la*) **chibz** (sau **chibzuri**) = a se gândi, a reflecta; a se frământa (cu gândul).

- chibzuitură**, *chibzuituri* (< *chib-zui*) s. f. Chibzuire, chibzuială.
- chichie**, *chichii* (< ngr.) s. f. Chichiță (4).
- chichiță**, *chichițe* (*chichie* + suf. *-iță*) s. f. 1. Ladă sau cutie de lemn pentru păstrarea banilor sau a obiectelor de valoare; cutioară, cutiuță. 2. *Spec.* Lădița de sub capra unei trăsuri. 3. Lada luntrei. 4. Despărțitură mică (de obicei cu capac), în formă de cutie, în partea de sus a unei lăzi, în care se păstrează mărunțișuri sau obiecte de valoare.
- chidemonie** (< ngr.) s. f. Curatelă, protecție.
- chihaiá** s. f. v. **chehaia**.
- chiháie** s. f. v. **chehaia**.
- chilă¹**, *chile* (< tc.) s. f. 1. Veche măsură de capacitate și de greutate pentru cantitățile mari de cereale, având funcția de etalon și a cărei mărime a variat după regiuni, fiind reglementată în sec. XIX în Ț. Rom., la 400 de ocale, respectiv, 680 de litri, iar în Mold., la 240 de ocale, respectiv, 430 de litri. 2. Impozit care se plătea cu un anumit număr de chile (1) de cereale.
- chilă²** (< sl.) s. f. 1. Hernie, vătămătură, surpătură; orhită. 2. *P. ext.* (Rar) Om de nimic, sârman, prăpădit, amărât, nevoiaș.
- chilermeneá** (< tc.) s. f. Mineral folosit ca medicament și colorant.
- chilhangiu** s. m. v. **chiulhangiu**.
- chilim**, *chilimuri* (< tc.) s. n. Țesătură în formă de covor cu două fețe; pătură înflorată cu care se acoperă patul.
- chilóm**, *chiloame*, s. n., *chilomi*, s. m. (< tc.) 1. s. n. (În vechime) Armă având forma unui baston cu secure la un capăt; baltag. 2. s. n. *P. anal.* Măciucă. 3. s. m. Lovitură dată cu pumnul; pumn.
- chimvál**, *chimvale* (< sl.) s. n. (Mai ales la pl.) 1. Vechi instrument muzical compus din două talere de aramă care erau lovite unul de altul. 2. (Improriu) Clopot.
- chináp**, *chinapuri* (< tc.) s. n. Frânghie, ștreang.
- chinargiu**, *chinargii* (< tc) s. m. Pescar.
- chindie**, *chindii* (< tc.) s. f. 1. Concert de seară, de muzică domnească. 2. Instrument muzical; *spec.* tobă mare, făcând parte din instrumentele meterhanelei.
- chinéz¹**, *chinezi* (< sb., magh.) s. m. (Ban. și Olt.) Primar.
- chinéz²** s. m. v. **ceneaz**.
- chinovár**, *chinovaruri* (< bg.) s. n. Sulfură roșie de mercur, folosită ca medicament și colorant.
- chinovít**, *-ă, chinoviți, -e* (< ngr.) s. m. și f. Călugăr sau călugăriță dintr-o chinovie.
- chiocec**, *chiocecuri* (< tc.) s. n. Numele unui dans turcesc.
- chiorâș** (*chiorî* + suf. *-iș*) adv. (În expr.) *A da chiorâș la* (sau *în*) *ceva* = a ținti.

chiostéc, chiostecuri (< tc.) s. n.

1. Piedică cu care se leagă piciorul de dinainte al calului de cel de dindărăt, ca să se învețe să meargă în revan sau în buiestru, sau amândouă picioarele dinainte, ca să nu se poată depărta prea mult, la păscut. 2. Șiret de la gulerul mantalei, cu care acesta se încheie, când se lua numai pe umeri. [Pl. și: *chiostece*].

chioveán, chioveni (< n. pr.)

Cărăuș, chirigiu cu car mare și cu mai mulți cai (care la început făcea drumul la Chiov (= Kiev)); cărăuș care căra cu chervanul. [Pr.: *chi-o-*].

chípeș, -ă, chipeși, -e (< magh.)

adj. Convenabil, cum se cade.

chiproviceán, chiproviceni s. m.

Negustor bulgar catolic imigrat în Țara Românească din orașul Chiproveț, în sec. XVII.

chir (< ngr.) s. m. 1. (În perioada influenței grecești; urmat de un nume propriu de persoană, ca termen de politețe sau de respect) Domn, jupân. 2. (Uneori repetat înaintea numelui unui mitropolit, ca titlu de înaltă reverență) Domnul domn.

chiragiú s. m. v. **chirigiu**.

chiriárh, chiriárhii (< ngr.) s. m.

Arhiereu, conducător al unei eparhii, mitropolii, patriarhii. **chiriárhicésc, -eáscă, chiriárhicești** adj. Care aparține unui chiriarh sau unei chiriarhii.

chiriárhie, chiriárhii (< ngr.) s. f.

Demnitatea sau autoritatea duhovnicească și administrativă a unui chiriarh.

chirigiú, chirigii (< tc.) s. m.

1. Persoană care transporta cu căruța, în schimbul unei plăți, oameni sau mărfuri; cărăuș.

✧ *Chiragi-bașă* = starostele sau vâtaful chirigiilor. 2. (Mold.) Chiriaș. [Var.: *chiragiú* s. m.].

chisám, chisámuri (< tc.) s. n.

(Transilv.) Contribuție în bani sau în natură pe care iobagul o dădea proprietarului de pământ în locul zilelor de muncă la care era obligat.

chiseá, chisele (< tc.) s. f. Vas mic de sticlă, cristal, porțelan sau (rar) de metal, în care se ținea dulceața sau tutunul, mai de mult și pentru supă. [Var.: *cheseá* s. f.].

chit, chiți (< sl.) s. m. 1. Balenă.

2. Fig. Constelație din emisfera australă.

chitáb, chitaburi (< tc.) s. n.

Scrisoare oficială, act autentic; p. ext. carte veche, bucoavnă, volum (de format mare); terfe-log. [Var.: *chitáp* s. n.].

chitái, (2) chitai (< rus.) s. m., s. n. 1. s. m. (Rar) China.

2. s. m. Chinez. 3. s. n. Un fel de șifon pentru căptușeală.

chitáp s. n. v. **chitab**.

chitón, chitoane (< fr.) s. n. Un fel de tunică purtată de greci în antichitate.

chitră, chitre (< ngr.) s. f. Fructul chitului, cu aspectul unei lămâi

- mari, aromate, din care se face dulceață.
- chiuláf, chiulafuri** (< tc.) Un fel de căciulă turcească, asemănătoare ișlicului; fes mare în jurul căruia se înfășura turbanul.
- chiulhangiu, chiulhangii** (< tc.) s. m. Slujbaș care încălzea baia domnească. [Var.: *chilhangiu* s. m.]
- chiulhanú** (< tc.) s. m., adj. m. (Om) viclean.
- chiurásă** s. f. v. **cuirasă.**
- chiurci-bășa** (< tc.) s. m. 1. (La turci) Blănarul seraiului. 2. (La români) Starostele cojocarilor subțiri.
- chiuréc, chiurecuri** (< tc.) s. n. Piele argăsită.
- chiurecciu, chiureccii** (< tc.) s. m. Vâslaș, lopătar.
- chiutúc, chiutucuri** (< tc.) s. n. Arhiva împărătească.
- chiuzd** (< magh.) adv. În mod universal; sobornicesc.
- chiváră, chivere** (< rus.) s. f. Cască militară, mai ales de metal, folosită în trecut pentru protecția capului, la luptă. [Var.: *chivéră* s. f.]
- chivárár, chivárari** s. m. Persoană care făcea chivere.
- chivérá** s. f. v. **chivară.**
- chiverniseală, chiverniseli** (*chivernisi* + suf. *-eală*) 1. (O)cârmuire, guvernare, oblăduire, stăpânire, conducere. 2. Orânduială, îngrijire, (bună) administrare, administrație.
- chivernisélnic, -ă, chivernisel-**
nici, *-ce* (*chivernisi* + suf. *-elnic*) adj. Care știe să strângă, să păstreze bine (ceea ce câștigă).
- chivernisí, chivernisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. 1. A (o)cârmui, a governa, a oblădui, (o) țară); a stăpâni, a conduce, a dirigi, a îndruma, a comanda. 2. Tranz. A administra. 3. Tranz. A îngriji, a avea sau a purta grijă de ceva sau de cineva; a-i procura cele necesare vieții. 4. Tranz. A întocmi, a aranja, a pune la cale. 5. Refl. A se guvernă, a se conduce în lume, a-și întocmi lucrurile (bine); a se purta (cum trebuie).
- chivernisitór, -oáre, chivernisitori, -oare** (*chivernisi* + suf. *-tor*) s. m. și f. 1. (O)cârmuitor, guvernator; locotenent domnesc, caimacam. 2. Administrator (bun, înțelept). 3. Strângător; purtător de grijă; gospodar.
- chivót, chivote** (< sl.) s. m. Ladă, cutie; dulap; raclă, sicriu.
- chizás, -ă** s. m. și f. v. **chezaș. cíce** adv. v. **cicea.**
- cicea** (moșt. din lat. pop.) adv. Aici. ♦ (În loc. conj.) *De cice* = de aceea. [Var.: *cice* adv.]
- ciceaclú, -ie, ciceacii** (< tc.) adj. Împodobit cu flori.
- ciceróne, ciceroni** (< it., fr.) s. m. Persoană special pregătită care arăta vizitatorilor lucrurile interesante dintr-un muzeu, dintr-un oraș etc.
- cichirgiú, cichirgii** (< tc.) s. m. Cofetar; *spec.* persoană care

- ducea tăvile cu dulceață la curtea domnească. ✧ *Cichirgi-bașa* = starostele cofetarilor.
- cicisbéu**, *cicisbei* (< it.) s. m. Curtezan al unei femei măritate, care o însoțea pretutindeni.
- cicmigeá** s. f. v. **cecmegea**.
- ciér** s. n. v. **ceair**.
- cifért** s. n. v. **sfert**.
- ciflic**, *ciflicuri* (< tc., bg.) s. n. Moșie mică sau fermă; conac de moșie; parte de moșie; feudă.
- cifteá** s. f. (< tc.) (Dobr.) Pușcă cu două țevi; pușcă cu țeavă scurtă.
- cihodár** s. m. v. **cihodar**.
- cilén**, *cilenuri* (< rus.) s. n. (Mold., în prima jumătate a sec. XIX) Membru al unei instanțe de judecată; mădușar.
- cilibí** s. m. v. **cilibiu**.
- cilibíu**, *-ie*, *cilibii* (< tc.) adj., s. m. 1. adj. (Titlu dat odinioară de turci mai ales europenilor, echivalent cu *efendi*, rezervat turcilor) Nobil, fruntaș, distins. 2. s. m. (Titlu de politețe) Domn, chir, boier, jupân. 3. adj. *P. ext.* Elegant, fin, grațios, frumos; bine-crescut, politicoș, galant. 4. adj. Delicat, gingaș, slăbuț. [Var.: (urmat de un nume propriu) *cilibí*, *celebíu*, *-ie* adj., s. m.].
- cilic**, *cilicuri* (< tc.) s. n. 1. Oțel în formă de bobیțe găurite. 2. (Mai ales la pl.) Mărgea (de metal) lucioasă.
- cilíndru**, *cilindri* (< fr., lat.) s. n. Joben. [Var.: *čilindru* s. n.].
- cimbistră**, *cimbistre* (< tc.) s. f. Pensetă (pentru smuls firele de păr).
- címbrí** (< fr.) s. m. pl. Trib germanic așezat în antichitate la vărsarea Elbei și exterminat de romani.
- cimeriéni** (< fr.) s. m. pl. Populație de origine tracă, care a migrat în antichitate din nordul Mării Negre în Asia Mică. [Pr.: *-ri-eni*].
- cin¹**, *cinuri* (< sl.) s. n. 1. Categorie, clasă sau poziție socială înaltă; rang, grad, ordine (corespunzătoare rangului), demnitate, onoare; tagmă, teapă, stepenă, chip. 2. Breaslă, corporație, isnaș. 3. Ordin călugăresc sau preoțesc; tagmă; *p. ext.* veșmânt călugăresc. 4. Post administrativ, dregătorie, slujbă, funcție, profesie, ocupație, meserie. 5. Grupă, ceată, mulțime, adunare.
- cin²**, *cinuri* (< sb.) s. n. (Ban., Olt., Munt. și Dobr.) Luntre mică (pescărească).
- cinéscu** pron. nehot. Fiecare, fiecare; cineși. [Var.: *cinéscuși* pron.].
- cinéscuși** pron. v. **cinescu**.
- cineși** pron. nehot. Fiecare, oricine, tot omul.
- cineváși** pron. nehot. Cineva. [Acc. și: *cinevași*].
- cinge** vb. III. A încinge.
- cinghinéa** (< tc.) s. f. Poreclă dată în Țara Românească țiganilor; *p. ext.* obraznic. [Var.: *cenghéné* s. f.].

cinie¹, *cinii* (< sl.) s. f. 1. (Mold. și Bucov.) Unealtă, instrument, sculă, dichis. 2. Membru viril artificial. 3. Făcătură, farmec, vrajă. [Acc. și: *cinie*].

cinie², *cinii* (< tc.) s. f. Porțelan, faianță; *p. ext.* decorațiuni de faianță.

cinóvnic, *cinovnici* (< rus.) (Mold.) 1. Funcționar, subaltern, slujbaş (de stat) de rang inferior. 2. *Spec.* Slujbaş însărcinat cu cercetarea pricinilor și executarea poruncilor stăpânirii.

cinste (< sl.) s. f. Rang, treaptă socială, poziție înaltă; demnitate, slujbă (conformă cu rangul cuiva); *p. ext.* funcție, oficiu.

cinsteș, -ă, *cinsteși*, -e (*cinste* + suf. -eș) adj. 1. Arătos, frumos (la înfățișare). 2. Cinstit, de omenie, omenos, onest. 3. Vrednic de cinste, onorabil, respectabil. 4. Liniștit, prețuit, respectat.

cinstet, -eăță, *cinsteți*, -e adj. Vrednic de cinste, onorabil.

cinsti, *cinsteșc* (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. (Complementul e o divinitate sau o putere supraomenească) A venera, a adora. 2. A arăta cuiva dovada respectului, salutându-l; a se închina, a saluta. 3. (Pop.) A respecta cu sfințenie datinele obișnuite la anumite ocazii festive, a ține o zi de sărbătoare. 4. A respecta o lege (poruncă, dispoziție etc.). 5. A lăuda, a glorifica, a mări, a slăvi. 6. A

distinge. 7. A prețui, a aprecia.

8. A răsplăti, a recompensa.

cinstire (< *cinsti*) s. f. Demnitate înaltă ocupată de cineva.

cinstit, -ă, *cinștiți*, -te (< *cinsti*) adj. 1. De neam mare, nobil, bogat, nemeș, blagorodnic, evghenit. 2. (Pop.) Arătos, frumos, mândru la înfățișare, cinsteș (1), elegant. 3. De preț, prețios, scump.

ciutiéni s. m. pl. Pantaloni largi ca niște șalvari, pe care îi purtau femeile.

ciobótă s. f. v. **ciubotă**.

cioboti vb. IV v. **ciuboti**.

ciocănás, *ciocănași* (*ciocan* + suf. -aș) s. m. Muncitor care spârgea cu ciocanul și scotea sare din ocne.

cióclu, *ciocli* (cf. bg.) s. m. Persoană orânduie în trecut pentru îngrijirea și mai ales pentru transportarea ciumașilor la groapă.

ciocoáică, *ciocoaiice* s. f. Soția ciocoiului; femeie cu purtări de parvenită; (*peior.*) boieroaică.

ciocói¹, *ciocoi* s. m. 1. (Mold. și Bucov.) Scriitor domnesc care avea grijă la curte de papucii și meșii boierilor; fecior din casă (care însoțea pe domn la plimbare); slugă bisericească. 2. *Fig.* Om slugarnic. 3. (Ț. Rom. și Mold., începând din sec. XVII) Persoană care strângea dările; zapciu. 4. (În epoca fanariotă) Termen de dispreț pentru un boier parvenit din rândurile arendașilor, vătafilor, servito-

- rilor, mai ales de neam străin, care, ulterior, din cauza abuzurilor săvârșite, ajunge să desemneze pe asupritorul populației de la sat.
- ciocoi²**, *ciocoiesc* (< *ciocoi*¹) vb. IV. A deveni ciocoi¹ (4); (*peior.*) a se boieri.
- ciocoiésc**, *-âscă, ciocoicești* (*ciocoi*¹ + suf. *-esc*) adj. Care ține de ciocoi¹, privitor la ciocoi; specific ciocoilor. [Pr.: *-co-iesc*].
- ciocoîme** (*ciocoi*¹ + suf. *-ime*) s. f. Mulțime de ciocoi¹ (4); totalitatea ciocoilor.
- ciocoism**, *ciocoisme* (*ciocoi*¹ + suf. *-ism*) s. n. Situație de ciocoi; purtare, apucătură de ciocoi; *p. ext.* parvenitism.
- ciocotniță**, *ciocotnițe* s. f. 1. Flecar, gură-spartă. 2. Parazit, mincinos, lingeșitor, ciocoi. [Pl. și: *ciocotniți*].
- ciohodár**, *ciohodari* (< tc.) s. m. 1. (La turci) Slugă sau servitor al unui vizir sau pașă. 2. (Ț. Rom. și Mold., în epoca fanariotă) Slujbaş la curtea domnească care avea grijă de încălzimintea domnului și a curții. 3. *P. ext.* Slujitor domnesc, cămăraș; lacheu al palatului. ✧ *Vel ciohodar sau baș ciohodar* = mai-marele peste ciohodari. [Var.: *ciuhodár, cihodár* s. m.]
- ciohodárit** (*ciohodar* + suf. *-árit*) s. n. Dare pusă pe prăvăliile cavafilor, cizmarilor și papugiilor din toată țara, reprezentând venitul lui baș-ciohodar.
- cioltár**, *cioltare* (< tc.) s. n. (Pop.) Pătură (de postav), împodobită cu diferite cusături, care se pune sub șa.
- ciopârți**, *ciopârtesc* vb. IV. (Pop.) A ciopârți.
- ciorbagiu**, *ciorbagii* (< tc.) s. m. 1. Ofițer de ieniceri, comandant (al unui regiment de ieniceri). 2. Primar rural (în administrația turcească).
- ciosvârtă**, *ciosvârte* (< sl.) s. f. A patra parte sau un sfert dintr-o măsură de capacitate sau dintr-un pogon; firtă.
- cipíc**, *cipici* s. m. (Ț. Rom. și Dobr.; mai ales la pl.) Gheată (fină) cu șireturi sau cu elastic, fără carâmb. [Var.: *ciupíc* s. m.]
- cirác**, *ciraci* (< tc.) s. m. Om de încredere, favorit, protejat, ocrotit (al cuiva). 2. Slugă veche domnească sau boierească; om de casă. 3. Elev, ucenic, discipol.
- ciraclác** (< tc.) s. n. 1. Protecție, favoare. 2. Faptul de a face pe cineva cirac; clientelă. 3. Învățătură; timp de ucenicie.
- circ** (< fr., lat.) s. n. (La romani) Incintă circulară neacoperită, în formă de amfiteatru, unde se celebrau jocurile publice.
- ciripie** (< tc.) s. f. Sfoară roșie folosită de dulgheri pentru a trage linii drepte pe scânduri, pe bârne etc.
- ciriviș** s. n. v. **cerviș**.
- cirtă**, *cirte* (< sl.) s. f. 1. Liniuță, vârstuță, semn mic. 2. *P. ext.* (Mai ales după negații) Ceva

foarte mic, neînsemnat; fără, bucătică. 3. Interval scurt de timp, clipă, moment.

cirviș s. n. v. **cerviș**.

cislăș, **cislași** (*cislă* + suf. *-aș*) s. m. (În opoziție cu *scutelnic* sau *scutnic* și mai de mult cu *boier*) Persoană supusă la impozit prin *cislă*; persoană care făcea parte dintr-o obște ce plătea o dajdie (sau o arendă) în comun, repartizată între membrii ei; persoană care plătea bir; birnic; contribuabil, dajnic.

cislă, **cisle** (< sl.) s. f. 1. Număr.

2. *Spec.* Numărul constelației; zodie. 3. Cartea din Vechiul Testament denumită *Numerele*.

4. (În Țările Române, în evul mediu) Impunere colectivă; repartizare a impozitului colectiv, fixată de obștea satului, proporțional cu averea fiecăruia sau cu beneficiul de pe urma unei folosințe în comun (de ex. la arendarea unui munte pentru pășune). 5. *Concr.* Cotă-parte de bir, care revenea unei persoane sau unei comunități dintr-o sumă plătită în comun.

6. (Mold.) Întrunire a sătenilor pentru stabilirea contribuției, pe cap de oaie, la deplasarea acestora pe un munte de pășunat; *p. ext.* întrunire, adunare, sfat. 7. Breaslă; meserie.

cislui, **cisluiesc** (*cislă* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. 1. A taxa prin *cislă* (4), a stabili pentru fiecare membru al unei comunități su-puse la un impozit global (sau

care are de plătit în comun o arendă) contribuția personală, proporțional cu averea sa; a face *cislă* pentru bir. 2. A fixa cota fiecăruia dintr-o dare, dintr-o taxă etc.; a repartiza.

cisluială, **cisluieli** (*cislui* + suf. *-ială*) s. f. 1. Taxare; repartiție. 2. Consfătuire.

cisluitor, **-oăre**, **cisluitori**, **-oare** (*cislui* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care făcea *cisla*; (persoană) care aduna de la dajnici (sau de la membrii unei obști) banii *cisluiți*.

cișit, **cișituri** (< tc.) 1. Asortiment de mărfuri. 2. Vânzare, desfacere. 3. Belșug; risipă.

cișmegiu, **cișmegii** (< tc.) s. m. Meșter care executa *cișmele*; fântânar. [Var.: *cișmigiu* s. m.]

cișmigiu s. m. v. **cișmegiu**.

cișnîu (< tc.) s. n. Prețuire, analiză pentru fixarea prețului de cost a produselor de primă necesitate; aiar. [Var.: *ceșnîu* s. n.]

cit, **cituri** (< tc.) s. n. 1. Material textil fabricat din bumbac, de calitate inferioară, înflorat și apretat. 2. Arnici.

citănie, **citanii** (< sl.) s. f. 1. Acțiunea sau arta de a citi; citire, citit, lectură; *spec.* citire repede, lungă sau plicticoasă. 2. Faptul de a lua cunoștință de conținutul unei scrieri (sau cărți); instruire prin citit, *ci-teală*; lectură, studiu; *p. restr.* erudiție, învățatură. 3. Citirea

sau lectura unei rugăciuni sau a textelor unei slujbe înaintea credincioșilor; *p. ext.* rugăciune, slujbă citită. [Var.: *cetanie* s. f.] **citareá** (< tc.) s. f. Stofă fină, cu dungi, din care se făceau anteriele. [Var.: *citarie* s. f.]

citarie s. f. v. **citarea**.

citarist, -ă s. m și f. Chitarist, -ă.

citație (< fr., lat.) s. f. Citat. [Var.: *citațiune* s. f.]

citațiune s. f. v. **citație**.

citeală s. f. Lectură, citire, citit; *p. ext.* învățătură; erudiție, citanie. [Var.: *ceteală* s. f.]

citetș s. m. v. **cetetș**.

ciubótă, *ciubote* (< ucr.) s. f. (Mold., la pl.) Amendă percepută de slujitorii domnești de la împričinații la care trebuiau să se deplaseze pentru executarea silită a acestora; indemnizație pentru alergătură (pentru ruptul ciubotelor). [Var.: *ciobótă* s. f.]

ciubotí, *ciubotesc* (< *ciubotă*) vb. IV. A aplica amenda numită *ciubote*. [Var.: *cioboti* vb. IV].

ciubúc, *ciubuce* (< tc.) s. n. 1. Vergea; tijă; nuia. *spec.* vargă din care se făcea țeava la lulele. 2. Țeavă de lulea; cămiș. 3. *P. ext.* Lulea (orientală) cu țeavă lungă (și cu imamea de fildeș sau de chihlimbar). 4. *P. restr.* (Rar) Tub scurt de fildeș, de chihlimbar etc., care se montează la capătul țevii lulelei și prin care se trage fumul; imamea. 5. (Rar) Baston de ceară. 6. *P. anal.* (Rar) Za-

haricale în formă de bastonașe, făcute din zahăr cu boia roșie.

7. Ornament în relief care măchează marginile unui perete, ale tavanului, ferestrei etc.

8. Șiruri din țesătura unei stofe ieșite în relief față de restul țesăturii.

ciubucár, *ciubucari* (*ciubuc* + suf. -ar) s. m. Fabricant sau negustor de ciubuce (2, 3).

ciubucăríe (*ciubuc* + suf. -arie) s. f. 1. Fabrică sau prăvălie de ciubuce (2, 3). 2. Mulțime de ciubuce (2, 3).

ciubuccíu, *ciubuccii* (< tc.) s. m. 1. Persoană care tăia ciubuce (1) din pădure. 2. Ciubucar. 3. (Rar) Fumător din ciubuc (3). 4. Slujitor la curtea domnească însărcinat să curețe, să umple și să aprindă ciubucul (3) domnului sau, *p. ext.* al boierilor la care slujeau. ♦ *Ciubucci-bașa* = mai-marele peste ciubucciii de la curte, având rang de boier.

ciubucceríe s. f. (Rar) Funcția de ciubucciu (4).

ciúdă, *ciude* (< sl.) s. f. 1. Minune, faptă minunată, miracol. 2. Mirare, emoție. 3. (La pl.) Lucruri extravagante, capricii; năzbâtii, pozne.

ciudí, *ciudesc* (< sl.) vb. IV. Refl. 1. A se mira, a se minuna, a fi cuprins de mirare. 2. Refl. A se frământa cu gândul, a se zbuciuma; a fi neliniștit de ceva greu de înțeles, a nu-și putea explica ceva.

ciudít, -ă, *ciudiți*, -te (< *ciudi*)
adj. Intrigat, neliniștit; curios.
ciufút, -ă, *ciufuți*, -te (< tc.) s. m.
și f., adj. **1.** s. m. Cămătar,
uzurar. **2.** s. m. și f., adj. (Per-
soană) zgârcită, avară.
ciuhodár s. m. **ciohodar.**
ciuleá, *ciulele* (< tc.) s. f. Jurubiță
(de ață), scul; mămunchi, păpușă
(de foi de tutun). ✓
ciulúc (< tc.) s. n. Loc deșert,
pustietate.
ciumá (< *ciumă*) vb. IV. (Rar)
Tranz. și refl. A (se) molipsi de
ciumă; a (se) îmbolnăvi de
ciumă; a (se) răspândi (ciuma).
ciumás, -ă, *ciumași*, -e (< *ciumă*)
adj. Contagios, molipsitor.
ciumléc (< tc.) s. n. Un fel de
ghiveci fiert înăbușit în oală.
ciupic s. m. v. **cipic.**
ciur (moșt. din lat.) s. n. Ramă
de lemn, în formă de cerc, pe
care se brodează sau se festo-
nează.
ciuréc, *ciurecuri* (< tc.) s. n. Plă-
cintă cu brânză. [Pl. și: (m.)
ciurechi].
ciurecár, *ciurecări* (*ciurec* + suf.
-ar) s. m. Plăcintar care făcea
ciurecuri.
ciutác, -ă, *ciutaci*, -ce (< tc.) s. m.
și f., adj. **1.** s. m. și f. Bulgar
turdit din vechea Turcie nord-
ică. **2.** s. m. și f. Locuitor turc
din Dobrogea. **3.** s. m. și f., adj.
P. ext. (Persoană) proastă, stân-
gace, nătăfleată.
clácá, *clăci* (< bg.) s. f. **1.** (Ț. Rom.
și Mold., până la 1864; Transilv.,
până la 1848) Formă caracte-

ristică de rentă feudală, constând
din obligația țaranului depen-
dent de a presta un număr de-
terminat de zile de muncă fără
plată, în interesul stăpânului
feudal, ca o contravaloare a
folosirii pământului pe care lo-
cuia; (Mold.) boieresc, (Trans-
silv.) robotă. **2.** *P. ext.* Muncă
colectivă benevolă, prestată de
țărani pentru a se ajuta unii pe
alții sau pentru a ajuta pe preot,
dascăl ori o altă persoană im-
portantă din sat, răsplătită nu-
mai cu mâncare bună și urmată
de o mică petrecere, cu glume,
povestiri etc.

clai, *clăi* (< bg., sb.) s. f. Mo-
dalitate empirică de măsurare a
volumului păioaselor și fânului.
clanț interj. (În expr.) *A ține clanț*
= a putea face față într-o dis-
pută verbală, într-o controversă
cu cineva.

cláuster s. n. v. **claustru.**

cláustru (< lat.) s. n. Mănăstire
catolică. [Var.: *cláuster* s. n.]

clavicembál, *clavicembaluri*
(< lat., it.) s. n. Clavecin.

clavír, *clavire* (< germ.) s. n. (Mai
ales în Mold.) Pian.

claviríst, *claviriști* s. m. Persoană
care cântă la clavir; pianist;
persoană care dă lecții de clavir;
persoană care făcea clavire.

clăcás, *clăcași* (*clacá* + suf. -aș)
s. m. (În opoziție cu *țaran liber*,
proprietar de pământ) **1.** Țaran
dependent, obligat să facă
clacă (1) pe pământul stăpânu-

lui feudal. 2. Persoană care ia parte la o clacă (2).

clăcășesc, -ească, clăcășești (*clăcaș* + suf. *-esc*) adj. Care aparține clăcașilor, privitor la clăcași.

clăcășește (*clăcaș* + suf. *-ește*) adv. În felul clăcașilor.

clăcăși, clăcășesc (< *clăcaș*) vb. IV. Intrans. A face clacă (1), a fi clăcaș.

clăcășit s. n. Prestare a clăcii.

clăcășită, clăcășițe (*clăcăși* + suf. *-iță*) s. f. Fată sau femeie care ia parte la o clacă.

clăcuî, clăcuiesc (*clacă* + suf. *-ui*) vb. IV. Intrans. A presta clacă (1); a clăcăși.

clătî, clătesc (< sl.) vb. IV.

1. Tranz. A (se) mișcă din loc, a (se) urni, a se clinti. 2. A zgudui, a zdruncina. 3. Tranz. și refl. (Despre armate, tabere) A (se) porni, a (se) pune în mișcare. 4. Tranz. și refl. A (se) mișca într-o parte și într-alta, a (se) scutura. 5. Tranz. A face pe cineva să șovăie în atitudinea sa, să-și schimbe hotărârile. 6. Tranz. A îndemna, a determina pe cineva (să ia altă hotărâre). 7. Tranz. A schimba, a modifica, a reveni (asupra unei hotărâri). 8. Fig. Refl. A suferi o schimbare, a se modifica, a se zdruncina. 9. Refl. A se zgudui, a se cutremura. 10. Refl. (Despre părțile trupului) A tremura (tare). 11. Refl. (Despre copil în pântecul ma-

mei) A se mișca. 12. Refl. (Despre popoare, populații) A se muta în altă țară sau regiune; a emigra, a imigra. 13. Refl. A (se) clătina. 14. Refl. (Despre ape și valuri) A se pune în mișcare; a se izbi (de un obstacol). 15. Tranz. și refl. A (se) zgudui, a (se) cutremura; a (se) zdruncina. 16. Refl. Fig. A tulbura, a atinge suflatește, a mișca. 17. Refl. Fig. A șovăi, a se îndoii, a se clătina (în credință, în convingeri, în hotărâri); a ezita.

clătire, clătiri (< *clătî*) s. f. 1. Mișcare. 2. Amenințare. 3. Schimbare. 4. Zdruncinare (a minții), smintire, înnebunire. 5. Cutremurare, zguduire. 6. Urnire, pornire, expediție. 7. Șovăire, îndoială.

clătît (< *clătî*) s. n. 1. Atingere; alterare. 2. Mișcare; tulburare.

clătît², -ă clătîți, -te (< *clătî*) adj. 1. Mișcat. 2. Slăbit, zdruncinat, tulburat. 3. Zdruncinat (la cap, la minte), smintit, nebun.

clătitor, -oăre, clătitori, -oare (*clătî* + suf. *-tor*) adj. Care se clătina, se mișcă.

clenódiu, clenodii (< germ.) (Transilv.) s. n. Giuvaier, bijuterie.

clerón, cleronuri (< fr.) s. n. Trompetă cu sunet ascuțit și pătrunzător. [Pl. și: *cleroane*].

clévetă, clevete (< sl.) s. f. (Males la pl.) Clevetire, defăimare, calomnie.

clévétnic, clevetnici (< sl.) s. m.

- Bârfitor, calomniator, defăimător, ponegritor.
- clie** (< sl.) s. n. Strigăt de bucurie, râs general, chicot, haslă; haz.
- clieui** (< *clie*) vb. IV. A striga, a râde, a chicoti de bucurie, a ju-bila.
- clieut**, *clieuti* (< fr., lat.) s. m. (La romani) Plebeu aflat sub patronajul unui patrician.
- clieutélă** (< fr., lat.) s. f. 1. (La romani) Totalitatea clieutilor unui patron sau ai unui patrician. 2. Fig. Ocrotire, sprijin, apărare, protecție (din partea cuiva influent sau puternic).
- clironóm**, -oámă, *clironomi*, -oame (< ngr.) s. m. și f. Moștenitor (al unui bun, al unui drept); moștean; chironomist.
- clironómí** vb. IV. (< ngr.) Tranz. A moșteni (pe cineva sau ceva).
- clironómic**, -ă (< ngr.) adj. (Prin drept) de moștenire, ereditar; chironomicesc.
- clironomicésc**, -eáscă, *clironomicéști* (*clironom* + suf. -icesc) adj. Chironomic.
- clironómie**, *clironomii* (< ngr.) s. f. (Drept de) moștenire (a unui bun).
- clironomísí**, *chironomisesec* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A moșteni (un bun, un drept).
- clironomísitor**, -oáre, *chironomísitori*, -oare (*clironomísi* + suf. -tor). adj. Moștenitor.
- clisérniță** s. f. Paraclis.
- clisíarh**, *clisíarhi* s. m. Ecléziarh.
- clisiér**, *clisieri* (< *paracliser*) s. m. Paracliser.
- clísis** (< ngr.) s. f. Înclinare, aplecare, dispoziție; îndemn (spre ceva).
- cloácă**, *cloace* (< lat., fr.) s. f. (La romani) Canal subteran de scurgere a apelor și a murdărilor orașului.
- cloncán**, *cloncani* (< *clonc*) s. m. 1. Nume dat mai multor păsări (corbi, vulturi, ereți), care scot strigăte specifice asemănătoare. 2. Epitet depreciativ dat în trecut unor funcționari superiori, oameni de vază, fruntași politici etc.
- cloș**, *cloșuri* (< fr.) s. n. Ciucure, canaf (de la capătul unui cordon).
- clucér**, *cluceri* (< sl.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XV–XIX) Dregător care se ocupa de aprovizionarea curții domnești
 ◆ *Mare clucer* = mai-marele peste cluceri, care avea în păstrarea sa cheile cămărilor domnești.
- clucereásă**, *clucereșe* (< *clucer*) s. f. Soția clucerului.
- clucerie**, *clucerii* (< *clucer*) s. f. Funcția sau slujba de clucer.
- cneájănă** (< rus., sl.) s. f. Fiică de cneaz rusesc; prințesă; domniță.
- cneaz**, *cneji* (< rus., ucr.) s. m. 1. (Transilv., mai ales în nord, până în sec. XVII) Conducător al unui cnezat, având atribuții judiciare, administrative și militare. 2. (Ț. Rom., sec. XIII–XV) Conducător al unui sat

- liber; judec. 3. (Mold., din sec. XVII) Prinț rus; *p. gener.* prinț (ca titlu de noblețe purtat de unele familii nobile românești având legături cu Rusia); *p. ext.* principe, guvernator; domn, ighemon, despuietor. [Pl. și: *cnezi*. – Var.: *cnez*, (Ban.) *chinéz* s. m.]
- cnez** s. n. v. **chinez**.
- cnezát, cnezate** (*cneaz* + suf. *-at*) s. n. (La români și la slavi, în evul mediu timpuriu) Formă de organizare politică de tip statal, bazată pe autoritatea cneazului (1); teritoriu stăpânit de un cneaz; principat; demnitatea, rangul, titlul de cneaz; cnezie [Pl. și: *cnezaturi*].
- cnezie, cnezii** s. f. Demnitatea sau rangul de cneaz; teritoriul stăpânit de un cneaz, principat; cnezaț.
- coájă, coji** (< sl.) s. f. 1. Învelișul, tare și calcaros, al unor moluște sau al unor crustacee. 2. Stratul exterior, tare și răcit, al globului pământesc. 3. Chinină.
- cobecciu, cobecii** (< tc.) s. m. (Sfârșitul sec. XVIII) Servitor al seraiului.
- cobóc, cocoace** (< ucr.) s. n. (Mold. și Bucov.) Pahar mai mare; pocal.
- cobúr, cobururi** (< tc.) s. n. 1. Toc de pistoale ce se atâră la șa. 2. Haină bărbătească, purtată odinioară de boieri.
- cobúz, cobuze** (< tc.) s. n. Instrument muzical cu coarde asemănător cu lăuta.
- cóchi(i)-vechi** (< magh.) s. pl. (Țările Române, sec. XVIII–XIX) Licitație pentru darea în arendă a dărilor; arendare a veniturilor domnești; mezat.
- cochinádă** (< ngr.) s. f. (Ț. Rom.) 1. Pojar. 2. Scarlatină.
- cociás, cociasi** (< sb.) s. m. 1. Persoană care mâna caii la cocie, vizitiu. 2. Proprietar de trăsură și cai, care transporta cu trăsura pentru bani.
- cocie, cocii** (< sb., magh.) s. f. Trăsură pe arcuro, mică și ușoară, pentru persoane, trasă de cai. 2. *P. ext.* Căruță de transportat marfă. [Acc. și: *cóciē*].
- cociér, cocieri** (< sb.) s. m. Persoană care mâna caii înhămați la cocie; vizitiu; cociș.
- cociș, cociiși** (< magh.) s. m. (Transilv.) Persoană care mâna caii la trăsură; vizitiu; *p. ext.* birjar.
- cocoánă** s. f. v. **cucoană**.
- cocón, coconi** s. m. 1. Copil mic, abia născut; prunc; *p. ext.* copil până la 12–14 ani; copilaș. 2. Fiu, fecior, indiferent de vârstă, aparținând de obicei unor părinți din clasele sociale înalte. 3. (Pop.) Tânăr, june, flăcău. 4. Boier, mai ales boier tânăr; (ironic) boier mare. [Var.: (Mold.) *cucón* s. m., *conul* s. m. art.].
- coconás, coconași** (*cocon* + suf. *-aș*) s. m. 1. Cocon mic sau drag, domnișor; (dispr.) pierde-vară. 2. (Ț. Rom. și

- Mold., ca termen de adresare unui stăpân) Domn. [Var.: *cuconăș* s. m.].
- coconie** (*cocon* + suf. *-ie*) s. f. Copilărie; (mai ales în loc. adv.) *din coconie* = din copilărie, din pruncie. [Var.: *cuconie* s. f.].
- codăși** (< *coadă*) s. m. pl. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII–XIX) Categorie fiscală alcătuită din locuitorii cei mai săraci care plăteau dări mai mici decât restul populației.
- codălbî**, *codălbesc* (< *codalb*) vb. IV. Tranz. (Reg.; în expr.) *A o codălbî* = a nu izbuti, a nu reuși; a o șterge, a spăla putina; a o sfecli, a o păți.
- códex** s. n. v. **codice**.
- códice**, *codice* (< lat.) s. n. 1. (La romani) Reunire de table cerate, reprezentând cea mai veche formă de carte. 2. Cod, carte de legi. 3. Manuscris vechi (cuprins într-un volum). [Var.: *códex* s. n.].
- codrânt**, *codranți* (< ngr.) s. m. Monedă mică, valorând doi fileri sau două parale.
- codrean**, *codreni* (< *codru*) s. m. (Mold.) Oștean recrutat din regiunea Codrul Tigheciului.
- códru**, *codri* (moșt. din lat.) s. m. 1. Bucată de pământ sau de câmp, teritoriu delimitat. 2. Veche măsură pentru suprafață. 3. Bucată, parte de pădure.
- cófă**, *cofe* (< bg., sb.) s. f. 1. (Transilv., Ban.) Vas de lemn pentru băut, cană. 2. Măsură de
- capacitate aproximativ de mărimea unei ocale.
- coféturi** (< ngr.) s. n. pl. Diverse sortimente de bomboane, caramele, acadele și alte zaharicale făcute de cofetar; *p. ext.* (Ț. Rom.) bomboane de calitate inferioară, făcute de cofetar sau în fabrică.
- cofterie**, *cofterii* (< tc.) s. f. Stofă de calitate superioară, din care se făceau dulămi boierești și cingători femeiești.
- cohórtă**, *cohorte* (< lat.) (La romani) Unitate de infanterie care corespundea cu a zecea parte dintr-o legiune.
- coiác**, *coiace* (< tc.) s. n. 1. Vertebă, articulație; *p. restr.* ultima vertebă; noada șezutului. 2. Osul gleznei. 3. Zar la jocul de table.
- cójnic**, *-ă, cojnici, -ce* (< sl.) adj., s. f. 1. adj. (Despre cărți) Scris pe pergament. 2. s. f. Pergament.
- colác**, *colaci* (< sl.) s. m. 1. Împrejmuire de zid, de pământ; brâu. 2. (Mai ales la pl.) Dar, plocon oferit de fini nașilor sau de țărani, stăpânului moșiei, la zile mari, ori de orașe, domnului, la Crăciun. 3. Remunerație; *spec.* răsplată sau despăgubire pentru cheltuiala cu întreținerea și îngrijirea unei vite de pripas; recompensă (în bani) pentru prinderea ori denunțarea unei vite pierdute sau furate. 4. *Fig.* Recompensă. 5. *Spec.* Recom-

- penșă pusă pe capul unui tâlhar sau rebel.
- colăca** (< ngr.) s. m. (Rar) Lingușitor. [Var.: *colachiu* s. m.].
- colăchie**, *colachii* (< ngr.) s. f. Lingușire josnică, lingăreală. [Acc. și: *colăchie*].
- colăchiu** s. m. v. *colaca*.
- colán**, *colane* (< tc.) s. n. 1. Cingătoare împodobită, purtată îndeosebi de femei și încheiată uneori cu pafale, făcând parte în trecut din îmbrăcămintea boierească. 2. Salbă, gherdan, șirag, purtat la gât, ca podoabă; colier. [Pl. și *colanuri*].
- colandrisi**, *colandrisesc* (< bg.) vb. IV. Tranz. A utiliza, a exploata pe cineva.
- colăcăr**, *colăcari* (< *colac*) s. m. (Rar) 1. Persoană care denunța un hoț. 2. Colăcer, urător.
- colăcăș**, *colăcași* s. m. 1. Sol. 2. Colăcer, urător.
- colăcări**, *colăcăresc* (< *colac*) vb. IV. Tranz. 1. A spiona, a știri-ci, a cerceta despre ceva (de ex. o pagubă într-o pădure). 2. A da pe față un furt, a denunța un hoț în schimbul unei recompense.
- colăci**, *colăcesc* (< *colac*) vb. IV. Tranz. 1. A căuta, a cerceta, a întreba de ceva. 2. A aduce la cunoștința generală (prinderea unei vite de pripas); *p. ext.* a dezvălui, a denunța.
- colceác**, *colceacuri* (< tc.) s. n. 1. Manșon. 2. Un fel de ghete sau tuzluci ce se încheiau pe picior cu copci.
- colcoti** vb. IV. A clocoti.
- colegător**, *colegatori* (< pol.) s. m. (Rar) Confederat, aliat; tovarăș de arme.
- colegián**, *colegieni* (< fr.) s. m. Elev al unui colegiu (3).
- colégium**, *colegii* (< lat., fr.) s. n. 1. (În Roma antică) Corp sau asociație de persoane care aveau aceeași profesiune sau demnitate. 2. Grup de persoane, egale în funcție care alcătuiau împreună o organizație și se supuneau acelorași regulamente. 3. Școală publică (sau particulară) de învățământ mediu; gimnaziu, liceu; *p. ext.* clădirea în care funcționează această școală.
- colgiu**, *colgii* (< tc.) s. m. 1. Perceptor, strângător de dări. 2. Paznic de drumuri, străjer; jandarm.
- colibás**, *colibași* (< *colibă*) s. m. 1. Om (uneori pustnic) care locuia într-o colibă; locuitor de munte. 2. (La pl.) Categorie de țărani dependenți, care locuiau în colibe aproape de domeniul stăpânului și care munceau cu brațele pentru acesta.
- colimvitră** (< ngr.) s. f. Vas în care se botează copiii; cristelniță, baptisteriu.
- coloádă** s. f. (Mold.) 1. Veche unitate de măsură a capacității solidelor. 2. Dare asupra cerealelor.
- colón**, *coloni* (< fr., lat.) s. m. 1. (La romani) Muncitor agricol care, la începutul republicii,

- lucra ca țăran liber, mai târziu muncea o bucată de pământ luată în arendă de la marii proprietari, iar spre sfârșitul imperiului începe să fie legat de pământ, să plătească dijmă și să presteze corvezi. 2. Colonist.
- colonát** (< lat., fr.) s. m. Starea, condiția de colon (1) (în Imperiul Roman și la începutul evului mediu); formă de organizare socială, la sfârșitul Imperiului Roman, caracterizată prin legarea din ce în ce mai strânsă a colonilor de pământul pe care îl lucrau și pentru care plăteau proprietarilor dijmă.
- colonélă, colonele** (< fr.) s. f. Coloneleasă.
- colonétă, colonete** (< fr.) s. f. Coloană mică și subțire, folosită mai ales în construcția galeriilor, a porticurilor etc.
- coloníst, -ă, coloniști, -ste** (< germ.) s. m. și f. (Ț. Rom. și Mold., prima jumătate a secolului XIX) Locuitor al unei colonii de străini așezate pe o moșie boierească sau (sub ruși, în Basarabia) pe un domeniu al statului.
- colportăreasă, colportărese** (*colportor* + suf. *-easă*) s. f. (Rar) Negustoreasă ambulată.
- colportór, colportori** (< fr.) s. m. Negustor ambulat.
- colúmbă, columbe** (< lat.) s. f. Porumbiță.
- colún, coluni** (< sl.) s. m. Măgar sălbatic.
- colúrie** (< lat.) s. f. Medicament (sub formă de soluție) pentru bolile de ochi.
- comanác** s. f. v. **comănac**.
- comandir, comandiri** (< rus.) s. m. 1. (În timpul ocupațiilor rusești) Comandant. 2. *Spec.* Comandantul corpului de gardiști dintr-o localitate urbană.
- comandirisí, comandirisesse** (*comanda* + suf. *-irisi*) vb. IV. Tranz. A comanda; a volnici, a împuternici; a porunci.
- comandiróvcă** (< rus.) s. f. Anchetă.
- comă, come** (< germ.) s. f. (Transilv.) Virgulă.
- comănac, comănace** s. n. 1. Acoperământ pentru cap de formă cilindrică, cu boruri, împletit din canură sau confecționat din pânură, purtat mai ales de ciobani, dar odinioară și de haiduci, de diferiți slujbași, boieri, militari și chiar de domn. 2. Căciuliță de mătase sau de stofă scumpă, purtată altădată de femei. 3. Acoperământ pentru cap, confecționat din pâslă (de obicei de culoare brună), fără boruri, purtat de călugări și de călugărițe. [Var.: *comanác* s. n.].
- comând, comânduri** (< *comânda*) s. n. 1. Jertfă, ofrandă. 2. Masă de pomenire a unui mort; praznic; mâncare care se servește la o astfel de masă; pomană. 3. (Mold.) Bani, lucruri, vite etc., pe care bătrânii și le pregăteau și păstrau pentru înmormântare și praznic.
- comândă, comând** (< moșt. din

- lat.) vb. I. Tranz. **1.** A jertfi, a aduce jertfe. **2.** A face comândul; a îngriji de cele necesare pentru comând.
- comândăre** (< *comânda*) s. f. **1.** Jertfă. **2.** Înformântare și praznic; ospăț la înmormântare, pomană.
- comândăș, comândăși** (< magh.) s. m. Comandant.
- combăte, combat** (< fr.) vb. III. Intrans. A lua parte la o luptă, a se bate, a (se) lupta.
- comediânt, -ă, comedianți, -te** (< germ., it.) s. m. și f. **1.** Comedian. **2.** Actor de circ, de bălci; membru al unor trupe ambulante care dau spectacole pe la bălciuri.
- comét** s. n. Cometă.
- comíd** (< ngr.) s. m. sg. Gumă.
- cómis, comiși** (< ngr.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XV–XIX) **1.** Boier de rang mic; scutier. ♠ *Marele-comis* sau *vel comis* = boier de rangul întâi, cu drept de participare la divan, care avea în grija sa caii și grajdurile domnești, precum și aprovizionarea cu furaje. **2.** *P. ext.* (Rar) Rândaș. [Acc. și: *comis*].
- comisár, comisari** (< fr., rus.) s. m. **1.** (În vechea organizare administrativă a țării) Persoană numită într-o funcție administrativă permanentă. ♦ *Comisar de poliție* = ofițer de poliție, șef al unui comisariat de poliție. **2.** (În U.R.S.S., între anii 1917–1946; în sintagma) *Comisar al*
- poporului* = membru al guvernului.
- comisariát, comisariate** (< fr., rus.) s. n. **1.** (În vechea organizare administrativă a țării) Secție a poliției orașenești condusă de un comisar (1). ♦ Localul acestei secții. **2.** (În U.R.S.S. între 1917 și 1944; în sintagma) *Comisariat al poporului* = minister. [Pr. *-ri-at*].
- comisie, comisii** (< rus., fr.) s. f. Secție de poliție; comisariat. [Var.: *comisiune* s. f.].
- comisión** (< germ.) s. n. (Transilv.) **1.** Grup de persoane însărcinat de o autoritate, de o adunare, să studieze o anumită problemă și să se pronunțe asupra ei. **2.** Însărcinare, mandat, ordin.
- comisoáie, comisoaie** (*comis* + suf. *-oaie*) s. f. Soția comisului.
- comisiune** s. f. v. **comisie.**
- comișél, comișei** (*comis* + suf. *-el*) s. m. Ajutor de comis, slugă la grajdurile domnești.
- comișie, comișii** (< *comis*) s. f. Funcția sau rangul de comis.
- comitát, comitate** (< germ.) s. n. Unitate administrativ-teritorială, în evul mediu, în majoritatea țărilor europene, condusă de un comite (sau conte); district; județ.
- comite¹, comiți** (< lat.) s. m. **1.** Conducător administrativ al unui comitat, devenit titlu de noblețe; conte, (Transilv.) grof. **2.** (În Transilv., înainte de 1918) *Comite suprem* = prefect de județ.

comíte², comit (< lat.) vb. III. A încredința (cuiva) o lucrare, a da o însărcinare, un mandat, un comision; a încredința (cuiva) o afacere de comerț.

comiții (< lat.) s. f. pl. 1. (În Roma antică, în perioada republicii) Adunări ale poporului pe curii sau centurii și pe triburi, având atribuții politice, legislative, administrative și religioase. 2. (În sintagma) *Comiții agricole* = adunări libere ale agricultorilor (institute prin lege) pentru a studia mijloacele de perfecționare a agriculturii.

comizerăție, comizerății (< fr.) s. f. Milă, compătămire. [Var.: *comizerățiune* s. f.].

comizerățiune s. f. v. **comizerăție**. **comórníc**, (1, 2) *comornici*, s. m., (3) *comornice*, s. n. (< pol.) 1. s. m. Înalt funcționar atașat curții polone cu atribuții judecătorești. 2. s. m. Cămăraș. 3. s. n. Celar (la stână).

competínțe adj. Competent.

complăcere (< *complăcea*) s. f. Dorința de a plăcea cuiva; *p. ext.* complezență, amabilitate.

complét, completuri (< *cuplet*, confundat, prin etimologie populară, cu *complet*) s. n. Bal popular; local de dans (în cartierele periferice ale unui oraș).

completás, completași (< *completa* + suf. -aș) s. m. Soldat care, după terminarea serviciului militar, era ținut în evidența armatei o anumită perioadă de

timp (putând fi chemat printr-un simplu ordin ministerial), înainte de a fi trecut ca rezervist.

complimentá, complimentez (< fr.) vb. I. Tranz. A saluta pe cineva. **complotás, complotași** (*complot* + suf. -aș) s. m. și f. Complotist.

comprometarisí, comprometari-sesc (*compromite* + suf. -arisi) vb. I. A compromite.

compromítá vb. I. A compromite.

comptoár, comptoare (< fr., rus., germ.) s. n. 1. Masă lungă și masivă pe care neguțătorul număra banii, prezenta mărfurile, servea clienții etc.; teșghea, tarabă, scrin. 2. *P. ext.* Încăpere în care un negustor, un bancher își avea biroul sau care era destinată unei administrații (publice); birou, cancelarie. 3. Stabiliment de comerț, reprezentanță comercială într-o țară străină.

compulsá, compulsez (< fr., lat.) vb. I. Tranz. A examina, a cerceta, a consulta acte, documente, registre etc. în mod amănunțit și cu un anumit scop; a aduna date, a strânge informații.

compulsáre, compulsări (< *compulsa*) s. f. Acțiunea de a *compulsa* și rezultatul ei.

compút, computuri (< lat.) s. n. (Transilv. și Bucov.) 1. Calcul, socoteală; *spec.* calculare a datelor (în special a sărbătorilor bisericesti fără dată fixă) pentru calendar. 2. Aritmetică.

comunárd, -ã, comunarzi, comunarde (< fr.) s. m. și f. Partizan, adept, membru al Comunei din Paris din 1871.

comúnă, comune (< fr.) s. f.

1. (În apusul Europei, în evul mediu) Așezare urbană, dezvoltată în cadrul vechilor cetăți de pe marile drumuri comerciale și având o anumită autonomie.

2. (În Țările Române, în opoziție cu *comuna rurală*, în sintagma) *Comuna urbană* = oraș sau târg, formând o diviziune administrativă, în frunte cu un primar și un consiliu comunal.

3. *P. ext.* Locuitorii unei astfel de diviziuni administrative.

4. (În Franța, în timpul Revoluției Franceze) Municipality Parisului care își însușise puterea revoluționară; grupare care, prin mijloace revoluționare, voia să instaureze o putere independentă de guvernul legal al Franței.

conabíu, -íe, conabii (< tc.) adj., s. n. 1. Roșu-închis, de culoarea vișinei coapte; vișiniu. 2. s. n. Culoarea vișinie; *concr.* vopsea.

conác, conace (< tc.) s. m.

1. (Loc de) popas, de mas, de odihnă, de găzduit și de adăpostit noaptea. 2. (Țările Române) Sălaș improvizat mai de mult, pentru găzduirea domnului sau a oaspeților de seamă, care călătoreau prin țară; cvartir, stație. 3. Tabără provizorie a unei armate, aprovizionată cu

cele trebuincioase; etapă, bivuac. 4. Distanță de parcurs de la un conac (1) la altul; poștă; unitate de măsură pentru drum având lungimea aproximativ de două poște. 5. Interval de timp parcurs în mod obișnuit într-un conac (1), egal aproximativ cu o treime de zi. 6. Reședința unui înalt demnitar turc (vizir sau pașă), venit cu o misiune într-un ținut; cartier oficial; *spec.* casa în care se găzduiau demnitarilor turci care veneau ca trimiși ai Porții Otomane în capitalele celor două Principate Românești; beilic (1). 7. Localul vămilor turcești; (oficiu de) vamă. 8. Reședința unui ispravnic sau a unui (sub)prefect.

conaccíu, conaccii (< tc.) s. m. Dregător însărcinat cu pregătirea conacelor pentru găzduirea domnului sau a oaspeților de seamă, care călătoreau prin țară; conăcar.

conăcár, conăcari (*conac* + suf. *-ar*) s. m. Conacciu.

conăcí, conăcesc (< *conac*) vb. I.

1. Intrans. A trage și a sta la conac (1); a face conac, a se opri din drum pentru a se odihni și a mânca; a poposi, a face popas, a se odihni; *spec.* (despre armată) a face tabără, a bivuaca.

2. Trans. A pregăti cuiva un conac (1), a găzdui, a adăposti.

conăcíre, conăciri (< *conăci*) s. f.

1. Popas. 2. Găzduire, adăpostire.

concediá, concediez (< fr.) vb. I. Tranz. A da unui militar, unui funcționar etc. (un) concediu; *p. ext.* a da cuiva voie să se retragă.

concení, concenesc (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A sfârși (pe cineva sau ceva), a pune capăt, a face să piară tot; a extermina, a prăpădi, a nimici, a ruina, a stârpi. 2. Refl. A se sfârși, a pieri, a se stinge de pe fața pământului, a se prăpădi cu totul, a se nimici.

concénie (< sl.) s. f. Sfârșit.

concenire, conceniri (< *concení*) s. f. Sfârșit, capăt; nimicire, prăpădire, stârpire.

concheránt, -ă, concheranți, -e (< fr.) adj. Cuceritor.

conchétă, conchete (< fr.) s. f. Cucerire (mai ales în dragoste).

conchístă, conchiste (< it.) s. f. 1. Cucerire (amoroasă); *p. ext.* obiectul cuceririi, ființa, lucrul cucerit. 2. *Spec.* Cucerire făcută prin dragoste.

conchistadór, conchistadori (< fr., sp.) s. m. Aventurier spaniol plecat să cucerească teritoriile în America, după descoperirea acestui continent.

concină, concine (< ngr.) s. f. Numele unui joc de cărți, jucat cu 52 de cărți.

concúrge, concurg (< lat., după *curge*) vb. III. Intrans. 1. A se întâlni într-un punct, venind din mai multe direcții, a converge spre același punct. 2. A contribui la înfăptuirea unei opere, a

lucra împreună pentru atingerea unei ținte comune; a colabora. 3. A se lua la întrecere; a concúra, a rivaliza.

condéi, condeie (< ngr.) s. n.

1. Instrument de scris, în formă de bețișor, la care se monta o peniță; toc (împreună cu penița). 2. Bold de fier sau de plumb (pentru gravat în piatră). 3. Pană de găscă, de trestie (special tăiată cu vârful ascuțit, pentru scris cu cerneală). 4. Cretă de scris. 5. Bețișor cilindric de piatră, cu care se scria pe o placă de ardezie. 6. Penel, pensulă. 7. Capitol, articol (adesea numerotat), paragraf al unei condici de socoteli; sumă trecută într-un buget sau într-un testament. 8. Birou de administrație; *p. ext.* administrația însăși. 9. Învoială, angajament.

condicár, condicari (*condică* + suf. *-ar*) s. m. (Sfârșitul sec. XVIII—începutul sec. XIX) Persoană care scria, ținea sau avea în păstrare condicile; registrotor, copist, arhivar.

cóndică, condici (< ngr.) s. f. 1. (Ț. Rom. și Mold.) Registru în care erau copiate, începând din sec. XVIII, documentele; colecție de acte emise de domnie sau de mănăstiri. 2. Registru de însemnări cu caracter istoric. 3. Registru de socoteli, catastif. 4. Colecție de legi, decrete, ordonanțe, obiceiuri, datine; cod.

condicăreasă, *condicărese* (*condicar* + suf. *-easă*) s. f. Soția condicarului.

condicută, *condicuțe* (< *condică* + suf. *-uță*) s. f. 1. Carnet destinat personalului casnic, în care se nota identitatea purtătorului, locurile unde a fost angajat etc. 2. (În regimul burghez) Legitimăție a femeilor prostituate profesioniste, unde erau înregistrate vizele medicale de control pentru prevenirea bolilor venereice.

condite (< it.) s. f. pl. Dulciuri, fructe zaharisite.

condolá, *condolez* (< lat.) vb. I. Tranz. (Transilv.) A mărturisii participarea la durerea cuiva; a-i arăta regretul, simpatia, compătimirea pentru moartea unei persoane apropiate.

condotier, *condotieri* (< it.) s. m. (Italia, în evul mediu) Căpetenie de partizani sau de soldați mercenari, care se angaja în serviciul unui oraș, al unui principe sau al papei. [Pr.: *-ti-er*].

conductór, *conductori* (< fr., lat.) s. m. Conducător, călăuză.

condúr, *conduri* (< tc.) s. m. Pantof cu toc înalt, împodobit adesea cu broderii, purtat odinioară mai ales de femei.

condurágiu, *conduragii* (< tc.) s. m. Condurar.

condurár, *condurari* (*condur* + suf. *-ar*) s. m. Cizmar, pantofar care făcea conduri; conduragiu.

conetábil, *conetabili* (< fr.) s. m.

(Franța, în evul mediu) Comandamentul suprem al armatelor regale.

conét (< sl.) s. n. 1. Sfârșit, capăt, încheiere. 2. Fig. Moarte. 3. P. ext. Boroboată, șotie. [Acc.: *cóneț*]

confesór, *confesori* (< fr., lat.) s. m. Creștin din timpul persecuțiilor religioase, care își mărturisisea cu curaj credința, fără a fi osândit însă la moarte.

confiántă s. f. v. **confiență**.

confiént, *-ă*, *confienți*, *-te* (< fr.) adj. Care are încredere, (ușor) încrezător.

confiéntă (< fr.) s. f. Încredere, credință, siguranță a celui ce se bizuie pe caracterul ori pe priceperea cuiva. [Pr.: *-fi-en-*. - Var.: *confiántă* s. f.]

conflagrațiune s. f. Conflagrație.

confrăție, *confrății* (*con-* + *frăție*, după fr.) s. f. 1. Asociație (cu scop cultural, religios sau caritabil); confrerie, frăție (2). 2. (Bucov.) Societate studențească întemeiată pe principiul național, apărând onoarea cu armele.

congediu s. n. Concediu.

conglásui, *conglásuiesc* (*con-* + *glásui*, după germ. sau rus.) vb. IV. A spune același lucru cu altul. ♦ Fig. a fi de acord sau conform cu..., a corespunde întocmai, a se potrivi; a glásui (3).

conglásuire, *conglásuiri* (< *conglásui*) s. f. Învoire, aprobare, acord (unanim); unanimitate, vot unanim.

conjunctív, -ă, conjunctivi, -e (< fr., lat.) adj. Conjunct.

conjurător, -oare, conjurători, -oare (< *conjura*) s. m. și f. Conjurat.

conlocui, conlocuiesc (*con-* + *locui*, după fr.) vb. IV. A locui împreună cu altcineva; a coabita.

conlocuire, conlocuiri (< *conlocui*) s. f. Coabitare.

conrúpe, corup vb. III. Tranz. A corupe.

consacrație, consacrații (cf. fr., lat.) s. f. Consacrare; *spec.* sacrificiu, ofrandă adusă zeilor. [Var.: *consacrațiune* s. f.]

consacrațiune s. f. Consacrație.

conscrie, conscriu (*con-* + *scrie*) vb. III. Tranz. A chema la serviciul militar, în armată; a recruta, a înrola. 2. (Transilv.) A consemna, a înscrie într-un registru oficial.

conscriptie, conscripții s. f. 1. (Transilv.) Însciriere în rândurile armatei; recrutare, înrolare. 2. Consemnare. [Var.: *conscriptiune* s. f.]

conscriptiune s. f. v. **conscriptie**.

conscrís, conscriși s. m., adj. Tânăr (înrolat) de curând.

consiliu, consiliuri (< lat., fr.) s. n. Sfat, sfătuire, povață, îndrumare, învățătură.

consolație, consolații (< fr., lat.) s. f. Consolare. [Var.: *consolațiune* s. f.]

consolațiune s. f. v. **consolație**.

consonanță, consonanțe (< lat.) s. f. Consoană.

conspirațiune s. f. Conspirație. **cónsul, consuli** (< lat., fr.) s. m.

1. (În republica romană) Titlu dat celor doi înalți magistrați, aleși anual din popor, care exercitau puterea executivă supremă; persoană purtând acest titlu. 2. *P. ext.* Unul din cei trei înalți magistrați, conducători ai republicii franceze, aleși după constituția anului VIII.

consumațiune, consumațiuni s. f. Consumație.

consumător, -oare, consumători, -oare s. m. și f. Consumator.

contadin, -ă, contadini, -e (< it.) s. m. și f. Țăran (italian).

contagiune, contagiuni s. f. Epidemie, molimă. [Pr.: *-gi-u-*].

cóntaş s. n. v. **contăș**.

cóntăș, contășe (< pol., bg.) s. n. Haină bărbătească de modă apuseană (poloneză), lungă și îmblănită, purtată în trecut de domni și de boieri. ✧ *Contăș-baș* = contăș de gală, de mare ținută. [Var.: *cónteș, cóntoș* s. n.]

cónte, conți (< fr.) s. m. 1. (În evul mediu) Mare senior, conducător al unei provincii, care, pe pământurile sale, avea drepturi absolute. 2. Titlu de noblețe ereditar, inferior marchizului și superior vicontelui; comite, grof.

contingént, contingente (< fr., lat.) s. n. Parte de contribuție pe care trebuie să o dea fiecare comună, departament, membru.

cóntoș s. n. v. **contăș**.

contracčiu, contracții (< *contract*) s. m. Persoană care încheia un contract de concesiune; concesionar; antreprenor; *spec.* persoană care lua cu contract în arendă pe un timp limitat, unele venituri ale țării.

contravizită, contravizite (< fr.) s. f. Vizită cu care se răspunde altei vizite.

contribuțiune, contribuțiuni s. f. Contribuție.

contuziune, contuziuni s. f. Contuzie.

conțipist, conțipiști (< germ.) s. m. Conțopist.

cónul s. m. art. v. **cucon**.

conversațiune, conversațiuni s. f. Conversație.

copéică, copeici (< rus.) s. f. Monedă divizionară rusească, valorând a suta parte dintr-o rublă, care a circulat și în Țările Române, în sec. XVIII-XIX.

coperemânt, copereminte (moșt. din lat.) s. n. 1. Acoperământ, înveliș. 2. Cort, colibă. 3. Acoperiș; *p. ext.* casă. 4. *Fig.* Loc de adăpost, azil; protecție, ocrotire. 5. *Fig.* Înțeles tainic, simbolic. [Pl. și: *coperemânturi*].

coperi, coper (moșt. din lat.) vb. IV. (Pop.) A acoperi.

coperiș, coperișuri (< *coperi*) s. n. (Pop.) Acoperiș.

cópie, copii (< lat.) s. f. (Transilv.) Mulțime, grămadă, abundență; turmă, cârd. [Pl. și: *cople*].

copil, copii (cf. alb.) s. m. 1. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII-

XVIII; în sintagma *Copil de (în sau din) casă* (sau *de curte*) Fiu de boier, care făcea serviciul de paj pe lângă familia domnitoare sau la boierii mari. 2. Servitor, slujitor, slugă. 3. (În opoziție cu *fecior drept* sau *cu cununie*) Fiu nelegitim sau natural, în afară de căsătorie; copil din flori. [Acc. și: (3) *cópil*. - Pl.: *copîli*]

copist, copiști (< fr.) s. m. 1. Persoană care (înainte de apariția tiparului) copia un manuscris, un tablou etc.; persoană care scotea copii după un original. 2. Funcționar inferior care scria și copia în trecut acte.

corăbie, corăbii (< sl.) s. f. Vas mare cu pânze, folosit în trecut pentru transportul de călători și mărfuri sau pentru acțiuni militare. [Pl. și: *corabii*].

corăbierie (corăbier + suf. -ie) s. f. 1. (Rar) Călătorie cu corabia; navigare; navigație. 2. Profesia de corăbier. 3. Lucrător sau constructor de corăbii. 4. Industria construcției de corăbii.

cordonaș, cordonași (*cordonaș + suf. -aș*) s. m. Grănicer.

cordován (< it.) s. n. Piele fină de capră sau de oaie, folosită pentru încălțăminte de lux și marochinărie; marochin.

corecțiune s. f. Corectare; corecție.

corénie (< sl.) s. f. (Mold. și Bucov.) 1. Început, origine; obârșie, cap. 2. Familie, viță, neam; genealogie.

- córeș**, *coreșe* (< ucr., pol.) s. n. (Bucov. și Mold.) Unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă cu aproape un hectolitru și un sfert, întrebuințată mai ales pentru cereale.
- córfă**, *corfe* (< germ.) s. f. (Transilv. și Muscel) Coș mare cu toartă, în care se duce mâncarea la câmp sau se pun rufe etc.
- corház**, *corhazuri* (< magh.) s. n. (Transilv.) Spital.
- corn**, *cornuri* (moșt. din lat.) s. n. 1. Vas pentru ținut untdelemnul. 2. Aripă de oaste, de tabără.
- cornár**, *cornari* (*corn* + suf. *-ar*) s. m. (Rar) 1. Slujbaș însărcinat cu încasarea cornăritului. 2. Vânzător de cornuri.
- cornărí** (< *cornărit*) vb. IV. Tranz. A impune cornăritul; a strânge cornăritul.
- cornărit** (*corn* + suf. *-ărit* sau *cornar* + suf. *-it*) s. n. Dare, impozit pe vitele cornute.
- cornét**, (1) *cornete* s. n., (2) *corneți*, s. m. (< rus.) 1. s. n. Stindard al unui escadron de cavalerie. 2. s. m. Ofițer inferior de cavalerie; stegar de cavalerie; portdrapel.
- coroánă**, *coroane* (< lat.) s. f. (În Imperiul Austro-Ungar, între 1893-1918) Monedă de argint.
- coroná**, *coronez* (< *coroană*) vb. I. 1. Tranz. A încorona, a face pe cineva moștenitor al coroanei. 2. Refl. A se încorona, a se proclama domnitor, rege, împărat.
- coropcár**, *coropcar* (< *coropcă*) s. m. (Mold.) Negustor ambulănt care umbla cu coropca în spate; (Ț. Rom.) marchidan. [Var.: *coropcáriu* s. m.].
- coropcáriu** s. m. v. **coropcar**.
- corópcă**, *coropci* (< rus.) s. f. 1. Ladă lunguiață cu mai multe despărțituri, în care își puneau negustorii ambulănti marfa și pe care o purtau în spate; tolbă. 2. Blănuri scumpe vândute în baloturi de 40 de piei.
- corporáție**, *corporații* (< fr.) s. f. 1. (În evul mediu, în apusul Europei) Organizație profesională de persoane exercitând aceeași profesie sau același negoț; breaslă; isnaș, rufet, tagmă, ghildă. 2. (Țările Române) Denumire dată vechilor bresle, intrate după reformele Regulamentului Organic, sub controlul mai strâns al statului, care le-a impus o organizare mai liberală în acord cu dezvoltarea forțelor și relațiilor de producție capitaliste. [Var.: *corporațiune* s. f.].
- corporațiune** s. f. v. **corporáție**.
- corsác**, *corsaci* (< rus.) s. m. Vulpe de stepă; *p. restr.* pielea acesteia.
- cortél**, *corteluri* (*cort* + suf. *-el*) s. n. (Transilv. și Mold.) Umbrelă. [Pl. și: *cortele*].
- cortéz**, *-ă, cortezi, -e* (< it.) adj. Politicos, curtenitor.
- corúmpe**, *corump* vb. III. Tranz. A corupe.

corvadă, *corvezi* (< lat. sau fr.) s. f. 1. Muncă gratuită făcută (de clăcași) pentru proprietar sau pentru stat; clacă, boieresc, angara, havalea. 2. Muncă obligatorie pe care o făceau în trecut soldații, cu rândul, în cazarmă. [Pl. și: *corvede*. – Var.: *corvoadă* s. f.]

corvétă, *corvete* (< fr.) s. f. Corabie mică și rapidă, întrebuințată odinioară în războaiele maritime.

corvoadă s. f. v. **corvadă**.

costândă, *costande* (< ngr.) s. f. Veche monedă de argint a cărei valoare a variat după epoci; (Mold.) potronic.

costător, *-oăre*, *costători*, *-oare* (< *costa*) adj. Costisitor.

costisî, *costisește* (*costa* + suf. *-isi*) vb. IV. Intrans. A costa.

coș¹, *coșuri* (< tc.) s. n. (Mold.) Tabără (tătărească).

coș², *coșuri* (< sl.) s. n. Coșciug.

coșărit (*coș* + suf. *-ărit*) s. n. Dare, impozit ce se plătea, pe vremuri, de fiecare coș.

coșoțel, *coșoței* (< magh.) s. m. Veche monedă de argint în valoare de 10 creițari; pițulă.

coștei, *coșteie* (< magh.) s. n. Castel; fort, turn de cetate.

cot, (1) *coți*, s. m., (2) *coate*, s. n. (moșt. din lat.) 1. Distanța de la cot pînă la extremitatea degetului mijlociu; *p. ext.* vechi instrument, de lemn sau de metal, de mărirea unui astfel de cot, întrebuințat ca unitate de

măsură a lungimii, egală, la mijlocul sec. XIX, în Ț. Rom. cu 0, 664 m și în Mold. cu 0,637 m. 2.-s. n. *P. anal.* Unealtă de lemn sau de metal, liniată sau, la ciobani, crestată, întrebuințată la măsurarea capacității vaselor. 3. (Rar) Măsurătoarea oficială a bușilor; cotit.

cotăr, *cotari* (*cot* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaș însărcinat să supravegheze măsurarea cu cotul a mărfurilor vândute sau a capacității bușilor, să verifice lungimea reglementară a cotului și să încaseze cotăritul.

cotări, *cotăresc* vb. IV. Tranz. A măsura stofe sau, mai ales, capacitatea unui vas cu cotul; a coti.

cotărie s. f. Taxă pe mărfurile care se vindeau cu cotul; cotărit.

cotărire s. f. Acțiunea de a *cotări*; meseria cotarului; cotit.

cotărit s. n. Dare impusă negustorilor pe mărfurile care se vindeau cu cotul (1) sau pe băuturile controlate cu cotul (2); cotărie.

cotî, *cotesc* vb. IV. Tranz. (Rar) A cotări.

cotilión, *cotilioane* (< fr.) s. n. Dans de bal cu ritm de marș sau de cadril, cu figuri și cu scene mimice; melodie după care se executa acest dans.

cotorosî, *cotorosesc* (cf. bg.) vb. IV. Refl. (Reg.) A se descoțorisi.

cotúrn, *coturni* (< fr., lat.)

Încălțăminte cu talpa groasă (de pută) pe care o purtau în anticitate persoane din clasele bogate, dar mai ales actorii de tragedie pe scenă (ca să pară mai înalți).

coțient (< germ.) s. m. (Mat.) Cât.

crai, *crai* (< sl.) s. m. Rege (îndeosebi al Poloniei), principe domnitor (al Ardealului); domnitor, domn.

craidón, *craidoni* (< *crai*) s. m. Bărbat ușuratic care se ține de aventuri amoroase, de chefuri etc.

cráinic, *crainici* (< ucr.) s. m.

1. (Ban. și Transilv.) Funcționar cu atribuții administrative și judecătorești, servind ca intermediar între administrația centrală și locuitorii unui district.

2. (Ț. Rom. și Mold.) Funcționar inferior însărcinat să aducă la eunoștița publică diferitele porunci ale domnului sau ale unor autorități ori veștile care interesau populația; pristav (7), (Mold.) strigător, vestitor.

3. *P. ext.* Vestitor, sol, mesager.

cráii, *cráiesc* vb. IV. Întranz. A fi crai, a domni ca rege.

cráiasă, *cráiese* (*crai* + suf. -*asă*) s. f. Împărăteasă, regină; zână.

crăițar s. m. v. **creițar**.

crâncenie (*crâncen* + suf. -*ie*) s. f. Cruzime, asprime, ferocitate.

creațiune, *creațiuni* (< fr., lat.) s. f. Creație.

crède, *cred* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. A încredința, a în-

sărcina pe cineva cu ceva; a încredința ceva cuiva.

credincér, *credinceri* (*credință* + suf. -*ar*) 1. Om de încredere, sftnic, curten care se bucura de încrederea deosebită a domnului. 2. Slujbaş (cu rang de boiernaș) la curtea domnească (subordonat cuparului), care avea grijă de pivnițele domnești și care lua credința (3), gustând din bucatele și băuturile aduse la masa domnului, ca să se încredințeze că nu sunt otrăvite; *p. ext.* fecior care servea la masă. 3. (Transilv. și Bucov.) Chezaș, ostatic.

credință, *credințez* (< *credință*) vb. I. (Reg.) 1. Tranz. A deveni, a întări, a încredința. 2. Tranz. A da ceva în grija cuiva, a încredința. 3. Tranz. (Rar) A credita. 4. Tranz. A (în)creștina. 5. Tranz. și refl. (Transilv.) A (se) logodi, a (se) încredința.

credință, *credințe* (moșt. din lat.) s. f. 1. Încredere acordată cuiva, confiență. 2. Asigurare dată de a respecta un angajament luat; garanție, chezașie. 3. (În expr.) *A lua credință* = a gusta din bucatele și băuturile aduse la masa domnului, pentru a-l asigura că nu sunt otrăvite. 4. Faptul de a fi crezut, de a inspira încredere; încredere pe care o inspiră cineva. 5. (Transilv. și Bucov.) Logodnă, încredințare. 6. *P. ext.* (Transilv. și Bucov.) Dar de logodnă (inel,

- năframă etc.). 7. Regie (mod de exploatare, opus concesiunii,arendării). 8. (Bis.) Crez.
- creditivă** (< germ.) s. f. 1. Scrisoare de acreditare (a unui ambasador). 2. Creanță, scrisoare de credit; acreditivă.
- creițăr, creițari** (< magh.) s. m. 1. Veche monedă mică de argint sau de aramă, având la origine imprimată o cruce pe o față, valorând a suta parte dintr-un florin, care a circulat în sudul Germaniei, în Austro-Ungaria, în Transilvania, în Bucovina și în Țara Românească până la sfârșitul sec. XIX; *p. gener.* ban, gologan (de valoare neînsemnată). 2. *Spec.* Taxa, banii plățiți pentru transportul scrisorilor cu poșta. [Var.: *crăițăr, crițăr* s. m.].
- crepidă, crepide** (< fr., lat.) s. f. Încălțăminte în formă de sandale, purtată în antichitate de greci și de romani.
- crepitațiune** s. f. Crepitație.
- creps, crepsuri** (< fr.) s. n. Joc cu zaruri (originar din Anglia).
- creștinătate** (*creștin* + suf. *-ătate*) s. f. 1. Religia creștină, credința sau legea creștinească; creștinism. 2. Purtare creștinească.
- creștinăție** (*creștin* + suf. *-ăție*) s. f. Credința în Isus Hristos; creștinism.
- crezământ, crezământuri** (*crede* + suf. *-ământ*) s. n. Crezare, încredere.
- criďă** (< germ.) s. f. (Transilv.) Faliment.
- crier** s. m. Creier.
- crijác, crijaci** (< ucr.) s. m. (Mold.) Cruciat.
- criminal, criminaluri** (< germ.) Judecătorie, tribunal care judecă crimele; *p. ext.* casă de corecție, pușcărie, închisoare, temniță, gros; (pop.) pedeapsă cu închisoarea. [Var.: *criminaliön* s. n.].
- criminalicésc, -ească** (*criminal* + suf. *-icesc*) adj. Criminal.
- criminaliön** s. n. v. **criminal**.
- criminalíst, -ă, criminaliști, -ste** (*criminal* + suf. *-ist*) (Pop.) Persoană vinovată de crimă; criminal.
- crinolină, crinoline** (< fr.) s. f. Fustă foarte largă și lungă, în formă de clopot, susținută în interior pe niște balene sau arcuri subțiri de oțel, la modă pe la mijlocul sec. XIX.
- criptă, cripte** (< fr., lat.) s. f. Loc subteran, ascuns, în care creștinii își îngropau, pe vremea persecuțiilor, morții.
- criticarisi, criticarisesc** (*critica* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A critica.
- crițăr** s. m. v. **creițăr**.
- crivác, crivace** (< sb.) subst. Veche monedă de mică valoare, reprezentând 1/100 dintr-un florin.
- crivăț** (< bg.) s. n. Nord, miază-noapte.
- croáză** (după fr.) s. f. Un fel de stofă țesută în patru ițe. [Pr.: *cro-a-*. Var.: *croazea* s. f.].
- croáfenă, croafene** (< germ.) s. f. (Transilv. și Ban.) Gogoasă.

croazea s. f. v. **croază**.

crohmál s. n. v. **crohmală**.

crohmălă (< ucr.) s. f. (Mold. și

Bucov.) Scrobeală albă; șterc, amidon. [Var.: *crohmál* s. n.].

crohmăli, *crohmălesc* (< *crohmală*) vb. IV. Tranz. A scrobi rufe. [Var.: *crohmoli* vb. IV].

crohmălit, -ă, *crohmăliți*, -te (< *crohmăli*) adj. Scrobit; fig. rigid. [Var.: *crohmolit*, -ă adj.].

crohmolí vb. IV v. **crohmăli**.

crohmólít, -ă adj. v. **crohmălit**.

croi, *croiesc* (< sl.) vb. IV. 1. Tranz.

(Reg.) A tăia (în bucăți), a ciunti (o bucată dintr-un întreg), a îmbucătăți, a ciopârți, a fragmenta. 2. Tranz. și refl. *P. ext.* A (se) sfărteca, a (se) rupe (o bucată dintr-o stofă sau piele); a (se) crăpa (un zid), a (se) sparge (un găem). 3. Tranz. și refl. A face tăieturi (mai ales de cuțit) pe corp, a tatua.

croială (*croi* + suf. -eală) s. f. Plan (al unei construcții).

cronică, *croniciari* (*cronică* + suf. -ar) s. m. Autor de cronici sau de letopisețe.

cronică, *cronici* (< lat., fr.) s. f. Lucrare cu caracter istoric frecventă mai ales în evul mediu, care cuprindea o înregistrare cronologică (dar necritică) a evenimentelor sociale, politice și familiale; letopiseț, hronic. [Var.: *hronică* s. f.].

cronográf, (1) *cronografi*, s. m., (2) *cronografe*, s. n. (< ngr.)

1. s. m. Cronicar, autor de crô-

nici. 2. s. n. Un fel de istorie universală cu caracter popular, începând de la Adam și Eva, continuând cu împărații romani și bizantini și ajungând până la domnitorii sârbi și bulgari, care a circulat mult în Țările Române. [Var.: (2) *hronográf* s. n.].

crósnă (< bg.) s. f. Cârlig sau curea cu un cârlig la unul sau la ambele capete, de care se agățau (mai ales de către hamali) pachetele sau alte sarcini care se duceau în spinare; *p. ext.* orice funie sau curea cu care se lega în spinare o povară.

crotál, *crotale* (< fr.) s. n. Un fel de castaniete sau geamparale, compuse din două tăblițe de fier sau de lemn, întrebuințate în antichitate.

crúce, *cruci* (moșt. din lat.) s. f. 1. Instrument oriental de tortură, în formă de cruce, utilizat în antichitate pentru condamnați la moarte prin răstignire. 2. Unitate compusă din doi până la patru soldați (pedestrași sau călărași), obligați să plătească căpeteniilor, în mod solidar, o anumită cotă de impozite. 3. (Ț. Rom. și Mold.) Grup fiscal, sistem de impunere și percepere a impozitului (bir, dajdie, dare), bazat pe principiul răspunderii colective. 4. (Transilv.) Unitate de măsură a volumului păioaselor.

crucér, *cruceri* (< germ., după *cruce*) s. m. (Transilv.) Creițar.

cruciádă, *cruciade* (< *cruce*,

- după fr.) s. f. Expediție întreprinsă de cruciați.
- cruciat**, *cruciați* (< fr., după *cruce*) s. m. Soldat (purtând, ca semn de adunare în oștire, o cruce de stofă, pe haină) din armatele care plecau din Europa creștină apuseană (în sec. XI–XIII) pentru a elibera locurile sfinte de sub stăpânirea musulmanilor; (Mold.) crijac. [Pr.: *-ci-at*].
- crudățate** (*crud* + suf. *-ățate*) s. f. Cruzime.
- crug**, *cruguri* (< rus., sb.) s. n.
1. Cerc; cearcăn.
 2. Orbită a Lunii sau a unei planete. ⇨ *Crugul cerului* (sau *ceresc*) = bolta cerească, tăria, firmamentul.
 3. Ciclu (solar, de 29 de ani; lunar, de 19 ani, după trecerea cărora, zilele săptămânii, pentru ciclul solar, și fazele lunii, pentru ciclul lunar, cad la aceleași date ale anului).
 4. *P. ext.* Glob, rotocol.
- crunt**, *-ă, crunți, -te* (moșt. din lat.) adj. Plin de sânge, muiat în sânge, scaldat (pătat) de sânge; însângerat.
- cruntă**, *crunt* (moșt. din lat.) vb. I. Tranz și refl. A (se) încrunta; a (se) însângera, a (se) păta cu sânge.
- cruță**, *cruți* vb. I. Tranz. 1. A păzi, a feri, a urma, a respecta (poruncile cuiva). 2. Tranz. și refl. A se da în lături, a se codi, a ezita.
- cruzie**, *cruzii* (*crud* + suf. *-ie*) s. f. Cruzime.
- cuadrăt**, *-ă, cuadrați, -te* (< lat.) adj., s. n., s. m. 1. Adj. Pătrat. 2. s. n. Pătrat. 3. s. m. Bucățică de fontă (ale cărei muchii formează un pătrat), întrebuințată în tipografie pentru a umple golurile între literele unui rând sau între rânduri. [Var.: *cvadrăt, -ă* adj.]
- cucă**, *cuci* (< tc.) s. f. 1. (La turci) Căciulă mare, împodobită cu pene de struț, purtată în semn de distincție, la ceremonii, de aga ienicerilor sau (dacă era mai mică), de solaci. 2. (La români) Căciulă înaltă în formă de piramidă, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe dinafară cu țatifea aurie, pe care sultanul o trimitea domnului, cu prilejul încării pe tron și pe care domnul o purta la ocazii festive și la parade. 3. *P. ext.* Autoritate (supremă), stăpânire (domnească).
- cucerî**, *cuceresc* (moșt. din lat.) vb. IV. 1. Refl. A se supune cu umilință, a se smeri, a se pleca, a se închina; a se ruga umilindu-se. 2. (Rar) Tranz. A închina, a preda în semn de supunere.
- cucerie**, *cucerii* (*cuceri* + suf. *-ie*) s. f. Cucerire.
- cucoănă**, *cucoane* (< ngr.) s. f.
1. (Mai ales în Mold. și Maram.) Copilă mică (între 12 și 14 ani); minoră.
 2. Fieică (în raport cu părinții).
 3. (Transilv.) Fată tânără, fecioară; fată mare, mai ales din părinți nobili sau

- de domni, domnișoară, domniță.
- 4.** Fiică de domn. **5.** *Spec.* (Despre Fecioara Maria) Virgină, Fecioară. **6.** (Ț. Rom. și Mold.) Soție (mai rar, fiică) de boier, domn sau orășean; doamnă. [Var.: *cocóană* s. f.]
- cucón** s. m. v. **cocon.**
- cuconăș** s. m. v. **coconaș.**
- cuconie** s. f. v. **coconie.**
- cúcură, cucure** (< ngr.) s. f. Tolbă de săgeți.
- cúget, cugete** (< *cugeta*) s. n. **1.** Intenție, proiect, plan. **2.** Înteles, noimă.
- cúhne** s. f. v. **cuhnie.**
- cúhnie, cuhnii** (< sl.) s. f. **1.** Bucătărie. **2.** Trăsură închisă. [Var.: *cúhne* s. f.]
- cuirásă, cuirase** (< fr.) s. f. Îmbrăcăminte din piele, din zale de fier sau plăci de metal care proteja pieptul și spatele răboinicilor din antichitate și evul mediu; platoșă. [Var.: *chirásă* s. f.]
- cuiungiu, cuiungii** (< tc.) s. m. (Rar) Aurar. ♦ *Cuiungi-bașa* = căpetenia aurarilor.
- cúlă, cule** (< tc., cf. bg., sb.) s. f. **1.** Turn circular; cupolă, boltă; (Ban.) turn de observație. **2.** Clădire fortificată în formă de turn, cu baza dreptunghiulară, cu ferestre mici în partea de sus, care servea și ca loc de apărare. **3.** Turn boltit în palatul domnesc, în care se depozita zahereaua strânsă din țară și unde se păstra haznaua (vistieria). **4.** *P. ext.* Vistieria, haznaua (domnească), tezaurul public; comoară, ladă cu bani. **5.** Subterană, beci (boltit); *spec.* ascunzătoare care servește de adăpost pentru hoți. **6.** Gazdă de hoți. **7.** Conac boieresc, casă (fortificată) a proprietarului unei țnoșii.
- culevrină, culevrine** (< fr.) s. f. Tun de tip vechi cu țeava lungă și subțire.
- culină, culine** (< lat.) s. f. (Transilv. și Bucov.) Bucătărie; cuhnie (1).
- culión, culioane** (< ngr.) s. n. Potcap mic, rotund, de catifea, fără boruri. [Pr.: *-li-on*].
- culóglu, culogli** (< tc.) s. m. Soldat pedestru (la turci).
- culpăș, culpași** (*culpă* + suf. *-aș*) s. m. și f., adj. (Persoană) vinovată de o infracțiune; vinovat. [Var.: *culpăș, -ă* s. m. și f., adj.]
- culpăș, -ă** s. m. și f., adj. v. **culpaș, -ă.**
- culúc, culucuri** (< tc.) s. n. (Mold.) **1.** Strajă, pază (militară), corp de gardă; grup de soldați însărcinați cu paza unui loc. **2.** *P. ext.* Locul unde se afla un astfel de culuc. [Pl. și: *culuce*].
- culucciu, culuccii** (< tc.) s. m. (Mold.) Păzitor de noapte; gardian, boactăr, caraulă.
- cumăș, cumașuri** (< tc.) s. n. **1.** Stofă scumpă de mătase (sau de bumbac), mai ales de culoare roșie sau albastră folosită la confecționarea unei haine boierești; *p. ext.* haină boierească scumpă. **2.** Stofă (de mătase) pentru rochii.

cumbară, cumbarale (< tc.) s. f.

1. Bombă, obuz, ghiulea.

2. *P. ext.* Aruncător de obuze; mortară. [Var.: *bumbară* s. f.]

cumbaragiú, cumbaragii (< tc.)

s. m. Tunar, grenadier. ♠ *Cumbaragi-başa* = comandantul cumbaragiilor. [Var.: *bumbaragiú* s. m.]

cumpătă, cumpătez (moşt. din lat.) vb. I. Tranz. şi refl. A (se)

îndruma; a (se) îndemna; a (se) decide, a (se) pune la cale.

cumpli, cumplu (moşt. din lat.)

vb. IV. 1. Tranz. A ucide, a omorî, a prăpădi. 2. Tranz. Fact.

(Despre pofta de mâncare) A face să înceteze, să nu mai existe. 3. Refl. (Despre oameni) A se prăpădi, a pieri; (despre noţiuni abstracte) a dispărea, a lua sfârşit; a se stinge.

cumplit, -ă, cumpliţi, -te (≤ *cumpli*) adj. 1. Integral, total, deplin;

complet, întreg; desăvârşit. 2. Avar, meschin, foarte zgârcit.

cunicér, cuniceri s. m. Slujbaş însărcinat cu strângerea cuniţei.

cuniţă (< ucr.) s. f. Împozit plătit pentru cirezile de vite străine aduse sau cumpărate de către străini şi ţinute în Moldova pentru păşunat.

cunoştinţă, cunoştinţe (*cunoaşte* + suf. *-inţă*) s. f. 1. Recunoaştere, supunere, ascultare. 2. Recunoştinţă, mulţumire, graţitudine. 3. Conştiinţă.

cupăr, cupari (*cupă* + suf. *-ar*) s. m. (Ț. Rom. şi Mold., sec. XVI-XIX) Dregător domnesc, ajutor al paharnicului, care avea

grijă să umple cupele cu vin la masă, după ce paharnicul umplea cea dintâi cupă.

cupărie (*cupar* + suf. *-ie*) s. f. Slujba de cupar.

cupărit (*cupar* + suf. *-it*) s. n. Dijmă în natură percepută pentru pivniţa domnească.

cupét, cupeţi (< sl.) s. m. 1. (Mai ales în Mold.) Negustor.

2. (Transilv. şi Ban.) Negustor sau geambaş de cai.

cupeţie (*cupeţ* + suf. *-ie*) s. f. Negustorie.

cupéu, cupeuri (< fr.) s. n. 1. Trăsură (sau automobil) de lux, închisă, în general cu două locuri alăturate înăuntru, în care vizitiul stă în exteriorul caroseriei. 2. Compartiment de călători într-un vagon de cale ferată.

cuprinde, cuprind (moşt. din lat.) vb. III. Tranz. A împresura, a înconjura (o persoană sau o armată) cu scopul de a prinde şi de a supune; a lua prizonier; a captura. 2. Tranz. A da cuiva ajutor sau a înzestra cu cele necesare. 3. Tranz. şi refl. A (se) prevedea (într-un document scris) o anumită obligaţie; a se specifica. 4. Tranz. A descrie, a arăta, a oglindi.

cuprindere, cuprinderi (< *cuprinde*) s. f. 1. Conţinut, cuprins (al unei opere). 2. Prevedere, dispoziţie.

cuprins, cuprinsuri (< *cuprinde*) s. n. 1. Ocupare, cuprindere (a unei ţări). 2. Stăpânire. 3. Loc, ţinut.

cuptór, cupatoare (mošt. din lat.) s. n. 1. Altar, vatră de jertfă prin ardere, la păgânii din antichitate. 2. Loc de tortură închis (de forma cuptorului de copt), încălzit până la incandescență, în care se aruncau, pentru a fi arși de vii, cei persecutați pentru credința lor.

curá, curez (< germ.) vb. I. 1. Tranz. A îngriji, a trata un bolnav sau o boală. 2. Refl. A se căuta, a se supune unui tratament medical sau unei cure.

curamá (< ngr.) s. f. Contribuție, cotizație, colectă.

curarisí, curarisesc (< ngr.) vb. IV. Refl. și tranz. A (se) îngriji, a (se) căuta la doctori, a se supune unui tratament medical; *p. ext.* a se vindeca.

curarisire, curarisiri (< *curarisi*) s. f. Acțiunea de a (se) *curarisi* și rezultatul ei.

curăție (*curat* + suf. *-ie*) s. f. Cinste; nevinovăție; castitate.

curând, -ă (mošt. din lat.) adj. Care se petrece peste puțin timp.

curbán (< tc.) s. n. 1. (La turci) Jertfă, sacrificiu, ofrandă religioasă, constând dintr-un animal întreg, fript și împărțit participanților. 2. *P. ext.* Animalul sacrificat.

curdisí, curdisesc (< ngr.) vb. IV. (Munt.) A așeza, a rânduia.

curdismă (< ngr.) s. f. Rânduială.

cúre, cur (mošt. din lat.) vb. III. Intrans. 1. A alerga, a fugi, a merge iute, a se grăbi. 2. Tranz. fact. A pune pe cineva pe fugă.

3. Fig. A se îndrepta spre... a se refugia la... 4. A fugi, a o lua la fugă, a o tuli; a se împrăstia. 5. A curge.

cúrge, curg (mošt. din lat.) vb. III. 1. (Despre bani, prețuri etc.) A fi în circulație, a circula, a avea curs. 2. (Despre evenimente, pricini) A se desfășura, a se petrece unul după altul, a decurge, a se întâmpla, a continua; a rezulta, a proveni.

cúrie, curii (< lat.) s. f. 1. (În Roma antică) Una din cele treizeci de grupe sau subdiviziuni ale tribului primitiv. 2. Localul unde se întrunea senatul roman; *p. ext.* senat însărcinat cu administrarea unui municipiu. 3. Administrație pontificală a bisericii romano-catolice. 4. (În timpul dominației habsburgice) Corp electoral. 5. (Transilv.) Curtea de casație.

curiér, (2) curiere (< fr.) s. n. 1. Corespondență care se trimite sau se primește deodată; poștă, cursă. 2. Nume dat unor publicații periodice sau unor rubrici din aceste periodice, care cuprind dări de seamă sau informații referitoare la ceva.

curs (mošt. din lat.) s. n. 1. Mers (repede), umblet (grăbit); fugă, alergare. 2. *P. ext.* Mers al trenurilor, al vapoarelor, al poștei etc.; *spec.* broșură cuprinzând orarul plecărilor și sosirilor.

cúrsă, curse (< ngr.) s. f. (Males la pl.) Pastilă aromatică și

parfumată, importată din Orient, întrebuințată ca mirodenie sau pentru parfumarea încăperilor.

cursiér, cursieri (< fr.) s. m. Cal falnic.

cursoáre, cursori (moșt. din lat.) s. f. 1. Curgere (a apei), curent, curs, cursură; flux, forță. 2. (Despre secrețiile unor organe ale trupului) Curgere; (despre sânge) hemoragie. 3. (Ban.) Diaree, urdinare, cufureală. 4. Fig. (Rar) Curent.

curte, curți (< moșt. din lat.) s. f. 1. Palatul de reședință al unui domnitor sau boier; reședința întărită a acestora, unde se refugia și populația în timpul războaielor. 2. *P. anal.* (De obicei la pl.) Cerul (considerat ca reședință a lui Dumnezeu și a sfinților); rai. 3. Totalitatea boierilor cu funcții înalte la palatul domnesc. 4. Garda personală a domnitorului formând o clasă socială intermediară între boierime și țărănime; curtean (2).

curtéan, curteni (*curte* + suf. *-ean*) s. m. 1. Persoană care îndeplinea o anumită slujbă la curtea domnească; boier făcând parte din suita domnitorului sau care era primit adesea la curte; curtezan (1). 2. (Mai ales la pl.) Oștean (recrutat din clasa micilor boieri) din garda personală a domnitorului, care presta unele slujbe și se bucura de anumite privilegii; viteaz, slujitor, ostaș

de curte, (Ț. Rom.) roșii.

3. Funcționar al curții făcând slujbă în minele de sare.

curtení, curtenesc (< *curtean*) vb. IV. 1. Tranz. A lua, a introduce pe cineva în serviciul unei curți (boierești sau domnești). 2. Refl. A intra, a se angaja în serviciul unei curți. 3. Tranz. A recomanda, a susține pe cineva; a pune o vorbă bună pentru cineva. 4. Tranz. A face curte cuiva (mai ales unei femei), a căuta să intri în grațiile cuiva; a curta.

curtenie (*curtean* + suf. *ie*) s. f. Serviciu la curte; maniere de la curte.

curtezán, curtezani (< fr., după *curte*) s. m. 1. Curtean (1). 2. Curtean lingușitor, intrigant.

curtezánă, curtezane (< fr., după *curte*) s. f. Femeie de moravuri ușoare, care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil și care se deosebea de o prostituată prin spiritul și manierele ei elegante.

curugiú, curugii (< tc.) s. m. Soldat turc cu serviciul militar împlinit, veteran sau invalid scutit de a mai merge la război și însărcinat numai cu paza orașului.

curúť, curuți (< magh.) s. m. 1. Nume dat țaranilor români și unguri, participanți la răscoala din 1514 împotriva turcilor. 2. Nume dat în Ungaria și Transilvania participanților la lupta antihabsburgică.

custá, cust (moșt. din lat.) vb. I.

(Transilv., Ban. și Mold.) 1. Intrans. A trăi, a viețui; a rămâne sau a fi în viață; a exista, a fi în ființă; a dăinui, a dura, a fi.
2. Tranz. fact. (Subiectul este Dumnezeu) A ține în viață, a lăsa să trăiască.

custóde, custozi (< fr., lat.) s. m. Paznic, gardian, păzitor, străjer.

custodie, custodii (< lat., cf. sl.)

s. f. 1. Strajă, corp de gardă (format din o sută de oameni), steag; (*spec.*) pază la mormânt.
2. *P. ext.* Paznic, gardian, păzitor; custode.

cusúr, cusururi (< tc.) (Ț. Rom.,

Mold. și Bucov.) 1. Ceea ce lipsește dintr-un întreg; lipsă.

2. Rămășiță, rest; *spec.* parte neachitată dintr-o datorie.

3. Restul (de la o monedă sau de la o sumă mai mare) pe care

trebuie să-l primească cel care a făcut o cumpărătură.

4. Cotă atribuită strângătorilor unor dăjzii.

5. *Fig.* Lucru rău, rătăcire sau abatere de la ceea ce este drept; greșală; eroare, vină.

6. Aluzie.

cușchepáp, cușchepapuri (< tc.)

s. n. Chebap.

cúșniță, cușnițe (< bg.) s. f.

1. Unealtă a fierarului.

2. Vatră (de piatră), lungă și lată, pe care

lucrează fierarul sau potcovarul

și pe care își așază uneltele de lucru; *p. ext.* fierărie.

cutie, cutii (< tc., ngr., bg., sb.)

s. f. Casă de bani; casetă. ♣ *Cutia milelor* său (mai rar) de

milostenie = casetă în care se strângeau milostenii pentru săraci.

cutiér, cutieri s. m. 1. Casier, perceptor. 2. Mămular, cercelar, tolbaș, vânzător ambulant de mărunțișuri.

cutnie (< tc.) s. f. Țesătură orientală din mătase amestecată cu bumbac.

cuvânt, cuvinte (moșt. din lat.)

s. n. 1. Cuvântare, discurs, orăție; *spec.* cuvântare la înmormântarea cuiva.

2. Știre, veste, informație; zvon, vorbă.

3. Prorocie. 4. Proverb, zicală, maximă, dicton.

5. Îndemn, sfat.

6. Înțelegere, acord, pact, legământ, convenție.

7. Răspuns; lămurire, explicație.

8. Afirmăție, mărturisire; declarație, depoziție.

9. Discuție, ceartă, vorbă (rea).

10. Motiv, rost, bază, justificare; pricină, cauză.

11. Teamă.

12. Drept, dreptate.

13. Povestire, anecdotă transmisă prin tradiție orală.

cuvântă, cuvântez (moșt. din lat.)

vb. I. 1. Tranz. A vorbi, a spune, a grăi, a-și exprima gândul prin grai; a zice; a declara.

2. Tranz. A descrie.

3. Intrans. A avea facultatea de a articula cuvinte.

4. Tranz. A începe vorba cu cineva, a se adresa cuiva cu vorba; a deschide vorba despre ceva (spre a obține ceva).

5. Tranz. A face declarații solemne; a ține un discurs, o predică; a recita, a declama.

6. Tranz. A slăvi, a preamări, a binecuvânta.
- cuvântăreț, -eăță, cuvântăreți, -e** (*cuvânta* + suf. *-ăreț*) adj.
 1. Cuvântător; *p. ext.* înțelept.
 2. Care vorbește frumos, meșteșugit.
 3. (Despre limbă) Care exprimă cu ușurință orice cugetare.
- cuvântător, -oare, cuvântători, -oare** (*cuvânta* + suf. *-ător*) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) care cuvântă (1), cuvântăreț (1); (persoană) care are facultatea de a vorbi; *p. ext.* învățat, înțelept. 2. s. m. și f. Orator, vorbitor, predicator.
- cuviincios, -oasă, cuviincioși, -oase** (*cuviință* + suf. *-os*) adj.
 1. Care se cuvine sau care îi revine cuiva după drept sau după merit; cuvenit. 2. Potrivit, corespunzător, conform; convenabil. 3. Competent. 4. Suficient, îndestulător, destul de mare; cuvios (5). 5. Motivat, just, cuvenit; cuvios (3). 6. Necesar, trebuitor. 7. Prețios, cu cuviință. [Pr.: *-vi-in-*].
- cuviință** (moșt. din lat.) s. f.
 1. Ceea ce se potrivește cu..., ceea ce e conform cu...; potrivire, conformitate. 2. Vrednicie. 3. Motiv, îndreptățire. 4. (Mai ales precedat de *mare*) Slavă, măreție, strălucire, fast. [Pr.: *vi-in*].
- cuios, -oasă, cuvioși, -oase** (*cu-*
- veni* + suf. *-os*) adj. 1. Asemenea, asemănător. 2. Potrivit, cuvenit, cuviincios (2), convenabil, corespunzător. 3. Drept, îndreptățit, motivat, cuvenit, cuviincios (5). 4. Aplecat, dispus spre... 5. Destul de mare, suficient, cuviincios (4); însemnat, respectabil. 6. Cu cuviință, politico, decent, reverentios, respectuos; de omenie, omenos, cuviincios. 7. Cuminte, înțelept, inteligent. 8. Arătos, frumos; impunător, măreț, chipeș, plăcut, distins. [Pr.: *-vi-os*].
- cvadrăt, -ă** adj. v. **cuadrăt**.
- cvartál, cvartaluri** (< rus., germ.) s. n. 1. (Mold.) A patra parte dintr-un oraș; cartier; *p. ext.* o parte de oraș, mahala. 2. (Transilv.) A patra parte dintr-un an, perioadă de trei luni; trimestru. [Var.: *cfartál* s. n.]
- cvartír, cvartiruri** (< rus.) s. n. 1. Locul ocupat de un corp de trupe în campanie sau în timpul manevrelor; locuința unde sunt găzduiți unul sau mai mulți militari. 2. (Mai ales în Transilv.) Locuință (provizorie), gazdă. [Pl. și: *cvartire*].
- cvintă, cvinte** (< lat., fr.) s. f. Dare constând din a cincea parte din recoltă.
- cvit** (< germ., rus.) s. n. Impozit pe fabricatul țucii. [Var.: *cfít* s. n.]

D

dabilár s. m. v. **dăbilar**.

dăbilă, *dabile* s. f. Dare, impozit, bir.

dăgă, *dăgi* (< fr.) s. f. Pumnal cu lama scurtă și groasă, în trei muchii și cu vârful ascuțit.

dahú, *-fe* (< tc.) adj. (Rar) Șiret, viclean.

dairá s. f. v. **dairea**.

dairea (< tc.) s. f. Suită militară. [Var.: *dairá* s. f.].

dăjdie, *dajdii* (< sl.) s. f. 1. Impozit, contribuție; bir; capitație.

2. Tribut. [Pl. și: *dăjdii*].

dájnic, *-ă*, *dajnici*, *-ce* (*dajdie* + suf. *-nic*) adj., s. m. și f. (Persoană) care plătea dajdie; birnic, contribuabil; tributar.

dalcaláci s. m. pl. v. **dalcăláci**.

dalcaúc, *dalcauci* s. m., adj. m.

1. (Om) parazit, lingușitor, măgulitor; bătăuș; lingău.

2. Poreclă dată agenților electorali din trecut.

dalcăláci (< tc.) s. m. pl. Voluntari turci, trimiși în operațiunile militare cele mai primejdioase.

[Var.: *dalcaláci* s. m. pl.].

dámă, *dame* (< fr., it.) s. f. 1. Femeie (mai ales măritată) de oarecare condiție socială; doamnă, cucoană, (co)coniță. 2. Soție, doamnă. 3. (Rar) Femeie căreia

un cavaler i-a dedicat iubirea sa; iubită, adorată.

dandaná (< tc.) s. f. (Mai ales în Mold.) Zgomot mare, gălăgie, zarvă.

dangalác, *dangalaci* (< tc.) s. m. Vagabond (turc).

dánie, *danii* (< sl.) s. f. 1. Faptul de a dăruí (cuiva ceva din averea sa, de ex.: o moșie, o sumă însemnată de bani etc.); dăruire, donare. ♠ *Hrisov* (sau *act*) *de danie* = act prin care se întărește în scris o donație. 2. Concr. Dar, donație constând din bani, moșii, șerbi, venituri, făcută mai ales de domni sau de boieri mănăstirilor, bisericilor, așezămintelor și supușilor. 3. *Spec.* Dar dus la biserică sau închinat bisericii, ca prinos adus lui Dumnezeu. 4. *Spec.* Donație făcută prin testament; legat, moștenire.

dar adv. (Reg.) Da, așa, astfel.

darabán s. m. v. **dorobanț**.

darabánă, *darabane* (< tc.) s. f. Tobă (mică) care se bătea (de un agent al fiscoi) la ținerea licitațiilor sau la vânzarea la mezat a unor lucruri (pentru datorii).

darabancíc, *darabancici* (< ucr.) s. m. Toboșar.

- darabangiu**, *darabangii* s. m. Persoană care bătea darabana; toboșar.
- darabânt** s. m. v. **dorobanț**.
- darai** (< tc.) s. f. sg. Un fel de tafta.
- dărdă**, *darde* (< pol., magh.) s. f. Suliță scurtă, prevăzută cu un vârf de oțel, pentru împuns sau pentru aruncat, folosită în evul mediu.
- dăre**, *dări* (< da) s. f. (În evul mediu, la români) Denumire generică pentru obligațiile în bani și în natură; impozit.
- darn** (< it.) adv. (În loc. adv.) *În darn* = în zadar, degeaba.
- dăscăl**, *dascăli* (bg., sb., cf. ngr.) s. m. 1. Învățător (la țară); *p. ext.* institutor, profesor. 2. Persoană care se ocupă de instruirea și educarea unui copil; preceptor, instructor, pedagog. 3. Învățat, savant, om de știință. 4. Predicator. [Var.: *didăscăl* s. m.]
- datór** (moșt. din lat., după *da*) s. n. 1. Ceea ce e dator cineva; datorie. 2. Taxă, plată cuvenită sau obligatorie. 3. Datorie morală, obligație.
- datorie** s. f. (În loc. adj.) *De datorie* = cuvenit, obligatoriu.
- datórníc**, *-ă*, *datornici*, *-ce* (*dator* + suf. *-nic*) adj. Datorit, cuvenit, cerut.
- daúl**, *daule* (< tc.) s. n. (Rar) Tobă mare.
- davá**, *davale* (< tc.) s. f. Reclamație, proces.
- davagilác** (< tc.) s. n. Proces, caz, pără, reclamație, plângere.
- davagiu**, *davagii* s. m. Reclamant.
- davegíu**, *davegii* (< tc.) s. m. Persoană care făcea o invitație oficială; poftitor.
- davét**, *daveturi* (< tc.) s. n. (Rar) Poftire, invitare (oficială).
- dăbílár**, *dăbílari* (*dabilă* + suf. *-ar*) s. m. Strângător de bir, agent de percepție; percepător. [Var.: *dabilár* s. m.]
- dăjdiár**, *dăjdiari* (*dajdie* + suf. *-ar*) s. m. 1. Funcționar însărcinat cu încasarea dăjdiilor; percepător. 2. Persoană care plătea o dajdie; birnic, contribuabil.
- dărăbán** s. m. v. **dorobanț**.
- dăriá** (< sl.) vb. I. Tranz. A zgăria, a sfărteca.
- dăruialá**, *dăruiele* (< *dăruí*) s. f. Dăruire.
- dăruință**, *dăruințe* (*dăruí* + suf. *-ință*) s. f. Dar, danie, donație.
- dăscălie**, (3, 4) *dăscălii* (*dascăl* + suf. *-ie*) s. f. 1. Învățătura pe care trebuie să și-o însușească un dascăl. 2. Școală de dascăli; școală normală. 3. Icusință, pricepere, măiestrie, meșteșug. 4. Doctrină, dogmă, învățătură.
- dăscălime** (*dascăl* + suf. *-ime*) s. f. Grup de elevi care urmau o școală de preoți.
- dățésc**, *-ească*, *dățești* adj. Românesc.
- dărvâr**, *dărvári* (< bg.) s. m. Slujitor (de obicei țigan) care aducea lemne din pădure la curțile boierești și avea grija încălzitului camerelor.

dârvări, dârvăresc (< *dârvar*)
vb. IV. Tranz. (Rar) A pune pe
cineva la munci grele, a-l mun-
ci, a-l trudi.

débit (< fr.) s. n. Vânzare, des-
facere continuă de mărfuri cu
amănuntul.

debitânt, -ă, debitanți, -te (< fr.)
s. m. și f. Persoană care desfă-
cea marfă cu amănuntul.

decepțiune, decepțiuni s. f.
Decepție.

decérne, decern vb. III. Tranz. A
decerna.

dechémbrie s. m. v. **decembrie.**

dechémvrie s. m. v. **decembrie.**

décima¹ (< lat.) s. f. (Transilv.,
în evul mediu) Dijnă plătită
bisericii catolice de către țărani
liberi, iobagi, târgoveți și micii
nobili.

decimă², decimez (< fr., lat.)
vb. I. Tranz. (În Roma antică și
în evul mediu) A pedepsi o uni-
tate militară, executând pe
fiecare al zecelea soldat.

decinde adv., prep. (moșt. din
lat.) 1. adv. Dincolo. 2. Prep.
De partea cealaltă..., dincolo
de... [Var.: *decindea* adv., prep.]

decindea adv., prep. v. **decinde.**

declinație, declinații (< fr., lat.)
s. f. Declinare. [Var.: *declinați-
une* s. f.]

declinațiune s. f. v. **declinație.**

dedál, dedaluri (< fr.) s. n. La-
birint.

deducțiune, deducțiuni s. f. De-
ducție.

defăimá, defăimez (moșt. din lat.)

vb. I. Tranz. A disprețui, a sub-
aprecia; a umili, a înjosi.

defăimát, -ă, defăimați, -te
(< *defăima*) adj. (Despre fapte)
Care strică reputația; infamant.

deftér s. n. v. **tefter.**

defterdár s. m. v. **tefterdar.**

defteréu, defterei (< ngr.) s. m.
Ajutor de cantor: [Var.: *defteriu*
s. m.].

defteriu s. m. v. **deftereu.**

déget, degete (< moșt. din lat.)
s. n. Veche unitate de măsură
pentru lungimile mici, având
aproximativ lățimea unui deget
sau 1/8 dintr-o palmă.

degradáție, degradații (< fr.) s. f.
Degradare.

dejúrná (< rus.) adj. inv. (De-
spre militari) De serviciu (pe
timp de o zi).

délá s. f. (Ț. Rom. și Mold.,
sec. XIX) Dosar.

deliu, delii (< tc.) s. m. 1. Soldat
din călărimea ușoară turcă.
2. (Mai ales la pl.) Soldat din
ceata de călăreți viteji, înființată
de Mihai Viteazul, o dată cu
ceata beșliilor. 3. (Mai ales la
pl.; în epoca fanariotă) Soldat
din garda domnească, compusă
adesea din arnăuți. ✧ *Delibașá*
= (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII-
XIX) căpetenia deliilor, șeful
gărzii domnești.

délniță, delnițe (cf. ucr.) s. f.
1. (Ț. Rom., în evul mediu) Parte
din hotarul moșiei satului, care
se afla în stăpânirea ereditară a
unei familii de țărani care locuia

- în satul respectiv; jirebie.
- 2.** (Țările Române, în evul mediu) Parte dintr-o anumită subîmpărțire structurală a pământului satului. **3.** (Reg.) Fâșie îngustă și lungă de teren situată într-o luncă sau pe un delușor; *p. ext.* moșie, proprietate.
- demoazélă, demoazele** (< fr.) s. f. Domnișoară, fată nemăritată.
- denăr, denari** (< ngr., fr.) s. m. **1.** Monedă de argint care a circulat în Roma antică. **2.** Monedă de argint sau de aramă, preluată de Bizanț și de arabi, care a circulat în țări din Europa, printre care și Transilvania și Țara Românească. [Var.: *dinăr* s. m.]
- denegá, deneg** (lat., it., cf. fr.) vb. I. Tranz. **1.** A nega, a tăgădui. **2.** A refuza.
- denumí** (prep. *de* + *numi*, după fr.) vb. IV. Tranz. A desemna.
- departamént, departamente** (< fr.) s. n. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII–începutul sec. XIX) Instanță judecătorească. [Pl. și: *departamenturi*].
- depésă, depeșe** (< fr.) s. f. Înștiințare transmisă prin mijloacele cele mai rapide; *spec.* telegramă.
- deputát, -ă, deputați, -te** (< fr., it.) s. m. și f. Persoană aleasă și trimisă într-o misiune importantă; delegat, sol.
- deputăție, deputății** (*deputat* + suf. *-ie*) s. f. Delegație de deputați; solie.
- dervișesc, -ească, dervișești** (*derviș* + suf. *-esc*) adj. De derviș.
- descălecá, descălece** (< moșt. din lat.) vb. I. Intrans. (Termen folosit mai ales de cronicari în legătură cu întemeierea Țărilor Românești) A ajunge într-un loc și a se așeza statornic, întemeind o țară. [Var.: *descălică* vb. I].
- descălecare, descălecări** (< *descăleca*) s. f. Așezare statornică, stabilire într-un loc pentru a întemeia o țară; descălecat, descăleătoare. [Var.: *descălicăre* s. f.].
- descălecát, descălecaturi** (< *descăleca*) s. n. Descălecare. [Var.: *descălicát* s. n.].
- descăleacătoáre, descăleacători** (*descăleca* + suf. *-ătoare*) s. f. Descălecare. [Var.: *descălicătoáre* s. f.].
- descălecátór, descălecători** (*descăleca* + suf. *-ător*) s. m. Întemeietor de țară. [Var.: *descălicătór* s. m.].
- descălică** vb. I. v. descăleca.
- descălicáre** s. f. v. descălecare.
- descălicát** s. n. v. descălecat.
- descălicătoáre** s. f. v. descăleacătoare.
- descălicátór** s. m. v. descălecător.
- descripțiúne, descripțiuni** s. f. Descripție, descriere.
- deseatină** s. f. v. desetină.
- desetină, desetine** (< bg., sb.) s. f. (Ț. Rom. și Mold., sec. XV–XIX) **1.** Impozit de zece la sută din recoltă; zeciuială, dijmă;

- spec.* dare asupra stupilor și a porcilor. 2. Măsură agrară ru-sească, folosită odinioară și la noi, egală cu 1,09/ha. [Acc. și: *desétină*. – Var.: *deseátină* s. f.].
- desétinic**; *desetnici* s. m. Slujbaş însărcinat cu strângerea desetinei.
- desfătăt**, -ă, *desfățați*, *te* (< *desfăta*) adj. 1. Desfătător, încântător, plăcut. ♦ (Despre locuri) Plăcut la vedere; deschis, larg, frumos. 2. (Despre oameni) Bucuros, vesel; înclinat spre plăceri senzuale.
- desfid** (< *desfide*) s. n. Sfidare, înfruntare.
- deslușitor**, -oare, *deslușitori*, -oare (*desluși* + suf. -itor) adj. Care explică, care lămurește.
- despărțământ**, *despărțăminte* (*despărți* + suf. -ământ) s. n. Despărțitură; secție.
- despărțenie** (*despărți* + suf. -enie) s. f. Despărțire, divorț.
- despărțit**, -ă, *despărțiți*, -te (< *despărți*) adj. Deosebit, diferit.
- despărțitură**, *despărțituri* (*despărți* + suf. -tură) s. f. Grup, ceată izolată.
- desperație**, *desperații* (< lat.) s. f. Desperare.
- déspre** (*de* + *spre*) prep. 1. Împotriva ... asupra ... 2. De, de către, din partea.
- despreț** s. n. Dispreț.
- desprețui**, *desprețuiesc* vb. IV. Tranz. A disprețui.
- desprețuire**, *desprețuiri* s. f. Disprețuire.
- destrămăt**, -ă, *destrămați*, -te (< *destrăma*) adj. Dezordonat; dezământat, destrăbălat.
- déscă** (< sb.) s. m. (Pop.) Termen familiar cu care un soldat se adresa altui soldat mai vechi în serviciu sau, *p. gener.*, care denumea un ostaș în vârstă, cu experiență.
- deșiderá** (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. A dori (tare); a jelui (4).
- deșiderát** (< *deșidera*) s. n. Dorință.
- despót**, *despoți* (< ngr., fr.) s. m. 1. (În antichitate și în evul mediu) Conducător cu puteri discreționare; tiran. 2. (În Imperiul Bizantin) Guvernator al unei provincii, al unui ținut. [Acc. și: *déspot* s. m.].
- despuietór**, -oare, *despuietori*, -oare (*despuia* + suf. -tor) s. m. și f. 1. Stăpân. 2. Domn. [Var.: *despuitór* s. m.].
- despuitór** s. m. v. **despuietor**.
- deșugubinár** s. m. v. **șugubinar**.
- deșugubină** s. f. v. **șugubină**.
- devălmăș**, *devălmași* (*de-a valma* + suf. -aș) s. m. Persoană care stăpânea în devălmășie cu altele o suprafață de teren.
- devălmășie**, *devălmășii* (*devălmaș* + suf. -ie) s. f. Formă de stăpânire sau de folosință în comun a pământurilor din hotarul satului, specifică obștii sătești.
- deznădăjduire** (< *deznădăjdui*) s. f. (În loc. vb.) A aduce (pe cineva) la (sau în) *deznădăjduire* = a deznădăjdui; a exaspera.

diác, *dieci* (< sl.) s. m. (Țările Române) Scriitor de cancelarie și slujbaş al vistieriei; grămătic, pisar, uricar; *p. ext.* copist.

diamanticăle (< ngr.) s. f. pl. Bijuterii împodobite cu diamante; *p. gener.* bijuterii, pietre prețioase. [Pr.: *di-a-*].

diastimă, *diastime* (< ngr.) s. f. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII–XIX) Interval de timp.

diată, *diate* (< ngr.) s. f. Sarcină, prevedere testamentară; testament. [Pr.: *di-a-*. – Var.: *adiată* s. f.].

dicasteriál, *-ă, dicasteriali*, *-e* (*dicasterie* + suf. *-al*) adj. Care ține de dicasterie.

dicastéric, *-ă, dicasterici*, *-ce* adj. Judecătoresc.

dicastérie (< ngr.) s. f. (Ț. Rom. și Mold.) Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorț.

dicasteriót, *dicasterioți* (< ngr.) s. m. Membru al unei dicasterii.

dichiu, *dichii* (< ngr.) s. m. Administrator al bunurilor unei biserici sau mănăstiri; econom.

didahie, *didahii* (< ngr.) s. f. Predică, cazanie, omilie; *p. gener.* învățătură, morală. [Acc. și: *didáhie*].

didáscal s. m. v. **dascál**.

dietál, *-ă, dietali*, *-e* adj. (Transilv. și Bucov.) Care aparținea unei diete (1), care făcea parte dintr-o dietă.

diétă, *diete* (< fr.; lat.) s. f. 1. (Transilv.) Adunare legislativă. 2. (Bucov. și Transilv.)

Plata pe zi dată persoanei trimise într-o misiune specială.

digrésie s. f. Digresiune.

dijmár, *dijmari* (*dijmă* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaş însărcinat cu perceperea dijmelor cuvenite domniei; dijmuitor.

dijmáš, *dijmași* (*dijmă* + suf. *-aș*) s. m. Țăran iobag obligat să plătească dijmă.

dijmă, *dijme* (< sl.) s. f. Dare anuală reprezentând a zecea parte din produsele pământului, ulterior și din vite sau alte venituri, datorată fie domnului, fie proprietarilor funciari (mănăstiri și boieri); (mai târziu) formă de rentă funciară feudală care consta în cedarea de către țăran proprietarului funciar a unei părți din producția obținută de pe bucată de pământ primită de la acesta pentru a fi lucrată.

dijmărit (*dijmă* + suf. *-ărit*) s. n. (Ț. Rom.) Dare în bani, care se plătea pentru stupi și pentru porci.

dijmuí (*dijmă* + suf. *-uí*) vb. IV. Tranz. A lua, a aduna dijma.

dijmuială, *dijmuieli* (*dijmui* + suf. *-eală*) s. f. (Rar) Dijmuire. [Pr.: *-mu-ia-*].

dijmuire, *dijmuiri* (< *dijmui*) s. f. Acțiunea de a *dijmui* și rezultatul ei; dijmuială.

dijmuít (< *dijmui*) s. n. Dijmuire.

dijmuítór, *dijmuítóri* (*dijmui* + suf. *-tor*) s. m. Dijmar. [Pr.: *-mu-i-*].

diligénță, *diligențe* (< fr.) s. f.

- Trăsură mare, acoperită, cu care se făcea în trecut transportul regulat de poștă și de călători pe distanțe lungi.
- dimerlie**, *dimerlii* (cf. tc.) s. f. (Mold.) Unitate și instrument de măsură a cerealelor, corespunzătoare baniței din Ț. Rom. [Var.: *dimirlie* s. f.].
- dimicatón** (< fr.) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Pânză de bumbac folosită pentru căptușeală.
- dimigorie**, *dimigorii* (< ngr.) s. f. Discurs, cuvântare.
- diminíe** (< ngr.) s. f. (Ț. Rom.)
1. Perioadă de două luni, bimestru; *p. ext.* retribuție cuvenită pentru această perioadă.
 2. Denumirea celor 6 rate în care se împărțea birul, înlocuind sfertul.
- dimirlie** s. f. v. **dimerlie**.
- dinár** s. m. v. **denár**.
- dirécci-bàșa** (< tc.) s. m. Dregător numit de Poarta Otomană care supraveghea tăierea și transportarea cherestelei la Constantinopol.
- direclie**, *direclii* (< tc.) s. f. Veche monedă de argint, bătută în Spania, care a circulat și în Țările Române în timpul lui Caragea.
- diregátór** s. m. v. **dregător**.
- dirégátorie** s. f. v. **dregătorie**.
- dirépt**, **-eáptă** adj. Drept, dreptă.
- dirigínte**, **-ă** (după fr.) s. m. și f. Director al unei școli primare rurale.
- dirigui**, *diriguiesc* (< lat., după *cârmui*) vb. IV. Tranz. (Rar) A conduce, a dirija.
- diriguitór**, **-oáre**, *diriguitori*, *-oare* (*dirigui* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care conduce, călăuzește, dirijează; conducător. [Pr.: *-gu-i*].
- dirméa**, *dirmele* (< tc.) s. f. (Reg.) Basma.
- discrețiúne** s. f. Discreție.
- diván**, *divanuri* (< tc.) s. n. 1. (În Turcia din timpul sultanilor și în țările aservite ei). Consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice, alcătuit din cei mai înalți demnitari. 2. (În Țările Românești) Sfat domnesc. ✧ *Divanul ad-hoc* = fiecare dintre cele două adunări speciale care s-au întrunit în 1857 (la Iași și la București) și au cerut unirea celor două țări românești. 3. Adunare, ședință a divanului (1); *p. ext.* membrii care compun acest divan. 4. Sală, clădire în care se adunau membrii divanului (1); sediul divanului; *p. gener* loc de adunare și de consfătuire. 5. Judecată, proces; tribunal.
- divan-ceaúș**, *divan-ceaúși* (< tc.) s. m. Funcționar al divanului (1), al curții domnești și al domnului.
- divan-eféndi** (< tc.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII-XIX) Dregător turc, având atribuția de secretar al domnului, căruia îi traducea documentele turcești, îi redacta corespondența cu Poarta Otomană și care citea în

- divan firmele Porții, în special cele de numire, întărire sau mazălire ale domnului.
- divanist**, *divaniști* (*divan* + suf. *-ist*) adj. (În sintagma) *Boier divanist* = boier divanit.
- divanit**, *divaniți* (< ngr.) adj. (În sintagma) *Boier divanit* = (și substantivat) (Boier) care era membru al divanului (1); boier divanist; *p. ext.* persoană cu trecere pe lângă domnitor, făcând parte din protipendadă.
- divictár**, *divictari* (< tc.) s. m. Boier de la curtea domnească, care se îngrijea de cele necesare domnului pentru scris; purtătorul călimării domnești.
- dizgrațiá**, *dizgrațiez* (< fr., după *dizgrație*) vb. I. Tranz. (Despre monarhi sau despre persoane influente) A lipsi pe cineva de care s-a bucurat până atunci, a-i retrage favoarea. [Pr.: *-ți-a*].
- doámná**, *doamne* (moșt. din lat.) s. f. Soția domnitorului sau a unui boier.
- dobáš** s. m. v. *tobaș*.
- dóbá**, *dobe* s. f. **Tobă**.
- dobândí**, *dobândesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. A cuceri un oraș, o cetate etc.
- dobošár** s. m. *Toboșar*.
- dodecár**, *dodecari* (< ngr.) s. m. Veche monedă turcească de aur, care a circulat și în Țările Românești în sec. XIX.
- dombáz**, *dombazuri* (< tc.) s. n. Ponton.
- domeniál**, *-ă, domeniali, -e* (< fr., după *domeniu*) adj. (Rar) Care aparține unui domeniu; privitor la un domeniu.
- doméniu**, *domenii* (< fr., cf. lat.) s. n. Formă de organizare a stăpânirii feudale asupra pământului, îndeplinind funcția de celulă a economiei feudale.
- domn**, *domni* (moșt. din lat.) s. m. Titlu purtat de suveranii Țării Românești și ai Moldovei; voievod, domnitor; persoană care purta acest titlu.
- domnie**, *domnii* (*domn* + suf. *-ie*) s. f. Timpul cât un domn se află la conducerea țării.
- domnitór**, *domnitori* (*domni* + suf. *-tor*) s. m. Domn; *spec.* titlu purtat de suveranii României între 1859 și 1881; persoană care avea acest titlu.
- donáțiúne**, *donățuni* s. f. *Donăție*.
- dorobánt**, *dorobanți* (< magh.) s. m. 1. Soldat pedestru (plătit cu leafă), având atribuții militare, dar și administrative în timp de pace (paza curții domnești, păstrarea ordinii în capitală etc.). 2. (Din a doua jumătate a sec. XIX) Infanterist din armata română, purtând căciulă, adusă la vârf și împodobită cu o pană de curcan prinsă de o cocardă. 3. Jandarm (cu atribuții speciale). [Var.: *darabán, darabánt, dărăbán* s. m.]
- dorobanție** (*dorobanț* + suf. *-ie*) s. f. Jandarmerie, poliție.

dorobănțesc, -ească, *dorobănțești* (*dorobanț* + suf. -esc) adj.

Al dorobanților, privitor la dorobanți.

dorobănțime (*dorobanț* + suf. -ime) s. f. Mulțime de dorobanți (1); totalitatea dorobanților.

dosí, *dosesc* (< *dos*) vb. IV. Intrans. A o lua la fugă; a fugi.

dotăție, *dotății* (< fr., lat.) s. f. Dotă. [Var.: *dotățiune* s. f.]

dotățiune s. f. v. *dotăție*.

dragomán, *dragomani* (< ngr.) s. m. Tălmaci, interpret, traducător oficial, atașat pe lângă o curte domnească sau imperială (mai ales la Poarta Otomană), pe lângă un ministru sau altă dregătorie înaltă de stat, ambasadă, consulat etc.; tergi-man, terziman. ♠ *Mare dragoman* = dregător în Imperiul Otoman, care se ocupa de relațiile diplomatice cu statele europene.

dragón, *dragoni* (< fr.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII–XVIII) Soldat din cavalerie, care lupta atât călare, cât și pedestru.

dráhmă, *drahme* (< ngr., fr.) s. f. Veche unitate de măsură pentru greutate (cu valori variabile).

dram, *dramuri* (< ngr.) s. n. Veche unitate de măsură pentru greutate (egală cu 3,18–3,23 grame) și pentru capacitate (egală cu 3,23–3,80 centimetri cubi).

drāmăli, *drāmălesc* vb. IV.

Tranz. A dăscăli, a deprinde (pe cineva, punându-l la lucru).

drăștiină s. f. Țesătură ordinară și groasă. *p. restr.* haină lucrată dintr-o astfel de stofă, pe care o îmbrăca cineva în semn de jale sau de pocăință.

dregător, *dregători* (*drege* + suf. -ător) s. m. 1. (Ț. Rom. și Mold.) Demnitar la curtea domnească, având atribuții în sfatul domnesc, în administrație, justiție, armată; *p. gener.* conducător; înalt funcționar, boier. 2. (Transilv.) Administrator de moșie, îngrijitor al unui bun domnesc. [Var.: *diregător* s. m.]

dregătorésc, -ească, *dregătorești* (*dregător* + suf. -esc) adj. Care aparține dregătorului sau dregătoriei, privitor la dregători sau la dregătorie.

dregătorie, *dregătorii* (*dregător* + suf. -ie) s. f. 1. Demnitatea, funcția de dregător. 2. Durata funcției de dregător. [Var.: *diregătorie* s. f.]

drit, *drituri* (< it.) s. n. 1. Drept. 2. Privilegiu.

droșcár, *droșcari* (*droșcă* + suf. -ar) s. m. (Pop.) 1. Birjar. 2. Meseriaș care lucra droște.

droșcă, *droște* (< ucr.) s. f. (Pop.) Birjă.

dromadéră, *dromadere*, s. f. Dromader.

drug, *drugi* (< sb.) s. m. Lingou. **drugár**, *drugari* (*drug* + suf. -ar) s. m. Persoană care mănuieste drugul (stinghia cu care se apăsa teascul), lucrător care

- trage la teasc și tipărește foile; tipăritor.
- drugă**, *drugi* (< sb.) s. f. Drug scurt.
- drumăș**, *drumași* (*drum* + suf. -aș) s. m. (Reg.) Drumet, călător.
- ducál**, -ă, *ducali*, -e (< fr.) adj. Care aparține ducelui, privitor la duce.
- ducát**, (1) *ducate*, s. n., (2) *ducați*, s. m. (< it.) 1. s. n. Provincie, teritoriu, stat de sub stăpânirea unui duce sau a unei ducese. 2. s. m. Veche monedă de aur sau de argint (la origine italiană), care a circulat în mai multe țări din Europa, printre care și în Țările Românești.
- dúcă**, *duci* (< ngr.) s. m. Duce.
- dúce**, *duci* (< fr., lat.) s. m. 1. Titlu nobiliar superior marchizului și inferior prințului, purtat de conducătorul unui ducat; persoană având acest titlu. 2. Titlu acordat uneori voievozilor din Transilvania, începând cu Gelu. 3. Comandant suprem de oști la triburile germanice.
- duduí**, *dudui* (formație onomatopeică) vb. IV. Tranz. (Reg.) A îmboldi, a îndemna (la mers); a alunga, a goni.
- duelgí**, *duelgesc* (< *duelgiu*) vb. IV. Refl. A avea mania de a se duela. [Pr.: *du-el*].
- duelgiú**, *duelgii* (*duel* + suf. -giu) s. m. Persoană care are mania de a se duela, care se duelează cu orice prilej. [Pr.: *du-el*].
- dughengiu**, *dughengii* (< tc.) s. m. Persoană care ținea o dugheană, mic negustor; prăvăliaș, boltaș.
- duh**, *duhuri* (< sl.) s. n. 1. Respirație, suflare, răsuflare. 2. Duhoare. 3. Caracter, fire, natură; temperament.
- duiúm**, *duiumuri* (< tc.) s. n. (Rare) Pradă, captură (de război), bogăție de tot felul (de lucruri sau de bucate) luată ca pradă de război; plean.
- dumengiu**, *dumengii* (< tc.) s. m. (Rare) Cărmaci de corabie.
- dumésnic**, -ă, *dumesnici*, -ce (moșt. din lat., cf. sl.) (Despre animale) Domestic.
- dumesnici** (< *dumesnic*) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) domestici.
- duplecá** vb. I v. A îndupleca.
- duplecát**, -ă adj. Înduplecat.
- dúpre** prep. (Reg.) După.
- dúrdă**, *durde* s. f. (Reg.) Pușcă; flintă.
- dușmănesc**, -ească, *dușmănești* (*dușman* + suf. -esc) adj. Al dușmanilor, privitor la dușmani.
- dvorí**, *dvoresc* (< sl.) vb. IV. Intrans. A servi, a sluji la curtea unui domnitor sau a unui boier.

E

e conj. Și

ecatombă s. f. v. **hecatombă**.

echingiu, *echingii* (< tc.) s. m.

Călăreț turc folosit în recunoaștere.

echipăj, *echipaje* (< fr.) s. n.

Trăsură de lux (împreună cu caii înhâmați la ea).

eclerór, *eclerori* (< fr.) s. m.

Soldat trimis înaintea unei unități sau a unei armate, ca să cerceteze poziția și mișcările inamicului; iscoadă.

ecleziárh, *ecleziarhi* (< fr.) s. m.

Membru al clerului care avea în grijă sa rânduiala serviciului religios într-o biserică sau într-o mănăstire.

económ, **-oămă**, *economi*, **-oame**

(< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care era însărcinată cu administrarea unei instituții, a averii cuiva etc.; administrator. **2.** Îngrijitor al veniturilor unei mănăstiri.

economicésc, **-éască**, *economicéști* (*economic* + suf. *-esc*)

Economic.

ecpaia, *ecpaiele* (< tc.) s. f.

Personalul din serviciul unui mare demnitar.

edecliu, *edeclii* (< tc.) s. m.

Slujitor (cu rang inferior de boier-

naș) la curtea domnească. [Var.: *iedecliu* s. m.].

educațiúne s. f. Educație.

eféndi (< tc.) s. m. invar. (La

turci) Titlu de politețe pus după un nume propriu, învățătorilor, funcționarilor; persoană care avea acest titlu.

éfor, *efori* (< ngr.) s. m. **1.** Membru în consiliul de conducere al unei eforii; epítrop. **2.** Nume dat în Sparta antică fiecăruia dintre cei cinci magistrați cu

largi atribuții în politica internă și externă a statului. **3.** Pedagog.

eforie, *eforii* (< ngr.) s. f. Nume

dat unor instituții administrative de utilitate publică sau culturală din trecut; consiliul de conducere al acestor instituții; sediul acestor instituții; epítropie.

eftirá s. f. v. **iftira**.

eglindisí, *eglindisesc* (< ngr.)

vb. IV. Refl. A se distra, a petrece, a se amuza.

egumén, **-ă**, *egumeni*, **-e** (< ngr.)

s. m. și f. Stareț(ă).

egumení, *egumenesc* (< *egumen*)

vb. IV. Intrans. (Rar) A conduce o mănăstire; a stăreți.

egumenie (*egumen* + suf. *-ie*) s. f.

- Funcția de egumen; timpul cât cineva îndeplinea această funcție; stăreție.
- elchegiu, elchegii** (< tc.) s. m. Marinar care întindea pânzele unei corăbii.
- elibără, eliberez** (< lat.) vb. I. Tranz. (Despre militari) A fi lăsat la vatră.
- elinică** (< ngr.) s. f. Limba elină.
- elocință** (< fr., lat.) s. f. Elocvență.
- emanațiune** s. f. Emanație.
- emancipá, emancipez** (< fr., lat.) vb. I. Tranz. A scoate un minor de sub tutela părintească sau a tutorelui și a-i acorda, înainte de a ajunge la majorat, o parte din drepturile unui major.
- emancipát, -ă, emancipați, -te** (< *emancipa*) adj. Care este scos înainte de majorat de sub autoritatea părintească sau a tutorelui.
- emancipație, emancipații** (< fr., lat.) s. f. Emancipare.
- embatic, embaticuri** (< ngr.) Drept real de folosință a unei proprietăți (imobil), rezultat dintr-o locație perpetuă sau de foarte lungă durată, în schimbul unei chirii; (Mold.) bezmen.
- embaticár, -ă, embaticari, -e** (*embatic* + suf. *-ar*) s. m. și f. Persoană care ceda o proprietate cu embatic; titularul dreptului de embatic.
- emeclíc** s. n. v. **emiclic.**
- emiclic, emiclicuri** (< tc.) s. n. Remunerație în afară de leafă; tain, rație. [Var.: *emeclíc* s. n.].
- emoțiune** s. f. Emoție.
- empóriu, emporii** (< fr.) s. n. Târg, port; agenție comercială într-o țară străină.
- enorie, enorii** (< ngr.) s. f. Eparhie, parohie; *p. ext.* totalitatea persoanelor aparținând unei biserici.
- enumeráție, enumerații** (< fr., lat.) s. f. Parte a unui discurs care precedă perorația și în care autorul recapitulează argumentele expuse anterior.
- eparhiál, -ă, eparhiali, -e** (*eparhie* + suf. *-al*) adj. Care aparține unei eparhii, privitor la o eparhie.
- eparhie, eparhii** (< ngr.) s. f. Diviziune administrativă bisericască, condusă de un episcop; episcopie, dioceză.
- epingea** s. f. v. **ipingea.**
- epistasie, epistaii** s. f. Conducere a unei dregătorii.
- epistát, epistați** (< ngr.) s. m. 1. Administrator, supraveghetor, conducător al unei dregătorii, al unui serviciu public; intendent, logofăt, vechil. 2. Cel mai mic grad de ofițer de poliție; persoană care avea acest grad. [Var.: *ipistát* s. m.].
- epistimie, epistimii** (< ngr.) s. f. 1. Cunoaștere. 2. Disciplină științifică. 3. *P. ext.* Știință.
- epístólă, epistole** (< lat.) s. f. Scrisoare.
- epistolie, epistolii** (< ngr.) s. f. Scrisoare.
- epítrop, epitropi** (< ngr.) s. m.

1. Tutore. 2. Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici; efor. [Acc. și: *epitróp*].
- epitropie**, *epitropii* (*epitrop* + suf. *-ie*) s. f. 1. Tutelă. 2. Îngrijire.
3. Consiliu de epitropi (2); instituție condusă de un astfel de consiliu; eforie.
- eráriu** (< germ., lat.) s. n. 1. (În Roma antică) Tezaur public. 2. (În organizarea administrativă a provinciilor românești din Imperiul Austro-Ungar) Administrația financiară a statului; hazna; trezorerie, vistierie.
- erát** s. n. v. **irat**.
- eréde**, *erezi* (< it., lat.) s. m. Persoană care urma pe cineva într-o funcție, într-o demnitate, la tron etc. în baza dreptului de succesiune. ♣ *Principe erede* = principe moștenitor.
- eretocrisie** s. f. Judecată a unui diferend, făcută de arbitri; judecată a unei pricini ce se făcea de judecători aleși de amândouă părțile în cauză.
- eretocrít**, *eretocriți* s. m. Arbitru; judecător ales de părțile
- împricinute, care hotărăște după judecată și voia lui, și la a cărei hotărâre părțile se supun de bună voia lor, de obicei fără apel la altă judecată.
- eteríst**, *eteriști* (*Eterie* + suf. *-ist*) s. m. Participant la mișcarea revoluționară a grecilor din 1821.
- europenéc**, *-ească*, *europenești* (*european* + suf. *-esc*) adj. European. [Pr.: *e-u*].
- extráct**, *extracte* (< lat., germ.) s. n. Copie a unui act, scoasă dintr-un registru (de stare civilă).
- evghenicós**, *-oasă*, *evghenicoși*, *-oase* (< ngr.) adj. Nobil.
- evghenie**, *evghenii* (< ngr.) s. f. 1. Boierie, nobilime. 2. (În epoca fanariotă; urmat de un adjectiv posesiv) Formulă politicoasă de adresare către un boier.
- evghenít**, *evgheniți* (< ngr.) s. m. Nobil.
- exindár**, *exindari* s. m. Veche monedă turcească de argint valorând 60 de parale, care a circulat în sec. XVIII.

fáchie, fachii (moşt. din lat.)-s. f. Făclie alcătuită dintr-un mănunchi de stuf uscat sau de făşii de lemn, unse cu un material inflamabil; faclă.

făeş, -ă, faeşi, -e (cf. magh.) adj.

1. De soi bun, de neam bun; ales, nobil.
2. (Despre oameni) Arătos, chipeş, bine făcut, zdravăn, voinic, frumos.
3. (Despre lucruri) Maiestuos, falnic; mare.

falaltăr, falaitari (< rus., germ.)

1. Călăreţ care mergea înaintea unei trăsurii domneşti sau boiereşti.
2. Lacheu care mergea pe jos pe lângă trăsură, la ceremonii, ca să ţină caii de dârlogi.

falângă¹, falange (< fr.) s. f. Corp de infanterie în armata macedoneană, şi, ulterior, în cea grecească şi romană, format din opt mii de soldaţi, înarmaţi cu lănci grele şi dispuşi în 16 rânduri compacte şi având centrul şi una dintre aripi mai întărite.

falângă², falange (< ngr.) s. f. Sul de lemn de care se legau, în evul mediu, picioarele celor condamnaţi, pentru ca să fie bătuţi la tâlpi; *p. ext.* bătaie la

tâlpi aplicată acestor condamnaţi.

falbală, falbalele (< fr.) Fâşie de pânză sau de stofă, lată şi încreţită, care împodobeşte de jur-împrejur partea de jos a unei rochii.

fâlce, fâlci (moşt. din lat.) s. f. Veche unitate de măsură pentru suprafeţe agricole, având lungimea de 80 de prăjini şi lăţimea de 4 prăjini, fiind echivalentă cu circa un hectar şi jumătate.

fálchidion (< ngr.) s. n. Partea legală din avere, la care moştenitorii au dreptul.

falconét, falconete (< it.) s. n. Vechi tun de calibru mic, care arunca ghiulele mai uşoare.

falét, faleturi (cf. *falaiter*) s. n. Atelaj compus din patru cai înhâmaţi la o trăsură, cei doi cai dinainte fiind încălecaţi de câte un vizitiu.

fámén, fameni (pl. lui *famăn*, „bărbat castrat” moşt. din lat.)

1. Bărbat castrat; *spec.* eunuc.
2. *P. ext.* Bărbat afemeiat.

fanál, fanale (< fr.) s. n. Felinar mare.

fanár, fanare (< ngr.) s. n. (Mold.) Felinar. [Var.: *fânar* s. n.]

- fanaragiu, fanaragii** (< tc.) s. m. (Mold.) Persoană însărcinată cu aprinderea, stingerea și îngrijirea felinarelor de pe străzi; lampagiu. [Var.: *fânaragiu* s. m.].
- fanariót, fanarioți** (< ngr.) s. m., adj. 1. s. m. Grec din păturile înstărite care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol; *spec.* demnitar al Porții Otomane ori dregător sau domn în Țările Românești, care provenea din această pătură înstărită. 2. adj. Care aparține fanarioților (1), privitor la fanarioți; caracteristic fanarioților; fanariotic. [Pr.: *-ri-ot*].
- fanariótic, -ă, fanariotici, -ce** (*fanariot* + suf. *-ic*) adj. (Rar) Fanariot.
- fanarióticesc, -ă, fanarioticești** (*fanariot* + suf. *-icesc*) adj. Fanariotic.
- fanariótism** (*fanariot* + suf. *-ism*) s. n. (Rar) Dominație, stăpânire a domnilor fanarioți. [Pr.: *-ri-o-*].
- fanariótizá, fanariotizez** (*fanariot* + suf. *-iza*) vb. I. Refl. A adopta, a-și însuși obiceiurile, limba, cultura grecească (din epoca fanarioților). [Pr.: *-ri-o*].
- farádíc** (< fr., germ.) adj. m. (În sintagma) *Curent faradic* = curent electric alternativ produs prin inducție electromagnetică.
- faraón, faraoni** (< fr.) s. m. 1. Titlu pe care îl purtau vechii regi ei Egiptului; persoană care avea acest titlu. 2. Numele unui joc de cărți.
- faraónic, -ă, faraonici, -ce** (< fr.) adj. (Rar) Care aparține faraonilor, privitor la faraoni.
- fanfarónic, -ă, fanfaronici, -ce** (< *fanfaron* + suf. *-ic*) adj. (Rar) De fanfaron.
- fantaxí, fantaxesc** (< ngr.) vb. IV. 1. Intrans. A se fuduli. 2. Tranz. A-și satisface toate fanteziile, toate toanele.
- fantazie, fantazii** s. f. Fantezie.
- fantóm** s. n. Fantomă.
- faraonít, faraoniți** s. m. Nume dat locuitorilor din vechiul Egipt.
- farétră, faretre** (< lat.) s. f. (Rar) Tolbă de săgeți.
- farfurie, farfurii** (< tc.) s. f. Porțelan.
- farfurigiu, farfurigii** (*farfurie* + suf. *-giu*) (Rar) Negustor, vânzător de farfurii și obiecte de faianță.
- faríj** (< sl.) s. m. Cal frumos, de lux.
- fariseiéc, -ească, fariseiești** (*fariseu* + suf. *-esc*) adj. De fariseu, aparținând fariseilor, ca al fariseilor.
- fariséu, farisei** (< sl.) s. m. Membru al unei grupări politico-religioase la vechii evrei, care reprezenta interesele populației orășenești înstărite și care se caracteriza prin formalism exagerat în respectarea ritualului religios conservator.
- farmutá, farmutale** s. f. Ordin.

fâscie, fascii (< lat.) s. f. (La pl.)

Mănunchi de nuiele de mes-teacăn, legat cu o curea, având la mijloc, în partea superioară, o secure, care era purtat de lic-torii care însoțeau pe magistrații romani, ca simbol al autorității.

fașionabil, -ă, fașionabili, -e (< fr.) adj. Care aparține modei lumii elegante, privitor la această modă.

făță, fețe (moșt. din lat. pop.) s. f.

1. Persoană; *spec.* personaj înalt (mai ales dintre boieri sau clerici). 2. (Pop.) Pagină.

făur, fauri (moșt. din lat.) s. m.

1. Fierar. 2. Gândăcel lungăreț și subțire, păros, de culoare castanie.

făcliér, făclieri (*făclie* + suf. -ar) s. m. Fabricant sau negustor de făclii. [Pr.: -cli-er].

făgădă, făgade (< *făgădui*) s. f.

1. Ascultare, primire (a unei rugăciuni). 2. Făgăduială, făgă-duință, promisiune, juruință; *spec.* promisiune solemnă făcută lui Dumnezeu (pentru iertarea păcatelor).

făgăduí, făgăduiesc (< magh.)

vb. IV. Tranz. 1. A primi (pe cineva în casă sau în gazdă). 2. *P. ext.* A primi, a asculta, a da ascultare unei rugăciuni.

făgăduítă s. f. (Rar) Promisiune, juruință.

făgăduitór, -oáre, făgăduitori, -oare (*făgădui* + suf. -itor) adj. (Rar) Cel care făgăduiește, promite; promițător.

făgăduitură (*făgădui* + suf. -tură) s. f. (Rar) Ceea ce s-a făgăduit; lucruri făgăduite.

făli, fălesc (< sl.) vb. IV. Tranz.

A glorifica, a preamări, a ridica în slava cerului (pe cineva sau faptele cuiva); a slăvi.

fălie, fălii (< *făli*) s. f. (Transilv. și Ban.) 1. Pompă, splendoare, mărire. 2. Trufie, mândrie, fală, fudulie.

fălitór, -oáre, fălitori, -oare (*făli* + suf. -tor) adj., s. m. și f. (Per-soană) care lingusește, (om) lingușitor.

fálnicie, fálnicii (*fálnic* + suf. -ie) s. f. Mândrie, vanitate, trufie, orgoliu, fudulie, semeție.

fálnógiu, fálnogii (< magh.) s. m. (Transilv.) Primar la sat.

fălos, -oásă, făloși, -oase (*fală* + suf. -os) adj. Glorios; slăvit.

făméie s. f. v. femeie.

făptóriu (moșt. din lat.) s. m. Creator, Dumnezeu.

fără (moșt. din lat.) conj., prep. (Cu valoare adverbială) Decât, (în) afară de...; exceptând pe...

fărădelége, fărădelegi (*fără* + *de* + *lege*) (după sl.) s. f. (Pop.)

Faptă potrivnică legii creștinești, nelegiuire, săcri-legiu; faptă nevrednică sau păcătoasă, crimă, mișelie. [Var.: *fărdelege* s. f.].

fărámá, fărám (< *fărámá*) vb. I. Tranz. A frământa aluatul.

fărdelege s. f. v. fărădelege.

făscioáră (< lat.) s. f. Fasciculă.

făt, feți (moșt. din lat.) s. m. (Pop.) Fecior, fiu; băiat, copil.

fățare, fățări (*față* + suf. *-are*)
s. f. Fățarnicie, fățarie, prefăcă-
torie, ipocrizie.

fățarnic, -ă, fățarnici, -ce (*fățare*
+ suf. *-nic*) adj. Părtinitor.

fățări, fățaresc (< *fățare*) vb. IV.

1. Intrans. A ține seama de poziția socială, de rangul unei persoane; *p. ext.* a părtini (la judecată) pe cineva în detrimentul altuia; a fățarnici. 2. Refl. A se prefăce, a-și da aparența de...; a se fățarnici.

fățarie, fățării (*fățări* + suf. *-ie*)

s. f. 1. Considerație față de poziția socială; de trecerea sau de rangul unei persoane; *p. ext.* părtinire (la judecată), favorizare a cuiva în detrimentul altuia; fățarnicie. 2. Prefăcătorie, fățarnicie, ipocrizie.

fățarnicește (*fățarnic* + *-ește*)
adv. În mod fățarnic, prefăcut; ca fățarnic; cu prefăcătorie, cu ipocrizie.

fățarnici, fățarnicesc (< *fățarnic*)
vb. IV. Refl. A se fățări (2).

fățarnicie, fățarnicii (*fățarnic* sau
fățarnici + suf. *-ie*) s. f. Fățarie.

făurár, făurari (*faur* + suf. *-ar*)
s. m. 1. (Reg.) Fierar. 2. Făuritor, creator. [Pr.: *fă-u-*].

făurárie¹, făurării (*făurar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Atelierul fierarului; fierărie. 2. Meșteșugul fierarului; fierărie. 3. (Rar) Fiare, fierărie. [Pr.: *fă-u-*].

făurárie² (*faur* + suf. *-ărie*) s. f. Mulțime de obiecte, de piese din fier; fierărie. [Pr.: *fă-u-*].

făurí, făuresc (< *faur*) vb. IV.

Tranz. A prelucra (prin forjare cu ciocanul) un metal; *p. ext.* a fabrica.

fânár s. m. v. **fanar**.

fánaragiu s. m. v. **fanaragiu**.

fânoásă, fânoase (*fân* + suf. *-oasă*, după fr.) Mașină cu tracțiune animală, de întors fânul.

fântánár, fântánari (*fântână* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care făcea, repara sau întreține fântâni.

fântână, fântâni (moșt. din lat.)
s. f. Apă care izvorăște, izvor. [Pl. și: *fântâne*].

fártái, fártaie (< magh.) s. n. (Transilv. și Mold.) 1. Sfert, pătrar. 2. Unitate de măsură pentru suprafețe sau capacități. [Pl. și: *fártái*. – Var.: *fártál* s. n.].

fártái s. n. v. **fártai**.

február s. m. Februarie.

feciór, feciori (moșt. din lat.)
s. m. 1. Slugă, servitor la casele boierești; valet. ♠ *Fecior boieresc* = slujbaș pe moșia unui boier, care supraveghea munca la câmp; vâtaf, isprăvnicel, logofăt. 2. Subaltern apropiat al unui mare dregător, ajutor al acestuia. 3. (Transilv.) Copil mic, copil de țâță (după ce a fost botezat).

fecioareá, fecioarele (*fecioară* + suf. *el*) s. f. Copil mic de sex feminin, fată mică, fetiță; fecioriță.

feciořită, feciořițe (*fecioară* +

- suf. *-iță*) s. f. Copil mic de sex feminin, fată mică, fetiță; fecioreca.
- felegeán, felegene** (< tc.) s. n. Ceașcă (turcească) de cafea neagră, fără toartă, fixată, de obicei, într-un zarf de metal; *p. ext.* conținutul acestei cești. [Var.: *filigeán* s. n.]
- feléndreș** (cf. pol., germ.) s. n. (Mold.) Sortiment de postav fin (de Flandra). [Acc. și: *feléndreș*].
- felibru, felibri** (< fr.) s. m. Membru al unei grupări literare din sudul Franței, care lupta pentru dezvoltarea limbii și literaturii provenșale.
- feliuri** vb. IV v. **feluri**, **feliurime** s. f. (Mold.) Felurime.
- felón** (< sl.) s. n. Veșmânt preotesc, fără mâneci, deschis numai la gât, pe care preotul îl îmbracă (pe cap) peste celelalte veșminte, când oficiază slujba.
- felonie** (< fr.) s. f. Act de trădare, lipsă de loialitate de care se făcea vinovat vasalul față de seniorul său.
- feluri, feluresc** (< *fel*) vb. IV. 1. Tranz. A varia (ceva). 2. Refl. A se diferenția, a deveni variat. [Var.: (Mold.) *feliuri* vb. IV]
- felurime, felurimi** (*fel* + suf. *-ime*) (În loc. adv.) În *felurimi* sau (rar) *pe felurime* = în diferite feluri.
- femeiát, -ă** (< *femeie* + suf. *-at*) adj. Care are familie mare.
- femie** s. f. (Până în sec. XVII) Familie, neam; *p. ext.* seminție (de popoare). [Var.: *făméie* s. f.].
- fénice** s. m. Fenix.
- férber, ferbere** (germ.) Numele unui joc de cărți.
- férdelă, ferdele** (< sás.) s. f. 1. Unitate de măsură a suprafeței. 2. Unitate de măsură a capacității pentru cereale, egală cu circa 20 de litri; *p. ext.* conținutul acestei măsuri.
- ferecát, -ă** adj. v. **fericat**.
- feregeá, feregele** (< tc.) s. f. 1. Manta largă și deschisă ori pelerină, din stofă fină și subțire, pe care boierii sau soțiile lor o purtau odinioară peste îmbrăcămintea obișnuită. 2. Văl cu care cadănele își acoperă fața ca să nu fie văzute.
- ferentár, ferentari** (< lat.) s. m. Soldat din vechea pedestrimă ușoară.
- ferestrică, ferestrici** (*fereastră* + suf. *-ică*) s. f. Ferestruică.
- feri, feresc** vb. IV. Tranz. 1. A respecta o sărbătoare, a ține datinile la zile anumite. *P. ext.* A asculta, a urma o poruncă, un obicei etc.
- ferică, feric** (< *ferice*) vb. I. (În textele vechi bisericesti) 1. A fericii, a socoti sau a numi pe cineva fericit. 2. A slăvi, a proslăvi, a glorifica. 3. A face bine (cuiva).
- fericát, -ă, fericați, -te** (< *ferica*) adj. Fericit. [Var.: *ferecát, -ă* adj.]
- fericí, fericesc** (< *ferice*) vb. IV.

iranz. A siavi, a prosiavi, a glorifica.

fericie (*ferice* + suf. *-ie*) s. f. Fericire.

fericită, *fericit* vb. I. A felicita.

ferie s. f. v. **herăie**.

fermán s. n. v. **firman**.

fermeneá, *fermenele* (< tc.) s. f.

1. Haină scurtă până la talie, făcută din stofă bună (de cațifea) brodată cu fir sau cu mătase și căptușită iarna cu blană, pe care o purtau odinioară boierii peste antieriu.

2. Scurteică îmblănită cu blană de oaie, purtată de țărani.

fertún, *fertuni* (< lat.) s. m. Monedă de calcul, ideală, având greutatea unui sfert de marcă sau grivnă polonă și valoarea unui florin sau a 14 groși.

fesfeseá, *fesfesele* (< tc.) s. f. (Mold.; fam.; mai ales la pl.) Zorzoane, podoabe mărunte.

feștilă, *feștile* (< sl.) s. f. (Pop.)

1. Fitul (de lumânare, candelă, lampă, opaiț) 2. Fitul (de aprins substanța explozivă dintr-o bombă etc.).

fetfá s. f. v. **fetva**.

fetvá (< tc.) s. f. (În epoca fanariotă) Decizie legală, dată de un muftiu. [Var.: *feffá* s. f.]

feúd s. n. v. **feudă**.

feúdá, *feude* (< it.) s. f. (În evul mediu) Moșie, domeniu sau provincie pe care vasalul o primea în stăpânire de la seniorul său, căruia îi datora fidelitate și anumite servicii militare

sau civile. [Pr.: *je-u*. ... *feúd* s. n.].

fiá cru, *fiacre* (< fr.) s. n. Trăsură de piață; birjă. [Pr.: *fi-a*].

fiástră, *fiastre* (moșt. din lat.) s. f. Fiică vitregă. [Pr.: *fi-a*. – Var.: *hiástră* s. f.].

fiástru, *fiastri* (moșt. din lat.) s. m. Fiu vitreg [Pr.: *fi-a*. – Pl. și: *fiăștri*, *fiăștri*].

fiát s. n. Prețul stabilit de autoritățile otomane pentru procurarea de produse alimentare necesare aprovizionării Istanbulului.

fibulă, *fibule* (< lat.) s. f. Agrafă (ornamentală) de metal cu care se încheiau veșmintele în antichitate.

fie (moșt. din lat.) s. f. Fiică.

fiecúm (*fie* conj. + *cum* adv., (Pop.) Într-un fel sau altul, în oricare fel; oricum. [Pr.: *fi-e*].

fiéf, *fiéfuri* (< fr.) s. n. (În evul mediu) Feudă; drept de proprietate asupra unei feude. [Pr.: *fi-ef*].

fier, *fiare* (moșt. din lat.) s. n. (La pl.) Lanțuri, cătușe cu care se legau robii, prizonierii sau deținuții.

fieșcáre pron. nehot. (Pop.) Fiecare.

fieștecáre pron. nehot. (Pop.) Fiecare.

figurá, *figurez* (< fr.) vb. I. Tranz. A-și închipui, a-și imagina.

ființă, *ființez* (< *ființă*) vb. I. Intrans. A exista, a fi (în ființă), a avea ființă; a-și desfășura activitatea.

- ființare** (< *ființa*) s. f. Existență, prezență.
- fiitor, -oare, fiitori, -oare** (*fi* + suf. *-itor*) adj. 1. Care este, dăinuiește, există. 2. Care este de față, prezent.
- fil** (< tc.) s. m. (Rar) Elefant.
- filădă, filade** (< ngr.) s. f. Broșură, carte de proporții reduse.
- filaliu** s. n. Pânză foarte fină și subțire, din care se făceau șervete, zovoane, cămăși etc.
- filarghirie** (< ngr.) s. f. Iubire de arginți; arghirofilie.
- fildeș, fildeși** (< tc.) s. m. Elefant.
- fileáriu** s. m. v. **filer**.
- filér, fileri** (< magh.) s. m. 1. (Transilv.) A suta parte dintr-o coroană austro-ungară; ban. 2. (În textele vechi bisericesti) Denar, obol. [Var.: *fileáriu* s. m.].
- filigeán** s. n. v. **felegean**.
- filisteán, filisteni** (< fr.) s. m. Persoană care făcea parte dintr-o populație antică stabilită în sec. XIII–XII î. H. în vechea Iudee.
- filomélă, filomele** (< fr.) s. f. Privighetoare.
- filonichie, filonichii** (< ngr.) s. f. (În epoca fanariotă) Discuție aprinsă; ceartă, dispută.
- filotim, -ă, filotimi, -e** (< ngr.) adj., s. n. 1. adj. Omenos, darnic, generos; galanton. 2. s. n. Dar prin care cineva vrea să se arate filotim; mită. [Acc. și *filotim*].
- filotimie** (< ngr.) s. f. 1. Dărnicie, generozitate. 2. Ambiția de a dobândi stima și prețuirea oamenilor; conduita necesară acestui țel.
- filotimisi, filotimesesc** vb. IV. Refl. A se arăta filotim.
- finánț, finanți** (< germ.) s. m. Funcționar militar la vămile austro-ungare, care urmărea îndeosebi contrabanda.
- finanțiar, -ă, finanțari, -e** (< fr.) adj. Care se referă la finanțe.
- finí, finesc** (< fr., lat.) vb. IV. Tranz. A sfârși, a isprăvi, a termina.
- finic¹, finici** (< sl.) Palmier-curmal. [Pl. și: *finicuri*].
- finic², finici** (< germ.) s. m. (Transilv.) Ban, filer.
- finică, finice** (< *finic*) s. f. Fructul finicului; curmală.
- finicét** (*finic* + suf. *-et*) s. n. Loc plantat cu finici, pădure de finici.
- finít** (< *fini*) s. n. Sfârșit, isprăvit.
- fionc** s. n. v. **fiong**.
- fiong, fionguri** (< ngr., tc.) s. n. (Mold.) Fundă (făcută de obicei, cu ciucuri) din panglici, purtată de femei ca podoabă (pe cap). [Var.: *fionc* s. n.].
- fiorin** s. m. v. **florin**.
- firés, -ă, fireși, -e** (*fire* + suf. *-eș*) adj. (Mai ales în Mold.) 1. Din (sau de la) fire, firesc, natural. 2. Fizic. 3. Real, adevărat. 4. De origine, originar. [Var.: *hirés, hirış* adj.].
- firfiric, firfirici** s. m. Veche mo-

- nedă mică de argint a cărei valoare a variat în timp și spațiu; (Transilv.) băncuță (1); pițulă.
- firitiseală** s. f. v. **hiritiseală**.
- firitisi** vb. IV v. **hiritisi**.
- firmán**, *flrmáne* (< tc.) s. n. Ordin în scris din partea unui sultan (sau din partea Porții, în numele acestuia), prin care erau numiți sau maziliți guvernatorii și domnitorii din provinciile Imperiului Otoman. [Var. și: *fermán* s. n.].
- firtă**, *firte* (< germ.) s. f. (Mold.) Un sfert dintr-un pogon (echivalent cu douăsprezece prăjini). [Var.: *hirtă* s. f.].
- fistichiu**, *-ie*, *fistichii* (< tc.) adj. De culoarea fisticului; verdegălbui.
- fișic**, *fișicuri* (< tc.) s. n. 1. Carțuș. 2. Rachetă, foc de artificii.
- fiștecăre** pron. nehot. (Pop.) Fiecare.
- flámură**, *flamuri* (< ngr.) s. f. Steag, drapel.
- flămânjúne**. (< *flămând* + suf. *-iune*) s. f. (Mold.) Foame mare; flămânzie.
- flămânzíe** (*flămând* + suf. *-ie*) s. f. Foame mare, foamete; flămânjune.
- flintă**, *flinte* (< magh., cf. germ.) s. f. Pușcă (mai ales pușcă lungă haiducească sau de vânătoare, cu fitil, cu țeavă lungă, cocoș și cremene, folosită în trecut; sâneată).
- floáre**, *flori* (moșt. din lat.) s. f. Culoare; față.
- florín**, *florini* (< it., germ., fr.) s. m. Veche monedă de aur, emisă inițial la Florența și, ulterior, în majoritatea statelor europene, al cărei curs a variat în timp și țări și după cum era de aur, de argint sau de hârtie și care a circulat și în Țările Românești până în 1867. [Pr.: *fi-o*. – Var.: *fiorin*, *florint* s. m.].
- florínt** s. m. v. **florin**.
- floríst**, *-ă*, *floriști*. *-ste* (< fr., după floare) s. m. și f. (Raș) Persoană care vindea flori naturale sau care confecționa flori artificiale.
- flotilă**, *flotile* (< fr.) s. f. (Adesea determinat prin „de aviație”) Unitate de aviație militară, corespunzând regimentului din armata de uscat.
- flúdá**, *flude* (< ngr.) s. f. (Mold.; rar) Țesătură subțire și transparentă, folosită ca vâl.
- foáie**, *foi* (moșt. din lat., după fr.) s. f. Ziar, revistă.
- foárte** (< moșt. din lat.) adv. (Ca determinativ pe lângă un verb sau așezat după adj.) Indică un grad superlativ al unei acțiuni sau al unei însușiri.
- focár**, *focari* (*foc* + suf. *-ar*, după fr.) s. m. Fochist.
- foișór**, *foișoare* (< magh.) s. m. Cameră în catul de sus al unei case sau într-un turn; terasă; p. ext. turn, clopotniță. ♦ *Foișor de foc* = turn de observație pentru incendii.
- foiță**, *foițe* (*foaie* + suf. *-iță*) s. f.

- (La pl.; fam.) Cărți de joc; *p. ext.* joc de cărți.
- folár, folari** (< *foale* + suf. *-ar*)
s. m. Slujbaş însărcinat cu strângerea folăritului.
- folărit** (*foale* + suf. *-ărit*) s. n. (Mold., sec. XVII–XVIII) Dare asupra stânelor, pe burdufurile cu brânză.
- fonologie** (< fr.) s. f. Fonetica.
- for** (< lat.) s. n. (În Roma antică) Piață publică, unde era concentrată viața social-politică, religioasă și economică a orașului și unde se judecau procesele.
- fóra** (< ngr.) adv. (La jocul concinei, tabinetului etc.) Afară, ieșit (din joc, câștigând partida înainte de sfârșitul jocului).
- fórmă, forme** (< bg. sau tc.) s. f. Cuptor de brutărie; brutărie.
- fortună** s. f. v. **furtună**.
- fortă, forte** (< fr., it.) s. f. (Fiz.) Energie.
- fótă, fote** (< tc.) s. f. Șorț făcut dintr-un fel de stofă vărgată de felurite culori (adusă de turci din India) (purtat de cârciumari, de ospătari etc.).
- franc, franci** (< fr.) s. m. Unitate monetară în România (după numele monedei franceze corespunzătoare); leu.
- franciscă, franciște** (< fr.) s. f. Toporișcă de diferite mărimi, folosită în trecut ca armă de luptă.
- francitirór, francitirori** (< fr.) s. m. Soldat care, fără să facă parte din armata regulată, primea însărcinări în timpul unui război.
- franțuscă, franțuste** (< *franțuz* + suf. *-că*, cf. pol.) Franțuzoaică.
- frământătură, frământături** (*frământa* + suf. *-ătură*) s. f. Aluat frământat.
- frăție, frății** (*frate* + suf. *-ie*) s. f.
1. (Transilv.) Rudă, rudenie.
2. Călugărie; frățime.
- frățietate** (*frăție* + suf. *-tate*) s. f. Fraternitate [Pr.: *-ți-e*].
- frățime** (*frate* + suf. *-ime*) s. f. Comunitate de călugări sau călugărițe; frăție (2).
- frânc, -ă, frânci, -ce** s. m. și f. (Adesea adjectival) Nume generic dat de orientali, occidentaliilor de rasă latină (francezi, italieni).
- frâncesc, -ească, frâncești** (*frânc* + suf. *-esc*) adj. Occidental (francez etc.).
- frâncie** s. f. Limba franceză.
- frânghie¹, frânghii** (moșt. din lat.) s. f. 1. Fire (de lână, de aur etc.) care atârnă la marginea unei stofe sau a unui veșmânt, ca podoabă sau ca ornament la marginea de jos a traistei ciobănești sau a prosoapelor. 2. *P. ext.* (Ban. și Bucov.) Brăcinar, cingătoare, brâu. 3. *P. ext.* Fașă cu care se înfașă sau se leagă copiii, când îi poartă femeile pe spate. 4. *P. ext.* (Ban. și Mehed.) Îndoitura, încingătura brâului în jurul mijlocului. [Acc. și: *frânghie*].
- frânghie²** s. f. v. **frenghie**.
- frânghier, frânghieri** (*frânghie* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care

- confecționa sau vindea frângerii. [Pr.: -ghi-er].
- frângerierie¹**, *frângerierii* (*frângerier* + suf. -ie) s. f. Meseria de frângerier. [Pr.: -ghi-e-].
- frângerierie²**, *frângerierii* (*frângerie* + suf. -erie) s. f. Atelier în care se confecționau sau prăvălie în care se vindeau frângerii. [Pr.: -ghi-e].
- frecătoare**, *frecători* (*frecă* + suf. -ătoare) s. f. 1. Cărpă, perie de frecat. 2. Instrument de tortură. 3. Valurile de sus care freacă cerneală într-o tipografie.
- frenghie**, *frenghii* (< tc.) s. f. Un fel de stofă scumpă de brocart purpuriu; brocart. [Var.: *frângerhie* s. f.].
- frênțe** (< magh.) s. f. (Pop.) Sifilis.
- frențit**, -ă, *frențiți*. -te (< *frențe*) adj. Sifilitic.
- freză** vb. IV v. *friza*.
- fréză**, *freze* (< fr.) s. f. Guler dublu de pânză de in, cu mai multe pliuri, care se purta în sec. XVI-XVII; potgaț.
- fricós**, -oasă, *fricoși* (*frică* + suf. -os) adj., s. m. și f. (Persoană) care provoacă, care inspiră frică, care înfricoșează; înfricoșat, îngrozitor, teribil.
- frideric**, *friderici* (< germ.) s. m. Veche monedă de aur prusacă, care a circulat și în Țările Românești în prima jumătate a sec. XIX.
- frigiân**, -ă, *frigieni*, -e (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Locuitor al Frigiei. 2. adj. Care aparține Frigiei sau populației ei, privitor la Frigia sau la populația ei. ✧ *Bonetă frigiană* = bonetă purtată în antichitate de sclavii eliberați și adoptată în timpul Revoluției Franceze din 1789 ca simbol al libertății [Pr.: -gi-an].
- friz**, *friji* (< pol.) s. m. (Mold.) Cal din Frizia.
- friză**, *frizez* (< fr.) vb. I. Tranz. și refl. A(-și) încreți, a(-și) ondula părul cu fierul sau prin alte mijloace artificiale; a (se) coafa. [Var.: *freză* vb. I].
- frizór**, *frizori* s. m. Frizer.
- fróndă** (< fr.) s. f. Mișcare social-politică în Franța, la mijlocul sec. XVII, îndreptată împotriva absolutismului regal.
- frúnză**, *frunze* (moșt. din lat.) s. f. Foaje de hârtie (dintr-o carte).
- ftóri** (< slavon.) num. ord. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu; precedând un titlu boieresc) Al doilea (în rang). [Var.: *vtori*].
- fúglu**, -ă, *fugli* (< magh.) s. m. și f. (Rar) Prizonier.
- fuitui**, *fuituiesc* (< magh.) vb. IV. (Transilv.) A îndesa.
- fuituiálă**, *fuituieli* (*fuitui* + suf. -eală) s. f. (Mold.) Umplutură făcută din călți, cărpe sau hârtie care se bătea în pușcă sau în pistol peste alice sau peste pulbere. [Pr.: -tu-iu-] [Var. *fultuiálă* s. f.].
- fultuiálă** s. f. v. *fuituială*.
- fum**, *fumuri* (moșt. din lat.) s. n. Casă (în care se făcea foc),

- gospodărie, considerată ca o grupare în jurul vetrei și identificată prin hornuri, în funcție de numărul cărora se plătea fumăritul.
- fumă**, *fumez* (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. Fact. A face să fumege, să ardă.
- fumărâr**, *fumărari* (*fumar* + suf. -ar) s. m. Slujbaș care încasa fumăritul.
- fumărit** (*fum* + suf. -ărit) (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII–XIX) s. n. Dare, impozit ce se plătea pe fiecare fum sau coș de fum al caselor țărănești, respectiv pe fiecare casă.
- fumurós**, -oásă, *fumuroși*, -oase (*fumuri* pl. lui *fum* + suf. -os) adj. (Rar) 1. Efemer, care trece repede. 2. Plin de fumuri, înfumat, vanitos.
- funaș**, *funași* (*fune* + suf. -aș) s. m. (Mai ales la pl.) Proprietari, ale căror funii de pământ se învecinau.
- fund** s. m. v. **pfund**.
- fundă**, *funde* (< ngr.) s. f. 1. (Ț. Rom.) Ciucure (la fes). 2. Cravată legată în formă de fundă. [Var.: *fúntă* s. f.]
- funduără**, *funduare* (cf. lat., germ.) adj. (În sintagma) *Carte funduără* = carte funciară. [Pr.: -du-a-].
- fundúc**, *funduci* (< tc.) s. m. Veche monedă de aur de origine turcească, a cărei valoare a variat între 11–20 de piaștri și care a circulat și în Țările
- Românești în sec. XVIII–XIX; funducliu.
- funducliu**, *funducii* (cf. *funduc*) s. m. Funduc.
- fúne** s. f. v. **funie**.
- fúnie**, *funii* (moșt. din lat.) (Ț. Rom. și Mold.) s. f. 1. Funie de lungime variabilă cu care se măsură pământul; *p. ext.* partea devălmașă de moșie, aparținând moștenitorilor provenind dintr-un ascendent comun. 2. (În sintagma) *Funie de moșie* = fâșie îngustă de moșie. [Var.: *fúne* s. f.]
- funt** s. m. v. **pfund**.
- fúntă** s. f. v. **fundă**.
- fur**, *furi* (moșt. din lat.) s. m. Persoană care fură; hoț, tâlhar.
- furá**, *fur* (moșt. din lat.) vb. I. Refl. A se apropia, a intra sau a ieși pe furiș, a pătrunde undeva pe nesimțite; a se furișa, a fugi.
- furajór**, *furajori* (< fr.) s. m. Soldat de cavalerie care făcea aprovizionările cu furaje ale unității.
- furătór**, -oáre, *furători*, -oare (*fura* + suf. -ător) adj., s. m. și f. (Persoană) care fură; hoț.
- fúrcă**, *furci* (moșt. din lat.) (La pl.) Spânzurătoare în formă de furcă cu doi dinți.
- furdá**, *furdale* (< bg., cf. tc.) s. f. 1. Rămășițe de calitate inferioară de la producerea lânăii, blănurilor, pieilor, tutunului; bucățele mici de postav etc. ♦ Deșeuri de piele de calitate inferioară, rezultate de

- la tăierea marginilor și a părților cu defecte. **2. P. anal.** Orice lucru de calitate inferioară.
- furiér, furieri** (< fr.) s. m. Subofițer care avea grijă de încartiruirea soldaților și de distribuirea hranei.
- furtună** (< ngr.) s. f. Soartă sau ursită rea; nenorocire. [Var.: *fortună* s. f.]
- fustăș** s. m. v. **fuștaș**.
- fuștăș, fuștași** (*fuște* + suf. *-aș*) (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII–XVIII) s. m. Soldat înarmat cu o fuște, care făcea parte din garda personală a domnului; lăncier. [Var.: *fustăș* s. m.].
- fuștășél, fuștășei** (*fuștaș* + suf. *-el*) s. m. Soldat din garda domnească.
- fúște, fuști** (moșt. din lat.) s. f. **1.** Bătă, toiag. **2.** (În vechea armată română) Suliță de lemn cu vârful de fier; lance. [Pl. și: *fușturi*].
- fuzăie, fuzâi** (< pol.) s. f. Un fel de pușcă sau flintă.

- gabroveán, gabroveni** (*Gabrovo* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m. 1. Locuitor din Gabrovo, unde se lucrau cuțite. 2. Persoană care făcea și vindea cuțite de fier, de calitate inferioară; cuțitar.
- gagíst, -ă, gagiști, -ste** (< fr.) s. m. și f. 1. Actor nesocietar, angajat temporar (cu leafă). 2. s. m. Muzicant angajat cu leafă într-o fanfară militară.
- gálben, galbeni** (moșt. din lat.) s. m. Termen generic indicând vechile monede de aur, al căror curs a variat în timp și țări și care au circulat și în Țările Românești.
- galenísm** (< fr.) s. n. Veche teorie medicală conform căreia bolile ar fi cauzate de ruperea echilibrului dintre umori.
- galénță** s. f. v. **galenți**.
- galénți** (< ngr.) s. m. pl. Papuci (cu talpă) de lemn. [Var.: *galénță* (pl. *galențe*) s. f.].
- galéră, galere** (< fr.) s. f. Veche navă militară sau comercială, cu vâsle, două catarge și două pânze, mânuită de obicei de sclavi sau de condamnați.
- galerián, galerieni** s. m. Condamnat la galere.
- gáleșă** (< magh.) s. f. (Rar) Gogoasă de ristic.
- galión, galioane** (< ngr., fr., it.) s. n. Veche navă militară sau comercială. [Pr.: *-li-on*].
- galióngiu, galiongii** (< tc.) s. m. Marinar de pe un galiion.
- galiótă, galiote** (< fr.) s. f. Corabie ușoară de pescuit, cu fundul plat și cu două catarge, folosită în trecut, îndeosebi de olandezi.
- gardíst, gardiști** (*gardă* + suf. *-ist*) s. m. Agent de poliție care făcea de pază în trecut pe străzile unui oraș; sergent de stradă. [Var.: *vardíst* s. m.].
- garsón, garsoni** (< fr.) s. m. Bărbat sau tânăr care servea într-un local de consum.
- gavanós, gavanoase** (< tc.) s. n. (Mold.) Borcan pentru dulceață; vas de lut smălțuit; oală (pentru vin).
- gavótă, garote** (< fr.) s. f. Vechi dans francez în doi timpi, cu o mișcare moderată; melodie după care se executa acest dans.
- gaz** (< fr.) s. n. Muselină subțire.
- găietán** s. n. v. **găitan**.
- găietánát, -ă** adj. v. **găitánat, -ă**.
- găitán, găitane** (< tc.) s. n. 1. Fir de metal sau șiret (împletit ori răsucit) de lână, mătase etc., cusut ca ornament la unele

- obiecte de îmbrăcăminte. 2. Împletitură făcută din găitane (1), care înlocuia platoșa în oastea Moldovei din evul mediu. [Pr.: *gă-i-*. – Var.: *găietán* s. n.].
- găitánár, găitánari** (*găitan* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care confecționa sau vindea găitane (1). [Pr. *gă-i-*].
- găitánát, -ă, găitánați, -te** (*găitan* + suf. *-at*) adj. Împodobit cu găitane (1). [Pr.: *gă-i-*. – Var.: *găietánát, -ă* adj.].
- găitánărie, găitánării** (*găitánar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Prăvălie în care se făceau sau se vindeau găitane (1). 2. Meseria de găitánar. [Pr.: *gă-i-*].
- găitáni, găitánesc** (< *găitan*) vb. IV. Tranz. A răsuci, a împleti găitane (1).
- gălbení, gălbenesc** (< *galben*) vb. IV. Trans. și refl. (Pop.) A (se) îngălbeni. [Var.: *gălbini* vb. IV].
- gălbenít, -ă, gălbeniți, -e** adj. (Pop.) Îngălbenit.
- gălbíní** vb. IV v. **gălbeni**.
- găleátă, găleți** (moșt. din lat.) s. f. 1. Veche măsură de capacitate pentru lapte, brânză, cereale, a cărei valoare a variat în timp, pe regiuni și după produse; *p. ext.* conținutul acestei măsuri. 2. (Țările Române, în evul mediu) Dare, dijmă în cereale și fân.
- găletár, găletari** (*găleată* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaș însărcinat cu strângerea găleții (2).
- găletărít** (*găleată* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit pe gălețile de produse.
- gărdurár, gărdurari** s. m. Slujbaș însărcinat cu încasarea gârdurăritului.
- gărdurărít** s. n. Complex de dări și gloabe impuse viilor din regiunea dealurilor muntene.
- găvoázdă** s. f. v. **găvozd**.
- găvózd, găvoazde** (< sl.) s. n. Cui (de fier) [Var.: *găvoázdă* s. f.].
- găvozdí, găvozdesc** (< sl.) vb. IV. 1. Intrans. A bate găvoazde în ceva. 2. Tranz. A țintui cu găvoazde; *spec.* a răstigni, bătând mâinile și picioarele cu găvoazde pe cruce.
- gázár, găzari** (*gaz* + suf. *-ar*) s. m. Vânzător (ambulant) de petrol lampant.
- găzdoáie, găzdoaie** (*gazdă* + suf. *-oaie*) s. f. (Reg.) 1. Stăpâna casei (în raport cu oaspeții sau cu chiriașii); gospodină. 2. Chiaburoaică. [Pr.: *-doa-ie*].
- gălcevíre, gălceviri** (< *gălcevi*) s. f. (Pop.) Ceartă, neînțelegere.
- gâmbosi, gâmbosesc** vb. IV. Tranz. (Transilv.) A înșela, a amăgi pe cineva.
- gâmfá, gâmf** (moșt. din lat., cf. *îngâmfá*) vb. I. Intrans. și refl. (Rare) A (se) îngâmfá.
- gârbă** (< sl.) s. f. Spate, spinare.
- gârlitá** (cf. sb., bg.) s. f. (Rare) Lanț de fier cu care se legau de gât condamnații.
- gâtlán, gâtlane** (*gâlt* „gât” + suf. *-an*) s. n. (Reg.) Gât.

- gealát**, *gealați* (< tc.) s. m. Călău, gâde [Var.: *gelát* s. m.].
- geamálă**, *geamale* (< tc.) s. f. Momâie având forma unei femei uriașe, cu două capete și patru mâini în care intra un om și juca, pe vremuri, pe străzi, din ziua de Paști până după Moși.
- geambás**, *geambași* (< tc.) s. m.
1. Intrigant, amăgitor, înșelător.
2. Hoț, tâlhar.
- geambășie**, *geambășii* (*geambaș* + suf. *-ie*) s. f. Intrigă, înșelătorie, tragere pe sfoară.
- geánă**, *gene* (moșt. din lat.) s. f. Pleoapă (a ochiului).
- geanfés**, *geanfesuri* (< tc.) s. n. Un fel de tafta subțire. [Var.: *ceanfés* s. n.]
- geántă**, *gente* (< tc.) (Ț. Rom.) Cartușieră.
- gear**, *gearuri* (< tc.) s. n. 1. Șal oriental (indian); postav oriental foarte fin, cu flori cusute de mână. 2. (Dobr.) Maramă; broboadă de lână.
- gebhanéá**, *gebhanale* (< tc.) s. f. (În opoziție cu *tophana*) Muniție de război, constând mai ales din materii explozive.
- gelát** s. m. v. **gealat**.
- gelep**, *gelepi* (< tc.) s. m. Negustor de vite, străin (turc, armean sau grec), care venea, în Țările Românești să cumpere oi pentru a le vinde apoi la Constantinopol. ♠ *Gelep-bașa* = staros-tele gelepilor.
- generós**, *-oásă*, *generoși*, *-oase* (< fr., lat.) (Rar) adj. De neam (mare), de viță sau rasă (bună); nobil.
- gentil**, *-ă*, *gentili*, *-e* adj. (< fr., it.) Drăguț, plăcut; nostim.
- genúne** s. f. 1. Cantitate de apă foarte mare adunată prin întrepunerea cursului unei ape.
2. Mare. 3. Mulțime mare de oameni.
- geráh**, *gerahi* (< tc.) s. m. Chirurg. [Var.: *țeráh* s. m.]
- geremeá**, *geremele* (< tc.) s. f. 1. Amendă, pedeapsă în bani, gloabă. 2. Plată. 3. (Ț. Rom.) Lucru de calitate proastă sau de clacă.
- geremetisi**, *geremetisesc* vb. IV. Tranz. A amenda.
- gerg**, *gerguri* (< it.) s. n. Jargon.
- gerét** s. n. v. **gerid**.
- gerid**, *geriduri* (< tc.) s. n. 1. Băț mai gros (având lungimea de peste un metru) în formă de sulită, cu care turcii jucau pe vremuri jocul numit gerid (2). 2. *P. ext.* Numele unui joc turcesc în care călăreții (peste o sută) aruncau, din galop, geridul (1) spre adversar și pe care trebuia să-l prindă tot din goana calului. [Var.: *gérét* s. n.].
- gevreá**, *gevrele* (< tc.) s. f. Batistă de mătase sau de pânză fină brodată cu fir de mătase și cu fluturași.
- gheaúr** s. m. v. **ghiaur**.
- ghecét**, *gheceturi* (< tc.) s. n. Vad, trecătoare. [Var.: *ghecít* s. n.]
- ghecít** s. n. v. **ghecet**.
- ghélai** interj. (< tc.) (Pop.) Haide! Vino!
- ghelír**, *gheliruri* (< tc.) s. n.

1. Venit. 2. (Fam.) Venit neașteptat, câștig obținut fără muncă; chilipir.
- ghenárie** (< sl.) s. m. Ianuarie.
- ghenerál** s. m. (Pop.) General.
- ghenerár** s. m. (Pop.) General.
- ghenicón** (< ngr.) s. m., adv.
1. s. m. General. 2. adv. Îndeobște, în general.
- gherdán, gherdane** (< tc.) s. n.
1. Șirag de mărgăritare sau de pietre scumpe purtat odinioară de cucoane; salbă de măргеle sau de galbeni purtată la țară.
2. *P. ext.* Cunună. [Var.: *ghior-dán* s. n.].
- gherghir, gherghire** (< tc.) s. n. (Mold.) Beci sau cameră boltită (cu obloane metalice la ușă și la ferestre) în care, odinioară, se ascundeau obiectele de preț din casă, pentru a fi cruțate de incendiu sau de jafuri. [Var.: *ghevghir* s. n.]
- ghermesút, ghermesuturi** (< tc.) s. n. Un fel de stofă de mătase sau de atlas. [Var.: *ghermeșít* s. n.]
- ghermeșít** s. n. v. **ghermesut.**
- ghevghír** s. n. v. **gherghir.**
- ghiaúr, ghiauri** (< tc.) s. n. Denumire disprețuitoare dată în trecut de turci popoarelor de altă religie decât cea mahomedană. [Pr.: *ghia-ur.* – Var.: *gheaúr* s. m.]
- ghibelín, ghibelini** (< it., cf. fr.) s. m. Membru al unei grupări politice din Italia feudală, care sprijinea pe împărații germani în lupta acestora împotriva puterii papale și a guelfilor.
- ghídi** (< tc.) interj. (Adesea repetat, înaintea unui termen care exprimă o mustrare sau o amenințare) Ia te uită...! ce mai...!
- ghidúș, ghiduși** (*ghidi* + suf. *-uș*) s. m. (Mold.) Bufon, paiată.
- ghicelíc** s. n. v. **ghigilic.**
- ghigár, ghigari** (*ghigă* + suf. *-ar*) s. m. (Rar) Persoană care păzește porcii, porcar.
- ghigilic, ghigilice** (< tc.) s. n. Scufie de noapte. [Var.: *ghicelíc* s. n.]
- ghildă, ghilde** (< fr.) s. f. 1. Asociație de ordin economic, politic și religios, constituită în apusul Europei la începutul epocii feudale. 2. Asociație de negustori, constituită în Europa în epoca feudală; breaslă.
- ghimie, ghimii** (< tc.) s. f. Corabie (mică).
- ghimigiú, ghimigii** (< tc.) s. m. Marinar.
- ghinărár** s. m. (Pop.) General.
- ghintuí, ghintuiesc** (*ghint* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. A fereca, a țintui cu ghinturi o armă (un buzdugan, o ghioagă etc.).
- ghintuít, -ă, ghintuiți, -te** (< *ghintui*) adj. (Despre buzdugane, ghioage etc.) Ferecat cu ghinturi.
- ghioágă, ghioage** s. f. 1. Veche armă de luptă, alcătuită dintr-un fel de ciomag (de lemn sau de fier) cu capătul bombat și ghintuit. 2. *P. restr.* Capătul bombat, de obicei ghintuit, al unei ghioage (1).

ghioldăș, *ghioldăși* (< tc.) s. m. Tovarăș. [Var.: *ioldăș* s. n.]

ghionghionéle (< tc.) s. f. pl. Maniere afectate, în scopul de a se face plăcut.

ghionghioní, *ghionghionesc* vb. IV. Tranz. A face fașoane.

ghiordán s. n. v. **gherdan**.

ghiordie, *ghiordii* (< tc.) s. f. Giubea (lungă) care se purta în trecut, iarna, peste biniș.

ghiordúm, *ghiordumuri* (< tc.) s. n. (Mold.) Numele unui joc de cărți. [Var.: *ghiurdúm* s. n.]

ghiuleá, *ghiulele* (< tc.) s. f. Proiectil sferic, folosit la tunurile de tip vechi, cu țeava neghintuită.

ghiulúș (< magh.) s. n. Adunare, întrunire; *spec.* adunare a corpurilor legiuitoare, care alegea domnul Ungariei.

ghium, *ghiumuri* (< tc.) s. n. Ibric de aramă.

ghiumbrúc, *ghiumbrucuri* (< tc.) s. n. Vamă.

ghiundelic, *ghiundelicuri* (< tc.) s. n. Salariu.

ghiurdúm s. n. v. **ghiordum**.

ghiuvergileá (< tc.) s. f. Salpetru, silitră.

ghizdav, *-ă*, *ghizdavi*, *-e* (< sl.) adj. Frumos; grațios, elegant, plăcut.

giláluí, *giláluiesc* (< magh.) vb. IV. Tranz. 1. A urí. 2. A urmări, a persecuta. 3. A invidia; a râvni.

ginecéu, *ginecee* (< fr., lat.) s. n. 1. (La vechii greci și turci) Parte a locuinței rezervată femeilor;

harem. 2. Loc rezervat femeilor în vechile biserici creștine.

gingenă s. f. (Mold. și Transilv.) Gingie.

gingină s. f. (Mold. și Transilv.) Gingie.

gingirlíu, *-fe*, *gingirlíi* (cf. tc.) adj. (Ț. Rom.) (Despre cafeaua turcească) Cu caimac.

gint, *ginture* (< lat.) s. n. 1. Neam. 2. Popor, mulțime, norod.

giolár, *giolari* (*giol* + suf. *-ar*) s. m. Jucător (priceput) de arșice.

giubeá, *giubele* (< tc.) s. f. 1. Haină largă și lungă de postav (fin) adesea căptușită cu blană, purtată odinioară de boieri deasupra anterului sau de boieroaice, sub biniș. 2. Haină largă și lungă de postav, purtată de preoți și, în unele locuri, de țărani.

giubelíu, *giubelii* s. m. Boier cu giubea, *fig.* persoană cu idei învechite, retrograd.

giudeá, *giudeale* (< tc.) s. f. (Răr) Suliță, lance.

giugiúic (< tc.) adj. invar. (Fam.) Drăguț, plăcut, nostim.

giungiurlíu, *-íe*, *giungiurlíi* adj. (Răr) (Despre oameni) Drăguț, nostim.

giumbúș, *giumbușuri* (< tc.) s. n. Caraghiozlâc, năzdrăvănie; giumbușluc.

giurgină, *giurgine* (< tc.) s. f. 1. Femeie din Georgia. 2. Dans de origine turcească, cu figuri și gesturi caraghioase.

giuvalér, *giuvaliere* (< tc.) s. n.

- Obiect de podoabă lucrat artistic din metal prețios și pietre scumpe; bijuterie, sculă. [Pr.: *va-ier*. – Pl. și: *giuvaieruri* – Var.: (Mold.) *juvaér* s. n.]
- giuvaiergerie**, *giuvaiergerii* (*giuvaiergiu* + suf. *-ărie*) s. f.
1. Arta giuvaiergiului; lucrare făcută de giuvaiergiu. 2. Atelierul sau prăvălia giuvaiergiului. [Pr.: *-va-ier-*].
- giuvaiergiu**, *giuvaiergii* (< tc.) s. m. Persoană care făcea sau vindea bijuterii; bijutier; (Transilv.) argintar. [Pr.: *-va-ier-*. – Var. (Mold.) *juvaiergiu* s. m.]
- giúvan**, *giuvani* (< it.) s. m. (Rar) Pederast, buzerant.
- gladiatór**, *gladiatori* (< fr., lat.) s. m. (În Roma antică) Bărbat (sclav) care se lupta în arenă cu un altul sau cu fiarele sălbătice. [Pr.: *-di-a-*].
- gládium**, *gladiumuri* (< lat.) s. n. Sabie cu două tășuri, folosită de romani.
- glanț** (< germ.) s. n. (Pop.) Piele acoperită cu un strat de lac.
- glas**, *glasuri* (< sl.) s. n. 1. Cuvânt. 2. (Pop.) Vot. 3. Cerere. 4. Vestе, știre.
- glásnică**, *glasnice* (*glas* + suf. *-nică*) s. f. Vocală.
- glási**, *glásesc* (< sl.) vb. IV. 1. Intrans. și refl. A se tângui, a se plânge, a se boci (cu glas tare). 2. Trans. și intrans. A grăi, a vorbi.
- glásuf**, *glásuiesc* (*glas* + suf. *-ui*, cf. *glási*) vb. IV. 1. Refl. A se
- văita, a se tângui, a se plânge, a boci cu (glas tare). 2. Trans. și intrans. A cânta, a intona. 3. Trans. A cuvânta. ♦ *Fig.* A corespunde, a coincide.
- glásuitór**, *-oăre*, *glásuitori*, *-oare* (*glásui* + suf. *-tor*) adj. (Despre păsări) Cântător. [Pr.: *-su-i-*].
- gligán**, *gligani* (< bg.) s. m. Porc mistreț.
- gloábă**, *gloabe* (< sl.) s. f. (Ț. Rom. și Mold.) 1. Pedepsă sau despăgubire (în bani), amendă care se aplica în trecut cuiva ca urmare a săvârșirii unor delictе sau crime. 2. Cal slab (prăpădit și bătrân), mârțoagă, cu care se plăteau, conform obiceiului, amenzile. 3. Taxă care se plătea în trecut în scopul interzicerii re-deschiderii unui proces.
- gloátă**, *gloate* (< sl.) s. f. 1. Adunare, sobor. 2. Mulțime care urmează pe cineva; suită. 3. Unitate de infanterie, pedestrimе (recrutată de boieri din țărănime); oaste de țară. 4. (În evul mediu târziu) Armată destinată pentru apărarea țării și recrutată, în caz de război, din cei care au făcut în tinerețe serviciul militar și nu mai sunt în rezervă. 5. (În evul mediu) Masa poporului, compusă mai ales din țărani aserviți și din orașenimea săracă și mijlocie.
- globí**, *globesc* (< *gloabă* sau < sl., bg.) 1. A aplica cuiva o gloabă (1). 2. (Reg.) A prăda, a jefui.

- globîre** (< *globi*) s. f. Amendă în bani.
- globît, -ă, globîți, -te** (< *globi*) adj. (Despre oameni) Amendat; (despre vite) reținut drept amendă, poprit, închis la obor.
- glóbñic, globnici** (< sl.) adj. Slujbaş însârcinat cu încasarea gloabei.
- glosár, glosare** (< lat., fr.) s. n. Dicționar; (rar) vocabular.
- glotăș, glotași** (*gloată* + suf. -aș) s. m. Soldat pedestru, care făcea parte dintr-o gloată (4).
- glupáv, -ă, glupavi, -e** (< bg.) adj. (Rar) Prost.
- góciman, gocimani** (< germ.) s. m. (Transilv.) Epitrop (la biserică).
- gogléze** s. f. pl. Vorbe frumoase (și fără însemnătate) spuse cuiva; afirmații, declarații lipsite de consistență; complimente. [Var.: *goglezi* s. f. pl.].
- goglézi** s. f. pl. v. *gogleze*.
- golí, golesc** (< *gol*) vb. IV. Tranz. 1. A despuia pe cineva (de ceva, mai ales de haine sau de avere), a jefui, a prăda. 2. A fi lipsit (de ceva).
- gologán, gologani** s. m. Monedă de aramă; *spec.* piesă de zece bani; (Ț. Rom.) ban.
- gonáci, gonaci** (*goni* + suf. -aci, cf. bg.) 1. Călăreț ușor înarmat, în vechea armată, trimis ca cercețas. 2. Persoană care persecută, prigonitor.
- gonfalonier, gonfalonieri** (< it.) s. m. 1. Purtătorul steagului sau înșinelor unui stat, unui oraș,
- unei instituții în vechile republici italiene. 2. Numele unor magistrați superiori din vechile republici italiene.
- goní, gonesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A persecuta, a prigoni. 2. *Fig.* A urmări (o țintă, un ideal), a umbla (după ceva), a tinde (la ceva).
- gospod** (< sl.) adj. invar. Domnesc.
- gospodár, gospodari** (bg., sb.) s. m. Domnitor, prinț.
- gospodín** (< sl.) s. m. Domn, Dumnezeu.
- gospójdă** (< sl.) s. f. Doamnă (soția domnitorului).
- gorștinár** s. m. v. *goștinar*.
- górștină** s. f. v. *goștină*.
- gorștinărit** s. n. Goștină.
- goștinár, goștinari** (*goștină* + suf. -ar) s. m. Slujbaş însârcinat cu încasarea goștinei. [Var.: *gorștinár* s. m.].
- góștină, goștini** s. f. (Mold. și Ț. Rom., sec. XV–XIX) Dare pe oi (și pe porci). [Var.: *górștină* s. f.].
- goștini, goștinesc** (< *goștină*) vb. IV. Tranz. A impune pe cineva la plata goștinei.
- góștiniță** (*goștină* + suf. -iță) s. f. (Mold.) Goștină.
- gótov, gotovi** (< sl.) adj. m. (Despre bani) Gata (peșin, în numerar).
- gotoví, gotovesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) pregăti, a (se) prepara, a fi gata; a (se) găti.
- graf** s. m. v. *grof*.

gramatic s. m. v. **grămătic**.

grandiozitate, *grandiozități* (< *grandios* + suf. *-itate*) Grandoare, măreție [Pr.: *-di-o-*]

grăpă s. f. Steag.

grătie, *gratii* (moșt. din lat.) s. f. Grătar (ca instrument de tortură).

gratulă, *gratulez* (< lat., it.) vb. I. A felicita.

gratulăție, *gratulații* (< lat.) s. f. Felicitare.

grațios, *-oasă*, *grațioși*, *-oase* (< lat., it., cf. fr.) Binevoitor, prietenos. [Pr.: *-ți-os*].

grămătic, *grămăticii* (< ngr.) s. m. 1. Cântăreț la biserică, psalt, dascăl. 2. Scriitor într-o cancelarie publică sau particulară, domnească sau bisericească, îndeplinind funcția și de secretar ori contabil; logofăt, diac, pisar. [Var.: *gramatic* s. m.]

grămăticie, *grămăticiei* (*grămătic* + suf. *-ie*) s. f. Cancelarie.

greăță (*greu* + suf. *-eață*) s. f. 1. Greutate care apasă asupra unui lucru. 2. Greutatea de a învinge sau de a suporta ceva, efortare de a săvârși ceva; dificultate. 3. Greutate provenită din asuprire, persecuții, neajunsuri, injurii sau sila pe care ți-o provoacă alții.

grechioasă, *grechioase* adj. f. Îngreunată, însărcinată, grea.

gref, *grefuri*, s. n., *grefi*, s. m. (< bg.) (Ț. Rom. și Mold.) Veche măsură de lungime egală cu a șaisprezecea parte dintr-un cot.

greime (*greu* + suf. *-ime*) s. f.

1. Greutate. 2. Mulțime (de ființe); *spec.* grosul unei armate.

greș, *greșuri* (< *greși*) s. n. Greșală; sminteală.

grésălă, *greșle* s. f. Veche monedă care a circulat la începutul sec. XVIII.

greșit, *-ă*, *greșiți*, *-te* (< *greși*) adj. (Reg.) Care este vinovat pentru o greșală săvârșită.

greu, *grea* (moșt. din lat.) adj., adv. 1. (Care se poartă) rău sau este dușmănos față de cineva. 2. (Care este) rău, aspru.

griji, *grijesc* (< bg.) vb. IV. Tranz, intrans. și refl. A fi îngrijorat, a se teme (că se poate întâmpla un rău), a-i păsa cui-va de ceva; a se îngriji.

grijnic, *-ă*, *grijnici*, *-ce* (*griji* + suf. *nic*) adj. Grijuliu.

grivnă, *grivne* (< sl.) s. f. 1. Brățară purtată de femei ca podoabă. 2. Măsură pentru greutate. 3. Veche monedă rusească de argint, valorând 10 copeici, care a circulat și în Țările Românești.

gróbnic (< sl.) s. n. 1. Pânză de înfășurat corpul unui mort; păioară, giulgiu, lînțoliu. 2. Loc de îngropare; gropniță (1).

grof, *grofi* (< magh.) s. m. (Transilv.) Mare latifundiar maghiar sau german având titlul de conte. [Var.: *graf* s. m.]

grofesc, *-ească*, *grofești* (*grof* + suf. *-esc*) adj. Care aparține grofilor, privitor la grofi.

- grofoaie**, *grofoaie* (*grof* + suf. *-oaie*) s. f. Soția grofului; contesă.
- gromóvnic**, *gromovnice* (< sl.) s. n. Carte populară cu caracter astrologic care cuprinde preziceri asupra soartei omului, viitorului și asupra stării timpului, pe baza interpretării tunetelor și fulgerelor în raport cu zodia în care se produc.
- grópnită**, *gropnițe* (< bg.) s. f. 1. Loț de îngropare; *spec.* criptă, cavou; grobnic. 2. Groapă veche făcută în pământ care ar fi servit la ascunderea bucatelor, uneltelor etc. sau și a oamenilor, în timpul năvălirilor barbare.
- gros**, **groasă**, *groși*, *groase* (moșt. din lat.) adj., adv., s. n. 1. adj. Incult; bătăran, necioplit, grosolan, moic, prost. 2. adv. În linii mari, superficial, în mod grosolan. 3. s. n. Scândură, din temniță, prevăzută cu găuri, în care se fixau cu lacăt picioarele celor arestați. 4. s. n. *P. ext.* Temniță.
- grosărie** (*gros* + suf. *-ărie*) s. f. Pedepsă în bani care se lua de la cei închiși la gros (4); grosărit.
- grosărit** (*gros* + suf. *-ărit*) s. n. Pedepsă în bani luată de la cei închiși la gros; grosărie.
- grosime** (*gros* + suf. *-ime*) s. f. 1. Grosul (unei armate). 2. Purtare de om necioplit; bătărănie, prostie.
- grosomán**, *grosomani* (*gros* + suf. *-oman*) s. m. 1. Om gros și greoi. 2. Om grosolan.
- groș**, *groși* (< germ., pol.) s. m. 1. Veche monedă străină, de argint, de grosime mai mare, care a circulat în vestul și centrul Europei și care a pătruns și în Țările Românești. 2. Monedă de argint, emisă în Moldova în sec. XIV.
- groșiță**, *groșite* (*groș* + suf. *-iță*) s. f. 1. Veche monedă de argint, emisă în Austria, a cărei valoare a variat în diverse perioade și care a circulat și în Țările Române. 2. Veche monedă mică de aramă emisă în Polonia, care a circulat și în Țările Românești. [Acc. și: *gróșită*].
- grozáv**, **-ă**, *grozavi*, *-e* (< bg.) adj. Care inspiră groază prin urâtenia și diformitatea sa; urât, diform, schilod.
- grozăvi**, *grozăvesc* (< *grozav*) Tranz. și refl. A (se) face urât, a (se) schimonosi, a (se) sluiți.
- grumb**, **-ă**, *grumbi*, *-e* (< sl.) adj. Aspru, ordinar, dur, necioplit, moic.
- grumbav**, *grumbavi* s. m. Meșter prost.
- guard**, *garzi* (< it.) s. m. Soldat sau, *p. ext.*, ofițer, agent însărcinat cu paza.
- gubáv**, **-ă**, *gubavi*, *-e* (< sb.) adj. Lepros.
- gubăvie** (*gubav* + suf. *-ie*) s. f. Lepră.
- gubérnie**, *gubernii* (< rus.) s. f. Unitate teritorială administra-

tivă, în vechea Rusie. [Acc. și: *gubernie*].

guelf, *guelfi* (< it., fr.) s. m.

Membru al unei grupări politice din Italia feudală, care sprijinea pe papi împotriva împăraților germani și a ghibelinilor.

gugimán s. n. v. **gugiumán**.

gugiumán, *gugiumane* (< tc.)

s. n. 1. Căciulă de samur cu fundul de culoare albă (pentru

domnitori și beizadele) sau de culoare roșie (pentru boieri) ca semn al demnității lor. 2. *P. ext.* Căciulă purtată de evreii bigoți.

[Var.: *gugimán* s. n.]

gurguiá, *gurguiéz* (< *gurgui*)

vb. IV. Refl. A se îngâmfă, a se fuduli, a se făli.

gúrnă (< ngr.) s. f. (Rar) Urnă funerară.

hac, (3) *hacuri* (< tc.) s. n. (Mold.) 1. Ceea ce trebuie să dea cineva după drept; (răsplată); simbrie, leafă, salariu. 2. (Ani de) serviciu. 3. Cheltuieli (de gospodărie).

hadâm s. m. v. **hadâmb**.

hadâmb, *hadâmbi* (< tc.) s. m. Eunuc, scopit, castrat. [Var.: *hadâm* s. m.]

hagî s. m. v. **hagiu**.

hagialâc, *hagialâcuri* (< tc.) s. n. Pelerinaj făcut de un creștin sau de un mahomedan într-unul din locurile sfinte (Ierusalim pentru creștini și Mecca pentru mahomedani). [Var.: *agialâc* s. n.]

hagîu, *hagii* (< tc.) s. m. 1. Creștin sau mahomedan care a fost în hagialâc pentru a se închina. 2. (În forma *hagi* și urmat de un nume propriu) Titlu de onoare dat celor care au făcut o astfel de călătorie. [Var.: *hagî* s. m.]

hagîică (cf. bg.) s. f. Soția hagiului; femeie care a făcut o călătorie la locurile sfinte.

hahâm, *hahami* (< tc.) s. m. 1. Persoană însărcinată cu

tăierea rituală a vitelor și a păsărilor la mozaici. 2. Rabin. ✧ *Haham-bașa* = marele rabin.

haidău, *haidăi* (< magh.) s. m. (Reg.) Păzitor la cirezile de vite mari, mai ales boi și vaci; bouar, văcar.

haidúc, *haiduci* (< bg., sb.) s. m. 1. Soldat de infanterie sau de gardă în armata ungurească. 2. Mercenar ungar în armata română; *p. ext.* soldat român. 3. (Ț. Rom. și Mold., mai ales între 1750 și 1850) Răzvrătit provenind din clasa țărănească asuprită, trăind singur sau în cete, care jefuia pe bogați și îi ajuta pe săraci; haramin.

hain, *-ă, haini, -e* (< tc) adj. Trădător, sperjur; necredincios, rebel.

hainí, *hainesc* (< *hain*) vb. IV. 1. Tranz. A trăda. 2. Refl. A deveni necredincios, a se răzvrăti, a se revolta contra cuiva.

hainlâc, *hainlâcuri* (< tc.) s. n. Trădare, răzvrătire.

halál (< tc.) s. m. 1. Recunoștință. 2. Dar, plocon. 3. (În opoziție cu *haram*) Binecuvântare, noroc, har.

halalí s. n. v. **halaliu**.

halaliú, *halaliuri* (< tc.) s. n.

- Stofă orientală subțire, de mătase și bumbac. [Var.: *halali* s. n.].
- halcă**, *halcale* (< tc.) s. f. 1. Veri-gă, cerc (de metal). ♦ Scoabă sau legătură de fier la ziduri. 2. *Spec.* (La jocul oriental *gerid*) Cerc de fier prin care jucătorii își treceau, din fuga calului, sulița sau *geridul*; *p. ext.* jocul însuși.
- haldéu**, *haldei* (< sl.) s. m. Pore-clă dată de călugări preoților de mir. ♦ (Rar) Rabin.
- haleá** (< tc.) adv., adj. invar. 1. Adv. Acum, în timpul de față, actual. 2. Adj. (Despre boieri, în opoziție cu *paia*, cel investit cu un rang onorific sau cu *mazil*, cel pus în disponibilitate) În serviciu, în funcție, în activitate.
- halebárdă**, *halebarde* (< fr.) s. f. (În evul mediu). Armă în formă de lance, terminată cu un vârf de fier ascuțit, prevăzut cu o secure, pe o parte și cu un cârlig, pe partea opusă. [Var.: *alebárdă* s. f.].
- halebardiér**, *halebardieri* (< fr.) s. m. Soldat înarmat cu o halebárdă. [Pr.: *-di-er*. – Var.: *alebardiér* s. m.].
- halép**, *halepuri* (< tc.) s. n. (Mold.) Cotul de Alep, întrebuițat odinioară ca unitate de măsură pentru lungime, echivalând cu 0,69 m.
- halt**, *halturi* (< ngr.) s. n. (În epoca fanariotă) (Mai ales la pl.) Palavre, mofturi, vorbe goale.
- halvagerie** s. f. Locui unea se făcea sau prăvălia în care se vindea halva.
- halvagiú**, *halvagii* (< tc.) s. m. Persoană care prepara sau vindea halva.
- halvét** (< tc.) s. n. (În epoca fanariotă) Convorbire particulară, secretă.
- hamailáu** (< tc.) s. n. (În epoca fanariotă) Talisman împotriva deochiului sau a vrăjii; medalion. [Var.: *hamaili* s. n.]
- hamaili** s. n. v. **hamailáu**.
- hamalác** (< tc.) s. m. Meseria hamalului; muncă de hamal. ♦ *Hamalbaş* = Mai-marele peste hamalii sătrăriei.
- hangér** s. n. v. **hanger**.
- hamút**, *hamúturi* (< bg., rus.) s. n. Gâtar (la ham).
- han¹**, *hani* (< tc.) s. m. Titlu purtat în evul mediu, de conducătorii mongoli, printre care și cei tătari, în special cei din Crimeea, și preluat de suveranii multor țări din Orient; persoană care avea acest titlu.
- han²**, *hanuri* (< tc.) s. n. 1. Clădire mare cu încăperi multe și spațioase, dispuse împrejurul unei curți mari, un fel de caravanserai cu ziduri înalte și porți căptușite cu fier, în care se adăposteau odinioară mărfurile, averile și persoanele în vremuri de revoltă. 2. Edificiu public (cu ospătărie), situat la marginea sau la răscrucea drumurilor, unde trăgeau peste noapte mai

- ales neguțătorii, dar și drumeții (cu caii și căruțele lor).
- hanáp** s. n. (În evul mediu) Cupă mare de lemn, jasp, metal etc., bogat ornamentată.
- hanát**, *hanaturi* (*han* + suf. *-at*) s. n. 1. Stat, teritoriu condus de un han¹. 2. Domnie a hanilor¹.
- hanámă**, *hanâme* (< tc.) s. f. Femeie din aristocrația turcă.
- hangér**, *hangere* (< tc.) s. m. Pumnal, mare, încovoiat, purtat odinioară de turci sau la brâu ca armă. [Var.: *hamgér* s. n.].
- hangioáică**, *hangioaice* (*hangiu* + suf. *-oaică*) s. f. (Rar) Hangiță.
- hangióc**, *-ă*, *hangioc*, *-oace* s. m. și f. Birtaș; econom.
- hangítă**, *hangite* (*hangiu* + suf. *-ită*) s. f. Soția hangiuului; femeie care ține un han²; hangioaică.
- hangíu**, *hangii* (< tc.) s. m. Persoană care ține un han².
- hanlác** (< tc.) s. n. Rangul de han¹.
- hansă**, *hanse* (< germ., fr.) s. f. (În evul mediu) Asociație, uniune, companie comercială și politică a orașelor de pe litoralul Mării Baltice și Mării Nordului.
- hanseátic**, *-ă*, *hanseatici*, *-ce* (< germ., fr.) adj. Privitor la hansă, al hansei, de hansă.
- han-tătár**, *han-tătari* (*han*¹ + *tătár*) s. m. Hanul tătarilor.
- har**, *haruri* (< sl.) s. n. 1. Milă, îndurare (acordată cuiva), îngăduință. 2. Dar sau răsplată acordată cuiva ca un semn de bunăvoință sau ca o favoare deosebită. 3. Beneficiu, folos.
- harabá**, *harabale* (< tc.) s. f. (Mold.) Căruță mare de transport (de persoane sau mărfuri), trasă de doi cai sau de două vite.
- harabágie** s. f. Meseria de harabagiu; cărușie.
- harabágiésc**, *-ească*, *harabagi-esti* adj. Referitor la harabagiu.
- harabagilác** (< tc.) s. n. Dare pe care o plăteau harabagiii la bariera târgurilor.
- harabágú**, *harabagii* (< tc.) s. m. Căruțaș care transporta cu plată oameni sau mărfuri, în haraba; *spec.* căruțaș evreu. [Var.: *arabágú* s. n.]
- harác**, *harace* (< ngr.) s. n. 1. Instrument de tras linii pentru a scrie drept. 2. *P. ext.* Spațiul dintre liniile unei hârtii liniate. [Var.: *harág* s. n.]
- haraccíu**, *haracii* (< tc:) s. m. Slujbaș însărcinat cu strângerea haraciului. ♠ *Hărăci-bașa* = mai-marele peste haracii.
- haráci**, *haraciuri* (< tc.) s. n. 1. Tribut anual pe care îl plăteau țările vasale Imperiului Otoman; *p. ext.* birul scos în Țările Românești pentru plata acestui tribut. 2. Una dintre cele patru rate în care se achitau dările.
- harág** s. n. v. **harac**.
- harám** (< tc.) s. n. Lucru (mai ales bani) luat pe nedrept, în jaf, cu hapca.

- harámbaşă**, *harambaşi* (< tc.) s. m. (Reg.) Căpitan de hoji sau de haiduci.
- haramgíu**, *haramgii* s.m. Om nelegiuit, fără milă.
- haramín**, *haramini* (< tc., bg., sb.) s. m. (Reg.) Haiduc (3).
- harasládisi**, *harasládiesc* vb. IV. Tranz. A adjudeca.
- harasládismă** s. f. Adjudecare.
- haráp** s. m. v. **arap**.
- hareá** s. f. Un fel de tafta groasă, cu ape.
- haréci** (< tc.) interj., subst. **1.** interj. Strigăt cu care conducătorul unei licitații invita publicul să cumpere lucrul scos la licitație sau cu care se încheia licitația. **2.** subst. Prețul pe care un lucru l-a dobândit la licitație. **3.** subst. Adjudecare. [Var.: *aréci* interj., subst.].
- hareciluí**, *hareciluiesc* (< tc.) vb. IV. Tranz. A licita, a scoate la mezat.
- harém**, *haremuri* (< tc.) s. n. **1.** Apartamentele, interzise bărbaților străini, în care locuiesc femeile (cadânele) mahomedanilor (în special ale turcilor). **2.** *P. ext.* Totalitatea femeilor din harem (împreună cu servitoarele și slujbașii haremului). **3.** *P. anal.* (În epoca fanariotă) Parte a palatului domnesc rezervată soției domnitorului și femeilor de la curte de sub supravegherea ei. **4.** *P. ext.* Doamna și domnițele (cu suita lor) sau soția, fiicele și tovară-
- șele lor (împreună cu slujitorimea) de la curțile boierești.
- hárřá** s. f. Harpă.
- hargilác** (< tc.) s. n. (Rar) Chel-tuială.
- harhál**, *harhaluri* (< ngr.) s. n. (Rar) Salbă, colan.
- harmátă**, *harmate* (< pol.) s. f. (Mold. și Bucov.) Tun. [Pl. și: *harmăți*].
- harșá**, *harșale* (< tc.) s. f. Postav sau bucată de stofă sau de alt material (împodobit cu cusături și ornamente), întrebuințate ca țol sau pus pe cal sub șa.
- harț** s. n. v. **harță**.
- hárță** (< magh.) s. f. **1.** Încăierare ușoară, ciocnire între avangărzi sau detașamente militare potrivnice; *p. ext.* detașament însărcinat să oprească pe dușman prin încăierări ușoare. **2.** Luptă, bătaie. **3.** Război. **4.** Răzmeriță. [Var.: *harț* s. n.]
- haruspíciu**, *haruspicii* (< lat., fr.) s. m. (În Roma antică) Preot care prezicea viitorul prin examinarea măruntaielor animalelor jertfite.
- hasíchiu**, *hasichii* (< tc.) s. m. Soldat din garda seraiului.
- hásłá** (< pol.) s. f. (Rar) Strigăt de bucurie.
- hat¹**, *haturi* (< tc.) s. n. Ordin sau decret emis de cancelaria sultanului.
- hat²** s. m. v. **at**.
- hatá**, *hatale* (< tc.) s. f. Pagubă; neajuns, belea.
- hatafá** (< tc.) s. f. Stofă scumpă de mătase. [Pr.: *-ta-ia*].

hatálm (< magh.) s. n. Amendă.
határ (< tc.) s. n. 1. (În expr.: *a căuta hatârul*) Considerația cuivă. 2. (În expr.: *a păzi hatârul cuiva*) Interesul. 3. (În expr.) *De hatârul* (unui lucru) = mulțumită, datorită, grație (unui lucru).

hatihumâi, *hatihumaiuri* (< tc.) s. n. Decret imperial.

hatișerîf, *hatișerîfuri* (< tc.) s. n. Ordin sau decret emis de cancelaria Porții Otomane către mării demnitari ai imperiului și către domnii Țărilor Românești, purtând pecetea sultanului pentru executarea întocmai. [Var.: *atișerîf* s. n.]

hátman, *hatmani* (< tc.) s. m. 1. Titlu dat marilor generali sau comandanți ai oștilor polone; *p. gener.* comandant al unei puteri armate. 2. (Mold., din a doua jumătate a sec. XVI) Unul dintre cei dintâi boieri de divan, însărcinat de domn cu comanda întregii armate, al cărei comandant era în timp de pace și de război și care avea și atribuțiile pârcălabului sau portarului Sucevei, pe care l-a înlocuit mai târziu, purtând și titlul de mare-hatman; mare-spătar. 3. (Ț. Rom.) Comandant al zăpciilor de divan. [Acc. și: *harmán*]

hatoaică s. f. v. *atoaică*.

haubiță, *haubițe* (< pol.) s. f. Tun de calibru mare cu țeava scurtă, destinat în trecut a arunca ghiulele și bombele la înălțimi mari; mortară, havan.

havadíș, *havadisuri* (< tc.) s. n. Noutate, veste. [Var.: *havadíș* s. m.]

havadíș s. n. v. *havadis*.

havaét s. n. v. *avaet*.

havaíu, **-ie**, *havaii* (< tc.) adj. Azuriu.

havalagíu, *havalagii* (< tc.) s. m. Slujbaș trimis de Poarta Otomană în Țările Românești, pentru a lua în primire havalelele. [Var.: *havalegíu* s. m.]

havaleá, *havalele* (< tc.) s. f.

1. Ordin, mandat al Porții Otomane, prin care se cereau Țărilor Românești contribuții, în bani sau în natură, și în contul haraciului, care nu se vârsau dintr-o dată sau în întregime la Constantinopol, ci la locul și data prescrisă de Poartă. 2. *P. ext.* Contribuție, în bani sau în natură, cerută prin ordinul Porții, în contul haraciului. 3. Îndatoririle pe care le aveau țărani pe vremea clăcii și a boierescului (2), constând în podvezi, zile de clacă și de meremet etc. 4. Pisc de munte, pripor, ponor.

havalégíu s. m. v. *havalagiu*.

haván, *havanuri* (< tc.) s. n. Mortieră de aruncat bombe; bombardă, pivă, haubiță, havan-top.

havantóp, *havantopuri* (cf. tc.) s. n. Havan. [Pl. și: *havantope*].

hávră, *havre* (< tc.) s. f. (Rar) Sinagogă.

hazdrán s. n. v. *hazran*.

hazná, haznale (< tc.) s. f. 1. Tezaur (public, al domnitorului sau al unui înalt demnitar, destinat pentru acoperirea cheltuielilor unui război, unei armate etc.). 2. Clădire, încăpere a vistieriei, ladă, sac etc. în care erau depuse sau se transportau un tezaur, o sumă mai mare de bani sau alte lucruri de preț; *p. gener. vistierie*. 3. Rezervor de apă. 4. Cișmea. [Var.: *hazneá* s. f.]

haznadár s. m. v. **haznatar**.

haznatár, haznatari (< tc.) s. m. Vistier, tezaurar. [Var.: *haznadár* s. f.]

hazneá s. f. v. **hazna**.

hazrán, hazrane (cf. tc.) s. n. Baston pe care îl purtau, ca însemn al funcției lor, demnitarilor turci, iar în Țările Românești, boierii de rang mai mare și episcopii, primindu-l de la domn. [Var.: *hazdrán* s. n.]

hăicái, hăicăiesc (< sb.) vb. IV. Tranz. A alunga, a goni; a du-
dui.

hăinár, hăinari (*haină* + suf. *-ar*) s. m. Negustor de haine.

hăinărie, hăinării (*haină* + suf. *-ărie*) s. f. Magazin sau prăvălie în care se vindeau haine gata confecționate.

hălăduí, hălăduiesc (< magh.) vb. IV. Intrans. A fugi (de cineva sau de ceva), a se salva prin fugă, a se refugia undeva; a scăpa cu viață (de o primejdie).

hănesc, ească, hănești (*han* + suf. *-esc*) adj. Referitor la han¹ sau subordonat, supus acestuia.

hăníe, hănii (*han* + suf. *-ie*) s. f. Demnitatea sau țara unui han¹.
hărăcér, hărăceri (cf. bg.) s. m. Haracciu.

hărăț, hărăți (< *hărăți*) s. m. (Mold.) 1. Luptător din ceata celor însărcinați de a deschide lupta sau de a opri dușmanul prin mici încăierări. 2. *P. ext.* Viteaz, erou.

hărăți, hărățesc vb. IV. Refl. recipr. (Despre două armate) A se încăiera la harță, a se angaja în luptă cu hărății; a se hărăți.
hărăzeálă, hărăzeli (*hărăzi* + suf. *-eală*) s. f. Donație.

hărăzi, hărăzesc (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A face cuiva (în semn de bunăvoință) un dar, o cinste, o donație; a acorda un drept, un privilegiu, un titlu, o distincție. 2. A dedica, a închina. 3. A destina.

hărăzire, hărăziri (< *harăzi*) s. f. Dar, legat, donație, dedicație.

hărăzít, -ă, hărăziți, -te (< *hărăzi*) adj. Devotat, credincios, fidel.

hărăzítór, -oáre, hărăzítóri, -oare (*hărăzi* + suf. *-tor*) adj. Care hărăzește.

hărăzítúră (*hărăzi* + suf. *-tură*) s. f. Hărăzire.

hărjéate (< magh.) s. f. pl. Tăblițe de joc.

hărmințás, hărmințași s. m. (Transilv.) Funcționar însărcinat cu perceperea hărminției.

hărminție, hărminții (cf. magh.)

- s. f. (Transilv.) (Rar) Dare (plătită de negustori).
- hârșie** s. f. **hârșie**.
- hârțăș**, *hârțăși* (< *harță* + suf. -aș) s. m., adj. (Soldat) care începea lupta, harța; războinic, bătauș.
- hătmăneasă**, *hătmănese* (*hatman* + suf. -easă) s. f. Soția hatmanului.
- hătmăneș**, -ească, *hătmănești* (*hatman* + suf. -esc) adj. Privitor la hatman, al hatmanului; care ține de hătmănie.
- hătmăni**, *hătmănesc*, vb. IV. Intrans. A fi hatman, a îndeplini funcția de hatman; a stăpâni, a fi domnitor.
- hătmănie**, *hătmăonii* (*hatman* + suf. -ie) s. f. 1. Titlu purtat de hatman; demnitatea, funcția sau rangul de hatman; puterea sau conducerea hatmanului. 2. Organ suprem de conducere și de organizare a oștirii.
- hâj** (< pol.) s. n. (Mold. și Bucov.) Bordei.
- hânsâr**, *hânsari* s. m. (Mold., sec. XVI–XVII) Ostaș călare fără leafă, luptând pentru prada câștigată în bătălii.
- hârșie** s. f. (Munt. și Transilv.) Piele sau blană de miel. [Acc. și.: *hârșie*. – Var.: *hârșie* s. f.]
- hârțiâr** s. m. (Mold.) Slujbaș însărcinat cu așezarea și perceperea dării stabilite prin sistemul hârțiilor; hârțiaș.
- hârțiaș**, *hârțiași* s. m. Slujbaș însărcinat cu așezarea și perceperea dării personale stabilite prin sistemul hârțiilor; (Mold) hârțiar.
- hârție**, *hârții* (< sl.) s. f. 1. (Mold.) Foaie personală de impunere cu semnalmente contribuabilului, dată de vistierie. 2. *P. ext.* Bir scos pe baza acestor hârții (1). 3. (Bot.) Papirus.
- hârțiér**, *hârțieri* (*hârție* + suf. -ar) s. m. (Rar) Fabricant sau negustor de hârție. [Pr.: -ti-er].
- hârțierie**, *hârțierii* (*hârțier* + suf. -ie) s. f. (Rar) Fabrică sau prăvălie de hârție; marfă de hârție. [Pr.: -ti-e-].
- hecatombă**, *hecatombe* (fr.) s. f. Jertfă religioasă de o sută sau de un număr mai mare de animale, care se făcea la popoarele vechi; *p. ext.* denumirea sărbătorii când se făcea o asemenea jertfă. [Var.: *ecatombă* s. f.].
- hedîá** (< tc.) s. f. Dar, cadou, prezent. [Var.: *hedîe* s. f.]
- hedîé** s. f. v. *hedîá*.
- hélbet** (< tc.) interj. (Mai ales în Mold.) Desigur! se înțelege! adevărat!; las'pe mine! fii fără grijă!
- herágră** (< ngr.) s. f. Gută la mâini.
- heráld**, *heralzi* (< lat., cf. fr.) s. m. Dregător la curțile suveranilor din evul mediu, care avea sarcina de a purta însemnele monarhilor sau ale principilor, de a organiza turnirele, de a transmite declarațiile de război etc.
- heráie** s. f. Taxă fixată de domn

- pentru reluarea unui proces, în scopul de a garanta stabilitatea lucrului judecat; (în doc. slavone) zavescă. [Var.: *ferie*, *herie* s. f.]
- herb**, *herburi* (< pol.) s. n. (Mold.) Stemă a unei țări, blazon al unei familii nobiliare etc. [Var.: *hierb* s. n.]
- hereghie**¹ s. f. Monetăria statului.
- hereghie**² s. f. (Mold.) Origine, neam.
- heretisi** vb. IV v. **hiritisi**.
- heretisire** s. f. v. **hiritisire**.
- heretismă** (< ngr.) s. f. Salutare.
- heretismós** (< ngr.) s. n. Felicitare; urare.
- herie** s. f. v. **herâie**.
- hérțog** (< germ.) s. m. Duce, voievod.
- hervaneă** (< tc.) s. f. Mantie domnească (introdusă în sec. XIX în locul cabaniței).
- hiăstră** s. f. v. **fiastră**.
- hicleán**, -ă adj. Viclean.
- hicleni** vb. IV v. **vicleni**.
- hiclenie** v. **viclenie**.
- hicsóși** (< fr.) s. m. pl. Triburi nomade asiatice care au invadat Egiptul și l-au stăpânit în sec. XVIII–XVI î. H.
- hidálgo** (< fr., sp.) s. m. Titlu purtat, în evul mediu, de unii nobili spanioli; persoană care purta acest titlu.
- hierb** s. n. v. **herb**.
- hiliárh** (< ngr.) s. m. (Rar) Comandant peste o mie de oameni. [Pr.: -*li-arh*].
- hindíchi**, *hindichiuri* (< tc.) s. n. (Mold.) Șanț de întărire.
- hiréș** adj. v. **fireș**.
- hiriș** adj. v. **fireș**.
- hiritiseálă**, *hiritiseli* (*hiritisi* + suf. -*eală*) s. f. Felicitare adresată cuiva; p. ext. petrecere la care se aduc felicitări de ziua cuiva. [Var.: *firitiseală* s. f.]
- hiritisi**, *hiritisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. 1. A saluta. 2. A felicita. [Var.: *heretisi*, *firitisi* vb. IV].
- hiritisire**, *hiritisiri* (< *hiritisi*) s. f. Felicitare. [Var.: *heretisire* s. f.]
- hirtă** s. f. v. **firtă**.
- hirúrg** s. m. Chirurg.
- hirurgie** s. f. Chirurgie.
- histrión**, *histrioni* (< fr., lat.) s. m. 1. Actor de comedie la greci și la romani; bufon. 2. Măscărici, comediant lipsit de talent. [Pr.: -*tri-on*. – Var.: *istrión* s. m.]
- histriónic**, -ă, *histrionici*, -ce (< fr.) adj. De histrion, referitor la histrion. [Pr.: -*tri-o*].
- hitít**, -ă, *hitiți*, -te (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-o populație de limbă indo-europeană, care a pătruns în mileniul al II-lea î. H. în Asia Mică. 2. adj. Care aparține hitiților (1), privitor la hitiți.
- hlamidă**, *hlamide* (< fr., sl.) s. f. 1. (La greci și la romani) Mantie făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă, albă sau roșie, care se arunca pe umărul

- stâng și se prindea pe cel drept cu o agrafă, purtată în călătorii, festivități și la război. 2. (La bizantini) Mantie împărătească sau arhierască.
- hlap**, -ă, *hlapî*, -e (< sl.) adj., s. m. și f. (Om) desfrânat, curvar.
- hlăpie**, *hlăpii* s. f. Desfrânare, curvășărie; lăcomie.
- hlipî**, *hlipesc* (< sl.) vb. IV. Intrans. A suspina, a se văita.
- hoardă**, *hoarde* (< pol., rus.) s. f. 1. Grupare în care erau organizate popoarele nomade mongole primitive. 2. Ceată, bandă de oameni care pradă și pustiesc; *p. ext.* armată cotropitoare. [Var.: *oárdă* s. f.]
- hocă** (< tc.) s. f. (Rar) Vas de băut, rotund și înalt, fără picior și fără toartă.
- hochim**, *hochimuri* (< tc.) s. n. Ordin dat în scris din partea sultanului.
- hóge**, *hogi* (< tc.) s. m. 1. (Numai la turci) Dascăl. 2. (Prescurtare din *hoge imam*) Preot la mahomedani. [Var.: *hógea* s. m.]
- hógea** s. m. v. **hoge**.
- hogeág**, *hogeaguri* (< tc.) s. n. Numele unui corp de trupă; loc sau local unde staționa acest corp. [Var.: *ogeác*, *ogeág* s. n.]
- hogeghéan**, *hogegheni* (< tc.) s. m. Funcționar de rangul al doilea la turci.
- hóget** (< tc.) s. n. Act autentificat, adevărîță.
- holoángăr**, *holoangări* (cf. germ.)
- s. m. Băieș care se ocupa odinioară cu extragerea clandestină a aurului din mine.
- holocáust**, *holocausturi* (< fr.) s. n. (În antichitate) Jertfă adusă zeilor, în care animalul sacrificat era ars în întregime.
- hólotá** (< pol. sau rut.) s. f. (Mold.) Gloată.
- homúnculus**, *homunculuși* (< lat., fr.) s. m. Omuleț artificial pe care alchimisti ai au reușit să-l fabrice; *p. ext.* avorton.
- honipsi**, *hònipsesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A suferi, a suporta; a mistui.
- honvéd**, *honvezi* (< magh.) s. m. Soldat din infanteria maghiară în evul mediu și din armata pedestră austro-ungară; soldat din miliția teritorială maghiară.
- hoplít**, *hopliși* (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Soldat pedestru echipat cu armament greu.
- hoplomác**, *hoplomáci* (< fr., lat.) s. m. (În Grecia antică) Gladiador care era echipat cu arme grele.
- hóră**, *hore* (< ngr.) s. f. Oraș.
- horciță** (< rut.) (Rar) s. f. Muștar.
- hórdie** s. f. v. **ordie**.
- horopsi** vb. IV v. **óropsi**.
- hortún** (< tc.) s. n. 1. Trompă de elefant, proboscică. 2. Tulum-bă.
- horvát**, -ă, *horvați*, -te (< magh.) s. m. și f. (Transilv.) Croat.
- horvătesc**, -ească, *horvătești* (*horvat* + suf. -esc) adj. De horvat, privitor la horvați.

horvătēște (*horvat* + suf. *-ește*)
adv. În felul horvaților.

hóstie, hostii (< lat., fr.) 1. Jertfă adusă zeilor, la greci și la romani. 2. Jertfă (de obicei un animal) adusă lui Dumnezeu.

hotár, hotare (< magh.) s. n.
Hotărâre, pravilă.

hotárníc, -ă, hotarnici, -ce (*hotar* + suf. *-nic*) adj., s. m. 1. adj. Care se referă sau care fixează hotarele unei moșii. ♠ *Mărturie hotarnică* = act prin care se stabilesc, din oficiu, hotarele unei moșii. *Piatră hotarnică* = piatră de hotar. *Boier hotarnic* = boier însărcinat să stabilească hotarele unei moșii. *Inginer hotarnic* = agronom care se ocupa cu măsurătoarea moșiilor.

2. s. m. Persoană (oficială) însărcinată cu măsurarea moșiilor și stabilirea hotarelor; geometru.

hotărâre, hotărâri (< *hotârî*) s. f.
1. Delimitare a unei moșii.
Sorocire.

hotărâtúră, hotărâturi (*hotârî* + suf. *-tură*) s. f. 1. Delimitare; *concr.* ceea ce s-a fixat printr-un hotar. 2. Hotărâre, decizie; sentință.

hotârî, hotărâsc (< *hotar*) vb. IV.

1. Tranz. A stabili limitele sau granița unui teritoriu, unei regiuni sau unei țări, a pune hotar; a hotárnici, a delimita.
2. Refl. A se afla, a fi în hotar cu..., a se mărgini cu...
3. Tranz. A destina, a meni.
4. Tranz. A destina morții, a

condamna. 5. Refl. A se termina, a se sfârși (cu... sau în ...).

hotárnície, hotárnícii (*hotarnic* + suf. *-ie*) s. f. Stabilire, fixare (din oficiu) a hotarelor unei moșii; delimitare.

hotnóg, hotnogi (< magh.) s. m.
1. (Transilv.) Comandant al oștilor. 2. (Transilv.) Locotenant. 3. (Mold., sec. XVI–XVII) Vechi militar, comandant peste o sută de ostași; sutas, sotnic, bulucbașă; persoană care avea acest titlu.

hotnogiță, hotnogițe (*hotnog* + suf. *-iță*) s. f. Soția hotnogului.

hram, hramuri (< tc.) s. n. Cuvertură de pat. [Var.: *hrámă* s. f.]

hrámă s. f. v. **hram**.

hrâniște (*hraná* + suf. *-iște*) s. f.
Hrană; întreținere, trai.

hrăbór, -oáră, hrăbori, -oare (< sl.) adj. Viteaz, curajos, tare, voinic.

hrăbori, hrăboresc vb. IV. Refl.
A se îmbărbăta.

hrăborie s. f. Vitejie, bărbăție, curaj, tărie.

hrísmă (< ngr.) s. f. Mir.

hrismós (< ngr.) s. n. Prorocire; oracol.

hrisóv, hrisoave (< ngr.) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Act emis de cancelaria domnească, prevăzut cu pecete, care servea ca titlu de proprietate sau privilegiu, ca diplomă de boierie etc; carte (domnească), ispisoc.

hrisovolít, -ă, hrisovoliți, -te adj.

- (Mai ales la pl.) Categorie fiscală cuprinzând locuitorii care își plăteau dările, în mod privilegiat, potrivit prevederilor unui hrisov domnesc (de ex. băjenari, negustori, evrei etc.). [Var.: *hrisovulît*, -ă adj.].
- hrisovulît**, -ă, *adj.* v. *hrisovolit*, -ă.
- hristoitie** (< ngr.) s. f. Viață sau comportare evlavioasă, conformă cu morala creștină. [Pr.: -to-i-].
- hrónic**, *hronice* (< ngr.) s. n. Cronică.
- hronicár**, *hronicari* (*hronic* + suf. -ar) s. m. Cronicar.
- hrónică** s. f. v. **cronică**.
- hronográf** s. m. v. **cronograf**.
- hughenót**, -ă, *hughenoți*, -te (< fr.) s. m. și f. (Franța) Nume dat de catolici adepților curentului protestant calvin din sec. XVI–XVIII.
- humoríst**, -ă, s. m. și f. Umorist.
- husár**, *husari* (< magh.) s. m. Ostaș din cavaleria maghiară.
- husărăsc**, -ească, *husărești* (**husar** + suf. -esc) adj. Care se referă la husari, care aparține husarilor; de husar.
- husărăște** (*husar* + suf. -ește) adv. Ca husarii.
- husărime** (*husar* + suf. -ime) s. f. Mulțime de husari.
- húsăș**, *husăși* (< magh.) s. m. Veche monedă ungurească, de argint, care a circulat și în Țările Românești, având o valoare de 100 de parale în Moldova și de 20 de creițari în Transilvania.
- huzmét**, *huzmeturi* (< tc.) s. n. 1. (Ț. Rom. și Mold.) Dar omagial, plocon făcut sultanului și înalților dregători ai Porții Otomane; *p. gener.* dar. 2. Slujbă, funcție (productivă); *p. ext.* rang. 3. Venitul unor dări (precum dijmăritul, oieritul, vinăritul) sau al ocnelor și vămilor. 4. *P. ext.* Dare, sarcină, angara.
- huzmetár**, *huzmetari* (*huzmet* + suf. -ar) s. m. Persoană care lua în arendă un huzmet (3).

I

- i** (< sl.) conj. Și.
- iabangiu**, *iabangii* (< tc.) s. m. Străin, venetic.
- iacă¹** s. f. Soi de tutun de cea mai bună calitate.
- iacă²**, *iacale* (< tc.) s. f. Guler de haină femeiască.
- iacă** (< ngr., după *bunică*) (Reg.) Bunică.
- iacint** (< ngr.) s. m. 1. Zambilă. 2. Varietate de topaz.
- iăgăr**, *iagheri* (< germ.) s. m. (Transilv.) Vânător (în armata austro-ungară).
- iaiciniță** (< pol) s. f. Păpără (de ouă).
- ialoviță**, *ialovițe* (< bg.; sb.) s. f. 1. Vacă mare și grasă. 2. Bir plătit în vaci.
- iamác**, *iamaci* (< tc.) s. m. Ajuutor (al cuiva) într-o meserie; *spec.* persoană recrutată pentru a completa o trupă de militari. [Var.: *iemác* s. m.]
- ianicér** s. m. v. **ienicer**.
- ianicéresc**, **-ească** adj. v. **ieniceresc**, **-ească**.
- iarlác**, *iarlácuri* (< tăt.) s. n. Ordin sau permisie dată în scris (din partea unui han tătäresc).
- iarmaróc**, *iarmaroace* (< ucr.) s. n. (Mold.) Târg ținut la date fixe; bălci.
- iasác** (< tc.) s. n. (Ordin de) oprire, (de) interzicere, (de) prohibiție.
- iasacciu**, *iasaccii* (< tc.) s. m. Soldat având misiunea de a însoți și apăra pe străinii care mergeau în Turcia.
- iaspis** (< ngr.) s. n. Piatră prețioasă, dură și opacă, de culoare verde, galbenă sau roșie.
- iașmác**, *iașmace* (< tc.) s. n. Văl cu care turcoaicele își acopereau fața.
- iatác**, *iatacuri* (< s. n.) 1. Pat. 2. Odaie (mică) de culcare, dormitor, budoar. 3. Gazdă de hoți. [Var.: *ietác* s. n.]
- iatagán**, *iatagane* (< tc.) s. m. Armă turcească de atac de forma unei săbii încovoiate, cu lama curbă și lată, cu două tășuri, purtată la brâu.
- iatralípt**, *iatralípti* (< fr.) s. m. Medic care trata bolnavii cu ajutorul alifiilor și fricțiunilor.
- iaurgiu**, *iaurgii* (< tc.) s. m. Persoană care prepara sau care vindea iaurt (și alte produse lactate). [Pr.: *ia-ur-*].
- iaurgerie**, *iaurgerii* (< tc.) s. f. Prăvălie unde se preparau sau se vindeau iaurt (și alte produse lactate). [Pr.: *ia-ur-*]

- iazagiú, iazagii** (< tc.) s. m. Scriitor, secretar (turc sau pentru actele turcești).
- iazigi** (< fr.) s. m. pl. Neam sarmatic așezat la începutul sec. I î. H. în câmpia Dunării și a Tisei.
- iazigí-efèndi** (< tc.) s. m. Logofătul marelui-vizir.
- iboste, iboste** (< sl.) s. f. Iubire. [Pl. și: *ibosti, iboști*]. [Var.: *iúbošte* s. f.]
- ibrá** (< tc.) s. f. Act de învoială, acord.
- ibrictár, ibrictari** (< tc.) s. m. Slujbaş al curții domnești care turna domnului apă cu ibricul, pentru spălat. ♠ *Vel-ibrictar* = mai-marele peste ibrictari.
- ibrișimgiu, ibrișimгии** (< tc.) s. m. Fabricant sau negustor de ibrișinuri.
- ichili, ichilici** (< tc.) s. m. 1. Veche monedă turcească de argint în valoare de doi piaștri, care a circulat în Țările Române, în prima jumătate a sec. XIX. 2. Veche unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 50 de dramuri.
- ici-** (< tc.) Element de compunere având sensul de „interior”, în cuvinte turcești care desemnau diferitele demnități la curtea sultanilor, preluate, în parte, și de români, în epoca fanarioșilor.
- iciagá, iciagale** (< tc.) s. m. Slujbaş la curtea domnească.
- iceceáuș, iceceauși** (< tc.) s. m. Icioglan-ceauș.
- iciciododár, iciciododari** (< tc.) s. m. Slujbaş care avea grijă de încălzimintea domnului.
- icioglán, icioglani** (< tc.) s. m. Copil de casă, paj la sultani și la domnii români, care purta stindardul domnesc. [Var.: *icicolán* s. m.]
- iciolán** s. m. v. **icioglan**.
- icirliu, icirlii** s. m. Slujbaş din interiorul palatului.
- icoánă, icoane** (< sl.) s. f. Tablou, desen, ilustrație.
- iconoclásm** (< fr.) s. n. Mișcare socială, politică și religioasă din sec. XVIII–XIX, în Imperiul Bizantin, prin care, sub forma luptei împotriva icoanelor, nobilimea militară și masele populare au luptat împotriva aristocrației laice și ecleziastice.
- iconomáh, iconomahi** (< ngr.) s. m. Iconoclast.
- iconomie** s. f. Economie.
- icosár, icosari** (< ngr.) s. m. 1. Veche monedă turcească, de argint sau (mai rar) de aur, având valoarea de 20 de piaștri; irmilic. 2. Cercei sau salbă confecționată din icosari (1). [Var.: *icusár* s. m.]
- icusár** s. m. v. **icosar**.
- icrám, icramuri** (< tc.) s. n. Cinstitie, onoruri, primire bună.
- ide** (< fr., lat.) s. f. pl. Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie și octombrie și zilei a treisprezecea din celelalte luni, din calendarul roman.
- idiómă, idiomata** (< ngr.) s. f. Înșușire.

idolésc, -éască, idolești adj.

Referitor la idoli, de idoli.

iedéc, iedecuri (< tc.) s. m. Cal de paradă ținut de dârlogi.

iedecciu, iedecii (< tc.) s. m. Slujbaş însărcinat cu conducerea cailor de paradă.

iedecliu s. m. v. **edecliu**.

iemác s. m. v. **iamac**.

ienicér, ieniceri (< tc.) s. m. Soldat din corpul de elită al vechii infanterii turcești (înființată în 1326 și desființată în 1826), recrutat din copiii turciți ai populațiilor creștine supuse. [Var.: *ianicér* s. m.]

ienicéresc, -eáscă, ienicerești (*ienicer* + suf. *-esc*) adj. Care aparține ienicérilor, privitor la ieniceri; caracteristic ienicérilor. [Var.: *ianicéresc, -eáscă* adj.]

ienicérimé (*ienicer* + suf. *-ime*) s. f. (Rar) Armata ienicérilor; mulțime de ieniceri.

iepár, iepari (cf. lat.) s. m. (Rar) Păzitor de iepe.

iernátic (*iarnă* + suf. *-atic*) s. n. (Despre oștiri) Ședere, adăpostire în timpul iernii; iernat.

iertá, iert (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A elibera pe cineva din robie, a pune în libertate, a slobozi. 2. Refl. A se lăsa de ceva, a părăsi ceva, a renunța la...

ieșitoáre, ieșitori s. f. Ieșire, poartă.

ietác s. n. v. **iatac**.

iezm (< tc.) s. m. Iaspis alb.

iftirá, ifirale (< tc.) s. f. Calomnie. [Var.: *eftirá* s. f.]

ighemón, ighemoni (< ngr.) s. m. Stăpân; *p. ext.* domn, domnitor, ocârmuitor, guvernator.

ighemonicésc, -éască, ighemonicești adj. De ighemon; distins, nobil, ales.

ighemonicón, ighemonicoane (< ngr.) s. n. 1. (Adesea ironic) Demnitate sau înfățișare boieroasă de ighemon; mândrie (emfatică). 2. Fast, lux boieresc.

ighemonicós, -oásă, ighemonicoși, -oase (< ngr.) adj. De neam nobil, boieresc.

ighemonie (< ngr.) s. f. Demnitatea de ighemon.

ignoránță (< fr.) s. f. Faptul de a ignora, de a nu ști ceva.

ijdăránie s. f. v. **ijderenie**.

ijdări vb. IV. v. **ijderi**.

ijderenie s. f. Obârșie, naștere, origine. [Var.: *ijdăránie* s. f.]

ijderi, ijderesc (cf. *zădări*) vb. IV. 1. Tranz. A afla, a descoperi ceva nou, a inventa, a scorni, a iscodi. 2. Tranz. (Rar) A scormoni, a răscoli, a ațâța, a stârni, a zădări. 3. Refl. A-și avea obârșia din..., a purcede, a se naște, a se ivi, a proveni, a se trage, a se isca. [Var.: *ijdări* vb. IV.]

ilám, ilame (< tc.) s. n. Sentință scrisă, prin care se da cuiva câștig de cauză (de către cadui).

iléctru (< ngr.) s. m. Chihlimbar.

iler, ileruri (< ngr.) s. m. Pojar.

ilichie (< ngr.) s. f. Vârstă.

ilir, -ă, iliri, -e (< *Iliria* (n. pr.)) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din

- populația de bază a vechii Ilirii sau care era originară de acolo.
- 2. adj.** Care aparține Iliriei sau ilirilor (1), privitor la Iliria sau la iliri. ♦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană vorbită în vechea Ilirie.
- iliș, ilișuri** (< magh.) s. n. (Mold. și Transilv.) Dare asupra cerealelor.
- ilișár, ilișari** (iliș + suf. -ar) Slujbaş însârcinat cu perceperea ilișului.
- ilót, iloți** (< fr.) s. m. (În vechea Spartă) Persoană lipsită de drepturi cetățenești, cu un statut intermediar între omul liber și sclav, aparținând statului, dar putând fi dată proprietarilor ca să le lucreze pământul.
- iluziune, iluziuni** s. f. Iluzie.
- imá** (moșt. din lat.) vb. I. (Ban. și Mold.) 1. Tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) mânji (cu noroi, balebă etc.), a (se) întina. 2. Tranz. Fig. A întina cu vorba, cu înjurături. 3. Refl. A se feșteli, a se umple de rahat, în timp ce își face nevoile.
- imambaialdí** (< tc.) s. m. Mân-care rece pregătită din pătlăgele vinete împănate.
- imameá, imamele** (< tc.) s. f. Capătul ciubucului (de chihlimbar) prin care se trage fumul.
- imarmén** (< ngr.) s. n. Soartă.
- imăciune** s. f. Murdărie, pată.
- imbrohór, imbrohori** (< tc.) s. m. Comis împărătesc, trimis în Țările Românești cu înalte misiuni politice, uneori ca să mazăzească pe domni și să dea învestitura noului venit.
- imdát** (< tc.) s. n. 1. Trupe de ajutor. 2. Dare în bani datorată Poartii Otomane pentru întreținerea trupelor trimise în ajutor; p. ext. dare extraordinară.
- iminéi** (< tc.) s. m. pl. 1. Pantofi boierești de modă turcească, făcuți din piele (de obicei de marochin), colorată în negru sau roșu, mai rar în galben, cu căputa înconjurând călcâiul, purtați odinioară de boieri. 2. Pantofi cu vârful ascuțit, mai groși, purtați în trecut de țărani.
- iminigiú, iminigii** (< tc.) s. m. Persoană care confecționează iminei.
- imperátor, imperatori** (< rus.) s. m. Împărat; spec. țar al Rusiei.
- imperatrită, imperatrite** (< rus.) s. f. Împărăteasă a rușilor, țarină.
- impozá, impozez** (după fr.) vb. I. Tranz. A impune, a supune pe cineva unui impozit.
- impózit, impozite** (< lat.) (după fr.) Bir.
- impresiúne, impresiuni** s. f. Impresie.
- imprób, -ă, improbi, -e** (< fr.) adj. Necinstit, viclean.
- imurlúc, imurluce** (< tc.) s. n. Manta de postav de țară, du-lamă de aba, ipingea, haină bărbătească, ghebă.
- inám, inamuri** (< tc.) s. n. Permis de călătorie (cu caii de menzil).
- inár, inari** (moșt. din lat. sau in + suf. -ar) Lucrător, cultivator sau neguțător de in.

- incorecțiune, incorecțiuni** (< fr.) s. f. Incorectitudine.
- incriminație, incriminații** (< fr.) s. f. Incriminare. [Var.: *incriminațiune* s. f.]
- incriminațiune** s. f. v. **incriminație**.
- indictiön** (< sl.) s. n. Element de cronologie care indică o perioadă de 15 ani, folosit și în cancelariile Țării Românești și ale Moldovei, în evul mediu.
- indienesc, -ească, indienesti** (*indian* + suf. *-esc*) adj. Indian.
- indigenă, indigene** (< *indigen*) vb. I. Tranz. A încetățeni.
- indigenare, indigenări** (< *indigena*) s. f. Recunoaștere a dreptului de încetățenire.
- indigenat, indigenate** (< fr.) s. n. Dreptul de încetățenire într-un stat; naturalizare, împământenire. ♦ Calitatea a ceea ce este indigen.
- indignațiune, indignațiuni** (< fr., lat.) Indignare. [Pr.: *-ți-u-*].
- industriös, industrioși** (< fr., lat.) s. m., adj. 1. s. m. Industriș. 2. adj. Sârguincios, muncitor, silitor. [Pr.: *-tri-os*].
- inemă, inimi** s. f. Inimă. [Pl. și: *inime*].
- inflicțiune, inflicțiuni** (< fr., lat.) s. f. (Rar) Pedepsă. [Pr.: *-ți-u-*].
- inflige, inflig** (< fr.) vb. III. (Rar) Tranz. A da, a aplica, a impune o pedeapsă; a pedepsi.
- influență, influențe** (< fr., it., germ.) s. f. Nume dat unei boli epidemice asemănătoare cu gripa; *p. gener.* gripă. [Pr.: *-flu-en-*].
- inflúxie** (< lat.) s. f. Scurgere (a unei glande, a fierii etc.).
- infulă** (< pol.) s. f. Mitră de episcop.
- ingéniu** (< lat.) s. m. Însușire sau aplecare înăscută de a înțelege, de a pătrunde cu mintea ușor un lucru; pătrundere, agerime a minții.
- inginerlác** s. n. Inginerie.
- ingrediენტă, ingrediente** (*ingredient* + suf. *-ență*) s. f. Ingredient. [Pr. *-di-en-*].
- inimíc, -ă, inimici, -ce** adj., s. m. și f. Inamic, -ă.
- inovațiune, inovațiuni** s. f. Inovație.
- inscripțiune** s. f. Inscripție.
- instanță, instanțe** (< germ.) s. f. (Tranșilv.) Suplică, petiție, cerere.
- institút, institute** (< fr., lat.) s. n. Formă de organizare a raporturilor sociale, repetate și tipizate potrivit normelor juridice, stabilite pe domenii de activitate și oglindind caracterul istoric al orânduirii societății respective; instituție.
- institutór, -oăre, institutori, -oare** (< fr., lat.) s. m. și f. Învățător la oraș.
- insuflá, insuflu** (< fr.) vb. I. Tranz. A însufleți, a îmbărbăta.
- insultarisí, insultarisesc** (*insulta* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A insulta.
- insuperábil, -ă, insuperabili, -e** adj. (< lat.) (Tranșilv. și Bucov.) Care nu poate fi întrecut, peste care nu se poate trece, care nu

- se poate birui, învinge; nebiruit, neînving.
- insurgénță**, *insurgențe* (< fr.) s. f. Răscoală, răzmeriță; insurecție.
- intabulá**, *intabulez* (< germ.) vb. I. (Mold.) A trece (un amanet) în tabulă, în condica divanului.
- inteligénță** (< fr., lat., germ., rus.) s. f. art. Totalitatea intelectualilor; intelectualitate.
- interpretățiune**, *interpretațiuni* (< fr., lat.) s. f. Interpretare. [Pr.: -fi-u-].
- introdúctie**, *introducții* (< fr., lat.) s. f. Introduce; început.
- inventoriá**, *inventoriesz* (< fr.) vb. I. Tranz. A inventaria.
- io** Formulă întrebuintată înaintea numelor de botez ale domnilor, mai întâi în Ț. Rom. (sec. XIV), apoi în Mold. (sfârșitul sec. XV), în documentele, inscripțiile și pe monedele scrise în slavonește (uneori și în alte limbi), apoi și în cele românești.
- iobág**, *iobagi* (< magh.) s. n. (Transilv.) Țăran dependent de stăpânul feudal, lipsit de drepturi și de proprietate imobiliară, inițial clăcaș liber, dar supus anumitor obligații și prestații în muncă, în natură sau în bani, ulterior devenit șerb, legat de pământul stăpânului care avea putere de jurisdicție și dispunea de onoarea, averea și viața lui; (Ț. Rom.) rumân, (Mold.) vecin.
- iobági**, *iobăgesc* (< *iobag*) vb. IV. (Rar) Intrans. A face muncă de iobag, a sluji ca iobag, a trăi în stare de iobag.
- iobăgie** (*iobag* + suf. -ie) s. f. Condiția țăranului dependent în ținuturile de dincolo de Carpați; starea iobagului; servitute, clacă, șerbie, (Ț. Rom.) rumânie.
- iobăgime** (*iobag* + suf. -ime) s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea iobagilor; mulțime de iobagi.
- iobăgiță**, *iobăgițe* (*iobag* + suf. -iță) s. f. Soție sau fiică de iobag.
- ioldás** s. m. v. **ghioldas**.
- iorgangerie** s. f. Meseria iorgangliului; prăvălia în care se vindeau și atelierul în care se lucrau iorgane.
- iorgangiu**, *iorgangii* (< tc.) s. m. Plăpumar.
- iotesie** (< ngr.) s. f. Adopție, luare a unui copil de suflet; înfiere.
- iová** (< tc.) s. f. Dare (impusă creștinilor din Turcia).
- ipác** (slavonism) adv. De asemenea, așijderea, tot așa.
- ipát**, *ipați* (< ngr.) s. m. Consul.
- ipátie** (< ngr.) s. f. Consulat.
- ipingeá**, *ipingele* (< tc.) s. f. Manta bărbătească făcută din dimie roșie sau din postav negru, largă, cu glugă și împodobită cu găitane, care se purta, în trecut, de ciobani sau neguțători, peste celelalte haine, pe vreme rea sau pe ploaie.
- ◆ Material din care se confecționa o astfel de haină. [Var.: *epingeá* s. f.].
- ipistát** s. m. v. **epistat**.
- ipochímen**, *ipochimeni*, s. m.,

- ipochimene*, s. n. (< ngr.) Persoană, personaj; ins, individ. [Acc. și: *ipochimén*].
- ipodiácon**, *ipodiaconi* (< ngr.) s. m. Subdiacon.
- ipodiaconie** (*ipodiacon* + suf. *-ie*) s. f. Slujba, rangul ipodiaconului.
- ipodidáscă**, *ipodidascăli* (< ngr.) s. m. Învățător pentru începători.
- ipólips** s. m. v. **ipolipsis**.
- ipólipsis** (ngr.) s. f. invar. Trece-re, considerație, vază. [Var.: *ipólips* s. m.]
- ipopsie** (< ngr.) s. f. (Rar) Bănuială.
- ipopsífiu** (< ngr.) s. m. Candidat la episcopie.
- ipostás** s. n. Ipostază.
- ipotíchi** (< ngr.) s. f. Ipotecă.
- ipóvol** (< ngr.) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Parte din averea bărbatului pe care o primea femeia, la moartea acestuia, peste zestrea ei. [Var.: *ipóvolon* s. n.]
- ipóvolon*** s. n. v. **ipovol**.
- ipróci** (slavonism) adv. Și celelalte, și așa mai departe, et caetera.
- iradeá** (< tc.) s. f. Decret, ordin al sultanului.
- irát**, *iraturi* (< tc.) s. n. Venit al domnului, al vistieriei sau al cutiilor; *p. ext.* venit (în general); *spec.* acciz. [Var.: *erát* s. n.].
- irmilíc**, *irmilici* (< tc.) s. m. Veche monedă turcească de aur (mai rar de argint), care a circulat mai ales în Moldova în sec. XVIII și prima jumătate a sec. XIX, și a cărei valoare a variat în diferite epoci; icosar.
- irmológhion** (< ngr.) s. n. Carte care cuprinde irmoase.
- ischiuzár**, *-ă*, *ischinzari*, *-e* (< tc.) adj., s. m. și f. (Om) dibaci, șiret, șmecher, iscusit, pișicher. [Var.: *ișchiuzár*, *-ă* adj., s. m. și f.].
- ischiuzarlâc** (< tc.) s. n. Dibăcie, iscusință; șiretenie; șiretlic.
- iscusénie** (*iscusi* + suf. *-enie*) s. f. 1. Înțelegere, pătrundere, comprehensiune. 2. Civilizație, progres cultural.
- iscusí**, *iscusesc* (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A pune la încercare, a ispiti. 2. Refl. A căpăta experiență, a-ți câștiga (prin experiență și prin învățură) îndemânarea, dibăcia; a se deștepta, a se deschide la minte, a-și ascuți mintea. 3. Tranz. și refl. A (se) face îndemânatic, abil, dibaci, priceput, isteț, învățat; a (se) face mai fin, mai rafinat. 4. Refl. (Rar) A se face vestit.
- iscușénie**, *iscușenii* (< sl.) s. f. 1. Ispită, tentație. 2. Cercetare, iscodire.
- isihie** (< ngr.) s. f. (Ț. Rom. și Mold.) Liniște, odihnă, tihnă.
- isirgiu**, *isirgii* (< tc.) s. m. Negustor de sclavi.
- isnáf**, (1) *isnafuri*, s. n., (2) *isnafi*, s. m. (< tc.) (Ț. Rom. și Mold.) 1. s. n. Corporație formată din oameni de aceeași meserie sau profesie; breaslă, țeh, ghildă. 2. s. m. Meseriaș, breslaș; patron. 3. Cap de familie.
- isnafgiu**, *isnafgii* (*isnaf* + suf. *-giu*) s. m. Membru al unui isnaf; breslaș.

isolă (< it.) s. f. Insulă, ostrov.
isonár, isonari (*ison* + suf. *-ar*)
s. m. Cântăreț care ținea isonul
(la cântările bisericești).

ispășă, ispașuri (< *ispăși*) s. f.

1. Pagubă, stricăciune pricinuită de vite pe câmp. 2. Constatăre și evaluare a pagubei făcute (de vite) pe un teren (cultivat) străin; *p. ext.* documentul, procesul-verbal prin care se constata paguba. 3. Despăgubire, amendă plătită (pentru paguba făcută de vite). [Pl.: și *ispași*].

ispășenie, ispășenii (*ispăși* + suf. *-enie*) s. f. Ispașă.

ispăși, ispășesc (< sl.) vb. IV.

Tranz. A cerceta și a evalua paguba sau stricăciunea făcută de vite pe proprietatea altuia. [Var.: *spăși* vb. IV].

ispisóc, ispisoace (< rus.) s. n.

Act emanat de la un guvern (scris în slavonește, prevăzut cu pecetea domnească) și servind ca titlu de proprietate sau de privilegiu; hrisov, carte (domnească), document vechi, decret, uric.

ispită, ispite (< *ispiti*) s. f.

1. Încercare de a pătrunde cu mintea, de a afla ceva; cercetare, examinare, scrutare, studiu, iscodire, iscoadă. 2. Încercare făcută de cineva pentru a obține sau constata ceva, probă, străduință, efortare, trudă. 3. Încercare, probă la care e supus cineva pentru a i se constata

ta credința, răbdarea, iubirea, puterea de rezistență, iscusința, discreția etc.; *p. ext.* pățanie, suferință, necaz. 4. Încercare; experiență.

ispití, ispitesc (< sl.) vb. IV.

Tranz. 1. A căuta să pătrundă ceva cu privirea sau cu mintea, studiind atent, examinând cu de-amănuntul, cercetând cu tot dinadinsul; a studia, a examina, a cerceta, a se documenta.

2. A căuta să afli ceva, informându-te de la cineva, adresându-i întrebări, chestionându-l, cerându-i informații, căutând să-l descoși; a supune unei cercetări, a lua pe cineva la întrebări; a chestiona, a ancheta, a sonda, a scruta, a descoase, a se informa, a cerca (2), a iscodi. 3. A căuta.

4. (Rare) A constata, a socoti, a crede, a considera; a descoperi, a afla. 5. A face o încercare, a încerca să..., a face tot posibilul, a întrebuința toate mijloacele, a face efortări să..., a-și da osteneala sau silința să..., a umbla să..., a se nevoi, a se strădui, a se sili, a se trudi, a-și bate capul, a se socoti, a voi să..., a căuta să... 6. A pune la încercare sau la o probă sentimentele sau caracterul cuiva.

ispitire, ispitiri (< *ispiti*) s. f.

1. Cercetare, examinare, întrebare, cercare (1), iscodire.

2. Încercare, efortare; demers, intervenție. 3. Punere la încercare, la probă. 4. Încercare prin care trece cineva. 5. Experiență.

ispitit, -ă, *ispitiți*, -te (< *ispiti*)
adj. (Despre oameni) Încercat,
experimentat.

ispititor, -oare, *ispititori*, -oare
(*ispiti* + suf. -tor) adj. Care cer-
cează, examinează, iscodește.

ispovedi vb. IV A se spovedi.

ispovedui vb. IV A se spovedi.

isprăvă, *isprăvi* (< sl., bg.) s. f.

(Jur.) 1. Hotărâre dată de o au-
toritate; autorizație. 2. Act, fir-
man obținut de la o autoritate.

3. (Rar) Administrație, afacere.

isprăvnic, *ispravnici* (< bg., rus.)

s. m. 1. Dregător desemnat de
domn să ducă la îndeplinire o
poruncă sau (mai târziu) să
conducă, ca reprezentant al
domnului, un județ sau un ținut;
comandant, cârmuitor, căpete-
nie, conducător; *spec.* guverna-
tor. 2. Dregător însărcinat cu
inspecția, administrația sau con-
ducerea (unui serviciu, a unei
case etc.) chivernisitor, admi-
nistrator. 3. (Jur.) Persoană în-
sărcinată să reprezinte pe altul,
să lucreze pe socoteala sau în
numele altuia; mandat, repre-
zentant, procurator.

ispravnicăt, *ispravnicaturi* s. n.

Cârmuire, prefectură.

isprăvi, *isprăvesc* (< sl.) vb. IV.

1. Tranz. și refl. A conduce pe
cineva pe calea cea bună, a (se)
îndrepta, a (se) corecta.

2. Tranz. A da o sentință, a
hotărî, a judeca, a rezolva o
cauză. 3. Tranz. (Pop.) A obține
sau a dobândi ceea ce urmărești,

a-ți ajunge ținta, a ajunge la un
rezultat (bun), a reuși, a izbuti.

4. Tranz. A scoate, a obține
ceva de la cineva (după multă
stăruință), a dobândi ceva.

isprăvniceasă, *isprăvnicese*
(*ispravnic* + suf. -easă) s. f.
Soția ispravnicului,

isprăvnicél, *isprăvniciei* (*isprav-
nic* + suf. -el) s. m. Subaltern
al vătafului, mai-marele peste
argații unei moșii, pe care îi
supraveghea; fecior boieresc.

isprăvnicesc, -ească, *isprăv-
nicești* (*ispravnic* + suf. -esc)
adj. Care ține de ispravnic sau
de isprăvnicie, privitor la
ispravnic sau la isprăvnicie.

isprăvnicî, *isprăvnicesc* (< *is-
pravnic*) vb. IV. Intrans. A ad-
ministra, a conduce în calitate
de ispravnic, a governa.

2. Tranz. A împuternici pe cine-
va să facă ceva. 3. Tranz. A
duce la îndeplinire, a îndeplini.
4. Tranz. și refl. (Ironie) A face
sau a deveni ispravnic.

isprăvnicie, *isprăvnicii* (*ispravnic*
+ suf. -ie) s. f. 1. Funcția de
ispravnic. 2. Instituție condusă
de ispravnic; reședința isprav-
nicului.

isteciune, *isteciuni* (*istef* + suf.
-ciune) s. f. Istețime.

isterisi, *isterisesc* (< ngr.) vb. IV.
Tranz. (Ț. Rom. și Mold.) A
lipsi pe cineva de ceva (de un
drept, un privilegiu etc.), a
deposeda, a despuia.

isteți, *istețesc* (< *istef*) vb. IV.
Refl. A deveni isteț.

istoricesc, -ească, istoricești (*istorie* + suf. *-esc*, cf. rus.) adj. Care aparține istoriei, privitor la trecut; istoric.

istóv, istovuri (< sl.) s. n. 1. Sfârșit, fine, capăt. 2. Sfârșit, pierzare, moarte. 3. Încheiere a unui cont, socoteală, decontare. 4. (Termen de) plată, achitare, lichidare; sumă scadentă.

istoví, istovesc (< *istov*) vb. IV. 1. Tranz. A prăpădi, a pierde (banii), a cheltui. 2. Refl. (Despre persoane) A se prăpădi, a muri. 3. Tranz. A achita o datorie (definitiv), a lichida o afacere.

istrăví, istrăvesc (< sl.) vb. IV. (Mold., Bucov. și Transilv.) Tranz. și refl. A (se) risipi, a face iama, a (se) izidi, a (se) pierde.

istrăvit, -ă, istrăviți, -te (< *istrăví*) adj. Prădat, risipit.

istrăvítór, -oáre, istrăvítóri, -oare (*istrăví* + suf. *-tor*) adj. Risipitor.

istrión s. m. v. **histrion**.

istucán, istucani (< v. sl.) s. m. Chip cioplit, statuie, idol.

iștelí, ișfelesc (< sl.) vb. IV. (Mold.) 1. Tranz. și refl. A (se) vindeca. 2. Tranz. *P. ext.* A îndrepta, a repara.

ișalá (< tc.) interj. Bravo!

ișchiuzár, -ă adj., s. m. și f. v. **ișchiuzar**.

ișlic, ișlice (< tc.) s. m. Căciulă de blană scumpă (sobol, zagara) sau din postav ori atlas, de

format mare, cilindrică sau cu fundul pătrat (din alt material), simbol al boieriei, având mărime variabilă, conform rangului, purtată de domnii Țărilor Românești, de boieri, uneori de soțiile lor, iar mai târziu, de boiernași, de negustori și, pe urmă, de lăutari. [Var.: *șlic* s. n.]

ișlicár, ișlicari (*ișlic* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care purta ișlic; *p. ext.* boier conservator, retrograd, refractar la ideile progresiste. 2. Fabricant sau negustor de ișlice. [Var.: *șlicár* s. n.]

ișlicárie s. f. Meseria ișlicarului. **iticlâc, iticâcúri** (< tc.) s. n. (Rar) Conversație.

itlác, itlacuri (< tc.) s. n. Punere în libertate, eliberare. ✧ *Itlacferman* = ordin scris (din partea unui sultan sau în numele lui) pentru eliberarea unui prizonier sau iertarea unui surghiunit; poruncă de slobozit.

ítros s. m. sg. Utrenie; mânecare. [Acc. și: *itrós*].

iúă (moșt. din lat.) adv. (Transilv.; uneori în corelație cu *acie*) Unde.

iubét, -eăță, iubeți, -e (*iubi* + suf. *-eț*) adj., s. m. și f. (Persoană) căreia îi place mult ceva, care este amatoare, ahtiată de ceva.

iubi, iubesc (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A alege, a opta pentru... 2. Tranz. A pofti, a dori, a voi să...

iúboste s. f. v. **iboste**.

iuc, iucuri (< tc.) s. n. Sarcină,

poară, cât se poate încărca pe un cal.

iudeiesc, *-ească*, *iudeiești* adj. Evreiesc, iudovesc.

iudéu, *iudei* (< sl.) s. m. Evreu.

iúgăr, *iugăre* (< lat.) s. n. (Transilv.) Veche unitate de măsură pentru suprafețe agrare, egală cu 0,5775 de hectare.

iuncăr s. m. v. **iuncher**.

iúchner, *iuncheri* (< rus., germ.) s. m. 1. Elev al unei școli militare, care urma să devină ofițer; cadet. 2. Mare proprietar funciar german. [Var.: *iuncăr* s. m.].

iuncherie (*iuncher* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Calitatea de iuncher; timpul petrecut ca iuncher.

iuncherime (*iuncher* + suf. *-ime*) s. f. Clasa marilor proprietari funciari germani, care provenea din nobilimea militară.

iurúc-bairác, *iuruc-bairace* (< tc.) s. n. Steagul alb domnesc purtat la paradă, pentru a arăta direcția marșului. [Pr.: *ba-i-*. – Pl. și: *iuruc-biraecuri*].

iurúc-bairactár, *iuruc-bairactari* (< tc.) s. m. Steagarul care purta iuruc-bairacul.

iúruș s. n. Iureș.

iúte (< sl.) adj., adv. 1. adj. (Despre dureri) Tare, violent, dureros, greu. 2. adv. Greu. 3. adv. Tare, aspru, dur, cumplit, rău, greu. 4. adv. Tare, foarte, aspru, rău.

iuțí, *iuțesc* (< *iute*) vb. IV. 1. (Despre boli) A se face iute (1),

a se înteți, a deveni dureroasă.

2. A se face iute (3), a se înverșuna, a se porni cu vehemență, a se răzvrăti.

iuzbășă, *iuzbași* (< tc.) s. m. (Ț. Rom. și Mold.) Căpitan, comandant peste o sută de fuștași; sutaș, hotnog.

iuzlúc, *iuzluci* (< tc.) s. m. (Ț. Rom. și Mold.) Veche monedă turcească de argint, a cărei valoare a variat în diferite epoci, ajungând până la o sută de parale.

iví, *ivesc* (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A scoate la lumină, la iveală, a pune în evidență, a aduce în fața tuturor, a face cunoscut, a da pe față, a da în vileag, a descoperi, a arăta, a demonstra, a manifesta.

izbășă (< tc.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVIII–XIX) Secretar al curții domnești și, în special, al marelui divan, care avea grijă de corespondență.

izbășíe s. f. Slujba, funcția izbașului.

izbândă, *izbânzi* (< *izbândi*) s. f. 1. Răzbunare. 2. Răscumpărare.

izbândí, *izbândesc* (< sl.) vb. IV. 1. Refl. A întrece. 2. Refl. A se judeca. 3. Tranz. A răzbuna; a răscumpăra; a răsplăti.

izbrání, *izbrănesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. A-(și) crea o situație lămurită lichidând (o afacere), clarificând (o problemă); sfârșind (un proces), plătind (o socoteală), achitând (o datorie); a (se) lămuri, a (se) răfui.

izbrănire, *izbrăniri* (< *izbrăni*)
s. f. Lămurire, limpezire, achitare, lichidare, clarificare.
izgnănie (< sl.) s. f. Exil, surghiun.
izgón (< *izgoni*) s. n. Trupă mică de manevră ușoară cu care se încerca izgonirea dușmanului.
izidí, *izidesc* (< bg.) vb. IV.
1. (Despre averi etc.) Tranz. și refl. A (se) risipi, a (se) părădui, a (se) cheltui fără socoteală; a se istrăvi. 2. Intrans. și refl. (Despre oameni și animale) A pieri, a se prăpădi, a muri.
izidít, -ă, *izidiți*, -te (< *izidi*) adj. Risipit.
iziditór, -oăre, *iziditori*, -oare (*izidi* + suf. -tor) adj. Risipitor.
izmení, *izmenesc* (< sl.) vb. IV.
1. Tranz. A da o altă înfățișare, a schimba. 2. Refl. A se schimba.
iznoávă, *iznoave* (< sl.) (Pop.) Lucru nou, noutate; născocire, iscodire.
izvărjénie (< sl.) s. f. (Rar) Caterisire.
izvărjí, *izvărjesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. A caterisi.
izvód, *izvoade* (< sl.) s. n. 1. Origine, obârșie. 2. Original; arhetip. 3. Compilație, copie, de obicei cu adnotări și adaosuri; versiune amplificată a unui text (de cronică); *p. gener.* manuscris, text; document. 4. Versiune orală, tradiție, povestire. 5. Concept; schiță, plan, mostră,

probă; decalc, copie. 6. Model de cusături, broderii sau alesături. 7. Însemnare; listă, tabelă; registru (de cheltuieli), inventar (al obiectelor din casă); foaie (de zestre); catalog, condică, catastif, catagrafie. 8. Anunț, afiș, ordin.

izvodí, *izvodesc* (< sl.) vb. IV.
1. Tranz. (Pop.) A inventa, a descoperi; a stăruii, a scoate; a face, a crea, a plăsmui. 2. Refl. A se inventa, a se descoperi. 3. Tranz. A compune, a redacta, a alcătui; a scrie; *spec.* a compila, a aduna laolaltă mai multe scrieri. 4. Refl. A se contura, a apărea, a lua ființă.
izvodíre, *izvodiri* (< *izvodí*) s. f. Acțiunea de a (se) *izvodí* și rezultatul ei.

izvoditór, *izvoditori* (*izvodí* + suf. -tor) s. m. Cronicar; *p. gener.* scriitor, autor.

izvoditúră s. f. Născocire, scormire.
izvorí, *izvorăsc* (< *izvor*) vb. IV. Tranz. A face să izvorască, a da naștere, a produce.

izvozí, *izvozesc* (< *izvod*) vb. IV. A însemna, a specifica.

izvrătí, *izvrătesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. A întoarce, a răsturna, a răstălmăci, a schimba (semnul).
izvrătít, -ă, *izvrățiți*, -te (< *izvrătí*) adj. Întors pe dos, răsturnat, răstălmăcit; răzvrătit.

îmă s. f. (Transilv. de nord și Mold., până în sec. XVIII) Mamă, maică.

îmbi, -e (moșt. din lat.) num. col. (Transilv. de nord și Mold.; adesea pronume) Amândoi, ambii, și unul și altul.

îmblăciu, îmblăcie (cf. *îmblăti*) s. n. Unealtă agricolă rudimentară, formată dintr-un băț de lemn articulat prin curele la o coadă lungă, folosită la baterea (îmblătirea) grânelor și a unor leguminoase, pentru a desprinde boabele din spic sau din păstăi. [Pl. și: *îmblăcii*].

îmblă vb. I. v. **umbla**.

îmblător, -oăre adj., subst. v. **umblător**.

îmblânzi, îmblânzesc (*în + blând*) vb. IV. Tranz. A mângâia.

îmbunătăți vb. I. A îmbunătăți.

împăcăciune, împăcăciuni (*împăca + suf. -ăciune*) s. f. Împăcare.

împărăți, împărătesc (< *împărat*) Tranz. fact. A face, a pune pe cineva împărat.

împărăție, împărății (*împărat + suf. -ie*) s. f. Împărat, sultan, domn. ✧ *Împărăția ta* (sau

Împărăția voastră) = formulă de adresare către un împărat.

împărechea vb. I. v. **împerechea**.

împărțitor, împărțitori (*împărți + suf. -tor*) s. m. Factor poștal, poștaş.

împerechea, împerechez (*în + păreche*) vb. I. Refl. A se despărți, a se dezuni, a se dezbină, a se învrăjbi. [Var.: *împărechea* vb. I]

împiedecăre s. f. v. **împiedicare**.

împiedicăre, împiedicări (< *împiedica*) s. f. (Reg.) Piedică, obstacol. [Var.: *împiedecăre* s. f.].

împielită, împielitez (*în + pielită*) vb. I. Refl. A se întrupa, a se încarna, a lua chip de om.

împinge, împing (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. A respinge, a nu primi, a goni, a îndepărta de la sine; a izgoni, a alunga.

împlântă, împlânt (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A planta, a (ră)sădi. 2. A fixa, a așeza.

împle vb. III. v. **umple**.

împletă, împletesc (*în + pleată* (pl. *plete*)) vb. IV. Tranz. A urzi, a unelti.

împlineală, împlineli s. f. Sumă încasată în mod forțat pentru o datorie, un impozit; amendă, gloabă.

- împlini**, *împlesc* (moșt. din lat. sau *în + plini*) vb. IV. Tranz. A achita o datorie, plătind și rămășița pentru completarea sumei, a restitui o sumă împrumutată, a plăti un bir. 2. *P. ext.* A încasa în mod forțat (de la cineva dator, mai ales cu o dare), a executa pe cineva; a obliga pe un datornic să plătească banii datorăți.
- împoncișă**, *împoncișez* (*în + ponciș*) vb. I. 1. Refl. recipr. A se împotrivi, a sta împotriva cuiva. 2. Refl. recipr. A veni în conflict cu cineva sau cu ceva, a fi în dezacord; a se contrazice. 3. Tranz. A încrușișă (o armă), a pune cuiva o armă în piept; a înfișă un obiect ascuțit; a împlânta.
- împoncișăre**, *împoncișări* (< *împoncișă*) s. f. Împotrivire; conflict. [Var.: *împuncișăre* s. f.]
- împoncișăt**, *-ă*, *împoncișăți*, *-te* (< *împoncișă*) adj. Așezat ponciș; încrușișat.
- împoncișătoriu**, *-oăre* adj., s. m. și f. (Persoană) care se opune, care contrazice, care este împotriva; potrivnic.
- împotrivă** (*în + potrivă*) adv., prep. 1. adv. În față, față în față. 2. prep. (În forma *împotriva*) Asemenea cuiva, deopotrivă cu... 3. prep. În comparație cu..., în raport cu... 4. prep. Față de... către. 5. prep. În loc de..., în schimbul... 6. prep. Potrivit cu..., în conformitate cu... 7. prep. În fața, în dreptul;
- înaintea... [Var.: *împrotivă* adv., prep.]
- împrăștiător**, *-oăre*, *împrăștiători*, *-oare* (*împrăștiă + suf. -tor*) adj. Risipitor. [Pr.: *-ti-e-*].
- împrejmuire**, *împrejmui* (< *împrejmui*) s. f. Împrejurime.
- împrejură**, *împrejur* (moșt. din lat. pop. sau < *împrejur*) vb. I. Tranz. A sta împrejurul cuiva sau a ceva, a înconjura, a împrejmui; a ocoli de jur împrejur, a cuprinde din toate părțile. 2. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) înveli de jur împrejur, a (se) încinge, a (se) lega împrejur.
- împresură**, *împresor* (probabil moșt. din lat.) vb. I. Tranz. 1. A apăsa așezându-se sau așezând ceva pe..., a strivi sub greutatea proprie sau a unui lucru; a bătuci, a bate (pământul, cu mailul etc.). 2. (Jur.) A înăbuși prin suprimare. 3. A acoperi cu pământ, a îngropa, a astruca (2). 4. A deposeda pe cineva în mod abuziv.
- împresurătură** s. f. 1. Împilare; nedreptățire, încălcare. 2. Luare în mod abuziv.
- împreună**, *împreunez* (< *împreună*) 1. Tranz. și refl. A (se) întovărăși, a (se) alia, a (se) însoți, a (se) asocia, a (se) face părtaș. 2. Tranz. A întâmpina, a primi pe cineva.
- împrotivă** adv., prep. v. **împotrivă**.
- împuncișăre** s. f. v. **împoncișăre**.
- împuțaciune** (moșt. din lat.) s. f. Mustrare, ceartă.

- înaintă, înaintez** (< *înainte*) vb. I. Tranz. A avansa o sumă de bani. [Pr.: -*na-in*-].
- înaintăre, înaintări** (< *înainta*) s. f. Dezvoltare, progres, pășire. [Pr. -*na-in*-].
- înapoiă, înapoiez** (< *înapoi*) vb. I. Refl. și intrans. A fi în declin, a regresa; a decădea.
- înălsús, înălsusuri** adv., s. n. 1. adv. (Pe pantă) în sus, urcând. 2. s. n. Urcuș.
- înălțare, înălțări** (< *înălța*) s. f. Urcare a unui monarh pe tron.
- înălțat, -ă, înălțați, -te** (< *înălța*) adj. (Ca termen de adresare domnitorilor, demnitarilor, prelaților etc.; de obicei precedat de „prea”) Mărit, slăvit.
- înălțime, înălțimi** (*înalt* + suf. -*ime*) s. f. (Următ de un pron. pos.) Termen de adresare către o persoană cu funcție importantă.
- încălără, încălărez** (*în* + *călare*) vb. I. 1. Tranz. fact. A urca pe cineva pe cal; a-l face călăreț în armată. 2. Refl. A se sui călare; a se face călăreț, a încăleca.
- încălărare** (< *încălăra*) s. f. Încălecare.
- încălăfăt, -ă, încălăfați, -te** adj. Prevăzut cu calăf.
- încălțări** s. f. pl. (Reg.) Încălțăminte.
- încăpuî, încăpuiesc** (*în* + *căpui*) vb. III. Tranz. și refl. A (se) căpui.
- încăpuît, -ă, încăpuiți, -te** (< *încăpui*) adj. Căpuit.
- începătură, începături** (*începe* + suf. -*ătură*) s. f. 1. Început, origine. 2. Paragraf. 3. Exemplu, pildă.
- începe, încep** (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. A concepe (un gând), a zămisli; spec. (despre femei; adesea complinit prin *în pânteacă*) a concepe, a purcede grea.
- începút, începuturi** (< *începe*) s. n. Origine; obârșie; izvor.
- încetă** vb. I. v. **înceti**.
- încetî, încetez** (*în* + *ceată*) vb. IV. 1. Tranz. A aduce (pe cineva) în ceata altora, a face tovarăș cu..., a întovărăși, a însoți, a îngloti (2). 2. Refl. A intra în ceata sau tagma (cuiva), a se asocia (cu)..., a se întovărăși, a se îngloti. [Var.: *încetă* vb. I].
- înceietură, înceieturi** (*înceia* + suf. -*tură*) s. f. 1. (Gram.) Articol. 2. Capitol, paragraf, articol. 3. Silabă. 4. Creatură, plăsmuire. 5. Concluzie.
- închină, închin** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Refl. A recunoaște suzeranitatea unui senior, a accepta să devină vasal, a se supune. ♦ Tranz. A preda (ceva) în semn de supunere, a preda (pe cineva) ca prizonier. ◇ Expr. *A închina armele* (sau *steagul*) = a capitula. 2. Tranz. A dărui cuiva ceva în semn de evlavie, de supunere, de recunoștință.
- închinăciune, închinăciuni** (moșt. din lat.) s. f. (Pop.) 1. Faptul de a se închina în fața divinității; *concr.* rugăciune,

- rugă. 2. Aplecare în fața cuiva; plecăciune; salut.
- îchinător**, -oare, *îchinători, -oare* (*îchina* + suf. -ător) s. m. și f. Adorator, admirator.
- îchipuî**, *îchipuiesc* (*în* + *chip* + suf. -uî) vb. IV. Refl. 1. A lua chip de..., a se întruchipa, a lua ființă, a se împelița. 2. A se face după chipul cuiva, a fi ca cineva sau ceva; a se asemena, a se compara cu cineva sau cu ceva.
- încordătură**, *încordături* (*încorda* + suf. -ătură) s. f. Încordare.
- încrede**, *încred* (*în* + *crede*) vb. III. Tranz. 1. (Rar) A crede, a socoti pe cineva (drept...). 2. A atrage sau converti la credința cea adevărată. 3. A încredința ceva cuiva.
- încredință**, *încredințez* (*în* + *credință*) vb. I. 1. Refl. A-și jura credință. 2. Tranz. A dovedi, a proba; a adevăra, a atesta, a întări.
- încruntăt**, -ă, *încrunțați, -te* (< *încrunta*) adj. Plin de sânge, însângerat; fig. doritor de sânge, săngeros.
- încruntătură**, *încruntături* (*încrunta* + suf. -ătură) s. f. Urmă, pată de sânge.
- încujbă**, *încujbez* (*în* + *cujbă*) vb. I. (Mold.) 1. Tranz. și refl. A (se) pleca la pământ, a (se) încovoia, a (se) îndoi; a (se) curba, a (se) strâmba. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) îndupleca, a (se) convinge. 3. Tranz. A face să se
- plece, a frânge voința sau mândria cuiva, a înjosi pe cineva.
- încujbare** (< *încujba*) s. f. (Mold.) Încovoiere.
- încujbăt**, -ă, *încujbați, -te* (< *încujba*) adj. (Mold.) Încovoiat; strâmb, cocoșat.
- încură**, *încur* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. (Munt. și Dobr.) A mâna caii repede; a goni. 2. Refl. (Despre cai) A porni la fugă, a se întrece alergând; a alerga în voie, a zburda.
- încurare**, *încurări* (< *încura*) s. f. (Reg.) Alergare, cursă de cai, cavalcadă; p. ext. năvală, încălcare de hotare, incursiune. *
- încurcă**, *încurc* (probabil moșt. din lat.) vb. I. Tranz. A unelti.
- îndatorire**, *îndatoriri* (< *îndatori*) s. f. Obligație bănească.
- îndămână** s. f. v. **îndemână**.
- îndărăpt** adv. Îndărăt.
- îndărăptă**, *îndărăptez* (< *îndărăpt*) vb. I. 1. In tranz. (Mold. și Transilv. de nord) A da îndărăt, a se retrage, a ceda. 2. Tranz. A respinge.
- îndărăptătură**, *îndărăpturi* s. f. Retragere în dezordine.
- înde** (moșt. din lat.) conj. 1. (Transilv.) Unde. 2. Când, pe când.
- îndelungă**, *îndelung* (< *îndelung*) vb. I. 1. Tranz. și refl. (Despre vreme sau viață) A (se) prelunghi ca durată. 2. Tranz. A alunगा, a goni, a îndepărta.
- îndelungăreț**, -ă, *îndelungăreți, -e* adj. Care ține mult timp, persistent.

- îndemănătec**, -ă adj. v. **îndemănatic**.
- îndemână**, *îndemânez* (< *îndemână*) vb. I. 1. Tranz. A înlesni, a ușura, a facilita. 2. Tranz. A veni în ajutor, a da o mână de ajutor, a ajut(or)a; a încuraja. 3. Tranz. *Spec.* A ajuta pe cineva cu bani; a împrumuta. 4. Intrans. A avea încredere în cineva, a se încrede, a se bizui. 5. Tranz. A se prezenta, a se ivi (ocazia, prilejul). 6. Refl. A fi în stare să facă un lucru, a-i fi la îndemână să facă ceva; a se înlesni. [Prez. ind. și: *îndemân*].
- îndemănătec**, -ă, adj. v. **îndemănatic**.
- îndemănatic**, -ă, *îndemănatici*, -ce (*îndemână* + suf. -atic) adj. (Mold.) Potrivit, favorabil, prielnic, convenabil. [Var.: *îndemănătec*, -ă, *îndemănătec*, -ă adj.
- îndemână**, *îndemâne* (*în* + *de* + *mână*) s. f. 1. Favoare, înlesnire. 2. Prilej favorabil. 3. Ajutor. 4. Îndemânare, dexteritate; aptitudine, iscusință. [Pl. și: *îndemânuri*. - Var.: *îndămână* s. f.]
- îndemnă**, *îndemn* (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. 1. A convinge, a invita. 2. A constrânge, a sili, a face să...; a provoca, a pricinui. [Prez. ind. și: *îndemnez*].
- îndemnós**, -oăsă, *îndemnoși*, -oase adj. Aplecat, dispus la ceva.
- îndereptă**, *îndereptez* vb. I. Tranz. A îndrepta.
- îndereptătură** s. f. v. **îndreptătură**.
- îndestul**, -ă, *îndestuli*, -ie (*în* + *destul*) adj., adv. 1. adj. Destul. 2. adv. Cât trebuie, cât se cuvine; de ajuns.
- îndrăzni**, *îndrăznesc* (*în* + *drăzni*) 1. Tranz. A face pe cineva să cuteze, să fie îndrăzneț, a încuraja. 2. Refl. și intrans. A se face îndrăzneț, a deveni cutezător, fălos.
- îndreá** (< ngr.) s. m. (Reg.) Numele lunii decembrie.
- îndreptătură** s. f. Îndrumare, refacere; îmbunătățire, rectificare; scuză. [Var.: *îndereptătură* s. f.]
- îndreptăți**, *îndreptătesc* (*în* + *dreptate*) vb. IV. 1. Tranz. A da dreptate cuiva (pentru o vină ce i se aduce), a declara pe cineva nevinovat. 2. Refl. A se dezvinovați, a se justifica.
- îndreptuî** vb. IV. v. **îndrituî**.
- îndrituî**, *îndrituiesc* (*în* + *drit* + suf. -ui) vb. IV. (Mold., sec. XIX) Tranz. A da cuiva dreptul de a face un lucru, a îndreptăți, a împuternici, a autoriza. [Var.: *îndreptuî* vb. IV].
- îndrituît**, -ă, *îndrituiți*, -te (< *îndrituî*) adj. Îndreptățit, împuternicit, autorizat.
- înduplecă**, *înduplec* (*în* + *dupleca*) vb. I. (Reg.) 1. Tranz. A face îndoit, a mări, a spori încă o dată pe atâta, a îndoii. 2. Tranz. și refl. A (se) încovoia, a (se) curba, a (se) încuibă,

- a (se) apleca (cu o parte a corpului), a (se) pleca, a (se) îndoii; a (se) împătura, a (se) îndoii. 3. Refl. A se feri, a se da la o parte, în lături.
- înduplecăt, -ă, înduplecați, -te** (< *îndupleca*) adj. 1. Dublat, făcut de două ori mai mare. 2. Încovoiat, îndoit, (a)plecat spre...
- înduplecătór, -oáre, înduplecătóri, -oáre** (*îndupleca* + suf. -ător) adj. Care înduplecă; convingător.
- înfemeiát, -ă, infemeiați, -te** (< *infemeia*) adj. (Rar) Cu familie mare, cu copii mulți, femeiat.
- înflige, înflig** (< fr.) vb. III. Tranz. A da, a aplica, a impune (o pedeapsă).
- informá, informez** (< lat. med.) vb. I. (Mold. și Transilv.) 1. Tranz. A forma, a alcătui, a face, a constitui. 2. Refl. A se forma, a lua forma unui lucru.
- înfuriére** (< *infuria*) s. f. Furie, mânie mare, turbare. [Pr.: -ri-e-].
- îngălá, îngález** vb. I. A lucra fără îngrijire, de mântuială.
- îngăláciúne, îngăláciuni** (*îngála* + suf. -áciune) s. f. Neîngrijire, necurățenie (sufletească sau trupească), murdărie.
- înglodí** vb. IV. A îngloda.
- înglotí, înglotesc** (*în* + *gloată*) vb. IV. 1. Tranz. A strânge gloatele; *p. ext.* a aduna, a strânge, a concentra oștile în vederea unei acțiuni militare.
- 2. Refl.** A se strânge în cete, a se aduna, a se îngrămădi în număr mare, a se uni cu alții (formând o grupă mare); a se pâlcui, a se înceti (2). 3. Refl. A se concentra în vederea unei acțiuni militare; (despre pedestrime) a se rânduî în falange sau gloate; *p. ext.* a pleca la luptă împotriva cuiva, a porni război cu cineva. 4. Refl. *Fig.* (Despre datorii, cheltuieli) A se înmulți, a se mări, a se îngrămădi, a se aduna. 5. Tranz. (Despre obiceiuri) A face să pătrundă în mase, a introduce.
- înglotire, înglotiri** (< *îngloti*) s. f. Îngrămădire, concentrare.
- îngrádí, îngrădesc** (cf. sl.) vb. IV. Refl. recipr. A trăi bine, a fi în termeni buni, a se înțelege, a se împăca cu cineva; a cădea de acord.
- îngrecá, îngrec** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Intrans. (Pop.) A rămâne gravidă, îngreunată, însărcinată, a pica sau a precede grea. 2. Tranz. A face (o femeie sau o fată) să rămână însărcinată, îngreunată, îmborșoșată. 3. Tranz. A concepe, a zămisli (în pânțece).
- îngrecátá, îngrecate** (< *îngreca*) adj. Îngreunată, însărcinată, borșoșată, împovărată, tăroasă, groasă, încărcată, în poziție, în altă stare, grea, gravidă.
- îngrijí, îngrijesc** (*în* + *grijă*) vb. IV. Refl. și intrans. A (se) îngriji, a(-și) face griji.

- îngrijire, îngrijiri** (< *îngrijii*) s. f. Îngrijorare, teamă.
- îngrijît, -ă, îngrijîți, -te** (< *îngrijii*) adj. Plin de griji, neliniștit.
- îngrijurá** vb. I. A îngriji.
- îngrozi, îngrozesc** (*în + groază*) vb. IV. Tranz. A amenința.
- îngrozît, -ă, îngroziți, -te** (< *îngrozi*) adj. Îngrozitor.
- îngrozitúră** s. f. Îngrozire, groază.
- înierbá, înierbez** (*în + iarbă*) vb. I. Tranz. A pune într-un anumit loc praf de pușcă, pentru a provoca o explozie.
- înluminá, înluminez** (< fr.) Tranz. 1. A lumina, a ilumina. 2. A împodobi o carte cu miniaturi, viniete, litere colorate.
- îneacă, înece** (*în + nece*) vb. I. (Reg.) Tranz. 1. A ucide, a omori (fără arme), (mai ales) strângând de gât, sugrumând. 2. (Despre fiare sălbatice) A omori (mușcând de beregată), a rupe.
- înmândrí, înmândresc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) înțelepți, a (se) deștepta, a (se) lumina (la minte). 2. Refl. A se fuduli, a se îngâmfa cu mândrie.
- înmulți, înmulțesc** (*în + mult*) vb. I. 1. Tranz. A îmbogăți. 2. Refl. (Subiectul este cuvântul lui Dumnezeu) A se răspândi.
- înnemurí, înnemuresc** (*în + ne + muri*, după fr.) vb. IV. Tranz. (Rar) A face nemuritor, a imortaliza.
- înotá, înot** (moșt. din lat. pop. vb. I. (Despre vase plutitoare, p. ext. despre cei care le conduceau) A naviga, a merge cu corabia, a pluti, a vâsli.
- însălbătăcí, însălbăticesc** (*în + sălbătici*) vb. IV. Refl. A se face sălbatic, a se sălbătici.
- înscriere, înscrieri** (< *înscrie*) s. f. Inscripție.
- însemná, însemn** (moșt. din lat. sau *în + semn*) vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) îndrepta, a (se) arăta. 2. Tranz. *Spec.* A îndrepta o armă spre..., a ținti, a ochi. 3. Tranz. A stabili, a fixa.
- însemnát, -ă, însemnați, -te** (< *însemna*) adj. Desenat, pictat, gravat, sculptat, cu inscripții; imprimat.
- însemnătór, -oáre, însemnători, -oare** (*însemna + suf. -ător*) adj. Important, mare; însemnat.
- însetoșá, însetoșez** (*în + setos*) vb. I. Intrans. (Reg.) A înseta.
- însetoșáre** (< *însetoșă*) s. f. Însetare.
- însetoșát, -ă, însetoșăți, -te** (< *însetoșă*) adj. Însetat.
- înspăimá, înspăimez** (*în + spaimă*) vb. I. Refl. A se înspăimânta.
- înspăimáre** (< *înspăima*) s. f. Înspăimântare, spaimă.
- înspăimát, -ă, înspăimați, -te** (< *înspăima*) adj. 1. Înspăimântat. 2. Înspăimântător.
- însuráre, însurări** (< *însura*) s. f. Însurătoare.
- însuráciúne, însuráciuni** (*însura + suf. -ăciune*) s. f. Însurătoare.

- însușit, -ă, însușiți, -te** (< *însuși*)
adj. Propriu, caracteristic.
- înșelă, înșel** (moșt. din lat.) vb. I.
Tranz. A pune șaua pe cal; a înșeua, a șăia.
- înșelăt, -ă, înșelați, -te** (< *înșela*)
adj. Înșeuat, cu șaua pusă.
- înștiință, înștiințez** (*în* + *știință*)
vb. I. Refl. A lua cunoștință, a prinde de veste, a afla.
- întăritură, întărituri** (*întări* +
suf. *-ură*) s. f. Iscălitură, pecete
prin care se certifica un drept,
o învoială etc.; legalizare, con-
firmare, adeverire; tărie.
- întâmpină, întâmpin** (*în* + *tâm-
pină*) vb. I. 1. Tranz. A ieși în
calea cuiva spre a-l ataca sau je-
fui. 2. Refl. A se găsi cu cineva
(întâmplător) față în față, a se
ajunge, a se întâlni cu cineva sau
cu ceva. 3. Refl. (Despre
drumuri, ape, hotare) A se îm-
preuna, a se întâlni. 4. Tranz. A
ieși cu oaste în calea dușmanului
pentru a-l ataca, a da lupta.
5. Refl. A se întâlni, a se ciocni,
a se izbi cu dușmanul. 6. Tranz.
A răspunde, a replica, a obiecta.
7. Tranz. (Jur.) A face întâmpin-
are, contestație. 8. Tranz. A
răspunde, a răsplăti (pe cineva
cu ceva). [Var.: *întimpină* vb. I].
- întemeiă, întemeiez** (*în* + *temei*)
vb. I. Tranz. A întări, a fortifica,
a apăra. 2. Tranz. (Despre acte,
donații etc.) A întări, a consfinți,
a confirma. 3. Refl. A se stabili
(într-un loc), a se așeza pentru
totdeauna, definitiv; a prinde
rădăcini. [Pr.: *-me-ia*].
- întemeiât, -ă, întemeiați, te**
(< *întemeia*) adj. Întărit, puter-
nic, consolidat.
- întemeiere** (< *întemeia*) s. f.
1. Apărare, fortificare. 2. Împu-
ternicire, autorizație.
- întimpină** vb. I. v. **întâmpina**.
- întinăciune** (*întina* + suf. *-ciune*)
s. f. Murdărie, pângărire.
- întipări, întipăresc** (*în* + *tipări*)
vb. IV. Tranz. (Rar) A tipări.
- întoărce, întorc** (moșt. din lat.)
vb. III. 1. Tranz. A suci mintea
cuiva, a sminti pe cineva.
2. Fig. Refl. A se îndepărta de
cineva, a se despărți. 3. Tranz.
A traduce un text dintr-o limbă
într-alta; *p. ext.* a interpreta, a
(răs)tălmăci.
- întort, -oartă, întorți, -oarte** (moșt.
din lat.) adj. 1. Sucit, strâmb,
întors. 2. Fig. Îndărătnic, rău,
nedrept, încăpățânat, pervers.
- întraripă, întraripez** (< *întru* +
aripă) vb. I Tranz. (Pop.) A
înaripa.
- întraripăt, -ă, întraripați, -te**
(< *întraripa*) adj. Înaripat.
- întrargintă, întrargintez** (*întru* +
argint) vb. I. Tranz. A arginta.
- întrargintat, -ă, întrargintați, -te**
(< *întrarginta*) adj. De argint;
argintat, argintit.
- întrarmă, întrarmez** (*întru* +
armă) vb. I. Tranz. și refl.
(Pop.) A (se) înarma.
- întraurât, -ă, intrauriți, -te** (< *în-
trauri*) adj. De aur; aurit.
- întraurii, intrauresc** (*întru* + *auri*)
vb. IV. Tranz. (Pop.) A auri.
[Pr.: *-tra-u-*].

întreg, -eagă, întregi (moșt. din lat.) adj. **1.** (Despre fete) Neatinsă, fecioară, virgină, (fată) mare, neprihănită, castă, inocentă, imaculată. **2.** Care este fără reticențe, fără a ascunde nimic; sincer. **3.** (Despre porumbel) Blând, simplu, candid.

întreială s. f. Dare constând din a treia parte din produse sau venituri. [Var.: *întreială* s. f.].

întrepriză s. f. Antrepriză.

înter rumpe vb. III. A întrerupe.

înterumpere s. f. Întrerupere.

întreială s. f. v. **întreială.**

întru (moșt. din lat.) prep. **1.** (În loc. adv.) *Întru-întâi* = la început. *Întur-acea* = în acel timp. ✧ Expr. *Întru mulți ani!* La mulți ani. **2.** În scopul... *Iese întru întâmpinarea domnului.*

întrupă, întrupez (în + trup) vb. I. Tranz. A alcătui-un singur corp, a uni, a împreuna într-un singur tot; a încorpora.

întunérec s. n. v. **întuneric.**

întuneric, întunerică (în + tuneric) s. n. Zecé mii (ca simbol pentru) mulțime, număr foarte mare, infinit, miliarde; puzderie, negurime, negreață, întunecime. [Var.: *întunérec* s. n.].

întelége, înțeleg (moșt. din lat.) vb. III. **1.** Tranz. A cunoaște, a ști, a pricepe. **2.** Refl. A se distinge, a se zări, a se vedea. **3.** Tranz. A simți, a auzi, a afla, a lua cunoștință, a prinde (de) veste. **4.** Refl. A se auzi, a se răspândi zvonul (despre)...

5. Tranz. (Jur.) A ajunge la concluzia, a trage concluzia, a constata, a vedea, a observa. **6.** Refl. A se constata, a se adeveri, a se verifica.

înțelegere, înțelegeri (< *înțelegere*) s. f. Pricepere, iscusință, inteligență, rațiune.

înțelepciune (moșt. din lat.) s. f. Știință, cunoaștere.

înțepă, înțep (în + țepă) vb. I. Tranz. A trage în țepă.

înțepăt, -ă, înțepați, -te (< *înțepa*) adj. Tras în țepă.

învăluí, învălui (în + val + suf. -ui) vb. IV. Refl. **1.** A se sili, a încerca. **2.** A se încurca, a rătăci, a se învălmăși.

învăluíală, învăluíeli (învăluí + suf. -eală) s. f. **1.** Învălmășeală, tulburare, îmbulzeală. **2.** Fig. (Răr) Necaz, supărare; incomodare; p. ext. asuprire.

învăscút, -ă, învăscuți, -te (< *învește*) adj. Îmbrăcat; p. ext. acoperit, înfășurat, învelit; fig. împodobit.

învățător, -oăre, învățători, -oare (învăța + suf. -ător) adj. **1.** Care învață, care instruește, care sfătuiește. **2.** Care este plin de învățături sau învățăminte; instructiv.

învățătură, învățături (învăța + suf. -ătură) s. f. **1.** Deprindere, obicei, obișnuință, învăț. **2.** Învățăământ. **3.** Dojană, ceartă, certare; mustrare. **4.** Poșuncă, ordin, însărcinare, misiune.

învârtejí, învărtelesc (în + vârtej)

- vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) prefăce, a (se) schimba, a (se) transforma în..., a se întoarce. 2. Refl. și (rar) intranz. A se întoarce din drum (schimbând dintr-o dată direcția apucată), a se înapoia (grabnic), a reveni (repede).
- încecină** vb. IV. v. **înveșnici**.
- încești**, *înceștesc* (< fr., lat.) vb. IV. Tranz. (În evul mediu) A da cuiva investiura.
- înceștătură**, *înceștături* (*încești* + suf. *-ătură*, după fr.) s. f. (În evul mediu) Act prin care o persoană era învestită cu o putere, o demnitate, o dregătorie (civilă sau ecleziastică) etc. de către seniorul său; *p. ext.* ceremonie solemnă de investire.
- înceștinici**, *înceștinesc* (*în* + *veșnic*) vb. IV. Tranz. A face ca ceva să devină veșnic, să rămână veșnic în amintirea oamenilor, să dureze nelimitat; a eterniza, a perpetua. [Var.: *înceștinici* vb. IV].
- încește**, *înceșesc* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. și refl. (Maram. și Bucov.) 1. A (se) îmbrăca. 2. *P. ext.* A (se) acoperi, a (se) înveli. [Var.: *încești* vb. IV].
- încești** vb. IV. v. **încește**.
- înceșu**, *înceșu* (*în* + *veș*) vb. III. Intranz. și tranz. (Transilv. de nord și Mold.) A înceșu.
- înceșu**, *înceșu* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A îndemna la (spre, către) ceva. 2. Tranz. A provoca, a instiga, a ațâța pe cineva (asupra cuiva). 3. Tranz. A născoci, a produce. 4. Refl. A se strânge laolaltă, a se aduna spre a porni împotriva cuiva; a se îngluti (2), a se pâlcui, a se înceti (2). 5. A se porni asupra sau în contra cuiva. [Prez. ind. și: *înceșu*].
- înceșu**, *înceșesc* (*în* + *voie*) vb. IV. Intranz. 1. A face pe voia cuiva, a face ceva de hațărul cuiva, a favoriza. 2. A fi de acord.
- înceșoșă**, *înceșoșez* (*în* + *voios*) vb. I. (Mold. și Transilv.) Refl. A se face voios, bine dispus, vesel; a se înveseli.
- înceșmăși**, *înceșmășesc* (*în* + *vrăjmaș*) vb. IV. Tranz. și refl. recipr. A (se) înceșmăși.
- înceșdnici**, *înceșdnicesc* (*în* + *vrednic*) vb. IV. 1. Tranz. (Rar) A acorda mâna (fiicei sale). 2. Tranz. fact. A face pe cineva să aibă parte de... sau să aibă cinstea, norocul etc. 3. Tranz. A se arăta, a fi vrednic de ceva, a merita ceva.
- înceșu**, *înceșu*, *înceșu* (*în* + *za* + suf. *-at*) adj. Îmbrăcat în zale, cu platoșă. [Pr.: *înceșu*. - Var.: *înceșu*, *înceșu* adj.].
- înceșu**, *înceșu* adj. v. **înceșu**.

J

jac s. n. v. **jaf**.

jaf, jafuri (< pol.) s. n. Pradă (de război), lucruri jefuite; plească, plean. [Var.: *jac* s. n.].

jălbă, jalbe (< sl., cf. bg.) s. f. (Pop.) Plângere, reclamație (făcută în scris), petiție, suplică. [Pl. și: *jâlbi*. – Var.: *jălobă* s. f.].

jăle (< sl.) s. f. (Pop.) Dor mare, dorință fierbinte. [Var.: *jéle* s. f.].

jălobă s. f. v. **jălbă**.

jăloște (< sl.) s. f. Jale.

jalovănie (< rus.) s. f. 1. Bocet, plângere de înmormântare. 2. Dar dat unui reclamant, dotație.

jaluzie (< fr.) s. f. Gelozie.

jânghină s. f. 1. Boală a cailor, cauzată de murdărie. 2. Termen de ocară pentru cai.

jăriște (*jar* + suf. *-iște*) s. f. 1. Jar, jăratric, foc; *p. ext.* vatră; *spec.* locul pe care se așază jăratricul pentru o jertfă. 2. *Fig.* Arșiță, dogoare, foc. 3. Locul unde a ars o casă, loc pustiit de pârjol; *p. ext.* mină. 4. Pădure arsă de curând, cu pământ încă cald, pe locul căreia se dezvoltă o nouă vegetație lemnoasă.

jăcmán, jăcmanuri (< magh.) s. n. Jaf (mare).

jăcmăneală, jăcmăneli (*jăcmăni* + suf. *-eală*) s. f. Jecmăneală.

jăcmăni, jăcmănesc (< *jăcman*) vb. IV. A jecmăni.

jăluí vb. IV v. **jelui**.

jăluire s. f. v. **jelui**.

jărtfă s. f. v. **jertfă**.

jecuí vb. IV. A jefui.

jelánie (< sl.) s. f. Dor aprins, dorință fierbinte; jale; dragoste, iubire; devotament.

jelbár, jelbari (*jalbă* + suf. *-ar*) s. m. Slujbaș care se ocupa cu scrisul jalbelor.

jéle s. f. v. **jale**.

jelér, jeleri (< magh.) s. m. (Transilv.) 1. Țăran care posedă pământ puțin și o casă sau care nu avea pământ și casă, obligat să muncească în contul chiriei sau silit să se mute din loc în loc ca lucrător cu ziua și brațele, dar care nu avea regimul juridic al iobagului. 2. Om așezat pe moșia altuia, colonist.

jelerie (*jeler* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Faptul de a locui pe un loc fără drept de proprietate.

jelerită, jelerițe (*jeler* + suf. *-ită*) s. f. Țărăncă fără drept de locuință proprie.

jeluí, jeliuiesc (< sl.) vb. IV. 1. Refl. A se întrista; (Mold) a

- se scârbi. 2. Refl. A adresa cuiva o plângere, o jalbă, cerând dreptate, a se plânge cuiva.
3. Refl. și tranz. (Jur.) A reclama, a pârî, a acuza. 4. Intrans. A-i fi jale, dor mare de ceva, a dori fierbinte, a pofti, a se gânda cu jind la ceva; a dășidera.
5. (Rar) Intrans. A năzui, a tinde spre..., a aspira. [Prez. ind. și: *jelui*. – Var.: *jăluî* vb. IV].
- jeluire, jeluiri** (< *jelui*) s. f. Reclamație, jalbă, pâră. [Var.: *jăluire* s. f.].
- jeluitór, -oáre, jeluitori, -oare** (*jelui* + suf. *-tor*) s. m. și f. Persoană care adresa o jalbă; reclamant, petiționar, pârător, suplicant. [Pr.: *lu-i*].
- jértfă, jertfe** (< sl.) s. f. 1. Prinós constând de obicei dintr-un animal sacrificat pe altar sau din bucate și roade, pe care popoarele primitive le aduceau divinității; ofrandă. 2. *P. ext.* (Pop.) Darul care se dă la biserică. 3. Sacrificiu, jertfire. 4. *Fig.* Victimă. 5. (Pop.) Prisos, belșug (de bucate, vin etc.), berechet. [Var.: *jértvă, jărtfă* s. f.].
- jertfélnic, jertfelnice** (< sl.) s. n. 1. Masă de sacrificiu la păgâni; altar. 2. Masă din altar, în biserică creștină, așezată în colț, în dreptul ușii din stânga, pe care se pregătesc sfintele daruri.
- jertfi, jertfesc** (< *jértfă*) vb. IV. 1. Tranz. A aduce (o) jertfă (1). 2. Tranz. și refl. A (se) sacrifica. 3. Tranz. (Rar) a omorî.
- jertfire** (< *jertfi*) s. f. Jertfă.
- jértvă** s. f. v. **jertfă**.
- jestóc, jestoci** (< sl.) adj. m. Aspru, crud, rău, aprig.
- jicní vb. IV-v. jigni.**
- jicnicér** s. m. v. **jitnicer.**
- jícniře** s. f. v. **jignire.**
- jicniță** s. f. v. **jitniță.**
- jigálă, jigale** (< ucr.) s. f. 1. Țeapă de fier care se înfierbântă în foc pentru a arde cu ea. 2. Cui întors la vârș și înfierbântat, cu care se găureau ciubucele sau se decorau diverse obiecte din lemn. [Var.: *juvălă* s. f.].
- jigní, jignesc** (< sb.) vb. IV. Tranz. 1. A lovi, a atinge. 2. A aduce o atingere, un prejudiciu, a lovi în ceva. [Var.: *jicni* vb. IV].
- jignicér** s. m. v. **jitnicer.**
- jignire, jigniri** (< *jigni*) s. f. Lovire, atingere; prejudiciu. [Var.: *jicniře* s. f.].
- jimblár, jimblari** (*jimblă* + suf. *-ar*) s. m. Brutar; vânzător de jimblă.
- jimblă, jimble** (< magh.) s. f. Pânișoară din făină albă (de calitate inferioară franzelei); bulcă.
- jimblăreásă, jimblărese** (*jimblă* + suf. *-easă*) s. f. Brutăreasă; vânzătoare de jimblă.
- jimblăríe, jimblării** (*jimblar* + suf. *-ie*) s. f. Brutărie.
- jinduí, jinduiesc** (< sl.) Refl. A repeta.
- jirovínă, jirovine** (< sb.) s. f. În-

- voială prin care se acorda dreptul de a duce porcii să mănânce jirul în pădure.
- jitar**, *jitari* (< bg., sb.) s. m. (Mold. și Transilv.) Persoană angajată să păzească să nu intre vitele în semănături; pândar.
- jitări**, *jităresc* (< *jitar*) vb. IV. Intrans. (Mold. și Transilv.) A îndeplini slujba de jitar.
- jitărie**, *jitării* (*jitar* + suf. *-ie*) s. f. (Mold. și Transilv.) 1. Ocupația jitarului. 2. Plata convenită jitarului. 3. Locuința jitarului.
- jirébie**, *jirebii* (< ucr.) s. f. (Mold. și Bucov.) Bucată, fâșie lungă și îngustă de pământ, considerată și ca măsură de teren. [Pr. *-bi-e*].
- jitnicér**, *jitniceri* (*jitniță* + suf. *-ar*) s. m. (Mold. și Ț. Rom.) Dregător care avea grijă de magaziiile cu grâne ale curții domnești și de aprovizionarea cu grâne a cetăților turcești limitrofe. ♦ *Vel jitnicer* sau *mare jitnicer* = mai-marele peste jitniceri. [Var.: *jicnicér*, *jignicér* s. m.].
- jitniceroáie**, *jitniceroaie* (*jitnicer* + suf. *-oaie*). Soția jitnicerului.
- jitniță**, *jitnițe* (< sl.) s. f. Magazin de grâu, grâнар, hambar. [Pl. și: (Mold.) *jitniți*. – Var.: *jicniță* s. f.].
- jochéu**, *jochei* (< fr., engl.) (Mold.) Slugă.
- joimír**, *joimiri* (< pol.) s. m. 1. Mercenar polonez. 2. (La pl.) (Mold., sec. XVIII) Corp de slujitori moldoveni călări, care presta serviciul militar la curtea domnească.
- joimăriță**, *joimărițe* s. f. Soția joimirului.
- jold**, *joldure* (< pol. sau magh.) s. n. Muncă fără plată, corvoadă.
- joldunár**, *joldunari* (< germ.) s. m. Ostaș cu leafă, mercenar, lefegiu.
- joseán**, *joseni* (*jos* + suf. *-ean*) s. m. (Mold.) Locuitor din Țara de Jos (Moldova de sud).
- júde**, *juzi* (moșt. din lat.) s. m. 1. (În vechea organizare a Țărilor Românești) Demnitar cu atribuții judecătorești și administrative; stăpân de rumâni; p. ext. principe, cneaz. 2. (În vechea organizare a Țării Românești) Țăran devenit liber după răscumpărarea din rumânie. 3. (În cele mai vechi texte bisericesti) Principe, județ, domn, boier. 4. Judecător, județ. 5. (Transilv.) Primar, birău, chinez. [Pl. și: *judeci*. – Var.: *júdec* s. m.].
- júdec** s. m. v. **jude**.
- judecá**, *judec* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A stăpâni, a domni. 2. Intrans. și refl. (Rar) A (se) hotări, a (se) decide.
- judecáre** (< *judeca*) s. f. 1. Judecată; condamnare, osândă. 2. Ceartă, dojană.
- judecátór**, *judecători* (*judeca* + suf. *-ător*) s. m. (La vechii evrei după moartea lui Moise până la

- începutul domniei lui Saul) Nume dat magistraților supremi care erau, totodată și șefi mili-tari.
- judeci, judecesc** (< *judec*) vb. IV. Tranz. și refl. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) A (se) răscumpăra, a (se) elibera din rumânie, a face sau a deveni țaran liber.
- judecie** s. f. 1. Funcția de jude. 2. Circumscripție în care judele își exercita dreptul său de jude-cată.
- judéț, (4, 5, 6), județi**, s. m., (1, 2, 3), *județe*, s. n. (moșt. din lat.) 1. s. n. Judecată; hotărâre judecătorească. 2. s. n. (În reli-gia creștină) Judecata de Apoi. 3. s. n. Locul unde are loc ju-decata; tribunal. 4. s. m. (Mold. și Transilv.) Judecător, magis-trat; *spec.* Judecătorul din cer, Dumnezeu. 5. s. m. Căpetenie, guvernator, domn, principe, ocârmuitor, biruitor, despuietor, jude. 6. s. m. (Transilv.) Primul dregător al unui oraș sau sat, ajutat de mai mulți pângari (de regulă 12); primar.
- jug, juguri** (moșt. din lat.) s. n. Car de paie sau de lemne.
- jugărit** (*jug* + suf. *-ărit*) s. n. (Mold., sec. XVIII–XIX) 1. Taxă care se plătea pentru un jug de lemne, aduse din pădure. 2. Loc la ieșirea din pădure unde se plătea această taxă.
- junéțe, juneți** (*June* + suf. *-ețe*, după fr.) s. f. Tinerete.
- junghér, junghere** (*Junghia* + suf. *-ar*) s. n. Pumnal, stilet; junghi.
- junghetúrá, junghetúri** (*Junghia* + suf. *-ătură*) s. f. Animal în-junghiat și adus ca jertfă.
- junghi, junghiuri** (< *Junghia*) s. n. Jungher.
- junie** (*June* + suf. *-ie*) s. f. 1. Sta-rea sau vârsta de June; tinerete, Junețe; *p. ext.* starea de flăcău necăsătorit, holtei, celibat. 2. Virginitate, feciorie, fetie.
- juníme, junimi** (*June* + suf. *-ime*) s. f. 1. Tinerime, tineret. 2. Tinerete.
- junímism** (*Junimea* (n. pr.) + suf. *-ism*) s. n. Mișcare culturală, literară și politică din a doua jumătate a sec. XIX, având ca centru societatea „Junimea” din Iași.
- junímíst, -ă, junimísti, -ste** (*Ju-nimea* (n. pr.) + suf. *-ist*) adj., s. m. și f. 1. adj. Care ține de junimism, privitor la junimism. 2. s. m. și f. Adept al juni-mismului.
- jupán, jupani** (< sl.) s. m. 1. Titlu care se dădea la sârbi persoanei puse în fruntea unei unități ter-ritoriale, numite *jupa*. 2. (În stilul de cancelarie din trecut) Titlatură pe care boierii sau dregătorii români o puneau înaintea numelui, când se iscă-leau în acte; *jupân; p. ext.* boier, cetățean
- jupân, jupâni** s. m. 1. (Folosit izolat sau înaintea funcției sau numelui unei persoane) Titlu de

- politețe dat în trecut celor care ocupau anumite demnități sau ranguri înalte, *p. ext.* marilor proprietari, boierilor etc.
- 2.** (Mai ales la vocativ) Titlu de respect, echivalând cu „domnule”, „(cu)coane”, „boierule”, adresat cuiva de condiție socială superioară. **3.** (Mold.) Stăpân, patron (considerat în raport cu angajații săi).
- jupână** (< *jupân*) s. f. Soția stăpânului; jupâneasă.
- jupâneasă, jupâneșe** (*jupân* + suf. *-easă*) s. f. **1.** Soția jupânului (1), jupână; soția (sau văduva) unui boier (spre deosebire de doamnă (soția domnitorului)). **2.** *P. ext.* Femeie de condiție socială înaltă; cucoană, doamnă, boieroaică. **3.** Soție de negustor, de om înstărit. **4.** Orășeancă, târgoveață; preocupată. **5.** Femeie (mai în vârstă), angajată să conducă și să supravegheze bunul mers al unei gospodării; menajeră, madamă; *p. ext.* (Ț. Rom.) servitoare, fată în casă.
- jupâniță, jupânițe** (*jupân* + suf. *-iță*) s. f. Boiereasă (tânără); fiica (sau soția tânără) a unui boier.
- jurăre, jurări** (< *jura*) s. f. Jurământ, blestem.
- jurător, -oăre, jurători, -oare** (*jura* + suf. *-ător*) s. m. și f. (Pop.) Persoană care jură în calitate de martor în fața unei instanțe judecătorești.
- jurist, -ă, juriști, -ste** (< fr., lat.) s. m. și f. Student în drept.
- jurui, juruiesc** (< magh.) vb. IV. (Mold. și Transilv. de nord)
- 1.** Tranz. și refl. A (se) logodi, a făgădui ca soț (sau soție).
- 2.** Refl. *Fig.* A se călugări, a face jurământul călugăresc.
- 3.** Tranz. A făgădui (în mod solemn), a promite să faci pe voie cuiva sau să dai cuiva ceva.
- 4.** Refl. A făgădui, a se lega prin jurământ, a se angaja, a se consacra; a pristăni.
- juruiță, juruițe** (*jurui* + suf. *-iță*) s. f. **1.** (Reg.) Legământ față de Dumnezeu. **2.** Promisiune solemnă, făgăduință cu jurământ. [Pl. și: *juruiți*].
- juruit, -ă, juruiți, -te** (< *jurui*) adj. (Reg.) Făgăduit, promis; făgăduit ca soț (sau soție).
- juvaiér** s. n. v. **giuvaier.**
- juvaiergiu** s. m. v. **giuvaiergiu.**
- juválă** s. f. v. **jigală.**
- juvaneá** (< tc.) s. f. Țeavă mică care unește din interior imameaua cu țeava ciubucului.

K

kronprinz (< germ.) s. m. (În trecut, în Germania și în Imperiul Habsburgic) Titlu purtat de

moștenitorul tronului; persoană care purta acest titlu.

L

- la**, *lau* (moșt. din lat.) vb. I. (Transilv. de nord și Mold.) Tranz. și refl. A (se) spăla.
- labirint**, *labirinturi* (< fr., lat.) s. n. (În antichitate) Clădire cu un număr mare de camere și galerii dispuse în așa fel, încât cel ce intra în ea cu greu putea ieși; dedal.
- laboare** (< lat.) s. f. Muncă (greă).
- laboratoriu** s. n. Laborator.
- ladân** s. m. v. **ladin**.
- ládin** (< ngr.) s. m. Specie de rășină plăcut mirositoare, extrasă dintr-o plantă exotică. [Var.: *ladân* s. m.].
- lagivérde** (< tc.) adj. (Rar) Verde care bate în măsliniu sau cenușiu.
- lagúm**, *lagumuri* (< tc.) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) 1. Canal subteran; *spec.* (milit.) săpătură sub pământ făcută pentru a submina ceva; mină. 2. Cloacă, hazna.
- lagumgiu**, *lagumgii* (< tc.) s. m. Soldat miner.
- lahaníu**, *-ie*, *lahanii* (< tc.) adj. Verde de culoarea verzei.
- láibăr**, *laibăre* (< săs.) s. n. Haină lungă și largă pe care o purtau odinioară boierii și evreii.
- lâmpadă**, *lampade* (< lat.) (Transilv., începutul sec. XIX) Torță. [Var.: *lâmpadă* s. f.]
- lampagiú**, *lampagii* (*lampă* + suf. *-agiu*) s. m. Persoană însărcinată cu aprinderea și stingerea felinarelor de pe străzi; fanaragiu.
- lámurá** (moșt. din latină) s. f. Partea cea mai curată, mai aleasă sau mai fină a unui lucru. ♦ (Adverbial) Curat, pur, adevărat; prisne.
- lânce**, *lânci* (< it.) s. f. Veche armă de atac, formată dintr-o vergea lungă de lemn prevăzută cu un vârf metalic ascuțit; suliță.
- lândgraf**, *landgrafi* (< germ.) s. m. Titlu de noblețe dat unor principii suverani ai Germaniei de odinioară.
- landgraviát** (< fr.) s. n. Demnitatea de landgraf; țară guvernată de un landgraf.
- langavie**, *langavii* (< tc.) s. f. Ornament arhitectonic de flori și fructe.
- landóu**, *landouri* (< fr.) s. n. Trăsură mare, luxoasă cu patru locuri așezate față în față și cu capota formată din două părți mobile.

- lanschenét** (< fr.) s. m. Un joc de cărți.
- lărmă, larme** (< magh., sb.) s. f. Alarmă. ♦ (În expr.) *A da larmă* = a da alarma.
- lăscă** (< ucr.) s. f. (Rar) (Mold. și Transilv. de nord) Favoare.
- lastic, lasticuri** (< fr., engl.) s. n. Stofă de lână rezistentă, asemănătoare cu satinul.
- lăstră, lastre** s. f. Stofă scumpă de lână.
- latifundie** s. f. Latifundiu.
- latinie** s. f. (Pop.) Limba latină. [Var.: *lătinie* s. f.]
- latinizator, -oare, latinizatori, -oare** (*latiniza* + suf. *-tor*) s. m. și f. Persoană care latinizează (cu orice preț).
- lătură, laturi** (moșt. din lat.) s. f. 1. (Pop.) Bucată, zonă de la marginea unei întinderi de pământ, a unui ținut. 2. Împrejurime, regiune, ținut, loc; țară. [Var.: *lătore* s. f.]
- lătore** s. f. v. *lătură*.
- laudán** s. n. Laudanum.
- lăudă** (< *lāuda*) s. f. 1. Mărire; onoare, glorie, slavă. 2. Trecere, credit, vază, autoritate.
- lavdán** s. n. Un fel de stofă de mătase.
- laz¹, lazi** (< tc.) s. m. Persoană aparținând unei populații din Asia Mică, de pe țărmul sud-estic al Mării Negre, stabilită în Mold., în prima jumătate a sec. XVIII, unde practica negoțul și alte meșteșuguri, mai ales cămătăria. [Pl. și: *laji*].
- laz², lazuri** (< sb., ucr.) s. n. (Mold.) (Rar) Ogradă.
- lazarét, lazarete** (< fr.) s. n. 1. Spital izolat din localitățile de graniță, destinat ținerii în carantină a persoanelor și mărfurilor bănuite a fi contaminate de o boală contagioasă. 2. Infirmerie. [Pl. și *lazareturi*. – Var. *lăzărét* s. n.]
- lăcuință** s. f. Locuință.
- lăcuitór, -oăre** s. m. și f. Locuitor.
- lămpadă** s. f. v. *lampadă*.
- lămuri, lămuresc** (< *lamură*) vb. IV. 1. Tranz. (Despre metale etc.) A curăți prin foc de corpurile străine;; *p. gener.* a curăți, a limpezi, a purifica. 2. Refl. A se face curat, a se curăți, a se limpezi, a se purifica.
- lăncér** s. m. v. *lăncier*.
- lănciér, lăncieri** (< fr., după *lance*) s. m. Soldat din vechea cavalerie, înarmat cu lance. [Var.: *lăncér* s. m.]
- lăscăie, lăscăi** (< ucr.) s. f. Monedă de aramă, valorând o jumătate de para, care a circulat și în Țările Române în a doua jumătate a sec. XVIII; *p. gener.* monedă de valoare foarte mică. [Var.: *lășcaie*, (Mold.) *leșcaie* s. f.]
- lătinie** s. f. v. *latinie*.
- lătrăre, lătrări** (< *lătra*) s. f. Lătrat.
- lăturăș, lăturași** (*lătură* + suf. *-aș*) s. m. 1. Țăran liber, de la periferia satului, fără pământ,

- care lucra cu învoială pe pământ străin. **2.** Muncitor la ocnele de sare.
- lăcăcie** s. f. v. **lăsaie**.
- lăzărēt** s. n. v. **lazaret**.
- lânced**, -ă, **lâncezi**, -de (moșt. din lat.) adj. Slăbit de boală, sleit de puteri; bolnav.
- lâncezî**, **lânçezesc** (< *lânced*) vb. IV. Intrans. A fi bolnav, a boli, a se îmbolnăvi.
- lângoare** s. f. **lingoare**.
- leafă**, **lefuri** (< tc.) s. f. Solda ienicerilor turci; *p. gener.* solda ostașilor de orice fel. [Pl. și: *lefi*, *lefe*].
- leagăn**, **leagăne** (< *legăna*) s. n. Trăsură pe arcuri sau suspendată pe chingi; berlină.
- leah**, -ă, **leși** (< ucr.) s. m. și f. Polon(ez), (pop.) poleac. [Var.: *leş* s. m.].
- leaș** s. n. v. **leş**.
- leașnic**, **leașnici** (*leaș* + suf. -aș) s. m. (Rare) Pândar.
- leat**, **leaturi** (< sl.) s. n. An (considerat ca dată în documente); *p. ext.* dată.
- lebadă** s. f. v. **libadea**.
- lecticăr**, **lecticari** (*lectică* + suf. -ar) s. m. Persoană care purta lectica. [Var.: *lețicar* s. m.].
- lectică**, **lectici** (< lat.) s. f. (În antichitate și în evul mediu) Un fel de pat sau de scaun, acoperit și închis în toate părțile cu perdele, purtat de sclavi sau de cai, întrebuițat ca mijloc de locomoție pentru oamenii bogați, femei sau bătrâni. [Acc. și: *lectică*. – Var.: *lețică* s. f.].
- lefăș**, **lefași** (*leafă* + suf. -aș) s. m. Salariat, slujbaș (nemilitar) cu leafă; lefegiu.
- lefeciu** s. m. v. **lefeγιu**.
- lefeγιu**, **lefeγιii** (< tc.) s. m. Ostaș (străin) cu leafă, constituind în evul mediu, în țările europene, printre care și cele române, o armată nouă, pricepută în mânuirea armelor de foc; mercenar. [Var.: *lefeciu* s. m.].
- left**, (1) **lești**, s. m., (2) **lefturi**, s. n. **1.** s. m. Monedă de aur (sau de argint) (în valoare de cinci ducați sau galbeni mari austrieci), din care se făceau salbe. **2.** s. n. Obiect de podobă femeiască în formă de colier sau de medalion.
- lecticăr** s. m. v. **lecticăr**.
- lețică** s. f. v. **lectică**.
- leg** (< fr.) s. m. sg. Dispoziție testamentară prin care averea sau o parte din bunuri sunt lăsate cuiva; *p. ext.* testament.
- legă¹**, **leg** (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. **1.** A îmbina cu care o tabără, ca să nu poată străbate dușmanul. **2.** A opri, a interzice; a desființa (printr-un ordin, decret, lege etc.). **3.** A stabili, a hotărî (mai ales o dare), a fixa, a institui, a impune; a decreta, a dispune ceva.
- legă²**, **leghez** (< fr., lat.) vb. I. Tranz. A lăsa prin testament, a hărăzi înainte de moarte; a testa.
- legăt**, **legați** (< fr., lat.) s. m. **1.** Trimis al senatului, al

- împăratului etc. într-o provincie a Imperiului Roman. 2. Ambasador, trimis special; *spec. cardinal* trimis de către Papa într-o țară străină spre a-l reprezenta pe lângă un suveran sau pe lângă un guvern.
- legănă**, *legăn* (< probabil moșt. din lat.) vb. I. Refl. A ezita, a șovăi, a sta în cumpănă.
- legătu**, *legătuiesc* (*legat* (< *lega*) + suf. *-ui*) vb. IV. 1. Refl. A se înțelege, a cădea de acord; a se uni cu cineva în anumite condiții sau printr-un contract; a se încheia, a se fixa, a se stabili (o pace, o învoială). 2. Tranz. și refl. A (se) obliga, a (se) angaja, a (se) îndatora.
- legătură**, *legături* (moșt. din lat.) s. f. 1. (Mai ales la pl.) Lanțuri, cătușe, obezi etc. care servesc la legarea unui om. 2. Condiție. 3. Obligație impusă cuiva, opreliște, așezământ, întocmire (impusă de o autoritate supremă sau de un principiu moral); *p. ext.* înfrânare, abstenență, cumpătare (impusă sau de bună voie).
- lege**, *legi* (moșt. din lat.) s. f. (Pop.) 1. (La pl.) Drept (ca disciplină). 2. Judecată, proces. 3. Sentință, hotărâre judecătorească, decizie, verdict. 4. *P. ext.* Pedepsă, osândă. 5. Dreptate. 6. Datină, tradiție.
- legchioănă** s. f. v. **legiune**.
- legionár**, *legionari* (< fr., lat.) s. m. Soldat care făcea parte
- dintr-o legiune romană. [Pr. *-gi-o-*].
- legiu**, *legiuiesc* (*lege* + suf. *-ui*) vb. IV. (Pop.) 1. Intrans. și tranz. A face, a întocmi o lege; a legifera. 2. Tranz. și refl. A hotărî, a stipula prin lege; a întări, a aproba, a încuviința prin lege sau printr-un act care are valoare de lege; a legifera. 3. Tranz. A judeca (într-un proces, ca judecător), a hotărî. a da o sentință (potrivit legii); a pedepsi. 4. Tranz. A decide, a aprecia, a lua o hotărâre în legătură cu ceva.
- legiuire**, *legiuri* (< *legiui*) s. f. (Pop.) 1. Dispoziție, normă, rânduală stabilită de o autoritate divină. 2. (Jur.) Totalitatea regulilor stabilite și impuse de o autoritate omenească supușilor; lege (juridică), pravilă, legislație; *p. ext.* cădiința legilor, dreptate. 3. (Jur.) Proces, pâră. [Pr.: *-giu-i-*].
- legiuít**, *-ă*, *legiuíți*, *-te* (< *legiui*) adj. (Pop.) 1. Care este în conformitate cu legile (divine sau omenești); legiferat; legal, legitim, just, drept; adjudecat. 2. (Transilv.) Condamnat, osândit. [Pr. *-giu-it*].
- legioănă** s. f. v. **legiune**.
- legiuítór**, *-oáre*, *legiuítóri*, *-oare*, (*legiui* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care are proces cu cineva, acuzator sau acuzat într-un proces, împricinat. [Pr.: *-giu-i*].
- legiúne**, *legiuni* (< fr., lat.) s. f.

1. Mare unitate militară romană, alcătuită din soldați pedestri (la început 3000, mai târziu 5000-6000); *p. ext.* corp de luptători (din diferite arme), detașament, trupă, oaste. 2. *Fig.* Mulțime mare de persoane urmărind același scop; ceată, gloată. [Pr.: -*gi-u-*. – Var.: *legioână, leghi-oână* s. f.].
- lehime** (*leah* + suf. *-ime*) s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea leșilor; mulțime de leși.
- leit**, **-ă**, *leiți*, *-te* (< sl.) adj. (Despre haine) Turnat pe corp; *p. ext.* (despre oameni) îmbrăcat într-o haină care cade perfect pe corp.
- léle** (< bg.) s. f. (Rar) Mătușă.
- lemn**, *lemne* (moșt. din lat.) s. n. (Pop.) Arbore, copac, arbust (netăiat).
- lemnărit** (*lemn* + suf. *-ărit*) s. n. (Rar) Impozit care se plătea pentru a tăia lemne din pădure; dreptul de a tăia lemne din pădure.
- lenevós**, **-oásă**, *lenevoși*, *-oase* (*lenevi* + suf. *-os*) adj. (Reg.) 1. Leneș. 2. Care pregetă, indolent, lipsit de inițiativă.
- leni**, *lenesc* (< sl.) vb. IV. Refl. (Mold.) 1. A se lenevi, a-i fi cuiva lene; a se da lenii. 2. A pregeta, a se da înapoi, a se codi de la îndeplinirea unei obligații; a neglija ceva.
- lenie** s. f. (Rar) Lene, lenevie.
- leochiu**, **-te**, *leochii* (< tc.) adj. (Despre încălțăminte) Roșu deschis; stacojiu.
- leopciofleandură** s. m. v. **liopciofleandură**.
- lepădă**, *lepăd* (probabil moșt. din lat.) vb. I. Tranz. A arunca ceva sau pe cineva de la înălțime, a doborî, a răsturna. 2. Refl. A renunța sau a refuza de a mai face ceva, a denunța o învoială sau un angajament anterior. 3. Refl. (Bucov.) A se abate, a nu-și mai păstra atitudinea dinainte, a se schimba (față de cineva sau de ceva); *p. ext.* a nu recunoaște ceva, a se apăra, a tăgădui, a refuza.
- lesniciune** (*lesne* + suf. *-iciune*) s. f. Ușurință, facilitate.
- leș¹**, *leșuri* (< tc.) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Cadavru, mortăciune, stârv, hoit.
- leș²** s. n. Greutate la inimă; leșin.
- leș³**, *leșuri* (< magh.) s. n. (Transilv. și Mold.) Ascunzătoare de unde pândești pe cineva; loc unde cineva stă la pândă. [Var.: *leaș* s. n.].
- leș⁴** s. m. v. **leah**.
- leșesc**, **-ească**, *leșești* (*leș* + suf. *-esc*) adj. Polonez.
- leșește** (*leș* + suf. *-ește*) adv. Ca leșii, în felul leșilor; în limba polonă.
- leșiălă**, *leșieli* (*leșie* + suf. *-eală*) s. f. Sfârșeală, leșuială.
- leșie** s. f. Stare de slăbiciune, de sfârșeală (de la inimă); leșuială. [Pr.: -*și-e*].
- leșuf¹**, *leșuiesc* (cf. *leșin*) vb. IV. (Reg.) Tranz. și refl. A provoca,

a-i veni cuiva o stare de slăbiciune, de sfârșeală; a fi lihnit, a slăbi (de foame), a (se) sfârși. [Prez. ind. și: *leșui*].

leșui¹, *leșuiesc* (< magh.) vb. IV. Tranz. și intrans. A pândi, a sta la pândă.

leșuială, *leșuieli* (*leșui¹* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Sfârșeală la stomac; leșială. [Pr.: *-su-ia*].

leșuit, *-ă, leșuiți, -te* (< *leșui¹*) adj. Sfârșit, slăbit (de foame).

letopisêț, *letopisețe* (< sl.) s. n. Scriere veche, cu caracter istoric, în care evenimentele sunt prezentate în ordine cronologică; cronică; anale. [Acc. și: *letopiseți*].

lețcaie s. f. v. *lăscăie*.

levantin, *-ă, levantini, -e* (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a Levantului sau care era originară de acolo; p. restr. negustor originar de acolo. 2. adj. Care aparținea Levantului sau populației lui, privitor la Levant sau la populația lui, specific Levantului.

levênt, *-ă, leventi, -te* (< tc.) s. m., adj. 1. s. m. (În forma *levint*) Marinar turc din marina de război a Imperiului Otoman, originar din Levant și mai ales din Grecia. 2. s. m. Ostaș voluntar din corpul de cavalerie moldovenească. 3. adj. (În forma *levint*) Voinic, viteaz. 4. adj. Chipeș, zdravăn, bine făcut. [Var.: *levint* s. m., adj.].

levînt, *-ă* s. m. v. *levent*.

leuăș, *leuăși* s. m. (Mold.) Slujbaş care încasa birurile domnești.

léxis (< ngr.) s. n. (Sec. XVIII–XIX) Cuvânt, slovă.

libadeá, *libadele* (< tc.) 1. Anteriu (1). 2. Haină bărbătească lungă, purtată deasupra celorlalte. [Var.: *lebedeá* s. f.].

liberá, *liberez* (< fr., lat.) Tranz. A elibera (o țară, un popor).

liberál, *-ă, liberali, -e* (< fr., lat.) adj. Iubitor de libertate.

liberátór, *-oáre, liberatori, -oare* (< fr., lat.) s. m. și f., adj. (Pop.) Eliberator.

libért, *liberți* (< lat.) s. m. Sclav roman, eliberat din sclavie.

libov (< sl.) s. m. sg. (Pop.) 1. Iubire, dragoste, afecțiune, prietenie; iboste. 2. Pasiune; înflăcărare, înfocare. 3. *Spec.* Pornire firească, instinctivă. 4. Atitudine sau purtare care place și încântă, voie bună, jovialitate; afabilitate, amabilitate, gentilețe, curtoazie, prietenie. 5. Putere de a încânta; farmec, har. [Var.: *liubóv* s. m.].

liboví, *libovesc* (< *libov*) vb. IV. Intrans. (Pop.) 1. A petrece cu chef și cu voie bună, a trăi din plin; a se bucura de plăcerile vieții, a se veseli, a-și petrece viața după plac; a se desfăta. 2. A face dragoste, a se iubi cu cineva.

libóvnic, *-ă, libovnici, -ce* (< sl.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Prieten, amic. 2. Ibovnic. 3. adj. Iubitor, amator de... 4. adj.

Vrednic de iubit, amabil, prietenos. [Var.: *liubóvnic* s. m. și f.].

librár, librari (< fr., lat.) s. m. Editor.

libră, libre (< lat.) s. f. 1. Măsură de greutate; funt, litră. 2. (Transilv. și Ban.) Monedă de argint de valoare mică; firfiric, pițulă, pușor.

licorín s. m. v. **licurín**.

licurín, licurini (< ngr.) s. m. (Ț. Rom. și Mold.) Chefal sărat și afumat. [Var.: *licorín* s. n.].

lictór, lictori (< lat.) s. m. (În Roma antică) Persoană care însoțea, în anumite ocazii, pe înalții demnitari, mergând înaintea lor și purtând fasciile.

lidián, -ă, lidieni, -e (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a Lidiei antice sau era originar de acolo. 2. adj. Care aparține Lidiei sau populației ei, privitor la Lidia sau la populația ei. [Pr.: *-di-an*].

liferá (< germ.) vb. I. Tranz. (Transilv.) A furniza.

liferánt, -ă, liferanți, -te (< germ.) Furnizor.

liftă, lifte (< Litva = Litvania (n. pr.)) s. f. 1. Litvania. 2. Locuitor originar din Lituania. 3. Termen injurios dat în trecut de românii ortodocși popoarelor păgâne sau de altă origine; *p. ext.* termen de ocară dat cötropitorilor. [Var.: *lítvá* s. f.].

ligúri (< fr., it.) s. n. Populație

străveche așezată în nord-estul Italiei și în sud-estul Franței și asimilată de celti și de romani.

limăn, limanuri (< tc.) Port.

limbă, limbi (moșt. din lat.) s. f.

1. Vorbă, cuvânt; grai, glas.

2. Informație (asupra intențiilor tactice ale dușmanului), relație, veste, știre. 3. *P. ext.* Informator, cercetaș, spion, iscoadă; *spec.* prizonier folosit ca informator despre situația armatei inamice.

4. (Adesea la pl.) Colectivitate de oameni care vorbesc același grai (mai ales străin), care au aceeași origine etnică sau aceeași credință (păgână sau considerată ca păgână); *p. gener.* popor, neam, națiune.

limbíst, -ă, limbiști, -ste (*limbă* + suf. *-ist*) s. m. și f. Lingvist.

limbístic, -ă, limbistici, -ce adj. Lingvistic.

limbístică (*limbă* + suf. *-istică*, după fr.) s. f. Lingvistică.

limbuți, limbuțesc (< *limbut*) vb. IV. Intrans. A vorbi prea mult și fără rost; a flecări, a trăncăni; a bârfi.

limie s. f. Parte a blăunii care acoperă gușa animalelor. [Acc.: ?]

limonagíu, limonagii (< tc.) s. m. Fabricant sau negustor (ambulant) de limonadă.

limoníu, -ie, limonii (< tc.) adj. (Ț. Rom. și Mold.) Galben ca lămâia.

lingăritură (*lingări* + suf. *-tură*) s. f. Lingușire.

lingău, lingăi (*linge* + suf. *-ău*) s. m. (Zool.) Râs (*Felix lynx*).

lingoăre, *lingori* s. f. (moșt. din lat.) 1. Boală, infirmitate. 2. *Spec.* (Pop.) Febră tifoidă; tifos, trohnă. 3. Lânzezeală, obo-seală, slăbiciune, sfârșeală. [Var.: *lângeoăre* s. f.]

lingurăr, *lingurari* (*lingură* + suf. *-ar*) s. m. Persoană (mai ales țigan) care făcea și vindea linguri (și fuse) de lemn.

linguși, *lingușesc* (cf. *linge*) vb. IV. Intrans. (Rar) A face pe lingăul, a trăi de pe urma altora.

lingușfe (*linguși* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Lingușire.

lingușitură, *lingușituri* (*linguși* + suf. *-tură*) s. f. (Rar) Lingușire.

linie, *linii* (< lat., it., germ., fr.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungime, reprezentând în Țara Românească 1/10 dintr-un deget, iar în Moldova, 1/12 dintr-un palmac.

liopciofleândură, *liopciofleandure* s. m. (Ironie) Ciocoi de rangul cel mai de jos, fecior în slujba unui mare boier sau a domnului, care-și însoțea stăpânul, stând la coada trăsorii; lacheu. [Var.: *leopciofleândură* s. m.]

lipcân, *lipcani* (< tc.) s. m. 1. Seminție de tătari, originari din Lituania, așezați în Hotin și făcând adesea serviciu de curieri. 2. (Möld., mai ales la pl.) Corp de trupă recrutată dintre tătarii așezați în Hotin, sub conducerea marelui postelnic sau a părcălabului de Hotin.

3. Curier oficial (turc sau tătar), care făcea legătura între Țările Române și Constantinopol sau în interiorul țării; *p. ext.* curier, ștafetă călare în timp de război.

lipsă, *lipse* (< *lipsi*) s. f. Prăpăd, nenorocire, pacoște, calamitate; boală grea, secetă.

lipscân, *lipscâni* (Lipsea = Leipzig (n. pr.) + suf. *-an*) s. m. Negustor de mărfuri (aduse pe vremuri de la Lipsca). [Var.: *lipșcân* s. m.]

lipscăneasă, *lipscănese* (*lipscan* + suf. *-easă*) s. f. Soția lipscanului.

lipscănesc, *-ească*, *lipscănești* (*lipscan* + suf. *-esc*) adj. De Lipsca.

lipscănie, *lipscânii* (*lipscan* + suf. *-ie*) s. f. 1. Meseria lipscanului. 2. Marfă adusă de la Lipsca; prăvălie de lipscan, *p. ext.* prăvălie, magazin mare. [Var.: *lipșcănie* s. f.]

lipscănime (*lipscan* + suf. *-ime*) s. f. Negustorime care se ocupa cu vânzarea de produse de manufactură.

lipsi, *lipsesc* (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. A lua, a-și însuși, a reține (din) ceva ce aparține cuiva. 2. Intrans. A pregeta, a ezita, a se da în lături, a se codi. 3. Intrans. A pleca, a se duce de undeva sau de la cineva. 4. Intrans. A părăsi pe cineva devenindu-i necredincios; a dezerta. 5. Intrans. A dispărea, a se face nevăzut. 6. Refl.

- (Despre soare) A apune, a se întuneca; (despre oameni) a se prăpădi, a muri.
- lipsire, lipsiri** (< *lipsi*) s. f. Lipsă, absență.
- lipțean** s. m. v. **lipscan**.
- lipțenie** s. f. v. **lipscănie**.
- liră, lire** (< fr., lat.) s. f. 1. Instrument muzical rudimentar, de origine orientală, format dintr-o cutie de rezonanță, două bețe curbate, cu vârfurile întoarse înafară și cu mai multe coarde, cu care poezii își acompaniau în antichitate, recitarea poemelor. 2. *Fig.* Simbol al talentului poetic, al inspirației și creației poetice, al poeziei (lirice).
- listă, listuri** (< sl.) s. f. Foaie, filă.
- litănie, litanii** (< sl.) s. f. Procesiune bisericească, ceremonie religioasă la care credincioșii conduși de preoți și purtând icoane, prapuri și cruci, merg în ordine recitând rugăciuni; litie.
- lităvră, litavre** (< rus.) s. f. Tobă, darabană.
- literător, literatori** (< fr., lat.) s. m. Literat.
- litie** (< sl.) s. f. 1. Procesiune religioasă; litanie. 2. Serviciu religios oficiat după vecernie, la miezul nopții, la toate sărbătorile mari, când se sfințește pâine, grâu, vin și undelemn, cu care credincioșii sunt unși pe frunte; *p. ext.* rugăciunile rostite sau cântecele cântate la acest serviciu divin.
- litră, litre** (< ngr.) s. f. 1. Veche unitate de măsură pentru capacitate sau pentru greutate, egală cu circa o treime de litru sau de kilogram. 2. Vas care avea această capacitate; conținutul acestui vas.
- liturghisă, liturghisesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A (se) oficia liturghia.
- lîtvă** s. f. v. **liftă**.
- liubóv** s. m. v. **libov**.
- liubóvnic** s. m. și f. v. **libovnic**.
- liúde** s. f. v. **lude**.
- líván** (< sl.) s. m. 1. Arbore exotic, originar din Africa și Arabia, cu frunze alterne, cu flori alburii și cu fructe drupe, din a cărui scoarță se extrage tămâia. 2. *P. ext.* Produsul vegetal rezultat din sucii întărit scurs prin tăieturi longitudinale făcute în scoarța arborelui livanului (1); tămâie. [Var.: *livanum* s. m.]
- livanum** s. m. v. **livan**.
- lívra, livre** (< fr.) s. f. 1. Veche unitate de măsură pentru greutate, variind după epoci, țări și regiuni, întrebuintată și în Țările Române, îndeosebi pentru cântăritul cerealelor și al produselor agricole. 2. Veche monedă franceză de valoare variabilă în timp, care a circulat în diferite țări.
- locándă, locande** (< it.) s. f. (Ț. Rom. și Mold.) Ospătărie, birt, restaurant; locantă.
- locántă, locante** (< ngr.) s. f. Locandă.

locantiér, -ă, locantieri, -e (< ngr.) s. m. și f. Persoană care ține o locanță. [Pr.: -ti-er].

locotenénță, locotenește (< it.) s. f. 1. Funcția de locțiitor. 2. (Ț. Rom. și Mold.; în sintagma) *Locotenență domnească* = organ administrativ-politic (compus de obicei din mai multe persoane), care ținea locul domnitorului și exercita atribuțiile acestuia în timpul unui interegn sau în timpul absenței ori incapacității suveranului; **regentă, căimăcămie.**

locuî, locuiesc (< magh., după *loc*) vb. IV. 1. Intrans. A rămâne, a mânca, a sălășui; a exista, a fi; a persista, a dăinui. 2. Trans. A așeza, a stabili pe cineva într-un loc (țară, ținut etc.), a sălășui, a coloniza.

locuție s. f. v. **locuțiune.**

locuțiune, locuțiuni (< fr., lat.) s. f. Expresie. [Pr.: -ți-u-. - Var. *locuție* s. f.].

lóghică s. f. Logică.

loghicésc, -ească, loghicești (*loghică* + suf. -esc) adj. Logic.

loghiotát, loghiotați (< ngr.) s. m. (Ironie) Învățat grec, savant, pedant; titlu dat dascălilor greci în epoca fanariotă.

logodínță s. f. Logodnă.

logódnă (< sl.) s. f. Darul, cadoul pe care tânărul îl dă viitoarei sale mirese în momentul când se logodesc sau pe care părinții îl dau tinerilor cu același prilej.

logofát, logofeți (< ngr.) s. m.

1. (Ț. Rom. și Mold., sec. XIV-XIX) Titlu de mare dregător în ierarhia boierilor români, membru al sfatului domnesc, șef al cancelariei domnești; persoană care deținea acest titlu.

✧ *Mare logofát* = unul dintre cei mai de seamă boieri de divan (urmând, în Țara Românească, după ban și vornic, iar în Moldova, după vornic, și din sec. XVII, fiind cel dintâi, care conducea cancelaria domnească, păstra pecetea domnească, supraveghea redactarea actelor, conducea sfaturile divanului în Moldova. *Logofátul al doilea* = locțiitorul marelui logofát. *Logofátul al treilea* = secretarul marelui logofát. *Logofát de obiceiuri* = dregător având atribuții de maestru de ceremonii. *Logofát de taină* (sau *domnesc*) = secretar particular al domnului. *Logofát de cămară* sau de *vistierie* = secretar al vistieriei domnești. 2. Slujbaş care servea ca secretar unui boier sau mare dregător; scriitor într-o cancelarie domnească ori chiar în cancelaria domnească; grămătic, diac, pisar, copist. 3. Vătaf (la o moșie boierească).

logofeteasă, logofetese (*logofát* + suf. -easă) s. f. Soția logofátului (1).

logofețél, logofeței (*logofát* + suf. -el) s. m. Scriitor, copist, grămătic de rang inferior (sau tânăr).

logofeție, logofeții (*logofăt* + suf. *-ie*) s. f. Demnitate, slujbă de logofăt; departament, minister; cancelaria logofătului.

lôgoș, -ă, logoși, -e adj., s. m. și f. (Persoană) pitică, mică de tot.

lôitără, loitre (< sb.) s. f. Scară lungă și lată folosită în trecut la asaltul cetăților.

lorică, lorice (< lat.) s. f. Armură medievală; platoșă, cuirasă.

lornión, lornioane (< fr.) s. n. Ochelari fixați de nas cu ajutorul unui resort.

lôtru, loatră, lotri, loatre (cf. pol.) s. m. și f. Hoț, tâlhar.

loví, lovesc (< sl.) vb. IV. 1. Refl. recipr. A se asemena, a se potrivi. 2. Tranz. A ataca. 3. Refl. recipr. A se lupta.

lôvire, loviri (< *lovi*) s. f. Nenorocire, năpastă.

lua, iau (< moșt. din lat.) vb. I. (În expr.) *A lua veste, sau scrisoare, răspuns* etc.) = a primi veste (sau scrisoare, răspuns etc.).

lúcoäre, lucori (moșt. din lat.) Lumină; lucire, strălucire.

lucrare, lucrări (< *lucra*) s. f. Muncă, activitate; efort pentru a realiza ceva.

lucrător, -oäre, lucrători, -oare adj. 1. (Despre plantațiile de vie) Care dă rod. 2. (Despre mine) Care poate fi exploatat, care este în activitate.

lúcrú (< *lucra*) s. n. (În sintagma) *Lucru domnesc* = (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) obligație

pe care o aveau țărani dependenti și care consta în prestații de muncă în folosul domnului.

lud, -ă, luzi, -de (< sl.) adj. (Reg.) Simplu, naiv, fără experiență; p. ext. prost, nătâng, nătărău.

lúde (< sl.) s. f. 1. Om de rând (adesea colonist străin), considerat în raport cu fiscalul, fie că era impozabil (birnic), fie că era scutit de impozite (scutelnic); contribuabil. 2. P. ext. (Mai ales în Munt.) Unitate fiscală colectivă în sistemul de impunere, cuprinzând două sau patru familii. 3. (Mold.) Om de rând înrolat ca infanterist sau la jandarmii călări, dar care, din pricina lipsei de cai, alerga pe jos. [Var.: (Munt.) *liude* s. f.].

lúdvic, ludovici (< n.pr.) s. m. Veche monedă de aur franceză, pusă în circulație de Ludovic al XIII-lea.

lumânäre, lumânări (moșt. din lat.) s. f. Unitate de măsură convențională pentru intensitatea luminii, aproximativ egală cu o candelă.

lumânărär, lumânărari (*lumânare* + suf. *-ar*) s. m. Fabricant, negustor sau vânzător de lumânări.

lumânăräre, lumânărării (*lumânare* + suf. *-ärie*) s. f. Lumânärie; mungerie.

lumânärie, lumänării (*lumänare* + suf. *-ie*) s. f. Local unde se fabricau sau se vindeau lumänări.

lúme, lumi (moşt. din lat.) s. f.
(Reg.) Lumină.

lumináre (< *lumina*) s. f. (Rar;
urmat de un adj. pos.)
Luminăţie.

lumină, lumini (probabil din
lume, lumină) s. f. 1. (Urmat
de determinări) Suprafaţă.
2. Stăvilarul morii. 3. (În expr.)
A ieşi la lumină = a fi publicat,
tipărit. [Pl. şi: *lumine*].

luminăţie, luminăţii (*luminat* +
suf. *-ie*) s. f. (Urmat de un adj.
pos.) Termen de reverenţă

pentru o persoană de rang înalt,
mai ales pentru un domnitor;
înălţime, maiestate, mărie,
domnie, excelenţă.

lupercălii (< lat.) s. f. pl.
Sărbătoare religioasă romană,
care avea loc la 15 februarie în
cinstea lui Pan, zeul păstorilor
şi al ţarinilor.

lupoáie, lupoaie (*lup* + suf. *-oaie*)
s. f. (Reg.) Lupoaică.

luptáre, luptări (< *lupta*) s. f.
Luptă.

lústru s. n. Lustră.

M

- mabéin** (< tc.) s. n. Camera de audiențe a sultanului; *p. ext.* camera personală a domnului. ♦ *Mabeinul (cel) mare* = camera de audiențe a domnului. *Mabeinul mic* = iatacul domnesc. [Acc. și: *mabéin* – Var.: *babéin* s. n.].
- mabeingiu, mabeingii** (< tc.) s. m. Slujbaș al curții care avea grijă de mabein. [Var.: *babeingiu*].
- machedón, machedoni** (< slavon.) s. m., adj. Macedonean.
- machedoneán, -ă, machedoneni, -e** s. m., adj. Macedonean.
- máchină, machine** (< lat.) s. f. Mașină [Var.: *máhină* s. f.].
- macmahón, macmahoane** (< n. pr.) s. n. Șpriț.
- maculátor, -oáre (mácula + suf. -(a)tor)** s. n. Caiet, registru (de socoteli).
- máculă, macule** (< lat., fr.) s. f. Pată pe discul Soarelui, pe Lună etc. ♦ Pată pe corpul omului (care afectează funcția unui organ). ♦ Pată pe un organ vegetal.
- madám** s. f. v. **madamá.**
- madámă, madame** (< fr.) s. f. 1. Soție. 2. Guvernantă (străină). [Var.: *madám* s. f.].
- madeá madele** (< tc.) s. f. 1. Chestiune, afacere, pricină, materie, subiect; 2. Dijma din zece una; zeciuală; *p. gener.* impozit.
- madém, mademuri** (< tc.) s. n. 1. Mînereu; *p. restr.* metalul din care este format mînereul. ♦ *Spec.* Aliaj (din care se face tacámuri). 2. Mină. ♦ *Fig.* Sursă de venituri.
- madipolón** (< fr., cf. rus.) s. n. Pânză albă de-bumbac, apretată, folosită la confecționarea rufăriei de pat și de corp.
- madmoazélă, madmoazele** (< fr.) s. f. Titlu de politețe folosit mai demult pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie necăsătorită din clasele de sus; domnișoară. ♦ Termen de adresare pentru guvernante, mai ales franceze, pentru cameriste (tinere).
- maéstru de concert** s. n. Concert-maestru.
- máfler, mafleri** (< ucr., cf. pol.) s. m. Om de nimic, șarlatan, impostor, escroc. [Acc. și: *maflér*. – Var.: *mahlér* s. m.].
- máhină** s. f. v. **machină.**
- máhler** s. m. v. **mafler.**
- mag, magi** (< sl.) s. m. 1. Preot la unele popoare orientale din

- antichitate; *p. ext.* învățat, filozof; astrolog. 2. Vrăjitor, magician.
- magazá, magazale** (< tc.) s. f. (Mold.). Construcție care servea drept depozit de produse, drept atelier sau prăvălie.
- magazie, magazii** (< ngr.) s. f. Prăvălie mare; magazin.
- magaziér, magazieri** (*magazie* + suf. *-ar*) s. m. Magaziner. [Pr.: *-zi-er*]
- magazín, magazine** (< fr.) s. n. Magazie. ♦ *P. ext.* Cantitate mare de produse sau de mărfuri depozitate; depozit.
- mágá, mage** (< it.) s. f. (Rar) Vrăjitoare, prezicătoare.
- maghérniță, maghérnițe** (< bg.) s. f. Bucătărie.
- maghistrát** s. m., s. n. v. **magistrat**.
- maghístru** s. m. v. **magistru**.
- magístrát**, (1, 3) *magistrați*, s. m., (2) *magistrate*, s. n. ((1) < fr., (2, 3) < germ, cf. lat.) 1. s. m. (În Roma antică). Cetățean ales pentru exercitarea unor importante atribuții de conducere. 2. s. n. (Mai ales în Transilv.). Conducere a unui oraș; municipalitate. ♦ *P. ext.* Orice fel de autoritate publică, for (administrativ sau judiciar). 3. s. m. Membru în conducerea administrativă, judiciară etc. a unui oraș [Var.: *maghistrát* s. m., s. n.].
- magístru, magistri** (< lat., cf. germ.) s. m. Persoană care avea funcția de a supraveghea, a administra sau comanda; grad ierarhic (în administrație, în armată etc.). ♦ Grad ierarhic în anumite ordine religioase, militare etc. [Var.: *maghístru* s. m.].
- magiún** (< tc.) s. n. Laxativ preparat din amestecul unor plante (opiu, mac, aloe).
- magnát, magnați** (< lat., cf. germ., fr.) s. m. 1. Titlu purtat odinioară de marii latifundiari maghiari sau (mai rar) polonezi. 2. *P. gener.* Boier de frunte, aristocrat; persoană influentă, cu vază; mare bogătaş, mare dregător.
- magnetizátor, magnetizatori** (*magnetiza* + suf. *-tor*) s. m. Persoană care magnetizează, care practică terapeutică magnetică; magnetizor.
- magnetizátie** (< fr.) s. f. Magnetizare.
- magnetizór, magnetizori** (< fr.) s. m. Persoană care magnetizează, care practică terapeutică magnetică; magnetizor.
- magopátă, magopațe** (< *magopeș*) s. f. 1. (În forma *magopiță*) Bucătăreasă (la o mânăstire). 2. Vrăjitoare. 3. Femeie ușuratică. [Var.: *magopiță* s. f.].
- magopéș, magopeși** (< sl.) s. m. (Rar) Brutar.
- magopeție** s. f. (Rar) Bucătărie.
- magopiță** s. f. v. **magopátă**.
- magzár, magzaruri** (< tc., cf. *arzmahzar*) s. n. Petiție colectivă prezentată sultanului sau

marelui vizir în numele unei provincii întregi; replică, arzmagzar. [Var.: *mahzâr* s. n.].
máhină s. f. v. **machină**.
máhlă, *mahle* (< magh.) s. f. (Rar) Bagaj.
mahmudeá, *mahmudele* (< tc.) s. f. Veche monedă turcească de aur, care a circulat în trecut și în Țările Românești și a cărei valoare a variat după epoci.
♦ (La pl.) Sălbă de bani; cercei făcuți din mahmudele.
mahometism (< fr.) s. n. Mahomedanism.
mahút, *mahuturi* (< cf. tc.) s. n. (Și în sintagma *postav-mahut*)
1. Un fel de postav fin de culoare neagră sau albastră-deschis.
2. Bucată, val de mahut (1).
mahzár s. n. v. **magzar**.
maimâr, *maimari* (< tc., cf. bg., sb.) s. m. Maimarbașa.
maimarbăș subst. v. **maimarbașa**.
maimarbașá, *maimarbașale* (< tc.) subst. Arhitect; meșterul șef al unei echipe de lucrători (zidari). [Var.: *maimarbăș* subst].
maimărie¹, *maimării* (*maimar* + suf. *-ie*) s. f. Conducerea unei lucrări de construcție, de arhitectură; ocupația arhitectului.
♦ (Concr.) Șef de breaslă.
maimărie², *maimării* (*mai* + *mare* + suf. *-ie*) s. f. Conducere supremă, cârmuire, șefie.
mais (< germ., cf. fr.) s. m. sg. Porumb.
májă, *măji* (< magh.) s. f.

1. Veche unitate de măsură pentru greutate, variind după epoci și regiuni, între 50 de kg și 100 de ocale. 2. Cântar pentru greutate mari. 3. Năvod.
majolică (< fr.) s. f. 1. Faianță italiană (din epoca Renașterii caracterizată prin smalțul metalic); *p. gener.* faianță. 2. Obiect fabricat din această faianță.
majoritate (< germ.) s. f. (Transilv. și Bucov.) Majorat.
majordóm, *majordomi* (< fr.) s. m. (În Franța, în evul mediu) Intendent al domeniilor regale și al palatului.
mal, *maluri* (< cf. alb.) s. n. (Pop.) Ridicătură de pământ mai puțin înaltă decât dealul, având coastele cu povârnișuri repezi. ♦ *Mal de* (sau *cu*) *sare* = *munte de sare*.
malacóf, *malacofuri* (< fr.) s. n. Crinolină. [Pl. și: *malacoafe*. – Var.: *malacóv* s. m.].
malacóv s. m. v. **malacof**.
malahie (< gr.) s. f. Onanie.
malcontént, *-ă, malcontenți* adj. (it., cf. fr.) s. m. și f. (Om) nemulțumit; protestatar.
malédicție, *maledicții* (< fr.) s. f. (Livr.) Blestem; nenorocire, fatalitate [Pr.: *-fi-e*].
maleól, *maleoli* (< cf. it.) s. m. Mlădiță (tăiată în formă de ciocânel) sădită în pământ cu scopul de a prinde rădăcină și de a da naștere la o plantă nouă.
malign, *-ă, maligni, -e* (< lat., cf. fr.) adj. Care face rău; răutăcios. [Var.: *malin, -ă* adj].

malin, -ă adj. v. **malign**.
malorosian, -ă, *malorosieni*, -e
(< rus.) adj. Ucrainean.
malorosiancă, *malorosience*
(*malorosian* + suf. -că) s. f.
Ucraineană.
malorosienesc, -ească, *maloro-*
sienesti (*malorosian* + suf.
esc.) adj. Ucrainean.
malorús, -ă, *maloruși*, -se
(< rus.) s. m. și f. Denumire
veche dată ucrainenilor de
regimul țarist.
maloteă, *malotele* (< tc.) s. f.
(Reg.) Haină femeiască (lungă
până la pământ), de obicei
căptușită cu blană (scumpă),
având marginile din față tivite
cu blană, uneori și guler și
manșete de blană; un fel de
scurteică purtată de țărani în
zilele de sărbătoare.
maltéh subst. Țesătură nedefinită
mai îndeaproape.
maltratarisesc
(*maltrata* + suf. -*arisi*) vb. IV.
Tranz. A maltrata.
mamelegiu, *mamelegii* (< tc.)
s. m. (Munt.) 1. Cămătar.
2. Negustor (de mobile sau de
mărunțisuri).
mameluc, *mameluci* (< fr.) s. m.
Soldat de cavalerie din garda
personală a sultanilor din
Egipt. ♦ Cavalerist francez
dintr-un escadron de gardă
imperială.
mamón, *mamoni* (< gr., cf. v. sl.)
(Reg.) subst. 1. s. m. Denumire
biblică a diavolului care perso-

nifică bogăția și lăcomia de
bani; *p. gener.* diavol; *p. restr.*
căpetenia dracilor. ♦ *P. ext.* Că-
petenie, șef al unor strigoi.
2. Subst. sg. art. Avuție în bani
strânsă cu mare avaritie. [Acc.
și: *mámon*].
manáf, *manafi* (< n. pr.) s. m.
Cârjaliu.
mâncă¹, *mance* (< ucr.) s. f.
(Mold.) Doică.
mâncă² (< lat., fr.) s. f. Lipsă.
♦ *Spec.* (La jocul de biliard).
Greșeală de lovire a bilei cu
tacul.
mancipăție (< lat., cf. fr.) s. f.
(În Roma antică; jur.) Mod de
achiziționare a unei proprietăți
în prezența pretorului și a
cinci cetățeni.
mandarin, *mandarini* (< fr.)
s. m. Mare demnitar din vechea
organizare politică și socială a
Chinei, Indochinei și Coreei.
mandarinát (< fr.) s. n. Funcția
mandarinului; timpul cât un
mandarin își exercită funcția.
manéa, *manele* (< tc.) s. f. Cântec
de dragoste, din trecut, de
origine orientală, cu melodie
duioasă și târăganată.
mangál, *mangaluri* (< tc.) s. n.
Vas de metal în care se aprindeau
cărbuni și care servea iar-
na pentru încălzit. [Pl. și: *man-*
gale].
mangalagiu, *mangalagii* (*man-*
gal + suf. -*agiu*) s. m. Persoană
care fabrica mangal; cărbunar;
(rar) mangalar, mangalizator.

mángăr, *mangări* (< tc.) s. m.

Veche monedă divizionară turcească de aramă, care a circulat și în Țările Românești (și care valora un sfert din aceea).

mangét, *mangeturi* (cf. *manșetă*)

s. n. Garnitură a unei rochii constând din volane, dantele etc.; *p. restr.* volan.

mángul, -ă, *manguli*, -e (cf. magh.) s. m. și f. (Reg.) Mangaliță.

maniá, *maniez* (< fr.) vb. I.

Tranz. 1. A mănui un mecanism, un sistem tehnic etc., a manipula. 2. A conduce oamenii după voie, a face să acționeze după o comandă, a mănui. [Pr.: -ni-a].

manie, *manii* (< ngr., fr.) s. f. Nebunie furioasă.

manișcă, *maniște* (< rus.) s. f. Plastron (brodat), de obicei de culoare albă, uneori detașabil, la cămășile bărbătești.

mansúp, *mansupuri* (< tc.) s. n. Slujbă, funcție, dregătorie, demnitate (înaltă).

mantá, *mante* (< fr.) s. f. Mantie.

mántă, *mante* (< fr.) s. f. Mantie.

mantélă, *mantele* (< it., cf., rus.) s. f. 1. Haină largă, mai scurtă decât mantaua, purtată odinioară de femei pe deasupra celorlalte haine; mantilă 2. Mantie.

mantílă, *mantile* (< fr.) s. f. Mantelă (1).

manufáct, *manufacte* (< germ.) s. n. (Transilv.) Produs executat (manual) în micile ateliere

meșteșugărești; obiect manufacturist.

manufáctór, *manufactori* (< *manufactură*) s. m. Producător de obiecte manufacturate.

manufáctură, *manufaturi* (< fr., cf. germ.) s. f. (De obicei la pl.)

1. Produs industrial realizat altădată în atelierele meșteșugărești; *spec.* produs textil, marfă de lipscănie. 2. Întreprindere de producție (premergătoare mării industriei) bazată pe diviziunea muncii și pe tehnica meșteșugărească; local al unei astfel de întreprinderi. 3. Formă de producție capitalistă (premergătoare mării industriei) bazată pe munca manuală, pe reunirea muncitorilor și a meșterilor în ateliere și pe diviziunea muncii unui atelier. [Pl. și: *manufacture*]

manufácturiér, *manufactorieri* (< fr.) s. m. Patron al unei manufacturi; lucrător într-o întreprindere de manufactură. [Pr.: -ri-er].

manufácturíst, *manufactoriști* (*manufactură* + suf. -ist, cf. rus., germ.) s. m. Persoană care se ocupa cu comerțul de manufactură (1), îndeosebi negustor de pânzeturi, de stofe.

manuscript s. n. Manuscris.

mapamónd, *mapamonduri* (< ngr., it., fr., cf. lat.) s. n. Planisferă, planiglob (terestru); *p. ext.* globul (care reprezintă pământul). [Pl. și: *mapamonde*].

măpă, *mape* (< lat., it., fr.) s. f. Hartă geografică.

marafét, *marafeturi* (< ngr.) s. n. Iscusință, pricepere, măiestrie, abilitate. ♦ Profesiune, meserie. ♦ (La pl.) Acțiuni, manevre care dovedesc iscusință, virtuozitate. ♦ Procedeu, mijloc iscusit; mijlocire (pricepută). ♦ *Concr.* Mecanism iscusit, dispozitiv ingenios; meșteșug.

maranată (< gr.) s.f. sg. Formulă de imprecație (în special la adresa hoților de cărți bisericesti). [Scris și: *maranatha*].

marcál, *-ă*, *marcali*, *-e* (*marcă* + suf. *-al*) adj. (Transilv.) Care ține de marcă³, privitor la marcă.

marcaliș subst. (Transilv.) Alegere de deputat.

mărcă¹, *mărci* (< ngr., fr., cf. germ.) s. f. Stemă. ♦ Blazon, emblemă. ♦ (Rar) Insignă.

mărcă², *mărci* (< germ.) s. f. Veche măsură de greutate monetară a cărei valoare a variat după țări.

mărcă³, *mărci* (< germ.) s. f. Nume dat în evul mediu provinciilor de frontieră din unele state (puse sub guvernare militară pentru apărarea granițelor).

marchidán s. m. v. **marchitán**.

marchitán, *marchitani* (< pol.) s. m. Negustor (de mărunțișuri); *spec.* negustor ambulant, care își desfășura marfa la sate; tolbaș, bocceagiu, coropcar. ♦ Persoană care însoțea armatele și vindea soldaților ali-

mente și articole de consum. [Var.: *marchidán*, *mărchidán* s. m.].

marchitâneasă, *marchitănese* (*marchitan* + suf. *-easă*) s. f. (Rar) 1. Soția marchitanului.

2. Femeie care se ocupa cu negoșul (de mărunțișuri).

marchitănîe, *marchitănii* (*marchitan* + suf. *-ie*) s. f. 1. Prăvălia marchitanului; (în special) prăvălie de mărunțișuri. 2. Ocupația marchitanului. 3. (La sg. cu sens colectiv sau la pl.) Mărfuri vândute de marchitan; mărfuri diferite (și mărunte).

marchiόν, *marchioni* (< it.) s. m. (Rar) Margraf.

marchiz, *marchizi* (< fr.) s. m. Titlu purtat, în orânduirea feudală apuseană, de către conducătorul unui ținut de la graniță din unele state; titlu de noblețe superior aceluia de conte și inferior aceluia de duce; persoană care poartă unul dintre aceste titluri.

marchizát, (2) *marchizate* (< fr.) s. n. 1. (Rar) Demnitatea, rangul de marchiz. 2. (În apusul european, în evul mediu) Provincie de frontieră din unele state; domeniul, moșia unui marchiz.

marchiză, *marchize* (< fr.) s. f. Soție sau fiică de marchiz.

marcománi s. m. pl. Numele unei vechi populații germanice (dispărute în sec. IV), stabilite în Bavaria.

mardá, *mardale* (< tc.) s. f.

- (Reg.) 1. Obiect care se da în plus la o vânzare; lucru fără valoare, bun de aruncat; marfă degradată sau învechită, care se vindea sub preț; sold. 2. Parte de mică valoare sau nefolositoare, rămășiță în urma prelucrării, a fabricării etc. a unui produs; deșeu.
- mareșal, mareșali** (< fr.) s. m. (În Rusia și Polonia, în evul mediu) Nume dat președintelui unui corp nobiliar. ♦ *Mareșalul curții regale* sau *mareșalul palatului* = persoană care avea conducerea administrativă generală a bunurilor unui monarh și răspundea de protocol.
- marfagiū, marfagii** (*marfă* + suf. -agiū) s. m. (Pop.) Negustor ambulant.
- mărfă, marfe** (< magh.) s. f. 1. (În formele *marhă, marvă*; adesea cu sens colectiv) Vită cornută (mai ales bou sau vacă); vită de muncă; *p. gener.* animal domestic, dobitoc. 2. Avut, avere, bogăție (constând din vite sau, *p. ext.*, din diverse bunuri mobile. [Var.: *mărhă, mărvă* s. f.].
- mărgă** (< lat., cf. it.) s. f. sg. (Geol.) Marnă.
- marghiól, -oală, marghioli, -oale** (< ngr., cf. it., tc.) adj., subst. (Reg.) 1. adj., s. m. și f. (Om) șiret, șmecher, viclean, intrigant. ♦ (Mai ales despre bărbați) (Om) ușuratic, ștren-gar, berbant; derbedou. 2. adj., s. m. și f. (Om) deștept, isteț, dezghețat, vioi. 3. adj., s. m. și f. (Om) frumos, plăcut la înfățișare; mândru, fudul. 4. subst. Chin, zbucium.
- marghiolie, marghiolii** (< ngr.) s. f. (Reg.; mai ales la pl.) 1. Viclenie, șiretlic, înșelăciune; intrigă. 2. Glumă, farsă; poznă; ♦ Lucru fără importanță, fleac. 3. Afectare, fandoseală, sclifoseală; alintare, cochetărie.
- margráf, margrafi** (< germ.) s. m. (În evul mediu) Titlu de noblețe al unor principii germani ale căror principate erau (sau fuseseră cândva) mărci³; persoană care avea acest titlu. [Var.: *margráv* s. m.]
- margráv** s. m. v. **margraf.**
- margroviát, margroviata** (< fr.) s. n. Demnitatea sau funcția de margraf; domeniul, provincia peste care își exercita funcția un margraf. [Pr.: -ri-at].
- mărhă** s. f. v. **marfă.**
- mariálă, mariale** (< tc.) s. f. Oaic.
- mariáš¹, mariashi** (< magh.) s. m. Veche monedă austriacă de argint care a circulat și în Transilvania în sec. XVIII-XIX; crivac, greșlă. [Pr.: -ri-aș. - Pl. și: *mariesi*].
- mariáš², mariașuri** (< magh.) s. n. (Reg.) Numele unui joc de cărți (la care perechea rigă și damă de aceeași culoare valorează un număr suplimentar de puncte).

- marinim**, -ă, *marinimi*, -e (*mare* + *inimă*, după lat., fr.) adj. Mărinimos.
- maritágiu**, *maritage* (< it.) s. n. Căsătorie, căsnicie. [Var.: *maritáj* s. n.].
- maritáj** s. n. v. **maritagiu**.
- marochin**, *marochine* (< fr., it.) s. n. (La sg.) Piele fină de capră tăbăcită vegetal (având desene în relief sau în culori); saftian (1); cordovan. ♦ (La pl.) varietăți de marochin.
- marochiniér**, *marochinieri* (< fr.) s. m. Lucrător care prelucrează marochinul.
- mârș**, *marșuri* (< fr.) s. n. 1. Etapă sau distanță parcursă de o unitate militară în 24 de ore. 2. (În forma *marșă*) Drum, cale, mijloc (de lucru). [Var.: *mârșă* s.f.].
- marșândă**, *marșande* (< fr.) s. f. Patroană a unui magazin de mode.
- mârșă** s. f. v. **marș**.
- martalóg**, *martalogi* (< tc.) s. m. 1. (La pl.) Soldați greci care făceau parte dintr-un corp de miliție turcească, însărcinat cu apărarea granițelor și cu supravegherea drumurilor și a punctelor vamale. ♦ *Cazaci martologi* = slujitori de scuteală care făceau parte dintr-un corp de miliție însărcinat cu paza granițelor. 2. (Reg.) Persoană însărcinată cu aducerea împricinațiilor în fața instanțelor de judecată.
- martír**, *martire* (< fr.) s. n. Martiriu.
- mártor**, -ă, *martori*, -e (moșt. din lat., cf. gr.) s. m. și f. (Rar la f.) Adept, susținător al credinței creștine; *p. ext.* mucenic, martir (al bisericii). [Var.: *mártur* s. m.].
- mártur** s. m. v. **martor**.
- marț** (moșt. din lat) s. n. (Pop.) Luna martie.
- márvă** s. f. v. **marfă**.
- mas**, *masuri* (moșt. din lat.) s. n. (Mold. și Transilv.) Faptul de a mânca; popas peste noapte; *p. ext.* loc de popas peste noapte. ♦ Găzduire peste noapte.
- masalá**, *masalale* (< ngr.) s. f. Torță, faclă.
- masalagiu**, *masalagii* (*masala* + suf. -giu) s. m. Persoană care purta (aprindea) masalele (pe străzi).
- másă**, *mese* (moșt. din lat.) s. f. Mică unitate administrativă într-o instituție.
- mascará**, *mascarale* (< tc.) s. f. 1. Paiată, bufon, măscărici; *p. ext.* om neserios; pușlama. 2. (Pop.) Bațjocură; ocară. 3. (Pop.; de obicei la pl.) Faptă, vorbă, gest urât, murdar, obscen; măscară.
- mascarádă**, *mascarade* (< fr.) s. f. Petrecere, bal la care participanții sunt deghizați și mascați; ceată de oameni mascați.
- mascaragiu**, *mascaragii* (*mascara* + suf. -giu) s. m. Bufon; măscărici.
- mascaralâc**, *mascaralăcuri*

- (< tc.) s. n. (Mai ales la pl.)
 Vorbă, gest de patață, de
 măscărici; *p. ext.* faptă, vorbă,
 gest, lucru caraghios, ridicol.
- măscur**, *mascuri* (moșt. din lat.)
 s. m. (Reg.; în opoziție cu
scroafă) Porc mascul castrat, mai
 rar necastrat. [Acc. și: *mascúr*]
- masraf**, *masrafuri* (< tc., cf. bg.)
 s. n. Cheltuială.
- mașală** (< tc.) interj. (Ca termen
 de aprobare, de obicei când se
 reproduce vorbirea turcilor;
 adesea în corelație cu *ișala*) De
 minune! bravo! bine! aferim!
- mășteh**, *maștehi* (< *maștehă*)
 s. m. Tată vitreg.
- măștehă**, *maștehe* (< sl.) s. f.
 (Reg.) Mamă vitregă. [Var.:
măștihă, *măștigă* s. f.]
- mășter**, -ă, *mașteri*, -e s. m. și f.
 (Reg.) Mamă vitregă sau tată
 vitreg.
- măștigă** s. f. v. **maștehă**.
- măștihă** s. f. v. **maștehă**.
- matará**, *matarale* (< tc.) s. f.
 Ploscă, bidon.
- mataragiu**, *mataragii* (< tc.)
 s. m. 1. Purtătorul mataralei în
 suita unui pașă turc. 2. Slujbaș
 la curtea domnească sub co-
 manda unui mataragi-bașă.
 ♦ *Mataragi-bașa* = medelnicer
 de la curtea domnilor fanarioți,
 mai-marele peste mataragii,
 care aducea domnitorului cele
 necesare pentru spălătul mâni-
 lor.
- matemátic**, *matematici* (< it.,
 germ.) s. m. Matematician.
 ♦ Astrolog.
- matemáticésc**, -eáscă, *matemati-
 cești* (*matematic* + suf. -icesc)
 adj. Care se referă la matema-
 tică, care ține de matematică,
 bazat pe principiile mate-
 maticii. ♦ Riguros.
- mátimă**, *matimi* (< ngr.) s. f.
 1. Obiect de studiu, materie.
 ♦ Învățătură. ♦ Pildă, morală,
 povață. 2. Temă, lecție.
- matinéu**, *matinee* (< fr.) s. n.
 Rochie de casă pe care o pur-
 tau femeile dimineța.
- matofi**, *matofesc* (cf. *matuf*)
 vb. IV. Refl. (Fam.) 1. A îm-
 bătrâni, a se ramoli. 2. A se
 ameți de băutură; a se matoli,
 a se matosi.
- matofit**, -ă, *matofiti*, -te (< *matofi*)
 adj. (Fam.) Îmbătrânit, ramolit.
- mátor**, -ă, *matori*, =e (< v. sl., cf.
matuf) adj. (Reg.; despre oame-
 ni) Înaintat în vârstă; *p. ext.* copt
 la minte. ♦ (Despre judecată,
 gândire) Chibzuit, serios.
- matrapáz**, *matrapazi* (< tc., cf.
 ngr.) s. m. Negustor ambulant.
 [Pl. și: *matrapaji*].
- matrapazlác** (< tc.) s. n. Comerț
 ilegal (prin mijlocitori).
- matráță**, *matrațe* (< germ.,
 magh.) s. f. (Reg.) Saltea um-
 plută cu păr sau cu lână.
- matroánă**, *matroane* (< lat., it.,
 fr., germ.) s. f. Soția unui
 cetățean roman.
- matúf**, -ă, *matufi*, -e (< tc.) s. m.,
 adj. 1. s. m. Bătrân ramolit;
 babalác. 2. adj. Neglijent în
 ținută; murdar.

măur, -ă, *mauri*, -e (< lat., germ., fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-o populație stabilită în antichitate în nord-vestul Africii; persoană făcând parte din populația arabă care a cucerit în evul mediu nord-vestul Africii și o parte a Spaniei; (la m. pl.) populație care locuia în aceste locuri. 2. adj. Care aparține maurilor (1), privitor la mauri.

maus, *mausuri* (< germ.) s. n. Numele unui joc de cărți.

mavrofór, *mavrofori* (< ngr.) s. m. Voluntar grec din unitățile de elită ale armatei lui Alexandru Ipsilanti.

mazác, -ă, *mazaci*, -ce (< pol.) adj., s. m. și f. (Reg.) (Om) murdar, neglijent.

mazdeísm (< fr.) subst. Religia vechilor mezi și perși, bazată pe principiul dualist al binelui și al răului.

mazdrác, *mazdrace* (< bg., tc.) s. n. (Reg.) Un fel de lance sau de sulită lungă (folosită în trecut, mai ales de cazaci).

◆ Măciucă ghintuită.

mazil, *mazili* (< tc.) s. m., adj. 1. s. m., adj. (Demnitar turc din Imperiul Otoman sau domn din Țările Românești) scos din slujbă, destituit; *spec.* (boier) care nu avea slujbă de stat. 2. s. m. Persoană care aparținea unui corp de cavalerie alcătuit din boierii rămași fără funcție.

3. s. m. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Mic boier de țară, descendent al unei familii boierești de rangul al doilea.

4. s. m. Răzeș însărnat cu execuțiile și cu încasarea birurilor; vătășel în slujba boierilor, plătit din banii birului.

mazilăș, *mazilași* (*mazil* + suf. -aș) s. m. Diminutiv (cu sens peiorativ) al lui *mazil* (1); boier de rang inferior, cu puțină avere.

mazilésc, -ească, *mazilești* (*mazil* + suf. -esc) adj. Care aparține *mazililor*, care se referă la *mazili*.

mazili, *mazilesc* (< *mazil*) vb. IV. Tranz. A scoate din scaun, a detrona (pe un demnitar, pe un patriarh etc.); a îndepărta din boierie sau din slujbă (pe un boier).

mazilie, *mazilii* (*mazil* + suf. -ie) s. f. 1. Îndepărtare din scaun (a unui domnitor), destituire (a unui boier) dintr-o funcție publică; *mazilire*. 2. Ordin, dispoziție de scoatere din domnie. 3. Stare, calitate de *mazil* (1); timpul în care un domn era *mazil*.

mazilíme (*mazil* + suf. -ime) s. f. Totalitatea boierilor *mazili*; mulțime de boieri *mazili*.

mazilíre, *maziliri* (< *mazili*) s. f. Acțiunea de a *mazili* și rezultatul ei.

mazilit¹ (< *mazili*) s. n. *Mazilire*.

mazilit², -ă, *maziliți*, -te (< *mazili*) adj. (Despre domnii

- Țărilor Românești) Scos din scaun, detronat; (despre boieri) scos din funcție, destituit.
- mazúr, mazuri** (< ucř., pol.) s. m. (Mold.; mai ales la pl.) Persoană care aparținea unui grup etnic polonez, din regiunile Mazuria și Mazovia.
- măcelărie, măcelării** ((1) *măcelar* + suf. *-ie*, (2) < *măcelări*) s. f. 1. (Reg.) Loc unde se tăiau vitele destinate consumului; scaun. 2. Măcelărire; măcel.
- măceníc** s. m. și f. mucenic.
- mădulár, (1, 2) mădulare**, s. n., (2) *mădulari*, s. m. (moșt. din lat.) 1. s. n. (Pop.; mai ales la pl.) Fiecare dintre membrele unei ființe; *p. gener.* fiecare dintre părțile sau organele din care este alcătuită o ființă. 2. s. n., s. m. Membru (al unei societăți, al unei organizații, al unui grup etc.). ♦ Funcționar, slujbaş al unei instituții.
- măduvós, -oásă, măduvoși, -oase** (*măduvă* + suf. *-os*) adj. Plin de conținut, de miez; substanțial.
- măguli, măgulesc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A mângâia, a alinta. 2. Refl. și tranz. A (se) încânta cu ...; a (se) amăgi cu ...; a (se) împăca cu ...
- măgulitór, -oáre, măgulitori, -oare** (*măguli* + suf. *-tor*) adj. Care mângâie, care alintă; mângâietor. ♦ Care desfată; plăcut.
- măhái, măhăiesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A face semne (cu mâna); a vorbi prin semne. ♦ (Reg.) A amenința (cu degetul).
- măhălărít** (*mahal* + suf. *-ărit*) s. n. Venitul realizat din taxa pe transportul cu hamali; măhălit.
- măhălít** (< *măhăli*) s. n. Ocupația hamalului; *p. ext.* venitul realizat din taxa pe transportul cu hamali.
- măiestrește** (*măiestru* + suf. *-ește*) adv. Cu măiestrie, artistic. [Pr.: *mă-ies-*].
- măiestrét, -eătă, măiestreți, -e** (*măiestru* + suf. *-eț*) adj. 1. Viclean. 2. (Despre oameni) Care lucrează cu măiestrie; iscusit, talentat, măiestru. 3. (Despre lucruri) Care este făcut cu măiestrie; măiestru. [Pr.: *mă-ies-*].
- măiestrí, măiestresc** (< *măiestru*) vb. IV. 1. Intrans. A face intrigi, a unelti. 2. Refl. A deveni înțelept, iscusit. 3. Tranz. A lucra cu măiestrie, a executa cu artă.
- măiestrie, măiestrii** (*măiestru* + suf. *-ie*) s. f. 1. Știință ascunsă, taină; calitatea de a pătrunde tainele, har (divin). 2. Lucrare, operă, creație. 3. (Pop.; de obicei la pl.) Lucru care denotă iscusință sau meșteșug în execuție; uneltă, instrument, mecanism, aparat ingenios. ♦ *P. gener.* lucru executat de cineva. 4. Meserie, meșteșug (care cere pricepere). 5. (Mai ales la pl.) Uneltire, mașinație, truc, tertip. [Pr.: *mă-ies-*].

- măjăr, măjari** (*măjă* + suf. *-ar*) s. m. 1. (Mai ales în Mold.) Persoană care transporta pește sau care făcea negustorie cu pește; *p. ext.* pescar. 2. (Rar, în forma *măjer*) Persoană care cântărea carele cu sare. [Pl. și: *măjeri*. – Var.: *măjër* s. m.]
- măjărie, măjării** (*măjar* + suf. *-ie*) s. f. (Mai ales în Mold.) 1. Negustorie cu pește. 2. Măjărit (2).
- măjărit** (*măjar* + suf. *-it*) s. m. 1. (Mai ales în Mold.) (Dreptul de a face) negoț cu pește. 2. Taxă percepută în trecut pe venitul provenit din negoțul de pește.
- măjër** s. m. v. **măjar**.
- mălăier, mălăieri** (*mălai* + suf. *-er*) s. m. Persoană care se ocupa cu negoțul de porumb; *p. ext.* negustor ambulant care își purta marfa în căruță și primea plata în natură.
- mămulăr, mămulari** (< cf. tc.) s. m. Negustor (ambulant) de mărunțișuri.
- mămulărie, mămulării** (*mămular* + suf. *-ie*) s. f. 1. Comerț (ambulant) de mărunțișuri sau (rar) de vechituri; îndeletnicirea mămularului. 2. Prăvălie de mărunțișuri; *p. ext.* totalitatea obiectelor dintr-o astfel de prăvălie.
- mănunchi, mănunchiuri** (moșt. din lat.) s. n. (Reg.) Măner (al unei unelte, arme etc.; coadă, plăsea. [Pl. și: *mănunche*].
- mănușăr, mănușari** (*mănușă* + suf. *-ar*) s. m. Fabricant sau negustor de mănuși.
- măráz** (< tc.) s. n. (Reg.) Ne-caz, supărare (mare); pică, ciudă.
- mărădui, mărăduiesc** (< magh.) vb. IV. Intrans. (Transilv.) A rămâne moștenitor, a fi urmaș.
- mărchidán** s. m. v. **marchitan**.
- măreț, -eăță, măreți, -e** (*mări* + suf. *-eț*) adj. (Pop.) Mândru, semeț; îngâmfat, trufaș, orgolios.
- mărgărint** s. m. v. **mărgărit**.
- mărgărit, mărgărite** (< ngr.) s. n. (Pop.) 1. Perlă (folosită ca podoabă); mărgăritar. ♦ *Fig.* Lucru de mare valoare, prețios. 2. (Bot.) Lăcrămioară. [Var.: *mărgărint* s. f.].
- mărgelăr, mărgelari** (*mărgelă* + suf. *-ar*) s. m. Negustor de mărgelă.
- mărginăș, -ă, mărginași, -e** (*mărgine* + suf. *-aș*) adj.; s. m. și f. (Persoană) care locuiește, care se află la marginea unui sat, a unui oraș, a unui ținut sau la granița unei țări; mărginean.
- mărgineán, -ă, mărgineni, -e** (*mărgine* + suf. *-ean*) adj.; s. m. și f. Mărginaș.
- mărgini, mărginesc** (< *mărgine*) vb. IV. Tranz. 1. A defini, a preciza, a fixa. 2. A ține sub pază, a fixa cuiva domiciliu forțat; a închide.
- mări, măresc** (< *mare*) vb. IV. Refl. (Pop.) A se îngâmfă, a se făli, a se mândri.

mărie, mării (*mare* + suf. *-ie*) s. f.

1. Mărimie. 2. (Pop.; adesea urmat de un adj. pos. sau de un pron. pers.) Termen de reverență pentru o persoană de rang înalt, mai ales pentru un domnitor; înălțime, maiestate, domnie.

3. Mărire. ♦ (În limbajul bisericesc) Slavă, onoare, cinste, glorie. 4. Îngâmfare, trufie, mândrie, fală, fudulie, măreție.

mărimie, mărimi (*mare* + suf. *-ime*) s. f. 1. Tărie deosebită, putere, forță, mărire. 2. Mândrie, aroganță, trufie, fală, semeție. 3. (De obicei urmat de determinarea *de suflet*) Noblețe, mărinimie.

mărinimie (*mare* + *inimă* + suf. *-ie*, după lat.) s. f. Forță morală; bărbăție, curaj.

mărire, măririi (< *mări*) s. f. 1. Mărimie. 2. (Reg.; de obicei urmat sau, mai rar, precedat de un adj. pos. sau de un pron. pers.) Mărie (2). 3. (Pop.) Mândrie, aroganță, trufie, fală, semeție, mărie (4).

mărit¹, măriși (moșt. din lat.) s. m. (Reg.) Soț, mire.

mărit², -ă, măriși, -te (< *mări*) adj. (Pop.; mai ales ca termen de reverență, pe lângă cuvinte reprezentând un titlu, o calitate etc.) Slăvit, înălțat, măret, glorificat; cinstit.

mărmurii, mărmuresc (< *marmură*) vb. IV. 1. Tranz. A sculpta sau a lucra ceva în marmură; a căptuși cu marmură. 2. In-

tranz. Fig. (Pop.) A înmărmuri, a încremenii (de obicei de frică, groază, uimire etc.).

mărmurire, mărmuriri (< *mărmuri*) s. f. Acțiunea de a mărmuri și rezultatul ei.

mărmurit, -ă, mărmuriți, -te (< *mărmuri*) adj. 1. Sculptat, lucrat în marmură; care are aspectul marmurei; 2. Fig. (Pop.) Înmărmurit, încremenit (de frică, groază, uimire etc.). ♦ (Despre obiecte, spații etc.) Neclintit, nemișcat.

mărturie, mărturii (*martur* + suf. *-ie*) s. f. (În limbajul bisericesc) 1. Susținere, mărturie a credinței. ♦ (Rare) *Mărturia credinței* = Crezul. ♦ Parte dintr-o cântare bisericească executată, alternativ, de două persoane; stare. 2. (În limbajul bisericesc) Învățătură, lege morală, precept, poruncă.

mărturisănie, mărturisăniei (*mărturisi* + suf. *-anie*) s. f. 1. Mărturie; depoziție. 2. (Rare) Spovedanie.

mărturiseală, mărturiseali (*mărturisi* + suf. *-eală*) s. f. 1. Mărturisire. 2. Mărturie; probă, dovadă; adevăriniță.

mărturisi, mărturisesc (< sl.) vb. IV. Tranz. A susține, a propovădui, a predica, a propaga, a răspândi o credință, o învățătură morală.

mărturisire, mărturisiri (< *mărturisi*) s. f. Susținere, propovăduire, predicare, propa-

- gare, răspândire (a unei credințe, a unei învățături morale); mărturisitură (1).
- mărturisitor, mărturisitori** (*mărturisi* + suf. *-tor*) s. m. 1. Persoană care susține, care propagă o credință, o învățătură morală; propovăduitor, propagator; *p. ext.* martir, mucenic; 2. Persoană care afirmă, arată, susține, probează, adevărește ceva; *spec.* persoana care depune o mărturie în fața unei instanțe; martor.
- mărturisitură, mărturisitori** (*mărturisi* + suf. *-(i)tură*) s. f. 1. Susținere, propovăduire, propagare, răspândire (a unei credințe, a unei învățături morale); mărturisire. 2. (Bis.) Spovedanie.
- mărunțiș** (*mărunt* + suf. *-iș*) s. n. (În loc. adv.) *Cu mărunțișul* = în cantitate mică, cu bucata, în detaliu, cu amănuntul.
- mărunțișar, mărunțișari** (*mărunțiș* + suf. *-ar*) s. m. Vânzător, negustor de mărunțișuri.
- mărunțuș, mărunțușuri** (*mărunt* + suf. *-uș*) s. n. (Pop.) Mărunțiș.
- măscăreț, măscăreți** (*măscări* + suf. *-eț*) s. m. Măscărici.
- măscărici, măscărici** (*măscări* + suf. *-ici*) s. m. Persoană angajată la curțile domnitorilor sau ale boierilor, pentru a-i distra prin gesturi, glume (adesea necuviincioase) etc.; bufon, soitar, măscăreț.
- măscăriciune, măscăriciuni** (*măscări* + suf. *-ciune*) s. f. Vorbă, gest, purtare trivială; vorbă sau faptă hazlie; măscărie.
- măscărie, măscării** (*măscări* + suf. *-ie*) s. f. Măscăriciune.
- măscui, măscuiesc** (*măscă* + suf. *-ui*) vb. IV. Refl. A se masca.
- măscuît, -ă, măscuiți, -te** (< *măscui*) adj. Mascat.
- măsoriște, măsoriști** (*măsură* + suf. *-iște*) s. f. (Reg.) Măsurare, măsurătoare.
- mătănie, mătanii** s. f. Mănăstire în care a fost călugărită o persoană și de care aceasta depinde din punct de vedere religios; *p. ext.* consacrare ca monah. [Pl. și: *metanii*. - Var.: *metănie* s. f.].
- mătăsărie, mătăsării** (*mătase* + suf. *-ărie*) s. f. (Reg.) Țesătură de mătase; produse, confecționate din această țesătură.
- mătcâl, mătcalui** s. n. Șirag.
- mătrice, mătrici** (moșt. din lat.) s. f. Mitră; uter.
- măturăriță, măturărițe** (*măturar* + suf. *-iță*) s. f. Măturătoare.
- măzăcie, măzăcii** (*mazac* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Murdărie, neglijență.
- măzda** s. f. v. *măzda*.
- măzdi** vb. IV v. *măzdi*.
- mâglâr, măglari** (*măglă* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) 1. Persoană care cântărește (sarea). 2. Măglaș.
- mâglăș, măglași** (*măglă* + suf. *-aș*) s. m. (Reg.) Muncitor care taie, transportă și depozitează

- bulgării de sare din mină sau la suprafață; (reg.) măglar.
- măglă**, *măgle* (< magh.) s. f. (Reg.) Grămadă, morman (de lemne, de bulgări de sare, de piatră, de cartofi etc.).
- mâhnicios**, *-oasă*, *mâhnicioși*, *oase* (*mâhni* + suf. *-(i)cios*) adj. Care produce mâhnire, care mâhnește, care îndurerează; trist, deprimant.
- mâhniciu** (*mâhni* + suf. *-(i)ciune*) s. f. Mâhnire.
- mânăștergură**, *mânășterguri* (*mână* + *șterg* + suf. *-ură*) s. f. (Reg.) Prosop, ștergar; șervet.
- mâncător**, *-oare*, *mâncători*, *-oare* (*mânca* + suf. *-ător*) adj., s. m. și f. (Persoană) care exploatează, exploator, jefuitor, jecmănitor. ♦ (Pop.) *Mâncător de oameni* = canibal, antropofag.
- mâncătură**, *mâncături* (*mânca* + suf. *-(ă)tură*) s. f. Exploatare, spoliere, jaf.
- mândri**, *mândresc* (< *mândru*) vb. IV. (Rar) 1. Tranz. A gândi, a cugeta. ♦ Tranz. fact. A face să devină mai înțelept, mai cuminte. 2. Refl. A se lega strâns, a se atașa (de cineva sau de ceva). 3. Tranz. A mări, a slăvi.
- mândrie**, *mândrii* (*mândru* + suf. *-ie*) s. f. 1. Înțelepciune; pricepere, istețime; (concr.) lucru înțelept, faptă înțeleaptă. 2. (Rar) Omenie, bunăvoință, generozitate. 3. (Rar) Legătură strânsă, atașament (față de cineva sau de ceva). 4. (Reg.) Frumusețe, strălucire, splendoare; (concr.) lucru frumos, strălucitor, splendid.
- mândru**, *-ă*, *mândri*, *-e* (< sl.) adj. Înțelept; priceput, isteț; capabil.
- mâneă**, *mân* (moșt. din lat.) vb II. Intrans. 1. (Pop.) A petrece undeva noaptea; a se adăposti, a rămâne, a dormi undeva peste noapte. 2. (Reg.) A rămâne, a se opri, a poposi, a rămâne undeva; a se așeza. 3. A rămâne într-o anumită stare; a rămâne neschimbăt, a se menține sub un anumit aspect.
- mânecă**, *mânece* (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. și refl. (Pop.) A se scula în zori, dis-de-dimineață.
- mânecare**, *mâneکاری* (< *mâneca*) s. f. Sculare de dimineață.
- mânecat**¹ (< *mâneca*) s. n. 1. Mânecare. 2. (Reg.; adesea precedat de prepoziții, cu care formează locuțiuni adverbiale) Zorii zilei. ♦ Dimineață.
- mânecat**², *-ă*, *mânecați*, *-te* (< *mâneca*) adj. Care s-a sculat sau a plecat în zori, dis-de-dimineață.
- mânecă**, *mâneci* (moșt. din lat.) s. f. Flanc, aripă a unei armate. [Var.: *mânică* s. f.].
- mânere** (< *mâne*) s. f. 1. (Pop.) Popas peste noapte; (reg.) mas. 2. Oprire într-un loc; rămânere.
- mângâia**, *mângâi* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A vrăji, a fer-

- meca. 2. Tranz. A sfătui, a povățui, a îndruma. 3. Refl. A-și face curaj, a se îndemna, a prinde inimă (să facă ceva). 4. Refl. A se îndrepta, a se duce (spre a găsi la cineva un sfat, o încurajare). 5. Tranz și refl. (Reg.) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) calma. [Pr.: *-gâ-ia*].
- mângâietór, -oáre, mângâietori, oare (mângâia + suf. -átor)** adj., s. m. și f. (Ființă) care mângâie (1); vrăjitor; amăgitor, înșelător. [Pr.: *gâ-ie-*].
- mânică** s. f. v. **mânecă**.
- mâniós, -oásă, mânioși, -oase (mânie + suf. -os)** adj. Care nu uită supărarea, care ține dușmănie; dușmănos.
- mântuí, mântui** (< magh.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Pop.) A scăpa dintr-o primejdie, de o nenorocire, de la moarte, de cineva etc.; a (se) salva; *spec.* a (se) dezrobi, a (se) elibera. 2. Tranz. și refl. (În limbajul bisericesc) A ierta sau a obține iertarea pentru păcatele săvârșite, a scăpa de pedeapsa divină; a (se) izbăvi, a (se) salva, a (se) spăsi. 3. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) vindeca (de o boală). 4. Refl. A se dezvinovăți, a se scuza, a se justifica. [Prez. ind. și: *mântuiesc*].
- mântuínță, mântuínțe (mântui + suf. -ință)** s. f. 1. Mântuire. 2. (În limbajul bisericesc) Mântuire. 3. Dezvinovățire, scuză, justificare.
- mântuíre, mântuiri** (< *mântui*) s. f. (Pop.) Scăpare, salvare; *spec.* dezrobire, eliberare, mântuínță (1).
- mântuít, -ă, mântuiți, -te** (< *mântui*) adj., s. m. și f. (Pop.) (Om) scăpat, salvat; *spec.* (óm) dezrobit, eliberat.
- mântuitór, -oáre, mântuitori, -oare (mântui + suf. -tor)** adj. (Pop) Care mântuie (2) vindecător, tămăduitor.
- mârșav, -ă, mârșavi, -e** (< sl.) adj. (Reg.) Slab, costeliv, jigărit, sfrijit; firav, plăpând. [Acc. și: *mârșáv*].
- mârșávi, mârșávesc** (< *mârșav*) vb. IV. Intrans. și refl. A slăbi.
- mârzác, mârzáci** (< tát.) s. m. Nobil tătar care conducea o ceată ostășească. ♦ *P. ext.* (Rar) Vagmistru.
- mârzácésc, -eáscă, mârzácești (mârzac + suf. -esc)** adj. (Pop.) Care aparține mârzacilor, al mârzacilor.
- mârzácie, mârzácii (mârzac + suf. -ie)** s. f. Rangul, demnitatea, funcția de mârzac; timpul cât se exercita această funcție.
- mârzáciță, mârzácițe (mârzac + suf. -iță)** s. f. (Pop.) Soția mârzacului.
- mășc** (cf. alb.) s. m. (Rar) Catâr.
- mășcă, mășce** (cf. alb.) s. f. (Rar) Catârcă.
- mășcoáie, mășcoáie (mășc + suf. -oáie)** s. f. Catârcă.
- mășcói, mășcoi (mășc + suf. -oi)** s. m. Catâr. ♦ (Rar) Cal.

mâzdár, mázdari (*mâzdă* + suf. *-ar*) s. m. (Rar) Persoană care primește mită.

mâzdă, mázde (< sl.) s. f. Mită. [Pl. și: *mázdi*. – Var.: *mázdă* s. f.]

mâzdí, mázdesc (< *mâzdă*) vb. IV. Tranz. A mitui. [Var.: *mázdi* vb. IV].

mâzgă (< sl.) s. f. (Reg.) Ploaie măruntă (amestecată cu ninsoare).

mear (< sl.) subst. (Rar) Taxă datorată la angajare de ucenic, starostelui și membrilor unei bresle meșteșugărești.

measér, -ă, measeri, -e (moșt. din lat.) adj. Sărac; umil; *p. ext.* vrednic de milă, vrednic de plâns, nenorocit. [Pl. și: *meseri, -e*].

mecánic, -ă, mecanici -ce (< lat., it., germ., fr.) s. f., s. m. **1.** s. f. Mecanism; mașină. **2.** s. m. Specialist în mecanică.

mecanicésc, -ească, mecanicești (*mecanic* + suf. *-esc*) adj. **1.** Manual. **2.** Prevăzut cu un mecanism.

mecanicéște (*mecanic* + suf. *-ește*) adj. În mod mecanic, automat, mașinal, mașinalicește.

mecét, meceturi (< cf. tc.) s. n. **1.** Moschee mică; *p. gener.* moschee; loc de închinăciune la turci. **2.** (Reg.) Cimitir turcesc.

med, mezi (< fr.) s. m. Persoană care făcea parte din populația de bază a Mediei; (la m. pl.) popor, populație care locuia în Media.

medelnicér, medelniceri (*medelniță* + suf. *-ar*) s. m. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat boierului care turna apă (în medelniță) pentru ca domnul să se spele pe mâini, înainte de masă și care aducea bucatele și servea pe domn la masă; intențuendul mesei domnești; boier care avea acest titlu. ✧ *Vel medelnicar* sau *mare medelnicer* = boier care servea la masa domnului în zilele de sărbătoare; mai-marele peste medelniceri.

medelniceréasă, medelnicerese (*medelnicer* + suf. *-easă*) s. f. Soția medelnicerului.

medelnicerél, medelnicerei (*medelnicer* + suf. *-el*) s. m. Subaltern al medelnicerului.

medelniceréie (*medelnicer* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Demnitatea, funcția de medelnicer.

medélniță, medelnițe (< cf. sl.) s. f. Lighean (de aramă, de argint etc.).

médic, -ă, medici, -ce (< it.) adj. Medical.

medicamentá, medicamentez (< fr.) vb. I. Tranz. (Rar) A trata cu medicamente, a administra medicamente.

medicină, medicine (< germ., rus.) s. f. (Reg.) Doctorie, medicament; tratament.

médimnă, medimne (< ngr.) s. f. Veche unitate de măsură pentru cereale a cărei capacitate a variat între 16 ocale și 52 de litri.

medită, *meditez* (< fr.) vb. I. Tranz. 1. A examina ceva din toate punctele de vedere; a studia. 2. A pune ceva la cale, a plănuși, a urzi, a ticlui.

meditare, *meditări* (< *medită*) s. f. 1. Studiere amănunțită a ceva din toate punctele de vedere. 2. Meditație.

medreseă, *medresele* (< tc.) s. f. Școală înaltă, academie la turci.

meghistán, *meghistani* (< ngr.) s. m. Mare demnitar turc.

megiăș, -ă s. m. și f. v. **megieș**.

megieș, -ă, *megieși*, -e (< sb., magh.) s. m. și f. (Rar la f.) 1. (Mold. și Ț. Rom., în evul mediu) Țăran liber și proprietar de pământ. 2. (Pop.; mai ales în Mold.) Vecin. [Pr.: -gi-eș. - Var.: *megiăș*, -ă s. m. și f.].

megieșeșc, -ească, *megieșești* (*megiaș* + suf. -esc) adj. (Pop.) Care aparține megieșilor, privitor la megieși, de megieș. [Pr.: -gi-e-].

megieși, *megieșesc* (< *megieș*) vb. IV. Refl. și (rar) intrans. (Reg.) A se învecina, a se mărgini. [Pr.: -gi-e-].

megieșie, *megieșii* (*megieș* + suf. -ie) s. f. 1. (Pop.) Teritoriu, țară sau oameni aflate în vecinătate; p. ext. vecinătate. 2. (Rar) Proprietate (rurală). [Pr.: -gi-e-].

megieșit, -ă, *megieșiți*, -te (< *megieși*) adj. Vecin, învecinat.

mehchemé, *mehchemele* (< tc.) s. f. Tribunal la turci.

mehlém (< tc.) s. n. (Reg.) Alifie. ♦ Murdărie, jeg, slin; excremente.

mehmendár, *mehmendari* (< tc.) s. m. 1. (În forma *meimendariu*) Ofițer turc care însotea pe domnul român numit de Poartă la plecarea acestuia din Constantinopol spre țară. 2. (Mold. și Ț. Rom., în evul mediu) Boier care avea grijă de călătoria noului domn român de la Constantinopol până în țara noastră; p. gener. boier sau funcționar care însotea în călătorie pe domn sau pe o persoană oficială ori de rang mare, și care se îngrijea de găzduirea lor. 3. Comisar special care era însărcinat cu aprovizionarea. [Var.: *meimendáriu* s. m.]

meimendáriu s. m. v. **mehmendar**.

mehtér, *mehteri* (< tc.) s. m. Muzicant într-o fanfară (turcească). ♦ *Mehterbașa* = maimarele peste mehteri. [Var.: *mehterbăș* s. m.]

mehterbăș s. m. v. **mehterbașa**.

mehtúp, *mehtupuri* (< tc.) s. n. Scrisoare oficială; adresă.

mehtupciú, *mehtupcii* (< tc.) s. m. Funcționar care scria sau copia acte, scrisori etc. într-o cancelari domnească.

membránă, *membrane* (< lat., it., fr.) s. f. Pergament (pentru scris).

memlechét (< tc.) subst. Țară, stat; spec. termen folosit (în

- acte oficiale) în perioada dominației otomane pentru a denumi Țara Românească sau Moldova.
- memorá, memorez** (< lat., fr.) vb. I. Tranz. A aduce cuiwa aminte de un lucru (uitat), a aminti; *p. ext.* a expune, a relata; a menționa.
- memoránd** s. n. v. **memorandum**. **memorándum, memorandumuri** (< lat., germ., fr.) s. n. 1. Carnet, registru sau simplă hârtie pe care se făceau însemnări (comerciale). 2. (La pl.) Memoriile. [Var.: *memoránd* s. n.].
- memoriál, memoriale** (< germ., fr., lat.) s. n. 1. Memoriu, petiție. 2. Registru comercial. [Pr.: *-ri-al*].
- memóriu, memorii** (< lat., fr.) s. n. (În vechea organizare a armatei) Dosar personal cuprinzând date biografice și notări periodice, făcute de șefii ierarhici, asupra activității, capacității și comportării unui ofițer sau a unui subofițer.
- memúr, memuri** (< tc.) s. n. Funcționar public; persoană însărcinată din partea guvernului; comisar.
- memuriét, memurieturi** (< tc.) s. n. Însărcinare oficială; misiune.
- mení, menesc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A rosti, a pomeni numele cuiwa, a invoca; a chema (în ajutor), a face apel (la cineva). 2. Refl. A-și închina viața
- cuiwa (în semn de respect sau de evlavie); a se dedica, a se consacra. 3. Tranz. A prevesti (mai ales ceva rău). ♦ *Spec.* A prevesti soarta cuiwa dintr-o anumită aranjare a cărților de joc, a bobilor etc.; a ghici.
- meníre, meniri** (< *meni*) s. f. 1. (Reg.) Considerare, recunoaștere; consfințire. 2. Cunoaștere dinainte a unui fapt, a unui fenomen; previziune, prevestire.
- menítór, menitori** (*meni* + suf. *-tor*) adj., s. m. (Persoană) care mensește, prevestește; prevestitor.
- ménstruă, menstrue** (< fr.) s. f. Menstruație. [Pr.: *-stru-ă*].
- mensúal, -ă, mensuali, -e** (< fr., lat.) adj. Care are loc periodic, la interval de o lună, care apare o dată pe lună; corespunzător unei luni; lunar.
- menuét, menuete** (< fr.) s. n. Numele unui dans de origine franceză, cu caracter ceremonial și mișcare moderată, devenit cu timpul dans de curte și apoi de salon; melodie după care se execută acest dans.
- menzil, menziluri** (< tc.) s. n., s. m. 1. s. n. Nume dat în Țările Române, înainte de introducerea căilor ferate, serviciului de transport pentru călători și pentru corespondență; olac, poștă. ♦ Stație de poștă (unde se schimbau caii); 2. s. n. Căruță de poștă, diligență. 3. s. m. Curier, ștafetă; olăcar. 4. s. n. Act oficial sau înștiințare scrisă.

menzilgú, menzilgii (< tc.) s. m.
Slujitor la menzil (1).

menzilhaneá, menzihanele (< tc.)
s. f. Stație de poștă (unde se
schimbau caii); menzil (1).

meprizá, mepriz (< fr.) vb. I.
Tranz. A disprețui.

mercéde (< it.) s. f. Răsplată,
recompensă.

mercenár, -ă, mercenari, -e
(< fr., lat.) s. m., adj. 1. s. m.
Persoană care se angaja pentru
bani într-o armată (străină);
lefeștiu, simbriaș. 2. adj. Care
aparține merțenarilor (1), pri-
vitor la merțenari; care se com-
pune din merțenari.

merchéz, merchezuri (< tc.) s. n.
1. Punct fix, determinat; punct
central; centru. 2. (Mold. și
Munt.) Tâlc (ascuns) al unui
lucru; taină, rost, semnificație.
✧ Expr. *A-i veni* (cuiva) *la
merchez* = a-i conveni, a-i veni
(cuiva) la îndemână. 3. (Fam.)
Șmecherie, tertip, șiretlic, truc.

mereáz s. n. v. **miraz**.

meremét, meremeturi (< tc.,
ngr.) s. n. (Reg.) 1. Lucrare de
reparație sau de întreținere.
✧ *Zile de meremet* = zile de
clacă. ♦ (Fam.) Aranjare,
pregătire, dichisire.

meremetiséală, meremetiseli
(*meremetisi* + suf. *-eală*) s. f.
(Reg.) Reparație, reparare, re-
facere, meremetisire, mereme-
tisit¹.

meremetisí, meremetisesc (< ngr.)
vb. IV. Tranz. (Reg.) A face
lucrări de reparație; a repara; a

restaura. ♦ (Fam.) A pune în
ordine; a aranja, a dichisi.

meremetisíre, meremetisiri
(< *meremetisi*) s. f. (Reg.) Re-
parare, refacere; restaurare (în
special, a unei clădiri), (reg.)
merimetiseală, meremetisit¹.

meremetisit¹ (< *meremetisi*) s. n.
Meremetisire.

meremetisit², -ă, meremetisiți,
-te (< *meremetisi*) adj. (Reg.)
Reparat, refăcut; restaurat.

meréu, -éie, mereti, -eie (cf.
magh.) adj. (Reg.) Care se
întinde unul după altul, fără
întrerupere (formând un tot);
care este continuu, neîntrerupt;
p. ext. care se întinde până
departe; mare, întins, vast.

mérge, merg (moșt. din lat.)
vb. III. Intrans. 1. (Reg.; de-
spre ființe sau obiecte) A in-
tra, a pătrunde. ♦ (Deplasarea
este văzută în stadiul final) A
ajunge. 2. (Pop.) A se calcula,
a se socoti; a se adăuga (la
socoteală). 3. (Despre bunuri
materiale) A-i reveni cuiva de
drept, a fi atribuit cuiva.

merídă, meride (< ngr.) s. f.
Bucățică din prescură pe care
o taie preotul la proscomidie;
cest¹.

meritarisi, meritarisesc (*merita*
+ suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A
merita.

meróp, meropi s. m. (Livresc)
Prigorie (*Merops apiaster*).

mertepeá (< tc.) s. f. (În loc.
adv.) *De la mertepea* = de-a
rândul; cu rost, cum se cuvine.

mertic, mertice (< magh.) s. n.

1. Vas (de lemn) pentru măsuratul cerealelor luate la moară ca plată pentru măcinat și a cărui capacitate a variat (în timp și pe regiuni) între 1 și 16 kg. 2. Cantitate de cereale sau de făină cuprinsă într-un mertic (1). 3. Plată în natură sau, rar, în bani (care se lua la mori pentru măcinat); *p. restr.* rație de mâncare, porție. ✧ Expr. *A(-și) lua* (sau *a da cuiva*) *merticul* = a primi (sau a da) o bătaie. [Pl. și: *merticuri*].

merticâș, merticași (*mertic* + suf. *-aș*) s. m. (Rar) Persoană care beneficia de un mertic (3).

meserătate (*measer* + suf. *-ătate*) s. f. Sărăcie, lipsă, nevoie, privațiune, mizerie; suferință, nenorocire; umilință.

mesérciu, mesercii (< bg.) s. m. Măcelar.

meserî, meseresc (< *measer*) vb. IV. Intrans. A deveni sărac; a săraci.

mesérniță, mesernițe (< bg., sb.) s. f. (Reg.) Măcelărie (unde se vindea carne și uneori se tăiau vitele).

mesît s. m. v. **misit**.

meșferét, meșfereturi (< tc.) s. n. Consfătuire, sfat.

mêște, mesc (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. 1. (Reg.) A pregăti (pentru a servi) o băutură, a turna în pahar, a servi; a da, a oferi de băut cuiva. 2. A scoate un lichid.

meșterîe, meșterii (*meșter* + suf.

-ie) s. f. (Reg.) 1. Meserie, meșteșug; *p. gener.* profesiune.

2. Pricepere, îndemânare, iscusință, măiestrie, meșteșug.

◆ Înșușire, calitate (ascunsă) a unui obiect; secret.

meștersûg s. n. v. **meșteșug**.

meștersuguî vb. IV. v. **meșteșugui**.

meștersuguîft, -ă, meștersuguiți, -te (< *meștersuguri*) adj. 1. Făcut cu artă, cu măiestrie, cu pricepere; meșteșugit. ◆ (Organizat cu talent, cu pricepere; stabilit în mod riguros). 2. Ticluit cu dibăcie, cu viclenie.

meșteșûg, meșteșuguri (< magh.)

s. n. 1. (Pop.) Sens profund, tâlc, secret, taină, cauză (ascunsă), rost (al unui fenomen), al unui lucru etc. 2. (Pop.)

Acțiune (dibace, vicleană) făcută (în ascuns) în vederea atingerii unui scop; uneltire; mijloc, sistem, procedeu, tactică (ingenioasă, vicleană).

◆ Înșelătorie, înșelăciune, escrocherie, pungășie, fals.

3. (Pop.; în practicile bazate pe superstiții) Vrăjitorie, fermecătură; magie. 4. (Pop., *concr.*)

Unealtă, instrument, ustensilă, instrumentar. 5. Dispozitiv,

mecanism al unui obiect; parte componentă a unui obiect (care îndeplinește, de obicei, un rol

activ. [Var.: *meștersûg* s. n.].

meșteșugăreț, -ă, meșteșugareți, -e (*meșteșug* + suf. *-areț*) s. m.,

adj. 1. s. m. Meșteșugar, meseriaș. 2. adj., s. m. (Om) talentat,

- priceput, abil, dibace. ♦ (Despre obiecte) Făcut cu talent, cu pricepere, cu dibăcie. 3. adj. Șiret, viclean, perfid; intrigant.
- meșteșugî, meșteșugesc** (< *meșteșug*) vb. IV. 1. Intrans și refl. A acționa, a proceda, a se comporta (cu pricepere, cu dibăcie, cu viclenie); meșteșugui (2). 2. Refl. A se strădui, a se sili (cu talent, cu pricepere sau cu mijloace viclene, perfide) să ...; a meșteșui (3). 3. Tranz. A pune la cale, a plănui, a aranja; a urmări; a meșteșui (4).
- meșteșugîre, meșteșugiri** (< *meșteșugi*) s. f. (Pop., *concr.*) Dispozitiv, mecanism al unui obiect; meșteșug (5).
- meșteșugit, -ă, meșteșugiți, -te** (< *meșteșugi*) adj. 1. (Rar) Șiret, viclean, perfid. 2. Artificial, nefiresc, fals; căutat, forțat.
- meșteșugós, -oasă, meșteșugoși, -oase** (*meșteșug* + suf. *-os*) adj. 1. (Rar, despre obiecte) Făcut de mâna omului. 2. (Despre obiecte) Realizat cu talent, cu pricepere, cu artă. 3. (Pop.) Talentat, priceput, dibaci; iscusit, îndemânatic, abil. 4. Șmecher, șiret, viclean.
- meșteșuguí, meșteșuguiesc** (*meșteșug* + suf. *-ui*) vb. IV. 1. Tranz. A face, a realiza, a executa (cu talent, cu pricepere, cu dibăcie); a meșteșui. ♦ Intrans. A munci, a lucra (cu pricepere, cu dibăcie). 2. Intrans. A acționa, a proceda, a se comporta (cu pricepere, cu dibăcie, cu viclenie); a meșteșui (2). ♦ *Spec.* A mânuí (un instrument). 3. Intrans. A se strădui, a se sili (cu talent, cu pricepere sau cu mijloace viclene; a se meșteșui (3). 4. Tranz. A pune la cale; a plănuí, a aranja; a urmări; a meșteșui (4). [Var.: *meștersuguí* vb. IV].
- metafizic, metafizici** (< ngr., lat., germ., fr.) s. m. Metafizician.
- metaforicésc, -ească, metaforicești** (*metaforă* + suf. *-icesc*) adj. Metaforic.
- metaforicéște** (*metaforă* + suf. *-ește*) adj. În mod metaforic.
- metáh, metahuri** (< tc.) s. n. Bun, produs (destinat vânzării și cumpărării); marfă.
- metahirisi, metahirisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. 1. A folosi, a întrebuința, a utiliza. ♦ A avea o deprindere, a practica (un obicei), a obișnui. ♦ A dori, a pofti (să facă sau să aibă ceva). 2. A exercita, a profesa; a practica (un negoț, o meserie etc.). ♦ Refl. A face ceva, a se îndelepni cu ... ♦ A gospodări, a administra, a conduce (într-un anumit fel) 3. A bea în sănătatea cuiva; a cinsti. ♦ A transmite cuiva salutări, complimente.
- metalicésc, -ească, metalicești** (*metal* + suf. *-icesc*) adj. Făcut din metal; metalic. ♦ *Apă metalică* = apă minerală.

metalúrg, *metalurgi* (< germ., rus.) s. m. Specialist în metalurgie; metalurgist.

metánie s. f. v. **mătanie**.

meteorolít, *meteoroliți* (< fr.) s. m. Meteorit. [Pr.: -te-o-].

meteréz, *metereze* (< tc.) s. n. 1. (Mai ales la pl.) Întăritură sau parte dintr-o întăritură militară din trecut. ♦ *P. gener.* (Rare) Întăritură la stâlpul unui pod. 2. Parapet (la partea superioară a zidurilor și turnurilor de apărare ale unei cetăți); crenel. [Pl. și: *meterezuri*].

meterhaneá, *meterhanele* (< tc.) s. f. Muzică turcească în care predominau tobele; *p. restr.* tobă. ♦ (Rare) Un fel de oboi cu sunetul foarte ascuțit și țipător.

metóc, *metocuri* (< sl.) s. n. Mănăstire subordonată altei mănăstiri; proprietate imobiliară a unei mănăstiri; *spec.* clădire care aparține unei mănăstiri și care servește ca loc de găzduire (mai ales pentru călugări). [Var.: *metóh* (pl și: *metoașe*), (reg.) *mitóc* s. n.].

metód, *metoduri* s. n. Metodă.

metodicésc, -ească, *metodicești* (cf. ngr., rus.) adj. Metodic.

metóh s. n. v. **metoc**.

métrică, *metrică* (< pol.) s. f. (Reg.) Registru, condică (în special, de stare civilă); certificat de naștere. [Var.: *mitrică* s. f.].

mezát, *mezaturi* (< tc.) s. n.

Vânzare publică (a bunurilor unui datornic); licitație.

♦ Expr. *A scoate* (sau *a striga*) *la* (sau *în*) *mezat* = a pune la licitație.

miámbal (< te.) s. n. Suc extras din planta numită lemn-dulce, coagulat și turnat în formă de bastonașe, întrebuințat în trecut ca medicament contra tusei; candel negru. [Acc. și: *miambăl* -Pr.: *mi-am-*].

miár, (1) *miari*, s. m., (2) *miare*, s. n. (*mie* + suf. -ar) 1. s. m. (Rare) Miasă. 2. s. n. Bancnotă de o mie de lei.

miáš, *miași* (*mie* + suf. -aș) s. m. Căpetenie militară care comanda în trecut o unitate formată în principiu dintr-o mie de ostași; (rar) miar.

miáză (moșt. din lat.) s. f. sg. (Pop.) Mijloc (al zilei, al nopții).

miazănoápte (moșt. din lat.) s. f. sg. (Pop.) Mijlocul nopții, ora douăsprezece din noapte, miezul nopții.

micranie, *micranii* (< ngr.) s. f. Migrenă.

micrón, *microni* (< fr., germ.) s. m. Unitate de măsură pentru lungime egală cu a zecea parte dintr-un milimetru.

micșorá, *micșorez* (< micșor) vb. I. 1. Tranz și refl. A (se) umili; a (se) smeri; a (se) mici. 2. Refl. A decădea din rang, din importanță. [Var.: *micșurá* vb. I]

micșură vb. I v. **micșora**.

mîdăr (< germ.) subst. 1. Corset. 2. Vestă, ilic.

mîgmă, **migme** (< ngr.) s. f. Amestec de liant, agregat mărunt și apă, asemănător mortarului, în care se punea cărămidă pisată și care era folosit în zidărie.

mihameă (< tc.) s. f. (Rar) Cârциuă.

mihanie, **mihanii** (< ngr.) s. f. Sistem tehnic, mașină; mecanism.

mîjloc, **mîjloace** (moșt. din lat.) s. n. 1. (Pop.; în opoziție cu *marginе*, *aripă*). Corp central al unei formații de luptă; temei. 2. Mediu (înconjurător), ambianță. 3. (Pop.; în opoziție cu *frunte*, *coadă*) Ceea ce are dimensiunea, calitatea, valoarea situate între o limită inferioară și alta superioară. 4. Persoană care se pune în serviciul cuiva pentru a stabili o legătură, pentru a obține o favoare, mediator; persoană de care se servește cineva pentru atingerea unui scop. [Acc și: *mîjloc*. - Pl. și: *mîjloci*].

mijlocăș, -ă, **mijlocăși**, -e (*mijloc* + suf. -aș) s. m. 1. (În orânduirea feudală și capitalistă) Țăran care posedă o avere mijlocie. 2. (În orânduirea capitalistă) Țăran care posedă pământ și alte mijloace de producție cu ajutorul cărora își asigură existența, fără a exploata munca altora.

mil, **miluri** (< ngr.) s. n. (Reg.)

Blană de oaie, piele de oaie prelucrată pentru blană.

milă¹, **mile** (< sl.) s. f. 1. (Pop., la pl. sau la sg. cu sens colectiv. Ajutor care se dă cuiva, binefacere care se face cuiva; (*concr.*) ceea ce se dă cuiva drept ajutor; pomană, milostenie; *p. ext.* ajutor (bănesc), binefacere. ♦ Contribuție la un fond de ajutorare. 2. Danie sau privilegiu acordat unei persoane sau unei instituții bisericești, mai ales unei mănăstiri.

milă², **mile** (< pol.) s. f. Unitate de măsură pentru lungimi, folosită în trecut, a cărei mărime a variat, în timp și după țări, între 1500 m și 7585, 9 m.

milcuî, **milcuiesc** (< bg.) vb. IV. 1. Refl. și intrans. A fi cuprins de milă¹ pentru cineva; a se îndura, a se milostivi. 2. Refl. A se smeri, a se umili. ♦ A se ruga cu umilință, cu smerenie, implorând ajutorul; a cere cu stăruință.

milcuitor, -oare, **milcuitori**, **oare** adj. 1. Milostiv, îndurător. 2. Care se roagă (cu smerenie); rugător.

millionist, -ă, **millioniști**, -ste (*milion* + suf. -ist) s. m. și f. Milionar [Pr.: -li-o-].

milórd, **milorzi** (< fr.) s. m. (De obicei la vocativ, ca formulă de adresare) Lord.

milosârd, -ă, **milosârzi**, -de (< sl.) adj. Milos. ♦ (Substanti-

- vat, m. art.) Epitet dat lui Dumnezeu.
- milosârdî, milosârdesc** (< sl.) vb. IV. Refl. A se milostivi.
- milosârdie, milosârdii** (< sl.) s. f. Milă¹; îndurare.
- mîlostie** (< sl.) s. f. Milă¹, grație divină.
- milosténie, milostenii** (< sl.) s. f. (Pop.) 1. Milă¹, înțelegere. 2. Binefacere care se face cuiva, ajutor, pomană care se dă cuiva; (*concr.*) ceea ce se dă de pomană; milostivire. 3. Danie, ofrandă făcută unei biserici, unei mănăstiri etc. sau slujitorilor acestora.
- miluí, miluiesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A cruța (de pedeapsă), a absolvi. 2. A scăpa de ceva; a salva. ♦ *Spec.* (În credințele bisericești) A salva sufletul cuiva, a mântui. 3. A face stăpân peste ceva, a înzestra cu ceva, a face o danie; a dărui.
- miluíre, miluíri** (< *miluí*) s. f. Acțiunea de a *miluí* și rezultatul ei.
- miluitór, -oáre, miluitóri, -oare** (*miluí* + suf. *-tor*) adj. 1. Milos. 2. Darnic. [Pr.: *-lu-i-*].
- minaré** s. f. v. **minarea**.
- minarele, minarele** (< tc.) s. f. Minaret. [Var.: *minaré* s. f.].
- minarét, minareturi**, s. n. Flașnetă de dimensiuni reduse.
- mínă, mine** (< fr., lat.) s. f. 1. Veche monedă grecească de aur sau de argint, a cărei valoare era egală cu 100 de drahme. 2. Numele unei măsurii de greutate la vechii greci.
- mindír, mindire** (< tc.) s. n. (Reg.) 1. Saltea (umplută cu paie sau, rar, cu lână). 2. Plapumă, cergă, cuvertură. [Pl. și: *mindiruri*].
- mindirígú, mindirígii** (< tc.) s. m. (Reg.) Meseriaș care confecționează saltele și plăpumi.
- minér, mineri** (< fr.) s. m. Soldat care sapă mine (dispozitive care explodează); lagumgiu.
- mineraloghicésc, -eáscă, mineraloghicești** (< rus.) adj. Mineralogic.
- minimă, minime** (< ngr.) s. f. Proclamație oficială care se făcea altădată în biserică cu ocazia avansării în grad a unui arhieru.
- minisí, minisesc** (< lat., fr.) vb. IV. Tranz. A înștiința, a aviza.
- ministér, ministere** (< fr.) s. n. 1. Guvern. 2. Funcție, titlu de minister.
- minístru, miniștri** (< lat., fr.) s. m. 1. Dregător, sfetnic. 2. Persoană împuternicită să reprezinte un stat, cu prilejul unor tratative. 3. Persoană care îndeplinește o anumită funcție ecleziastică, slujitor al bisericii. [Pl. și: *ministri*].
- minoián** (< fr.) subst. Perioadă arhaică a civilizației cretane și grecești. [Pl.: *-no-ian*].
- minoreán, -ă, minoreni, -e** (< germ.) adj. Minor; *p. gener.* care nu se bucură de drepturi civile (și politice) depline.

- mințeán**, *mintene* (< tc.) s. n.
Pieptar sau tunică din stofă colorată, purtată în trecut de armăuți, de unele categorii de ostași sau de oamenii de serviciu.
- minuénd** (< lat., germ.) s. n.
(Mat.) Descăzut.
- minună**, *minunez* (< *minune*) vb. I. 1. Refl. (În textele religioase) A se smeri în fața minunilor lui Dumnezeu, a se tulbura profund. 2. Tranz. (Subiectul este Dumnezeu) A înzestra cu calități miraculoase, a face să fie minunat.
♦ Intrans. A săvârși o minune.
- minunát**, *-ă*, *minunați*, *-te* (< *minuna*) adj. (În textele religioase) Care are caracter supranatural, miraculos; *p. ext.* sfânt, divin.
- mirá¹**, *mir* (moșt. din lat.) vb. I. Refl. 1. (Pop.) A nu ști, a nu înțelege, a nu-și da seama, a se întreba. 2. A fi neliniștit, a se zbuciuma, a se frământa; a-i fi teamă, a se înpăimânta. 3. (Reg.) A cerceta cu privirea, a se uita (cu băgare de seamă și cu curiozitate), a privi (cu atenție).
- mirá²**, *miréz* (< fr.) vb. I. Refl. A se vedea, a se privi în sau ca într-o oglindă; a se oglinzi.
- mirábil**, *-ă*, *mirabili*, *-e* (< lat.) adj. Care provoacă mirare, demn de mirare; uimitor, uluitor, extraordinar.
- mirácul** s. n. Miracol.
- miralái**, *miralai* (< tc.) s. m.
Ofițer care comanda un regiment în armata turcă.
- miráre**, *mirări* (< *mira*) s. f.
1. Minune. 2. Admirație.
- mirás** s. n. v. **miraz**.
- miráz**, *mirazuri* (< tc.) s. n.
Moștenire (lăsată sau primită). [Var.: *mirás*, *mereáz* s. n.]
- miráză** s. f. Oglindă.
- mirenie** (*mirean* + suf. *-ie*) s. f.
Starea sau calitatea de mirean; timpul cât cineva este mirean.
- miriádă**, *miriade* (< fr.) s. f. (Livr.; mai ales la pl.) Număr sau cantitate foarte mare (nedeterminată); mulțime.
- mirie**, *mirii* (< tc.) s. f. Tezaur, visterie a împărăției turcești; *p. ext.* (reg.) impozit, bir.
- mirimirán**, *mirimirani* (< tc.) s. m. Funcționar turc care guverna un district.
- miródie**, *mirodii* (< bg.) s. f. (Mai ales la pl.) 1. Balsam, mireasmă. ♦ *P. ext.* Miroso plăcut, mireasmă. 2. Mirodenie.
- miroseálă**, *miroseli* (*mirosi* + suf. *-eală*) s. f. 1. Miroso. 2. (Concr., mai ales la pl.) Mirodermie. ♦ Mireasmă, balsam. [Pl. și: *miroseale*].
- mirositúră**, *mirosituri* (*miros* + suf. *-tură*) s. f. (Mai ales la pl.) Mirodenie; parfum.
- mirsină**, *mirsi* (< ngr.) s. f. (Boț.) Mirt (*Mirtus communis*).
- miruľ**, *miruiesc* (< magh.) vb. IV. (Reg.; mai ales în Transilv.) Tranz. A obține, a dobândi; a câștiga; a agonisi, a strânge.

mişciu, **-ie**, *mişcii* s. n. și f.,
adj. (< ngr.) (Reg.) 1. s. n. și f.
(sg.) Oțel de calitate superioară
(întrebuințat la fabricarea săbiilor,
a tocilelor etc.). 2. s. n.
P. ext. Tocilă de oțel. 3. adj.
De culoarea oțelului; cenușiu-
vânăț.

mişe, *mişii* s. f. Misiune.

mişr, *mişiri* (< n. pr.) adj., s. m.
1. adj. Egiptean. 2. s. m. Cal
(de rasă) din Egipt; *p. gener.*
cal de rasă. 3. s. m. Veche
monedă turcească de aur bătută
la Cairo, care a circulat și în
Țările Române; misirlu (4).

mişirlu, *mişirlui* (< tc.) s. m.
1. (Rar) Egiptean. 2. Soldat din
armata vechiului Egipt. 3. Coif
purat în vechime de războinicii
egipteni. 4. Veche monedă de
aur care a circulat în Egipt;
mişr (3). 5. (Mai ales la pl.)
Variatate de porumbei de rasă,
cu ciocul mic.

mişt, *mişti* (< ngr.) s. m. 1. (În
formă *mesit*) Emisar, mesager,
trimis, sol. 2. Persoană care
mijlocește o afacere comercială;
intermediar, mijlocitor,
samsar. [Var.: *mesit* s. m.]

mistic, **-ă**, *misterici*, **-ce** (*mister*
+ suf. **-ic**) adj. Misterios.

misitie, (2) *misitii* (*misit* + suf.
-ie, cf. ngr.) s. f. 1. Ocupația,
activitatea misitului (2); sam-
sarlăc. 2. Plata pentru serviciile
misitului (2).

miştru (< pol.) s. m. (Rar) Titlu
ierarhic în anumite organizații

militare, politice, religioase etc.
(din evul mediu); persoană care
purta acest titlu.

mişcător, **-oare**, *mişcători*, **-oare**
(*mişca* + suf. **-(ă)tor**) adj. (În
expr.) *Avere mișcătoare* = avere
mobilă.

mişel, **-eă**, *mişei*, **-ele** (moșt. din
lat.) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m.
și f. (Reg.) (Om) sărac;
nevoiaș; *p. ext.* (om) vrednic de
milă, vrednic de plâns, nenorocit,
biet. ♦ (Despre obiecte de
îmbrăcăminte) Cu aspect sărăcă-
cios, miser. 2. adj., s. m. și f.
(Reg.) (Om) slab; bolnav; in-
firm; *p. ext.* (om) lipsit de ener-
gie, nevolnic. 3. s. m. (Reg.)
Cerșetor. 4. adj., s. m. și f. (Om)
din clasa socială cea mai de jos,
(om) de rând, de condiție
modestă; *p. ext.* supus. 5. adj.,
s. m. și f. (Pop.) (Om) nepre-
ceput, prost, imbecil, nerod.

mişelăme (*mişel* + suf. **-ame**)
s. f. sg. (Cu sens colectiv) Oa-
meni din clasa socială cea mai
de jos, oameni de rând; (pop.)
prostime.

mişlătate (*mişel* + suf. **-ătate**)
s. f. Sărăcie, nevoie, mizerie;
nenorocire.

mişelie, *mişelii* (*mişel* + suf. **-ie**)
s. f. Mizerie, sărăcie.

mişarnic, *mişarnici* (*mişă* + suf.
-arnic) adj., s. m. (Persoană)
care primește mită, coruptibil;
p. ext. necinst.

mită, *mite* (< sl.) (Reg.) Camătă,
dobândă.

- mitcál** (< rus.) s. n. Pânză de bumbac cu lustru, întrebuințată la căptușeala hainelor; percalină.
- mitóc** s. n. v. **metoh**.
- mitocán, mitocani** (*mitoc* + suf. *-an*) s. m. Locuitor (în special, meseriaș) de la periferia unui oraș, mahalagiu; *p. ext.* om de rând.
- mítraliéză, mitralieze** (< fr.) s. f. Mitralieră. [Pr.: *-li-e-*].
- mítră¹, mitre** (< sl., ngr.) s. f. 1. Acoperământ al capului de formă specială, la vechile popoare orientale. 2. Un fel de coroană purtată de regi.
- mítră², mitricale** (< ngr.) s. f. Organ genital al femeiei, în care se dezvoltă embrionul la animalele superioare; uter; mătrice.
- mítrică** s. f. v. **metrică**.
- mitropolicésc, -ească, mitropoli-cești** (*mitropolie* + suf. *-icesc*) adj. Mitropolitan.
- mitrópolie, mitropolii** (< sl.) s. f. Cetate de scaun; capitală; *p. ext.* oraș mare, metropolă.
- mituí, mituiesc** (*mită* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A cere, a primi (de la ciņeva) mită.
- mituiálă, mituieli** (*mitui* + suf. *-eală*) s. f. 1. Mituire. 2. (Concr.) Mită.
- mizericordíe** (< lat.) s. f. (Livr.) Milă, milostivire, îndurare. [Pr.: *-di-e-*].
- mizericordiós, -oasă, mizericordioși, -oase** (< fr.) adj. (Rar) Milostiv, îndurător; generos. [Pr.: *-di-os*].
- moar, moaruri** (fr.) s. n. Țesătură de mătase sau de bumbac mercerizat, care face ape.
- moără, mori** (moșt. din lat.) s. f. (De obicei urmat de determinări care indică felul) Fabrică (în care materia primă era mărunțită, zdrobită, frământată).
- moárte** (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Mortalitate provocată de un flagel; *p. ext.* molimă, epidemie.
- moășă, moașe** (cf. alb.) s. f. (Reg.) Bunică.
- móde** (< cf. magh.) s. m. invar. Contribuabil, birnic.
- moderantísm** (< fr.) s. n. Concepție politică burgheză care preconiza moderația, combătând opiniile extremiste.
- modificáție, modifícații** (< fr., lat.) s. f. Modificare.
- modíst, -ă, modiști, -ste** (< fr.) adj. Care se poartă sau se îmbracă după ultima modă, care se ține de modă, este în pas cu moda, la modă.
- módiu, modii** (< lat., ngr.) s. n. Găleată (folosită ca unitate de măsură pentru cereale).
- moflúz, -ă, mofluzi, -e** (< tc.) s. m. și f., adj. (Om) falit. *p. ext.* (om) sărăcit, ruinat; (om) sărac. ✧ Expr. *A rămâne* (sau *a ajunge, a ieși*) *mofluz* = a da faliment; a mofluzi. [Var.: *muf-lúz, -ă* s. m. și f., adj.].
- mofluzác, mofluzácuri** (< tc.)

- s. n. Faliment. ♦ *Mofluzâc min-cinos* = faliment fraudulos.
- mofluzénie, mofluzenii** (*mofluz* + suf. *-enie*) s. f. Faliment.
- mofluzí, mofluzesc** (< *mofluz*) vb. IV. Intrans. și refl. A da faliment; *p. ext.* a-și pierde averea; a se ruina, a sărăci. [Var.: *mufluzi* vb. IV].
- mofluzie, mofluzii** (*mofluz* + suf. *-ie*) s. f. Faliment; *p. ext.* sărăcie. ♦ *Mofluzie mincinoasă* (sau *vicleană*) = faliment fraudulos.
- mofluzire, mofluziri** (< *mofluzi*) s. f. Faliment.
- mofluzít, mofluziți** (< *mofluzi*) s. m. Falit; *p. ext.* cel care a suferit o pierdere bănească (și s-a ruinat).
- mohametésc, -ească, mohametești** (< n. pr.) adj. Mahomedan.
- mohorâciúne** (*mohori* + suf. *-iciune*) s. f. 1. Culoare roșie închisă (ca a mahonului) sau aprinsă; nuanță neagră, întunecată. 2. Scarlatină.
- móimă, moime** (< magh.) s. f. (Reg.) Maimuță.
- moimítă, moimițe** (*moimă* + suf. *-iță*) s. f. (Reg.) Maimuță. [Var.: *moimîță* s. f.].
- mojíc, -ă, mojici, -ce** (< rus.) s. m. și f. 1. (Reg.) Țăran; *p. ext.* om de rând, care nu făcea parte din cinurile boierești. 2. s. m. (Livr.; în forma *mujic*) Țăran rus dinaintea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. [Var.: *mujíc, -ă* s. m. și f.]
- mojicésc, -ească, mojicești** (*mojic* + suf. *-esc*) adj. (Reg.) De *mojic*, care aparține *mojicului*, referitor la *mojic*.
- mojicéște** (*mojic* + suf. *-ește*) adv. Ca un *mojic*, în felul *mojicilor*.
- mojicie, mojicii** (*mojic* + suf. *-ie*) s. f. Stare, condiție a *mojicului*.
- mojicíme** (*mojic* + suf. *-ime*) s. f. Mulțime de *mojici*; totalitatea *mojicilor*; țărănime; *p. ext.* lume de rând.
- molá** (< tc.) s. f. Titlu dat preoților musulmani; judecător turc, superior *cadiului*, în marile orașe; hoga, juriconsult. [Var.: *mulá* s. f., *moláh* s. m.].
- moláh** s. m. v. *mola*.
- molđáv, -ă, moldavi, -e** (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Moldovean. 2. adj. Moldovenesc.
- molében** (< rús.) s. n. Tedeum.
- molébnic, molebnici** (< sl.) s. m. Titlu pe care îl purtau membrii clerului officiant.
- molénie, molenii** (< sl.) s. f. (Rar) Rugăciune.
- molestá, molestez** (< lat., fr., germ.) vb. I. Tranz. A face (cuiva) greutăți, neajunsuri (repetate); a necăji, a săcăi.
- moletieră, moletiere** (< fr.) s. f. (Mai ales la pl.) Fâșie lungă de stofă cu care se înfășoară pulpa piciorului, peste pantalon, de la gleznă până sub genunchi, folosită mai ales în vechea uniformă militară.
- moliftá** s. f. v. *molitvă*.
- molipsí, molipsesc** (< ngr.) vb. IV.

- Tranz. A face să fie nociv; a strica, a infecta, a vicia.
- molitvă** s. f. (De obicei articulat și urmat de un adj. pos.) Termen de reverență folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un membru al clerului. [Var.: *moliftă* s. f.]
- momentál, -ă, momentali, -e** (*moment* + suf. *-al*) adj., adv. 1. adj. Momentan. 2. adv. Pentru scurt timp, temporar. ♦ Într-o clipă, numaidecât, imediat.
- momentós, -oásă, momentoși, -oase** (*moment* + suf. *-os*) adj. 1. Momentan. 2. De actualitate, actual; *p. ext.* important pentru timpul de față.
- mominează, momineze** (cf. *maioneză*) s. f. (Rar) Maioneză.
- momită** s. f. v. **moimită**.
- monáhic, -ă, monahici, -ce** (< lat., ngr.) adj. Monahal.
- monárc** s. m. Monarh.
- monarhí, monarhesc** (< *monarh*) vb. IV. Intrans. A fi monarh, a stăpâni în calitate de monarh.
- monarhicésc, -ească, monarhicești** (*monarh* + suf. *-icesc* după ngr., germ.) adj. Monarhic.
- monarhicéște** (*monarh* + suf. *-icește*) adv. Ca monarhii, în felul monarhilor; după sistemul monarhic.
- monastér, monastere** (< fr., it.) s. n. Mănăstire.
- monastire** s. f. Mănăstire.
- monastirésc, -ească** adj. Mănăstiresc.
- mondír** s. n. v. **mundir**.
- monídrie** (< ngr.) s. f. Mănăstire (mică). [Pr.: *-dri-e*].
- monitór, -oáre, monitori, -oare** (< fr., lat.) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) care înștiințează, anunță, face cunoscut; (persoană) care dă sfaturi, îndrumează, avertizează, muștră. 2. s. m. și f. Elev însărcinat să supravegheze, să învețe etc. pe colegii lui, în lipsa profesorului.
- monseniór, monseniori** (< fr.) s. m. Titlu care se dădea în epoca feudală nobililor (din Apus); persoană care avea acest titlu.
- montaníst, montaniști** (< it., germ.) s. m. Inginer de mine.
- montanístic, -ă, montanistici, -ce** (< it., germ.) adj., s. f. 1. adj. Montan. 2. adj. Care se referă la exploatarea minelor (de aur) de la munte. 3. s. f. Disciplină având ca obiect modul de organizare a exploatărilor miniere.
- montúrá** (< germ.) s. f. Echipament (militar).
- morálic, -ă, moralici, -ce** (*moral* + suf. *-ic*, după germ.) adj. Moral.
- moralicésc, -ească, moralicești** (*moral* + suf. *-icesc*, după germ.) adj. Moral.
- moralisí, moralisesc** (*moral* + suf. *-isi*, după germ.) vb. IV. Intrans. A enunța învățături moralizatoare.

morálníc, -ă, moralnici, -ce
(*moral* + suf. *-nic*) adj. Moral.
morésc, -ească, morești (< fr.)
adj. Maur.

mórico (< ngr.) adj. invar.
Roșu-închis sau albastru-închis.
morión, morioane (< fr.) s. n.
Coif metalic cu marginea răs-
frântă și cu o creastă înălțată
pe calotă, folosit în sec. XVI.
[Pr.: *-ri-on*].

morísci (< sp., fr.) s. m. pl.
Populație maură din Peninsula
Iberică, convertită cu forța la
catolicism la jumătatea sec. XVI,
persecutată și după creștinare și
expulzată din Spania.

mortasíp, mortasipi (cf. ngr.)
s. m. (În epoca fanariotă) Can-
taragi și încașator al unor taxe
publice.

mortasipie, mortasipii (*mortasip*
+ suf. *-ie*) s. f. Taxă ce se în-
casa, în epoca fanariotă, la
vânzarea mărfurilor și care se
calcula după greutatea acestora
sau la bucată; *p. ext.* venitul
și slujba încasatorului acestei
taxe; instituția respectivă.

mortifér, -ă, mortiferi, -e (< lat.,
fr.) adj. Mortal; *spec.* (despre
boli) incurabil.

morțéște (*mort* + suf. *-ește*) adv.
(Reg.) Ca la morți, ca după
morți, ca pentru morți.

mosc (< n. pr.) adj. Rusesc.

moscál s. m. v. **muscal**.

moscálésc, -ească adj. v. **mus-
călesc, -ească**.

moscáléște adv. v. **muscălește**.

moscáli vb. IV v. **muscăli**.

moschicésc, -ească, moschicești
(*Mosc* (n. pr.) + suf. *-icesc*) adj.
Rusesc; moscovit.

moslím s. m. v. **muslim**.

móstră, mostre (< ngr.) s. f. Ceea
ce servește sau poate servi ca
obiect de imitație în privința
formeii, a modului de alcătuire;
model, exemplu. ♦ Exemplu
care merită să fie urmat, imi-
tat; pildă.

moș, moși (< *moașă*) s. m.
1. (Reg.; și în sintagmele *tata-
moșu, moș-tătuca*) Bunic; (mai
ales la pl.) ascendent (mai
îndepărtat), înaintaș, strămoș.
2. Primul deținător, cu titlu de
moștenitor, al unui pământ;
bătrân, stălp.

moșăn, moșeni (*moș* + suf. *-ean*)
s. m. 1. Moștenitor. 2. Moșnean
(2), răzeș. 3. Bărbat băstinaș,
originar din...

moșâncă (*moșan* + suf. *-că*) s. f.
1. Moștenitoare. 2. Femeie
băstinașă, originară din...

moșésc, -ească, moșești (*moș* +
suf. *-esc*) adj. Stăpânit (prin
moștenire) din moși-strămoși;
strămoșesc.

moșie, moșii (*moș* + suf. *-ie*) s. f.
1. (Pop.) Avere, proprietate (fun-
ciară) moștenită, ocină, părinție;
p. gener. orice bun moștenit;
patrimoniu, moștenire, succesi-
une. ♦ (În limbajul bisericesc)
Moștenire veșnică. 2. (Pop.)
Țară natală, pământ strămoșesc;
patrie. ♦ Loc de origine al cui-
va. 3. Seminție, neam, populație.

moșiér, moșieri (*moșie* + suf. *-ar*) s. m. Mare proprietar funciar din trecut; latifundiar. [Pr.: *-și-er*].

moșieréasă, moșierese (*moșier* + suf. *-ească*) s. m. Mare proprietară funciară din trecut; soția moșierului; moșieria. [Pr.: *-și-e*].

moșierésc, -ească, moșierești (*moșier* + suf. *-esc*) adj. Care aparține moșierului sau moșierimii, privitor la moșier sau la moșierime, specific moșierului sau moșierimii. [Pr.: *-și-e*].

moșieréște (*moșier* + suf. *-ește*) adv. (Rar) În felul moșierilor, ca moșierii. [Pr.: *-și-e*].

moșierime (*moșier* + suf. *-ime*) s. f. Clasă socială, dominantă în orânduirea feudală, deținătoare a unor mari întinderi de pământ lucrate de iobagi; totalitatea marilor proprietari funciari. [Pr.: *-și-e*].

moșierită, moșierite (*moșier* + suf. *-iță*) s. f. Moșieriasă.

moșinăș, moșinași (*moșan* + suf. *-aș*) s. m. (Reg.) Moșnean (2).

moșneacă, moșnence (< *moșnean* + suf. *-că*) s. f. Moštenitoare.

moșneán, -ă, moșneni, -e (cf. *moștean*) s. m. și f. 1. (Reg.) Moštenitor; succesori. 2. (Munt., în evul mediu) Țăran liber, proprietar al unei buciți de pământ (moștenite din tată în fiu); membru al unei obști sătești în devălmășie; (Mold., în evul mediu) răzeș, (reg.) moștean (2),

moșinaș, moșan (2) ♦ (Reg.) Stăpân, proprietar (al unei moșii). 3. (Reg.) Băștinaș.

moșnenésc, -ească, moșnenești (*moșnean* + suf. *-esc*) adj. (Ț. Rom., în evul mediu) Care aparține moșnenilor (2), care se referă la moșneni, de moșnean; (Mold., în evul mediu) răzeșesc, moštenesc.

moșteán, -ă, moșteni (cf. *moșnean*) s. m. și f. (Reg.) 1. Moštenitor. 2. Moșnean (2). ♦ Proprietar, stăpân. 3. Băștinaș.

moštenésc, -ească, moštenești (*moștean* + suf. *-esc*) adj. Moșnenesc, răzeșesc.

moșteni, moštenesc (< *moștean*) vb. IV. Tranz. fact. A pune pe cineva în stăpânirea unui bun, a face să fie proprietar al unui bun; a dăruí. ♦ Tranz. A lua în stăpânire, a pune stăpânire pe ceva. ♦ Tranz. A obține, a dobândi.

motefeléu s. m. v. mutevelâu.

motív, motive (< it., germ., fr.) s. n. Ocazie, prilej.

motocíclu, motocicluri (< fr.) s. n. Motocicletă.

motpán, motpani (< pol.) s. m. (Reg.) 1. (Ironic) Domn, boier. 2. Bărbat ușuratic, neserios, afemeiat; berbant, ștregar; om de nimic; hoț.

movilă, movile (< sl.) s. f. Val de pământ (în preajma unui zid de cetate).

moxă, moxe (< fr., germ.) s. f. Instrument în formă de con sau

de cilindru mic, cu ajutorul căruia se cauterizează pielea, prin aplicarea unei substanțe caustice; tratament care se face folosind acest instrument.

◆ **Ventuză.**

mozavír, mozaviri (< tc.) s. m. Defăimător, calomniator; om viclean.

mozavírí, mozaviresc (< *mozavir*) vb. IV. Tranz. A defăima, a calomnia, a încerca să înșele.

mozavirie, mozavirii (*mozavir* + suf. *-ie*) s. f. Defăimare, calomnie; dușmănie, ură; viclenie.

mozavírnic, -ă, mozavirnici, -ce (*mozavir* + suf. *-nic*) adj. (Rar) Care defăimează; defăimător, calomnios.

mreájă, mreje (< sl.) s. f. Cursă de prins animale sălbatice sau laț pentru păsări. [Pl.: și *mreji*].

mucadím, mucadimuri (< tc.) s. n. Un fel de stofă de mătase din care se făceau brâie, turbane etc; mucadir.

mucadír (< tc.) s. n. Mucadím.

mucalítlác, mucalítlácuri (< tc.) s. n. Vorbe, povestiri, glume, aparținând unui om mucalit.

mucár, mucări (*muc* + suf. *-ar*) s. n. (La pl.) Unealtă în formă de foarfecă cu care se tăia capătul ars al muclei lumânării sau candelii pentru a înviora flacăra; mucarniță.

mucaremeá (< tc.) s. f. Mucarer (2).

mucarér, mucareruri (< tc.) s. n.

1. Confirmarea în scaun a domnilor români, care era dată de Poarta Otomană și care se făcea (în fiecare an sau o dată la trei ani) cu o ceremonie specială. ◆ Firman de reconfirmare a domniei dat de sultan.

◆ *P. ext.* Caftan cu care era îmbrăcat domnul la ceremonia reconfirmării sale în tron.

2. Sumă de bani plătită Porții Otomane de către domniii Țărilor Române, începând de la sfârșitul secolului al XVI-lea, pentru a obține reînnoirea domniei; mucaremea.

mucárníc, mucarnici (< tc.) s. n. (Rar) Slujbaş care avea sarcina să stingă felinarele de pe străzi, în zorii zilei.

mucárniță, mucarnițe (*muc* + suf. *-arniță*) s. f. Mucar.

mucenic, -ă, mucenici, -ce (< sl.) s. m. și f. Persoană care a avut de îndurat suferințe, chinuri în grozitoare sau moartea, apărând ideile creștinismului; martir. [Var.: *măceníc, -ă* s. m. și f.].

mucenicésc, -eáscă, mucenicești (*mucenic* + suf. *-esc*) adj. Care se referă la mucenici; care aparține mucenicilor, specific mucenicilor, de mucenici.

mucenicéște (*mucenic* + suf. *-ește*) adv. Ca un mucenic, în felul mucenicilor.

mucenie (*mucenic* + suf. *-ie*) s. f. Viață de suferință, de chin și renunțare a mucenicului; stare, calitate de mucenic;

- mucenie. ♦ *P. gener.* Suferință, chin, pătimire.
- mucenie** (< sl.) s. f. Martirizare; mucenicie.
- muceniță, mucenițe** (< sl.) s. f. Mucenică.
- muchealemeá, muchealemele** (< tc.) s. f. Consfătuire, dezbatere, deliberare.
- mucheléf, muchelefí** (< tc.) adj. Îmbrăcat îngrijit; cochet; elegant, dichisit, ferchezuit, spilcuit.
- mudír, mudiri** (< tc.) s. m. Administrator al unei unități teritoriale; subprefect, primar.
- muflúz, -ă** s. m. și f., adj. v. **moșluz.**
- mufluzí vb.** IV v. **moșluzi.**
- muftagiú, muftagii** (< tc.) s. m. Cămătar; *p. ext.* om zgârcit, avar sau, *fig.*, meschin.
- mugurá vb.** I. v. **muguri.**
- mugurát, -ă**, adj. v. **mugurít.**
- muguri, mugurește vb.** IV. Intrans. (Reg.) A înmuguri. [Var.: *mugurá vb.* I].
- mugurít, -ă, muguriți, -te** adj. (Reg.) Înmugurit. [Var.: *mugurát, -ă* adj.].
- muhadít, muhadiți** (< tc.) s. m. Inginer hotarnic.
- muhafiz, muhafizi** (< tc.) s. m. Comandant militar turc al unei cetăți.
- muhasebeá** (< tc.) s. f. Control al conturilor statului, încheiere și predare a socotelilor statului; (concr.) birou, cancelarie unde se încheiau aceste socoteli.
- muhúr** (< tc.) s. n. Pecete, sigiliu.
- muhurdán** (< tc.) s. n. Vas folosit de frizeri pentru spălatul pe cap al clienților.
- muhurdár, muhurdari** (< tc.) s. m. Înalt dregător (turc) care avea sarcina de a păstra sigiliul și de a-l aplica pe actele oficiale.
- muhzúr -agá** (< tc.) s. m. Căpetenie de ieniceri care avea funcția de a inspecta închisoarea de la palatul marelui vizir; om de încredere al marelui vizir.
- muierós, -oasă, muieroși, -oase** (*muie* + suf. *-os*) adj. (Reg.; depr.) Femeiesc, muieresc.
- muierúșcă, muieruște** (*muie* + suf. *-ușcă*) s. f. (Reg.) Femelă.
- mujdeá, mujdele** (< tc.) s. f. Vestă, știre.
- mujíc, -ă** s. m. și f. v. **mojic, -ă.**
- mul, muli** (< lat.) s. m. Catâr.
- mulá s. f. v. mola.**
- mulár, mulari** (< ngr.) s. m. Catâr.
- multár, multare** (*mult* + suf. *-ar*) s. m. (Gram.; Transilv. și Maram.) Numărul plural.
- multezím, multezimi** s. m. Persoană care lua în arendă veniturile sfatului.
- multiplicánd, multiplicanzi, s. m., multiplicande, s. n.** (< germ., lat., fr.) s. m. (Mat.) Deînmulțit.
- multiplicátór, (1) multiplicatori, s. m., (2) multiplicatoare, s. n.** (< lat., fr., germ., rus.) 1. s. m. (Mat.) Înmulțitor. 2. (Fiz.)

- Bobină de sârmă conductoare sau aparat utilizat în măsurarea, amplificarea etc. curentului electric.
- multiplicăție, multiplicații** (< lat., germ., fr.) s. f. 1. (Mat.) Înmulțire. 2. Reproducere, înmulțire (a unui animal sau a unei plante). [Pr.: -*ți-e*].
- mulțami** vb. IV v. **mulțumi**.
- mulțămire** s. f. v. **mulțumire**.
- mulțămită** s. f. v. **mulțumită**.
- mulțămitor, -oăre** adj., s. m. și f. v. **mulțumitor, -oare**.
- mulți, mulțesc** (< *mult*) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) înmulți, a spori, a crește (ca număr).
- mulțumí, mulțumesc** (< (*la mulți ani*)) vb. IV. 1. Intrans. A-și exprima aprobarea pentru acțiunile cuiva, a se declara de acord cu ele; a admite, a aproba. 2. Tranz. (Pop.) A acorda o despăgubire, o răsplătă; a despăgubi, a răsplăti. [Var.: *mulțami* vb. IV].
- mulțumire, mulțumiri** (< *mulțumi*) s. f. 1. Aprobare (a acțiunilor cuiva). 2. (Pop.) Răsplătă, recompensă, despăgubire (materială). [Var.: *mulțămire* s. f.].
- mulțumită, mulțumite** (< *mulțumi*) s. f. (Pop.) 1. Exprimare (prin cuvinte) a recunoaștinței, a satisfacției. 2. (Stare de) satisfacție, (de) bucurie; mulțumire. 3. Recunoaștere a unei îndatoriri sau binefaceri; recunoaștință (exprimată prin daruri sau re-
- compense materiale; (concr.) ceea ce se oferă drept răsplătă. [Var.: *mulțămită* s. f.].
- mulțumitor, -oăre, mulțumitori, -oare** (*mulțumi* + suf. -*tor*) adj., s. m. și f. (Cel) care simte mulțumire, care este satisfăcut; (cel) care exprimă sau păstrează recunoaștință; recunoașcător; (cel) care rămâne îndatorat cuiva.
- mumbaiaá** (< tc.) s. f. Cumpărare forțată (cu preț redus) de grâne, de vite etc., care se făcea în Țara Românească și Moldova pentru Imperiul Otoman; cantitate de grâne, de vite etc., adunate în acest fel.
- mumbaiegiú, mumbaiegi** (< tc.) s. m. Comisar turc care organiza mumbaiaua; (rar) mumbaiegi-aga. [Var.: *bumbaiegiú* s. n].
- mumbașir, mumbașiri** (< tc.) s. m. (Țările Române, la sfârșitul evului mediu) Slujbaș al divanului, însărcinat mai ales cu execuțiile fiscale [Var.: *bumbașir* s. m.].
- mumbașirét** (< tc.) s. n. Mumbașirlâc.
- mumbașirlâc, mumbașirlâcuri** (< tc.) s. n. Funcția, activitatea mumbașirului; execuție fiscală; mumbașiret.
- múncă, munci** (< sl.) s. f. (Pop.; mai ales la pl.) Tortură, caznă, chin (la care erau supuși osândiții); *spec.* (de obicei determinat prin „veșnic”, „de

- vecie”, „vecilor” etc.)
 ◆ Chinurile iadului. ◆ (La pl.) Mijloace, instrumente de tortură. ◆ *P. ext.* Durere, suferință (fizică sau morală). ◆ *Spec.* (La pl.) Durerile facerii.
- muncî, muncesc** (< sl.) vb. IV.
 1. Tranz. (Pop.) A supune la munci (1); a tortura, a chinui, a căzni. ◆ A pedepsi, a condamna, a osândi. 2. Intrans. și refl. (Pop.) A îndura chinuri (fizice sau morale); a pătimi, a suferi.
- muncîre, munciri** (< munci) s. f. (Pop.) Suferință, tortură, chin.
- muncît, -ă, munciți, -te** (< munci) adj. Supus la munci; torturat, chinuit (fizic sau moral).
- muncitór, -oáre, muncitori, -oare** (munci + suf. -tor) adj., s. m. și f. (Persoană) care torturează, chinuiește, căznește; (în textele bisericesti) dracul.
- mundír, mundire** (< rus., magh.) s. n. Tunică (militară); *p. gener.* uniformă (militară). [Var.: *mondír* s. n.].
- mungerie, mungerii** (< mungiu + suf. -ărie) s. f. Loc unde se fabricau sau se vindeau lumânări (de seu); lumânărie.
- mungíu, mungii** (< tc.) s. m. Lumânărar.
- municípíu, municipii** (< lat.) s. n. (În administrația feudală a Transilv.) District, comitat.
- munificénță, munificențe** (< fr., it.) s. f. (Livr.) Generozitate, mărinimie.
- muntenós, -oásă, muntenoși, -oase** (muntean + suf. -os) adj. Muntos.
- mur, muri** (< lat.) s. m. Zid, perete.
- muraház, murahazi** (< tc.) s. m. Înalt demnitar, investit cu puteri depline pentru a trata în numele unui guvern; plenipotențiar.
- murdarlâc, murdarlâcuri** (< tc.) s. n. Murdărie, gunoi.
- murg s. n.** (Pop.) Amurg.
- murgí, murgește** (< murg) vb. IV. Intrans. (Reg.) A se întuneca, a se însera, a amurgi.
- murínd, -ă, murinzi, -de** (< muri) adj., s. m. și f. 1. adj. Care se află pe moarte, care nu mai are mult de trăit; care este specific muribundului, de muribund. 2. s. m. și f. Muribund.
- múrire, muriri** (< muri) s. f. Moarte.
- murmúí, murmuiesc** vb. IV. Intrans. A murmura. [Prez. ind. și: *múrmui*].
- murmuitór, -oáre, murmuitori, -oare** (murmui + suf. -tor) adj. Murmurător. [Pr.: -mu-i-].
- múrsă¹, murse** (moșt. din lat.) s. f. Suc, zeamă, sevă de plante, de fructe, de flori etc.
- múrsă², murse** s. f. Semn mic și negru pus pe obraz pentru a imita o aluniță; aluniță artificială.
- musaadeá, musaadele** (< tc.) s. f. Favoare (acordată cuiva); bunăvoință.

- musafereá, musaferele** (< tc.) s. f. Vizită; convorbire; sfat; întâlnire.
- musafirîlác, musafirîlácuri** (< tc.) s. n. 1. Vizită; *p. ext.* schimb de vizite, petrecere cu musafiri. 2. (Cu sens colectiv) Musafiri (mulți).
- musaiþ, musaiþi** (< tc.) s. m. Înalt demnitar la curtea sultanului; confident, favorit al sultanului; consilier intim; sfetnic al domnitorului.
- muscál¹, muscaluri** (< tc.) s. n. (Pop.) Nai.
- muscál², muscali** (< rus., ucr., pol.) s. n. (Pop.) 1. Locuitor din oraşul Moscova sau din împrejurimi; *p. gener.* rus; (la pl. art.) poporul rus. 2. (Munt.) Birjar (de origine rusă). ♦ *P. ext.* Birjă. [Var.: *moscál* s. m.].
- muscalagiú, muscalagii** (< tc.) s. m. (Pop.) Cântăreţ din nai; naist.
- muscálcă, muscalce** (*muscal* + suf. *-că*) s. f. Locuitoare din oraşul Moscova sau din împrejurimi; *p. gener.* rusoaică.
- múscă, muşte** (moşt. din lat.) s. f. (Pop.) Albină (*Apis mellifica*).
- muscálésc, -eâscă, muscăleşti** (*muscal* + suf. *-esc*) adj. (Pop.) Care aparţine muscalilor², privitor la muscali, caracteristic muscalilor, care provine din ţara muscalilor; rusc. ♦ Care făcea parte din populaţia Moscului, care locuia la Mosc; *p. gener.* rus. [Var.: *moscálésc, -eâscă* adj.].
- muscáléşte** (*muscal* + suf. *-eşte*) adv. (Pop.) În felul muscalilor²; ruseşte. [Var.: *moscáléşte* adv.].
- muscáli, muscălesc** (< *muscal*) vb. IV. Refl. (Pop.) A adopta felul de viaţă, apucăturile şi limba muscalilor², a se face muscal; a se rusifica. [Var.: *moscáli* vb. IV].
- muschét** s. n. v. **muschetă**.
- muschetár** s. m. v. **muşchetar**.
- muschétă, muschete** (< tc.) s. f. (În evul mediu) Armă de foc portabilă, cu fitil, asemănătoare cu arcebuza. [Var.: *muschét* s. n.].
- muschetărie, muschetării** (*muschetă* + suf. *-ărie*) s. f. Mulţime de muschete, totalitatea muschetelor.
- muselím, muselimi** (< tc.) s. m. Loţiitor de guvernator (la turci).
- muselín** s. n. v. **muselină**.
- muselină, museline** (< pol., tc., fr., it.) s. f. Ţesătură de bum-bac sau de mătase, foarte fină, subţire şi străvezie; stofă de lână foarte fină şi subţire; tul-pan; musul. [Var.: *muselin, muslin* s. n.].
- musiu** (< fr.) s. m. sg. (Munt. şi Mold.; adesea urmat de numele persoanei) Termen de politeţe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat; domn.
- muslím** s. n. Musulman. [Var.: *moslím* s. m.].
- muslín** s. n. v. **muselină**.
- mustopítă, mustopite** (< ngr.) s. f. Preparat alimentar dulce,

- în formă de sul, de consistența unei paste, făcut din făină, must, nuci și zahăr.
- mústră, mustre** (< pol., magh.) s. f. (Pop.) Instrucție ostășească, exercițiu militar, ucenie, șmotru, muștruluială; *p. ext.* manevră. [Var.: *mústru, múștru* s. n.]
- mústru** s. n. v. **muștră**.
- muștruí, muștruiesc** (*muștru*) vb. IV. Tranz. A muștrului.
- musúl, musuluri** (< tc.) s. n. Muselină.
- mușavereá, mușaverele** (< tc.) s. f. Sfat; dezbateri, discuție.
- mușcátin** subst. (< sl.) Nucșoară (folosită drept condiment).
- mușchetár, mușchetari** (< fr.) s. m. Soldat de infanterie (în evul mediu), înarmat cu o mușchetă sau cu o pușcă; nobil care făcea parte din corpul de cavalerie al regelui Ludovic al XIV-lea. [Var.: *muschetár* s. m.]
- mușír, mușiri** (< tc.) s. m. Pașă cu trei tuiuri.
- mușteríu, mușterii** (< tc.) s. m. Cumpărător la un mezat, la o licitație etc.
- múștru** s. n. v. **muștră**.
- muștrului, muștruluiesc** (*muștru* + suf. *-ului*) vb. IV. Tranz. A deprinde soldații cu exercițiul militar, a-i pregăti în vederea însușirii teoriei și practicii militare; a înstrui, a muștrui.
- muștruluiálă, muștruluieli** (*muștrului* + suf. *-eală*) s. f. Predare a teoriei și practicii militare; instrucție ostășească; (pop.) muștră, ucenie, șmotru.
- mut, muși** (moșt. din lat.) s. m. pl. art. Ostași cărora li se tăia limba și care erau folosiți ca paznici la curtea împăraților și la palatele dregătorilor bizantini, turci etc.
- mutá, mut** (moșt. din lat.) vb. I. 1. (Jur.) A transmite. 2. Tranz. *Fig.* (Pop.) A omori, a pune capăt vieții cuiva. ♦ Refl. A muri. 3. (Pop.) A înlocui, a schimba (cu altceva sau cu altcineva); a modifica; a transforma.
- mutafaracá, mutafaracale** (< tc.) s. n. Călăreț care însoțea pe sultan în călătoriile sale și-i servea de mesager. [Var.: *mutafaricá* s. n.]
- mutafaricá** s. n. v. **mutafaraca**.
- mutáre, mutári** (< *muta*) s. f. 1. Emigrare; exil. 2. Transmitere a unei proprietăți, a unui bun. 3. *Fig.* Moarte. 4. Înlocuire, schimbare (cu altceva sau cu altcineva); modificare, transformare.
- mutațiúne, mutațiuni** (< lat.) s. f. Stație de poștă.
- muteveláu** (< tc.) s. m. Administrator (al unor bunuri de stat, al unei cetăți turcești etc.). [Var.: *motefeléu* s. m.]
- mutfác, mutfacuri** (< tc.) s. n. Bucătărie a sultanului sau a unui pașă; *p. ext.* provizii de miere, ceară și unt, destinate gospodăriei seraiului. ♦ Casă de găzduire și ospătărie pentru cei care veneau să se închine la o gămie turească.

mușună, mușune (< ngr.) s. f.

Mască. ♦ Persoană care poartă o mască. [Pl. și: *mușuni*].

muvmént, muvmenturi (< fr.)

s. n. 1. Variație a numărului de persoane care alcătuiesc o populație, în funcție de natalitate și de mortalitate. 2. Deplasare organizată (și rapidă) a unei unități militare; manevră.

3. Acțiune (organizată) de masă, cu caracter revendicativ.

muzechereá, muzecherele (< tc.)

s. f. Însemnare asupra unei

anumite probleme; notă (diplomatică).

múzič, muzici (< lat., it., germ.)

s. m. 1. Muzicant. 2. Muzician.

muzicésc¹, -eáscă, muzicești (*muzică* + suf. *-esc*) adj. Muzical.

muzicésc², -eáscă, muzicești

(*muză* + suf. *-icesc*, cf. ngr.)

adj. Ca al muzelor; *p. ext.*

melodios, armonios.

muzichie (< ngr.) s. f. Muzică

bisericească.

nabáb, nababi (< fr.) s. m., adj.

1. s. m. Titlul dat în India musulmană marilor ofițeri ai sultanului sau guvernatorilor provinciilor; persoană care avea acest titlu. 2. adj. (Rar) Care aparține nababului (1), de nabab.

nacafá s. f. v. **nafaca**.

nacarádă, nacarade (< cf. sb.) s. f. Un fel de țambal care se folosea altădată în muzica militară; nagara.

nacáș, nacași s. m. (Rar) Vopsitor; zugrav. ♠ *Nacaș-bașa* = staroste peste vopsitori și zugravi.

naceálnic, nacealnici (< rus.) s. m. Șef al unui serviciu sau al unei instituții (civile, militare sau religioase); conducător; *p. ext.* comandant.

nádpis, nádpisuri (< rus.) s. n. Rezoluție (pusă pe o cerere), apostilă. [Var.: *nátpis* s. n.].

nafacá, nafacale (< tc.) s. f. 1. Totalitatea mijloacelor de subzistență (în bani sau în natură) care îi revin cuiva pentru un timp determinat. 2. Salariu, leafă; pensie. 3. (Rar, în forma *nacafa*) Ospăț; praznic. 4. (Reg.; în forma *nacafa*) Obi-

cei, deprindere, nărav. 5. Preocupare, pasiune (pentru ceva). 6. Pretenție; capriciu, toană. 7. Necaz, neajuns, belea, pacoste, năpastă; defect, viciu. [Var.: *nacafá* s. f.].

nafeá, nafele (< tc.) s. f. (Reg.) Blăna de pe pânțelele vulpii (cu care se căpțușeau giubelele boierești, căciulile etc.)

naft (< sl.; ngr.) (Reg.) Pétrol brut; petrol lampant.

nagáicá, nagaice (< rus.) s. f. Cnut. [Pl. și: *năgáici*].

nagará, nagarale (< tc.) s. f. Un fel de țambal care se folosea altădată în muzica militară; nacaradă.

nágodă, nagode (< bg.) s. f. (Reg.; mai ales la pl.) Neplăcere, belea, pacoste.

nahiá, nahiele (< tc.) s. f. Ținut (ca unitate teritorial-administrativă). [Pr.: *-hi-a*].

naht (< ngr.) s. n. sg. (În loc adj. și adv.) În *naht* = în numerar, cu bani gata, cu bani gheață; peșin. ♠ (Adjectival) *Bani naht*.

naie, naie (< lat.) s. f. (Reg.) Corabie. [Pl. și: *năi*].

naingiu, naingii (*nai* + suf. *-ingiu*) s. m. Naist. [Pr.: *na -in*].

- naip**, *naipi* (< tc.) s. m. Judecător de rang inferior la turci, loctiitor al unui cadiu.
- naísán** s. m. v. **neisan**.
- nalbánt**, *nalbanți* (< tc.) s. m. (Reg.) 1. Potcovar. 2. Veterinar. ♦ *Nalbant-baş* = veterinar al curții domnești.
- nameá**, *namele* (< tc.) s. f. Scrisoare oficială (din partea sultanului, a unui pașă etc. sau către ei).
- namešnic** s. m., adj. v. **namestnic**.
- nameštie**, *namestii* (< sl.) s. f. (Mai ales la pl.) 1. (Reg.) Casă, clădire cu toate dependențele ei; gospodărie; *p. ext.* dependență, acaret. 2. (Rar) Proprietate funciară.
- nameštnic**, *namestnici* (< sl.) s. m., adj. 1. s. m. Loctiitor sau reprezentant al cui-va (într-o funcție însemnată, laică sau religioasă). ♦ Succesor al cui-va într-o funcție. 2. adj. De rang inferior, subordonat. 3. Care se comportă necivilizat; brutal, bádăran, grosolan. [Var.: *namesnic* s. m. adj.].
- nan**, *-ă, nani, -e* (< lat.) s. m. și f. (Livr.) Persoană de statură mică; pitic.
- nanghinét**, *nanghineturi* (< fr.) s. n. Pânză asemănătoare cu nanchinul, dar mai subțire și mai ușoară decât acesta.
- napoleón**, *napoleoni* (< fr.) s. m. Veche monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci (cu
- efigia lui Napoleon I și, mai târziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea).
- napristán** adv. v. **nepristan**.
- narácliță**, *naraclițe* (< sl.) s. f. (Mai ales la pl.) Rucaviță.
- narámz**, *naramzi* (< *naramzâ*) s. m. (Reg.) Portocal; *spec.* varietate de portocal ale cărui fructe au gust amar. [Var.: *narámzâ* s. f., *nerámz* s. m.].
- narámzát**, *-ă, naramzați, -e* (*naramzâ*¹ + suf. *-at*) adj. (Reg.) Portocaliu; roșu-deschis. [Var.: *narámzát, -ă* adj.].
- narámzâ**¹, *naramze* (< ngr., bg.) s. f. (Reg.) Fructul naramzului; portocală (amară). [Var.: *nărámzâ* s. f.].
- narámzâ**² s. f. v. **naramz**.
- naramziú**, *-ie* adj. v. **narangiu**.
- narangiu**, *narangii* (< tc.) adj. (Reg.) Portocaliu; roșu-deschis. [Var.: *naramziú -ie* adj.].
- narátie** s. f. Narațiune.
- narámzát**, *-ă* adj. v. **naramzat**.
- narctóism** (< fr.) s. n. Narcoză.
- nardinchi** (< tc.) subst. (sg.) (Reg.) Must de rodii.
- nargheleá** s. f. v. **narghilea**.
- narghelegiú**, *narghelegii* (< tc.) s. m. Slujbaș la curtea domnească din Țările Române care oferea domnului narghilea. ♦ *Narghelegi-bașa* = maimarele peste narghelegii.
- narghileá**, *narghilele* (< tc.) s. f. Lulea de tip oriental, prevăzută cu o țevă lungă și flexibilă, al cărui capăt de jos este fixat

- într-un vas cu apă parfumată, prin care trece fumul înainte de a fi inspirat. [Var.: *nargheleá* s. f.].
- narodnic**, -ă, *narodnici*, -ce (< rus.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Adept al narodnicismului. 2. adj. Care aparține narodnicismului, care ține de narodnicism, care se referă la narodnicism; narodnicist.
- narodnicism** (*narodnic* + suf. -ism) s. n. Mișcare social-politică a intelectualității mic-burgheze din Rusia, în a doua jumătate a sec. XIX, care susținea că principala forță revoluționară este țărănimea, propaga cultul eroilor și folosea tactica terorii individuale.
- narodnicist**, -ă, *narodniciști*, -ste (*narodnic* + suf. -ist) adj. Care aparține narodnicismului, care ține de narodnicism, care se referă la narodnicism și narodnici (1); narodnic (2).
- nart**, *narturi* (< tc.) s. n. 1. Sumă de bani fixată în trecut de autorități ca limită maximă a impozitului pe produse, pe vite etc. 2. (Reg.) Tarif sau preț maximal fixat de autorități pentru vânzarea anumitor mărfuri (de primă necesitate); *p. gener.* preț al unei mărfi. 3. Normă zilnică de muncă pe care țărani clăcași erau obligați să o realizeze pe pământul boierului.
- năștere**, *nașteri* (< *naște*) s. f. Progenitură, vlăstar, odraslă; *p. ext.* familie; neam.
- nátpis** s. n. v. **nadpis**.
- natural** (< lat., it., fr., germ.) s. n. 1. (În forma *naturel*) Fire, temperament, natură. 2. Naturalitate, simplitate. [Var.: *naturél* s. n.].
- naturalizáție**, *naturalizații* (< fr.) s. f. Naturalizare.
- naturél** s. n. v. **natural**.
- nație** s. f. Națiune.
- naționalicésc**, -ească, *naționalicești* (*național* + suf. -icesc) adj. Național. [Pr.: -ți-o-].
- naționalnic**, -ă, *naționalnici*, -ce (*națiune* + suf. -alnic) adj. Național.
- nauscóp** (< fr.) s. n. Aparat optic folosit de marinari la cercetarea orizontului. [Pr.: *na-u*].
- nauscopie** (< fr.) s. f. Observare a navelor de la mare distanță, cu ajutorul nauscopului. [Pr.: *na-u*].
- navárh**, *navarhi* (< ngr., lat.) s. m. Comandant al unei corăbii sau al unei flote.
- nazár**, *nazaruri* (< tc.) s. n. Favoare, hatâr, milă, îndurare. ✧ Expr. *A avea* (pe cineva) *la nazar* = a acorda protecție, bunăvoință (cuiva), a avea (pe cineva) în grație.
- nazarét**, *nazareturi* (< tc.) s. n. Supraveghere, îngrijire, grijă.
- nazarlác** (< tc.) s. n. Supraveghere, îngrijire, grijă.
- nazár**, *nazári* (< tc.) s. m. 1. Înalț funcționar turc, șef al unui departament în guvernul Impe-

- riului Otoman; comandant sau administrator al unei cetăți turcești de pe malul Dunării; guvernator (turc) al unui oraș.
- 2.** Slujbaş de rang superior în administrația Țărilor Române; căpetenie peste vătafii plaiurilor; supraveghetor, administrator. **3.** Vătaf de țigani (domnești). [Var.: *nazir* s. m.].
- nazír** s. m. v. **nazâr**.
- naziré** (*nazir* + suf. *-ie*) s. f. Pază, supraveghere, grijă; funcția de nazár (2).
- năbói**, *năboiuri* (< *năimi* cf. sb.) s. n. (Reg.) Șuvoi, puhoi, torent provocat de umflarea apelor (în timpul primăverii).
- năbuși**, *năbușesc* (cf. sb.) vb. IV. Intrans. (Pop.) **1.** A năvăli; a invada. **2.** Intrans. (Despre lichide) A țâșni (dintr-un loc strâmt, închis). ♦ Trans. (Despre sânge, lacrimi) A podidi.
- nădăjdui**, *nădăjduiesc* (*nădejde* + suf. *-ui*) vb. IV. Intrans. **1.** A se îndrepta cu încredere (spre cineva sau ceva), a se adresa (cuiva) cu speranța de a obține ajutor, îndurare, adăpost etc. a năzui (1). **2.** A-și pune nădejdea în ..., a se încrede în ...; a se întemeia, a se bizui pe ... [Var.: *nădejdui* vb. IV].
- nădăjduire**, *nădăjduiri* (< *nădăjdui*) s. f. Nădejde, speranță.
- nădejdui** vb. IV v. **nădăjdui**.
- nădușeală**, *nădușeli* (*năduși* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Afecțiune patologică (la oameni și la animale) care afectează respirația; greutate de a respira; *spec. astmă*.
- năiém**, *năiemuri* (< sl.) s. n. (Reg.) **1.** Chirie. **2.** Salariu. **3.** (Rare) Uium (pentru măcinat).
- năiémnic**, *năiemnici* (< sl.) s. m. (Reg.) Persoană care s-a angajat cu plată, pentru a efectua o muncă.
- năiér**, *năieri* (*naie* + suf. *-ar*) s. m. (Livr.) Corăbier.
- năimeálă**, *năimeli* (*năimi* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) **1.** Închiriere; (*concr.*) chirie. **2.** (Rare) Plată (pentru o muncă efectuată). **3.** Angajament de năiemnic. [Pr.: *nă-i-*].
- năimí**, *năimesc* (< *năiem*) vb. IV. **1.** Trans. (Pop.) A închiria un bun mobil sau imobil (de la cineva sau cuiva). **2.** Trans. și refl. A (se) tocmi, a (se) angaja cu plată (pentru executarea unei anumite lucrări) sau cu simbrie (pentru o slujbă) [Pr.: *nă-i-*. – Var.: *nămi* vb. IV].
- năimíre** s. f. (Pop.) **1.** Închiriere. **2.** Angajare, tocmitură (cu plată, cu simbrie). [Pr.: *nă-i-*].
- năimít**, *-ă*, *năimiți*, *-te* (< *năimi*) adj., s. m. și f. (Pop.) **1.** adj. (Despre bunuri mobile sau imobile) Care este închiriat, care este dat sau luat cu chirie. **2.** adj., s. m. și f. (Persoană) care s-a angajat cu plată, pentru a efectua o muncă. [Pr.: *nă-i-*].
- nămi** vb. IV v. **năimí**.

nănăș, -ă s. m. și f. Naș.

năpăstă, *năpaste* (< sl.) s. f.

1. Ispită, momeală; păcat. 2. Nedreptate, prigoană, persecuție. 3. Impozit, bir (suplimentar), pe care îl plăteau în trecut locuitorii unui sat în contul celor fugari. [Pl. și: *năpăști*].

năpăstuitor, -oăre, *năpăstuitori*,

-oare (*năpăstui* + suf. -*tor*)
adj., s. m. și f. (Persoană) care face cuiva o nedreptate, care asuprește, care împilează; asupritor, împilător. 2. adj. Care învinuiește pe nedrept; calomniator, defăimător.

năpărstóc, *năpărstoace* (< bg.)

s. n. (Pop.) Degetar (folosit la cusut). ♦ Vas foarte mic.

♦ Cantitate infimă din ceva.

năprăsnă, *năprasne* (< sl.) s. f.

(Reg.) Întâmplare neplăcută, nenorocită, groaznică (survenită pe neașteptate). ♦ Loc. adv. *De năprasnă* = pe neașteptate, dintr-o dată, fără veste.

năprăsnicie, *năprăsnicii* (*năprasnic* + suf. -*ie*) s. f. (Rar) 1. Ceea ce este neașteptat, neprevăzut, spontan. 2. Silnicie, violență.

3. Grozăvie, urgie.

năpustî, *năpustesc* (< sl.) vb. IV.

Tranz. (Reg.) 1. A trimite (spre ... sau împotriva ...); a arunca, a azvârli; a lansa. 2. A părăsi, a lăsa în părăsire, a abandona; a neglija.

năpustit, -ă, *năpustiți*, -te (< *năpusti*)

adj. (Reg.) Lăsat în părăsire; părăsit, abandonat.

nărăzmă s. f. v. *naramză*.

nărāv, *năravuri* (< sl., cf. bg.)

s. n. (Pop.) 1. Obicei, deprindere; comportare; (la pl.) moravuri. ♦ Fel, chip, mod; posibilitate. 2. Fire, temperament, natură.

nărăvî, *nărăvesc* (< *nărav*)

vb. IV. 1. Refl. și tranz. (Pop.)

A (se) obișnui, a (se) deprinde.

2. Refl. recipr. (Reg.) A cădea de acord, a se înțelege, a se împăca. 3. Intrans. A permite, a încuviința, a îngădui; a păsu.

năruire, *năruiri* (< *nărui*) s. f.

Ruină, dărâmatură a unei construcții; năruitură.

năsălnic, -ă adj. v. *năsilnic*.

năsălnicie s. f. v. *năsilnicie*.

născătoare, *născători* (*naște* +

suf. -*ătoare*) adj., s. f. (Pop.)

(Femeie) care naște sau a născut unul sau mai mulți copii.

născút (< *naște*) s. n. (Reg.)

Faptul de a (se) naște; p. ext. ziua nașterii cuiva.

năsilnic, -ă, *năsilnici*, -ce (< sl.)

adj. (Reg.) 1. Violent, brutal; rău, aspru, neîndurător, crunt.

♦ (Despre animale) crud; sălbatic; 2. Puternic, tare. 3. Iute, vioi, neastâmpărat; spec. (despre cai) nărvaș.

4. Nemulțumit; cărcotaș; mofturos; îndărătnic; ambițios. 5. (Despre pământ) Neroditor, neproducător. [Var.: *năsălnic*, -ă adj.]

năsilnicie, *năsilnicii* (*năsilnic* +

suf. -*ie*) s. f. (Reg.) Împietrire a inimii, neîndurare, îndărăt-

- nicie; asprime, violență, sălbăticie; ticăloșie. ♦ Încăpățănare, îndărătnicie. [Var.: *năsâlnicie* s. f.]
- năslí, năslesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. 1. A se sili, a se strădui. 2. (Reg.) A dori, a râvni, a pofti; a aspira (la ceva), a tinde, a năzui.
- năstáv, năstávuri** (< *năstávi*) s. n. (Reg.) Îndrumare, călăuzire, povățuire (venită din partea divinității). ♦ Impuls, îndemn, imbold (interior); înclinație.
- năstávnic, năstávnicí** (< sl.) s. m. Conducător, șef ecleziastic.
- năstáví, năstávesc** (< sl.) vb. IV. (De obicei despre divinitate) 1. Tranz. A conduce, a dirija, a călăuzi, a îndruma, a povățui (pe un drum, într-o acțiune, în comportare); a inspira, a lumina. 2. Intrans și refl. A avea milă; a se îndura.
- năstrápă, năstrape** (< bg., sb.) s. f. (Pop.) 1. Vas (de băut); cană, potir, cupă. 2. Cantitate de lichid cuprinsă într-o năstrapă (1).
- nătăráie** (*nătărău* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Nesocotință, nechibzuință, prostie, negliobie, nerozie; naivitate.
- nătántóc, -oăcă, nătántoci, -oace** adj., s. m. și f. (Mai ales în Transilv.) Nătărău, nătâng.
- năúć, -ă, năuci, -ce** (< sl.) adj., s. m. și f. (Pop.) Nătărău, nătâng; prost, nepricput.
- năvălí, năvălesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A recurge (la cineva) pentru protecție, ajutor etc.
- năvráp, năvrapi** (< sl.) s. m. Pedestraș din armata neregulată a Imperiului Otoman; *p. ext.* năvălitor, jefuitor.
- năvrápí, năvrăpesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A năvăli, a se năpusti; a da iama în ...
- năzărítură, năzăríturi** (*năzări* + suf. *-tură*) s. f. (Pop.) Năzărire.
- năzuí, năzuiesc** vb. IV. Intrans. 1. A se îndrepta spre cineva după ajutor, a recurge, a apela la sprijinul, bunăvoința, îndurarea cuiva; a căuta refugiu, adăpost, scăpare la cineva sau undeva; a nădăjdui. 2. (Reg.) A se îndrepta, a se duce spre..., a ținti să ajungă la ...
- nea** (moșt. din lat.) s. f. (Mai ales în Transilv.) Zăpadă. [Var.: *neáuă* s. f.]
- neajungére, neajungeri** (prep. *ne-* + *ajungere*) s. f. Faptul de a nu ajunge, de a nu fi îndestulător; stare a ceea ce nu ajunge, nu este suficient; lipsă (materială). ♦ Sărăcie, mizerie (în care se află cineva). ♦ Stare a ceea ce este necorespunzător; *p. ext.* nedesăvârșire. [Pr.: *ne-a-*].
- neam, neamuri** (< magh.) s. n. 1. (Pop.) Rând de oameni din aceeași generație; generație. 2. (La pl., în orânduirea feudală din Țările Române) Familie boierească; grup, mulțime

- de boieri, totalitatea boierilor; boierime, aristocrație; clasa boierilor; *p. restr.* descendenți ai marilor boieri, care au ocupat funcții importante; (și la sg.) persoană care face parte din boierime. 3. Seminție; trib; populație; norod.
- neapestít, -ă, neapestiți, -te** (pref. *ne-* + *apestit* „amănat”) adj. Neîntârziat, imediat.
- neară, nearale** (< ngr.) s. f. Supliment la o lege, lege derogatorie; *p. ext.* colecție de astfel de legi. [Pr.: *ne-a-*].
- neășezăre, neășezări** (*ne-* + *ășezare*) s. f. Tulburare, dezordine; răzvrătire; neînțelegere, ceartă, discordie, conflict.
- neășezát, -ă, neășezați, -te** (pref. *ne-* + *ășezat*) adj. 1. Care nu are locuință statornică, care nu este stabilit nicăieri; *p. ext.* care nu are rosturi de viață statornică. ♦ (Despre domnie, treburi) Care nu este (încă) definitiv. 2. Dispus spre tulburări, spre nesupunere; neastâmpărat. ♦ (Despre vremuri, stări) Tulbure, zbuciumat.
- neatárnăre, neatárnări** (pref. *ne-* + *atárnare*) s. f. Independență (politică). [Pr.: *ne-a-*].
- neatárnát, -ă, neatárnați, -te** (*ne-* + *atárnat*) adj. Care nu depinde de cineva sau de ceva; independent. [Pr.: *ne-a-*].
- neáuă** s. f. v. *nea*.
- neavére** (pref. *ne-* + *avere*) s. f. (Pop.) Faptul de a nu avea sau de a fi neavut, sărac; *p. ext.* lipsă, sărăcie, nevoie.
- neavút, -ă, neavuți, -te** (pref. *ne-* + *avut*) adj. (Pop.) Lipsit de mijloace, sărac, nevoieaș.
- nebântuít, -ă, nebântuiți, -te** (pref. *ne-* + *bântuit*) adj. (Reg.) Care nu este supărat, stingherit (de nimeni sau de nimic); tea-făr, întreg; nevătămat.
- nebún, -ă, nebuni, -e** (pref. *ne-* + *bun*) adj., s. m. 1. adj. (Pop.) Care nu este bun; *spec.* păcăt-os; îndărătnic; lenes; stricat, nemernic, netrebnic. 2. adj. Care este simplu, care nu este învățat, cultivat. 3. s. m. (Rar) Măscărici, bufon (la curțile suveranilor sau nobililor).
- nebuní, nebunesc** (< *nebun*) vb. IV. Intrans. și refl. A se face rău, dușmănos; a se îndârji (contra cuiva), a se învrăjbi, a se răzvrăti.
- nebuńie, nebunii** (*nebun* + suf. *-ie*) s. f. Calitate sau faptă a celui rău, netrebnic, păcăt-os; răutate, ticăloșie, netrebnicie; nesupunere; rătăcire, orbire.
- nebunít, -ă, nebuniți, -te** (< *nebuni*) adj. Înnebunit, nebun.
- necă, nec** (moșt. din lat.) vb. I. A înecă.
- necăciós, -oásă, necăcioși, -oase** (*neca* + suf. *-ăcios*) adj. (Pop.) Înecăcios.
- necăjí, necăjesc** (< *necaz*, cf. sl.) vb. IV. Tranz. A supune la suferințe fizice sau morale, a provoca suferințe fizice sau

- morale; *spec.* a împila, a obidi, a năpăstui.
- necăjicios, -oasă, necăjicioși, -oase** (*necăji* + suf. *-cios*) adj. (Reg.) 1. Care pricinuește necazuri; supărător, chinuitor, enervant. 2. Care se necăjește ușor; supărăcios; irascibil.
- necărturâr, necărturari** (pref. *ne-* + *cărturur*) s. m., adj. (Pop.) (Persoană) care nu știe (multă) carte; (om) simplu, care nu este cultivat.
- necătură, necături** (*neca* + suf. *-(ă)tură*) s. f. Încătură.
- necăzută, -ă, necăzuți, -te** (pref. *ne-* + *căzută*) adj. Care nu se cade, nu este îngăduit, permis.
- necinstitor, -oare, necinstitori, -oare** (*necinsti* + suf. *-tor*) adj. Care necinstește, care acoperă de rușine; dezonorant, ofensator.
- neclătit, -ă, neclătiți, -te** (pref. *ne-* + *clătit*) adj. 1. Care nu se mișcă sau care nu poate fi mișcat, nemișcat, imobil, neclintit; *fig.* solid, durabil. ♦ (Despre ființe și despre acțiunile lor) Statornic; hotărât, ferm. 2. Care nu se modifică, nu se schimbă, neschimbat.; *p. ext.* care nu este sau nu trebuie atins; știrbit, vătămat, alterat; permanent, constant; veșnic, etern.
- necovârșit, -ă, necovârșiți, -te** (pref. *ne-* + *covârșit*) adj. 1. Care nu poate fi învins, stăpânit, domolit. 2. Foarte mare, nemărginit, nesfârșit, imens; fără seamăn.
- necredincios, -oasă, necredincioși, -oase** (pref. *ne-* + *credincios*) adj., s. m. și f. 1. adj. Care nu este demn de încredere, pe care nu te poți bizui; schimbător, nestatornic. 2. adj. Care nu se încrede (ușor), care nu are încredere; bănuitor, sceptic. 3. s. m. și f. (Pop.) Adept al credinței lui Mahomed; mahomedan; *p. restr.* turc.
- necromán, -ă** s. m. și f. Necromant.
- necruțat** (pref. *ne-* + *cruțat*) adv. Fără milă, în mod necruțător.
- necum** (pref. *ne-* + *cum*) adv., conj. 1. adv. (Pop.) Nicidecum. 2. conj. (Și) cu atât mai puțin; darămite. ♦ (În construcții afirmative) Cu atât mai mult, dar încă.
- necurabil, -ă, necurabili, -e** (pref. *ne-* + *curabil*) adj. Incurabil.
- necurăție, necurății** (pref. *ne-* + *curăție*) s. f. 1. Murdărie; necurătenie. 2. Lipsă de credință. *p. ext.* ceea ce contravine preceptelor religioase și morale, faptă de om ticălos; fărădelege, nelegiuire, infamie, ticăloșie.
- nedestul, -ă, nedestuli, -e** (pref. *ne-* + *destul*) adj. Insuficient.
- nefățărît, -ă, nefățăriți, -te** (pref. *ne-* + *fățărît*) adj. 1. Care nu pertinește, nu favorizează pe nimeni; obiectiv, drept. 2. Lipsit de prefăcătorie, de ipocrizie; sincer.
- nefer, neferi** (< tc.) s. m. 1. Soldat din vechea armată turcă.

2. Soldat pământean din corpul arnăuților; soldat care făcea parte dintr-o poteră; poteraș.
- neființă** (pref. *ne-* + *ființă*) s. f. Absență, lipsă (dintr-un loc, dintr-un post etc.) a unei persoane.
- neftiu, -ie, neftii** (< *tc.*) adj. De culoarea naftului; verde-închis.
- negăta** (pref. *ne-* + *gata*) adv., adj. invar. (Reg.) (Care nu este) (încă) terminat, pregătit pentru ceva.
- neglăsnică, neglasnice** (pref. *ne-* + *glasnică*) adj. (În sintagma) *Slovă neglasnică* (și substantivat, f.) = consoană.
- negociânt, -ă, negocianți, -te** (< *fr.*) s. m. și f. 1. Negustor; *spec.* negustor angrosist. 2. Negociator. [Pr.: *-ci-ant*].
- negociăție, negociații** s. f. Negociere.
- negof, negoțuri** (moșt. din lat.) s. n. 1. (La pl.) Treburi, afaceri, ocupații (profesionale); daraveri. 2. (Pop.; *concr.*) Marfă.
- negoțá vb. I. v. neguța.**
- negreală** (*negru* + suf. *-eală*) s. f. (Pop.) Cerneală.
- negreșit, -ă, negreșiți, -te** (pref. *ne-* + *greșit*) adj. (Pop.) Care nu greșește, nevinovat; care nu se înșeală; care nu poate greși, infailibil; sigur, cert.
- negri, negresc** (< *negru*) vb. IV. Tranz., refl și intrans. A (se) înnegri.
- negrijí, negrijesc** (pref. *ne-* + *grijí*) vb. IV. Tranz. A neglija.
- negrijitor, -oăre, negrijitori, -oare** (*negrijí* + suf. *-tor*) adj. (Rar) Neglijent.
- negurat, -ă, negurați, -te** (< *negură*) adj. Posomorât, mohorât, supărat; trist.
- negustori, negustoresc** (< *negustor*) vb. IV. 1. Intrans. și refl. (Pop.) A cumpăra și a vinde o marfă pentru a realiza un profit, a face negoț; a practica meseria de negustor. 2. Intrans. (Pop.; adesea figurat sau în contexte figurate) A face să devină obiect de comerț; a folosi ca obiect de comerț; a comercializa. 3. Intrans. și refl. (Pop.) A se tocmi, a se târgui. 4. Tranz. (Reg.) A da cu dobândă; *p. ext.* a fructifica, a valorifica. [Var.: (reg.) *neguțători* vb. IV].
- neguță, neguțez** (moșt. din lat. sau < *negoț*) vb. I. 1. Tranz. (Pop.) A negocia. ♦ Refl. și refl. recipr. A se târgui, a se tocmi; a încheia o tranzacție (comercială). 2. Tranz. A cumpăra. 3. Tranz. A vinde. [Prez. ind. și: *negof*. – Var.: *negoțá* vb. I].
- neguțător** s. m. Negustor.
- neguțători** vb. IV v. **negustori.**
- nehárníc, -ă, neharnici, -ce** (*ne-* + *harnic*) adj. (Pop.) Care nu este vrednic (de ceva); leneș.
- nehotărâtor, -oăre, nehotărâtori, -oare** (pref. *ne-* + *hotărâtor*) adj. (Gram.) Nehotărât, nedefinit. ♦ *Modul nehotărâtor* = infnitivul.

nelós, -oasă (*nea* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Acoperit cu (multă) zăpadă; peste care a nins mult. [Pr.: *ne-íos*].

neisán, neisani (< tc.) s. m. Naist. [Var.: *naisán* s. m.].

neîndemână (pref. *ne-* + *îndemână*) s. f. (Reg.) 1. Lipsă de comoditate, de condiții prielnice; incomoditate. 2. Situație grea, împrejurare nefavorabilă. [Pr.: *ne-în-*].

neîngăduință, neîngăduințe (pref. *ne-* + *îngăduință*) s. f. 1. Lipsă de înțelegere, de indulgență, de toleranță, de bunăvoință (reciprocă); *p. ext.* diferend, conflict. 2. Faptă care nu poate fi îngăduită. [Pr.: *ne-în-*].

neînfricoșat, -ă, neînfricoșaji, -te (*ne-* + *înfricoșat*) adj. Neînfricat. [Pr.: *ne-în-*].

neîngrijit, neîngrijesc (< *neîngrijit*) vb. IV. Tranz. A neglija. [Pr.: *ne-în-*].

neléneș, -ă, neleneși, -e (pref. *ne-* + *leneș*) adj. Activ, harnic.

nelucrâre (pref. *ne-* + *lucrare*) s. f. Lipsă de activitate, de acțiune; inactivitate. ♦ Faptul de a fi aplicat, folosit, exploatat.

nemăreț, -eăță, nemăreți, -e (pref. *ne-* + *măreț*) adj. Care nu este fudul, arrogant, care este modest, apropiat de oameni.

nemărire (pref. *ne-* + *mărire*) s. f. Lipsă de îngâmfare, de semeție, de aroganță; modestie.

nemăsurat, -ă, nemăsuraji, -te (pref. *ne-* + *măsurat*) adj. Care

depășește (cu mult) limitele îngăduite, normale.

nemérnic, -ă, nemernici, -ce (< sl.) adj. (Reg.) Care a venit din altă parte, străin de loc, venetic, pribeg; (în limbajul bisericesc) trecător, vremelnic.

nemernicí, nemernicesc (< *nemernic*) vb. IV. Intrans. (Reg.)

1. A pribegi, a rătăci (fără rost, fără căpătâi); a vagabonda.

2. Intrans. A ajunge, a se așeza, a se stabili în altă parte, în altă țară.

nemeș, -ă, nemeși, -e (< magh.) s. m. Nobil maghiar, de obicei mic sau mijlociu; *p. ext.* persoană care aparține unei categorii sociale de stăpâni de pământ fără titluri nobiliare; *p. gener.* boier. ♦ (La pl. art.) Nobilime (maghiară), de obicei mică și mijlocie.

nemeșesc, -ească, nemeșești (*nemeș* + suf. *-esc*) adj. Care se referă la nemeș, care aparține nemeșilor, de nemeș. **nemeșește** (*nemeș* + suf. *-ește*) adv. Ca nemeșii, în felul nemeșilor.

nemeși, nemeșesc (< *nemeș*) vb. IV. Tranz. A face (pe cineva) nemeș sau boier.

nemeșie (*nemeș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Starea, calitatea, rangul de nemeș; nemeșug (1). 2. (Cu sens colectiv) Clasa nemeșilor, totalitatea nemeșilor (dintr-o regiune, dintr-o localitate etc.), mulțime de nemeși; nemeșug (2).

- nemeșoaică**, *nemeșoaice* (*nemeș* + suf. *-oaică*) s. f. (Rar) Soție sau fiică de nemeș; (reg.) nemeșoaiie.
- nemeșoáie**, *nemeșoaiie* (*nemeș* + suf. *-oaiie*) s. f. (Transilv. și Maram.) Nemeșoaică.
- nemeșúg** s. n. (Mai ales în Transilv.) 1. Nemeșie (1). 2. Nemeșie (2).
- nemetet**, *nemeteturi* (cf. rus.) s. n. (Reg.) Văl subțire cu care se acoperea capul; țesătură din care se făceau văluri pentru cap.
- nemic** adv. v. **nimic**.
- nemică** adv. v. **nimic**.
- nemilă**, (2) *nemile* (pref. *ne-* + *milă*) s. f. 1. Lipsă de milă; *p. ext.* caracter al celui nemilos, duritate, asprime. 2. Faptă care denotă lipsă de milă, care arată cruzime; urgie, necaz.
- nemilosárdie**, *nemilosárdii* (< sl.) s. f. Lipsă de milă; *p. ext.* faptă nemiloasă.
- nemișcătór**, *-oáre*, *nemișcătóri*, *-oare* (pref. *ne-* + *mișcător*) adj. Nemișcat, imobil. ♠ *Avere nemișcătoare* sau *bun, lucru nemișcător* = avere imobilă, bun care nu poate fi strămutat dintr-un loc în altul.
- nemțesc**, *nemțesti* (*neamț* + suf. *-esc*) s. m. Veche monedă austriacă în valoare de 40 de creițari, care a circulat și în Ardeal.
- nemție** s. f. sg. (Transilv.) Limba germanică.
- nemulțámi** vb. IV. A nemulțumi.
- nemulțámire** s. f. v. **nemulțumire**.
- nemulțumire**, *nemulțumiri* (pref. *ne-* + *mulțumire*) s. f. Lipsă de recunoștință; ingraturitudine. [Var.: *nemulțámire* s. f.].
- nemutábil**, *-ă*, *nemutabili*, *-e* (pref. *ne-* + *mutabil*) adj. Care nu trebuie sau nu poate fi schimbat, modificat.
- nenádájduít**, *-ă*, *nenádájduiți*, *-te* adj. 1. Care provoacă desperare; *p. ext.* care aduce o nenorocire; nenorocit, dezastruos. 2. Neașteptat, nesperat.
- nenávidí**, *nenávidesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. A invidia, a pizmui, a urí.
- néne** (cf. bg., sb.) s. m. (Reg.) Tată.
- neodihná**, (3) *neodihne* (pref. *ne-* + *odihnă*) s. f. 1. Neliniște, îngrijorare, grijă; supărare, nemulțumire. 2. Zgomot, zarvă; *p. ext.* agitație, dezordine, tulburare.
- neodihní**, *neodihnesc* (< *neodihnit*) vb. IV. Tranz. A neliniști, a îngrijora; a nemulțumi.
- neodihnúit**, *-ă*, *neodihniți*, *-te* (pref. *ne-* + *odihnit*) adj. Neliniștit, agitat; *p. ext.* turbulent.
- neológ**, *neologi* (< fr.) s. m. Adept al introducerii și al folosirii neologismelor în limba proprie; neologist. [Pr.: *ne-o-*].
- neologie** (< fr.) s. f. Introducere și folosire a neologismelor. [Pr.: *ne-o-*].

- neologist, neologisti** (< fr.) s. m. Neolog. [Pr.: *ne-o-*].
- neomenit, -ă, neomeniți, -te** (pref. *ne-* + *omenit*) adj. Lipsit de omenie; neomenos, inuman. [Pr.: *ne-o-*].
- neoterismós, neoterismi** (< ngr.) s. m. Înnoire, schimbare, prefacere, inovație. [Pr.: *ne-o-*].
- nepăce, nepăci** (pref. *ne-* + *pace*) s. f. Conflict (armat), război. ♦ Neliniște, tulburare.
- nepăză** (pref. *ne-* + *pază*) s. f. Lipsă de grijă sau de îngrijire.
- nepărăsît, -ă, nepărăsiți, -te** (pref. *ne-* + *părăsît*) adj. 1. Care nu poate fi părăsît, neglijat; obligatoriu. 2. Neîncetat.
- nepășit, -ă, nepășiti, -te** (pref. *ne-* + *pășit*) adj. Fără experiență.
- nepilduit, -ă, nepilduiți, -te** (pref. *ne-* + *pilduit*) adj. Pentru care nu există asemănare sau precedent, fără precedent, unic; excepțional, extraordinar.
- neplecăt, -ă, neplecați, -te** (pref. *ne-* + *plecat*) adj. 1. (Gram.) Neflexibil. 2. Neînduplecat.
- nepocăit, -ă, nepocăiți, -te** (pref. *ne-* + *pocăit*) adj. Care nu s-a pocăit; (în limbajul bisericesc) care nu a primit iertarea păcatelor; *p. ext.* păcătos.
- nepoție** (*nepot* + suf. *-ie*) s. f. Stare, calitate de nepot; *p. ext.* legătură de consangvinitate.
- nepovestit, -ă, nepovestiți, -te** (pref. *ne-* + *povestit*) adj. (Pop.) Care nu poate fi exprimat.
- neprecurmăt, -ă, neprecurmați, -te** (pref. *ne-* + *precurmăt*) adj. Fără de sfârșit; permanent.
- nepreget** (prefp. *ne-* + *preget*) s. n. Lipsă de șovăire, hotărâre, fermitate, promptitudine; răvnă, neobosită; ardoare, zel. ♦ Loc. adv. *Cu nepreget* = fără întârziere, fără șovăire.
- nepregetăt, -ă, nepregetați, -te** (pref. *ne-* + *pregetat*) adj. 1. Care nu pregetă să facă ceva, care nu are preget; *p. ext.* harnic, activ; neobosit, pripit. 2. Care nu încetează, nu se oprește, nu slăbește; continuu, susținut; *p. ext.* neprecupețit.
- neprestán** adv. v. **nepristan**.
- nepricopsit, -ă, nepricopsiți, -te** (pref. *ne-* + *pricopsit*) adj. Lipsit de învățătură, de instrucție, de cultură. [Var.: *neprocopsit, -ă* adj.].
- neprieten, neprietenii** (pref. *ne-* + *prieten*) s. m. Dușman, inamic. [Pr.: *-pri-e-*].
- neprieteșug** (pref. *ne-* + *prieteșug*) s. n. Lipsă de pretenție; dușmănie, ostilitate, vrajbă, conflict. [Pr.: *-pri-e-*].
- nepriincios, -oasă, nepriincioși, -oase** (pref. *ne-* + *priincios*) (Pop.) Nefavorabil, neprielnic; rău, dăunător; *p. ext.* dușmănos, răuvoitor.
- nepristán** (< sl.) adv. (Reg.) 1. Neîntrerupt, neconținut; mereu, permanent; 2. Îndată, numaidecât, imediat; fără întârziere, fără zăbavă. [Var.: *napristán, neprestán* adv.].

- neprocopsit**, -ă adj. v. **nepricopsit**.
- neputincios**, -oasă, *neputincioși*, -oase (pref. *ne-* + *putincios*) adj. 1. Sărac, nevoiaș; *p. ext.* lipsit de trecere, de influență. 2. Imposibil, irealizabil.
- neputință**, *neputințe* (pref. *ne-* + *putință*) s. f. Sărăcie, lipsă, nevoie, mizerie; *p. ext.* situație umilă.
- nerámz** s. m. v. **naramz**.
- nerăutăte** (pref. *ne-* + *răutate*) s. f. (În textele bisericesti) Lipsă de păcate, curățenie. [Pr.: -ră-u-].
- neród**, -oádă, *nerozî*, -oade (< bg.) adj. Nebun, dement.
- nerúpt**, -ă, *nerupți*, -te (pref. *ne-* + *rupt*) adj. Neîntrerupt, continuu.
- nérvă** s. f. Nerv.
- nescris**, -ă, *nescriși*, -se (pref. *ne-* + *scris*) adj. Nemărginit.
- nesfiălă** (pref. *ne-* + *sfiălă*) s. f. Lipsă de sfială; îndrăzneală, cutezanță, curaj. [Pr.: -sfi-a-].
- nésfie** s. f. v. **nîsfea**.
- nesmintit**, -ă, *nesmintiți*, -te (pref. *ne-* + *smintit*) adj., adv. (Reg.) 1. adj. Care nu poate fi mișcat din loc, schimbat, abătut. 2. adv. Fără schimbare, fără abateri, fără greșală, cu rigurozitate, riguros; *p. ext.* în mod regulat, constant. 3. adv. Neapărat, negreșit, desigur.
- nesocotéală** (pref. *ne-* + *socotéală*) s. f. Nesocotință.
- nesocotit**, -ă, *nesocotiți*, -te (pref. *ne-* + *socotit*) adj. (Reg.) Nemăsurat; imens.
- nesomnie** (calc după fr.) s. f. Insomnie.
- nestimát**, -ă, *nestimați*, -te (< cf. lat., fr.) adj. Nepretuit, inestimabil.
- nestrămutát**, -ă, *nestrămutați*, -te (pref. *ne-* + *strămutat*) adj. Care nu se mută sau care nu poate fi mutat, schimbat din loc, stabil; *p. ext.* trainic, durabil. ♦ Inamovibil.
- nesuferință** (pref. *ne-* + *suferrință*) s. f. 1. Faptul de a nu putea suferi pe cineva sau ceva; lipsă de simpatie, de toleranță; aversiune. 2. Nerăbdare.
- neștine** (moșt. din lat.) pron. nehot. (Reg.) Cineva, careva; oricare, fiecare.
- netáre**, *netári* (pref. *ne-* + *tare*) adj., s. m. (Om) lipsit de forță; (om) slab, neputincios.
- netócma** (pref. *ne-* + *tocmai*) conj. Darămite, cu atât mai mult (sau mai puțin); cu toate că, chiar dacă.
- netocmíre**, *netocmîri* (pref. *ne-* + *tocmire*) s. f. Lipsă de înțelegere; neînțelegere, disensiune, dezacord, ceartă, vrajbă.
- netrébnic**, -ă, *netrébnici*, -ce (< sl.) adj. 1. Care este lipsit de valoare, de folos, de utilitate sau de însemnătate; inutil, ponetrebnic. 2. Vrednic de milă, mizerabil; umil, modest, smerit; *p. ext.* incapabil, nevrednic.
- netrebnicie** (*netrebnic* + suf. + *-ie*) s. f. 1. Lipsă de valoare, de folos, de utilitate, de însemnătate; inutilitate. 2. Umilință, smerenie; *p. ext.* incapacitate, neputință.

neunire (pref. *ne-* + *unire*) s. f. Neînțelegere, discordie, vrajbă, dezbinare; diferend, conflict. [Pr.: *ne-u-*].

neutrâl, -ă, neutrali, -e (< lat.) adj. Neutru. [Pr.: *ne-u-*].

nevârstnicie (*nevârstnic* + suf. *-ie*) s. f. Starea celui nevârstnic; vârsta, perioada copilăriei.

nevezie (< sl.) s. f. (Bucov.) Invidie, pizmă.

nevoi, nevoiesc (< *nevoie*) vb. IV.

1. Tranz unipers. A necesita, a cere, a reclama. 2. Refl. A suferi, a se chinui. 3. Refl. și intrans. A face eforturi; a se sili, a se strădui, a se trudi, a se osteni. ♦ A năzui (depunând eforturi, grăbindu-se etc.). ♦ Refl. A se deprinde, a se obișnui; a se ocupa, a se îndeletnici cu 4. Refl. și intrans. A avea grijă, a se îngriji (de ceva sau de cineva). 5. Refl. și intrans. A se împotrivi, a lupta, a ține piept, a rezista.

nevóie, nevoi (< sl.) s. f. 1. (La pl.) Treburi, afaceri. 2. Impozit, dare, bir, tribut. 3. Constrângere; violență, oprinare. 4. Forță, putere. 5. (Pop.) Boală (la om); *spec.* (criză de) epilepsie.

nevoință, nevoințe (*nevoi* + suf. *-ință*) s. f. 1. Greutate, dificultate. 2. Necaz, suferință, chin; tortură. 3. Trudă, strădanie, străduință, osteneală, silință, stăruință, efort; zel, asiduitate. 4. Necesitate, nevoie.

nevoioș, -oasă, nevoioși, -oase

(*nevoie* + suf. *-os*) adj. Anevoios. [Pr.: *-vo-ios*].

nevoitor, -oare, nevoitori, -oare (*nevoi* + suf. *-tor*) adj. 1. Stăruitor, zelos. 2. Harnic, muncitor. [Pr.: *-vo-i-*].

nevólnic, -ă, nevolnici, -ce (< sl. sau *ne-* + *volnic*) adj., s. m. și f. 1. adj. Lipsit de putere fizică, de forță, slab, neputincios, becisnic; *p. ext.* schilod, infirm; incapabil să facă ceva (mai ales să muncească); care nu e bun de nimic. 2. s. m. și f. Supus; iobag; șerb, serv.

névră s. f. Nerv.

névric, -ă, nevrici, -ce (*nevră* + suf. *-ic*) adj. Care se referă la nervi, de nervi, al nervilor.

nezlobív, -ă, nezglobivi, -e (< v. sl.) adj. Care este animat de sentimente bune, care este binevoitor, bun, blând; *p. restr.* inocent, nevinovat.

nicicât (*nici* + *cât*) adv. (Pop.) Nicidecum.

niciodinioără (*nici* + *odinioară*) adv. Niciodată. [Pr.: *nici-o-di-ni-oa-*].

nicocherá, nicochérale (< ngr.) s. f. Stăpâna casei; *p. ext.* doamnă, cucoană. ♦ Amantă.

nicopisí, nicopisesc (< ngr.) vb. IV. Tranz. A-și învuși, a pune stăpânire (pe ceva).

nímfă, nimfe (< fr., lat.) s. f. (În mitologia greco-romană) Zeiță a apelor, pomilor, crângurilor și munților (personificând forțele naturii).

nimíc (moșt. din lat.) adv. (Pop.)

- Deloc, defel, câtuși de puțin, în nici un fel. [Var.: *nemic*, *nemică* adv.].
- nimicîe** (*nimic* + suf. *-ie*) s. f. Nimicnicie.
- nimicit**, *-ă*, *nimiciți*, *-te* (< *nimici*) adj. De nimic, josnic, nemernic.
- nimicnicî**, *nimicnicesc* vb. IV.
1. Tranz. A nimici. ♦ A spulbera. ♦ A face să-și piardă valabilitatea, a face să-și înceteze aplicarea. 2. Tranz. și refl. A (se) desconsidera, a (se) înjosi, a (se) umili.
- nimicnicire**, *nimicniciri* (< *nimicnici*) s. f. Nimicire, distrugere.
- niptîră** (< ngr.) s. f. Ritual creștin care consta în spălarea picioarelor credincioșilor, în joia mare, de către un cap al bisericii; umivanie.
- nîscare** adj. nehot. invar. Niscăi.
- nisfeă**, *nisfiele* (< tc.) s. f. Veche monedă turcească de aur (sau de argint) care a circulat și în Țările Române, a cărei valoare a variat în decursul timpului. [Pl. și: *nisfele*. – Var.: *něsfie* s. f.].
- nisipăr**, *nisipari* (*nisip* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care scotea, căra și vindea nisip.
- nisipărniță**, *nisiparnițe* (*nisip* + suf. *-arniță*) s. f. 1. Vas mic cu nisip foarte fin, din care se presăra nisipul peste o hârtie scrisă, pentru a usca cerneala. 2. Aparat pentru măsurarea timpului prin durata de scurgere a unei cantități de nisip dintr-un recipient în altul; clepsidră.
- nisipît**, *-ă*, *nisipiți*, *-te* (< *nisipi*) adj. Nisipos.
- nișám** (< tc.) subst. Numele unei decorații otomane.
- nișangiu**, *nișangii* (< tc.) s. m. Mare demnitar turc din Imperiul Otoman, însărcinat cu redactarea actelor, cu desemnarea și aplicarea pârăfei imperiale. ♦ *Nișangi-bașa* = secretar de stat.
- nișasteá** (< tc.) s. f. Lamură (de făină).
- niștér**, *niștere* (< tc.) s. n. Lanțetă; bisturiu.
- nîtru** (< lat., fr.) subst. Azotat de potasiu.
- niveláție**, *nivelații* (*nivela* + suf. *-ție*) s. f. Nivelare.
- nixis**, *nixisuri* (< ngr.) s. n. 1. Supărare; plictis. 2. Junghi, înțepătură.
- nizám**, (1, 2, 3) *nizamuri*, s. n., (4) *nizami*, s. m. (< tc.) 1. s. n. Ordin sau dispoziție dată de o autoritate; normă de lucru fixată printr-un regulament; statut al unei bresle, în care se arătau drepturile și îndatoririle membrilor ei. 2. s. n. Organizare (legiferată a unei țări; a unei raiale, a unui județ, a unei instituții etc.); orânduială. 3. s. n. Armată turcească în termen. 4. s. m. Soldat turc în termen.
- noájă**, *noaje* s. f. Grup de animale domestice sau sălbatice (care merg în rând, ca un cârd de păsări călătoare).
- noáten**, *-ă*, *noateni*, *-e* (moșt. din

lat.) adj. (Reg.; despre oi, berbeci, miei) Care a împlinit un an, în vârstă de un an.

nobét, *nobeturi* (< tc.) s. n.

1. Paradă cu muzică militară care se executa la curtea domnească, spre seară; *p. ext.* serenadă executată de muzica militară turcească. 2. Schimbare. ♦ Obicei, rânduială.

nóbil, -ă, *nobili*, -e (< lat., germ., it., fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din nobilime (1); aristocrat, patrician, patriciu; *spec.* boier. 2. adj. Care aparținea nobilimii (1), din neam de nobili (1), de rang înalt, de viță (veche), de neam (mare).

nobilá, *nobilez* (< *nobil*) vb. I.

A înnobila.

nobilime (*nobil* + suf. -ime) s. f.

1. Categorie socială cuprinzând (în orânduirea feudală) pe posesorii de feude și de titluri ereditare sau (în orânduirea capitalistă) pe foștii feudali și pe descendenții lor, care au păstrat unele privilegii de castă; aristocrație, boierime, (rar) noblețe, nobilitate, nobilita¹; totalitatea nobililor dintr-o regiune, dintr-o localitate etc. 2. (Rar) Noblețe.

nobilitá¹ (< it.) s. f. invar. Nobilime (1).

nobilitá², *nobiletez* (< lat.) vb. I.

1. Tranz. A îmbunătății prin diverse procedee proprietățile unor substanțe, a unor materiale; a înnobila. 2. A acorda un

titlu nobiliar, a face nobil (1); a înnobila.

nobilitár, -ă, *nobilitari*, -e (cf.

fr.) adj. Nobiliar. ♦ *Diplomă*

(sau *carte*) *nobilitară* = act prin

care i se acorda cuiva un titlu

nobiliar; carte de boierie, carte

de nemeșug.

nobilitáre (< *nobila*) s. f.

1. Îmbunătățire, perfecționare

(a proprietăților); înnobilare.

2. Acordare a unui titlu nobi-

liar; înnobilare.

nobilitáte, *nobilități* (< lat.) s. f.

1. Nobilime (1). 2. Noblețe.

nobléțe (< fr., it.) Nobilime (1).

nóciagoș, *nociagoși* (< magh.)

s. m. Titlu în ierarhia nobilimii

maghiare; persoană care avea

acest titlu.

nod, *noduri* (moșt. din lat.) s. n.

(Pop.) Încheietură, articulație;

p. ext. membru; *p. gener.* fiecare

dintre părțile sau organele din

care este alcătuită o ființă,

(pop.) mădular [Pl. și: *nodure*].

nogái, -áie, *nogai*, -aie (< n. pr.)

s. m. și f., adj. 1. s. m. și f.

Persoană care făcea parte din

populația mongolă turcizată

răspândită în diverse regiuni

dintre Marea Caspică și Marea

Neagră (mai ales în ținuturile

Stavropolului și Krosnodarului

și în regiunea Autonomă

Karaceai-Cercheză), iar, în trec-

cut, și în Crimeea și Bugeac;

(la pl.) populație care locuiește

sau locuia în aceste regiuni.

2. adj. Care aparține nogailor

(1), privitor la nogai. [Var.:

nohái, -áie s. m. și f., adj.]

nohái, -áie s. m. și f., adj. v. **nogai**.
noián, noiáne s. n. Mare; ocean.
noímă, noime (< ngr.) s. f. Sens (al unui cuvânt); conținut, semnificație (a unui enunț, a unei idei etc.); tâlc, rost.
nomădic, -ă, nomadici, -ce (*nomad* + suf. *-ie*, cf. ngr., germ.) adj. Nomad. ♦ Care se desfășoară în peregrinări, care nu are caracter stabil; nomad.
nómă, nome (< fr.) s. f. Diviziune teritorială-administrativă în Egiptul antic.
nomenclător, nomenclatori (< lat., fr.) s. m. Persoană care se ocupa de nomenclatura unui domeniu al științei sau tehnicii; persoană care întocmea o astfel de nomenclatură.
nominăție, nominații (< fr., lat.) s. f. Numire într-o dregătorie, într-o slujbă, într-un post.
nomocanón, nomocanoane (< ngr.) s. n. Colecție de legi împărătești bizantine și de canoane bisericesti.
nomofiláx, nomofilacși (< ngr.) s. m. Persoană însărcinată să supravegheze modul cum erau respectate legile (bisericesti).
nónă¹ (< it.) s. f. Formă gravă de gripă.
nónă² (< lat.) s. f. (Transilv., în evul mediu; mai ales la pl.) Unul dintre impozitele funciare pe care țărani erau obligați să-l plătească bisericii și care consta din a noua parte a recoltei lor.
nónă³ (< lat.) s. f. 1. (În calen-

darul roman) Denumire dată celei de-a șaptea zile a lunilor martie, mai, iulie și octombrie și celei de-a cincea zi a celorlalte luni. 2. Diviziune rezultată din împărțirea lunii într-un anumit număr de părți.
nóric, norici (< lat.) s. m. Sloven.
nórmă (< lat., rus, germ.) s. f. (Transilv.) Învățătură (elementară).
norocire, norociri (< *noroci*) s. f. 1. (Pop.) Noroc, soartă favorabilă. 2. Noroc, fericire. 3. Slavă, renume.
norocít, -ă, norociți, -te (< *noroci*) adj. 1. Norocos. 2. (Pop.) Fericit; mulțumit.
noród, noroade (< sl.) s. n. 1. Seminție; trib; populație, neam. 2. (Pop.) Popor; națiune, neam; (de obicei cu determinări care indică poporul, națiunea) persoană sau grup de oameni care face parte dintr-un anumit popor, dintr-o anumită națiune, locuitor. 3. (Pop.) Totalitatea credincioșilor care aparțin unui cult creștin sau, *p. restr.*, unei parohii, unei eparhii etc. ♦ *Spec.* Totalitatea ostașilor care alcătuiesc o armată; ostașii care fac parte dintr-o armată. 4. Grosul populației; masa muncitoare; *spec.* țărâtime.
nósa (< magh.) interj. Exclamație care exprimă un îndemn (o acțiune); ei! haide!
nosológ, nosologi (< ngr., fr.) s. m. Persoană care se ocupa cu studiul și clasificarea bolilor.
nosologie (< fr.) s. f. Ramură a

- științelor medicale care studiază bolile în general, clasificându-le după anumite criterii care permit definirea și delimitarea lor.
- notár, notari** (< lat., germ., fr.) s. m. 1. Persoană care rezolvă lucrările în corespondența privată a cuiva (în calitate de angajat particular al acestuia); secretar, notarăș (1). ♦ *Spec.* Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unui adunări, ale unui sinod etc. 2. (În vechea organizare administrativă) Reprezentant al puterii centrale în comune, exercitând de obicei atribuții de șef al poliției și de secretar comunal.
- notárăș, notarăși** (< magh.) s. m. 1. (Mai ales în Transilv. și Ban.) Notar (1) ♦ *Spec.* Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unei adunări, ale unui sinod etc. 2. (În vechea organizare administrativă din Transilvania) Notar (2) ♦ *Spec.* (În vechea administrație bisericească) Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale consistoriului, ale eparhiei etc.
- notiție, notiții** (< it., lat.) s. f. Notiță, însemnare. ♦ Informare, știre.
- nóur** s. m. Nor.
- novélă, novele** (< lat.) s. f. (În dreptul roman) Dispoziție suplimentară, care se adaugă la o lege cuprinsă într-o codificare anterioară.
- novémbre** s. m. invar. Noiembrie.
- novită, novitale** (< it.) s. f. (Mai ales la pl.) Noutate.
- númai** (*nu* + *mai* sau moșt. din lat.) adv. 1. (În loc. conj; reg.) *Numai cât ...* (sau *ce ...*) = îndată ce, imediat ce. 2. (Pop.) Deodată, pe neașteptate; imediat, numaidecât.
- numărătoáre** (*numára* + suf. *-toare*) s. f. Numerar. ♦ *Bani* (în) *numărătoare* = bani (în) numerar, bani lichizi.
- numeral, -ă, numerali, -e** (< fr., lat., germ.) adj. Care se referă la numere, care înseamnă, indică sau arată un număr, care se indică prin numere.
- numinător, numinători** (< lat., it.) s. m. (Mat.) Numitor.
- numit, -ă, numiți, -te** (< *numi*) adj. (Pop.) 1. Prevăzut, ales, fixat; anumit. 2. Renumit, vestit, cunoscut.
- nuntál, -ă, nuntali, -e** (*nuntă* + suf. *-al*) adj. Nupțial.
- nunțiál, -ă, nunțiali, -e** (*nuntă* + suf. *-ial*) adj. Nupțial. [Pr.: *-ți-al*].
- núor** s. m. Nor.
- nuș, -ă, nuși, nuse** (cf. *îns*) pron. pers. (Precedat de prepoziții, mai ales de „cu”) El; dânsul.
- nutrice** (< lat.) s. f. Doică.
- nutrimént, nutrimente** (< lat., fr.) s. n. Hrană; alimentație; mijloace de trai, cele necesare traiului.
- nuvélă, nuvele** (< fr.) s. f. Noutate, veste, știre.

- oacăr**, -ă, *oacări*, -e adj. 1. (Reg.; despre oi) Cu pete închise pe față, alb cu pete ruginii, cafenii pe bot sau (rar) pe piept; oacheș. 2. (Despre oameni) Cu pete pe obraz.
- oárdă** s. f. v. *hoardă*.
- oarecând** (*oare + când*) adv. (Reg.) 1. Cândva (în trecut), demult, odinioară. 2. Cândva (în viitor), vreodată.
- oarecât**, -ă, *oarecâți*, -te (*oare + cât*) pron. nehot., adj. nehot. 1. pron. nehot. Oricât. 2. adj. nehot. (Reg.) Câtva, puțin.
- oarecâtăvă** adj. nehot. v. *oarecâtva*.
- oarecâtvă**, (*oare + câtva*) adj. nehot. Câtva, puțin. [Var.: *oarecâtăvă* adj. nehot.].
- oarecevă** (*oare + ceva*) pron. nehot. (Reg.) Un lucru oarecare, neidentificat sau neprecizat mai îndeaproape; ceva.
- oareșicé** (*oare + și + ce*) pron. nehot., adj. nehot., adv. 1. pron. nehot. Un lucru oarecare, neidentificat sau neprecizat mai îndeaproape; ceva. 2. adj. nehot. Oarecare. 3. adv. Puțin, ceva; întrucâtva.
- oareunde** (*oare + unde*) adv. 1. (Reg.) Undeva. 2. Oriunde.
- oáspe** s. m. Oaspete.
- oáste**, *oști* (moșt. din lat.) s. f. 1. (Pop.) Armată. ♦ *Om* (sau *voinic*) *de oaste* = oștean, soldat. *Oaste de mare* = flotă. 2. Război; luptă, bătălie.
- obáht**, *obahte* (< germ., ucr.) s. n. 1. Corp de gardă. 2. Comenduire.
- obârși**, *obârșesc* (< *obârșie*) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) termina, a (se) sfârși, a (se) încheia. 2. Tranz. A urma, a îndeplini; a executa. ♦ Refl. A se înfăptui, a se realiza. 3. Intrans. A izvorî. ♦ Refl. A se trage, a-și avea originea, a proveni.
- obeádă** s. f. Obadă.
- obédniță**, *obednițe* (< sl.) s. f. Parte a slujbei religioase care se face (în mănăstiri) după utrenie, în zilele în care nu se oficiază liturghia.
- óber**, *oberi* (< germ.) s. m. Chelner-șef, oberchelner.
- óberchelner**, *oberchelneri* (*ober + chelner*) s. m. Chelner-șef; ober.
- óberst**, *oberști* (< germ.) s. m. Colonel.
- óberțial**, *oberțali* (*ober + țal*) s. m. Ospătar care făcea încasările de la clienți, într-un local de consumație.
- obicéai** s. m. v. *obicei*.

obicéi, *obiceiuri* (< bg.) s. n.

1. Datină, practică religioasă; rit.

◆ (Rar) Organizație juridică; lege. 2. Lege nescrișă stabilită de practica îndelungată a vieții; drept sau obligație statornicite prin tradiție. ◇ *Obiceul pământului* = denumire specifică dată cutumei în Țările Românești în evul mediu. 3. Impozit, dare, bir. [Pl. și: *obiceie* – Var.: *obicéai* s. n.].

obicină, *obicine* (< bg.) s. f. Obicei.

obicinuí vb. IV A obișnui.

obicinuí, -ă adj. Obișnuit.

obicní, *obicnesc* (< sl.) vb. IV.

Tranz. 1. A deprinde, a învăța, a-și însuși; a obișnui ceva. 2. A suferi, a îndura; a tolera, a accepta.

obidá vb. I v. **obidi**.

obidá, *obide* (< sl.) Nedreptate, asuprire; jignire, insultă, umilire.

obidí, *obidesc* (< *obidá*) vb. IV.

1. Tranz. A nedreptăți, a asupri, a împila. 2. Refl. (Pop.) A se lăsa pradă deznădejzii sau durerii; a se amări, a se necăji. 3. Refl. (Reg.) A se văicări, a se tângui; a se boci. 4. Tranz. (În forma *obida*) A deplânge, a jeli. [Var.: *obidá* vb. I].

obidíri, *obidiri* (< *obidi*) s. f.

1. Nedreptățire, asuprire, împilare. 2. (Pop.) Măhnire, supărare; suferință, chin. 3. Tânguire, jelație.

obidít, -ă, *obidiți*, -te (< *obidi*)

adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) care este nedreptățită, asuprită, oprimată. 2. adj. Necăjit, amărât, chinuit, îndurerat, măhnit.

obidós, -oasă, *obidoși*, -oase (*obidá* + suf. -os) adj. 1. Care exprimă măhnire, durere, amărăciune; jalnic. 2. (Reg.)

Sensibil, impresionabil; milos.

obiéct, *obiecte* (< lat., germ., fr.) s. n. Pricină, cauză. ◆ Mijloc de realizare, factor.

obiectivísm (*obiect* + suf. -ism, cf. germ., rus.) s. n. Obiectivitate, imparțialitate.

obiectivíst, -ă, *obiectivíști*, -ste (*obiect* + suf. -ist, cf. germ.) adj. Obiectiv, imparțial.

obijduí, *obijduiesc* (< sl.) vb. IV.

Tranz. 1. A asupri, a împila. 2. A nedreptăți, a jigni, a ofensa.

obijduíre, *obijduiri* (< *obijduí*) 1. Asuprire, împilare. 2. Ofensă, jignire.

obijduít, -ă, *obijduiți*, -te (< *obijdui*) adj., s. m. și f. (Om) nedreptățit, asuprit, împilat, năpăstuit; exploatat.

obijduitór, -oáre, *obijduitori*, -oare (< *obijdui*) s. m. Asupritor, împilator. [Pr.: -du-i].

obišnénie (< rus.) s. f. Lămurire, informare.

obituáriu (< lat.) s. n. Listă cu numele persoanelor decedate pe care le pomenește preotul în slujbe sau la rugăciuni.

objurgáție, *objurgații* (< fr.) s. f. Observație, imputare, reproș.

oblăstie, oblastii (< sl.) s. f.

1. Regiune, ținut, țară. 2. Cărmuire, stăpânire.

oblădui, oblăduiesc (< sl.) vb. IV.

1. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) conduce, a (se) cărmui, a (se) governa; a (se) administra.

◆ Intrans. A domni. 2. Tranz. A proteja, a ocroti, a apăra.

oblăduire, oblăduiri (< oblădui)

s. f. 1. Guvernare, conducere, ocărmuire; domnie. ◆ Administrare, chivernisire. ◆ Organ de conducere, autoritate (de stat), stăpânire. 2. Protecție, ocrotire.

oblăduitór, -oáre, oblăduitori, -oare (oblădui + suf. -tor) adj. (Pop.) (Persoană) care guvernează, cărmuiește, stăpânește; protector.

oblí, oblěsc (< oblu) vb. IV. A netezi, a nivela o suprafață.

oblici, oblicesc (< sl.) vb. IV.

1. Tranz. A da pe față, a vădi, a dovedi. 2. Tranz. și intrans. (Pop.) A prinde de veste, a afla, a auzi. 3. Tranz. (Pop.) A descoperi, a dibui, a găsi.

obligamént, obligamente (obliga + suf. -ment) s. n. Obligație, îndatorire.

óbligă (< it.) s. f. Obligație de plată, poliță; cambie.

oblojeálă, oblojeli (oblogi + suf. -eală) s. f. (Pop.) Doctorie (întrebuințată mai ales în medicina populară) preparată din diferite făinuri sau din fierturi de plante, care se aplică pe

partea bolnavă a corpului sau cu care se fac băi ori infuzii; cataplasma, compresă (de obicei, cu această doctorie); pansament.

oblojí, oblojesc (< sl.) vb. IV.

(Pop.) 1. Tranz. A lecu prin oblojeli; a pansa. 2. Tranz. și refl. A (se) înveli, a (se) acoperi; a (se) înfolfi, a se încotoșmăna.

oblojire, oblojiri (< obloji) (Pop.) Acțiune de a (se) obloji și rezultatul ei.

oblojít, -ă, oblojiți, -te (< obloji) adj. (Pop.) Înfașurat în oblojeli; pansat.

oblón, obloane s. n. Ușă la trăsură; portieră a unui cupeu.

óblu, oáblă, obli, oable (< sl.) adj. (Reg.) Neted (și rotunjit).

obnovlénie, obnovlenii (< sl.) s. f. 1. Sfințire, târnosire (a unei biserici). 2. Sărbătorire, pomnire; hram.

oból, oboluri, s. n., oboli, s. m. (< fr., lat.) 1. s. m. Veche monedă grecească egală cu a șasea parte dintr-o drahmă. 2. s. n. Sumă modestă cu care cineva contribuia la o acțiune; p. ext. contribuție de orice natură.

obór, oboare (< sl.) s. n. 1. Ocolul, țarcul autorității comunale, unde se încheau vitele găsite pascând în locuri oprite, până când proprietarul lor plătea amenda. 2. (Munt. și Mold.) Loc, de obicei împrejmuit, unde se ținea târgul de vite, de fân, de lemne etc.; târg de vite.

oboróc, oboroace (< ucr.) s. n.

1. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Rentă feudală dată din produse; danie ♦ Rație de alimente dată cuiva; porție. (Reg.) Grăunțe de ovăz date ca hrană cailor. 2. Vas mare de formă cilindrică, confecționat din scoarță de tei, care servea ca unitate de măsură și care avea două mărimi, de 44 de ocale (*oborocul mare*) și de 22 de ocale (*oborocul mic*). [Var.: *obróc* s. n.]

obráț, obrațe (< sl.) s. n. (Reg.)

1. Loc la capetele ogorului unde se întorc boii la arat; *p. ext.* loc lăsat nelucrat la capătul sau împrejurul unei vii. ♦ Loc plantat cu pomi la poalele unui deal cu vii. 2. Suprafață de teren, lată de o prăjină și lungă de patru sau opt prăjini; fiecare din fâșiile în care se împarte un lan pentru a-l secera sau a-l cosi; postată. 3. Veche unitate de lungime, egală cu 26,76 m.

obráz, obraze (< sl.) s. n.

1. Înfațișare, chip. 2. Imagine, icoană, portret; desen, figură. 3. (Adesea urmat de determinări adjectivale) Persoană, ins. ♦ Personaj (în piesele de teatru).

obrážnicéște (*obraznic* + suf. *-ește*) adv. În mod obraznic, cu obraznicie, fără rușine.

obrážnicie (*obraznic* + suf. *-ie*) s. f. Îndrăzneală, curaj.

obrázui, obrăzuiesc (*obraz* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Rar) A

reprezenta, a înfațișa, a schița.

obrezănie (< sl.) s. f. (În legătură cu practicile de rit mozaic și mahomedan) Circumcizie.

♦ (În religia creștină) Sărbătoare amintind circumcizia lui Iisus Hristos.

obrezui, obrezuiesc (< sl.) vb. IV.

Tranz. (În legătură cu practicile de rit mozaic și mahomedan) A tăia împrejur (un nou născut), a circumcide.

obrinteală s. f. (Pop.) Inflamație a unei răni sau a unei bube care se agravează (mai ales din cauza frigului) și devine mai dureroasă; obrintire.

obrinti, obrintesc (< sl.) vb. IV.

Refl. și intrans. (Pop., despre bube, răni; *p. ext.* despre părți ale corpului) A se inflama (mai ales din cauza frigului), agravându-se.

obrintire s. f. (Pop.) Acțiunea de a (*se*) *obrinti* și rezultatul ei; obrinteală.

obrintit, -ă, obrintiți, -te adj. (Pop. despre bube, răni; *p. ext.* despre părți ale corpului) Inflamat (mai ales din cauza frigului).

obróc s. n. v. **oboroc**.

observá, observ (< fr., lat.) vb. I.

Tranz. A respecta, a ține, a păzi legile, dispozițiile, obiceiurile etc.

obsesiúne s. f. Obsesie.

obsolet, -ă, obsoleți, -te (< lat.) adj. (Transilv.) Învechit, vechi.

óbšte, obști (< sl.) s. f. 1. (Pop.)

Comunitate de oameni, colectivitate, populație (a unui sat, a unui oraș, a unei țări etc.), popor; *p. ext.* masă mare de oameni, gloată, mulțime; obștime. 2. *Spec.* Comunitate a călugărilor de la o mănăstire; *p. ext.* chinovie. 3. Obșteasca adunare; *p. ext.* adunare, consiliu. 4. (De obicei determinat prin „sătească” sau „țărănească”) Formă de organizare socială caracteristică orânduirii feudale, care face legătura între aceasta și orânduirile anterioare, și care se caracterizează prin munca în comun și proprietatea în de-vălmășie asupra pământului. [Var.: *obștie* s. f.]

obștesc, -ească, obștești (*obște* + suf. *-esc*) 1. (În sintagma *Obșteasca adunare* = organ legislativ suprem în: Țările Românești, adunare națională; *p. ext.* consiliu consultativ. 2. Unanim. 3: Care privește colectivitatea călugărilor dintr-o mănăstire.

obștește (*obște* + suf. *-ește*) adv. 1. Din punct de vedere obștesc, având în vedere interesul comun, colectiv. 2. În comun, împreună. 3. Îndeobște, în general.

obștî, obștesc (< sl. sau < *obște*) vb. IV. 1. Refl. A se uni cu alții (în păreri, acțiuni etc.); a se însoți, a se întovărăși. 2. Tranz. A împărtăși obștii (1) o știre, un anunț; a vesti, a înștiința, a anunța tuturor.

obștie s. f. v. *obște*.

obștime (*obște* + suf. *-ime*) s. f. sg. 1. Obște (1). 2. Obște (2). **obștire, obștiri** (< *obști*) 1. Unire, legătură. 2. Asociație, întovărășire. 3. Anunțare, înștiințare.

obuduét, obudueturi (< tc.) s. n. Dare specială care se oferea sultanului ca omagiu.

obúz, obuzuri (< pol., cf. rus.) s. n. 1. Lagăr, tabără militară închisă de obicei, pentru apărare, într-un cerc de care. 2. Corp de oaste, oștire.

obúznic, obuznici (< pol.) s. m. (În vechea organizare militară) Comandant de tabără.

obveniént, -ă, obvenienți, -te (< lat.) adj. (Transilv.) Care intervine, care survine, care se întâmplă.

ocă, ocale (< tc.) s. f. (Pop.) Veche unitate de măsură pentru capacitate și greutate, egală cu cca un litru (sau un kilogram) și un sfert; *p. ext.* cantitate de marfă, de obiecte etc. egală în greutate cu această unitate de măsură sau conținutul acestei unități; vasul cu care se măsoară. ⇨ *Oca mică* = măsură falsă, mai mică decât cea legală. [Pl. și: *oca, ocă*. - Var.: *ocă* s. f.]

ocárnic, -ă, ocarnici, -ce (*ocară* + suf. *-nic*) 1. adj. Vrednic de ocară; rușinos. 2. s. m. și f. Defăimător, bârfitor.

ocaziúne s. f. Ocazie.

ócă¹ (< magh.) s. f. Cauză, motiv, pricină.

ocă² s. f. v. **oca**.

ocărâre, ocărâri (< *ocări*) s. f.

1. Ocară, mustrare, dojană. 2. Desconsiderare, dispreț; defăimare; insultă, injurie, batjocură.

ocărât, -ă, ocărâți, -te (< *ocări*)

adj. 1. (Pop.) Insultat; jignit; ponegriț, defăimat; batjocorit. 2. Vrednic de dispreț; ticălos, nemernic.

ocărător, -oăre, ocărători, -oare

(*ocări* + suf. *-tor*) adj. 1. (Pop.) Care jignește, care insultă; jignitor; rușinos. 2. Clevetitor, defăimător.

ocări vb. IV v. **ocări**.

ocări, ocărăsc (< sl.) vb. IV.

1. (Pop.) A vorbi de rău pe cineva sau ceva, a bârfi, a ponegri, a defăima. 2. A desconsidera, a disprețui, a batjocori, a înjosi. [Var.: *ocări* vb. IV].

ocârmui, ocârmuiesc (< *ocârmi*)

vb. IV. Tranz. A cârmui, a conduce; a governa, a administra. [Var.: *otcârmui*].

ocârmuire, ocârmuiri (< *ocârmi*)

s. f. 1. Cârmuire, conducere; guvernare, administrare. ♦ *P. ext.* Organ de conducere, de administrare; guvern.

ocârmuitor, -oăre, ocârmuitori, -oare (*ocârmui* + suf. *-tor*) s. m.

și f. (Persoană) care conducea un stat, o instituție, o armată, o gospodărie etc.; cârmuitor. [Pr.: *-mu-i-*].

oceaiânie (< sl.) s. f. Descurajare, deznădejde, desperare.

[Pr.: *-cea-ia-*].

oceanidă, oceanide (< fr.) s. f.

(În mitologia greacă) Nimfă a mării.

ocenăș s. n. v. **ocinaș²**.

ocenie s. f. v. **ucenie**.

ocină, ocinez (< *ocină*) vb. I.

Tranz. A moșteni, a dobândi; a stăpâni.

ocinaș¹, ocinași (*ocină* + suf. *-aș*)

s. m. Moștenitor; stăpân, posesor.

ocinaș², ocinașe (< sl.) s. n.

(Reg.) Rugăciunea „Tatăl nostru”; *p. ext.* rugăciune (care se spune seara sau dimineața).

[Var.: *ocenăș* s. n.].

ocină, ocine (< sl.) s. f. (Pop.)

Bucată de pământ (moștenită), proprietate, moșie (1); moștenire. ♦ *P. ext.* Loc de baștină, patrie.

ocnă, ocne (< sl.) s. f. (Mai ales

la pl.) Venitul domnesc de la minele de sare.

ocol, ocoale (< bg., rus.) 1. Linie

care delimitază un spațiu; *p. ext.* spațiul delimitat; cuprins. 2. Gard, șanț sau zid de întărire împrejurul unui loc; împrejmuire, îngrăditură; *p. ext.* loc îngrădit. 3. (Pop.) Loc îngrădit lângă casă sau în câmp unde se țin vitele, oile, porcii etc.; *p. ext.* loc unde se ține târgul de vite. 4. Unitate administrativă (judiciară, agricolă) de județ sau de ținut, de oraș sau de sat; instituție care conduce o astfel de unitate; sediul ei.

ocolăș, ocolași (*ocol* + suf. *-aș*)

- s. m. 1. Conducător administrativ al unui ocol (4); încasator de impozite. 2. Locuitor al unui ocol (4).
- ocoli**, *ocolesc* (< *ocol*) vb. IV. Tranz. 1. (Pop.) A limita de jur împrejur; a împrejmui un loc cu gard, cu zid etc.; a îngrădi. 2. (Reg.) A înconjura (pe cineva sau ceva) din toate părțile, a împresura; *p. ext.* a încercui, a asedia. 3. (Reg.) A apăra, a ocroti.
- ocoliș**, *ocolișuri* (*ocol* + suf. *-iș*) s. n. (Rar) Perimetru, circumferință.
- ocolniță**, *ocolnițe* (*ocol* + suf. *-niță*, cf. sb.) s. f. Hartă topografică pe care sunt indicate hotarele și cuprinsul unei moșii.
- ocóp**, *ocopuri* (< pol.) s. n. Șant de apărare; tranșee.
- ocrúg**, *ocruguri* (< rus.) s. n. Circumscripție, district.
- octofór**, *octofori* (< lat.) s. m. (În antichitate) Purtător de litieră.
- octroá**, *octroez* (< fr.) vb. I. Tranz. A impune o lege, o constituție.
- ocupá**, *ocup* (< lat., fr.) vb. I. Tranz. A preocupă, a absorbi.
- ocupáre**, *ocupări* (< *ocupa*) s. f. Ocupație, preocupare.
- ocuparisi**, *ocuparisesc* (*ocupa* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) ocupa.
- ocupațiune** s. f. Ocupație.
- ocurént**, *-ă, ocurenți, -te* (< fr.) adj. Care se întâmplă, care survine.
- ocúrge**, (pers.3) *ocurge* (< lat., după *curge*) vb. III. Intrans. A se întâmpla, a surveni.
- odabáš**, *odabași* (< tc.) s. m. Căpitan, comandant al unei companii de ieniceri; *p. ext.* căpitan de seimeni sau de arnăuți ♦ Șef al lipscanilor. [Var.: *odobáš, odábášă* s. m.]
- odabášă** s. m. v. **odabaș**.
- odagíu**, *odagii* (< tc.) s. m. 1. Odăiaș (1). 2. Odăiaș (2). 3. Slugă la cioban; păstor.
- odáie**, *odăi* (< tc., bg.) s. f. 1. Locuință, apartament, casă. 2. Cazarmă de ieniceri, de seimeni etc., folosită uneori și ca închisoare. 3. (Reg.) Așezare gospodărească izolată de sat, gospodărie, curte, conac; fermă mică, târlă de vite. [Pr.: *-da-ie*].
- odaliscă**, *odalisce* (< fr.) s. f. Femeie de serviciu în haremul unui sultan; *p. ext.* cadână.
- odăiáš**, *odăiași* (*odaie* + suf. *-aș*) s. m. și f. 1. s. m. Om de serviciu la o instituție publică; camerist; odagiu (1). 2. s. m. Cămăraș, camerier, fecior, valet; odagiu (2). 3. s. m. și f. (Reg.) Om care locuiește afară din sat, într-o odaie (3); angajat în slujba unei țarle.
- odgón**, *odgoane* s. n. Veche unitate de măsură (agrară) pentru lungimi, variind între 16 și 30 de stânjeni. [Var.: *otgón* s. n.]
- odihni**, *odihnesc* (< bg.) vb. IV. Refl. 1. (În practica agricolă din trecut, despre terenuri) A sta, a

- rămâne necultivat, de obicei pe un timp de un an, pentru a deveni mai productiv. 2. A se potoli, a se calma, a se liniști, a avea liniște, pace (din partea cuiva); a se astâmpăra. ♦ A fi mulțumit, satisfăcut, împăcat (cu ceva).
- odihnit**, -ă, *odihniți*, -te (< *odihni*) adj. Liniștit, calm. ♦ Împăcat (cu ceva), mulțumit, satisfăcut.
- odinioară** (*o-* + *dinioară*) adv. 1. O singură dată, o dată. 2. Într-o bună zi în viitor, odată și odată. [Pr.: -ni-*oa*-].
- odiu** (< lat.) s. n. Ură, dezgust, scârbă.
- odivói**, *odivoi* (< rus.) s. m. (Rar) Infanterist.
- odoacă** adv. 1. Chiar (și), până și. 2. Sigur, desigur, cu siguranță.
- odoare** s. f. v. **odor**.
- odobăș** s. m. v. **odabaș**.
- odór**, *odoruri* (< lat., it., fr.) s. n. Miros, mireasmă, parfum. [Var.: *odoare* s. f.].
- odorát**, (rar) *odoraturi* (< fr., lat.) s. m. Miros.
- odoriferánt**, -ă, *odoriferanți*, -te (< fr.) adj. (Rar) Odorant.
- odovânie**, *odovanii* (< sl.) s. f. A opta zi (sau toată săptămâna care urmează) după o sărbătoare mare.
- odráslă**, *odrasle* (< sl.) s. f. (Pop.) Ramură tânără (folosită adesea pentru altoit); mlădiță, lăstar, vlăstar.
- odráslí**, *odrálesc* (< *odraslá*) vb. IV. Intrans. (Pop.) 1. A da mlădițe, a lăstări, a încolți; *p. ext.* a înmuguri, a înverzî. 2. A se ivi; a crește, a se dezvolta. ♦ A se naște, a se crea, a se zămisli.
- odráslire**, *odrásliri* (< *odráslí*) s. f. (Pop.) Înverzire, înmugurire.
- odráslít**, -ă, *odráslíți*, -te (< *odráslí*) adj. (Pop.) (Despre plante) Care are lăstari; *p. ext.* încolțit, înmugurit, înverzit.
- odráslítór**, -oáre, *odráslítóri*, -oare (*odráslí* + suf. -*tor*) adj. Care dă lăstari, care odrăsește.
- oficiál**, *oficiali* (< lat., ngr., rus., germ., fr.) s. m. Funcționar, slujbaș. [Pr.: -*ci-al*-].
- oficiálménte** (după fr.) adv. În mod oficial. [Pr.: -*ci-al*-].
- oficiánt**, -ă, *oficianți*, -te (< fr.) s. m. și f. (Grad de) funcționar în unele instituții sau întreprinderi de stat; *spec.* funcționar la poștă. [Pr.: -*ci-ant*-].
- oficiolát**, *oficiolate* (< lat.) s. n. (Transilv.) 1. District, teritoriu, jurisdicție. 2. Instituție oficială. [Pr.: -*ci-o-*. – Pl. și: *oficiolaturi*].
- ofíciu**, *oficii* (< lat., germ., fr.) s. n. Ordonanță, decizie, decret domnesc. [Var.: *ofis* s. n.].
- ofilí**, *ofilesc* (< rus.) vb. IV. Tranz. (În forma *ovili*) A umili, a înjosi. [Var.: *ovili* vb. IV].
- ofis** s. n. v. **oficiu**.
- oft**, *ofturi* (< *ahť*) (Reg.) Oftat, suspin; *p. ext.* amărăciune, du-

- rere, suferință, deznădejde; regret.
- ogărâr, ogărari** (*ogar* + suf. *-ar*) s. m. (Rar) Persoană care îngrijea de ogari.
- ogeác** s. n. v. **hogeag**.
- ogeacliu, ogeacalii** (< tc.) s. m. Soldat care făcea partea dintr-un hogeag.
- ogeág** s. n. v. **hogeag**.
- ogлиндá** vb. I. v. **oglinđi**.
- oglinđi, oglinđesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A privi, a se uita cu atenție (la ceva sau la cineva); a observa, a cerceta. [Var.: *oglinđá* vb. I].
- ogódnic, -ă, ogodnici, -e** (< sl.) adj. Plăcut, iubit; binecuvântat, blagoslovit.
- ográdăș, ogrădași** (*ogradă* + suf. *-ăș*) s. m. Persoană care slujea la o curte bisericească.
- ogúr, oguri** (< tc.) s. n. 1. Protecție, ocrotire. 2. (În superstiții, adesea determinat prin „bun” sau „rău”) Prevestire, augur. ♦ Noroc.
- ogurliu, -ie, ogurlii** (< tc.) adj. (În superstiții) Care aduce noroc, de bun augur.
- ohábă, ohabe** (< sl.) s. f. 1. Moșie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite și de prestații. 2. (Ț. Rom., în evul mediu) Denumire a imunității boierești și mănăstirești.
- ohábnic, -ă, ohabnici, -ce** (< sl.) adj. (Pop.) 1. (Despre proprietăți) Care nu poate fi înstrăinat; inalienabil, ereditor și scutit de impozite și de prestații. 2. (De-
- spre proprietari) Care stăpânește pe viață o moșie (ereditară) inalienabilă. ♦ Băstinaș, autohton. ♦ (Substantivat, pl.) Mici agricultori cu o situație socială intermediară între moșneni și clăcași 3. (Despre robi, slugi etc.) Care este legat pe viață (împreună cu toată familia) de o ohabă (1). [Var.: *ohávnic, -ă* adj.].
- ohávnic, -ă** adj. v. **ohabnic**.
- oiér, oieri** (*oaiie* + suf. *-er*) s. m. Slujbaş însărcinat cu încasarea oieritului. [Pr.: *o-ier*].
- oierít** s. n. Dijmă în natură percepută, în trecut, asupra oilor; impozit plătit pentru pășunatul oilor. ♦ *P. ext.* Impozit perceput pe vite. [Pr.: *o-ie-*].
- olác, olaci, s. m., olace, s. n.** (< tc.) (Reg.) 1. s. m. și (rar) n. Curier special care ducea (de obicei călare) vești sau corespondență în țară și peste hotare; sol, ștafetă, mesager; *p. ext.* solie, veste, mesaj. ✧ *Lipsican de olac* = curier poștal călare. 2. s. n. Serviciu de transport pentru călători și pentru corespondență, folosit înainte de introducerea căilor ferate; poștă, menzil. ♦ Căruță de poștă; poștalion, diligență. 3. s. m. Impozit perceput asupra cailor. ✧ *Cal de olac* = a) cal de poștalion; b) cal datorat de săteni trimișilor domnești în țară (ca prestație temporară, în sec. XV–XVIII).
- olán, olani** (cf. *Olan[da]*) s. m.

- Veche monedă de aur olandeză care a circulat până în sec. XIX și în Țările Române.
- olangiu, olangii** (*olan* + suf. *-giu*) s. m. Meșter care făcea olane [= piese de argilă arse].
- olát, olaturi** s. n. 1. Provincie, regiune, ținut, teritoriu; *p. ext.* (mai ales la pl.) împrejurime, parte (a locului). 2. (Reg., mai ales la pl.) Moșie; gospodărie (mare); *p. restr.* clădire, acaret. [Pl. și: *olate*].
- olăcár, olăcari** (*olac* + suf. *-ar*) s. m. 1. (Reg.) Curier, olac (1). ♦ Îngrijitor al căilor de poștă. 2. Slujbaș însărcinat cu strângerea cailor de olac dați de țărani pentru nevoi momentane sau pentru un timp mai îndelungat.
- olăcărie, olăcării** (*olăcar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Serviciu poștal îndeplinit de olăcari (1). 2. Rechițiționarea cailor de olac.
- olătăș, olătași** (*olat* + suf. *-aș*) s. m. Proprietar funciar.
- olecái, olecái** (< *oleo*) vb. IV. Repl. (Reg.) A se văita, a se vâicări, a se tângui. [Prez. ind. și: *olecăiesc*. – Var.: *olicái* vb. IV].
- oléu, oleuri** (< lat.) s. n. (Reg.) Ulei.
- olicái** vb. IV v. *olecái*.
- oligárh, oligarhi** (< *oligarhie*) s. m. Membru sau partizan al unei oligarhii.
- oligarhíe, oligarhii** (< ngr., fr.) s. f. (În antichitate și în evul mediu) Formă de guvernământ în care puterea aparține exclusiv vârfurilor aristocratice. ♦ Stat în care exista această formă de guvernământ.
- olimpiádă, olimpiade** (< ngr., fr., germ.) s. f. (În Grecia antică) Intervalul de patru ani dintre două serbări ale jocurilor olimpice, servind ca unitate pentru numărutul anilor.
- olimpián, -ă, olimpieni, -e** (< fr.) adj. Care aparține zeilor din antichitatea greacă; din Olimp.
- olivă, olive** (< lat., germ., fr.) s. f. (Reg.) Măslină.
- olm** subst. Miroș, mireasmă.
- olmáz, olmazuri** (< ucr., rus.) s. n. Diamant.
- olofán, olofani** (< tc.) s. m. Nume dat spahiilor lefegii.
- olói, oloiuri** (< magh.) s. n. (Pop.) Ulei.
- olovír, olovire** (< ngr.) s. n. Stofă sau haină de purpură.
- oltár, oltare** (< sl.) s. n. (Pop.) Altar.
- olteán, olteni** (*Olt* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m. Precupeț (originar din Oltenia) care făcea comerț ambulant cu fructe, legume, ouă, pește etc.
- oluc-hác** (< tc.) subst. Bir pe negoțul de vite.
- olúm, olumuri** (< tc.) s. n. Adăpost pentru vite; îngrăditură, țarc.
- omadé** (< tc.) subst. Impozit anual pentru repararea cetăților turcești.
- omágiu, omagii** (< lat., it., fr.)

- s. n. (În feudalism) Jurământ de credință și de supunere al unui vasal către suzeranul său.
- omelie** s. f. v. **omilie**.
- omenesc**, -ească, **omenești** (*omen* (tema veche a lui *om*) + suf. -esc) adj. 1. (Pop.) Care aparține altui om; străin. 2. (În opoziție cu *boieresc* sau *ciocoiesc*) Care aparține țaranului, omului de rând. 3. (Pop.) Prietenos, binevoitor; blând.
- ◆ Convenabil, rezonabil.
- omeni**, **omenesc** (< *om*) vb. IV.
1. Refl. (Reg.; în concepțiile religioase) A lua înfățișare de om, a se face om; a se întrupa, a se naște. 2. Tranz. (Pop.) A manifesta respect și considerație față de cineva; a respecta, a cinști; a onora, a venera.
- omenime** (*omen* (tema veche a lui *om*) + suf. -ime) (Reg.) Omenire.
- omenire** s. f. (În texte religioase)
1. Întrupare, naștere. 2. Omenie; umanitarism.
- omenit**, -ă, **omeniți**, -te (< *omeni*) adj. 1. Blând, amabil, omenos. 2. (Pop.) Cinstit, respectat, iubit.
- omét** (*om* + suf. -et) s. m. (Reg.) Multime mare de oameni, lume; popor.
- omilie**, **omilii** (< ngr.) s. f. Cuvântare bisericească, predică. [Acc. și: *omilie*. - Pr.: -li-e. - Var.: *omelie* s. f.]
- omnibúz**, **omnibuze** (< fr., it.) s. n. Un fel de trăsură asemănătoare cu diligența, care servea, în trecut, pentru transportul în comun, pe rute fixe, al călătorilor. [Pl. și: *omnibuzuri*].
- ondulós**, -oasă, **onduloși**, -oase (< fr.) adj. Ondulat. [Var.: *undulós*, -oasă adj.].
- onihión** (< gr.) subst. Onix.
- onlúc** (< tc.) subst. Veche monedă turcească care valora zece parale.
- onóare** (< lat., fr., it.) s. f. (În forma *onor*) Rang, poziție socială ◆ (La unele jocuri de cărți; la pl.) Figură mare (valet, damă, rigă, as). [Var.: *onór* s. m.]
- onomatopoétic**, -ă, **onomatopoetici**, -ce (< germ.) adj. (Rar) Onomatopeic.
- onór** s. m. v. **onoare**.
- onorár**, -ă, **onorari**, -e (< fr.; lat.) adj. Onorific. ◆ (Substantivat, ironic) Onorabil.
- onúć** (< ucr.) s. m. (Rar) Nepot.
- op¹** (moșt. din lat.) subst. (În expr.) *A fi op = a)* a fi de folos, util, oportun; b) a trebui, a fi necesar.
- op²**, **opuri** (< lat.) s. m. (Livresc) Carte, lucrare, scriere, operă.
- operát**, **operate** (< lat.) s. n. Lucrare, scriere, operă.
- ópíd** (< lat.) s. n. Oraș, târg; orașel.
- opincár**, **opincari** (*opincă* + suf. -ar) s. m. Persoană care lucra sau vindea opinci.
- ópis**, **opise** (< rus.) s. n. Listă de acte, registru, indice, inventar.
- opozít**, -ă, **opozíți**, -te (< lat., fr.) adj. Opus, contrar.

opreală, opreli (*opri* + suf. *-eală*) s. f. 1. Opreire. 2. (Pop.) Piedică, obstacol în calea unei acțiuni, a unei realizări; interdicție.

◆ (*Concr.*) Frână, piedică (la căruță, la car etc.) ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din oprele* = a face (pe cineva) să-și piardă cumpătul, să se tulbure. 3. (Pop.) Areșt, închisoare.

◆ Arestare; detențiune.

opresie s. f. v. **opresiune**.

opresiune, opresiuni (< fr., lat.) s. f. 1. (Fiz.; în forma *opresie*) Presiune. 2. Greutate de respirație (însoțită de dureri pectorale). [Var.: *opresie* s. f.]

oprire, opriri (< *opri*) s. f. 1. Reținere cu forța, sechestrare; arestare. 2. Stăvilire, piedică, interdicție, opreliște.

opsă (*op*¹ + *să*) adv. (Transilv. și Maram.) Poate că, probabil; doar; desigur, firește, bineînțeles.

opticesc, -ească, opticești (*optic* + suf. *-esc*, după gr., germ.) adj. Optic.

optimât, optimați (< lat.) s. m. Nobil, aristocrat (la romani).

opúst, opusturi (< ucr.) s. n. (Pop.) Stăvilar, zăgaz (rudimentar); jgheab (de lemn) prin care se scurge apa dintr-un iaz; *p. ext.* iaz.

oracciu, oraccii (< tc.) s. m. Secerător, cosaș.

oracol, oracole (< lat., it., fr.) s. n. (La vechii greci și la romani) Prevestire, precizie, profetie; locul unde se făceau prevestirile.

orangerie, orangerii (< fr.) s. f. Seră în care se cultivă portocali și alte plante exotice. [Scris și: *oranjerie*].

orânz, oranzi, s. m., oranze, s. n. (< fr., după *nărânz*) Portocal.

orâr, orare (< sl.) s. n. Veșmânt bisericesc în formă de fâșie lungă, de lână, de mătase sau de bumbac, purtată pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase.

orator, oratori (< lat., fr.) s. m.

1. Trimis, sol; ambasador.

2. Primar al unui sat sau al unui târg; vornic.

oratoriu¹, oratorii (< lat., cf. it., fr.) s. n. Mic edificiu sau încăpere într-o locuință particulară, servind drept loc de rugăciune; paraclis, capelă.

oratoriu², -orie, oratorii (< lat.) adj. Oratoric.

orație, orații (< lat.) s. f.

1. (Livresc) Felicitare, urare; *p. ext.* cuvântare, discurs rostit cu ocazia unor ceremonii. 2. Compoziție muzicală, oratoriu. [Pr.: *-ți-e-*. - Pl. și: *orâții*. - Var.: *orațiune* s. f.]

orațiune s. f. v. **orație**.

orândâr, orândari (*orândă* + suf. *-ar*, cf. ucr.) s. m. (Mold.)

1. Arendaș. 2. Cărciumar, hangiu.

orândător, orândatori (< rus.) s. m. Arendaș.

orândă¹, orânde (< *orândui*) s. f. Slujbă; misiune.

orândă², orânzi (< ucr.) s. f. (Reg.) 1. Arenda. 2. Cărciumă

- rurală (luată în arendă de la proprietarul moșiei); han. [Pl. și: *orânde*].
- orânduî, orânduiesc** (< sl.) vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. A hotărî, a dispune; a numi, a desemna; a ridica pe cineva la o demnitate, a investi. 2. A decide, a fixa, a stabili. 3. A pune la cale, a pregăti. ♦ A pregăti ceva pentru un anumit scop; a pune ceva la dispoziția cuiva; a destina.
- orânduială, orânduieli** (*orânduî* + suf. *-eală*) s. f. 1. Loc ocupat într-o anumită succesiune; rând. ♦ Poziție socială; rang. 2. Hotărâre, dispoziție, ordin; (*concr.*) act care conține o hotărâre. ♦ Dijmă, bir. [Pl. și: *orânduiele*].
- orânduire, orânduiri** (< *orânduî*) s. f. 1. Grupare într-o anumită ordine; aranjare, repartizare. 2. Faptul de a ridica pe cineva la o anumită demnitate; investire. 3. (Reg.) Hotărâre, dispoziție, decizie, ordin. ♦ Fixare, stabilire.
- orânduît, -ă, orânduîți, -te** (< *orânduî*) adj. 1. Numit într-o slujbă, încredințat cu o sarcină; împuternicit, investit. 2. Stabilit, fixat, hotărât; destinat.
- orânduitor, -oare, orânduitori, -oare** (*orânduî* + suf. *-tor*) s. m. și f. Persoană care orânduiește, care organizează; organizator.
- orbălt** (< magh.) s. n. (Pop.) Erizipel, brâncă.
- orbecă, orbec** (< orb) vb. I. Intrans. (Reg.) A orbecăi.
- orbecăre, orbecări** (< *orbeca*) s. f. Orbecăire.
- orbecăt, -ă, orbecați, -te** (< *orbeca*) adj. (Rar; despre ochi) Orbit, fermecat, fascinat.
- orcân, orcane** (< germ.) s. n. Uragan.
- órdie, ordii** (< bg., sb.) s. f. 1. Oaste (mai ales de turci sau de tătari); tabără militară; hoardă. 2. Mulțime mare de oameni, gloată; droaie. [Var.: *hórdie* s. f.]
- ordinariât, ordinariate** (< lat., fr.) s. n. Organ administrativ care conducea o episcopie catolică; consistoriu.
- ordoná, ordon** (< fr.) vb. I. Tranz. 1. A prescrie (un medicament, un tratament). 2. (În ritualul bisericii catolice) A hirotonisi.
- ordonánță, ordonanțe** (< fr.) s. f. 1. Rețetă medicală. 2. (În vechea armată; și, rar, în sintagma *soldat de ordonanță*) Soldat atașat pe lângă un ofițer pentru servicii personale.
- orfanotróf, orfanotrofi** (< ngr.) s. m. 1. Persoană care se îngrijește de copiii orfani, protector al orfanilor. 2. Orfanotrofie.
- orfanotrofie, orfanotrofii** (< ngr., lat.) s. f. Orfelinat; azil.
- orfelín, -ă, orfelini, -e** (< fr.) s. m. și f. Orfan.
- orgán, organe** (< sl., ngr., lat., it.) s. n. 1. Instrument muzical; harfă, lăută, liră. 2. Orgă.

- organicésc, -ească, organicеști** (*organic* + suf. *-icesc*, cf. rus.)
adj. Organic; fundamental.
- organicéște** (*organic* + suf. *-ește*)
adv. În mod organic, inseparabil.
- orientátjie, orientáții** (< fr.) s. f.
(Rar) Orientare. [Pr.: *-ri-en-*].
- orizón** s. n. Orizont.
- orizónte** s. n. Orizont.
- orjád** (< fr.) s. m. Băutură răcoritoare preparată din sirop de orz sau de migdale.
- ornát, ornate** (< lat., cf. germ.)
s. n. Veșmânt de ceremonie;
(mai ales la pl.) odăjdii.
- örníc, ornice** (*oră* + suf. *-nic* sau refăcut din *ceasornic*) s. n.
Ceasornic (de perete); pendulă, orologiu.
- ornícărie, ornícării** (*ornic* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Meseria ceasornicarului. 2. Atelier unde se reparau sau prăvălie unde se vindeau ceasornice; ceasornicărie.
- ornítologíst, ornítologiști** (< fr.)
s. m. Ornitolog.
- orologerie, orologerii** (< fr., după *orologiu*, cf. it.) s. f. 1. Meseria ceasornicarului. 2. Atelier unde se exercita această meserie; prăvălie unde se vindeau ceasornice; ceasornicărie.
- orológhion, orológhioane** (< ngr.)
s. n. 1. Ceasornic. 2. Carte bisericească rituală, cuprinzând rugăciunile și cântările care se rostesc sau se cântă la anumite ore; ceaslov.
- orologiér, orologieri** (*orologiu* + suf. *-er*, după fr.) s. m. Ceasornicar. [Pr.: *-gi-er*].
- oropsí, oropsesc** vb. IV. Tranz.
1. (Pop.) A izgoni, a alunga.
2. (Reg.) A certa, a ocări; a vorbi de rău; a afurisi, a blestema. [Var.: *horopsi* vb. IV].
- ort, orți** (< pol., germ.) s. m.
1. (Pop.) Veche monedă de mică valoare, reprezentând a patra parte dintr-un leu vechi, adică zece parale. ✧ *Ortul stărostesc* sau *vătășesc* = (Mold. și Ț. Rom.) taxă specială plătită unui staroste pentru vinul adus la vânzare în târguri.
- ortá, ortale** (< tc.) s. f. 1. Unitate militară corespunzătoare unui regiment; (în armata turcească) regiment de ieniceri.
2. (Reg.) Trupă, ceată, bandă; grupare, tagmă.
- ortá-ceaúș, orta-ceauși** (< tc.)
s. m. Curier (al unui regiment).
- ortá-cușác, orta-cușaci** (< tc.)
s. n., s. m. 1. s. n. Brâu de fir pe care îl purtau baltagiii.
2. s. m. Slujitor la curtea domnească, îmbrăcat cu anteriu și încins cu un șal; edecliu.
- ortográf, ortografi** (< *ortografie*)
s. m. Persoană care scrie corect o limbă, cunoscându-i regulile ortografice; specialist în ortografie.
- órtru** (< ngr.) subst. Utrenie.
- osândí, osândesc** (< sl.) vb. IV.
Tranz. și refl. A se chinui.
- osândire, osândiri** (< *osândi*) s. f.
Chin, urgie, pacoste. ✧ Loc.

- adj. În *osândire* = asuprit, urgisit; chinuit.
- osârdie** (< sl.) s. f. Ardoare, zel, râvnă, străduință, sârguință.
- osârdios, -oasă, osârdioși, -oase** (*osârdie* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Osârdnic.
- osârdnic, -ă, osârdnici, -ce** (< sl.) adj. Sârguincios, zelos, osârdnitor.
- osârdui, osârduiesc** (< *osârdie*) vb. IV. Refl. A-și da silința, a se strădui, a se osteni.
- osârduitor, -oare, osârduitor, -oare** (*osârdui* + suf. *-tor*) adj. Osârdnic.
- osébi¹** (< sl.) adv. Deoparte, la o parte; separat. ♦ (Următ de prepoziția „de”) În afară de, pe lângă.
- osebi², osebesc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) despărți, a (se) separa; a (se) izola. ♦ Refl. (Rar) A se împărți, a se divide. 2. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) diferenția, a (se) distinge, a (se) deosebi. 3. Tranz. A excepta, a lăsa deoparte.
- osebire, osebiri** (< *osebi*) s. f. 1. Singurătate, retragere, izolare. 2. (Pop.) Deosebire, diferență; particularitate. ✧ Loc. adv. *Fără osebire* = a) fără excepție, fără deosebire; b) întocmai, identic, exact. *Cu osebire* = mai cu seamă, în special, mai ales; foarte mult.
- osebit, -ă, osebii, -te** (< *osebi*) adj., adv. (Pop.) 1. adj. Despărțit, separat, izolat. 2. Deosebit, diferit, distinct; felurit, divers. 3. Care iese din comun; neobișnuit, special; deosebit, remarcabil. 4. adv. În afară de acesta; în special, îndeosebi. ✧ Loc. prep. *Osebit de* = în afară de..., pe lângă...
- osfeștânie, osfeștanii** (< sl.) s. f. Sfeștanie.
- osfintî, osfințesc** (< slavon.) vb. IV. Tranz. și intrans. A apăra, a scuti, a proteja; a fi de folos, a ajuta.
- osmán, -ă, osmani, -e** (< *osmanlâu*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Osmanlâu (1); turc. 2. adj. Care aparține osmanlâilor (2), privitor la osmanlâi; turcesc. ✧ *Limba osmană* = limba turcă.
- osmanlâu, -ăe, osmanlâi** (< tc.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Turc, osman (1). 2. adj. Turcesc, osman (2). [Var.: *osmanliu, -ie* s. m. și f., adj.].
- osmanliu, -ie** s. m. și f., adj. v. **osmanlâu, -ăe.**
- osmoglâsnic, osmoglasnice** (< sl.) s. n. Octoih.
- ospătă, ospățez** (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. (Pop.) A mânca (de obicei împreună cu alții); *p. ext.* a petrece, a benchetui.
- ospătár, ospătari** (*ospăta* + suf. *-ar*) s. m. Patron al unui han, al unei ospătării (2); hangiu, birtaș.
- ospătare** (< *ospăț*) s. f. (Pop.) Mâncare, hrană. ♦ Petrecere (cu masă îmbelsugată); ospăț.

- ospătăt** (< *ospăta*) s. n. (Pop.)
 Ospătare. ♦ Expr. *A se așeza sau (a se pune) pe ospătăt* (sau *pe ospătate*) = a mânca cu lăcomie.
- ospătăreasă**, *ospătăreșe* (*ospătar* + suf. *-easă*) s. f. Ospătăriță.
- ospătărie**, *ospătării* (*ospăta* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Ospitalitate, găzduire. 2. (Pop.) Han (cu birt); birt. 3. Aripă sau casă a unei mănăstiri rezervată de obicei găzduirii oaspeților și călătorilor; arhondaric. 4. Instituție în care erau internați bătrânii, infirmii etc. fără familie; azil.
- ospătăriță**, *ospătărițe* (*ospătar* + suf. *-iță*) s. f. Soția ospătarului; patroană a unui han, a unei ospătării; hangiță, birtășiță, ospătăreasă.
- ospătător**, *-oăre*, *ospătători*, *-oare* (*ospăta* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. 1. adj. Ospitalier. 2. adj. Căruia îi place să petreacă, să benchetuiască; cheflui. 3. s. m. și f. Hangiu, ospătar. ♦ *P. ext.* Gazdă. 4. Persoană care dă un ospăț sau care ia parte la un ospăț.
- ospătós**, *-oasă*, *ospătoși*, *-oase* (*ospăta* + suf. *-os*) adj. Ospitalier.
- ospăț**, *ospețe* (moșt. din lat.) s. n. (Pop.) 1. Masă mare, îmbelșugată (organizată cu ocazia unui eveniment festiv, a unei cununii, a unei sărbători etc.); petrecere cu masă mare. 2. Masă, mâncare; ospătare. 3. Nuntă. [Pl. și: *ospățuri*].
- ospél**, *ospele* (< it.) s. n. 1. Ospătărie, han, hotel. 2. Casa și reședința unei autorități.
- ospeliér**, *ospelieri* (< *ospel*) s. m. (Rar.) Proprietar al unui ospel (1); hotelier.
- ospeție**, *ospeții* (*ospete* + suf. *-ie*) s. f. 1. Primire, găzduire (bună); ospitalitate. 2. Vizită. 3. (Rar) Ospăț.
- ospiciu**, *ospicii* (< lat., fr., germ.) s. n. 1. Aripă sau casă a unei mănăstiri rezervată de obicei găzduirii oaspeților și călătorilor. 2. Azil.
- ost**, *osturi* (< germ.) s. n. (Transilv.) Est, răsărit.
- ostășî**, *ostășesc* (< *ostaș*) vb. IV. Intrans. A se afla în serviciul militar, a face armata, a sluji în oaste; a duce viață de ostaș; *p. ext.* a se război.
- ostășie** (*ostaș* + suf. *-ie*) s. f. (Pop.) 1. Calitatea de ostaș; serviciu de ostaș; militarie. 2. Oștire, armată. 3. Virtute ostășească, vitejie.
- osteneală**, *osteneli* (*osteni* + suf. *-eală*) s. f. 1. (Pop.) Oboseală, istovire. 2. (Pop.) Muncă grea și obositoare; trudă, efort, strădanie. ♦ Chin, suferință. 3. (Concr.) Lucru efectuat sau câștigat cu multă trudă; rezultat, rod al muncii.
- ostenî**, *ostenesc* (< sl., bg., rus.) vb. IV. 1. Intrans. A se potoli, a se domoli, a se liniști. 2. Intrans. și refl. (Pop.) A depune un efort, a-și da silința, a se

- strădui, a se trudi. ♦ Tranz. A supune la un efort, a obosi pe cineva. 3. Intrans. (Mold. și Transilv.) A obosi umblând, mergând; *p. ext.* a merge, a se duce undeva sau la cineva.
- ostenicios**, -oasă, *ostenicioși*, -oase (*osteni* + suf. *-(i)cios*) adj. (Reg.) Ostenitor, obositor, istoritor; greu, anevoios, dificil.
- ostenit**, -ă, *osteniți*, -te (< *osteni*) adj. 1. (Pop.) Obosit, trudit, istovit. ♦ Care denotă oboseală. 2. Care s-a înfăptuit cu multă muncă, cu trudă.
- ostenitor**, -oăre, *ostenitori*, -oare (*osteni* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Pop.) 1. adj. Obositor, istoritor; *p. ext.* greu, anevoios. 2. adj., s. m. și f. (Persoană) care muncește din greu, care se străduiește; muncitor, trudit.
- ostii**, *ostii* (< sl., cf. bg., sb., rus.) s. f. Furcă (cu trei dinți).
- ostoî**, *ostoiesc* (< sl.) vb. IV. 1. (Pop.) Tranz. și refl. (Despre senzații, sentimente, stări sufletești etc.) A (se) atenua, a (se) liniști, a (se) domoli, a (se) potoli. ♦ (Despre oameni) A (se) liniști, a (se) calma, a (se) astâmpăra, a (se) potoli, a (se) molcomi. 2. Intrans. A înceta, a se opri; a se termina. [Var.: *ostoiă* vb. I].
- ostoiă** vb. I v. *ostoî*.
- ostrac**, *ostrace* (< űgr.) s. n. (Rar) 1. Cochilie, găoace; sfărâmtură, ciob etc.; *p. ext.* grămadă de scoici, de cioburi etc.
2. Scoică, stridie. 3. Scoică sau ciob de lut pe care fiecare cetățean din vechea Atenă scria numele celui socotit periculos, ca să fie îndepărtat temporar din Atica. [Var.: *ostracă* s. f.].
- ostracă** s. f. v. *ostrac*.
- ostracism** (< fr.) s. n. Instanță extraordinară în cadrul căreia cetățenii vechii Atene notau exilarea temporară a persoanelor considerate primejdioase pentru libertatea și securitatea publică.
- ostrogót**, -ă, *ostrogoți*, -te (< fr., lat.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din triburile germanice medievale ale goților de est; (la m. pl.) populație formată din aceste persoane. 2. adj. Care aparține ostrogoților, privitor la ostrogoți; ostrogotic.
- ostrogótic**, -ă, *ostrogotici*, -ce (< it.) adj. Care aparține ostrogoților, privitor la ostrogoți; ostrogot (2).
- ostróv**, *ostroave* (< sl.) s. n. 1. (Pop.) Insulă (în mare). 2. Oraș, loc, ținut (situat în apropierea mării sau a unui fluviu).
- oșteán**, *oșteni* (*oaste* + suf. *-ean*) s. m. (Pop.) Militar, ostaș, soldat. ✧ *Oșteni de țară* = soldați băștinași care formau oastea țării.
- oștenesc**, -ească, *oștenești* (*oștean* + suf. *-esc*) adj. Ostășesc, milităresc. [Var.: *oștinesc*, -ească adj.].

- oștenește** (*oștean* + suf. *-ește*)
adv. Ostășește, militărește.
- oștenie** (*oștean* + suf. *-ie*) s. f.
1. Slujbă de oștean; știință, artă militară; militărie. 2. Campanie militară, război.
- oștesc**, **-ească**, *oștești* (*oaste* + suf. *-esc*) adj. De oaste, oștensc, militar.
- oști**, *oștesc* (< *oaste*) vb. IV. 1. Intrans. A face serviciul militar, a fi soldat, a sluji în oaste. 2. Refl. și intrans. A (se) lupta, a se război, a purta război, a se bate în război.
- oștime** (*oaste* + suf. *-ime*) s. f. Armată, oaste, oștire. ♦ Fig. Mulțime, ceată, gloată.
- oștinesc**, **-ească** adj. v. **oștenesc**.
- oștire**, *oștiri* (< *oști*) s. f. Acțiunea de a (se) oști; expediție militară, campanie, război.
- oștitor**, **-oăre**, *oștitori*, *-oare* (*oști* + suf. *-tor*) adj., s. m. 1. adj. Care (se) oștește; luptător. 2. s. m. Oștean, soldat.
- ot** (slavonism) prep. De la, din; de.
- otác**, *otace* (< tc.) s. n. Cort servind ca adăpost (provizoriu) soldaților în tabără sau, mai ales, unei căpetenii militare; *p. ext.* tabără (de corturi).
- otáj**, *otaje* (< fr.) s. n. Persoană sau lucru dat cu zălog pentru a garanta îndeplinirea unor obligații; ostatic, chezaș; amanet. [Var.: *otágiu* s. n.].
- otágiu** s. n. v. **otaj**.
- otăștină**, *otăștine* s. f. (Reg.)
- Dijmă în natură (mai rar în bani) plătită proprietarului unei vii luate în arendă. [Pl. și: *otăștini*].
- otcârmui** vb. IV v. **ocârmui**.
- otcúp**, *otcupuri* (< rus.) s. n. Bun sau venit al statului, dat în arendă. ♦ Antrepriză.
- otcúpcic**, *otcupcici* (< rus.) s. m. Persoană care luă în arendă un bun, un venit al statului; arendaș, antreprenor; ocupciu.
- otcupciu**, *otcupcii* (*otcup* + suf. *-ciu*) s. m. Otcupcic.
- oteși**, *oteșesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) potoli; a (se) liniști; a (se) alina; a (se) mângâia.
- otét**, *oteți* (< sl.) s. m. Părinte al bisericii (participant la conciliul de la Niceea).
- otgón** s. m. v. **odgon**.
- otnoșenie**, *otnoșenii* (< rus.) s. f. Raport, comunicat, adresă oficială.
- otomán**, **-ă**, *otomani*, *-e* (< lat., fr., it., germ.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Turc. 2. adj. Turcesc, otomanesc.
- otománă**, *otomane* (< fr., germ.) s. f. 1. Canapea, sofa. 2. Un fel de stofă groasă.
- otomanicésc**, **-ească**, *otomanești* (*otoman* + suf. *-icesc*) adj. Otoman (2).
- otpúst** s. n. 1. (Pop.; în ritul ortodox) Formulă sacramentală de binecuvântare, rostită de preot la sfârșitul slujbei; *p. ext.* sfârșitul slujbei religioase.

2. ✧ Expr. *A da* (cuiva) *otpus-tul* = a ucide, a omorî (pe cineva). *A-și da otpustul* = a muri.
- otróc, otroci** (< sl.) s. m. (În textele religioase) Mucenic, martir.
- oturác¹, oturaci** (< tc.) s. m. Soldat veteran (turc).
- oturác², oturace** (< tc.) s. n. Popas, oprire.
- otuzbir** (< tc.) s. n. 1. Joc de cărți în care cel care totalizează treizeci și unu de puncte câștigă partida. 2. (În expr.) *Cu otuzbirul* = cu forța, forțat.
- oțărător, -oăre, oțărători, -oare** (*oțări* + suf. *-tor*) adj. Înfrător, îngrozitor, teribil.
- oțărime** (*oțări* + suf. *-ime*) s. f. Supărare mare; amărăciune; oțărare.
- oțél, oțele** (< sl.) s. n. (La pl.) Mecanism de declanșare la puștile și pistoalele de tip vechi, alcătuit din cocoș, cremene și amnar. ♦ *P. ext.* Armă.
- oțetár, oțetari** (*oțet* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care fabrica sau vindea oțet.
- oțetărie, oțetării** (*oțet* + suf. *-ărie*) s. f. Instalație (rudimentară) de fabricat oțet; local în care se vindea oțet.
- ovili** vb. IV v. **ofili**.
- ovréi, ovrei** (< ngr.) s. m. (Reg.) Evreu. ♦ *P. restr.* Comerciant evreu. [Var.: *ovréu* s. m.].
- ovréică, ovreice** (*ovrei* + suf. *-că*) s. f. (Reg.) Evreică. ♦ *P. restr.* Comerciantă evreică.
- ovreiésc, -iăscă, ovreiești** (*ovrei* + suf. *-esc*) adj. (Reg.) Evreiesc. [Pr.: *-vre-iesc*].
- ovreiéște** (*ovrei* + suf. *-ește*) adv. (Reg.) În felul evreilor, ca evreii; evreiește. ♦ În limba ebraică; evreiește. [Pr.: *-vre-ies-*].
- ovréu** s. m. v. **ovrei**.
- oxidá, oxidez** (< fr.) vb. I. Tranz. și refl. (Despre sânge) A (se) încălca cu oxigen prin combinarea acestuia cu hemoglobina redusă din globulele roșii; a (se) oxigena.

paceá, pacele (tc.) s. f. 1. Partea de la genunchi în jos a piciorului la animalele cu blană; *p. ext.* blană prelucrată, de calitate a doua, de pe picioarele unor astfel de animale; garnitură, căptușeală confecționată din asemenea blană. 2. (Mai ales în Dobr.; de obicei la pl.) Mâncare asemănătoare cu piftia, preparată din picioare de vițel sau miel, mai rar din burtă de vacă, pasăre etc., cu adaos de ouă și oțet sau usturoi.

paceagerie, paceagerii (*paceagiu* + suf. *-erie*) s. f. 1. Ocupația, îndeletnicirea paceagiului. 2. (Cu sens colectiv) Diferite feluri de pacele (2).

paceagiu, paceagii (< tc.) s. m. Persoană care prepara și vindea pacele.

pacient, -ă, pacienți, -te (< lat., fr., germ., it.) s. m. și f. Persoană supusă unui supliciu; victimă; martir.

paciență, paciențe (< lat., fr., it.) s. f. Răbdare, calm; îngăduință. [Pr.: *-ci-en-*].

pacific, -ă, pacifici, -ce (< lat., fr., it.) adj. 1. Pașnic. ♦ *P. ext.* Căre exprimă liniște (sufletească), bunătate, blândete;

de om pașnic, calm, blajin.

2. (În sintagma) *Locomotivă pacific* (și substantivat, n.) = locomotivă cu viteză mare, folosită la trenurile de călători.

3. Care tinde spre un acord, spre o împăcare prin soluționarea pe cale pașnică a conflictelor.

pacinați (< lat.) s. m. pl. Pece-negi.

padí (< rus.) interj. (Mold.; de obicei repetat) Cuvânt cu care se îndemneau la mers caii înhâmați la căruță.

padișáh, padișahi (< tc., fr.) s. m. Titlu purtat (în trecut) de monarh în unele țări din Orientul Apropiat și Mijlociu; persoană purtând acest titlu.

paftá, paftale (< tc.) s. f. (Mai ales la pl.) Încheietoare ornamentală la haine, la cingători etc., executată din metal sau din alte materiale, de obicei decorată artistic, uneori bătută cu pietre prețioase; *p. ext.* cingătoare alcătuită de obicei din plăci de metal legate între ele cu lăntișoare sau fixate între ele cu ținte.

pag s. m. v. **paj.**

paginatúră (*pagina* + suf. *-tură*) s. f. (Rar) Paginație.

pahárníc, paharnici (*paħar* + suf. *-nic*) s. m. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat boierului care avea grijă de băutura domnului, iar la ospețe sau în împrejurări deosebite îl servea chiar pe domn, gustând băutura înaintea acestuia pentru a se convinge că nu este otrăvită; boier care avea acest titlu. ♦ *Vel paharnic* sau *mare paharnic* = dregător de curte cu atribuții speciale la ospețele domnești și care avea și sarcina de a administra viile și pivnițele domnești; mai-marele peste paharnici. ♦ Titlu dat boierului care strângea, de obicei la oraș, dările de pe vinul vândut; persoană care avea acest titlu.

pahonț, pahonți (cf. rus.) s. m. Soldat (cărăuș) din armata țaristă.

paľá, paiele (< tc.) s. f. 1. Demnitate, funcție înaltă în Imperiul Otoman. 2. Titlu onorific dat, în ierarhia boierească din Țările Române, boierilor care nu aveau slujbă de stat; persoană care avea acest titlu.

paic, paici (< tc.) s. m. Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor Țărilor Române; *p. gener.* soldat din garda unui suveran; *p. ext.* sol, curier.

paidós (< tc.) subst. Repaus (după lucru); siestă. ♦ (Cu valoare de interjecție) Exclamație care reprezintă un semnal de

încetare a lucrului. [Acc. și: *páidos*].

pair, pairi (< fr.) s. m. Titlu purtat de marii vasali ai regelui în Franța și în Anglia, în epoca feudală, mai târziu (1814–1848), de membrii uneia dintre cele două camere legislative din Franța; persoană având acest titlu. [Pr.: *per* și (rar) *pa-ir*].

paj, paji (< fr., germ.) s. m. (În Europa apuseană, în evul mediu) Tânăr nobil care se afla în serviciul unui senior, al unui rege, al unui principe etc., pentru a învăța meșteșugul armelor și pentru a se deprinde cu manierele de la curte; *p. ext.* copil de casă. [Var.: *pag* s. m.].

pájeră s. f. Pajură.

pájoră s. f. Pajură.

paladín, paladini (< fr.) s. m. Nobil slujitor la palatul unor regi din apusul Europei; *p. ext.* cavaler rătăcitor din evul mediu, în continuă căutare de aventuri eroice.

palafită, palafite (< fr.) s. f. Locuință lacustră (din epoca neolitică), construită pe piloni sau pe un podium susținut de pari.

paláncă, palanci (< tc., pol., magh.) s. f. Palisadă.

paláșcă, palăști (< tc., ngr.) s. f. (Reg.) 1. Cartușieră. 2. *P. ext.* Tașcă, geantă care se poartă la sold.

palatín, -ă, palatini, -e (< lat., it., fr.) s. m., adj. 1. s. m. Titlu

- dat, în orânduirea feudală, unui mare demnitar care îndeplinea anumite funcții la curte sau la palatul unui mare senior; principe posesor al unui palatinat (2); guvernator al unei provincii în Germania sau în Polonia; vice-rege în Ungaria; persoană care avea unul dintre aceste titluri.
- 2.** adj. Care aparține unui palatin (1), privitor la un palatin; care ține de un palatinat (2).
- palatinat, palatinaturi** (< fr.) s. n.
1. Demnitatea, funcția de palatin (1). **2.** Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin (1).
- pălă¹, pale** (< tc.) s. f. Paloș.
- pălă², pale** s. f. (Reg.; mai ales la pl.) Capriciu, toană.
- pălă³, pale** (< lat.) s. f. Veșmânt constând dintr-o bucată de pânză dreptunghiulară pe care o puneau, peste rochie, femeile romane.
- palér** (< sb.) subst. Praf de pușcă.
- paléstră, palestire** (< lat.) s. f.
1. (la vechii greci și la romani) Școală în care tinerii erau pregătiți în domeniul educației fizice, al luptelor etc.; *p. gener. școală*. **2.** (La vechii greci și la romani) Loc special amenajat pentru exerciții corporale (de gimnastică, de luptă etc.).
 ♦ *P. ext.* Exerciții corporale.
- 3.** Armă de luptă asemănătoare cu arbaleta.
- palicár, palicari** (< ngr.) s. m. Voluntar grec în războiul pentru independență al Greciei din 1821.
- palie, palii** (< ngr.) s. f. Carte care conține Vechiul Testament. [Acc. și: *pálie*].
- palimpsest, palimpseste** (< fr.) s. n. Pergament de pe care s-a șters sau s-a ras scrierea inițială, pentru a putea fi utilizat din nou, și pe care de obicei se mai pot citi urmele vechiului text.
- palisádă, palisade** (< fr.) s. f. Element de fortificație, folosit în amenajările defensive mai vechi, alcătuit din pari groși și lungi, bătuți în pământ, legați între ei cu scânduri, frângii etc. și având între spații împletituri de nuiele, uneori și umplutură de pământ bătut.
- páliu** (< lat.) s. n. (sg.) **1.** Mantie regească. **2.** Mantie purtată de vechii greci și adoptată de romani. [Pr.: *li-u.* – Var.: *pálium* s. n.].
- pálium** s. n. v. **paliu**.
- palm, palmi** (< fr., germ.) s. m. Palmier.
- palmác, palmace, s. n., palmaci,** s. m. (< tc., după *palmă*) Veche unitate de măsură pentru lungime, folosită mai ales în Moldova, egală cu 3,484 cm și echivalând aproximativ cu a opta parte dintr-o palmă¹.
- palmă¹, palme** (moșt. din lat.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu aproximativ 25–28 cm, corespunzând distanței dintre extremitatea degetului celui mare și a celui mic, bine întinse în lături.

- ◇ *Palmă ingenunchetă* sau *domnească* = veche unitate de măsură pentru lungime, mai mare cu aproximativ 3 cm decât palma curentă.
- pălmă**², *palme* (< fr.) s. f. Ramură de palmier (considerată ca semn al biruinței).
- páloș**, *palose* (< magh.) s. n. Sabie lată cu două tășuri, uneori încovoiată la vârf, folosită în trecut; spată; pală¹.
- palpít**, *palpite* (< it.) s. n. Palpitație.
- palústru**, *-ă, palustri, -e* (< fr.) adj. De baltă, din regiunea sau de pe malurile bălților.
- pambríu**, *pambriuri* s. n. Stofă de lână merinos.
- pámente**, *pamenti* (< sl.) Amintire, memorie. ◇ *P. ext.* Pomenire, ceremonie religioasă pentru un mort.
- pan**, *pani* (☞ pol.) s. m. Denumire dată (în evul mediu) nobililor polonezi; persoană care purta acest titlu. ◇ *P. anal.* (Mai ales în Mold.). Titlu dat marilor boieri români; boier care purta acest titlu.
- panacée** s. f. v. **panaceu**.
- pánacéu**, *panacee* (< lat., fr.) s. n. (În practica alchimistilor și în medicina veche) Leac despre care se credea că avea puterea să vindece orice boală. [Var.: *panacée* s. f.].
- panahídă**, *panahide* (< sl.) s. f. (Pop.) Serviciu religios care se face după moartea cuiva, paras-
- tas pentru pomenirea celui răposat. ◇ Parte a prohodului care se cântă la scoaterea mortului din casă.
- panatenée** (< fr.) s. f. pl. Cea mai importantă festivitate religioasă și politică din Atena antică, celebrată, anual sau la patru ani o dată, în cinstea zeiței Atena, cu care prilej aveau loc întreceri la alergări, la lupte, aruncarea cu discul, curse de care, concursuri de poezie, de muzică etc.
- pandúr**, *panduri* (< sb., magh.) s. m. 1. Soldat care făcea parte dintr-unul din corpurile armatei habsburgice din sec. XVIII. 2. Soldat care făcea parte din oastea pământeană neregulată a Țării Românești de la începutul sec. XIX. ◇ *Spec.* Soldat din armata lui Tudor Vladimirescu. 3. (Pop.) Haiduc. 4. Agent de poliție sau jandarm.
- pandurésc**, *-ească, pandurești* (*pandur* + suf. *-esc*) adj. Care aparține pandurilor (1), privitor la panduri; de panduri.
- panduríme** (*pandur* + suf. *-ime*) s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de panduri (1); (în special) ostașii din armata lui Tudor Vladimirescu.
- panevghenie** (< ngr.) s. f. (Urmat de un adj. pos.) Termen reverențios cu care se adresa cineva unui boier.
- panganét**, *panganeturi* (< magh.) s. n. (Mai ales în Transilv.) Baionetă.

panglicár, panglicari (*panglică* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care fabrica sau vindea panglici; țesător de panglici.

pánic, -ă (< ngr., fr.) adj. (Despre spaimă, frică etc.) Care se produce brusc, intens (și de obicei fără motiv), care tulbură brusc și violent pe cineva.

panrománism (*pan-* + *románism*) s. n. (Rar) Concepție politică care preconiza unirea tuturor românilor într-un singur stat.

pansión s. n. v. **pension.**

pantahúzá, pantahuze (< ngr.) s. f. Listă de subscripție (de obicei în formă de registru), cu care se strângeau în trecut fonduri pentru construirea sau repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere etc.; cutie închisă și sigilată în care se strângeau astfel de fonduri.

pantéon, panteonuri (< fr.) s. n. (În antichitatea greco-romană) Templu consacrat tuturor zeilor din religia respectivă; *p. ext.* totalitatea divinităților unei antologii sau ale unei religii politeiste. [Pr.: *-te-on*].

panțár s. m. v. **panțir.**

panțir, panțiri (< pol., rus., germ., sb.) s. m. 1. (Rar) Cuirasă, platoșă. 2. Mercenar dintr-un corp de oaste (călare) din trecut, însărcinat mai ales cu paza granițelor, cu transmiterea știrilor și cu aducerea la îndeplinire a unor porunci, hotărâri etc. ale autorităților;

p. gener. (pop.) ostaș. [Var.: *panțár* s. m.].

paós (moșt. din lat.) s. n. 1. (Reg.) Repaus, odihnă; liniște, calm. 2. (În practicile religiei creștine) (Pop.) Pomană (la înmormântări, la parastase etc.) care constă din a împărți colaci, mâncare și, mai ales, băuturi sau apă; (*concr.*) ceea ce se dă de pomană cu acest prilej. ♦ (Rar) Jertfă (constând din vin) adusă, în antichitate, morților sau zeilor. [Var.: *paús* s. n.].

papism (< fr.) s. n. Catholicism; supunere, aderare la autoritatea papei.

papíst, -ă, papíști, -ste (< fr.) s. m. și f. adj. Catholic.

papistás, -ă, papistaș, -e (< magh.) (Mai ales în Transilv.; adesea depr.) s. m. și f., adj. Catholic.

papistășesc, -ească, papistășești (*papistaș* + suf. *-esc*) adj. (Reg. mai ales în Transilv.), adesea depr.). Catholic. [Var.: *păpistășesc, -ească* adj.].

papistăși, papistășesc vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) catoliciza.

papistășie s. f. (Reg., adesea depr.) Papalitate; catolicism. [Var.: *păpistășie* s. f.].

papúc s. m. v. **papucă.**

papucár, papucari (*papuc* + suf. *-ar*) s. m. Mai ales în Transilv. și Ban.) Meseriaș care confecționa (și vindea) papuci; *p. gener.* cizmar [Var.: *păpucar* s. m.].

- papúcă** (< cf. ngr.) s. m. Bunic. [Var.: *papúc* s. m.]
- papugiu, papugii** (< tc.) s. m. (Reg.) Cizmar.
- pará, parale** (< tc.) s. f. 1. Veche monedă turcească de argint, de valoare mică, care a circulat și în Țările Române (și a cărei valoare era egală cu a patruzecea parte dintr-un leu vechi sau cu a suta parte dintr-un leu nou); unitate divizionară monetară românească egală cu a suta parte dintr-un leu vechi. 2. Ban de metal, monedă.
- parabáză, parabaze** (< fr., germ.) s. f. Parte a comediei vechi grecești situată, de obicei, la începutul piesei, alcătuită dintr-un grup de cântece sau de pasaje recitate și în care, prin gura corifeului, autorul își expunea propriile păreri în legătură cu faptele înfățișate.
- parachinisi, parachinisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. A îndemna, a stimula.
- paradigmă, paradigme** (< lat., ngr.) s. f. Exemplu; model; pildă; învățătură.
- paradosi, paradosesc** (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) preda inamicului. 2. Tranz. A preda, a înmâna; a da. 3. Tranz. A preda o materie de învățământ, cunoștințe etc.; a învăța ceva pe cineva.
- paradosire, paradosiri** (< *paradosi*) s. f. 1. Predare (la inamic). 2. Predare, înmânare (a unui bun, a unui obiect). 3. Predare (de cunoștințe).
- parágrafie, paragrafii** (< ngr.) s. f. (Jur.) Prescripție.
- paranímfă, paranimfe** (< lat., ngr.) Fată care însoțește mireasa la cununie și care are anumite atribuții la nuntă; domnișoară de onoare. ♦ Fig. Însoțitoare.
- parantéz, parantezuri** s. n. Paranteză.
- parapánghelos** interj. (Mold.) Exclamație care marchează sfârșitul unei situații, al unei acțiuni, concluzia unei afirmații; (fam.) amin! adio!
- parápon** (< ngr.) s. n. Supărare; tristețe; necaz, ciudă. [Acc. și: *parapón*].
- paraponiseálă, paraponiseli** (*paraponisi* + suf. *-eală*) s. f. Supărare, nemulțumire; necaz, ciudă.
- paraponisi, paraponisesc** (< ngr.) vb. IV. Refl. 1. A se plânge (de cineva), a-și exprima nemulțumirea (față de cineva). 2. A se supăra. ♦ Intrans. A dușmăni, a-i purta pică cuiva.
- paraponisire, paraponisiri** (< *paraponisi*) s. f. Acțiunea de a se *paraponisi* și rezultatul ei.
- paraponisit, -ă, paraponisiți, -te** (< *paraponisi*) adj. Supărat, necăjit, nemulțumit; amărât.
- parasól, parasoluri** (< germ., fr.) s. n. 1. (Reg.) Umbrelă (de soare). 2. Aripă de avion monoplan așezată deasupra fuzelajului.

- parastisi**, *parastisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. 1. A comunica, a transmite; a expune, a explica, a prezenta. 2. A reprezenta, a juca o piesă de teatru; a interpreta un personaj, un rol într-o piesă de teatru. [Var.: *parastui* vb. IV].
- parastui** vb. IV v. **parastisi**.
- paratáxis** (< ngr.) subst. Pompă, ceremonie (deosebită); alai.
- paratirisi**, *paratirisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A băga de seamă, a fi atent, a observa.
- paratonér**, *paratonere* (< fr.) s. n. Patrășnet.
- paravalisi**, *paravalisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A confrunta, a compara texte, registre, socoteli, acte etc. pentru a stabili conformitatea dintre ele.
- paravlepsí**, *paravlepsesc* vb. IV. Tranz. 1. A trece cu vederea, a nu lua în seamă, a nu ține socoteală (de ceva). 2. A rezolva, a soluționa o problemă, o afacere etc.
- paráxân**, -ă adj., s. n. v. **paraxin**.
- paráxin**, -ă, *paraxini*, -e (< ngr.) adj., s. n. 1. adj. Ciudat, curios, bizar. ✧ Expr. *A-i veni (cuiva) paraxin* = a nu-i conveni, a fi șocat de ceva. 2. s. n. Capriciu, toană. [Var.: *paráxân*, -ă, adj., s. n.].
- parazít**, -ă, *paraziți*, -te s. m. și f. (În Roma antică) Persoană care era invitată la masa unui bogătaş, pentru a-l amuza.
- párcă**, *parce* (< lat., fr.) s. f. (În mitologia romană; mai ales la pl.) Fiecare dintre cele trei zeițe ale destinului oamenilor, reprezentate sub înfățișarea unor femei bătrâne, dintre care una torcea, alta depăna, iar a treia tăia firul vieții oamenilor.
- pardón** (< germ., fr.) s. n. Absolvire, scutire (de o pedeapsă sau de o obligație); iertare; scuză.
- ardoná**, *ardonez* (< fr.) vb. I. A absolvi, a scuti (de o pedeapsă sau de o obligație); a grația; a ierta; a scuza.
- ardonábil**, -ă, *ardonabili*, -e (< fr.) adj. Scuzabil.
- párdos**, *pardoși* (< sl., ngr.) s. m. Panteră (*Felix pardus*).
- paremie** s. f. v. **parimie**.
- parentálíi** (< lat., fr.) s. f. pl. Sărbătoarea anuală la romani, pentru pomenirea morților.
- parétesis** (< ngr.) s. n. Demisie (mai ales dintr-o înaltă funcție bisericească).
- parigoríe**, *parigorii* (< ngr.) s. f. (Reg.) 1. Mângâiere, consolare. ✧ Loc. adv. *În* (sau *de-o*) *parigorie* = ca să facă pe voia cuiva, de hatărul cuiva; *p. ext.* de formă, într-o doară. 2. Prostie, aiureală, zăpăceală.
- parigorísí**, *parigorisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A consola, a mângâia; a desfăta, a distra.
- parimiár**, *parimie* (*parimie* + suf. -ar) s. n. Carte bisericească în care se cuprind (fragmente din) proverbele lui Solomon; parimie (2). [Pr.: -mi-ar].

- parimie**, *parimii* (< ngr.) s. f.
 1. Proverb, zicătoare; maximă, sentință; pildă, învățătură.
 2. Parimiar. [Var.: *paremie* s. f.]
- parisîe**, *parisii* (< ngr.) s. f.
 1. Prezență; participare. 2. Paradă; alai; pompă; fast.
- parlamentăr**, *parlamentari* (< fr.) s. m. Persoană delegată pentru a duce tratative (de armistițiu, de pace etc.) cu inamicul.
- parmác**, *parmaci* (< tc.) s. m.
 1. Grilaj; balustradă. 2. Par sau ștâlp (de susținere) folosit la diverse construcții deschise (prisper, pridvoare, garduri etc.)
- parmazán** s. n. Parmezan.
- parohián**, *-ă, parohieni*, *-e* (< lat., germ.) s. m. și f. (Reg.) Eno-riaș.
- parólă**, *parole* (< fr., it., germ.) s. f. 1. Promisiune, legământ, angajament; cuvânt de onoare. 2. Cuvânt, vorbă; afirmație, spusă. 3. Numele unui dans; melodie după care se execută acest dans.
- parpalác**, *parpalaci* s. m. 1. Vânăzător ambulant (grec) de covrigi și de plăcinte; *p. ext.* negustor de mărunțișuri. ♦ Epitet depreciativ dat grecilor.
- parșív**, *-ă, parșivi*, *-e* (< ngr.) (Foarte) murdar; scârbos; neîn-grijit.
- participáție**, *participații* (< fr.) s. f. Participare.
- particulárníc**, *-ă, particularnici*, *-ce* (*particular* + suf. *-nic*) adj., s. m. Particular.
- partidă**, *partide* (< ngr., it., fr.) s. f. Partid; grupare, tabără.
- parți** (< fr.) s. m. pl. Populație scitică stabilită în vestul Asiei unde a întemeiat un regat puternic în sec. III î. H.
- pas¹**, (1) *pași*, s. m., (2) *pasuri*, s. n. (moșt. din lat.) 1. s. m. Veche unitate de măsură pentru lungime folosită pentru terenuri, distanțe etc., care a variat între patru și șase palme (3), reprezentând distanța dintre cele două picioare depărtate în cursul mersului obișnuit al unui om; *p. ext.* distanță reprezentată de această unitate de măsură. 2. s. m. (Reg.) Unealtă de lemn în formă de compas, folosită în dulgherie, rotărie, dogărie etc.
- pas²**, *pasuri* s. n. (germ., fr.) Pașaport.
- pasacálie**, *pasacalii* (< it.) s. f. Vechi dans spaniol și italian, cu o mișcare lentă și gravă, executat pe o temă muzicală cu repetate variațiuni; melodie după care se execută acest dans.
- pásere** s. f. Pasăre.
- pasívíst**, *pasiviști* (*pasiv* + suf. *-íst*) s. m. (În opoziție cu *activist*) Nume dat în sec. XIX, în Transilvania, fiecăruia dintre membrii Partidului Național Român.
- pasmánt**, *pasmanturi* (< fr.) s. n. (Mai ales în Transilv.) Ceapraz, firet (pentru împodobit haine, draperii etc.).

paștét, paștete (< germ., it.) s. n.
Pateu. [Var.: *paștét* s. n.]

pastramagiú, pastramagii (*pastramă* + suf. *-agiu*) s. m. Persoană care făcea sau vindea pastramă.

pașá s. f. v. **pașă.**

pașalác, pașalácuri (< tc.) s. n.

1. Provincie a Imperiului Otoman guvernată de un pașá (1); *p. ext.* provincie sau țară care era subjugată de turci și condusă de un pașá (1); (rar) pășie (2).

2. Reședință a unui pașá (1); reședință de pașalác (1). 3. Demnitatea, titlul, funcția de pașá; (rar) pășie (1).

pășá, pași (< tc.) s. m, s. f. invar.

1. s. m. Titlu conferit, în Imperiul Otoman, vizirilor și beilerberilor, iar, din sec. XIX, și altor înalți funcționari cívili sau militari (miniștri, guvernatori de orașe sau de provincii turcești și supuse turcilor, generali), care aveau ca semn al demnității lor două sau trei tuiuri; însărcinare exercitată de acești demnitari; *p. ext.* persoană care avea acest titlu; *p. gener.* conducător de stat sau de armată.

2. s. f. invar. (În forma *pașá*; adăugat după numele propriu) Titlu onorific conferit ca semn al unei înalte demnități militare sau civile. [Var.: *pașá* s. f.]

pașoptísm (*pașopt* (= patruzeci și opt) + suf. *-ism*) s. n. (Rar) Ideologia participanților la Revoluția de la 1848 din Țările Române.

pașoptíst, -ă, pașoptiști, -ste (*pașopt* (= patruzeci și opt) + suf. *-ist*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f., adj. (Persoană) care aparține generației participanților la Revoluția de la 1848 din Țările Române; (persoană) care a susținut pașoptismul, care a luptat pentru el. 2. adj. Care aparține pașoptismului sau pașoptiștilor (1), privitor la pașoptism sau la pașoptiști, caracteristic pașoptismului sau pașoptiștilor.

paștét s. n. v. **pastet.**

pașúș, pașúșuri (< magh.) s. n. (Reg.) Pașaport. ♦ Ordin (scris).

pataramă, patarame (cf. *pătărănie*) s. f. (Reg.) Pățanie, întâmplare (neplăcută). ♦ Expr. *A ști patarama cuiva* = a cunoaște slăbiciunile sau defectele cuiva, a ști cât prețuiește cineva. *A da* (sau *a cădea, a ajunge, a gusta*) *patarama cuiva* = a o păți la fel cu altcineva.

patășcă, pataște (< rus.) s. f. Veche monedă (austriacă) de argint, care a circulat și în Țările Române; pitac.

pátemă s. f. v. **patimă.**

patént s. n. v. **patentă.**

patentá, patentez (< fr., germ.) vb. I. Tranz. 1. A acorda cuiva o patentă (1). 2. A breveta o invenție. 3. A supune pe cineva la plata unei patente (2).

patentár, patentari (*patentă* + suf. *-ar*) s. m., adj. (Persoană) care plătea patentă (3); (persoană) cu patentă.

patentát, -ă, *patentați, -te* (< *pa-tenta*) adj. **1.** (Despre invenții). Brevetat. **2.** (Despre oameni) Care plătește patentă (3).

paténtă, *patente* (< fr., germ.) s. f. **1.** Act, lege, dispoziție care emana de la o autoritate (supremă) și care conferea o funcție, un grad, stăbăle un drept sau un privilegiu; *p. ext.* certificat, dovadă. **2.** Drept de a profesia, de a exercita (pe cont propriu) a meserie; impozit anual plătit de negustori, meseriași, liber profesioniști etc. pentru acest drept; *p. ext.* dovadă prin care se configura plata acestui impozit. [Var.: *patént* s. n.].

páter, *pateri* (< lat.) s.m. Călugăr sau preot catolic.

patéră, *patere* (< fr., lat.) s. f. Cupă largă și puțin adâncă folosită de antici în timpul sacrificiilor, la libațiuni etc.

pateriță, *paterițe* (< ngr.) s. f. Toiag, cârjă episcopală.

pátimă, *patimi* (< ngr.) s. f. **1.** Nenorocire; necaz. **2.** (Pop.) Suferință fizică, caznă, chin. **3.** Boală [Var.: *pátemă* s. f.].

patinór, -oäre s. m. și f. Patinator.

patriarhie, *patriarhii* (< sl., ngr.) s. f. Demnitatea, funcția de patriarh. ♦ Timpul cât păstorea un patriarh.

patriarșesc, -ească, *patriarșești* (*patriarh* + suf. *-esc*) adj. Patriarhal.

patricián, -ă, *patricieni, -e* (< fr.) subst. **1.** s. m. și f. (În antichitatea română) Persoană care aparținea, prin naștere, aristocrației gentilice și care se bucura de toate drepturile și privilegiile; patriciu (1). **2.** s. m. și f. *P. gener.* Nobil aristocrat.

♦ (Adjectival) Care aparține patricienilor, privitor la patricieni, de patricieni. **3.** s. m. Cárnat preparat din tocătură de vită care se consumă fript la grătar. [Pr.: *-ci-an*].

patriciát (< fr., lat.) s. n. **1.** Calitatea de patriciu (1). **2.** Demnitatea, calitatea de patrician (1). **3.** Instituția patricienilor (2); totalitatea patricienilor. [Pr.: *-ci-at*].

patriciu, *patricii* (< lat.) s. m. **1.** Titlu nobiliar, instituit în Imperiul Roman de către Constantin cel Mare, păstrat și în Imperiul Bizantin; persoană care avea acest titlu. **2.** Patrician (1). **3.** Nobil aristocrat.

patriót, -ă, *patrioți, -te* (< ngr., fr., germ.) s.m. și f. Compatriot. ♦ Persoană originară din locul despre care se vorbește; localnic. [Pr.: *-tri-ot*].

patrón, *patroni* (< lat., germ., fr.) s. m. Patrician roman considerat în raport cu libertii și cu clienții săi.

patronágiu, s. n. Patronaj.
patrulerál, -ă, *patruleráli, -e* (< lat., fr., după *patru*) adj. (Despre obiecte, construcții etc.) În formă de patrulater.

- păucă, pauce** (< germ.) s. f. (Reg.) Instrument muzical de percuție; timpan.
- păucenie** s. f. v. **poucenie**.
- paús** s. n. v. **paos**.
- pavână, pavane** (< fr.) s. f. Vechi dans de origine spaniolă sau italiană, cu ritm și mișcări lente și cu caracter solemn; melodie după care se executa acest dans.
- pavăză, paveze** (< pol.) s. f. 1. Armă defensivă de diverse forme (dreptunghiulară, rotundă, ovală) sau mărimi, confecționată din metal, lemn, piele etc. și folosită în antichitate și în evul mediu; scut. 2. Stemă, blazon.
- paveá, pavele** (< fr.) s. f. (Mai ales la sg.) Pavaj. ♦ (Rare) Impozit, taxă pe care o plătea un proprietar pentru construirea sau întreținerea pavajului.
- pavecérniță, pavecernițe** (< slavon.) s. f. Slujbă religioasă scurtă care se face seara (la mănăstiri) după vecernie.
- pavelá, pavelez** (< sl.) vb. I. Tranz. (Rare) A pava.
- paveluí, paveluiesc** (*pavea* + suf. *-uí*) vb. IV. Tranz. A pava.
- pavlichían, -ă, pavlichieni, -e** s. m. și f. Participant la mișcarea socială antifeudală din sec. VI-IX din Imperiul Bizantin, care, sub haina religioasă, susținea că adepții ei sunt urmași fideli ai apostolului Pavel și preconiza suprimarea ierarhiei bisericești, simplificarea cultului, abolirea cultului icoanelor etc.
- pazár** s. n. Bazar.
- pazarghideán, -ă, pazarghideni, -e** (< tc.) s. m. și f. (Rare la f.) Persoană care se ocupa cu achizițiile de mărfuri, cu aprovizionarea cu alimente într-o gospodărie, care făcea cumpărături (pentru alții) sau servea ca intermediar într-o tranzacție; om de afaceri; samsar, misit.
- pazarlâc, pazarlâcuri** (< tc.) s. n. Afacere comercială; negustorie, trafic.
- pazârnic, pazarnici** (*pazar* („bazar”) + suf. *-nic*) s. m. Gardian, polițai (însărcinat cu paza unei piețe, a unui târg).
- páznic, paznici** (*pază* + suf. *-nic*) s. m. Membru în consiliul comunal însărcinat cu strângerea impozitelor.
- pazvangiu, pazvangii** (*Pazvant* (n. pr.) + suf. *-giu*) s. m. Ostaș din trupele lui Pazvan-Oglu, care au făcut dese incursiuni de pradă în Țara Românească la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX; *pazvantlâu, pazvant, pazvantoglu; p. ext.* tâlhar, hoț, jefuitor.
- pazvánt, pazvanți** (< n. pr.) s. m. Pazvangiu.
- pazvantlâu, pazvantlâi** (*Pazvant* (n. pr.) + suf. *-lâu*) s. m. Pazvangiu. [Var.: *pazvantlíu* s. m.].
- pazvantlíu** s. m. v. **pasvantlâu**.
- pazvantóglu, pazvantogli** (< n. pr.) s. m. Pazvangiu.
- păcát, păcate** (moșt. din lat.) s. n.

- (Pop.) Canon, pedecapsă, osândă primită pentru ispășirea unei vini.
- păciui**, *păciuiesc* (*pace* + suf. *-ui*) vb. IV. Intrans. și refl. (Reg.) A ajunge la înțelegere, la pace, a curma conflictul cu cineva.
- păcurăr**¹, *păcurari* (moșt. din lat.) s.m. (Reg.) Cioban, păstor.
- păcurar**², *păcurari* (*păcură* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) 1. Muncitor care se ocupa cu extragerea păcurii din pământ. 2. Negustor (ambulant) care vindea (prin sate) păcură și petrol lampant; găzar.
- păcurăresc**, *-ească*, *păcurărești* (*păcurar*¹ + suf. *-esc*) adj. (Reg.) Care aparține păcurarului¹, privitor la păcurar¹; ciobănesc, păstoresc.
- păcurărește** (*păcurar*¹ + suf. *-ește*) adv. (Reg.) Ca păcurarii¹; ciobănește, păstorește.
- păcurări**, *păcurăresc* (< *păcurar*¹) vb. IV. Intrans. și tranz. A ciobăni, a păstori.
- păcurărie**¹, *păcurării* (*păcurar* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Îndeletnicirea păcurarului¹; ciobănie, păstorie.
- păcurărie**², *păcurării* (*păcură* + suf. *-ărie*) s. f. Prăvălie, loc în care se vindea păcură.
- păcurăriță**, *păcurărițe* (*păcurar* + suf. *-iță*) s. f. (Reg.) Soția păcurarului¹; ciobăniță, păstoriță.
- păcurêț**, *păcureți* (*păcură* + suf. *-eț*) adj. Care se ocupă cu exploatarea și cu vânzarea păcurii.
- păcuriu**, *-ie*, *păcurii* (*păcură* + suf. *-iu*) adj. De culoarea păcurii, ca păcura; negru.
- pădurătîc**, *-ă*, *păduraticî*, *-ce* (*pădure* + suf. *-atic*) adj. 1. (Despre locuri, terenuri etc.) Acoperit cu păduri; păduros, împădurit. 2. Pădureț, sălbatic.
- pădurărie** (*pădurar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Silvicultură. 2. Pădure, codru.
- pădurărit** (*pădure* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit sau taxă plătită în trecut (de proprietari) pentru păduri.
- păgânătate** s. f. 1. Păgânism; însușirea de a fi păgân, starea de păgân. 2. Păcat; greșeală (gravă); infamie, ticăloșie, mișelie, mârșăvie. 3. Mulțime de păgâni, neam, popor păgân; păgânime; *p. restr.* mulțime de turci, turcime.
- păgâni**, *păgânesc* (< *păgân*) vb. IV. (Pop.) 1. Intrans. A trăi, a se comporta ca un păgân; a se abate de la normele religiei creștine. 2. Refl. A deveni, a se converti la păgânism; *p. restr.* a se turci.
- păgânie**, (2) *păgânii* (*păgân* + suf. *-ie*) s. f. 1. Păgânism. 2. Păcat; greșeală (gravă); infamie, ticăloșie, mișelie, mârșăvie.
- păgânime** (*păgân* + suf. *-ime*) s. f. Mulțime de păgâni, neam, popor păgân, păgânătate; *p. restr.* turcime.
- păgânism** (*păgân* + suf. *-ism*) s. n. (În opoziție cu *creștinism*) Credință religioasă a păgânilor;

- păgânie, păgânătate (1); *p. ext.* credință religioasă a antichității greco-romane; epocă anterioară apariției creștinismului.
- păhár** s. n. Pahar.
- păhárnicească, păhárnicese** (*paharnic* + suf. *-easă*) s. f. Soția paharnicului; femeie care toarnă băutura în pahare, la diverse ocazii (ospețe, nunți etc.).
- păhárnicél, păhárniceii** (*paharnic* + suf. *-el*) s. m. Titlu dat în ierarhia boierească din trecut boierului de rang inferior, subaltern al paharnicului, care avea sarcina, la curte, de a turna vinul în pahare oaspeților domnului, sau, la sate și orașe, de a strânge dările de pe vinul vândut; boier care avea acest titlu.
- păhárnicie, păhárnicii** (*paharnic* + suf. *-ie*) s. f. 1. Demnitatea sau funcția de paharnic. 2. Bir (pe care-l încasau păhárniceii) de pe vinul vândut, la sate și la orașe.
- păli, pâlesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) ataca, a (se) omorî cu armele.
- pălimár, pălimare** s. n. Întăritură de scânduri la o cetate, parapet.
- pălmăș, pămali** (*palmă* + suf. *-aș*) s. m. Țăran sărac, fără vite de muncă, fără inventar agricol și de obicei fără pământ, care își câștiga existența muncind cu brațele la moșieri sau chiaburi.
- pământ, pământuri** (moșt. din lat.) s. n. Veche unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol), a cărei mărime a variat în timp și după regiuni.
- pământenesc, -ească, pămâtenesți** (*pământean* + suf. *-esc*) adj. Pământean, indigen.
- păpesc, -ească, păpești** (*papă* + suf. *-esc*) adj. Păpal.
- păpistășesc, -ească** adj. v. **păpistășesc**.
- păpistășie** s. f. v. **păpistășie**.
- păpriște, păpriști** (< sl.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu aproximativ 200 de metri.
- păpucár** s. m. v. **păpucar**.
- păpușár, păpușari** (*păpușă* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care dădea reprezentații cu păpuși prin bălciuri, pietec etc.
- părăgină** s. f. Paragină.
- părăteasă** s. f. Împărăteasă.
- părăție** s. f. Împărăție.
- părcăláb** s. m. v. **părcăláb**.
- păreá, par** (moșt. din lat.) vb. II. (Reg.) A-i conveni, a-i plăcea.
- păreche** s. f. Pereche.
- părelnic, -ă, părelnici, -ce** adj. Aparent, imaginar; înșelător, iluzoriu.
- păresimi** (moșt. din lat.) s. f. pl. (Pop., în religia creștină) Postul Paștilor, postul mare; perioadă de timp cât durează acest post.
- părgár** s. m. v. **părgar**.
- părintie, părinții** (*părinte* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Bucată de pământ moștenită; *p. ext.* patrie.
- părpăr** s. m. v. **perper**.

părpărit subst. v. **perperit**.

părtășie, părtășii (*părtaș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Faptul de a fi părtaș cu cineva (la împărțirea unui bun material, la o acțiune etc.), de a avea parte de ceva; situație în care se află părtașul. 2. Părținire.

părteán, -ă, părteni (*parté* + suf. *-ean*) s. m. și f. Partizan, adept.

părți, părtesc (moșt. din lat.) vb. IV. Tranz. 1. A împărți (în părți, în bucăți). 2. A împărți (cuiva). [Prez. ind. și: *part*].

părút, -ă, păruși, -te (< *părea*) adj. Aparent, închipuit; înșelător, amăgitor.

păsá¹, pás (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. (Pop.) A cântări sau a atârna greu; a se lăsa greu (peste ceva), a apăsa.

păsá², pers. 3. pasă (moșt. din lat., cf. *pas*) vb. I. Intrans. (Reg.; folosit mai ales la imperativ) A pleca, a se duce; a merge, a umbla; a păși.

păsărârie, păsărării (*pasăre* + suf. *-ărie*) s. f. Crescătorie de păsări; prăvălie în care se vindeau păsări.

păstru (< *păstra*) s. m. 1. (Reg.) Păstrare; economisire; cumpătare. 2. Persoană sau colectivitate care păstrează ceva, care face să dăinuiască.

pășie, pășii (*pașă* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) 1. Pașalác (3). 2. Pașalác (1).

pășune (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Pășcut, pășunat.

pătărănie, pătărănii (*păți* + suf. *-ăranie*, cf. *pataramă*) s. f. (Pop.) Pățanie, întâmplare (neplăcută).

pățimăș, -ă, pățimași, -e (*patimă* + suf. *-aș*) adj. (Reg.) 1. Chinuit, torturat (de suferințe fizice sau morale); *p. ext.* nenorocit, nefericit. 2. Bolnav, suferind.

pățimi, pățimesc (< *patimă*) vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. A suferi, a îndura, a răbda chinuri, dureri, necazuri, neplăceri etc. fizice sau morale. 2. Intrans. A fi bolnav; a zăcea.

pățimire, pățimiri (< *pățimi*) s. f. 1. Suferință fizică sau morală; durere, chin, patimă. 2. Boală.

pățimit, -ă, pățimiți, -te (< *pățimi*) adj. 1. (Reg.) Chinuit, torturat (de suferințe fizice sau morale). 2. Cu experiență, pățit.

pățimitór, -oăre, pățimitori, -oare (*pățimi* + suf. *-tor*) adj. 1. Care pătimește, care este chinuit, care este torturat (de suferințe fizice sau morale). 2. Bolnav, suferind. 3. (Gram.; despre diateze, conjugări, forme verbale) Pasiv.

pățlăginíu, -ie, pățlăginii (< tc.) adj. (Pop.) Violet-închis, vânăt.

pățrar, pătrare (*patru* + suf. *-ar*) s. n. (Pop.) Sfert, pătrime.

pățrăre (*patru* + suf. *-are*) s. f. (Reg.) Măsură de capacitate (pentru cereale) care variază, după regiuni, de la un sfert de baniță până la două banițe; vas, recipient care are această capacitate. ♦ Cantitate de cereale,

- de lichide etc. egală cu această măsură.
- pătură, pături** (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Foaie (de obicei, de hârtie).
- păți, pătesc** (moșt. din lat.) vb. IV. Tranz. (Pop.) A suferi, a îndura, a răbda chinuri fizice sau morale, dureri, necazuri, neplăceri etc.; a trece prin... [Prez. ind. și: *pat*].
- pățire, pățiri** (< *păți*) s. f. (Reg.) Pățit; pățanie.
- pățit, -ă, pățiți, -te** (< *păți*) adj. Care suferă, care îndură chinuri (fizice); chinuit, torturat.
- păuză, păuzez** (< lat.) vb. I. Intrans. (Transilv. și Bucov.) 1. A se odihni, a se repauza; a poposi. 2. A dormi somnul de veci. [Pr.: *pă-u-*].
- păuzăre** s. f. (Transilv. și Bucov.) 2. Odihnă, repaus. 2. Pauză.
- păzi, păzesc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. (Pop.) A întreține, a alimenta focul; a întreți. 2. Tranz. (Reg.) A pândi, a urmări, a iscodi; a aștepta să i se ivească (prilejul, momentul etc.). 3. Tranz. (Pop.) A respecta, a ține, a nu încălca o poruncă, o dispoziție, un angajament, o hotărâre; a îndeplini, a urma; a se ține de..., a se ocupa (numai) cu... 4. Tranz. A păstra, a menține (în aceeași stare); a întreține; a conserva. 5. Tranz. (Reg.) A sta (mereu) într-un loc; a se duce des (pe la cineva sau undeva), a frecven-
- ta. 6. Refl. și intrans. (Reg.) A se grăbi, a se strădui.
- păzire, păziri** (< *păzi*) s. f. 1. Pază, străjuire, supraveghere. 2. (Pop.) Respectare, îndeplinire a unei legi, a unei porunci, a cuvântului dat.
- păzitór, -oăre, păzitori, -oare** (*păzi* + suf. *-tor*) subst., adj. 1. s. f. Gardă, strajă. 2. s. m. pl. Închisoare. 3. s. m. și f. Ocrotitor. 4. s. m. Persoană care respectă, care nu încălcă o lege, un obicei etc.
- pâinár, pâinari** (*pâine* + suf. *-ar*) s. m. Brutar.
- pâlc, pâlcuri** (< sl.) (Mold. și Ț. Rom., la sfârșitul evului mediu) Unitate militară, corespunzătoare unui regiment, care era formată dintr-un anumit număr (redus) de ostași; *p. ext.* loc unde era cantonată o astfel de unitate militară; stat, ceată, steag.
- pâlcuî, pâlcuiesc** (*pâlc* + suf. *-ui*) vb. III. Refl. A se aduna pentru a constitui un pâlc; a se îngloti, a se înceti.
- pândăș, pândași** (*pândă* + suf. *-aș*) s. m. (Reg.) Persoană care pândește; *p. ext.* pândar.
- pângărit, -ă, pângăriți, -te** (< *pângări*) adj., s. m. și f. (Reg.) Ticălos, nemernic, păcătos.
- pânzár, pânzari** (*pânză* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) Țesător sau negustor de pânzeturi.
- pânzătúră, pânzături** (*pânză* + suf. *-tură*) s. f. (Reg.) 1. Pânză;

- (de obicei la pl.) pânzet. **2.** (De obicei determinat prin „de masă”) Față de masă.
- pânzărie, pânzării** (*pânză* + suf. *-ărie*) s. f. Fabrică, atelier unde se țes pânzeturi; magazin de pânzeturi.
- pără, päre** (< *pârî*) s. f. 1. Neînțelegere, dispută, ceartă; învrăj-bire. **2.** *Spec.* (Jur.; prin Transilv.) Judecată, proces. [Pl. și: *pârî*].
- părăș, -ă, părăși, -e** (*pârî* + suf. *-iș*) subst. 1. s. m. și f. (Reg.) Persoană care se plânge de faptele cuiva, care reclamă; acuză, învinuiește pe cineva; *spec.* reclamant; *p. ext.* om potrivnic, dușman, vrăjmaș. **2.** s. m. (Transilv.) Împricinat; pârât (la un proces); parte (într-un proces).
- părătură, părături** (*pârî* + suf. *-tură*) s. f. Acuzație, învinuire; pără; obicei de a pârî.
- părcăláb, părcălabi** (< magh.) s. m. **1.** (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat dregătorului însărcinat cu conducerea unui județ, a unui ținut, a unei cetăți, având atribuții militare, administrative și judecătorești, (reg.) staroste; persoană care avea acest titlu; (Ț. Rom.) titlu dat administratorului unui sat boieresc și mănăstiresc; persoană care avea acest titlu; (mai târziu) primar (rural). **2.** (Munt. și Olt.) Strângător de biruri, perceptor rural. **3.** (Transilv.) Co-
- mandant al unei închisori; tem-nicer. [Var.: *părcăláb* s. m.].
- părcălăbeasă, părcălăbese** (*părcăláb* + suf. *-easă*) s. f. (Reg.) Soția părcălabului; părcălă-boaie.
- părcălăbél, părcălăbei** (*părcăláb* + suf. *-el*) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Ajustor de per-ceptor rural.
- părcălăbesc, -ească, părcălăbești** (*părcăláb* + suf. *-esc*) adj. (Rar) Care aparține părcălabului (**1**), privitor la părcăláb, de părcăláb.
- părcălăbie, părcălăbii** (*părcăláb* + suf. *-ie*) s. f. **1.** Demnitatea sau funcția de părcăláb (**1**) **2.** Instituția pe care o conducea părcălăbul (**1**); sediul acestei instituții. **3.** Dare care se plătea părcălăbului (**1**).
- părcălăboáie, părcălăboaie** (*părcăláb* + suf. *-oáie*) s. f. (Reg.) Părcălăbeasă.
- părgár, părgari** (< magh.) s. m. **1.** Concetățean; orășean, târgo-veț. **2.** (În organizarea adminis-trativă feudală a Țărilor Române) Fiecare dintre membrii sfatului de conducere al unui oraș sau al unui târg. **3.** (Transilv.; în vechea organizare ad-ministrativă) Vătășel (la primă-rie). **4.** Muncitor la ocnele de sare. [Var.: *părgár* s. m.].
- pârî, părășc** (< sl.) vb. IV. **1.** Refl. recipr. A avea o dispută cu cine-va pentru un anumit lucru, a avea o discuție aprinsă; a se lua la ceartă, a se certa învinuindu-se

reciproc; a se prici. **2.** Refl. recipr. (Transilv. și Maram.) A se judeca cu cineva, a fi în proces cu cineva. **3.** Tranz. A chema sau a da în judecată, a reclama în fața justiției.

pârlitură, pârlituri (*pârli* + suf. *-tură*) s. f. Pârleală. ♦ Expr. *A da* (pe cineva) *pe* (sau *prin pârlitură* = a) a se necăji (pe cineva); a face (cuiva) zile fripte; b) a ironiza, a lua în răs.

pârpălăc, pârpălăce (*pârpăli* + suf. *-ac*) s. n. (Pop.) Frigere a cărnii pe jăratric sau în frigare; (concr.) carne friptă astfel.

pâslăr, pâslari (*pâslă* + suf. *-ar*) s. m. Fabricant de pâslă.

peână s. f. Pană de pasăre.

peăning, peăningi (< sl.) s. m. Veche monedă a cărei valoare a variat în timp și în spațiu, echivalentă uneori cu o groșiță, cu un denar, cu un talant sau cu un ban mărunt.

peăsnă, peasne (< sl.) s. f. Imn, cântare bisericească; *p. gener* cântec. [Pl. și: *pesne*].

pecenég, -eágă, pecenegi, -ge (< germ., it., rus.) s. m. și f., adj. **1.** s. m. și f. (La pl.) Popor migrator din familia popoarelor turcice, care a trecut în migrație prin estul și sud-estul Europei între sec. IX–XI; pacinați; (și la sg.) persoană care aparține acestui popor. **2.** adj. Care aparține pecenegilor (1), privitor la pecenegi, al pecenegilor.

pecete, peceți (< sl.) s. f. **1.** Placă,

mai ales de metal, cu mâner sau montată pe un inel, pe a cărei suprafață liberă este gravată o emblemă, o efigie, o monogramă etc. și care, aplicată pe ceară roșie sau cu tuș pe un act, pe o scrisoare, pe un colet etc., dă acestora caracter de autenticitate și de integritate; sigiliu; muhur, pecetnic, peciu.

♦ Emblemă, stemă. **2.** Ceară roșie sau plumb (care se aplică sau se leagă de un document, de un pachet etc.) pe care se imprimă, prin apăsare, o pecete (1); semn imprimat (pe ceară roșie, pe plumb, direct pe un document etc.) prin aplicarea unei peceți (1); semn lăsat de o pecete (1); sigiliu. **3.** Act, aprobare, rezoluție, ordin, poruncă în scris, întărită cu o pecete (2). **4.** *Spec.* (Rar) Chitanță care specifică suma pe care trebuie să o plătească sau a plătit-o un contribuabil. [Pl. și: *pecete*. – Var. *pecétie* s. f.]

pecétie s. f. v. **pecete**.

pecétnic, pecetnice (*pecete* + suf. *-nic*) s. n. Pecete (1).

pecetluí, pecetlui (< sl., magh.) vb. IV. Tranz. **1.** A închide, a zăvorși uși, case etc. **2.** A pune sigiliu pe înbrăcămintea condamnaților (pedepsindu-i astfel ca să nu se poată dezbrăca tot timpul cât durează condamnarea). ♦ A înfiera, a stigmatiza un condamnat, un delincvent.

pecetluință, *pecetluințe* (*pecetlui* + suf. *-ință*) (Rar) Hârtie de valoare, bon de tezaur.

pecetluit¹, *pecetluituri* (< *pecetlui*) s.n. Rezoluție, act, aprobare întărită cu o pecete (2).

pecetluit², *-ă*, *pecetluiti*, *-te* (< *pecetlui*) adj. Care a fost sigilat, pe care s-a aplicat o pecete (1, 2); *p. ext.* ștampilat; închis, zăvorât, încuiat.

pecetluitură, *pecetluituri* (*pecetlui* + suf. *-tură*) s. f. Rezoluție, act, aprobare întărită cu o pecete (2).

peci s. n. v. **peciu**.

pecie, *pecii* (< magh.) s. f. (Reg.) Carne macră de vită, de oaie sau de porc (mai ales de pe lângă șira spinării), bună, în special, pentru friptură.

peciu, *peciuri* (cf. *pecete*) s.n. 1. Pecete (1). 2. Act scris, aprobare, ordin, dovadă, adevăriniță etc. (întărită cu o pecete (2). [Var.: *peci* s. n.].

pecúliu (< lat.) s. n. (În antichitate) Sumă de bani economisită de un sclav pentru a-și câștiga libertatea; gratificație acordată unui sclav de către stăpânul său sau unui soldat la eliberare.

pedagóg, *pedagogi* (< fr., ngr., lat., germ.) s. m. (În antichitate) Sclav instruit care însoțea și învăța pe copiii stăpânului la școală.

pedagogicésc, *-ească*, *pedagogicești* (*pedagogie* + suf. *-esc*, cf. rus.) adj. Pedagogic.

pedánt, *-ă*, *pedanți*, *-te* (< fr.,

germ.) s. m. și f. Profesor sau învățător.

pedantésc, *-ească*, *pedantești* (< fr., it.) adj. Pedant.

pedántic, *-ă*, *pedantici*, *-ce* adj. Pedant.

pedeápsă (< *pedepsi*) s. f. Creștere; educație, instrucție.

pedegáz s. n. Numele comercial al unui amestec de gaze lichefiate comprimat în butelii speciale și folosit drept combustibil.

pedél, *pedeli* (< germ.) s. m. 1. Aprod (la tribunal). 2. (Rar) Portar sau om de serviciu la o instituție de învățământ.

pedepsí, *pedeplesc* (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. A învăța, a deprinde; a educa; a instrui. 2. Tranz. și refl. (Reg.) A face să sufere sau a suferi; a (se) chinui, a (se) tortura.

pedepsitór, *-oáre*, *pedepsitóri*, *-oare* (*pedepsi* + suf. *-tor*) adj. Care pedepsește; care constituie o pedeapsă.

pedestrás, *pedestrası* (*pedestru* + suf. *-aș*) s. m. 1. Persoană care merge pe jos. 2. (Pop.) Infanterist.

pedestri, *pedestresc* (< *pedestru*) vb. IV. Refl. A descăleca; a merge pe jos. ♦ Tranz. fact. A face, a sili (un ostaș, o armată etc.) să descălece, să rămână pe jos.

pedestrie, *pedestrii* (*pedestru* + suf. *-ie*) s. f. Infanterie.

pedestrimé (*pedestru* + suf. *-ime*) s. f. (Pop.) Infanterie.

pedéstru, *-ă*, *pedeștri*, *-stre* (moșt. din lat.) adj., s. m. 1. adj. Care

- merge, care se deplasează, care călătorește pe jos. **2.** s. m. Infanterist. **3.** s. m. Pieton.
- pegás, pegasi** (< fr.) s. m. Cal năzdrăvan cu aripi, din mitologia greacă. [Acc. și: *pégas*].
- pehliván, pehlivani** (< tc.) s. m. Personaj comic (acrobat, jöngler, scamator, luptător etc.) în reprezentațiile de circ, la diferite serbări (populare sau de curte) etc.
- pehlivănesc, -ească, pehlivănești** (*pehlivan* + suf. *-esc*) adj. Care se referă la pehlivani, de pehlivan.
- pehlivănie, pehlivăanii** (*pehlivan* + suf. *-ie*) s. f. Reprezentație dată de pehlivani.
- pei** (< tc.) subst. -Acont, arvună.
- pelásg, -ă, pelasgi, -ge** (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** s. m. și f. Persoană aparținând unor triburi care, din timpuri străvechi, au populat partea de sud a Peninsulei Balcanice, litoralul de apus al Asiei Mici, precum și câteva insule din această regiune; (la m. pl.) populația triburilor care locuiau în aceste regiuni. **2.** adj. Care aparține pelasgilor (1), privitor la pelasgi, de pelasgi; (rar) pelasgic.
- pelásgic, -ă, pelasgici, -ce** (< fr.) adj. (Rar) Pelasg.
- pembé** subst. invar., adj. invar. (< tc.) **1.** subst. invar. Culoare roșie-deschisă sau roz. **2.** adj. invar. Roșu-deschis sau roz; trandafiriu.
- penáți** s. m. pl. (În mitologia romană) Zei protectori ai căminului și ai familiei, care erau venerați sub forma unor statui așezate pe vatră.
- pénă, pene** (< lat., fr.) s. f. Pedepsă (în bani).
- pendár, pendari** (< ngr.) s. m. Denumire dată monedei turcești echivalente cu cinci parale sau cu cinci lei vechi, care a circulat și în Țările Române; beșlic (1).
- pénsie, pensii** (< rus.) s. f. **1.** Subsidiu. **2.** (În forma *pensiune*) Sumă de bani care se plătea într-un pension pentru întreținerea și educarea unui elev; *p. ext.* (rar) sumă de bani care se plătea în trecut într-o casă particulară în schimbul pensunii sau într-un local, pentru a lua zilnic masa. [Var.: *pensiune* s. f.].
- pensión, pensioane** (< fr.) s. n. Institut (particular) de învățământ, de grad elementar și mediu, în sistemul educativ din trecut (unde elevii erau găzduiți în perioada școlarizării; pensionat). [Pr.: *-si-on*. - Var.: *pansión* s. n.].
- pensionár, -ă, pensionari, -e** (< fr., germ.) s. m. și f. Elev al unui pension. [Pr.: *-si-o*].
- pensiúne** s. f. **v. pensie.**
- pentacórd, pentacorduri** (< fr.) s. n. Liră cu cinci coarde, întrebuințată în antichitate. [Pl. și: *pentacorde*].
- penticóstă** (< ngr.) s. f. Sărbătoarea Rusaliilor.

- peplu**, *pepluri* (< lat.) s. n. Un fel de mantie scurtă, fără mâneci, prinsă pe umeri (cu o agrafă), purtată peste tunică de către femei în antichitatea greco-romană. [Var.: *peplum* s. n.].
- peplum** s. n. v. **peplu**.
- percál**, *percale* (< germ., fr.) s. n. Țesătură ușoară de bumbac, folosită mai ales la confecționarea cămășilor.
- percalină** (< fr.) s. f. Țesătură ușoară și lucioasă de bumbac, folosită de obicei la căptușeala hainelor; mitcal.
- perceptór**, *perceptori* (< lat., fr.) s. m. (În organizarea mai veche a finanțelor) Funcționar de stat însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale; agent de percepție. [Acc...și: *percéptor*].
- percépție** (< lat., fr.) s. f. (În organizarea mai veche a finanțelor) Instituție, oficiu de stat care în casa impozitele sau taxele oficiale; clădire, birou în care își avea sediul această instituție. ♦ *Agent de percepție* = perceptor. ♦ *P. ext.* Încasare a unui impozit sau a unei taxe oficiale. *P. ext.* Slujba de perceptor.
- perdáf** (< tc.) s. n. Lustru, luciu. ♦ Expr. *A da perdaf* = a) stropi (pentru a lustrui). b) a presăra.
- perdeá**, *perdele* (< tc.) s. f. 1. Cortină (de teatru). ♦ *P. ext.* Scenă sau act (dintr-o piesă de teatru).
- perdegíu**, *perdegii* (< tc.) s. m. Slujbaș însărcinat cu paza la ușa (cu perdea) de la intrarea în camera domnitorului sau a înalților demnitari; perdelegiu (1). ♦ *Perdegi-bașa* = mai-marele peste perdegii.
- perdelegíu**, *perdelegii* (*perdea* + suf. *-giu*) s. m. 1. Perdegiu. 2. (Rar) Fabricant de perdele.
- peregrín**, *peregrini* (< lat., fr., it.) s. m. 1. Pelerin. 2. Persoană care călătorește mult (rătăcind din loc în loc).
- peregriná**, *peregrinez* (< fr., lat., it.) vb. I. Intranz. 1. A merge în pelerinaj într-un loc sfânt, a face un pelerinaj. 2. A călători cutreierând diverse locuri (îndepărtate), a rătăci din loc în loc, a colinda prin lume.
- peregrinágíu** s. n. v. **peregrinaj**.
- peregrináj**, *peregrinaje* (*peregrin* + suf. *-aj*, cf. it.) s. n. 1. Pelerinaj. 2. Peregrinare. [Var.: *peregrinágíu* s. n.].
- peregrináție**, *peregrinații* (< lat., fr.) s. f. Peregrinare. [Var.: *peregrinațiune* s. f.].
- peregrinațiúne** s. f. v. **peregrinație**.
- pergám** (< it.) subst. (Rar) Pergament.
- pergament** s. n. Piele (de oaie, de vițel etc.) tăbăcită și prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea și folosită în trecut în loc de hârtie; membrană, pergam.
- perghél**, *pergheluri* (< tc.) s. n. (Reg.) Cerc; circumferință.

periból, *periboluri* (< fr.) s. n.

1. Spațiu sacru în jurul templelor grecești sau romane, decorat cu statui și monumente votive. 2. Incintă exterioară a unor edificii sacre.

pericolá, *pericolez* (< *pericol*, cf. it.) vb. I. Tranz. și refl. A (se) primejdui.

pericolarisí, *pericolarisesc* (*pericol* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A primejdui.

périe, *perii* (cf. sl.) s. f. (Tipogr.) Unealtă asemănătoare cu o perie, cu care se bate hârtia așezată pe un șpalt, pentru a imprima pe ea textul; *p. ext.* text astfel imprimat, care servește corectorilor să depisteze și să îndrepte erorile de cules.

periérghie, *perierghii* (< ngr.) s. f. 1. Curiozitate; interes. 2. Cercețare, anchetă. [Pr.: *-ri-er-*].

perifán, *-ă*, *perifani*, *-e* (< ngr.) adj. Vestit, renumit, celebru.

periferie, *periferii* (< lat., germ., fr.) s. f. Curbă închisă care delimitează o figură geometrică sau o suprafață; circumferință. ♦ Suprafața cuprinsă într-o astfel de curbă.

perifrazá, *perifrazez* (< fr.) vb. I. Tranz. (Rar) A parafraza.

perihélie s. f. Periheliu.

perilipsis (< ngr.) s. n. 1. (Rar) Pricepere, iscusință. 2. Rezumat, prescurtare; conținut. 3. Dare de seamă; inventar; extras (de cont); listă de cheltuieli.

periód s. n. Perioadă.

periodicéște (*period* + suf. *-icește*) adv. În mod periodic, unul după altul, rând pe rând (și la anumite intervale de timp). [Pr.: *-ri-o-*].

periorisí, *periorisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. 1. A stăpâni, a limita, a mărgini; a constrânge. 2. A închide; a izola.

peripatétic, *-ă*, *peripatetici*, *-ce* (< fr., cf. lat., ngr.) adj. Care este întemeiat de Aristotel, care urmează doctrina lui Aristotel; care ține de peripatetism, priutor la peripatetism.

peripatetician, *peripateticieni* (< fr.) s. m. Adept al peripatetismului.

peripatétism (< fr.) s. n. Nume dat doctrinei filozofice a lui Aristotel și a adepților săi.

peripiscă, *peripiști* (< rus.) s. f. Corespondență (legată de un litigiu, de o neînțelegere); *p. ext.* motiv (de proces), neînțelegere, pricină, ceartă. [Pl. și: *peripiște*].

peripligie, *peripligii* (cf. *peri-*, *hemiplegie*) s. f. Paralizie totală.

perispómen, *perispomene* (< ngr.) s. n. Accent circumflex în limba greacă; *p. ext.* cuvânt care poartă accent circumflex pe silaba finală. [Pl. și: (m.) *perispomeni*].

perístas, *peristasuri*, s. n. *peristasii*, s. f. (< ngr.) s. n. și f. Situație, conjunctură, împrejurare, circumstanță; eveniment (neplăcut), incident.

peritomí (< ngr.) subst. Sărbă-

- toare religioasă creștină celebrată la 1 ianuarie.
- periusie, periusii** (< ngr.) s. f. Bunuri materiale, avere.
- permanent, -ă, permanenți, -te** (< fr.) adj. (În vechea armată; în opoziție cu *cu schimbul*) Care presta serviciul militar fără întrerupere.
- permutăție, permutații** (< fr.) s. f. (Mat.; Lingv.) Permutare.
- perot, -ă, peroți, -te** (< ngr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană de naționalitate străină care locuia în mahalaua Pera a Istanbulului; (la m. pl.) populație de naționalitate străină care locuia în Pera. 2. adj. Care aparține mahalalei Pera din Istanbul sau peroților (1), privitor la Pera sau la peroți, originar din Pera.
- perpendiculariceste** (*perpendicular* + suf. *-icește*) adv. În mod perpendicular.
- perpendiculară, perpendicule** (cf. *perpendicular*) s. f. Perpendiculară.
- perper, perperi** (< ngr.) s. m. 1. Monedă bizantină de aur, care a circulat (bătută cu stemă proprie) și în Țările Române, în sec. XIV–XV. 2. (În forma *părpăr*; și în sintagmele *părpăr pe vin, părpăr de bute*) Numele unui impozit pe vii și pe vin, care se plătea în perperi (1) în Țara Românească; perperit. [Var.: *părpăr* s. m.].
- perperit** (*perper* + suf. *-it*) subst. Perper (2). [Var.: *părpărit* subst.].
- pers, perși** (< ngr., fr.) s. m. (Mai ales la pl.; la sg. adesea cu sens colectiv) Persian (1). [Pl. și: *persi*].
- persán, -ă, persani, -e** (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a Persiei sau care era originară de acolo; (la m. pl.) popor care locuia în Persia. 2. adj. Care aparține Persiei sau persanilor (1), privitor la Persia sau la persani, originar din Persia; persienesc, persesc. [Var.: *persián, -ă*, s. m. și f., adj.].
- persesc, -ească, persești** adj. Persian (2).
- perseverință** s. f. Perseverență.
- persián, -ă, s. m. și f., adj. v. persan.**
- persienesc, -ească, persienești** (*persian* + suf. *-esc*) adj. Persian (2).
- persoană, persoane** (< lat., germ., fr.) s. f. Personaj (dintr-o operă literară).
- personalitate, personalități** (< fr., germ.) s. f. (Mai ales la pl.) Aluzie tendențioasă și jignitoare la adresa unei persoane.
- personificație, personificații** (< fr.) s. f. Personificare.
- pertuizână, pertuizane** (< fr.) s. f. Armă de fier, asemănătoare cu halebarda, folosită în sec. XV–XVIII. [Pr.: *-tu-i*].
- perturbațiune** s. f. Perturbație.
- perucár, perucari** (*perucă* + suf. *-ar*) s. m. Peruchier.

- perucás, perucași** (*perucă* + suf. *-aș*) s. m. Peruchier.
- perváz, pervazuri** (< tc.) s. n. Ramă, cadru (din lemn, pentru un tablou, o oglindă, un instrument etc.).
- peșcărie** (*peșcar* + suf. *-ie*) s. f. Meseria pescarului, pescuit.
- peșcós, -oásá, peșcoși, -oase** (< *pește*) adj. Cu (mult) pește, plin de pește.
- pestí, pestesc** vb. IV. Intrans. (Reg.) A rămâne, a zăbovi (într-un loc); a întârzia (un timp).
- pestréf, pestrefuri** (< ngr.) s. n. Preludiu, uvertură (în muzica turcească); *p. ext.* compoziție muzicală ușoară, care era cântată la petreceri.
- peșchegiu, peșchegii** (< tc.) s. m. Funcționar al seraiului, însărcinat cu perceperea tributului și cu paza darurilor primite de sultan.
- peșchéș, peșcheșuri** (< tc.) s. n. 1. (Pop.) Plocon, dar, cadou. ♦ Expr. *A da* (sau *a duce*) *pe cineva peșcheș* (cuiva) = a preda (sau a duce) pe cineva prins, legat; a preda pe cineva dușmanului. 2. *Spec.* Dar anual, în bani sau în natură, pe care domnii Țărilor Române îl ofereau Porții Otomane (împreună cu haraciul); *p. ext.*; (la pl.) bunurile din care consta acest dar. ♦ Dar oferit de domnii Țărilor Române sultanului sau altor demnitari turci cu ocazia bairamului; bairamlâc. [Var.: *peșchís* s. n.].
- peșcheșlâc, peșcheșlâcuri** (*peșcheș* + suf. *-lâc*) s. n. (Rar) Plocon, dar, cadou.
- peșchír, peșchire** s. n. 1. (Reg.) Ștergar, prosop; șervet. 2. Față de masă.
- peșchirgiu, peșchirii** (< tc.) s. m. 1. (Și în sintagma *peșchirgi-bașa*) Slujbaș al sultanului sau al vizirului care era însărcinat cu păstrarea prosoapelor și a șervetelor. 2. (Țările Române) Boier de rang inferior care servea domnului prosopul și șervetul. ♦ *Vel peșchirgiu* = mai-marele peste peșchirii.
- peșchís** s. n. v. **peșcheș.**
- peșin** (< tc.) adv. 1. (Pop.) În numerar. ♦ (Adjectival; în sintagma) *Bani peșin* = numerar. 2. Îndată, imediat, numaidecât.
- peșingiu, peșingii** (*peșin* + suf. *-giu*) s. m. Slujbaș însărcinat cu strângerea banilor (din dări).
- peștimán, peștimane** (< tc.) s. n. 1. (Pop.) Obiect de îmbrăcăminte, în formă de fustă, confecționat din stambă sau din alt material ușor (cumpărat de la oraș), pe care îl poartă țărăncile; *p. ext.* catrință; șorț pe care îl poartă meseriașii pentru a-și proteja hainele. 2. Prosop (mare) 3. (Reg.) Basma; tulpan purtat de femei pe sub broboadă.
- petâș** (< ngr.) subst. Pălărie cu boruri largi pe care o purtau tinerii greci în timpul exercițiilor palestre pentru a se feri de ploaie și de soare. ♦ Coif

- cu două aripioare cu care este reprezentat, adesea, zeul Hermes.
- petént, petenți** (< germ.) s.m. Petiționar.
- petrecanie, petrecanii** (*petrece* + suf. *-anie*) s. f. 1. Moarte. 2. Plecare a cuiva (însoțită de alai, de o festivitate etc.); însoțire, întovărășire, conducere a cuiva (la plecare). ♦ (Pop.) Înfirmare. 3. Petrecere, viețuire. ♦ (Reg.) Întâmplare, eveniment; pățanie. 4. (Reg.) Petrecere, chef.
- petrecător, -oare, petrecători, -oare** (*petrece* + suf. *-ător*) adj., s. m. și f. 1. (Persoană) care însoțește, care conduce pe cineva; însoțitor. 2. (Persoană) care trăiește (undeva sau într-un anumit fel); trăitor. 3. (Reg.) Petrecăreț.
- petrece, petrec** (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. 1. A străpunge, a găuri. ♦ A înfige. ♦ Refl. A trece peste... a depăși (un anumit număr). 2. Tranz. (Reg.) A muta, a deplasa; a duce (până la...) ♦ Refl. *Fig.* (Pop.) A muri. 3. Refl. (Pop.) A se perinda, a se succeda. 4. Intrans. A se menține, a dăinui. 5. Tranz. (Reg.) A suferi, a îndura, a răbda.
- petrecere, petreceri** (< *petrece*) s. f. 1. Moarte. 2. (Pop.) Înfirmare; *p. ext.* convoi, cortegiu, alai care însoțește mortul la groapă. 3. Comportare, conduită; atitudine.
- petrefăct, petrefacte** (< germ.) s.n. (Geol.) Fosilă.
- petroleină, petroleine** (< fr.) s. f. Vaseline (produsă din derivate ale petrolului).
- peșitor, -oare, peșitori, -oare** (*peși* + suf. *-tor*) s. m. (Pop.) Bărbat care cere în căsătorie o femeie; pretendent la căsătorie, mire. ♦ *P. ext.* Pretendent (la domnie, la un titlu boieresc, la o demnitate etc.).
- péveș, peveși** (< sl.) s. m. (Reg.) Cântăreț (la biserică).
- pezevénchi, -che, pezevenchi, -che** (< tc.) s. m. și f. (Rar la f.) (Reg.) Proxenet.
- pezevenclâc, pezevenclâcuri** (< tc.) s. f. Proxenetism; *p. ext.* practicare a prostituției.
- pfund, pfunzi** (< germ.) s. m. 1. (Pop.) Unitate de măsură pentru greutate egală cu circa 0,5 kg sau (regional) cu 0,25 kg; (rar) livră. 2. Veche unitate monetară germană. [Pl. și: (n.) *pfunduri*. – Var.: *fund, funt* s. m.].
- piástru, piaștri** (< germ., fr.) s. m. Veche monedă (turcească) de argint a cărei valoare a variat în decursul timpului și care a circulat și în Țările Române. [Pr.: *pi-as-*].
- piáză** s. f. (Reg.; în forma *piez*) Pantă, povârniș. [Var.: *piez* s. m.].
- picá, pic** (< *pic*) vb. I. (Pop.) 1. Refl., intrans. și tranz. A (se) păta, a (se) murdări (cu ceva). 2. Intrans. A ajunge într-o anu-

- mită situație, stare, împrejurare; a fi cuprins de..., a cădea în..., a da în... .
- picarisî**, *picarișesc* (< ngr.) vb. IV. Refl. A se simți jignit, insultat; a se supăra (în urma unei jigniri). [Var.: *pichirisî* vb. IV].
- picát**, *-ă, picati, -te* adj. (Pop.; despre obiecte sau ființe) Pătat, murdărit (cu ceva care a picat).
- pichér**, *picheri* (< fr.) s. m. Servitor călare care conducea căinii la o vânătoare sau care însoțea pe cineva la o vânătoare, într-o călătorie etc.
- pichét**, *pichete* (< fr., germ., rus.) s. n. (Și în sintagma *pichet de grăniceri*) Subunitate militară din trecut care avea misiunea de a asigura pașa unui sector din frontieră; clădirea în care se afla o astfel de subunitate.
- pichirisî** vb. IV v. **picarisî**.
- piciór**, *picioare* (moșt. din lat.) s. n. Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 30,48 cm, folosită și astăzi în unele țări.
- pictură**, *picturez* (< it., după *picta*) vb. I. Tranz. A picta.
- picură**, *picur* (< *picur*) vb. I. Intrans. (Reg.; de obicei cu determinările „de somn”, „din picioare”) A moțâi, a picoti.
- piédică**, *pedici* (< moșt. din lat.) s. f. (La pl.) Cătușe, obezi, fiare (în care erau băgați cei arestați sau vinovați).
- pieire** (< *pieri*) s. f. 1. (În limbajul bisericesc; în opoziție cu *mântuire, salvare*) Pierdere a vieții veșnice ca urmare a degradării morale și a căderii în păcat; piericiune. 2. (Reg.) Pericol, primejdie de moarte; *p. ext.* necaz, supărare, greutate, dificultate mare. 3. (În sintagma) *Pieirea soarelui* = eclipsă de soare. [Var.: *pieire* s. f.].
- piéliță**, *pielite* s. f. (Pop.; calc după v. sl.) Carne, mușchii corpului omenesc; *p. ext.* trup; făptură, ființă.
- pieptănár**, *pieptănari* (*pieptene* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care făcea sau vindea piepteni. 2. Persoană care se ocupa cu dărăcitul; dărăcitor.
- piérde**, *pierd* (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. (În limbajul bisericesc; în opoziție cu *mântui*; despre Dumnezeu) A osândi la chinurile iadului, la pierderea sufletului pentru păcatele săvârșite. ♦ Refl. (Despre oameni) A-și atrage pedeapsa divină, osânda veșnică pentru păcatele săvârșite. 2. Tranz. (Pop.) A distruge, a nimici; a ruina.
- piérdere** s. f. 1. (În limbajul bisericesc; în opoziție cu *mântuire, salvare*) Pieire (1). 2. Distrugere, nimicire, ruinare (a unei colectivități umane, a unui popor, a unei țări, a unei așezări, a unui bun material etc.).
- pierí**, *pier* vb. IV. Tranz. (În limbajul bisericesc) A-și atrage osânda veșnică, pedeapsa divină

- pentru păcatele săvârșite; a se pierde (1).
- piericiúne, piericiuni** (*pieri* + suf. *-ciune*) s. f. Piere.
- pierire** s. f. v. **pieire**.
- pierit, -ă, pieriți, -te** (< *pieri*) adj.
1. (Pop.; despre ființe) Mort.
 2. (În limbajul bisericesc) Care și-a atras osânda veșnică, pedeapsa divină pentru păcatele săvârșite; pieritor (2).
 3. (Pop.) Care nu se (mai) găsește, nu se (mai) știe unde se află, rătăcit, dispărut fără urmă; *p. ext.* ascuns, dosit; furat.
- pieritór, -oáre, pieritori, -oare** (*pieri* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f.
1. adj., s. m. și f. (Rar) (Persoană) care este în primejdie de moarte, gata de a pieri.
 2. adj. (În limbajul bisericesc) Care și-a atras osânda veșnică, pedeapsa divină pentru păcatele săvârșite; pierit (2).
 3. adj. (Despre bunuri materiale) Care poate fi înstrăinat, confiscat, luat din proprietatea cuiva, scos la vânzare.
 4. adj. (Reg.; despre bunuri materiale) (Care este dat, luat, moștenit, vândut etc.) pentru totdeauna, veșnic, definitiv.
- pierzăre** (< *pierde*) s. f. 1. Pagubă în vieți sau în bunuri materiale; prăpăd, dezastru. 2. Piere, decădere, ruinare.
- pierzătór, -oáre, pierzători, -oare** (*pierde* + suf. *-ător*) adj.
1. (Pop.) Nimicitor, distrugător; vătămător; ucigaș.
 2. (În limbajul bisericesc; adesea deter-
- minat prin „de suflet, „la suflet”). Care duce (în urma păcatelor săvârșite) la osândă și la pierderea vieții veșnice.
3. Care cauzează un prejudiciu moral, care duce la pierzanie; degradant.
- pietáte** (< fr., lat.) s. f. Milă; îndurare, bunăvoință, înțelegere. [Pr.: *pi-e-*].
- pietós, -oásă, pietoși, -oase** (< it.) adj. 1. Evlavios, cucernic. 2. Plin de (afecțiune și de) respect, pătruns de venerație (pentru cineva sau ceva). 3. Milos [Pr.: *pi-e-*].
- pietriș, pietrișuri** (*piatră* + suf. *-iș*) s. n. (Pop.) Pământ, teren pietros (mai rar nisipos), neproductiv, sterp.
- piez** s. m. v. **piáză**.
- pihotás, pihotași** (*pihotă* + suf. *-aș*) s. m. (Reg.) 1. Infanterist. 2. Cal înaintaș.
- pihotă, pihote** (< pol., ucr., rus.) s. f. (Reg.; de obicei la sg. cu sens colectiv) (Unitate militară de) infanterie. [Var.: *piotă* s. f.].
- pilafciú** s. m. v. **pilafgiu**.
- pilafgiú, pilafgii** (*pilaf* + suf. *-giu*) s. m. 1. Persoană care făcea sau vindea pilaf. 2. Epitet glumeț dat unei persoane căreia îi place pilaful; (depr.) epitet dat turcilor. [Var.: *pilafciú* s. m.].
- pilă, pile** (< fr.) s. f. Teanc, gramadă de lucruri de același fel puse unele peste altele.
- pilc, pilcuri** (< pl., ucr.) s. n. (Tipogr.) Vas pentru uns literele cu cernăla.

pilcár, pilcari (*pilc* + suf. *-ar*) s. m. (Tipogr.) Muncitor care lucrează cu pilcul.

pildă, pilde (< magh.) s. f. Reprezentare sau reproducere (plastică), de obicei la scară redusă, a unui obiect, a unei lucrări artistice, a unei construcții etc., model, izvod; machetă.

pildui, pilduiesc (*pildui* + suf. *-ui*) vb. IV. 1. Intrans. A spune (ceva) pe ocolite (folosind anumite simboluri sau alegorii), a vorbi în pilde, în maxime; *p. ext.* a spune pilde. 2. Refl. A lua mostră, model, exemplu de la cineva sau de la ceva, a imita; a trage o învățătură din ceva sau de la cineva. 3. Tranz. A pedepsi aspru, a lua măsuri drastice împotriva cuiva (pentru a servi ca exemplu și altora); *p. ext.* a bate.

pilduire, pilduri (< *pildui*) s. f. 1. Pildă, mostră, model. 2. Pedepsă (aspră). 3. Exemplificare, ilustrare.

pileát, pileați (< lat.) s. m. Nume pe care romanii îl dădeau nobililor daci.

pili, pilesc (< *pilă*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A face să devină mai politicos, mai manierat; a cizeლა, a ciopli, a șlefui.

pilón, piloane (< fr.) s. n. (La templele din Egiptul antic) Construcție care precedă curtea interioară și care este alcătuită din două masive puternice de zidărie îmbrăcate în piatră și

decorate cu reliefuri, cu hieroglife etc.

pîmniță s. f. Pivniță.

pínax (< ngr.) subst. Tablă de materii, cuprins.

pingelui, pingeluiesc (*pingea* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A pingeli, a tălpui.

pîntă, pinte s. f. (Transilv.) Veche măsură de capacitate egală, aproximativ, cu un litru; cantitatea de lichid pe care o conținea o astfel de măsură.

pînter, pinteri (< magh.) s. m. (Transilv. și Ban.). Dogar.

pintóc, pintoci s. m. (Transilv.) Veche monedă divizionară valorând un groș sau o jumătate de para (1), un sfert de groș sau un pitac.

pîntre prep. Printre.

piótă¹, piote (< it.) s. f. (Rar) Corabie ușoară, lungă și îngustă, cu rame sau cu pânze, folosită în trecut în Marea Adriatică. [Pr.: *pi-o*].

piótă² s. f. v. **pihotă**.

pipăit, -ă, pipăiți, -te (< *pipăi*) adj. Palpabil, evident; concret, material.

piramidă, piramide (< ngr., lat., fr.) s. f. (În sintagma *Piramidă de armé* (sau *de puști, de carabinieri*) = grup de puști sau de alte arme de foc așezate cu talpa patului pe pământ și sprijinite una de alta la vârful țevii.

piraticésc, -ească, piraticéști (*pirat* + suf. *-icesc*) adj. Pirateresc.

piroscăf, piroscăfe (< fr., it.) s. n.

- Navă acționată de aburi. [Pl. și: *piroscafurii*].
- piroștie** s. f. Pirostrie.
- pirpiriu**, **-ie**, *pirpirii* (< tc.) adj., s. m. și f. (Persoană) care nu are avere; sărac.
- pisar**, *pisari* (< sl., pol.) s. m. Funcționar de cancelarie din trecut, care se ocupa cu copierea sau cu întocmirea unor acte, scrisori, documente, având adesea și alte sarcini administrative. [Var.: *pisér* s. m.].
- pisărie** (*pisar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția de pisar. 2. Camera de lucru, cancelaria pisarului.
- pisce**, *piscuri* s. n. (Reg.) Proră (a unei nave); vârf, extremitate (a unei ambarcații).
- piscoi**, **-oăie**, (1) *piscoaie*, *piscoi* s. f., s. m., (2) *piscoi*, s. m. (*pisce* + suf. *-oi*) 1. s. f., s. m. (Reg.) Fluier sau tub sonor care intră în componența unor instrumente muzicale. 2. s. m. Om mic de statură, șfrijit, pipernicit.
- pisér** s. m. v. **pisar**.
- piștol**, *piștoli* (< fr.) s. m. Veche monedă de aur (franceză, spaniolă, italiană, engleză) a cărei valoare a variat după epoci.
- pișcă**, *pișc* vb. I. Tranz. A hărțui (în timpul unei lupte, al unei confruntări armate).
- piștă**, *piște* (< sl.) s. f. Hrană, mâncare. [Pl. și: *piști*].
- pităc**¹, *pitaci* (rus., sb.) s. m. Veche monedă (austriacă) cu valori variabile (redușe), care a circulat, începând din sec. XVIII și în Țările Române; patașcă; *p. gener* (pop. și fam.) monedă de valoare mică; golo-gân.
- pităc**², *pitace* (< sl.) s. n. 1. Act oficial; poruncă scrisă; decret, ordonanță, dispoziție; autorizație. 2. *Spec.* Decret de ridicare a cuiva la un rang boieresc; diplomă de boierie.
- pitân**, *pitane* (*pită* + suf. *-an*) s. n. (Reg.) Pâine (necrecută, cleioasă) făcută din făină de orz sau de seacă; *p. gener.* pâine de calitate inferioară.
- pitâr**, *pitari* (*pită* + suf. *-ar*) 1. (Mold., Bucov. și Ban.) Brutar. 2. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat boierului care se ocupa de aprovizionarea cu pâine a curții domnești (și a oștirii) și cu supravegherea brutarilor domnești; boier care avea acest titlu. ♦ *Vel pitar* sau *mare pitar* = mai-marele peste pitari.
- pită**, *pite* (< bg.) s. f. (Mai ales în Mold. și Transilv.) 1. Pâine. 2. *P. ext.* Slujbă, funcție.
- pităreasă**, *pitărese* (*pitari* + suf. *-easă*) s. f. Soția pitarului (2).
- pitărel**, *pitărei* (*pitari* + suf. *-el*) s. m. Titlu în ierarhia boierească din trecut, mai mic decât acela al pitarului (2); boier care avea acest titlu.
- pitărie**, *pitării* (*pitari* + suf. *-ie*) s. f. 1. (Reg.) Brutărie. 2. (Reg.) Meseria de brutar. 3. Dregătoria pitarului (2); rangul, funcția de pitari (2).

pitice (< fr.) adj. (În sintagma) *Jocurile pitice* = jocuri care aveau loc din patru în patru ani, la Delfi, în Grecia antică, în cinstea zeului Apollo, și care constau din concursuri literare, întreceri atletice și de gimnastică etc.

pitorésc, **-ească**, *pitorești* (< it., fr.) adj. Care aparține picturii, care se referă la pictură, de pictură. ♦ (Rar; despre scriere) Bazat pe pictograme, alcătuit din pictograme.

pițușcă, *pițuști* (*pită* + suf. *-ușcă*) s. f. (Reg.) Pâine (1) mică; *spec. franzelă; franzeluță, chiflă.*

pițulă, *pițule* (< magh.) s. f. (Transilv.) Veche monedă austro-ungară, cu valoarea de 10 (sau 20 de) creițari care a circulat și în Transilvania (până în 1918).

piu, **pie**, *pii* (< lat.) adj. (Transilv.) Pios.

piuă, *piue* (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Tun primitiv; *p. ext. mortier.* [Var.: *pivă* s. f.]

piuscúl, *piusculuri* (< tc.) s. n. Ciucure.

pívá s. f. v. **piuá**.

pivnicér, *pivniceri* (*pivniță* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care are în supravegherea sa o pivniță de vinuri. 2. (Ț. Rom. și Mold.) Titlul dat boierului care avea în grijă viile și pivnițele domnești; boier care avea acest titlu. ♦ *Mare pivnicer* = mai-marele peste pivniceri (2).

pivnicerit (*pivnicer* + suf. *-it*) s. n. 1. (Țările Române, în evul mediu) Dare care se plătea, de către producătorii de vinuri.

2. Dreptul (luat în arendă) de a încasa pivniceritul (1). -

pizmătár, **-ă**, *pizmătari*, **-e** (< ngr.) adj., s. m. și f. (Reg.) Pizmaș.

pizmătárét, **-eățá**, *pizmătareți*, **-e** (*pizmătar* + suf. *-areți*) adj., s. m. și f. (Reg.) Pizmaș.

pizmătárét, **-eățá**, *pizmătareți*, **-e** (*pizmătar* + suf. *-ăreți*) adj. Pizmaș.

pizmi¹, *pizmesc* (< sb.) vb. IV. Intrans. A urí, a dușmáni; a invidia.

pizmi², *pizmesc* (cf. rus.) vb. IV. Trans. A scrie. [Var.: *pizmuí* vb. IV].

pizmós, **-oásá**, *pizmoși*, **-oase** (*pizmă* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Pizmaș.

pizmuí vb. IV v. **pizmi²**.

plácá, *plăci* (< fr., cf. germ.) s. f. Bucată de ardezie pe care învățau să scrie (cu condei de piatră) școlarii începători; tăbliță.

plagiár, *plagiari* (< fr., germ.) s. m., adj. (Persoană) care plagiază [Pr.: *-gi-ar*].

plai, *plaiuri* (< sl., cf. bg., ceh.) s. n. (Ț. Rom., în evul mediu) Subîmpărțire administrativă a județelor și ținuturilor (mai ales a celor de la munte); *p. ext. reședință* a acestei subîmpărțiri.

planét s. m. Planetă.

planimetrîe (< fr., germ.) s. f. Parte a geometriei care se ocupă cu măsurarea suprafețelor plane; geometrie plană.

planisî, planisesc (< ngr.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A ademeni, a amăgi, a înșela pentru a supune voinței sale; a încânta (pentru a înșela), a seduce; *p. ext.* (reg.) a îndupleca. ♦ Refl. A se supune voinței cuiva, a se lăsa ademenit, sedus.

plantivór, -ă, plantivori, -e (< *plantă*) adj. (Rar) Erbivor.

plășă, plase (< sl.) s. f. 1. Porțiune de teren, de obicei arabil, aflată în proprietatea unei singure persoane sau care se cuvenea unui proprietar. 2. (În vechea organizare administrativă a țării) Subdiviziune a unui județ, condusă de pretor; ocol.

plastúr s. m. Plasture.

plășcă¹, plăști (< sl.) s. f. Pele-rină lungă, mantie; hlamidă; veșmânt lung. [Pl. și: *plășci*].

plășcă², plășci (< sl.) s. f. Răsp-lată, recompensă; dar. [Pl. și: *plascé*].

plătoșă, platoșe s. f. Armură de zale, de fier, de piele etc., de forma unui pieptar, cu care se îmbrăcau oștenii în antichitate și în evul mediu pentru a se apăra de loviturile dușmanilor; cuirasă.

plav, -ă, plavi, -e (< sb.) adj. (Ban.; mai ales despre boi) Care are părul de culoare albă sau albă-gălbuie.

plaz, plazuri s. n. Prezicere (făcută de un oracol), profeție, prorocire, prevestire.

plăieș, plăieși (plai + suf. -eș) s. m. (Ț. Rom.) Locuitor de la graniță însărcinat cu paza frontierei țării, în regiunile de munte; străjer; *p. ext.* grănicer. [Pr.: *plă-ies*].

plăieșesc, -ească, plăieșești (*plăieș* + suf. *-esc*) adj. Care aparține plăieșilor, privitor la plăieși, de plăieși. [Pr.: *plă-ie*].

plăieșie, plăieșii (plăieș + suf. -ie) s. f. (Rar) Corpul, organizația plăieșilor. [Pr.: *-plă-ie-*].

plăviu, -ie, plāvii (plav + suf. -iu) adj. (Reg.; despre oameni sau despre părul lor) Blond; (despre oameni) care are pielea foarte albă, părul blond (și ochi albaștri) ♦ Palid.

plângând, -ă, plângânzi, -de (< *plânge*) adj. Care produce sunete tânguitoare, triste.

plângerós, -oasă, plângeroși, -oase (plângere + suf. -os) adj. 1. Jalnic, trist, tânguitor; melancolic. 2. Care este vrednic de compătimire, care este lamentabil.

plânsóre, plânsori (plâns + suf. -oare) s. f. (Reg.) Plângere, cerere, jalbă.

plean, pleanuri (< sl.) s. n. (Pop.) Pradă, captură (de război). ♦ Ceea ce se ia prin rechiziție; *p. ext.* jaf. ♦ Ceată, grup de oameni (capturați, luați ca pradă de război, ca robi sau ca prizo-

neri). ♦ Robie, captivitate.

pleășcă (< bg., sb.) s. f. Pradă, jaf, captură (de război); (ceea ce se ia) prin rechiziție.

plêbe (< fr., lat.) s. f. (Cu sens colectiv) 1. (În antichitatea romană) Pătură socială din care făceau parte oamenii liberi de la orașe și sate, și care era lipsită de anumite drepturi politice și civile. 2. (În apusul Europei, în evul mediu) Pătura cea mai săracă a populației orășenești, aflată în afara ierarhiei feudale; *p. gener.* pătură socială asuprită, exploatată; (adesea peior.) poporul de jos, oameni de rând, mulțime, norod, gloată.

plebéu, *-ée*, *plebei* (< lat.) s. m. și f., adj. 1. (În antichitatea romană) (Persoană) care făcea parte din plebe (1), care aparținea plebei. 2. (Persoană) care făcea parte din plebe (2); care aparținea plebei.

plebiscît, *plebiscite* (< fr.) s. n. (În antichitatea romană) Decizie, lege făcută și votată de plebe (1). [Pl. și: *plebiscituri*].

plecă, *plec* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. fact. și refl. A (se) supune preceptelor religiei (creștine), autorității lui Dumnezeu, a face să aibă sau a avea o atitudine smerită, cucernică în fața divinității, a (se) smeri; a (se) converti la o religie, a face să recunoască sau a recunoaște autoritatea unei divinități (creștine). 2. Tranz. fact. A în-

dupleca, a convinge, a determina, a decide, a hotărî. ♦ Refl. (Reg.) A accepta, a consimți, a se îndupleca. 3. Refl. A înclina (spre)..., a fi gata să..., a fi dispus să (sau la) ... a se simți atras spre... ; a lua drept bun, a lua în considerare. 4. Refl. (Gram.) A avea flexiune, a se schimba potrivit flexiunii; *spec.* a se declina.

plecâre, *plecări* (< *pleca*) s. f. 1. Plecâciune. 2. (Pop.) Supunere, ascultare, consimțire. ♦ (Mai ales în limbajul bisericesc) Smerenie, umilință. 3. Pornire, predispoziție, aplicație; înclinare, atracție; fire, instinct; *p. ext.* simpatie, afecțiune; aplecare. 4. (Gram.) Flexiune; *spec.* declinare.

plenipotént, *plenipotenți* (< lat.) s.m., adj. Plenipotențiar.

plenui, *plenuiesc* (*plean* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A face plean; a jefui, a prăda.

pleoápă, *pleoape* (cf. bg.) s. f. (Pop.) Capac (pentru diverse recipiente). ♦ *Spec.* Capac de sicriu.

plesnitoáre, *plesnitori* (*plesni* + suf. *-toare*) s. f. (Reg.) Verigă, disc care se montează între capătul osiei carului și roată, cu scopul de a împiedica frecarea acestora.

pleș¹, *pleășă*, *pleși*, *-e* (< sl.) adj. (Pop.; despre oameni) Pleșuv, chel.

pleștaniță, *pleștanițe* (< sl.) s. f.

- Aer (cu care se acoperă vasele liturgice). [Ace.: ?].
- plícis** (< ngr.) subst. Plictiseală.
- plictís** (< *plictisi*) s. m. (Fam.) Plictiseală. [Acc. și: *plictis*].
- plícui**, *plícuiesc* (*plíc* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. A pune, a închide un act, o scrisoare etc. într-un plic.
- plimbăre**, *plimbări* (< *plimba*) s. f. 1. Loc de promenadă. 2. Closet. [Var.: *primblăre*, *preumblăre* s. f.].
- plineală**, *plinelii* (*plini* + suf. *-eală*) s. f. 1. Plinătate. 2. Îndeplinire, executare silită (a unei hotărâri). 3. Achitare (a unei datorii).
- plini**, *plinesc* (< *plin*) vb. IV. = a împlini. Tranz. 1. A face să fie plin, a umple; a completa. 2. (Reg.) A face să fie întreg; a întregi, a completa. 3. (Reg.; complementul indică timpul, termenul exprimat prin ani, zile etc.) A ajunge, a atinge un anumit număr, termen. 4. (Pop.) A duce la îndeplinire; a îndeplini, a executa. 5. (Reg.) A achita, a plăti o datorie, o obligație bănească. 6. A face, a săvârși.
- plinire**, *pliniri* (< *plini*) s. f. 1. Completare, întregire. 2. Adevărire, realizare. 3. Îndeplinire, executare. ♦ Satisfacere, realizare.
- plirexúsius** (< ngr.) s. m., adj. (Persoană) care are o împuternicire, un mandat, o delegație.
- plirexusiótită** (< ngr.) s. f. Putere deplină; împuternicire.
- pliroforie**, *pliroforii* (< ngr.) s. f. Informație; lămurire, deslușire; veste, știre; situație informativă, lămuritoare.
- pliroforisí**, *pliroforisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. și refl. A aduce la cunoștință sau a afla; a (se) informa, a (se) documenta, a (se) lămuri; *p. ext.* a (se) convinge.
- plísă**, *plise* (< rus.) s. f. Țesătură de bumbac asemănătoare cu catifeaua, având părul mai lung pe față.
- plócón**, *plocoane* (< sl.) s. n. 1. Jertfă, ofrandă, prinos (aduse divinității). 2. (Țările Române, în evul mediu) Dar omagial intrând în obligațiile vasalilor către Poarta Otomană sau a supușilor către curtea domnească sau către stăpânul moșiei. 3. (Țările Române, în evul mediu; și în sintagma *plocon de nume*) Denumire dată unor dări sau daruri, devenite apoi obligații ale birnicilor. [Var.: *poclón* s. n.].
- plódnic**, *-ă*, *plodnici*, *-ce* (< slavon.) (Despre ființe) Fecund, prolific.
- plodnicíe** (*plodnic* + suf. *-ie*) s. f. Prolificitate, fecunditate.
- plombagină**, *plombagine* (fr.) s. f. Grafită.
- ploscár**, *ploscari* (*ploscă* + suf. *-ar*) s. m. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Ajutor al paharnicului (1); cupar.
- ploscás**, *ploscași* (*ploscă* + suf. *-aș*) s. m. Palavragiu.

plumb, plumburi (moșt. din lat.)
subst. (Reg.; și în sintagma
condei de plumb) 1. s. m. și
(rar) n. Creion. 2. (Și în sintag-
ma *plumb de placă*) Condei
special cu care se scria pe
tablitele de ardezie.

plumiără, plumiere (< fr.) s. f.
Penar. [Pr.: -mi-e-].

plutâr, plutari (*plută* + suf. -ar)
s. m. (Reg.) Muncitor care
confeționează plute sau care
conduce plutele pe apă; plutaș.

plutînd, -ă, plutinzi, -de (< *plu-
ti*) adj. 1. Care plutește pe apă;
plutitor; care se leagăna pe apă.

◆ *Fig.* (Despre oameni sau
despre firea, sentimentele lor)
Schimbător, oscilant, nehotărât,
ezitant. 2. Care fâlăie, care flu-
tură în vânt.

plutitor, -oare, plutitori, -oare
(< *pluti*) adj. (Despre ape) Navi-
gabil.

po (slavonism) prep. Câte.

poartă, porți (moșt. din lat.) s. f.
1. Cetate, oraș (întărit). 2. (Reg.)
Casă, gospodărie. ◆ (Transilv.)
Unitate administrativă formată
din reunirea mai multor familii
sau case locuite, în vederea
îndeplinirii în comun a unor
obligații față de stat. 3. (Mai
ales în epoca suzeranității
turcești asupra Țărilor Române;
adesea determinat prin „înalta”
„sublima” etc.; folosit de obi-
cei ca nume propriu) Reședința,
curtea sultanului sau a unui
pașă din Imperiul Otoman;
p. ext. Imperiul Otoman.

pobedi, pobedesc (< slavon.)
vb. IV. Tranz. A învinge; a su-
pune; a cuceri.

pobratânie (< slavon.) s. f. Pri-
etenie, frăție.

pocaiânie, pocaianii (< slavon.)
s. f. 1. Pocăință, căință. ◆ (Art.)
Una dintre cele șapte taine ale
bisericii creștine, care constă în
mărturisirea păcatelor înaintea
duhovnicului, cu regretul de a
le fi făcut și în străduința de a
nu le mai face. 2. (Reg.)
Penitență pentru ispășirea pă-
catelor; *p. gener.* pedeapsă;
suferință, chin. [Pr.: *ca-ia-*. –
Var.: *pocânie* s. f.].

pocâl, pocale (< germ.) s. n. Vas
de sticlă, de metal, de lut etc.,
cu deschizătură largă, de dife-
rite forme și mărimi (de obicei
cu picior), folosit mai ales pen-
tru băut; conținutul vasului
definit mai sus.

pocânie s. f. v. **pocaianie.**

pocăință (*pocâi* + suf. -ință) s. f.
(În practicile creștine) Peni-
tență.

pocâlti, pocâltesc vb. IV. Intrans.
și refl. (Reg.) A flămânzi peste
măsură; a-și pierde puterea, a
slăbi foarte mult, a se debilita
din cauza alimentației insufi-
ciente; a fi istovit de foame.

pocâltire (< *pocâlti*) s. f. (Reg.)
Flămânzire sau slăbire peste
măsură (din cauza subali-
mentării).

pocâltit, -ă, pocâlțiți, -te (< *pocâlti*)
adj. (Reg.) Care este flămând

- peste măsură; slăbit de foame, de subalimentație.
- pocinóg**, *pocinoage*, s. n., *pocinogi*, s. m. (< sl., ucr.) (Pop.) Inaugurare, început de (bun augur) al unei acțiuni; *spec. safta*. [Pl. și: *pocinoguri*].
- pociúmb**, *pociumbi* s. m. 1. (Pop.) Par, prăjină care servește ca element de susținere sau de fixare în unele construcții (rudimentare), pentru unele plante etc.; țarus; stâlp, bătă folosită în construcție. 2. (Reg.) Trunchi, ciot de copac rămas în pământ după tăiere; butuc, buștean.
- poclón** s. n. v. **plocon**.
- pod**, *poduri* (< sl.) s. n. 1. Etaj, cat, nivel. 2. (În sintagma) *Pod umblător* = platformă plutitoare care servește la transportul ființelor sau lucrurilor de pe un mal pe celălalt al unei ape (curgătoare); bac, brudină. 3. Pavaj din scânduri groase de stejar cu care se podeau străzile; caldarâm; *p. ext.* stradă, uliță pavată cu asemenea scânduri; *p. gener.* stradă. 4. Puntea unui vas; *spec.* covertă.
- podalghie**, *podalghii* (< ngr.) s. f. Podagră.
- podán**, *podani* (< pol.) s. m. Supus, locuitor al unui stat, al unui oraș etc. (care plătea bir); *p. ext.* șerb, iobag; clăcaș.
- podánie**, *podanii* (*pod* + suf. *-anie*) s. f. Dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosință un pod umblător; podărit (1).
- podár**, *podari* (*pod* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care avea sau conducea un pod umblător. 2. Persoană care avea în pază un pod (peste o apă). 3. (Mold.) Pontonier. 4. (Reg.) Muncitor care executa sau întreținea un pod. 5. Măturător de stradă.
- podăreasă¹**, *podărese* (*pod* + suf. *-ăreasă*) adj. (Rar; despre femei) Care practică prostituția.
- podăreasă²**, *podărese* (*podar* + suf. *-easă*) s. f. Soția podarului (1, 2).
- podărit¹**, *podărituri* (*pod* + suf. *-ărit*) s. n. 1. Dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosință un pod umblător. 2. Taxă care se încasa pentru trecerea peste un pod (pe o apă) sau pentru transportul cu un pod umblător.
- podărit²**, *podărituri* (*podar* + suf. *-it*) s. n. (Rar) Ocupația podarului.
- podăriță**, *podărițe* (podea + suf. *-iță*) s. f. (Rar) 1. Podăreasă². 2. Femeie care avea în pază un pod (peste o apă) sau care conducea un pod umblător.
- podcomór**, *podcomori* (< pol.) s. m. (În Polonia medievală) Șambelan.
- poddiacon**, *poddiaconi* (< slavon.) Slujitor al bisericii ortodoxe care se afla în imediata subordine a diaconului. [Pr.: *-di-a-*].
- podeá**, *podele* s. f. 1. Pavaj (de scânduri); fiecare dintre scândurile care se foloseau la pa-

varea unei străzi, a unei curți, a unui pod etc. 2. (Reg; la pl.) Tavan, plafon (de scânduri); (și la sg.) fiecare dintre scândurile care alcătuiesc un tavan). [Pl.: și *podeli*].

podestá (< it.) s. m. sg. (Rar) Guvernator al unui oraș în Italia medievală.

podghiáz s. n. v. **poghiáz**.

podgórie, podgorii (< v. sl.) s. f. Regiune de la poalele unui deal sau ale unui munte.

pódină, podini s. f. (< sl., cf. sb.)

1. Pardoseală (de scânduri, de obicei groase) la vechile străzi; fiecare dintre scândurile care alcătuiesc o astfel de pardoseală. 2. *Spec.* (La pl.) Obligație a negustorilor (brașoveni) din Țara Românească, în evul mediu, de a întreține străzile Bucureștiului pavate cu scânduri.

◆ Taxă percepută în trecut la Iași pe carele cu produse care intrau în oraș, în scopul întreținerii străzilor (pavate cu scânduri). [Pl. și: *podine*].

podnójie, podnojjii (< sl.) s. f. (În limbajul bisericesc) Scaunul scund folosit de obicei ca sprijin pentru picioare. ◆ Perniță sau preș pus sub picioare (pentru a le feri de frig).

podobi, podobesc (< sl.) vb. IV. 1. Refl. A se asemăna, a deveni asemănător (cu ceva sau cu cineva). 2. Trans. și refl. (Reg.) A (se) împodobi. 3. Tranz. A considera demn...; a învrednici.

podóbie, podobii (< v. sl.) s. f.

1. Înfațișare, chip, aspect.

◆ (Rar) Însușire, calitate. 2. Tip de melodie după care se întonează, la sărbătorile mai importante, unele cântări bisericești.

podobit, -ă, podobiti, -te (< *podobi*) adj. Împodobit.

podorójnă, podorojne (< rus.) s. f. Ordin scris pe baza căruia i se puneau cuiva la dispoziție cai de poștă.

podpiscă, podpisce (< rus.) s. f. Semnătură; *p. ext.* dispoziție, ordin scris, parafat.

podporúšnic, podporušnici (< pol.) s. m. (Rar) Sublocotenent.

podscárb, podscarbi (< pol.) s. m. Titlu în ierarhia nobiliară poloneză, corespunzând aceluia de vistiernic sau de cămăraș; nobil polonez care avea acest titlu.

podúșcă, poduști (*pod* + suf. *-ușcă*) s. f. (Reg.) 1. Canal (de scurgere) al unei ape curgătoare, folosit adesea pentru irigații; șanț cu apă folosit pentru irigații. 2. Podeț. [Pl. și: *podușci*].

podvádă, podvezi (< sl.) s. f. 1. (Țara Rom. și Mold., în evul mediu) Obligație la care erau supuși țărani dependenti în folosul domniei (mai ales în timp de război) și care consta din prestații (transport, căraușie) sau rechiziții ale animalelor de tracțiune; *p. ext.* transport, căraușie (cu plată). 2. Ceea ce transporta cineva (cu carul,

- cu căruța); încărcătură (transportată în cadrul podvezii 1). [Var.: *podvoadă* s. f., *podvód* subst.].
- podvoadă** s. f. v. **podvadă**.
- podvód** subst. v. **podvadă**.
- podvodár**, *podvodari* (*podvod* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care organiza sau supraveghea o podvadă (1) sau care îndeplinea o podvadă (cu căruța).
- poedinoc** (< rus.) subst. Duel.
- poetic**, *poetici* (< lat., it., fr., germ.) s. m. Poet.
- poeticésc**, **-ească**, *poeticești* (*poet* + suf. *-icesc*) adj. Poetic.
- poetizá**, *poetizez* (< fr.) vb. I. Intrans. A face versuri, a scrie poezii; a versifica.
- pořálá** s. f. v. **pohfalá**.
- póřtá**, *pořte* (< *pořti*) s. f. 1. Lăcomie. 2. (Reg.) Invitație, poftire; cerere; rugăminte. [Var.: *póřtá* s. f.].
- pořteálá**, *pořteli* (*pořti* + suf. *-ealá*) s. f. 1. (Reg.) Faptul de a simți pořtă de ceva. 2. Faptul de a pořti, de a invita, de a îmbia pe cineva la ceva sau de a fi invitat, îmbiat, pořtit la ceva.
- pořtí**, *pořtesc* (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A cere, a solicita (ceva); a pretinde. 2. A exprima (cuiva) o dorință de bine, a face (cuiva) o urare, a dori (cuiva) ceva de bine; a ura. [Var.: *pořtí* vb. IV].
- pořtíre**, *pořtíri* (< *pořti*) s. f. (Rar) Urare (făcută cuiva).
- pořtitór**, **-oáre**, *pořtitori*, **-oare** (*pořti* + suf. *-tor*) adj. 1. (Rar) Pořcios; doritor, dornic. 2. (Reg.) Care invită, care cheamă, care roagă. 3. (Gram.; în sintagma) *Modul pořtitor* = modul optativ.
- pořtori**, *pořtoresc* (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A reveni (insistând) asupra unui lucru făcut, spus etc.; a face, a spune etc. încă o dată; a repeta, a reînnoi, a reaminti, a insista. 2. A ura, a dori ceva (cuiva). 3. A ruga pe cineva (ceva).
- pořtoríre**, *pořtoriri* (< *pořtori*) s. f. Repetare; insistență.
- pogán**, **-ă**, *pogani*, **-e**, adj., s. m. (Reg.) (Om) păgân.
- poghiáz**, *poghiázuri* (< pol.) s. n. (Reg.) Incursiune făcută pe un teritoriu străin cu scopul de a jefui, expediție de pradă; (concr.) unitate militară, ceată, grup, bandă (organizată) care execută o asemenea incursiune. ✧ Expr. *A umbla în poghiázuri* = a umbla fără rost, a hoinări. [Var.: *podghiáz* s. n.].
- pogonár**, *pogonari* (*pogon* + suf. *-ar*) s. m. (În trecut) Lucrător agricol plătit după numărul de pogoane lucrate (în special de vie).
- pogonăřit** (*pogon* + suf. *-ăřit*) s. n. (Țările Române) Impozit care se percepea în favoarea domniei, pentru fiecare pogon cultivat cu vie (mai târziu și) cu tutun, porumb etc.

pogorâre s. f. Coborâre.

pogorâș s. f. Coborâș.

pogorî vb. IV A coborî.

pogrebânie, *pogrebanii* (< sl.)

s. f. Înarmorântare; *spec.* slujba și ceremonia ortodoxă a înarmorântării. [Var.: *pogribânie* s. f.].

pogribânie s. f. v. **pogrebanie**.

poĥfălă, *poĥfale* (< sl.) s. f.

1. Laudă, slavă, preamărire, proslăvire. 2. Pompă, fast; strălucire, splendoare. 3. Mândrie, orgoliu, trufie. ♦ (Transilv., rar) Autoritate, prestigiu. [Var.: *poĥălă* s. f.].

póhtă s. f. v. **poftă**.

pohtî vb. IV v. **pofti**.

poias (< sl.) subst. Brâu cu care se încingeau preoții ortodocși peste stihar, în timpul oficierii serviciului religios. [Pr.: *po-ias*].

poiéde, *poiedii* s. f. (Pop.)

Mulțime, grămadă, puzderie. [Pl. și: *poiezi*].

pojár, *pojaruri* (< sl.) s. n. (Pop.)

Foc de obicei violent și mistuitor (izbucnit mai ales pe vreme de secetă și arșiță mare); foc mare, incendiu, pârjol; *p. gener.* foc. ♦ *P. ext.* Calamitate, pacoște, năpastă, nenorocire.

pojárníc, *pojarnici* (< rus.) s. m.

(Mai ales în Mold.) Pompier.

pojárnície, *pojárnicii* (*pojarnic* +

suf. *-ie*) s. f. Post de pompieri.

pojîjie, *pojîjii* (cf. ucr.) (Mold. și

Transilv., la sg. cu sens colectiv) 1. Nume generic dat pentru bunurile unei gospodării, pentru

averea, zestrea casei, a stâniei etc.; *p. ext.* bagaj, calabalac.

2. Persoane care aparțin aceleiași familii sau aceluiași neam.

pojivái, *pojivăiesc* (< rus.) vb. IV.

Tranz. A risipi, a prăpădi.

pol¹, *poli* (< rus.) s. m. Monedă

sau, rar, bancnotă românească de douăzeci de lei care a circulat în trecut; nume dat unor monede rusești și franțuzești (de aur), de valori diferite, care au circulat și la noi în trecut.

pol² (< sl.) subst. sg. (De obicei

după un numeral, arătând o completare a cantității indicate de acesta) Jumătate (dintr-un întreg, dintr-o unitate).

polábă (< fr., cf. rus.) adj. (În

sintagma) *Limba polabă* (și substantivul, f.) = limbă slavă din grupul limbilor slave de apus, care s-a vorbit până în sec. XVIII pe un teritoriu situat pe cursul inferior al Elbei.

polác, -ă, s. m. și f., adj. v. **poleac**.

polătă, *polăți* (< bg.) s. f. (Reg.)

Palat (domnesc; împărătesc); *p. restr.* sală, cameră mare (într-un palat); *p. ext.* curte (domnească, princiară, împărătească).

polc, *polcuri* (< ucr., rus.) s. n.

1. (Țările Române, la sfârșitul evului mediu) Veche unitate militară corespunzătoare regimentului de mai târziu. 2. (Rar) Legiune în armata romană.

pólcă, *polci* (< fr., rus.) s. f.

Numele unui dans popular originar din Boemia, cu ritm

- sprinten, vioi, puternic marcat, însoțit de mici salturi, care, în a doua jumătate a sec. XIX, a devenit unul dintre cele mai cunoscute dansuri de bal; melodie după care se execută acest dans.
- polcównic**, *polcovnici* (< ucr., rus.) s. m. 1. Vechi grad militar, corespunzător colonelului de mai târziu; persoană care avea acest grad; comandant al unui polc (1). 2. Persoană care în trecut comanda un grup de oameni însărcinați cu ordinea publică, cu paza podurilor, cu îndeplinirea unor treburi administrative etc.
- polcovniceasă**, *polcovnice* (*polcovnic* + suf. *-easă*) s. f. Soția polcovnicului.
- polcovnicél**, *polcovnicei* (*polcovnic* + suf. *-el*) s. m. Subaltern al polcovnicului.
- polcovnicésc**, *-ească*, *polcovnicești* (*polcovnic* + suf. *-esc*) adj. Care aparține polcovnicului, privitor la polcovnic; care este sub comanda unui polcovnic.
- polcovnicie** (*polcovnic* + suf. *-ie*) s. f. Funcția de polcovnic; autoritatea, instituția reprezentată de polcovnic.
- poleác**, *-ă*, *poleaci*, *-ce* (< pol., ucr., rus., sb.) subst., adj. 1. s. m. și f., adj. (Reg.) Polonez. 2. adj. (Reg.) Polonez. ♦ (Substantivat, f.) Limba polonă. 3. s. f. (În forma *polacă*) Compoziție muzicală; poloneză. [Var.: *polác*, *-ă* s. m. și f., adj.].
- polémie**, *polemii* (< magh.) s. f. Polemică; lucrare polemică.
- poléntă**, *polente* (< it.) s. f. Mămăligă.
- poliárh**, *poliarhi* (< ngr.) (În unele țări) Fiecare dintre conducătorii unei poliarii. [Pr.: *-li-arh*. – Pl. și: *poliarși*].
- poliárhic**, *-ă*, *poliarhici*, *-ce* (< ngr.) adj. Care aparține poliariilor sau poliarihiei, care se referă la poliarii sau la poliarihie. [Pr.: *-li-ar-*].
- poliarhie**, *poliarhii* (< ngr.) s. f. (În unele țări) Formă de conducere a statului în care puterea aparține concomitent mai multor conducători. [Pr.: *-li-ar-*].
- policár**, *policari* (< lat.) s. m. 1. Unitate de măsură pentru lungime sau lățime egală cu aproximativ 3 cm. 2. Degetul gros de la mână.
- polieléu**, *polieleie* (< slavon.) s. n. Cântare bisericească alcătuită din anumiți psalmi, care se execută în biserica ortodoxă, la unele sărbători (înaintea utreniei, liturghiei etc.) [Pr.: *-li-e*. – Pl.: *polieleuri*].
- poligráf**, *poligrafii* (< fr.) s. m. Autor care a scris opere aparținând unor genuri diferite; *p. gener.* autor care a scris mult.
- polihróniu** (< ngr.) subst. Formulă sau cântec (liturgic) de felicitare.
- polisiláb**, *-ă*, *polisilabi*, *-ce* adj. (Despre cuvinte) Polisilabic.
- polisón**, *polisoni* (< fr.) s. m.

1. Măscărici, saltimbanc. 2. Ștengar.

polisonerie, *polisonerii* (< fr.) s. f. Ștengărie.

politică, *politice* (< ngr.) s. f. (Fam.; mai ales la pl.) Problemă, chestiune politică; *p. ext.* noutate politică. ♦ Mijloc (ingenios) folosit pentru atingerea unui scop; stratagemă. ♦ (Adjectival; rar) Care ține de politică, privitor la politică.

politicesc¹, *-ească*, *politicești* (*politic* + suf. *-esc*, cf. rus.)

1. Care aparține ceremonialului, etichetei, unor rânduieli (protocolare) statornicite, privitor la ceremonial, la etichetă, la rânduieli (protocolare) statornicite.

2. Care se referă la politică, care aparține politicii, care se ocupă de politică; politic.

politicesc², *-ească*, *politicești* (*politic* + suf. *-icesc*) adj. 1. Juridic; civil, cetățenesc; public.

2. Laic, lumesc, profan.

polițchie (< ngr.) s. f. Purtare diplomatică; diplomație; abilitate, istețime, dibăcie.

politicî, *politicesc* (cf. *politic*, ngr.) vb. IV. 1. Intrans. și tranz. A conduce (din punct de vedere politic, a guverna. ♦ Intrans. și refl. A face politică; a se pune la curent cu politica.

2. Refl. pas. A se obișnui, a se practica; a se folosi. 3. Tranz. A stabili, a fixa un preț, un procent. 4. Tranz. și refl. *Fig.* A (se) civiliza, a (se) cultiva, a

face să progreseze, sau a progresa.

politie, *politii* (< ngr.) s. f.

1. Așezare omenească; cetate; oraș, țară; stat. 2. Formă de organizare și de conducere a unei comunități umane; politică.

3. Comportare, conduită. 4. Cereimonial; alai, pompă; etichetă, protocol. [Acc. și: *poliție*].

polițai, *polițai* (< germ.) s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Șef al poliției într-un oraș de provincie sau într-o circumscripție a unui oraș; *p. ext.* sergent de stradă; *p. gener.* agent de poliție; polițist; polițmaistru.

polițmaistru, *polițmaistri* (< rus.) s. m. Polițai.

pólo (< fr., engl.) subst. Joc sportiv de echipă, practicat călare, în care o minge de lemn era împinsă în câmpul advers cu un ciocan de lemn cu coada lungă.

póltină, *polține* (< rus.) s. f. Poltinic.

poltinic, *poltinici* (< rus.) s. m. Veche monedă rusească de argint (valorând o jumătate de rublă) care a circulat și în Țările Române în sec. XVIII–XIX; poltină.

polturác, *polturaci* (< pol.) s. m. Nume dat mai multor monede poloneze, austriece etc. care au circulat și în Țările Române în sec. XVII–XVIII.

polunóștniță, *polunóștnițe* (< v. sl.) s. f. Slujbă bisericească care se

- face la o mănăstire după miezul nopții (între pavecerniță și utrenie).
- polușcă**, poluște (< rus.) s. f. Veche monedă divizionară, făcută din aramă, care a circulat și în Țările Române în sec. XIX.
- pomână**, *pomeni* (< sl.) s. f. 1. (Reg.) Aducere-aminte, amintire, pomenire; comemorare. ♦ *Concr.* (Rar) Lucru, semn făcut spre aducere-aminte, spre pomenire. 2. Obicei moștenit din moși-strămoși; tradiție, datină. 3. (Reg.) Un fel de colac care se împarte (celor săraci) la înmormântări, parastase etc.
- pomazânie**, *pomazanii* (< sl.) s. f. 1. Miruire, ungere (pentru consacrarea într-o funcție, într-o misiune). 2. (În forma *pomozanie*) Danie în bani făcută (de către domnitor) unei biserici sau unei mănăstiri. [Var.: *pomozânie* s. f.]
- pomăzânic**, *pomăzânici* (< sl.) s. m. Persoană care a fost pomăzuită.
- pomăzui**, *pomăzuiesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A mirui un cleric, un domnitor etc.; *p. ext.* a boteza. 2. A consfinți, a consacra.
- pomăzuitură**, *pomăzuituri* (*pomăzui* + suf. *-tură*) s. f. Bucată de bumbac cu care clericul șterge pe cel uns cu mir.
- pomeni**, *pomenesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. (Rar) A aniversa, a comemora, a prăznui.
- pomenire**, *pomeniri* (< *pomeni*) s. f. Aducere-aminte, amintire.
- pómină** (< *pomeni*) s. f. Amintire, memorie.
- pomójnic**, *pomojnici* (< rus.) s. m. 1. (În vechea organizare administrativă a țării) Funcționar administrativ (care conducea o plasă sau ajuta pe pretor la conducerea ei); ajutor de subprefect. [Var.: *pomóșnic* s. m.]
- pomóșnic** s. m. v. **pomojnic**.
- pomozânie** s. f. v. **pomazanie**.
- pompier**, *pompieri* (< fr.) s. m. 1. Persoană care făcea pompe. 2. Persoană care se ocupa cu stropitul străzilor, al caldarâmului etc. [Pr.: *-pi-er*].
- ponetrébnic**, *ponetrebnici* (*po-* + *netrebnic*) adj. (Rar) Netrebnic.
- ponós**, *ponoase* (< sl.) s. n. 1. (Reg.) Calomnie, defăimare, bârfă, ocară (1); batjocură, necinste; insultă, jignire; dezonoare, rușine. 2. (Ban., Transilv. și Mold.) Acuzare, învinuire; pâră, protest; (concr.) plângere, reclamație, jalbă.
- ponosí**, *ponosesc* (< sl., cf. *ponos*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A bârfi, a ponegri, a defăima; a calomnia; a discredita.
- ponóslu**, *ponosluri* (< *ponoslui*) s. n. 1. (Reg.) Plângere, reclamație; pâră. 2. Defăimare, calomnie, ocară; dezonoare, rușine.
- ponoslui**, *ponosluiesc* (< magh.) vb. IV. (Reg.) 1. Intrans., tranz.

și refl. A pârî, a reclama; a se plânge. 2. Tranz. și intrans. A defăima, a calomnia; a discreditat; a certa, a dojeni, a muștra.

◆ (Munt., rar) Tranz. A porecli.
pont¹, *ponturi* (< magh.) s. n. Punct (în spațiu sau în timp); limită.

pont² s. m. v. **punct**.

pontarisi, *pontarisesc* (cf. *ponta*) vb. IV. Intrans. A ponta, a miza.

pontăș¹, *pontași* (*pont²* + suf. -aș) s. m. (Mold.) Țăran clăcaș.
◆ (Adjectival) *Deputat pontăș* = deputat care a reprezentat pe clăcașii din Moldova în divanul ad-hoc din 1857.

pontăș², *pontași* (*ponta* + suf. -aș) s. m. Pontator (la jocurile de noroc).

pontéface s. m. v. **pontifice**.

pontif, *pontifi* (< fr.) s. m. Membru al colegiului sacerdotal suprem din Roma antică, însărcinat cu supravegherea cultului religios, cu întocmirea calendarului, a listelor consulare, cu evidența analelor etc.; *p. gener.* grad înalt în ierarhia sacerdotală, la diferite popoare necreștine (din antichitate); pontifice.
pontifice, *pontifice* (< lat., it.) s. m. (Rar) Pontif. [Var.: *pontéface* s. m.].

popadie, *popadii* (< sl.) s. f. Preoteasă. [Acc.: ?]

pópol s. m. v. **popor**.

popór, *popoare* (cf. lat., it.) s. n. 1. (Reg.; mai ales în texte cu

conținut religios) Totalitatea credincioșilor de același cult dintr-o țară, dintr-o regiune, dintr-o eparhie, dintr-o parohie etc. (în raport cu clericii lor). 2. Populația unei cetăți, a unui oraș, a unui sat (ori a unei părți dintr-un sat) sau a unei unități teritoriale (formate din mai multe sate). ◆ Fiecare dintre părțile distincte ale unei moșii mari, corespunzând, de obicei, pământurilor situate în jurul unui sat, al unei mănăstiri etc. [Var.: *pópol*, *pópul* s. m.].

poporál, -ă, *poporali*, -e (*popor* + suf. -al) adj. Popular.

poporán, -ă, *poporani*, -e (*popor* + suf. -an) s. m. și f., adj.

1. s. m. și f. (Reg.) Enoriaș; credincios (care aparține unei anumite eparhii, parohii etc.) 2. s. m. și f. (Reg.) Persoană care face parte din grosul populației; *spec.* țăran, sătean; *p. ext.* concetățean. 3. adj. Popular, poporal. 4. adj. Care aparține poporanismului, privitor la poporanism.

poporanism (*poporan* + suf. -ism, după rus.) s. n. Mișcare politico-ideologică și artistică de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, care considera masele țărănești drept elementul de bază al națiunii și factorul hotărâtor în crearea culturii naționale și care recomanda, pe plan literar, crearea de opere inspirate din viața

- țărănimii, privită cu simpatie, cu compasiune și în mod realist.
- poporanist, -ă, poporaniști, -ste** (< *poporanism*) adj., s. m. și f. 1. adj. Care aparține poporanismului, privitor la poporanism; care susține poporanismul. 2. s. m. și f. Adept al poporanismului; *spec.* scriitor poporanist. 3. adj. Privitor la popor, care reflectă aspirațiile poporului; care se face în favoarea poporului.
- poporație, poporații** (< *popor* după lat., fr.) s. f. 1. Populație. 2. Popor, gloată, norod. [Var.: *poporațiune* s. f.].
- poporațiune** s. f. v. **poporație.**
- poporime** (*popor* + suf. *-ime*) s. f. (Reg.) 1. Populație. 2. Popor, gloată.
- poporós, -oasă, poporasi, -oase** (*popor* + suf. *-os*) adj. 1. (Despre popoare) Numeros. 2. (Despre teritorii, așezări etc.) Populat.
- popreală, popreli** (*popri* + suf. *-eală*) s. f. 1. (Reg.) Interdicție, interzicere, opreliște; greutate, dificultate (pe care o are de întâmpinat cineva). 2. (Pop.) Închisoare, arest (la domiciliu); prevenție.
- poprî, popresc** (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A reține cu forța pe cineva, a sechestra; *spec.* a aresta. ♦ (Reg.) A reține (prin stăruințe), a determina să rămână undeva. 2. Tranz. (Reg.) A opri (1); a împiedica; *spec.* a opri din mers. 3. Refl. A se opri. 4. Tranz. A opri; a interzice.
- poprîre, popriri** (< *poprî*) s. f. 1. Popas. 2. Piedică, obscatol, impediment. 3. Ținere pe loc, în nemișcare; imobilizare.
- poprît, -ă, popriți, -te** (< *popri*) adj. Interzis, oprit. ♦ (Despre oameni) Reținut, arestat.
- pópul** s. m. v. **popor.**
- porcărît** (*porc* + *-ărit*) s. n. Impozit care se plătea în trecut pe porci.
- poréclă, porecle** (< sl.) s. f. (Reg.) Nume de familie.
- poreclî, poreclesc** (< *poreclă*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A da cui-va un nume, a numi, a denumi.
- porfiră, porfire** (< ngr.) s. f. Purpură (pentru veșminte; *p. ext.* veșmânt făcut din purpură. ♦ *Fig.* Putere (politică supremă a suveranului, împăratului), stăpânire, conducere, guvernare.
- porfirogenét, -ă, porfirogeneți, -te** (< ngr.) s. m. și f. Titlu atribuit prinților bizantini născuți în timpul domniei tatălui lor; persoană care avea acest titlu.
- pornitură, pornituri** (*porni* + suf. *-tură*) s. f. 1. Porțiune de teren deplasată prin alunecare. 2. (Reg.) Parte înclinată a unui obiect care în mod obișnuit are o poziție verticală sau orizontală.
- poróncă** s. f. v. **poruncă.**
- poronci** vb. IV v. **porunci.**
- portár, portari** (*poartă* + suf. *-ar*) s. m. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat boierului însărcinat cu paza curții domnești

- (mai târziu având și alte atribuții de protocol sau administrative); boier care avea acest titlu; ușer. ♦ *Vel portar* sau *portar mare* = mai-marele peste portari. ♦ (*Vel portar de Suceava* sau *al Sucevei* = titlu purtat de boierul însărcinat cu paza și cu apărarea capitalei și a curții moldovene (care mai târziu a avut și comanda supremă a oștirii); boier care avea acest titlu.
- portărel**, *portărei* (*portar* + suf. *-el*) s. m. 1. Funcționar subordonat portarului 2. (În vechea organizare judecătorească) Funcționar însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură și cu executarea hotărârilor judecătorești.
- portărie**, *portării* (*portar* + suf. *-ie*) s. f. Funcția, demnitatea, rangul de portar.
- pörter** (< engl.) s. m. sg. Bere (englezească) neagră, tare și amară.
- portocală** s. f. Portocal.
- portofei** s. n. Portofel, portvizit.
- portofel**, *portofeluri* (< fr.) s. n. Mapă, servietă etc. în care se țineau hârtii de valoare, manuscrise, acte etc.; portofoliu.
- portofeu** s. m. Portofel, portvizit.
- portofoliu**, *portofolii* (< ngr., it.) s. n. Portofel.
- portretă**, *portretez* (< *portret*, după fr.) vb. I. Tranz. A face cuiva un portret, a înfățișa pe cineva într-un portret.
- portretăr**, *portretari* (*portret* + suf. *-ar*) s. m. Portretist; *p. gener.* pictor.
- portulân**, *portulane* (< fr.) s. n. 1. Hartă de navigație folosită în evul mediu. 2. Ghid tipărit care conține informații geografice, istorice, politice și economice asupra țărilor dintr-o anumită zonă de navigație, precum și date cu privire la farurile, zonele de ancoraj, posibilitățile de ancorare și reparare a navelor etc.
- porțelân** (< germ.) s. n. Faiență.
- porțiaș**, *porțiași* (*porție* + suf. *-aș*) s. m. (Transilv. și Maram.) Persoană obligată să plătească impozit; *p. ext.* iobag; om sărac.
- porúic**, *porucici* (< rus.) s. m. Locotenent; *p. gener.* ofițer (rus).
- porúncă**, *porunci* (*porunci*) (Pop.) Lege morală; învățătură, precept. [Var.: *poróncă* s. f.].
- porúnci**, *poruncesc* (< v. sl.) vb. IV. 1. Tranz. A încredința (cuiva) îndeplinirea unei sarcini, unei acțiuni; a însărcina. 2. (Transilv., Ban., Maram. și Bucov.) A trimite vorbă, a da de știre, a face cunoscut; a vesti, a comunica, a transmite, a împărtăși (ceva). [Var.: *porónci* vb. IV].
- porúșnic**, *porușnici* (< pol.) s. m. (Reg.) Locotenent; *p. gener.* ofițer (rus).
- posád**, *posaduri* (cf. *posadă*) s. n. Impozit care se plătea în trecut

- pentru întreținerea garnizoanei unui oraș.
- posádă, posade** (< ucr.) s. f.
 1. Pichet; (punct de) vamă.
 2. Trecătoare (îngustă) în munți; vamă plătită la această trecătoare. ♦ Loc întărit în mod natural (care servea ca punct de vamă). ♦ Obligație a țăranilor dependenți de a face de strajă în preajma trecătorilor din munți.
- posádnicǎ, posadnice** (< sl.) s. f. (Reg.) Concubină.
- posésie** s. f. v. **posesiune**.
- posesiúne, posesiuni** (< fr., lat.) s. f. 1. Arendă. 2. (Concr.; în forma *posesie*) Proprietate (mai întinsă de pământ); moșie, domeniu; fermă. [Pr.: -si-u-. Var.: *posésie* s. f.].
- posesór, -oáre, posesori, -oare** (< lat., fr., cf. pol.) s. m. și f. (Mold.) Arendaș.
- poslánie, poslanii** (< sl.) s. f.
 1. Scrisoare sau carte cu conținut teologic, pentru îndrumarea sau lămurirea credincioșilor. 2. *P. gener.* Serisoare, epistolă.
- poslújnic** s. m. v. **poslușnic**.
- poslušaníe, poslušanii** (< sl.) s. f. Ascultare; supunere. 2. Muncă prestată pe moșiile boierești sau mănăstirești; *p. gener.* serviciu, slujbă, muncă.
- posluší, poslušesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A fi, a se afla în serviciul cuiva (mai ales în slujba unei moșii boierești sau mănăstirești), a servi, a sluji, a slugări; a ajuta, a asista.
- poslúšnic, poslušnici** (< sl.) s. m.
 1. Slujitor mănăstiresc sau boieresc (care era scutit de dări); *p. gener.* slujitor; slugă, servitor. 2. Infirmier. [Var.: *poslújnic* s. m.].
- posmág, posmagi** (< sl.) s. n. (De obicei la pl.) Pâine uscată (tăiată felii); pesmet.
- postái, postali** (< tc., bg.) s. m. (Reg.; mai ales la pl.) Un fel de încălțăminte de piele; *p. gener.* pantof.
- postáš** s. m. v. **poštaș**.
- póstá** s. f. v. **poștă**.
- postávár, postávári** (*postav* + suf. -ar) s. m. Fabricant, negustor sau lucrător de postavuri.
- postávárie, postávării** (*postav* + suf. -árie) s. f. 1. Fabrică, atelier sau prăvălie de postav. 2. (Cu sens colectiv) Postavuri.
- postélnic, postelnici** (< sl.) s. m.
 1. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Titlu dat boierului de curte însărcinat, inițial, cu paza camerei de dormit a domnitorului, și care, ulterior, a avut diferite funcții la curtea domnească (de pregătire a audiențelor la domn, de om de încredere al domnitorului, de maestru de ceremonii, în Moldova și de pârcaľab al ținutului Iași etc.; (mai târziu) ministru de externe; boier care avea acest titlu; stratornic. ♦ *Vel postelnic* sau *mare postelnic* = mai-marele peste

- postelnici (1). ✧ *Postelnic al doilea sau al treilea* = postelnic imediat subordonat marelui postelnic, ajutorul marelui postelnic. 2. Titlu onorific dat unui boier de țară, subordonat marelui postelnic (care uneori avea și unele atribuții administrative); boier care purta acest titlu. 3. Dregător la diverse curți domnești sau împărătești, cu funcții asemănătoare cu ale postelnicului (1); sfetnic domnesc, împărătesc.
- postelnicească, postelnicese** (*postelnic* + suf. *-easă*) s. f. Soția postelnicului.
- postelnicél, postelnicei** (*postelnic* + suf. *-el*) s. m. Titlu dau unui boiernaș, unui slujbaș de la curte sau unui ostaș care se afla sub comanda postelnicului, de obicei a marelui postelnic; persoană care avea acest titlu.
- postelnicie** (*postelnic* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția sau rangul de postelnic (1); perioadă de timp în care cineva exercita această funcție. 2. Instituție administrativă, care se afla sub conducerea postelnicului (1); (mai târziu) ministerul afacerilor externe; clădirea în care se afla această instituție.
- posteritate** (< fr., lat.) s. f. (Cu sens colectiv) Urmași, descendenți (din aceeași familie, de aceeași origine).
- postilión** s. m. v. **postalion**.
- postitor, -oăre** (*posti* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care postește, care respectă posturile sau care rabdă de foame.
- postscénium, postsceniumuri** (< lat.) s. n. Parte a unui teatru antic, situată în spatele scenei. [Pr.: *-ni-um*].
- postulánt, -ă, postulanți, -te** (< fr.) s. m. și f. Persoană care solicită un post, care aspiră să ocupe o slujbă, o demnitate etc.; solicitator, aspirant.
- postulát, postulate** (< fr., lat.) s. n. Cerere; cerință; deziderat; condiție.
- poș, poșe** (< bg.) (Reg.) Un fel de turban de mătase neagră (brodată cu fir); *p. gener.* turban; *p. ext.* basma; tulpan; broboadă; șal. [Pl. și: *poșuri*].
- poștagiu, poștagii** (*poștă* + suf. *-agiu*) s. m. (Rar) Diriginte de poștă (la țară); poștameșter.
- poștalión, (1, 2) poștalioni, (3) poștalioane** (< rus., fr.) s. m., s. n. 1. s. m. Surugiu (la o căruță sau trăsură de poștă, la un poștalion (3)); poștaș. 2. s. m. Cal folosit (împreună cu alții) la un poștalion (3), la trăsură. 3. s. n. Vehicul pentru călători, bagaje și corespondență, tras de mai mulți cai, folosit mai ales înainte de introducerea căilor ferate, diligență, poștă, (reg.) olac (2); *p. ext.* caleașcă, trăsură (mare); căruță (mare). [Pr.: *-li-on*. - (1) Var.: *postilión* s. m.].
- poștameșter, poștameșteri** (< magh.) s. m. Poștagiu.

poștăș, poștași (*poștă* + suf. -aș) s. m. Surugiu (la o căruță sau trăsură de poștă, la un poștalion (3). [Var.: *poștăș* s. m.].

poștă, poște (< rus.) s. f. 1. (În trecut) Serviciu de transport pentru călători (și corespondență), cu diligența, folosit mai ales înainte de introducerea căilor ferate, (reg.) olac (2).

♦ *Spec.* Loc special amenajat pe parcursul unui drum, unde se găseau vehicule de transport în comun și cai de schimb și unde se putea asigura odihna călătorilor. 2. Veche unitate de măsură pentru distanțe, care a variat (în timp și după regiuni) între circa 10 și 20 km; *p. gener.* distanță nedeterminată. 3. Vehicul pentru călători, bagaje și corespondență, tras de mai mulți cai, folosit mai ales înainte de introducerea căilor ferate; diligență, poștalion (3).

♦ *Cal de poștă* = cal destinat exclusiv serviciului de transport cu poștalionul (3) sau călare și schimbat la fiecare popas.

4. Crainic, ștafetă, curier. [Var.: *póștă*, (reg.) *póștie* s. f.].

poștărit, poștărituri (*poștă* + suf. -ărit) s. n. Corvoadă pe care trebuiau s-o îndeplinească țărani în serviciul de transporturi cu poștalionul (3).

póștie s. f. v **poștă**.

potcáпoc, potcapoce s. n. (Reg.) Potcap.

potcoávă, potcoave (< bg., cf.

sb., uer.) s. f. (Transilv.) Literă chirilică.

potecăș, potecași (*potecă* + suf. -aș) s. m. (Ț. Rom.) Locuitor din satele grănicerești care aveau misiunea să supravegheze potecile, regiunile de la graniță etc. aflate între două puncte străjuite de ostași.

poterăș, poterași (*poteră* + suf. -aș) s. m. Persoană înarmată care făcea parte dintr-o poteră; nefer (2). [Var.: (reg.) *potirăș* s. m.].

póteră, poteri (< bg., sb.) s. f. Ceată, grup (organizat), detașament de oameni înarmați, mai ales de arnăuți, care aveau, în trecut, misiunea de a urmări și de a prinde răufăcătorii, haiducii etc. [Pl. și: *potere*. – Var.: *pótiră* s. f.].

potestáte (< lat.) s. f. Putere.

♦ *Potestate legislativă* (sau *legiuitivă*) = putere legislativă.

potgalț (cf. rus.) subst. Guler (cu multe crețuri, cute).

poticálă, poticale (cf. *poticni*) s. f.

1. (Pop.) Întâmplare (neșteptată și) neplăcută, supărare, necaz, neajuns, bucluc; piedică, obstacol (în calea realizării). 2. Înfrângere (în lupte armate).

potír, potire (< ngr.) s. n. Cupă, pocal, pahar (de aur, de argint), cu gura largă și cu marginile rășfrânte; *p. ext.* conținutul unui astfel de recipient.

potirăș s. m. v. **poteraș**.

pótiră s. f. v. **poteră**.

potmoli, *potmolesc* (< *potmol*)
vb. IV. Refl. A se împotmoli.

potrebí, *potrebesc* (< sl.) vb. IV.
1. Tranz. și refl. A (se) distruge,
a (se) nimici, a (se) prăpădi.
2. Tranz. A sfinți obiecte de
cult.

potricălă, *potricale* (< rus.) s. f.
1. Unealtă de oțel asemănătoare
cu o daltă mică, având tăișul de
obicei circular, cu vârful ascuțit,
cu care se străpunge pielea pen-
tru a se face găuri la curele, la
ciur, la opinci, în urechile oilor
și caprelor, producea. 2. *P. ext.*
Semn făcut, de obicei prin gău-
rire cu potricala (1), la urechile
oilor, sau, rar, ale altor animale,
pentru a putea fi identificate.

potricăli, *potricălesc* (< *potri-
cală*) vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A
găuri (cu potricala 1), a perfo-
ra, a străpunge; *p. ext.* a sfâșia.
2. Tranz. și refl. *Fig.* A (se)
distruge, a (se) nimici, a (se)
prăpădi.

potricălit, -ă, *potricăliți*, -te
(< *potricăli*) adj. (Reg.) Găurit
(cu potricala 1), perforat, stră-
puns.

potrivă adv., prep. (< sl., bg.)
1. adv. (Reg.) Împotrivă, în con-
tra, în opoziție; în sens opus
(față de...) 2. prep. În dreptul...,
în fața... ⇨ Loc. prep. (În forma
potrivă) *De* (sau *pe* ori, rar,
la) *potrivă*... = la fel cu...,
asemenea..., egal cu..., core-
spunzător cu..., pe măsura...
[Var.: *protivă* adv.]

potriví, *potrivesc* (< *potrivă*)
vb. IV. 1. Refl. (Reg.) A se îm-
potrivi, a se opune. 2. Tranz.
(Reg.) A compara (pentru a sta-
bili asemănarea, însușirile co-
mune) 3. Refl. (Pop.) A da
cuiva ascultare, a se lua după
cineva sau ceva; a da cuiva
crezare, a lua în serios; a face
pe voia cuiva; a-și pune mintea
cu cineva sau cu ceva.

potrivire, *potriviri* (< *potriví*)
s. f. 1. Împotrivire, opoziție.
2. Egalitate între două sau mai
multe lucruri sau ființe, feno-
mene, cantități, valori etc.

potrivnic, -ă, *potrivnici*, -ce (*po-
trivă* + suf. -*nic*) adj., s. m. și f.
(Reg.) (Persoană) care se
asemănă, care se potrivește cu
cineva. [Var.: *protivnic*, -ă adj.]

potronic, *potronici* (cf. pol.) s. m.
Veche monedă polonă de argint,
care a circulat și în Țările
Române, mai ales în Moldova,
în sec. XVII–XVIII.

potúri (< tc.) s. m. pl. Pantaloni
largi în partea de sus și strânși
pe pulpe (cu obiele), de obicei
încheiați cu copci și împodobii
pe margini cu găitane, purtați
odinioară de arnăuți și de hai-
duci, iar astăzi de țărani, în
unele regiuni.

poucénie, *poucenii* (< sl.) s. f.
1. Învățătură (religioasă); predică;
cazanie. 2. Act, decret, document
(de hirotonire a preoților). [Pr.:
po-u-. – Var.: *paucénie* s. f.]

povără, *poveri* (cf. v. sl.) s. f.

- Veche unitate de măsură pentru greutate care a variat între 100 și 125 de ocale (folosită la cântărirea mărfurilor). ♦ Sumă de 1000 (sau, probabil greșit, de 10000) de galbeni. [Pl. și: *povări*].
- povárnă**, *poверne* (< sl., bg.) s. f. (Munt., de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de”, care arată felul) Fabrică. [Pl. și: *povarne*].
- povăță**, *povețe* (< pol.) s. f. 1. Conducător (care îndrumă, sfătuiește); îndrumător, călăzitor; sfătuitor, povățuitor. ♦ *Spec.* Călăuză, ghid. 2. Conducere; comandă; orientare; directivă. ♦ *Lege*, normă cu caracter obligatoriu. [Pl. și: *povăți*].
- povărós**, *-oásă*, *povároși*, *-oase* (*povară* + suf. *-os*) adj. Împovărător, copleșitor.
- povățui**, *povățuiesc* (*povăț* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. 1. A guvernă, a cărmui, a conduce. 2. A conduce, a călăuzi pe un drum, într-un loc, la cineva. 3. A comanda, a conduce unități militare. 4. A conduce, a dirija, a manevra vehicule, mecanisme. 5. A impune, a ordona; a hotărî, a da dispoziție.
- povățuială**, *povățuieli* (*povățui* + suf. *-eală*) s. f. Povață, sfat, îndrumare.
- povățuitor**, *-oăre*, *povățuitori*, *-oare* (*povățui* + suf. *-tor*) s. m. 1. Călăuză, ghid (pe un drum, într-un loc, la cineva).
2. Conducător; căpetenie, șef; comandant. [Pr.: *-țu-i*].
- povestár**, *povestari* (*povesti* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) Povestitor.
- povestăș**, *povestăși* (*poveste* + suf. *-aș*) s. m. (Pop.) Povestitor.
- povêste**, *povești* (< sl.) s. f. 1. Relatare, expunere a unor fapte, întâmplări, evenimente istorice (în ordinea lor cronologică). ♦ *Tradiție orală*. 2. (Reg.; și în sintagma *povestea verbei*) Proverb, zicătoare, zicală; maximă.
- povestí**, *povestesc* (< *poveste*) vb. IV. 1. Tranz. și intrans. (Reg.) A face cunoscut; *spec.* (Bis.) a propovădui; a predica. 2. (Reg.) A ponegri, a defăima, a bârfi, a calomnia, a denigra.
- pozițiune** s. f. *Poziție*.
- póznă**, *pozne* s. f. (Pop.) Faptă sau întâmplare, situație care provoacă cuiva un rău, un neajuns, un necaz, o nenorocire; belea, bucluc.
- pozvól** (< *pozvoli*) subst. Permisiv, învoire, aprobare.
- pozvolénie**, *pozvolenii* s. f. (Mold. și Bucov.) *Permisiv* (1).
- pozvolí**, *pozvolesc* (< pol., ucr., rus.) vb. IV. Tranz. (Mold. și Bucov.) A permite, a încuviința, a îngădui, a autoriza.
- pozvolire**, *pozvoliri* (< *pozvoli*) s. f. Acțiunea de a *pozvoli* și rezultatul ei.
- practică**, *practicele* (< ngr.) s. f. 1. Proces-verbal. 2. Permisiv de trafic dată unui vapor, autorizație de a face negoț (cu navele).

practicós, -oásă, practicoși, -oase (< ngr.) adj. Cu multă practică; experimentat; priceput, îndemânatic.

prádă (moșt. din lat.) s. f. (Cu sens colectiv) Robi, prizonieri de război. ♦ Stare, condiție de rob de război. ✧ Loc. vb. *A face pradă* = a prăda.

prairiál (< fr.) s. n. A noua lună în calendarul republican francez (de la 20 sau 21 mai la 19 sau 20 iunie). [Pr.: *pre-ri-al*].

prápor s. m. v. **prapur.**

prápórcic, praporcici (< rus.) s. m. Sublocotenent (mai ales în vechea armată rusească); *p. ext.* portdrapel (în armata rusă). [Acc. și: *praporcic*. - Var.: *prápórgic* s. m.].

prápórgic s. m. v. **praporcic.**

prápur, prapuri (< sl.) s. m. Steag ostășesc care se purta mai ales prins în vârful unei lănci; flamură; *p. ext.* pânza, materialul unui astfel de steag. [Var.: *prápor* s. m.].

prástól s. n. (Reg.) Pristol.

práştie, praştii (< sl.) s. f. Veche armă de luptă rudimentară, făcută dintr-o bucată de piele legată de două sfuri, cu care se aruncau bôlovanii și pietre la distanță, asupra dușmanului.

právrăț, pravățe (< sl., sb.) s. n. 1. Țintă, obiectiv (final); țel, scop (propus, urmărit). 2. (Învățătură, normă, lucrare etc. care servește drept) îndrumător.

právilă, pravile (< sl.) s. f.

1. Normă, îndatorire etc. prescrisă de biserică (decurgând din esența preceptelor morale pe care le preconizează aceasta); *p. ext.* carte, scriptură în care sunt cuprinse astfel de norme, de îndatoriri etc. 2. Lege naturală, menire a firii. 3. Normă, regulă, tipic etc. după care se produce, se alcătuiește un lucru, un fenomen; lucrare care conține aceste reguli, norme etc. 4. *Spec.* Regulă, normă de conduită, de comportament. 5. Deprindere, obicei, tradiție, datină; lege a pământului. 6. Lege, hotărâre, dispoziție; (mai ales la pl.) culegere, cod, carte de legi; *p. ext.* regim politic. ✧ *Pravilă împărătească* = corp de legi și dispoziții juridice întocmite de împăratul Justinian și folosite (cu unele adaptări) și în Țările Române. ✧ Loc. adv. și adj. *După* (sau *pe*) *pravilă* = (care este) conform legii, după lege; *p. ext.* (care este) drept, just. *Peste pravilă* = (în mod) nedrept, (care este) contrar legii; ilegal. ✧ Expr. *A pune* (sau *a rându-i*) *pravilă* = a stabili o regulă. [Pl. și: *pravili*].

pravilicésc, -ească, pravilicești (*pravilă* + suf. *-icesc*) adj. 1. Legal. 2. Care cuprinde legi, referitor la legi, de pravile (6); pravilnicesc (2).

pravilicește (*pravilă* + suf. *-icește*) adv. Conform pravilei (6), după pravilă; legal, legalmente; legitim.

pravilist, *praviliști* (*pravilă* + suf. *-ist*) s. m. Persoană care cunoștea (sau întocmea) privilegiile (6).

pravilnic, *-ă*, *pravilnici*, *-ce* (*pravilă* + suf. *-nic*, cf. rus.) adj. Aflat în conformitate cu pravila (6), prevăzut cu pravilă; legal, pravilnicesc.

pravilnicesc, *-ească*, *pravilnicești* (*pravilnic* + suf. *-esc*) adj. 1. Legal. 2. Care cuprinde privilegii (6), de privilegii; pravilnicesc (2).

pravilniceste (*pravilnic* + suf. *-ie*) adv. Conform privilegii (6), după pravilă; legal, legalmente.

pravosláv, *pravoslavi* (< *pravoslavie*) s. m. (Rare) Ortodox.

pravoslavie (< sl.) s. f. Religia creștină ortodoxă; ortodoxie.

◆ Totalitatea adepților credinței ortodoxe; mulțime, comunitate de adepți ai ortodoxiei; lumea ortodoxă.

pravoslávnic, *-ă*, *pravoslavnici*, *-ce* (< sl.) adj., s. m. și f. (Pop.)

1. adj. Care aparține religiei ortodoxe, privitor la această confesiune; ortodox. ◆ *Biserica pravoslavnică* = biserica creștină răsăriteană, biserica ortodoxă. 2. s. m. și f. Ortodox; *p. gener.* creștin; credincios creștin; *p. ext.* bigot.

pravoslavnicie (*pravoslavnic* + suf. *-ie*) s. f. Religia creștină ortodoxă; ortodoxie.

práxă s. f. v. *praxis*.

práxis (< ngr., lat., germ.) s. n. 1. Pricepere dobândită printr-o practică îndelungată; experiență,

rutină; practică. 2. (Rare; în forma *praxă*) Fel de a proceda (conform legii, tradiției etc.); obicei, datină. 3. (Rare) Act, document. [Var.: *práxă* s. f.].

práznic, *praznice* (< sl.) s. n. (Rare) Aniversare a zilei de naștere a cuiva; sărbătoare care avea loc cu acest prilej.

prădálícă, *prădalice* (< sl.) s. f. (Ț. Rom., sec. XV–XVI) Bun funciar trecut în stăpânirea domniei în momentul stingerii descendenței masculine a proprietarului; dreptul domniei de a lua pe seama sa averea celor morți fără urmași de sex masculin.

prădăciúne, *prădăciuni* (*prăda* + suf. *-ăciune*) s. f. (Pop.) Prădare (1), jaf, jefuire; hoție; furt. ◆ Exploatare, înșelăciune etc. care duce la sărăcirea cuiva.

prăfărie, *prăfării* (*praf* + suf. *-ărie*) s. f. Loc unde se fabrica sau se depozita praful de pușcă; pulberărie.

prăjină, *prăjini* s. f. Prăjină (de lungimi variabile) folosită ca unitate de măsură agrară. ◆ Veche unitate de măsură agrară pentru lungime, care a variat, în timp și după regiuni, de la 5,8995 până la 6,6900 metri; distanță, lungime aproximativ egală cu această unitate de măsură. ◆ Veche unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agrare) care a variat, în timp și după regiuni, de la patru până

- la șase stânjeni pătrați sau de la 179,025 m² până la 208,82 m²; suprafață de teren (aproximativ) egală de această unitate de măsură.
- prămândí, prămândesc** (< sl.) vb. IV. Intrans. A se afla, a trăi, a viețui undeva; a sta, a locui; a petrece.
- prăpăstie, prăpăstii** (< sl.) s. f. (Pop.) Adânc imens al unei ape (stătătoare); noian de ape.
- prăpăstui, prăpăstuiesc** (*prăpăstie* + suf. *-ui*) vb. IV. Refl. (Reg.) A se năpusti.
- prăștiás, prăștiási** (*praștie* + suf. *-aș*) s. m. (Reg.) Cel care lovea cu praștia, luptător sau ostaș care lupta cu praștia. [Pr.: *-ti-aș*].
- prăvăliás, prăvăliási** (*prăvălie* + suf. *-aș*) s. m. Persoană care are (și care vinde într-o) prăvălie; vânzător într-o prăvălie; angajat care lucrează într-o prăvălie. [Pr.: *-li-aș*].
- prăvălie** s. f. (În sintagma) *Băiat de prăvălie* = tânăr care învâța negustorie servind într-un magazin.
- prăznicár, prăznicare** (*praznic* + suf. *-ar*) s. n. 1. Icoană care înfățișează o imagine legată de un anumit eveniment bisericesc, de o anumită sărbătoare religioasă, *p. ext.* catapeteasmă, iconostas. 2. (în forma *prăznicer*) Carte cuprinzând slujbele diferitelor sărbători sau praznice bisericești. [Var.: *prăznicér* s.n.]
- prăznicér** s. n. v. **prăznicar**.
- prăznuí, prăznuiesc** (< sl.) vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. A celebra, a serba evenimente sau personalități religioase. ♦ *P. gener.* A celebra, a sărbători, a serba; a aniversa; *p. ext.* a lăuda, a slăvi. 2. Intrans. A petrece, participând la o masă, la un banchet, la un chef.
- prăznuíre, prăznuiri** (< *prăznuí*) s. f. (Pop.) 1. Celebrare, sărbătorire, aniversare a unui eveniment religios, a unui sfânt etc.; *p. gener.* sărbătorire; aniversare; *p. ext.* laudă, preamărire. 2. Masă mare, îmbelșugată (cu joc și lăutari), organizată cu ocazia unei prăznuiri (1) a unui eveniment important etc.; *p. gener.* ospăț, petrecere, chef, praznic.
- prânzișór, prânzișoare** (*prânz* + suf. *-ișor*) s. n. (Pop.) Prima masă care se ia în cursul dimineții, în momente care variază după regiuni și după anotimp (în legătură cu munțile agricole); mic dejun; prânzul (cel) mic.
- prânzitór, prânzitoare** (*prânzi* + suf. *-tor*) s. n. (Reg.) Sufragerie; cantină.
- pre prep.** Pe.
- preabún, -ă, preabuni, -e** (*prea* + *bun*, după slavon.) adj. Foarte bun (la suflar) ♦ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu.
- preacínstít, -ă, precinstiți, -te** (*prea* + *cinstit*, după slavon.)

- adj. (Pop., de obicei cu valoare de calificativ dat sfinților, reprezentanților clerului sau lucrurilor considerate sfinte) Foarte cinstit; vrednic de întreaga venerație, de mare cinste, de tot respectul. ♦ (Substantivat, f. art.) Maica Domnului, Fecioara Maria.
- preacurvár, -ă, preacurvari, -e** (*prea + curvar*, după sl.) s. m., adj. **1.** s. m. Bărbat adulter; bărbat foarte afemeiat, extrem de desfrânat. **2.** adj. Care comite un adulter; care este foarte afemeiat, extrem de desfrânat; de om foarte desfrânat, foarte destrăbălat.
- preacúrvă, precurve** (*prea + curvă*, după sl.) s. f. Femeie adulteră; femeie foarte desfrânată, extrem de imorală.
- preacurvî, preacurvesc** (*prea + curvi*, după sl.) vb. IV. Intrans. A comite un adulter; a trăi în mare desfrâu, a duce o viață extrem de imorală.
- preacurvîe, precurvii** (*prea + curvie*, după sl.) s. f. Adulter; mare desfrâu, extremă depravare; viață extrem de imorală; faptă comisă de un om foarte desfrânat.
- preacuvîós, -oasă, precuvioși, -oase** (*prea + cuvios*, după sl.) adj., s. m. și f. (Cu valoare de calificativ dat lui Dumnezeu sau sfinților; și substantivat) Sfânt.
- precuvîoșie, precuvioșii** (*prea + cuvioșie*) s. f. (Următ de un adj. pos.) Termen de reverență pentru clerici. [Pr.: -vi-o-].
- preafrumós, -oasă, preafrumoși, -oase** (*prea + frumos*, după sl.) adj. Foarte frumos, extrem de frumos, minunat.
- preaiubit, -ă, preaiubiți, -te** (*prea + iubit*, după sl.) adj. (Pop.; adesea substantivat) Extrem de iubit, deosebit de drag, de scump.
- preainált, -ă, preainálți, -te** (*prea + înalt*, după sl.) adj. **1.** Dumnezeiesc, divin; atotputernic. **2.** Care vine de la o autoritate supremă.
- preainălțát, -ă, preainălțați, -te** (< *preainălța*) adj. **1.** (Mai ales în titulatura dată domnitorilor sau prelaților) Care este vrednic de întreaga laudă; cinste, slavă (datorită calităților sale); preamărit, preaslăvit. **2.** Îngâmfat, trufaș.
- preainfrumusețát, -ă, preainfrumusețați, -te** (*prea + înfrumusețat*, după sl.) adj. Foarte gătit, foarte împodobit.
- preaințelept, -eáptă, preaințelepți, -te** (*prea + înțelept*, după sl.) adj. (Adesea substantivat) Foarte înțelept; învățat. ♦ (Despre cuvinte, acțiuni etc.) Plin de înțelepciune; care denotă multă înțelepciune.
- preainvățát, -ă, preainvățați, -te** (*prea + învățat*, după sl.) adj. (Adesea substantivat) Foarte instruit, deosebit de cultivat.
- prealuminát, -ă, prealumiñați, -te** (*prea + luminat*, după sl.)

adj. 1. Care constituie un puternic izvor de lumină, care răspândește multă lumină; foarte luminos, extrem de strălucitor. ♦ *Fig.* Plin de înțelepciune, foarte înțelept; care arată, demonstrează multă înțelepciune. 2. (Mai ales în titulatura dată domnitorilor, prelaților, divinității) Mărit, slăvit, preamărit. ♦ (Substantivat, f.) Maica Domnului, Fecioara Maria.

preamilostiv, -ă, *preamilostivi*, -e (*prea + milostiv*, cf. sl.) adj. (De obicei în formule de adresare) Foarte milos, foarte îndurător, foarte iertător.

preanevinovată (*prea + nevinovată*, după sl.) adj. (În limbajul bisericesc; și substantivat, f.) (Fecioara Maria) cu totul neprihănită, fără prihană.

preaplecăt, -ă, *preaplecați*, -te (*prea + plecat*) adj. (În formule de respect) Foarte supus, extrem de ascultător.

preapodóbnă (< sl.) adj. (În limbajul bisericesc; cu valoare de calificativ dat sfintei Paraschiva) Sfântă; cuvioasă, cucernică.

preapodóbnic, *preapodobnici* (< sl.) adj., s. m. 1. adj. (Cu valoare de calificativ dat lui Dumnezeu) Sfânt, desăvârșit. 2. s. m. Om, cleric, sfânt foarte cuvios, extrem de cucernic, de evlavios.

preaputérnic, -ă, *preaputernici*, -ce adj. (Mai ales în titulatura

dată suveranilor, înalților demnitari, divinității sau în formule de adresare) Care are puteri foarte mari sau nelimitate, care este foarte puternic, atotputernic. ♦ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu.

preaslăví, *preaslăvesc* (*prea + slăvi*, după sl.) vb. IV. Tranz. A preamări.

preaslăvít, -ă, *preaslăviți*, -te (*prea + slăvit*, după sl.) adj. (În titulatura dată domnitorilor sau prelaților) Preamărit, preainălțat.

preastrălucít, -ă, *preastrăluciți*, -te (*prea + strălucit*) adj. Extrem de strălucit, de înzestrat.

prebendár, *prebendari* (< lat.) s. m. (Transilv.) Persoană care beneficia de o prebendă.

prebéndă, *prebende* (< lat.) s. f. (Transilv.) Venit fix acordat în trecut unui cleric catolic, mai ales unui canonic.

precária (< lat.) s. f. (În apusul Europei, în antichitate și în evul mediu timpuriu) Drept de posesiune asupra unui lot de pământ, primit în schimbul prestării unor obligații față de proprietarul funciar. [Pr.: -ri-a].

precipițiu, *precipiții* (< lat.) s. n. Prăpastie, abis. ♦ Cădere de la înălțime. ♦ *Fig.* Dezastru, primejdie, ruină.

precístie, *precistii* (< sl.) s. f. (În practicile religiei creștine) Împărtășanie.

precúget, *precugete* (< *precugeta*) s. n. Precugetare.

precurmă, precurm (pref. *pre-* + *curma*) vb. I. Tranz. și refl. A (se) întrerupe (brusc), a (se) curma, a (se) opri, a (se) sfârși (brusc).

preacurmăt, -ă, preacurmați, -te (< *precurma*) adj. Întrerupt, curmat, oprit (brusc).

preacurmător, -oare, preacurmători, -oare (*precurma* + suf. *-ător*) adj. Care pune capăt, care întrerupe, care oprește (brusc).

precuvântă, precuvânteț (pref. *pre-* + *cuvânta*) vb. I. Tranz. A prefața o operă scrisă, a scrie, a face o precuvântare; a ține un discurs.

precuvântare, precuvântări (pref. *pre-* + *cuvântare*) s. f. Cuvânt introductiv, prefață. ♦ *P. ext.* Cuvântare, discurs.

predanie, predanii (< sl.) s. f. 1. Trădare. 2. Tradiție. 3. Predare (a unor cunoștințe etc.).

predestinație, predestinații (< fr.) s. f. 1. Concepție (teologică sau filosofică) potrivit căreia fiecare om are destinul fixat de mai înainte de către o forță supranaturală. 2. Predestinare, ceea ce îi este sortit cuiva.

predicăție, predicății (< lat., magh.) s. f. (Reg.) Predică, ca-zanie, omilie.

preditéci, prediteci (< sl.) s. m. (În limbajul bisericesc; de obicei ca atribut dat unor sfinți) Precursor; antecesor.

prédiu, predii (< lat.) s. n. (Transilv.) Latifundiu; domeniu (feu-

dal); (mare) proprietate (re-gească, nobiliară sau a obștii satești); *p. ext.* așezare rurală dependentă de o altă așezare (mai mare). [Pl. și: *prediuri*].

predlojénie, predlojenii (< sl.) s. f. 1. Propunere. 2. (Bis.) Proscomidie.

predmét, predmeturi (< rus.) s. n. Afacere, cauză, chestiune, problemă.

predomináție, predomináții (< fr.) s. f. Predominanță.

predomní, predomnesc (pref. *pre-* + *domni*) vb. IV. Intrans. A predomina.

predomnire, predomniri (< *predomni*) s. f. Predominare.

predomnitór, -oare, predomnitori, -oare (*predomni* + suf. *-tor*) adj. Predominant.

predoslovie, predoslovii (< sl.) s. f. Prefață, precuvântare, introducere. [Acc. și: *predoslóvie*].

prefăcătúră, prefăcături (*preface* + suf. *-ătură*) s. f. 1. Prefacere. 2. Prefăcătorie.

preféct, prefecți (< lat.) s. m. 1. Demnitar care conducea o prefectură (2) la romani sau, mai târziu, diverse unități teritoriale în unele state feudale; *p. gener.* cârmuitor, dregător, conducător, șef, căpetenie. 2. Comandant al unei armate, al unei legiuni etc. în armata romană. ♦ Comandant de legiune în armata română, în Transilvania, în timpul Revoluției din

1848. 3. (În vechea organizare a învățământului din Imperiul Austro-Ungar). Supraveghetor și îndrumător însărcinat cu instruirea și cu educarea copiilor într-o școală, într-un seminar, într-o familie nobiliară etc.

4. (Transilv.) Intendent, administrator; vâtaf, logofăt.

prefectură, *prefecturi* (< lat., fr.)

s. f. Conducere; administrație.

preferență s. f. Preferință.

preferi vb. IV A prefera.

preferit, -ă, adj. Preferat.

prefús, *prefúsi* (< magh.) s. m.

(Imperiul Austro-Ungar) Comandant militar în jandarmarie.

preget (< *pregeta*) subst. (sg.)

1. Șovăială, ezitare; întârziere, amânare. 2. Răgaz, liniște, tihnă; repaus, odihnă; astâmpăr.

3. Faptul de a cruța, de a precepeți.

pregetă, *preget* (moșt. din lat.)

vb. I. Tranz. A cruța, a menaja.

pregetător, -oăre (*pregeta* + suf.

-ător) adj. (Rare) Care pregetă;

care se ferește de ceva, evită

ceva.

pregiúr prep., adv. v. **prejur**.

preînnoi, *preînnoiesc* (*pre* + *înnoi*) vb. IV. 1. Tranz. A înnoi;

a relua; a repeta. 2. Tranz. A

face să fie altfel decât a fost, a

renova o construcție, un monu-

ment, un obiect; a face din nou

să fie cum a fost, a restaura.

3. Tranz. și refl. A (se) reînnoi,

a (se) redeștepta, a reînvia; a

(se) îmborsă. [Pr.: *pre-în*].

préjmet, *prejmete* (*preajmă* +

suf. -*et*) s. n. Preajmă, îm-

prejurime. [Pl. și: *prejmeturi*].

prejudecá, *prejudec* (pref. *pre-* +

judeca) vb. I. Tranz. 1. A gân-

di, a judeca, a considera, a apre-

cia cu anticipație. 2. A face o

apreciere înainte de a fi făcut o

examinare temeinică, a avea idei

preconcepute asupra unei pro-

bleme, a unui fenomen.

prejudecáre, *prejudecări* (< *pre-*

judeca) s. f. Prejudecată.

prejudét, *prejudețe* (pref. *pre-* +

judeș, după lat.) s. n. Prejude-

cată.

prejudiciu, *prejudicii* (< lat., fr.)

s. n. Prejudecată. [Var.: *preju-*

dițiu s. n.].

prejudíțiu s. n. v. **prejudiciu**.

prejúr (*pre* + *jur*) prep., adv.

1. prep. (De obicei art.) Împre-

jurul... 2. adv. Împrejur. 3. adv.

Cam., aproximativ, circa. [Var.: *pregiúr* prep., adv.].

prelâție (< fr.) s. f. (În unele țări,

în trecut) Drept de preferință

acordat fiului pentru a ocupa

slujba tatălui.

prelecție, *prelecții* (< lat.) s. f.

Prelegere.

prelúde vb. III. A preluda.

premândă, *premânde* (< magh.)

s. f. (Transilv.) Retribuție în

alimente, dată în trecut lucrăto-

rilor agricoli.

premedită, *premeditez* (< fr.)

vb. I. Tranz. A chibzui, a soco-

ti, a gândi înainte de a pune în

aplicare; *p. ext.* a plănui.

premeditație, *premeditații* (< fr.,

- lat.) s. f. Premeditare. [Var.: *premeditațiune* s. f.]
- premeditațiune** s. f. v. **premeditație**.
- premieră**, *premiere* (< fr.) s. f. Femeie calificată care supraveghează sau execută probele într-un atelier de croitorie sau de lenjerie ori într-o casă de mode (și care taie materialul pentru croit).
- premión** s. n. v. **premiu**.
- premiu**, *premier* (< lat., germ.) s. n. 1. Primă de asigurare. 2. (Rare; în forma *premion*) Cotă-parte care se cuvenea cuiva dintr-o sumă de bani. [Var.: *premión* s. n.]
- prenumără**, *prenumăr* (< lat., germ.) vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) număra printre..., a (se) socoti între..., a (se) considera printre..., a (se) încadra printre... 2. Refl. A se abona (la o publicație periodică); a plăti cu anticipație (o carte care urmează să apară).
- prenumerant**, *prenumeranți* (< lat.) s. m. Abonat (la o publicație periodică sau la o carte încă neapărută). ♦ *P. ext.* Persoană care contribuie la o listă de subscripție.
- prenumerăție**, *prenumerații* (< lat., germ.) s. f. 1. Subscripție, colectă. 2. Abonare; abonament.
- preobrajénie**, *preobrajenii* (< sl.) s. f. 1. Schimbare, transformare, prefacere (a înfățișării cuiva); înfățișare nouă, transformată (a
- cuiva). 2. (Bis.; pop.) Schimbarea la față a Maicii Domnului.
- preocupăție**, *preocupării* (< fr.) s. f. Preocupare. [Pr.: *pre-o-*].
- preoți**, *preoșesc* (< *preot*) vb. IV. Intrans. A exercita funcția de preot, a sluji în calitate de preot; a păstori, (pop. și fam.) a popi. [Pr.: *pre-o-*].
- preoție** (*preot* + suf. *-ie*) s. f. Preotime; *p. ext.* instituție reprezentată de preoți. [Pr.: *pre-o-*].
- preparandiál**, *-ă*, *preparandiali*, *-e* (*preparandie* + suf. *-al*) adj. Privitor la preparandie, care ține de preparandie. [Pr.: *-di-al*].
- preparándie**, *preparandii* (< germ.) s. f. (Transilv., Ban. și Bucov.) Școală pentru pregătirea învățătorilor, școală normală; seminar teologic; *p. gener.* școală (de diverse feluri); *p. ext.* proces de învățământ desfășurat într-o asemenea școală.
- preparandíst**, *preparandiști* (*preparandie* + suf. *-ist*) s. m. (Transilv., Ban. și Bucov.) Elev sau absolvent al unei preparandii.
- prepózit**, *prepoziți* (< lat., germ.) s. m. 1. Căpetenie; șef, conducător. 2. (În ierarhia bisericii catolice) Cleric de rang înalt, care îndeplinește o funcție administrativă, importantă în organizarea bisericească.
- prepuiełnic**, *-ă*, *prepuielnici*, *-ce* (*prepune* + suf. *-elnic*) adj. Bănuitor, neîncrezător, suspicios.

- preputor**, -oare, *preputori*, -oare (*prepune* + suf. -ător) adj., s. m. 1. Bănuitor, neîncrezător, suspicios. 2. Denunțător, delator.
- prepune**, *prepun* (moșt. din lat., după *pune*) vb. III. 1. Tranz. A pune, a așeza înainte. 2. Tranz. (Rar) A copia un text, un original etc. 3. Tranz. A traduce o operă, un text etc. (în altă limbă). 4. Tranz. (Reg.) A presupune; *p. ext.* a bănuși; a suspecta. ♦ Refl. A nu avea încredere în cineva sau ceva; a se îndoii. ♦ (Reg.) A prevesti. 5. Tranz. (Reg.) A investi, a însărcina pe cineva cu o anumită funcție, misiune; a numi într-un post. 6. Tranz. (Reg.) A cunoaște pe cineva (de mai înainte). 7. Refl. (Rar) A se lăsa antrenat la ceva.
- prepunere**, *prepuneri* (< *prepune*) s. f. (Reg.) Presupunere; bănuială; suspiciune.
- prepūs¹**, *prepusuri* (< *prepune*) s. n. (Pop.) Presupunere; bănuială; suspiciune; îndoială.
- prepūs²**, -ă, *prepuși*, -se (< *prepune*) adj. (Reg.) Presupus; bănușit; suspectat; care ascunde intenții răuvoitoare.
- prescrie**, *prescriu* (< lat., fr., după *scrie*) vb. III. Tranz. A transcrie, a copia un text; a reproduce în scris.
- prescript**, *prescripte* (< lat.) s. m. Prescripție, obligație, prevedere impusă printr-o lege etc.
- presimț**, *presimțuri* (< *presimți*) s. n. (Reg.) Presimțire.
- presimțământ**, *presimțăminte* (*presimți* + suf. -ământ, după fr.) s. n. Presimțire.
- prestígiu** (< fr.) s. n. 1. Aspect seducător, fermecător, încântător; ceea ce seduce, farmecă, încântă. 2. Iluzie atribuită magiei, vrăjii, farmecului, unor cauze supranaturale etc.
- prestól** s. n. (Reg.) Pristol.
- presurá** vb. I. v. A împresura.
- presústvie**, *presustvii* (< rus.) s. f. Sală de judecată (în incinta unui tribunal); *p. gener.* tribunal; judecătorie.
- preștiință** (pref. *pre-* + *știință*, după fr.) s. f. Previzіune.
- pretendérimă**, *pretenderime* (< ngr.) s. f. Pretenție.
- pretenderisí**, *pretenderisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A pretinde.
- pretenderisíre** s. f. Drept pe care îl are sau pe care și-l arogă cineva; *p. ext.* pretenție.
- prétor**, *pretori* (< lat., fr.) s. m. 1. Magistrat roman cu rang imediat inferior consulului, având atribuții judecătorești (și care adesea guverna o provincie romană); guvernator al unei provincii romane. 2. (În vechea organizare a armatei) Persoană numită pe lângă marile comandamente ale armatei, în timp de război sau de mobilizare, cu atribuții în poliția administrativă și judiciară. 3. (În vechea organizare administrativ-teritorială a țării) Reprezentant al puterii centrale într-o plasă (2), subor-

- donat prefectului, cu atribuții administrative și de poliție.
- pretorát**, *pretorate* (< *pretor* + suf. *-at*) s. n. (În vechea organizare a armatei) Autoritate militară condusă de un pretor (2); *p. ext.* sediul acestei autorități.
- pretorián**, *-ă*, *pretorien*, *-e* (< lat., fr.) adj. **1.** adj. Care constituie (sau care făcea parte din) garda personală a unui monarh. ✧ *Garda pretoriană* = garda personală a unui monarh. **2.** s. m. Soldat din garda pretoriană. **3.** adj. Care aparține unui pretor (1), care provine de la un pretor, care se referă la un pretor.
- pretóriu**, *pretorii* (< lat., fr.) s. n. **1.** Instituție condusă de un pretor (1); construcție de plan dreptunghiur, precedată de portice și prevăzută cu o sală în care pretorul (1) locuia și își exercita funcția; *p. ext.* sală de judecată în tribunalele romane. ♦ Locul dintr-o tabără (romană) unde era așezat cortul comandantului. **2.** Sală de judecată (în incinta unui tribunal); *p. gener.* tribunal. **3.** (Ț. Rom., în evul mediu) Sfat domnesc cu caracter restrâns, format din sfetnicii apropiați ai domnului.
- pretúră**, *preturi* (< lat., fr.) s. f. (În vechea organizare administrativ-teritorială a țării) Instituție în care își exercita funcția pretorul (3); serviciul, funcția
- pretorului; *p. ext.* localul în care acesta își exercita funcția.
- prețálui**, *prețáluiesc* (*preț* + suf. *-álui*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A prețui, a evalua un bun care poate fi vândut.
- prețáluire**, *prețálui* (< *prețálui*) s. f. (Pop.) Prețuire, evaluare.
- prețáluitór**, *-oare*, *prețáluitori*, *-oare* (*prețálui* + suf. *-tor*) s. m. și f. (Reg.) Prețuitor. [Pr.: *-lu-i-*].
- prețui**, *prețuiesc* (*preț* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Pop.) A determina cu aproximație prețul unui bun (destinat vânzării), a stabili, a indica valoarea în bani; a considera, a aprecia că are o (foarte) mare valoare materială; a evalua, (reg.) a prețalui.
- prețuire**, *prețuiri* (< *prețui*) s. f. (Pop.) Determinare (aproximativă) a prețului, a valorii (în bani) a unui bun care poate fi vândut; (reg.) prețáluire.
- preumblá** vb. I A plimba.
- preumbláre** s. f. v. **plimbare**.
- preursire**, *preursiri* (pref. *pre-* + *ursi*, după fr.) s. f. (Rar) Faptul de a *preursi*; *p. ext.* soartă, ursită, destin.
- preursít**, *-ă*, *preursiți*, *-te* (< *preursi*) s. f., adj. **1.** s. f. Destin, ursită, soartă. **2.** adj. (Rar) Predestinat. [Pr.: *pre-ur-*].
- prevedeá**, *prevád* (pref. *pre-* + *vedea*, după fr.) vb. II. 1. Tranz. A întrezări; *p. gener.* a vedea. **2.** Refl. A se oglindi, a se reflecta.

prevesti, *prevestesc* (pref. *pre-* + *vesti*) vb. IV. A preveni, a avertiza pe cineva.

prez (< slavonism) prep. (Precedat de prep. „ot”) Peste.

prezbiter, *prezbiteri* (< ngr.) s. m. Titlu (onorific) pentru o persoană care face parte din corul bisericesc; persoană care face parte din acest cor; *spec.* preot [Var.: *prezviter* s. m.].

prezbiteră, *prezbiterie* (< ngr.) s. f. Soția prezbiterului [Var.: *prezviteră* s. f.]

prezbiteriu, *prezbiterii* (< lat., fr.) s. n. 1. Casă parohială (catholică). 2. (Rare) Parte a unei biserici creștine (între naos și altar), unde stau clericii în timpul ofierii slujbei religioase. 3. Sfatul preoților unei comunități creștine; (la protestanți) corporație aflată în fruntea unei comunități bisericești.

prezent, *prezenturi* (< fr.) s. n. Cadou, dar. [Pl. și: *prezente*].

prezident, *prezidenți* (< lat., germ.) s. m. Președinte.

prezidență (< fr.) s. f. Președinție.

prezidenție, *prezidenții* (*prezident* + suf. *-ie*) s. f. 1. Președinție. 2. Veche diviziune teritorial-administrativă din India, în perioada când aceasta era posesiune engleză.

prezidiu, *prezidii* (< lat., germ.) s. n. 1. Fortăreață, garnizoană (întărită); *p. ext.* comandă, conducere (a unei fortărețe, garnizoane, cetăți). 2. Președinție.

prezis, *-ă, preziși, -se* (pref. *pre-* + *zis*) adj. Sus-citat, sus-amintit, sus-pomenit.

prezumpt, *-ă, prezumți, -te* (< lat.) adj. Presupus, bănuit.

prezviter s. m. v. **prezbiter**.

prezviteră v. **prezbiteră**.

pricáz, *priczuri* (< rus.) s. n. Ordin.

price, *prici* (< sl.) s. f. 1. Pildă.

2. (Reg.) Ceartă, neînțelegere; dispută; *p. ext.* ură, dușmănie. ◇ Loc. adj. *De price* = a) care constituie prilej de neînțelegere, de dispută; b) care este potrivnic, dușman. ◇ Expr. *A se pune în* (sau de) *price* = a se certa cu cineva; a se împotrivi cuiva; a contrazice pe cineva; a combate pe cineva. 3. (Reg.) Pricină, motiv de ceartă.

pricepător, *-oăre, pricepători, -oare* (*pricepe* + suf. *-ător*) adj. Priceput.

pricepe, *pricep* (moșt. din lat.) vb. III. 1. Refl. (Reg.) a se dumeri, a se lămuri (asupra unui lucru). 2. Tranz. A constata, a vedea; a ajunge la concluzia (că)..., a trage concluzia.

pricestănie, *pricestanii* (< sl.) s. f. (Pop.; în ritualul bisericii creștine) Împărtășanie; (concr.) cuminecătură.

pricestui, *pricestuiesc* (< sl.) vb. IV. Refl. (Pop.; în ritualul bisericii creștine; despre credincioși) A se împărtăși, a se cumineca.

prici, *pricesc* (< *price*) vb. IV. Refl. recipr. A se certa; *spec.* a

- se afla în conflict; a se afla în proces; a se judeca.
- pricină, pricine** (< sl., bg.) s. f. 1. Act în care sunt consemnate datele privitoare la o acțiune judiciară. 2. Învinuire, acuzație, imputare (adesea neîntemeiată) adusă cuiva; *p. ext.* vină, vinovăție. 3. (Reg.) Necaz, supărare, nemulțumire; întâmplare (neplăcută). 4. Problemă, chestiune; afacere.
- pricinui, pricinuiesc** (*pricină* + suf. *-ui*) vb. IV. 1. Refl. recipr. (Reg.) A se certa, a se lua la harță; a se încăiera; *spec.* a fi în proces, a se judeca. 2. Tranz. A pretexta; a invoca, a motiva.
- pricinuire, pricinuirii** (< *pricinui*) s. f. 1. Ceartă, conflict, neînțelegere; încăierare; *spec.* judecată, proces. 2. Pretext; motiv. 3. Nemulțumire; *p. ext.* împotrivire, opoziție; protest.
- pricinuitor, -oare, pricinuitori, -oare** (*pricinui* + suf. *-tor*) s. m. și f. Persoană care face, inițiază, produce ceva. [Pr.: *-nu-i-*].
- pricire, priciri** (< *prici*) s. f. (Reg.) Ceartă, neînțelegere, dispută; *p. ext.* dușmănie.
- pricopsală** (*pricopsi* + suf. *-eală*) s. f. Știință de carte, învățatură; cultură, pregătire acumulată prin învățatură. [Var.: *procopsală* s. f.].
- pricopsi, pricopsesc** (< ngr.) vb. IV. 1. Intrans. A progresa, a avansa, a înainta; a promova. 2. Refl. (Reg.) A ajunge știutor de carte, instruit, cultivat, învățat; a învăța carte. [Var.: *procopsi* vb. IV].
- priér** (moșt. din lat.) subst. sg. (Pop.) Luna aprilie. [Pr.: *pri-er*].
- prieteșug, prieteșuguri** (*prieten* + suf. *-șug*) s. n. (Pop.) Prietenie. ♦ Dragoste, iubire. ♦ Legătură strânsă între grupuri sociale, țări, popoare, națiuni etc. bazată pe aspirații, năzuințe, interese comune; prietenie. [Pr.: *pri-e-*].
- prigonitor, -oare, prigonitori, -oare** (*prigoni* + suf. *-tor*) s. m. și f., adj. (Persoană) care are calitatea de reclamant (într-un proces); (mai ales la pl.) (persoană) care este parte într-un proces.
- prigori, prigoresc** (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) expune la căldura focului sau a soarelui; a (se) încălzi foarte tare la foc sau la soare. ♦ *Fig.* A se frământa, a se chinui, a se zbuțuina (din cauza unei situații grele).
- prihână, prihane** (< ucr., pol.) s. f. 1. Acuzare, învinuire; reproș; blam. 2. Vină de natură morală, faptă care încalcă morală și care îl face pe om păcătos.
- prihăni, prihănesc** (< *prihană*) vb. IV. 1. A învinui, a acuza; a dojeni, a mustra. 2. (Rar) A pângări; a spurca (fiind de neconsumat).
- prihănie, prihăni** (*prihană* + suf. *-ie*) s. f. Prihană (2).
- prihănit, -ă, prihăniți, -te** (< *prihăni*) adj. Pângărit; spurcat.

prii, priesc (< sl.) vb. IV. 1. Intrans. A(-i) fi cuiva binevoitor, îngăduitor, protector, de ajutor. 2. Tranz. A dori, a ura cuiva, sănătate, fericire etc.; a vrea (un lucru bun) pentru cineva sau pentru sine.

priință, priințe (*prii* + suf. *-ință*) s. f. 1. Atitudine, comportare etc. binevoitoare, îngăduitoare, favorabilă, protectoare, prietenească față de cineva; relații prietenești existente între mai multe persoane. 2. (Reg.) Devotament; fidelitate, credință; supunere; respect. 3. Folos, ajutor, serviciu; profit.

prilej, prilejuri (< bg.) s. n. (Reg.) Avere, bogăție; stare materială (bună).

prileji, prilejesc (< *prilej*) Tranz. și refl. A (se) prilejui.

prilești, prilestesc (< sl.) vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) amăgi, a (se) înșela; tranz. *spec.* a ademeni, a seduce.

primát, primați (< fr., lat.) s. m. Cel mai înalt grad în vechea ierarhie a bisericii ortodoxe și catolice; (mai târziu; și, adjectival, în sintagma *mitropolit primat*) titlu dat (în trecut) primului mitropolit al unei țări, patriarh; (și, adjectival, în sintagma *cardinal primat*) cel dintâi dintre cardinali; persoană care deține unul dintre aceste grade sau titluri.

primăvărós, -oásă, primăvároși, -oase (*primăvară* + suf. *-os*) adj. Primăvaratic.

primblá vb. I. A plimba.

primbláre s. f. v. **plimbare**.

primicér, primiceri (< lat.) s. m. Superiorul cântăreților bisericesti; ajutor al unui prelat, în timpul slujbei bisericesti.

princip s. n. Principiu.

principát, principate (< lat.) s. n. 1. Teritoriul guvernat în trecut de un suveran care poartă numele de principe. ♦ (La pl.; adesea determinat prin „române”, „Dunărene” etc.) Nume sub care erau cunoscute împreună Țara Românească și Moldova, înainte de unirea din 1859. 2. Demnitatea de principe. 3. Orânduirea de stat din Roma antică, instituită de August, care concentra în mâna împăratului puterea militară, civilă și religioasă. [Pl. și: *principaturi*. – Var.: *prințipát* s. n.].

príncipe, principi (< it., lat.) s. m. 1. Titlu purtat în trecut de conducătorul unui principat (1) și de membrii unor familii princiare, regale sau imperiale; persoană care avea acest titlu; prinț. 2. Titlu purtat de împărații romani, de primii regi ai Franței etc.; persoană care avea acest titlu.

principesă, principese (< it.) s. f. Titlu purtat de conducătoarea unui principat (1) și de descendentele unei familii regale sau imperiale; femeie care poartă acest titlu; soție a unui principe (1); prințesă.

principie s. f. Principiu.

prinde, *prind* (moşt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. A intra în posesia unui bun material sau valori monetare, a obține, a dobândi; a obține contravaloarea a..., a încasa; a cumpăra. 2. Tranz. A pune stăpânire pe un teritoriu, un loc strategic, o construcție etc.; a captura; a cuceri, a domina. 3. Refl. (Pop.) A se angaja, a se apuca, a începe să facă ceva. 4. Refl. și tranz. (Pop.) A se asocia sau a face să se asocieze, a se întovărăși sau a face să se întovărășească cu cineva (în vederea unei acțiuni comune); *spec.* a intra sau a face să intre în relații de rudenie, de dragoste, de prietenie cu cineva, a începe să devină sau a face să devină rudă, prieten etc. cu cineva.

prinos, *prinosuri* (< sl.) s. n. (În ritualurile religioase, mai ales în antichitate) Ceea ce se oferă ca dar (în semn de venerație, de mulțumire, pentru realizarea unui scop etc.) unei divinități, unui sfânt etc.; jertfă, ofrandă, plocon (1). ♦ (Reg.) Ceea ce se dăruiește în amintirea morților, pomană, *spec.* colac (mare) oferit preotului (sau credincioșilor) la înmormântări, la parastase sau la anumite sărbători religioase.

prinosi, *prinosesc* (< *prinos*) vb. IV. Tranz. A aduce prinos.

prinsoare, *prinsori* (*prins* + suf.

-oare) s. f. 1. Oprire, reținere a cuiva (cu forță); *spec.* capturare; arestare; prindere. 2. (Pop.) (Stare de) captivitate; *p. ext.* (concr.) temniță, închisoare, pușcărie. ♦ Capcană pentru animale.

prinț, *prinți* (< fr., germ.) s. m. Principe.

prințip s. n. Principiu.

prințipat s. n. v. principat.

pripás, *pripași*, s. m., *pripasuri*, s. n. (< sl.) s. m., s. n. 1. s. m. și n. 1. (Pop.) Pui de animal (domestic); *p. ext.* copil. 2. s. m. Persoană străină care s-a pripășit pe lângă casa cuiva sau undeva. ♦ (Rar) Lucru găsit. 3. s. n. Vită rătăcită, fără stăpân; vită prinsă în semănături străine. ♦ *P. ext.* Despăgubire, amendă plătită pentru o vită prinsă în semănături străine.

pripășár, *pripășari* (*pripas* + suf. -ar) s. m. Slujbaş însărcinat cu încasarea amenzilor pentru vitele găsite în semănături străine.

pripeálá¹ (*pripi* + suf. -ealá) s. f. (Ban.) Caniculă, arșiță; dogoare a soarelui.

pripeálá², *pripele* (< sl.) s. f. Vers sau refren care se cântă după psalmi, înaintea stihurilor sau laudelor închinat unui sfânt.

pripí, *pripesc* (cf. bg.) vb. IV.

1. Intrans. (Mai ales despre unități militare) A se îndrepta, a se deplasa grabnic către un loc; a veni, a sosi repede într-un loc.

2. Intrans. A se grăbi, a se zori.
 3. Tranz. fact. A face, a obliga etc. pe cineva să acționeze în grabă; a grăbi, a îndemna, a zori.
 4. Tranz. A accelera, a iuți, a grăbi (pentru a realiza ceva).
 5. Tranz. A urmări de aproape și în grabă pentru a pune pe fugă, pentru a învinge, pentru a prinde etc. 6. Tranz. A constrânge, a forța, a sili (să facă ceva în grabă). 7. Tranz. A surprinde; *spec.* a surprinde asupra faptului (reprobabil).
prisăcărît (*prisăcar* + suf. *-it*) (Mold.) s. n. Impozit care se plătea pe prisăci.
prîsne (< sl., cf. rus.) adv. (Reg.) În întregime, cu totul, complet.
 ♦ Exact, întocmai, tocmai, chiar.
prisosélnic, -ă, prisoselnici, -ce (*prisosi* + suf. *-elnic*) adj. Care prisosește; *p. ext.* care este inutil, nefolositor; prisositor.
 ♦ Disponibil, liber.
prisositór, -oáre, prisositori, -oare (*prisosi* + suf. *-tor*) adj. Prisoselnic.
pristáv, (1-7) pristavi, s. m., (8) pristavuri, s. n. (< sl.) 1. s. m. (Reg.) Persoană însărcinată cu supravegherea unui grup de oameni care lucrează la o construcție. 2. s. m. Persoană care supraveghea munca oamenilor de pe o moșie; vătaf. 3. s. m. *P. gener.* Supraveghetor; administrator; paznic. 4. s. m. Slujbaş care avea di-

verse atribuții financiare sau juridice (mai ales ca executor); ispravnic. 5. s. m. (Mold. și Transilv.) Fiecare dintre persoanele care făceau parte din consiliul de conducere al unei comune. 6. s. m. (Reg.) Fiecare dintre persoanele care îndeplinesc sarcini (subordonate) cu prilejul unei sărbători (religioase), al unei ceremonii etc. 7. s. m. Persoană care avea sarcina să anunțe public știrile oficiale, dispozițiile, ordonanțele; crainic (2). 8. s. n. Dispoziție, ordonanță, poruncă anunțată de pristav (7).

pristavlisi, pristavlisesc (cf. rus.) vb. IV. Tranz. A prezenta, a înainta, a înmâna, a preda un act oficial, un document etc. 2. (Rar) A numi în funcția de pristav (1-7).

pristánf, pristănesc (< sl.) vb. IV. Intrans. 1. A fi sau a ridica împotriva cuiva. 2. (Reg.) A face ceea ce dorește cineva, a face pe voia cuiva; a susține pe cineva; a lua, a ține partea cuiva; a urma exemplul cuiva. 3. Intrans. A se învoi, a accepta; a adera.

pristáví, pristăvesc (< sl.) vb. IV. Refl. A muri.

pristávire, pristáviri (< *pristávi*) s. f. Moarte.

pristávoáie, pristávoaie (*pristav* + suf. *-oaie*) s. f. (Rar) Soția pristavului. [Pr.: *-voa-ie*].

prítán, prítani (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Magistrat prin-

- cipal; fiecare dintre cei cincizeci de delegați ai fiecărui trib, care formau, la Atena, Sfatul celor cinci sute.
- pritanéu, pritanee** (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Edificiu unde se întâlneau pritanii.
- privatist, privatiști** s. m. (Transilv.) Persoană care își face studiile în particular.
- privatiză, privatizez** (< germ.) vb. I. Intrans. (Transilv.) 1. A trăi ca persoană privată, retras, izolat. 2. A trăi ca rentier.
- priveală, priveli** (*privi* + suf. *-eală*) s. f. 1. (Reg.) Privire, privit; *p. ext.* câmp vizual. ♠ Loc. vb. *A ieși* (sau *a se afla*) *în priveală* = a privi. 2. Priveliște.
- priveghéa, priveghez** (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. (Pop.) 1. A sta treaz noaptea, a nu dormi în timpul nopții; a veghea. 2. A păzi, a străjui. 3. A avea grijă de cineva, de ceva sau (ca) să..., a fi atent, grijuliu, a urmări cu atenție; a supraveghea.
- priveghér, priveghere** (*priveghi* + suf. *-ar*) s. n. Carte bisericească cuprinzând rânduiala slujbei privegherii dinaintea unei sărbători.
- priveghére, privegheri** (< *priveghéa*) s. f. 1. (Pop.) Faptul de a sta treaz noaptea, de a nu dormi, de a veghea în timpul nopții; trezie, veghe. 2. (Pop.) Pază; străjuire. 3. Luare-aminte, grijă, atenție față de cineva, de ceva sau-ca să...; supraveghere.
- priveghetór, -oáre, priveghetori, -oare** (*priveghéa* + suf. *-tor*) adj., s. m. 1. adj. Care priveghează (1), care stă treaz noaptea sau care nu poate dormi. 2. adj. Care priveghează (2), stă de pază, străjuiește; *p. ext.* care este cu băgare de seamă, atent, vigilant. 3. s. m. Paznic, străj, străjer; supraveghetor; persoană care are grijă de cineva sau de ceva. 4. s. m. (Mold.) Subprefect. [Var.: *privighitór, -oáre* s. m.]
- privéliste, priveliști** s. f. 1. Faptul de a *privi*; *privire*; *p. ext.* câmp vizual. ♠ Loc. prep. *În prive-liște* = În văzul (cuiva), în prezența (cuiva), fiind de față (cineva). 2. Spectacol, reprezentație (teatrală, de circ, de bălci etc.); *p. ext.* loc unde se desfășura această reprezentație.
- privighitór** s. m. v. **privighetor**.
- privighitorită, privighitorițe** (*privighitor* + suf. *-iță*) s. f. (Mold.) Soția priveghetorului (4).
- privire, priviri** (< *privi*) s. f. 1. Observație, remarcă; părere, opinie; punct de vedere, considerent. 2. Spectacol, reprezentație (teatrală, de circ, de bălci etc.); *p. ext.* loc unde se desfășura această reprezentație. 3. Priveliște, aspect, înfățișare.
- prizón** (< fr.) subst. Închisoare, temniță.
- proáscă, proaște** (< (îm)*proșca*) s. f. Țintă (în care se ocheste), punct de ochit (cu o armă).

probăluí, probăluiesc (< magh.) vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A încerca, a căuta să facă, să realizeze, să dovedească (ceva); a face tentative. 2. A proba; a pune la încercare. 3. A proba, a dovedi.

problém s. n. v. **problemă**.

problemátic, -ă, problematici, -ce (< fr., germ.) adj. Dubios, suspect; ciudat, bizar.

problémá, probleme (< lat., fr., germ.) s. f. 1. Întrebare; chestionare. 2. Propunere; *p. ext.* (concr.) cerere, petiție, care conține o propunere, o doleanță etc. [Var.: *problém* s. n.].

proboscídă, proboscide (< fr.) s. f. Trompă a elefantului; *p. ext.* trompă a unor insecte diptere.

probozeálă, probozeli (*probozi* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Mustrare (aspră).

probozí, probozesc (< sl.) vb. IV. Tranz. (Pop.) A muștra, a dojeni (aspru); a face de rușine; a ocări.

probozíre, proboziri (< *probozi*) s. f. (Reg.) Mustrare (aspră).

procátoh, procatohi (< ngr.) s. m. Predecesor (al unui monarh).

procátor, procatori (< magh., cf. lat.) s. m. 1. (Transilv.) Avocat. 2. Persoană împuternicită.

procéde vb. III. A proceda.

procetí vb. IV. v. **prociti**.

prochemá, prochem (*pro-* + *chema*) vb. IV. Tranz. 1. A proclama.

prochímen, prochimeni (< ngr.) s. n. 1. Nume dat versetelor din psalmi care se cântă înainte de

a se citi un pasaj din Biblie (sau înainte de o rugăciune ori de o cântare). 2. (Reg.) Chestiune, problemă care formează obiectul unei discuții, care este sau trebuie dezbătută. ✧ Expr. *A veni la prochimen* = a) a reveni la subiectul în chestiune, după o digresiune; b) a se potrivi. *A aduce* (pe cineva) *la prochimen* = a îndrepta, a aduce (pe cineva) pe calea cea bună.

procí adv. (< slavonism) (De obicei precedat de „i”) Și așa mai departe; etcetera.

procitánie, procitanii (< rus.) s. f. 1. Lectură, citire (cu voce tare și din scoarță în scoarță). 2. Recitare. 3. Examinare, ascultare (recapitulativă) a elevilor.

procíti, procitesc (< sl.) vb. IV. Tranz. 1. A citi o carte, un text etc. (în întregime sau mereu); a citi (cu voce tare) în fața cuiva. 2. (Pop.) A reciti un text, o carte etc. 3. (Reg.) A repeta (în gând sau cu voce tare) un lucru citit, cunoscut, știut, presupus etc. 4. A examina un elev, a asculta lecția, materia (recapitulativă). [Var.: *procetii* vb. IV].

procítit s. n. Faptul de a *prociti* (1).

proclamátie, proclamații (< fr., lat.) s. f. 1. Comunicare oficială prin care se aduce la cunoștința publică un fapt de o mare importanță și de interes general; declarație scrisă prin care se face un apel către mase în vederea unei acțiuni importante;

- p. ext.* document, afiș etc. care cuprinde o astfel de comunicare; manifest. 2. Anunțare solemnă și oficială a unui fapt, a unui eveniment etc. de o mare importanță pentru o colectivitate; proclamare. [Var.: *proclamațiune* s. f.].
- proclamațiune** s. f. v. **proclamație**.
- proclét, -ă, procleți, -te** (< bg.) adj., s. m. și f. 1. (Adesea în imprecății) (Om) care a fost anatemitizat, afurisit, blestemat, excomunicat; eretic; *p. ext.* păgân; necredincios. 2. *P. ext.* (Om) ticălos, rău; (om) ipocrit, fățarnic; (despre manifestările oamenilor) care vădește, trădează ticăloșie, răutate sau ipocrizie, fățarnicie.
- procleți, proclețesc** (< *proclēt*) vb. IV. Tranz. (Bis.) A excomunica, a anatemitiza; *p. ext.* a blestema; a condamna, a dezaproba.
- procónsul, proconsuli** (< lat., fr.) s. m. Magistrat roman care, după ce înceta să mai fie consul, era însărcinat cu guvernarea unei provincii; guvernator al unei provincii romane.
- proconsulár, -ă, proconsulari, -e** (< lat., fr.) adj. Care ține de proconsul, privitor la proconsul; guvernat de un proconsul.
- proconsulát, proconsulate** (< lat., fr.) s. n. Funcția de proconsul; timpul în care un proconsul își exercita atribuțiile.
- procopseală** s. f. v. **pricopseală**.
- procopsi** vb. IV v. **pricopsi**.
- procurátor, procuratori** (< fr., lat.) s. m. 1. Nume dat unor înalți funcționari împuterniciți (în numele altora) cu atribuții administrative, politice și (îndeosebi) juridice; *p. gener.* mandatar, împuternicit; *p. ext.* avocat (al unei întreprinderi economice). 2. *Spec.* Magistrat roman, ales de obicei dintre liberiți, însărcinat cu strângerea impozitelor și cu administrarea provinciilor imperiale. 3. *Spec.* Înalt magistrat în unele republici italiene din evul mediu. 4. Persoană care procură cuiva ceva.
- procuráție, procurații** (< lat., fr.) s. f. Procură, împuternicire.
- procurist, procuriști** (< germ.) s. m. Persoană care acționează în numele cuiva pe bază de procură, în special în domeniul economic, comercial; *p. gener.* mandatar, împuternicit; *p. ext.* avocat (al unei întreprinderi economice).
- procurór, procurori** (< fr.) s. m. Dregător care avea atribuții (judecătorești) în divan (în perioada Regulamentului Organic). ✧ *Procuror general* (sau *crăiesc*) = nume dat în trecut unor înalți funcționari (cu grad militar) însărcinați să apere interesele regelui și ale maselor în fața parlamentului.
- prodigá, prodig** (< fr.) vb. I.

- Tranz. A acorda, a da cu generozitate; a folosi din plin, a folosi fără măsură, în totalitate.
- proditor, -oare, proditori, -oare** (< lat.) adj., s. m. și f. Trădător (de patrie, al unei cauze etc.).
- producere, produceri** (< produce) s. f. Producție, creare. ♦ (Rar; concr.) Bun (produs de natură). ♦ (Concr.; mai ales la pl.) Operă (artistică), producție (literară).
- prodúct, producte** (< lat., germ.) s. n. 1. (Mat.) Produs; *p. ext.* formulă (aritmetică, algebrică etc.) prin care se exprimă o înmulțire. 2. Produs, marfă. 3. Produs, rezultat material, rod.
- prodúh, produhuri** s. n. (Pop.) Copcă (în gheață).
- proegúmen, proegumeni** (< ngr.) s. m. Călugăr care a avut funcția de egumen; ajutor de egumen.
- proéresis** (< ngr.) s. f. Bunăvoință; intenție bună; generozitate; voie, plac; favoare.
- proestoásă, proestoase** (< proestos) s. f. Stareță; persoană cu rang înalt în ierarhia unei mănăstiri de femei.
- proestós, proestosi** (< ngr.) s. m. 1. (Reg.) Călugăr sau preot cu cel mai înalt rang în ierarhia unei mănăstiri sau a unei biserici; cleric mai mare peste o plasă (2). 2. Șef al unei bresle, al unei corporații etc.; staroste. 3. (Rar) Șef al unui serviciu public, al unei instituții (administrative, politice etc.). [Var.: *proistós* s. m.]:
- profanațiune, profanațiuni** (< fr., lat.) s. f. Profanare.
- profesoreásă, profesorese** (*profesor* + suf. *-easă*) s. f. (Rar) Profesoaară.
- profesorésc, -ească, profesorești, -ste** (*profesor* + suf. *-esc*) adj. (Rar) Profesoral.
- profesură** (< germ.) s. f. (Reg.) Profesorat.
- profír, profiruri** (< it.) s. n. Fâșie (de blană) cusută ca ornament pe marginea unei haine.
- proforá** (< ngr.) s. f. Dicțiune; pronunțare (după anumite norme).
- proforisí, proforisesce** (*profora* + suf. *-isi*) vb. IV. Tranz. și refl. pas. (Despre litere, sunete, silabe etc.) A (se) pronunța, a (se) rosti.
- proftaxí, proftaxesc** (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. A procura; a pregăti din timp. 2. Intrans. A sosi, a veni, a ajunge. 3. Tranz. A trimite, a expedia; a transmite.
- profumá vb.** I. A parfuma.
- profumát, -ă adj.** Parfumat.
- progón, progokane** (< rus.) s. n. Plată, taxă pentru transportul cu căruța (de poștă).
- progresiv, -ă, progresivi, -e** (< fr.) Progresist.
- prohorisí, prohorisesce** (< ngr.) vb. IV. Intrans. A progresa; a câștiga teren.
- prohorisire, prohorisiri** (< *prohorisi*) s. f. Progres.
- proín, proini** (< ngr.) adj. Care a

avut o calitate, o funcție, un rang pe care nu le mai are; fost.

proistós s. m. v. **proestos**.

prolegát, *prolegați* (*pro-* + *legat*) s. m. Magistrat roman care înlocuia un legat.

prólopsis, *prolipsisuri* (< ngr.) s. n. Prejudecată.

prolog¹, *proloage* (< sl.) s. n. (Bis.) (Carte care cuprinde) viețile sfinților; *p. restr.* biografie a unui sfânt.

prolog², *prologuri* (< ngr.) s. n. Discurs, prezentare orală care se rostește la deschiderea unei adunări, la inaugurarea unei activități etc.; *p. restr.* parte introductivă a unui discurs.

promítie, *promítii* (< ngr.) s. f. 1. Pronie, providență. 2. (Contab.) Comision, remiză.

promótie, *promoții* (< fr., lat.) s. f. Ridicare la o demnitate (mai mare), înaintare în grad; *p. ext.* trecere a unui elev într-o clasă superioară, în urma rezultatelor la învățătură.

promulgátie, *promulgații* (< lat., fr., it.) s. f. Promulgare.

prónie s. f. (< ngr.) 1. Înțelepciune supremă cu care divinitatea conduce lumea, promítie (1); divinitatea însăși, dumnezeire, Dumnezeu; providență; *p. ext.* grijă, milă, îndurare etc. considerate ca atribute ale divinității. 2. Prevedere, precauție.

pronomión, *pronomionuri* (< ngr.) s. n. Privilegiu. [Pr.: -mi-on. - Pl. și: *pronomionii*, *pronomii*].

pronostíc, *pronosticuri* (< fr.)

s. n. Previzuire asupra evoluției, a duratei, a sfârșitului unei maladii; *p. ext.* diagnostic.

pronúme (< lat., fr., după *nume*) s. n. (Reg.) Nume de familie (provenit din poreclă); *p. ext.* poreclă.

pronunciámént, *pronunciamente* (< it., sp., fr.) s. n. Declarație, manifest, acțiune prin care o provincie, o grupare politică, o armată etc. își manifestau atitudinea împotriva unui sistem politic, social etc. [Pr.: -ci-a-].

pronunțiátie, *pronunțaiii* (< fr., după *pronunța*) s. f. Pronunțare [Pr.: -ți-a-].

prooróc s. m. Proroc.

proorocésc, -ească adj. v. **proorocesc**.

proorócí vb. IV A proroci.

proorocíe s. f. v. **prorocie**.

proorocítór, -oáre s. m. și f. v. **prorocitor**.

propagá, *propag* (< lat., fr.) vb. I. (Refl.) A se înmulți prin reproducere.

propilée (< fr.) s. f. pl. Intrare monumentală a unui templu, a unui palat etc. din antichitate, formată dintr-un ansamblu de vestibuluri și de porți legate între ele prin porticuri și prin scări. [Pr.: -le-e].

proporțióálnic, -ă, *proporționalnici* (*proporțional* + suf. -*nic*) adj. Proporțional. [Pr.: -ți-o-].

proporțiúne s. f. Proporție.

propovedánie, *propovedanii* (< sl.) s. f. 1. Propovăduire;

predică. ♦ Anunțare, vestire.

2. Orație funebră.

propoziție, *propoziții* (< lat., it., fr.) s. f. Propunere. ♦ Afirmatie; lucru susținut de cineva. [Var.: *propozițiune* s. f.]

propozițiune s. f. v. **propoziție**.

proprător, *propretori* (< lat., fr.) s. f. Magistrat roman (de obicei fost pretor) delegat cu guvernarea unei provincii și îndeplinind, în această calitate, funcția de pretor.

propune, *propun* (< lat., fr., după *pune*) vb. III. Tranz. 1. A formula; a prezenta (cuiva). 2. A preda o materie, o disciplină într-o instituție de învățământ.

prorocesc, *-ească*, *prorocești* (*proroc* + suf. *-esc*) adj. Care aparține prorocului, privitor la proroc, de proroc; format din proroci. [Var.: *proorocesc*, *-ească* adj.]

prorocie, *prorocii* (*proroc* + suf. *-ie*) s. f. Prorocie. [Var.: *proorocie* s. f.]

prorocitor, *-oare*, *prorocitori*, *-oare* (*proroci* + suf. *-tor*) s. m. și f., adj. (Persoană) care prorocește. [Var.: *proorocitor*, *-oare* s. m. și f.]

prorumpe vb. IV v. **prorupe**.

prorupe, *prorup* (< lat., după *rupe*) vb. III. 1. Intrans. (Reg.) A începe să vorbească, să țipe, să râdă, să plângă etc. în mod brusc (și cu putere). 2. (Despre mișcări sociale) A se declanșa, a izbucni. [Var.: *proor rumpe* vb. III].

proscălisă, *proscălisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A invita, a pofti.

prosceniu, *proscenii* (< lat., fr., germ.) s. n. (În teatrul antic) Parte a scenei corespunzătoare scenei și avanscenei de astăzi.

proschinitar, *proschinitare* (< ngr.) s. n. (Bis.) 1. Un fel de pupitru înalt pe care se află o icoană și care se așază în centrul bisericii; iconostas. ♦ Scăunel pe care se îngenunchează pentru rugăciune. 2. Capelă, paraclis mic. 3. Loc de pelerinaj. 4. Carte de rugăciuni și de informații asupra locurilor sfinte.

proscrie, *proscriu* (< fr., după *scrie*) vb. III. Tranz. 1. (În antichitatea romană) A condamna la moarte (pentru infracțiuni politice) fără forme judiciare, publicând pe o listă numele persoanei condamnate, pe care oricine putea s-o omoare. 2. A interzice, a opri.

proscripție, *proscripții* (< lat., fr.) s. f. (În antichitatea romană) Punere în afara legii sau condamnare la moarte fără forme judiciare, de obicei pentru infracțiuni politice.

proscrís, *-ă*, *proscriși*, *-se* (< *proscrie*) adj., s. m. și f. (În antichitatea romană) (Om) pus în afara legii sau condamnat la moarte fără forme judiciare (pentru o vină politică), prin înscrierea numelui acestuia pe o listă.

proslăvi, *proslăvesc* (< sl.) vb. IV. 1. Refl. pas. (Despre

- evenimente sau personalități religioase) A se serba, a se celebra. **2.** (Reg.) A se simți bine, a fi mulțumit, satisfăcut; a se odihni în voie; a se lăfăi. ♦ A o duce, a-i merge.
- prospătăș, prospătași** (*proaspăt* + suf. *-aș*) adj., s. m. (Pescar) care vindea pește proaspăt (prin sate).
- prost, proastă, proști, proaste** (< sl.) adj., s. m. și f. **1.** adj. Curat (sufletește), neprihănit, nevinovat, cast; sincer, cinstit, fără ascunzișuri; natural, firesc. **2.** adj. Care este comun, obișnuit, simplu, de rând. ♦ *Spec.* (Despre cuvinte) Simplu. **3.** adj. (Pop.) Care provine ori face parte dintr-o pătură socială inferioară, de origine, de condiție umilă, de rând, de jos; care aparține poporului (de rând), din popor; care ocupă în societate un rang umil, inferior. ♦ (În trecut) *Soldat prost* = ostaș fără grad. ♦ (Despre limbă) Vorbim de marea majoritate a unei colectivități naționale; popular. **4.** adj. (Reg.; despre oameni și înfățișarea lor) Urât. **5.** adj., s. m. și f. (Persoană) care este fără (multă) știință de carte, fără (multă) cultură, simplu; neinstruit, neștiutor; (om) neînvățat, ignorant. ♦ (Om) lipsit de rafinament, simplu.
- prostăn, -ă, prostani, -e** (*prost* + suf. *-an*) adj., s. m. și f. (Reg.) Prostănac.
- prostătic, -ă, prostatici, -ce** (*prost* + suf. *-atic*) adj. **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Simplu; nevinovat; naiv; sincer; curat; natural, firesc, degajat. **2.** (Reg.) Care trădează prostie, prostesc.
- prosteală** (*proști* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Cerșetorie.
- prosternăție, prosternații** (< fr.) s. f. Prosternare.
- prostesc, -ească, prostești** (*prost* + suf. *-esc*) adj. **1.** Comun, obișnuit, simplu, ordinar. **2.** Popular.
- prostêște** (*prost* + suf. *-ește*) adv. Cu simplitate, în mod simplu.
- proști, prostesc** (< sl.) vb. IV. (Pop.) A cerși.
- prostîchi, prostichiuri** (< ngr.) s. n. Adaos, spor la o dare.
- prostîl, prostiluri** (< fr.) adj., s. n. (Edificiu antic) care are coloane numai pe fațada principală.
- prostîme** (*prost* + suf. *-ime*) s. f. **1.** Curățenie (sufletească), nevinovăție; cinste, sinceritate; supunere, umilintă. **2.** Neștiință, ignoranță, nepricepere. **3.** Prostie, mărginire; ceea ce denotă Oameni de rând, marea masă a populației; *spec.* țărănime, norod, gloată, mulțime; sărăcime.
- protectă, protetez** (< *protector*) vb. I. Tranz. A proteja.
- protectrice, protectrice** (< fr., cf. it.) s. f., adj. **1.** s. f., adj. Protectorate. **2.** adj. (Despre state) Protector, care își exercită protecția asupra unui protectorat.

protécție, protecții (< lat., fr.) s. f.
Protectorat.

protége vb. III. A proteja.

proteguí, proteguiesc (*protege* + suf. -*ui*) vb. IV. Tranz. A proteja.

proteguire, proteguiri (< *protegui*) s. f. Protejare.

proteguít, -ă, proteguiți, -te (< *protegui*) s. m. și f. Persoană protejată, ocrotită (de cineva).

proteguitor, -oáre, proteguitori, -oare (*protegui* + suf. *tor*) adj., s. m. și f. Protector; ocrotitor; apărător. [Pr.: -*gu-i*].

protestá, protestez (< it., fr.) vb. I. Tranz. A contesta; a deza-proba, a condamna.

protestáție, protestații (< lat., fr.) s. f. 1. Protest; *concr.* act scris prin care se exprimă un protest. 2. Declarație, asigurare.

protie (< ngr.) ș. f. Întâietate, prioritate (în raport cu alții); *spec.* (Jur.) drept de prioritate al primului născut, al soției (în ce privește răscumpărarea zestrei, față de moștenitorii soțului), al răzeșului (de a cumpăra pământul), față de alte categorii de țărani etc.

protimie¹ (< ngr.) s. f. Zel, silință, râvnă, bunăvoință.

protimie² (cf. *protimis, protie*) s. f. Întâietate, prioritate (în raport cu alții); preferință.

protimisí, protimisesc (< ngr.) vb. IV. Tranz. A acorda întâietate; prioritate; a prefera; a privilegia.

protimisíre, protimisiri (< *pro-*

timisi) s. f. Prioritate, întâietate; preferință.

protímisis, protimisisuri (< ngr.) s. n. Preferință, predilecție; drept de prioritate; drept de preempțiune.

protipendá s. f. v. protipendadă.

protipendádă, protipendade (< ngr.) s. f. Marea aristocrație, marea boierime care se bucura, în orânduirea feudală, de privilegii speciale; vârful clasei privilegiate din epoca burgheză. [Var.: *protipendá* s. f.].

protipendíst, -ă, protipendiști, -ste s. m. și f. Boier care făcea parte din protipendadă.

protivă adv. v. **potrivă.**

protivnic, -ă, adv. v. potrivnic.

protivnicie s. f. Potrivnicie.

protocol, protocele (< fr., germ.) s. n. (Reg.) Formular oficial folosit pentru acte publice, corespondențe etc.; *p. ext.* registru, catastif (în care se înscriu diverse date cu caracter oficial).

protocolí, protolesc (< lat., germ.) vb. IV. Tranz. 1. A autentifica, a legaliza, a întări un act, un document etc. 2. A trece, a înregistra în protocol; a încheia, a redacta un proces verbal de constatare. 3. A verifica (prin confruntare), a colaționa; a confrunta.

protodiácon, protodiaconi (< ngr.) s. n. Primul diacon pe lângă un episcop sau un arhiereu; arhidiacon.

protomédic, protomedici (*proto-* + *medic*) s. m. Medic-șef.

protomeșter, *protomeșteri* (*proto-* + *meșter*, după ngr.) s. m. Conducător al unei bresle; sta-
roste.

protonotár, *protonotari* (< lat.) s. m. Prelat de la curtea papală (mai rar patriarhală) însărcinat cu înregistrarea și cu expedierea actelor pontificale (sau patriarhale).

protopărinte, *protopărinți* (*proto-* + *părinte*) s. m. Strămoș, străbun.

protopsált, *protopsalți* (< ngr.) s. m. Prim cântăreț la o biserică.

prótos (< ngr.) num. ord., s. m. 1. num. ord. Cel dintâi, primul (într-o ierarhie). 2. s. m. invar. (La jocurile de cărți). Cel care are dreptul să deschidă jocul.

protosinghel, *protosingheli* (< ngr.) s. m. Grad ecleziastic ortodox superior singhelului și inferior arhimandritului; persoană care are acest grad.

protospátár, *protospátari* (< ngr.) s. m. Comandant general al oastei, în șpecial al călărimii (în orânduirea feudală).

protovistiér, *protovistiéri* (< ngr.) s. m. Titlu dat boierului de rangul întâi, superior vistierului, însărcinat cu administrarea vistieriei sau tezaurului țării; persoană care purta acest titlu; *p. gener.* vistier [Pr.: *-ti-er*].

proțent s. n. Procent.

proțés s. n. Proces.

prevedeá, *prevád* (< lat., după *vedea*) vb. II. Tranz. 1. A în-

zestra pe cineva sau ceva cu cele necesare; a prevedea.

2. (Rar) A prevedea, a întrezări.

preveditór, *preveditori* (< it.) s. m. Înalt funcționar public în vechea republică venețiană, însărcinat cu guvernarea unei provincii, cu diverse funcții de control etc.

provențál, *-ă*, s. m. și f., adv. Provensal.

proviánt, *provianturi* (< pol., rus., germ.) s. n. (Reg.) Alimento necesare pentru aprovizionarea armatei; *p. gener.* alimente, provizii alimentare, produse alimentare. [Pr.: *-vi-ant*].

providénță (< lat., fr.) s. f. Voință, grijă, milă, îndurare, considerate ca attribute ale divinității.

provizióń, *provizioane* (< germ.) s. n. Remunerație procentuală dată celui care a mijlocit o afacere comercială; comision, remiză. [Pr.: *-zi-on*].

provizor, *provizori* (< lat., germ.) s. m. Persoană care se ocupa cu îngrijirea și cu administrarea unei instituții, a unei moșii etc.

provizóriu (< lat., fr.) s. n. Provizorat.

provocarisi, *provocarisesec* (*provoca* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A provoca, a cauza.

prozaíst, *prozaísti* (< germ.) s. m. Prozător; *p. gener.* persoană care scrie un text, o lucrare (nepoetică).

prozodie (< ngr., fr., lat.) s. f.

1. Ortoepie. 2. Pronunțare.

prúă, prue (< it., fr.) s. f. Proră.

prúhă s. f. (Reg.) Partea cea mai bună a ceva; frunte.

prumută, prumut (moșt. din lat.)

vb. I. Tranz. (Reg.) A împrumuta.

prunc, prunci s. m. (Pop.) 1. Copil

(de orice vârstă și indiferent de sex), plod, făt. 2. (Reg.) Copil de sex bărbătesc considerat în raport cu părinții săi; *p. gener. fiu* (indiferent de vârstă).

prúncă, prunce (*prunc* + suf. -ă)

s. f. (Reg.) 1. Copil de sex femeiesc. 2. Fată tânără. 3. Fiică.

pruncesc, -ească, pruncești

(*prunc* + suf. -esc) adj. Care aparține pruncilor, privitor la prunci, specific pruncilor, de prunci; pentru prunci.

pruncie (*prunc* + suf. -ie) s. f.

(Pop.) Copilărie.

prus, -ă, prusi, -șe (< pol.)

1. s. m. Prusac. 2. adj. Prusac. 3. s. m. (La pl.) Triburi care populau în antichitate și în evul mediu țărmul de sud al Mării Baltice dintre cursul inferior al râurilor Vistula și Niemen; (și la sg.) persoană care aparținea acestor triburi. [Pl. și: (m.) *prusi*].

prusián, -ă, prusieni, -e (< fr.)

s. m. și f., adj. Prusac. [Pr.: *și-an*].

prusienesc, -ească, prusienești

(*prusián* + suf. -esc) adj. Prusac. [Pr.: *-si-e-*].

psaltérion, psalterioane (< fr.,

lat.) s. n. Vechi instrument

muzical cu coarde, de formă triunghiulară, folosit până în evul mediu. [Pr.: *-ri-on*].

psaltire, psaltiri (< sl.) s. f. Carte

bisericească de ritual, aparținând Vechiului Testament și cuprinzând cei 151 de psalmi, atribuiți în cea mai mare parte regelui evreu David (și care a folosit, pe vremuri, la noi, drept manual școlar în învățământul elementar, în școlile de catiheți, în seminarii etc.).

psaltichie, psaltichii (< ngr.) s. f.

Muzică vocală bisericască specifică ritului ortodox; lucrare care conține o asemenea muzică (cu îndrumări de execuție).

psif, psifuri (< ngr.) s. n. Alegere

(prin vot) sau numire în funcție (a unui mitropolit).

psifisí, psifisesc (< ngr.) vb. IV.

Tranz. A alege (prin vot) sau a numi într-o funcție înaltă.

publicán, publicani (< lat., cf. fr.)

s. m. Persoană care strângea impozitele la vechii romani.

publicarisí, publicarisesc (*public*

+ suf. -arisí) vb. IV. Tranz. A publica.

publicitate (< fr.) s. f. 1. Publicare.

2. Publicistică.

publicuí, publicuiesc (*public* +

suf. -uí) vb. IV. Tranz. A publica.

puціós, -oásă, puціoși, -oase

(moșt. din lat.) adj. (Reg.; despre substanțe, materii etc.) Sulfuros; *p. ext.* care miroase urât (a sulf sau a hidrogen sulf

- furat), care răspândește un miros neplăcut, puturos.
- puđ**, *puđuri* (< rus.) s. n. Unitate (rusească) de măsură pentru greutatea egală cu 16,38 kg.
- puđruí**, *puđruiesc* (*puđră* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) puđra.
- puđruít**, *-ă, puđruíți, -te* (< *puđrui*) adj. Puđrat.
- pugilát**, *pugilate* (< fr.) s. n. Luptă cu pumnii goi practică ca sport, între doi jucători, în antichitatea greco-romană. ♦ (Rar) Bătaie, încăierare (cu lovituri de pumni). [Pl. și: *pugilaturi*].
- puháce**, *puhace* (< ucr.) s. f. (Reg.) Bufniță (*Bubo bubo*).
- puíșór**, *puíșori* (*pui* + suf. *-ișor*) s. m. Veche monedă austriacă de argint care a circulat și în Țările Române.
- púłbere** (moșt. din lat.) s. f. Praf de pușcă.
- pulberós**, *-oásă, pulberoși, -oase* (*pulbere* + suf. *-os*) adj. Prăfos.
- pulpár**, *pulpare* (*pulpă* + suf. *-ar*) s. n. (De obiceil la pl.) 1. Apărătoare de metal sau de piele purtată odinioară de războinici pe pulpe. 2. Un fel de moletiere sau de carâmbi de ciorapi (împlețiți sau confecționați din piele sau postav) cu care se acoperă pulpele sau picioarele de la genunchi până la gleznă; tuzluc, tureață, tibială.
- pumn**, *pumni* (moșt. din lat.) s. m. Veche unitate de măsură pentru lungimi, folosită astăzi doar de pescari și egală cu aproximativ două treimi dintr-o palmă¹.
- pumnál**, *pumnale* (*pumn* + suf. *-al*, după it., fr.) s. n. Armă albă cu lamă scurtă, cu două tăișuri și cu vârful ascuțit; jungher, pumnar, junghi. [Pl. și: *pumnaluri*]
- pumnár**, *pumnare* (*pumn* + suf. *-ar*, cf. *pumnal*) s. n. Pumnal.
- punct**, *puncte* (< lat.) s. n. (În forma *pont*) 1. Pasaj, paragraf, capitol, fragment dintr-o lucrare, dintr-o scriere etc. 2. (Reg.) Prilej, ocazie; *spec.* prilej favorabil pentru cineva. [Var.: *pont* s. m.].
- punctá**, *punctez* (< *punct*, după fr.) vb. I. Tranz. A ținti o armă, un proiectil; a îndrepta.
- punctuațiúne** s. f. Punctuație.
- pungátór**, *-oáre, pungători, -oare* (*punge* + suf. *-ător*) adj. Care împunge, înțepă; împungător.
- púnge**, *pung* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. (Reg.; mai ales despre obiecte cu vârf ascuțit) A împunge, a înțepa.
- pungí**, *pungesc* (< *pungă*) vb. IV. Tranz. A pungăși.
- pungiúć** (< tc.) subst. Ornament pentru stofe, pentru țesături (făcut din mărgele).
- puni** (< lat.) s. m. pl. Nume dat de romani cartaginezilor.
- púnic**, *-ă, punici, -ce* (< lat., fr.) adj. Care aparține Cartaginei sau locuitorilor ei, referitor la

Cartagina sau la locuitorii ei; cartaginez, punicesc.

punicésc, -ească, punicéști (*puni* + suf. *-icesc*) adj. Punic.

puntură, punturi (moșt. din lat., cf. it.) s. f. Împunsătură, înțepătură; urmă lăsată de o împunsătură.

purcár s. m. Porcar.

purcáde, purced (moșt. din lat.) vb. III. 1. Intrans. (Pop.) A porni, a pleca. 2. Intrans. *Spec.* A porni (cu oști) pentru a ataca, a învinge pe dușman. 3. Tranz. A trimite oameni, a face să plece (undeva). 4. Intrans. (Despre suprafețe de pământ, linii de hotar etc.) A se întinde către... sau de la... până la... 5. Tranz și intrans. (Pop.) A începe; a trece (la...). 6. Intrans. (Pop.) A proveni, a izvorî, a lua naștere; a-și avea originea; a emana.

purcédere, purcederi (< *purcede*) s. f. Pornire (la drum), plecare. ♦ Expediere, trimitere.

purcés¹ (< *purcede*) s. n. Pornit. ♦ Începere, început.

purcés², -ească, purceși, -ese (< *purcede*) adj. 1. Care pleacă, care pornește. 2. Care-și are originea, care provine din...

purgá, purghez (< fr., lat.) 1. Refl. și tranz. A(-și) provoca purgăție; a lua un purgativ. 2. Tranz. (Livresc) A elimina, a purifica, a epura. ♦ (Jur.) A face să piardă sau a elibera o obligație; a scuti de un impozit.

purgăție, purgății (< fr., lat.) s. f. Purgativ.

purificáție, purificații (< fr.) s. f. 1. Purificare. 2. Ceremonie religioasă consacrată ispășirii păcatelor, curățirii morale.

purioós, -oásă, puriooși, -oase (*purioi* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Purulent. [Pr.: *-ro-ios*].

purpurát, -ă, purpurați, -te (*purpură* + suf. *-at*) adj. (Reg.) Purpurîu.

púrpură, purpure (< lat.) s. f. 1. Nume. dat mai multor boli contagioase caracterizate prin apariția pe piele a unor pete de culoare roșie. 2. Substanță colorantă roșie închisă cu nuanță violetă, care în antichitate se extrăgea din molusca *Murex brandaris*; *p. gener.* culoare roșie închisă. 3. Stoffă scumpă plușată, vopsită cu purpură (2). ♦ *P. ext.* Veșmânt de ceremonie pentru regi, nobili, arhieriei etc. făcut din purpură (3); hlamidă. ♦ *Fig.* Demnitatea de consul, de împărat etc. (la romani); (mai târziu) demnitatea regală; demnitatea de cardinal; *p. ext.* putere; mărire; tron; împărăție, imperiu. [Pl. și: *purpuri*].

purta, port (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A obține, a repurta o victorie, un succes. 2. Tranz. *Fig.* (Pop. și fam.) A induce în eroare; a păcăli, a înșela; *p. ext.* a duce pe o cale greșită; a amâna cu fâgăduieli mincino-

- se. 3. Tranz. (Pop.) A răspândi, a împărstia ó veste, un zvon etc.
4. Tranz. (Reg.) A se ocupa de..., a avea grijă de..., a se îngriji (în numele cuiva), a dirija, a conduce (în numele cuiva). 5. Tranz. A avea asupra sa (pentru a conduce, a decide etc.)
6. Refl. A se petrece, a se întâmpla; a se desfășura.
- purtărăreț, -eată, purtăreți, -e** adj. Mobil; portativ. ♦ *Dicționar (sau vocabular) purtăreț* = dicționar portativ.
- purtător, -oare, purtători, -oare** (*purta* + suf. *-ător*) subst., adj. 1. s. m. și f., adj. (Cu determinările „de Dumnezeu”, „de dumnezeire”) (Om) care crede în Dumnezeu și care practică ori propagă religia creștină; *p. ext.* sfânt. 2. s. m. și f. (În sintagma) *Purtător de grijă* = persoană care se îngrijește, se ocupă de cineva sau de ceva, de afacerile, de problemele cuiva. 3. s. m. Conducător, cărmuitor; călăuzitor, îndrumător.
- pūruri** (probabil lat.) adv. (Pop.) Fără încetare, fără întrerupere, întruna, mereu, neconținut; totdeauna, veșnic, în veci.
- pusăciune, pusăciuni** (< *pus*, după it., fr.) s. f. Poziție.
- pusnicie** s. f. Pustnicie.
- pustie** s. f. v. **pustiu**.
- pustietate** (*pustiu* + suf. *-etate*) s. f. Stare, situație a unui teritoriu devastat, prădat, jefuit, pustiiit. ♦ (Reg.) Loc, teren care nu este în proprietatea cuiva, care nu aparține nimănuui.
- pustiî, pustiesc** (< *pustiu*) vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A prăpădi; a omorî. 2. A părăsi pe cineva, a așezare omenească etc. [Pr.: *-ti-i*].
- pustiificós, -oasă, pustiiociosi, -oase** (*pustii* + suf. *-cios*) adj. Pustiu, nelocuit.
- pustiu, -ie, (1) pustiuiri, (2, 3) pustii** (< bg.) 1. s. n. Loc devastat, distrus, pustiiit. ♦ Loc, teren (între două sate sau în afara hotarelor unui sat) care nu este în proprietatea cuiva, care nu aparține nimănuui. 2. adj. (Pop.) Lăsat în paragină, neîngrijit. 3. adj. (Pop.) Părăsit; *p. ext.* nesupravegheat; neîngrijit. [Pl.: și *pustii*. - Var.: *pustie* s. f.].
- pustnicésc, -ească, pustnicești** (*pustnic* + suf. *-esc*) adj. Care aparține pustniciei sau pustnicilor, privitor la pustnicie sau la pustnici.
- pușcă, pușc** (< *pușcă*) vb. I. Intrans. și tranz. (Pop.) A împușca.
- pușcăr, pușcari** (*pușcă* + suf. *-ar*) s. m. Pușcaș, artilerist.
- pușcâș, pușcași** (*pușcă* + suf. *-aș*) s. m. 1. Tunar; artilerist; pușcar. ♦ *Spec.* Soldat dintr-un corp de armată care forma paza pușcăriilor. 2. Vânător înarmat cu pușcă.
- púșcă, puști** (< magh., pol., rus.) s. f. Tun; săneacă.

pușcări, *pușcârsce* (*pușcă* + suf. -ări) vb. IV. Tranz. (Reg.) A trage cu tunul (pentru a atinge un obiectiv), a bombarda; a împușca.

pușcărie, *pușcării* (*pușcar* + suf. -ie) s. f. Artilerie.

pușcărire, *pușcăriri* (< *pușcări*) s. f. Bombardament de artilerie; canonadă.

pușcătură, *pușcături* (*pușca* + suf. -ătură) s. f. (Pop.) Împușcătură; *p. ext.* detunătură, zgomot produs de o împușcătură de armă de foc.

pușchineăță, *pușchinețe* (cf. *pușchea*) s. f. Pușchea.

puști, *puști* (< tc.) s. m. 1. Tânăr corupt, desfrânat; *spec.* tânăr

care practică sodomia. 2. Tânăr ușuratic, neserios sau ștrengar.

puterință, *puterințe* (*putere* + suf. -ință) s. f. 1. Putere. 2. Posibilitate.

puternicie, *puternicii* (*puternic* + suf. -ie) s. f. Putere. ♦ (Bis.) Atotputernicie.

putincios, -oasă, *putincioși*, -oase (*putință* + suf. -ios) adj. 1. Puternic. ♦ (În limbajul bisericesc; cu referire la divinitate) Atotputernic. 2. (Reg.) Posibil.

putință, *putințe* (*putea* + suf. -ință) s. f. 1. (Reg.) Situație, stare materială; *p. ext.* situație socială. 2. (Fiz.) Putere.

putrejune, *putrejuni* (*putred* + suf. -iune) s. f. (Reg.) 1. Putrefacție. 2. Putreziciune.

Q

quadrívium s. n. Treaptă imediat următoare învățământului elementar medieval, în care se

predau aritmetica, muzica, geometria și astronomia.

R

rachetár, rachetari (*rachetă* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care fabrica sau vindea rachete.

rachiér, rachieri (*rachiu* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care fabrica sau vindea rachiu; țuicar. [Pr.: *-chi-er*].

rachierie, rachierii (*rachier* + suf. *-ie*) s. f. 1. Fabrică, distilerie sau depozit de rachiu; loc unde se vindea rachiu. 2. Îndeletnicirea de a fabrica sau de a vinde rachiu. [Pr.: *-chi-e*].

rachierită, rachierițe (*rachier* + suf. *-iță*) s. f. Femeie care vindea rachiu; soția rachierului. [Pr.: *-chi-e*].

răclă, racle (< bg.) s. f. (Pop.)

1. Sicriu, coșciug. ♦ (În practicile religiei creștine) Sicriu (mic) în care se păstrează moaștele sfinților. 2. Ladă (mare și ornamentală) în care se păstrează diferite obiecte.

radóu, radouri (< fr.) s. n. Plută pentru transportul pe apă.

raft, rafturi (< tc.) s. n. (Mai ales la pl.) 1. Harnașament de lux. 2. Panglică; ciucure.

ragéa s. f. v. **regea**.

rageál s. m. v. **regeal**.

ragúză, raguze (< n. pr.) s. f.

(Rar) Veche monedă originară din Ragusa.

rahagerie, rahagerii (*rahagiu* + suf. *-ărie*) s. f. Loc unde se vindea (și se fabrica) rahat; prăvălia rahagiului.

rahagiu, rahagii (*rahat* + suf. *-giu*) s. m. Fabricant sau vânzător (ambulant) de rahat. [Var.: *rahatgíu* s. m.].

rahát (< tc.) s. n. Confort; huzur.

rahatgíu s. m. v. **rahagiu**.

rahatlocúm, rahatlocumuri (< tc.) s. n. Produs de patiserie, rahat.

rahtíván, rahtivani (< tc.) s. m. Slujbaș însărcinat cu ținerea rafturilor la caii domnești.

raiaá, (f.) raiale, (m.) raiali subst.

1. s. f. și (rar) n. Cetate (împreună cu ținutul din jur) de pe teritoriul Țărilor Românești, ocupată și administrată direct de autoritățile militare turcești.

2. s. f. Nume dat de către turci Moldovei și Țării Românești, care plăteau tribut Porții Otomane, dar nu erau administrate de ea. 3. s. f. și (rar) m. (Și cu sens colectiv) Nume dat de către turci locuitorilor din Moldova și Țara Românească,

- datori să le plătească tribut.
- 4. s. m.** Creștin supus Imperiului Otoman. **5. s. f.** (Cu sens colectiv) Sărăcime, popor. [Pr.: *ra-ia*].
- răita** (< magh.) interj. Cuvânt de recunoaștere rostit de paznicii de noapte când se apropiau unul de altul.
- rajáh, rajahi** (< fr.) s. m. Titlu purtat de șeful statului în India antică și feudală, devenit apoi titlu princiar; persoană care deținea acest titlu.
- raliá, raliez** (< fr.) vb. I. Tranz. și refl. (Despre trupe) A (se) regrupa (după o bătălie). [Pr.: *-li-a*].
- ramazanlâc, ramazanlâcuri** (< tc.) s. n. Dar care se făcea agilor cu ocazia sărbătoririi Ramazanului.
- ramplásá, ramplasez** (< fr.) vb. I. Tranz. A înlocui.
- rână, rane** (< sl.) s. f. **1.** Lovitură, bătaie, schiunguire, tortură. **2.** Lovitură morală, încercare; pedeapsă.
- rancoáre** (< lat.) s. f. Dușmănie, ură; invidie; ranchiună.
- rang, ranguri** (< fr.) s. n. Șir de persoane, rând.
- rapáce** (< fr., it., lat.) adj. (Despre animale și păsări) De pradă; răpitor.
- raportá, raportez** (< fr.) vb. I. Refl. A (se) referi la ceva sau la cineva. [Prez. ind pers. 3 și 6 și: *rapoartă*].
- raportatór, raportatori** (*raportor* + suf. *-tor*) s. m. Raportor.
- rapsód, rapsozi** (< fr.) s. m. (La grecii antici) Persoană care umbla din oraș în oraș recitând fragmente din poeme epice; persoană care compunea asemenea fragmente.
- rapsodie, rapsodii** (< fr.) s. f. (La grecii antici) Fragment dintr-un poem epic recitat de rapsozi; cântec epic.
- rascólnic, -ă, rascolnici, -ce** (< rus.) s. m. și f. Adept al unei secte religioase din Rusia, care s-a separat de biserica ortodoxă oficială la mijlocul sec. XVIII.
- rasofór, rasofori** (< ngr.) s. m. Călugăr novice, îmbrăcat în rasă.
- ráteș, rateșe** (< ucr.) s. n. (Mold. și Bucov.) Han mare așezat la un drum principal în afara localităților. [Var.: *rătoș* s. n.].
- ratificáție, ratificații** (< fr.) s. f. Ratificare.
- rătoș** s. n. v. *rateș*.
- raznocínți** s. m. pl. (< rus.) (Rusia; sec. XVIII) Nume dat intelectualității ridicate din rândurile funcționărimii, micii burghezii, negustorimii și țărânimii, care a jucat un rol important în mișcarea revoluționară și în dezvoltarea științei și culturii.
- răcori, răcoresc** vb. IV. Tranz. și intrans. (Reg.) A face bine, a ajuta.
- rădicá** vb. I v. *ridica*.
- rădicáre** s. f. v. *ridicare*.
- rădicátură** s. f. v. *ridicătură*.

răfui, *răfuiesc* vb. IV. Tranz. A clarifica o socoteală bănească; a plăti o datorie, a lichida un cont, a achita.

răfuială, *răfuieli* (*răfui* + suf. *-eală*) s. f. Lichidare a unor conturi bănești, achitare a unei datorii; socoteală, plată.

rădván, *rădvane* (< pol., ucr., rus.) s. n. Trăsură de lux închisă, montată pe arcuri și trasă de cai mulți.

răgi vb. IV. (Reg.) A rage.

răhtivánie (*rahtivan* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Rangul de rahtivan.

răiestróv, *răiestrovi* (< pol.) adj. Trecut în registru, înregistrat.

răitár, *răitari* (< pol., rus., germ.) s. m. Soldat călare; cavalerist.

rămás, *rămasuri* (< *rămâne*) s. n. 1. Rămășiță, rest. 2. Ceea ce rămâne de pe urma cuiva; moștenire.

rămăși, *rămășesc* (< *rămășag*) vb. IV. Refl. recipr. (Pop.) A pune rămășag, a face prinsoare, a paria.

rămășiță, *rămășite* (*rămâne* + suf. *-iță*) s. f. 1. (Pop.) Ceea ce a rămas neachitat dintr-o datorie; restanță. ♦ Ceea ce a rămas neimplinit dintr-o obligație, dintr-o îndatorire. 2. (Pop.) Totalitatea bunurilor rămase după moartea cuiva; moștenire. 3. Rezultatul unei scăderi; rest.

răpciúne s. m. (Pop.) Numele lunii septembrie.

răpire (< *răpi*) s. f. Pornire nestăpânită, aprindere, înfocare, înflăcărare.

răposá, *răposez* (moșt. din lat.) vb. I. Refl. și intrans. A se odihni (după o muncă, după un drum etc.), a poposi. ♦ Tranz. A da, a oferi cuiva odihnă; *p. ext.* a adăposti, a găzdui pe cineva. ♦ A avea liniște, tihnă (din partea cuiva); a se odihni, a se liniști.

răpúne, *răpun* (moșt. din lat.) vb. III. (Pop.) Tranz. și refl. A (se) pierde, a (se) prăpădi, a (se) distruge.

rărúnchi, *rărunchi* (moșt. din lat.) s. m. (Pop.; mai ales la pl.) Rinichi.

răsári¹, *răsar* (moșt. din lat.) vb. IV. Intrans. 1. (Despre ființe) A se naște; a se trage din... 2. (Reg.) A-i veni cuiva o idee neașteptată sau ciudată, o toană, un capriciu; a i se năzări. 3. (Pop.) A sări (în picioare), a (se) sălta; a tresări.

răsári², *răsar* (pref. *răs-* + *sări*) vb. IV. Refl. 1. A se rătăci, a se răzleți, a se pierde. 2. A se îndepărta, a se înstrăina, a pleca.

răsáritánésc, *-ească*, *răsárite-nești* (*răsáritean* + suf. *-esc*) adj. Răsáritean.

răsculátór, *răsculátóri* (*răscula* + suf. *-átor*) (Rar) Răzvrătit, răsculat.

rășface, *rășfac* vb. III. Refl. A se desface, a se deschide.

rășpicá, *rășpic* (*răs-* + [*des*] *pica*) vb. I. Tranz. 1. A străbate, a despica. ♦ *Fig.* A cerceta în-

- deaproape, a analiza. 2. A desface un obiect îndoit; a despături. 3. A rosti, a spune, a pronunța clar, lămurit, deslușit. ♦ A explica limpede, a lămuri, a clarifica; a preciza.
- răsplătitor, -oare, răsplătitori, -oare** (*răsplăti* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. 1. (Persoană) care răsplătește. 2. (Persoană) care se răzbuună; care pedepsește.
- răspunde, răspund** (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. A achita, a da, a plăti o sumă de bani. 2. Refl. A face uz (de ceva), a se folosi. 3. Intrans. A corespunde, a se potrivi. [Prez. ind. și: *răspúnz*].
- răspundere, răspunderi** (< *răspunde*) s. f. Ceea ce se comunică unei persoane care a întrebat ceva sau care s-a adresat cuiva; răspuns.
- răspunzător, -oare, răspunzători, -oare** (*răspunde* + suf. *-ător*) adj. (Rar) 1. Prin care se răspunde; care dă răspuns. 2. Care corespunde; corespunzător.
- răstitură, răstituri** (*răsti* + suf. *-tură*) s. f. (Reg.) Vorbă amenințătoare, aspră, dură.
- răstrăbun, răstrăbuni** (*răs-* + *străbun*) s. m. (Reg.) Răstrăbunic.
- răsúflu, răsúfluri** (< *răsúfla*) s. n. Timp de odihnă; scurt repaus, răgaz.
- răsunăre, răsunări** (< *răsună*) s. f. Sunet, zgomot. ♦ Sunet muzical, melodie; ton.
- răsunát** (< *răsună*) s. n. Răsunet. ♦ Fig. Impresie pe care o face un lucru, o faptă, un eveniment etc. asupra oamenilor.
- răsúră¹, răsuri** (*rade* + suf. *-ură*) s. f. Răsătură; pilitură. ♦ Ștersătură făcută cu un obiect tăios pe o hârtie; urma lăsată de aceasta.
- răsúră², răsuri** s. f. Impozit suplimentar care se percepea în trecut pentru plata funcționarilor publici și a suitei domnului.
- răsúră³, răsuri** s. f. Numele a două specii de trandafir sălbatic: a) mic arbust cu ghimpi numeroși și inegali, cu flori mari purpurii; ruxandre; b) măceș. ♦ Floarea măceșului.
- rātuí, rātuiesc** vb. IV. Tranz. A salva pe cineva, a scăpa; a apăra.
- răvăș, răvașe** (< magh.) s. n. Act (oficial sau particular) prin care se recunoștea un drept sau o stare de fapt; chitanță, dovadă, autorizație. ♦ (Adesea determinat prin „de drum” sau „de străji”) Legitimăție de călătorie, pașaport. ♦ Înștiințare din partea autorităților; comunicare, ordin. ♦ (Și în sintagmele *răvaș de jalbă* sau *răvaș cu jalobă*) Petiție, reclamație scrisă, jalbă.
- răzbél, răzbele** (< *război*, după lat.) s. n. (Pop.) Război. [Var.: *rezbél* s. n.].
- războinicéc, -ească, războini-**

- cești* (războinic + suf. *-esc*) adj.
De război; războinic.
- războitor**, **-oare**, *războitori*,
-oare (război + suf. *-tor*) s. m.
și f. (Persoană) care se răz-
boiește, care poartă război. [Pr.:
-bo-i].
- războlî**, *războlesc* (< sl.) vb. IV.
Refl. (Pop.) A cădea bolnav, a
se îmbolnăvi.
- războlît**, **-ă**, *războliți*, *-te*
(< *războli*) adj. (Pop.) Bolnav
(de multă vreme).
- răzbún** (< *răzbuna*) s. n. sg.
1. Odihnă, pace, liniște; răgaz.
2. Amânare, păsuire. 3. (Rar)
Răz bunare.
- răzeș**, *răzeși* (< magh.) s. m.
1. (Mold., în evul mediu) Țăran
liber, stăpân în devălmășie al
pământului moștenit de la un
străbun comun; copârtaș la
moșie; (Munt.) moșnean (2).
♦ Țăran înstărit. 2. Vecin.
- răzeșesc**, **-ească**, *răzeșești* (*răzeș*
+ suf. *-esc*) adj. Care aparține
răzeșilor (1), caracteristic
răzeșilor; de răzeși; (Munt.)
moșneșesc, moștenesc.
- răzeșește** (*răzeș* + suf. *-ește*) adv.
(Rar) În felul răzeșilor (1), ca
răzeșii.
- răzeși**, *răzeșesc* (< *răzeș*) vb. IV.
Refl. A se învecina.
- răzeșie**, *răzeșii* (*răzeș* + suf. *-ie*)
s. f. 1. Proprietate a unui
răzeș (1). 2. Starea socială a
unui răzeș (1).
- răzeșime** (*răzeș* + suf. *-ime*) s. f.
Totalitatea răzeșilor (1);
mulțime de răzeși.
- răzeșită**, *răzeșițe* (*răzeș* + suf.
-iță) s. f. (Mold., în evul me-
diu) Țărancă liberă, proprietară
de pământ; soția răzeșului (1).
- răzór¹**, *răzoare* (< bg.) s. n. Fâșie
îngustă și lungă de pământ,
servind adesea ca unitate de
măsură; hat; *p. restr.* șir (de viță
de vie); distanță dintre șiruri.
- răzór²**, *răzoare* (< fr.) s. n. Arc
mare de tăsură.
- răzorăș**, *răzoare* (*răzor* + suf.
-aș) s. m. Vecin (cu propri-
etatea).
- răzori**, *răzoresc* (< *răzor*) vb. IV.
A se mărgini, a se învecina.
- răzvód**, *răzvoduri* (< rus.) s. n.
Demonstrație, paradă militară.
- râmătór**, **-oare**, *râmători*, *-oare*
(*râma* + suf. *-(ă)tor*) s. m. și f.
Porc.
- râmleán**, **-ă**, *râmleni*, *-e* (< sl.)
s. m. și f., adj. 1. s. m. și f.
Persoană care făcea parte din
populația de bază a statului
roman; (la pl.) populația statu-
lui roman. 2. adj. Care aparține
Romei sau romanilor, originar
din Roma sau din Imperiul
Roman; râmlesc.
- râmlenesc**, **-ească**, *râmlenești*
(*râmlean* + suf. *-esc*) adj. Care
aparține Romei sau romanilor,
originar din Roma sau din Im-
periul Roman; propriu Romei
sau romanilor, privitor la Roma
sau la romani; râmlean (2).
- râmlenește** (*râmlean* + suf. *-ește*)
adv. Ca romanii, în felul roma-
nilor; în limba latină.

rând, rânduri (< sl.) s. n. 1. Categorie sau clasă socială; tagmă. 2. (Pop.) Stare a lucrurilor; rânduială, obicei, fel (de a fi, de a trăi), rost; datină.

rândăș, rânduși (*rând* sau *rânduri* + suf. *-aș*) s. m. Om angajat în trecut într-o gospodărie particulară, care efectua muncile grele, de rând (mai ales la grajd, la curte etc.); argat; servitor, slugă.

rândășiță, rândușițe (*rânduș* + suf. *-iță*) s. f. Femeie angajată într-o gospodărie particulară, care efectua muncile mai grele.

rândui, rânduiesc (*rând* + suf. *-ui*) vb. IV. 1. Refl. (Despre oștiri sau unități militare) A se așeza în formație de luptă; a se pregăti de luptă, de război. 2. Tranz. A da cuiva o însărcinare sau o dispoziție, a desemna pe cineva pentru o anumită funcție, sarcină, îndatorire; a ridica pe cineva la o demnitate; a investi, a numi. ♦ A pune, a așeza într-un anumit loc (pentru a îndeplini ceva); a repartiza. 3. Tranz. A porunci, a ordona. ♦ A prescrie un medicament, un tratament.

rânduială, rânduieli (*rândui* + suf. *-eală*) s. f. 1. Dispunere, aranjare în formație de luptă, dispoziție, aranjament. 2. Loc ocupat într-o anumită succesiune sau în cadrul unei activități. ♦ Poziție socială, categorie, tagmă. 3. (Pop.) Alcătuire, în-

tocmire, organizare; sistem (social, politic, economic), regim. 4. (Pop.) Hotărâre, dispoziție, poruncă, ordin; măsură, direcție. ♦ Stabilire, fixare. 5. Denumire generică folosită în trecut pentru anumite dări în bani către domnie; dare, impozit, dijmă, bir. [Pr.: *-du-ia-*].

rândunelă, rândunele (< it. (*Hirundo rustica*) după *rându-nică*) s. f. (Ornit.) Rândunică.

rânji, rânjesc (< bg.) vb. IV. Intrans. A-și bate joc, a râde (de cineva).

râță, râte (< sl.) s. f. invar. Numele literei „r” din alfabetul chirilic.

real, reali (< fr., sp.) s. m. Monedă spaniolă de argint, care a circulat în trecut.

realizație, realizații (< fr.) 1. Realizare, înfăptuire. 2. Realizare, obținere.

realță, realți (< it.) vb. I. Tranz. și refl. A (se) înălța, a (se) ridica (din nou).

rebéc, rebecuri (< fr.) s. n. Vechi instrument muzical în formă de lăută, cu trei coarde, introdus în Europa de arabi.

rebelá, rebelez (< fr.) vb. I. Refl. A se răscula, a se răzvrăti.

rebelie, rebelii (*rebel* + suf. *-ie*) s. f. (Pop.) Răzvrățire, rebeliune.

rebelist, rebeliști (cf. *rebelie*) s. m. Rebel, răzvrățit.

recapitulăție, recapitulații (< fr.) s. f. Recapitulare.

recenzie, recenzii (< fr.) s. f. Recensământ.

- recept, -ă, recepti, -te** (< lat.) adj. (Transilv.) Primit, admis, recunoscut.
- recepție, recepții** (< fr., lat.) s. f. Primire, întâmpinare (cu caracter ceremonios) a unui oaspete.
- recercă, recerc** (*re-* + *cerca*, după fr.) vb. I. Tranz. **1.** A căuta, a cerceta din nou. **2.** A solicita, a ruga din nou pe cineva.
- recere, recer** (*re-* + *cere*, după lat.) vb. III. Tranz. **1.** A cere (din nou), a solicita, a reclama. **2.** A face să fie necesar, a impune.
- recerintă, recerinte** (*recere* + suf. *-ință*) s. f. Cerință, pretenție, exigență; nevoie, trebuință.
- recipiendăr, -ă, recipiendari, -e** s. m. și f. Persoană care urma să fie primită (în mod solemn) într-o societate constituită; *p. ext.* persoană desemnată pentru un titlu, pentru o funcție etc. [P. ext.: *-pi-en-*].
- recipospolită** (< pol.) s. f. Curtea, suita regelui polon, consiliul suprem al vechiului stat polon.
- recitație, recitații** (< fr.) s. f. Recitare.
- reclamă, reclam** (< fr.) vb. I. Intrans. A protesta.
- reclamare** (< *reclama*) s. f. Reclamație.
- reclamațiune** s. f. Reclamație.
- recomandă, recomand** (< lat., fr.) vb. I. Tranz. **1.** A da o persoană în grija cuiva, a încredința. **2.** A expedia recomandat o scrisoare.
- recomandarisi, recomandarisesc** (< fr.) vb. IV. Tranz. A recomanda.
- recomandui, recomanduiesc** (< fr., cf. rus.) vb. IV. Tranz. A recomanda.
- recomandălu, recomandăluiesc** (< fr., germ., cf. magh.) vb. IV. Tranz. A recomanda.
- recompensăție, recompensații** (*recompensa* + suf. *-ație*, cf. germ.) s. f. Compensare. ♦ **Recompensare.**
- recompoziție, recompoziții** (< fr.) s. f. (Fiz.) Recompunere.
- reconciliație, reconciliații** (< fr.) s. f. Împăcare, reconciliere; înțelegere.
- recriminație, recriminații** (< fr.) s. f. Recriminare.
- recrutăție, recrutații** (*recruta* + suf. *-(a)ție*) s. f. Recrutare. ♦ **Rechiziție.**
- rectângul, rectangule** (< fr., cf. lat.) s. n. Dreptunghi.
- rectangulăr, -ă, rectangulari, -e** (< fr.) adj. Dreptunghiular.
- rectificăție, rectificații** (< fr.) s. f. Rectificare.
- recuperător, recuperatori** (< lat.) s. m. (La romani) Judecător angajat în problemele de despăgubire, de restituire etc.
- recuzăție, recuzaii** (< fr., lat.) s. f. Recuzare.
- redactă, redactez** (< fr., lat., după *redacție, redactor*) vb. I. A conduce, în calitate de redactor, o publicație periodică.
- redăție, redacții** (< fr.) s. f. Redactare; felul, forma în care

- este redactată o publicație.
[Var.: *redacțiune* s. f.]
- redacțiune** s. f. v. **redacție**.
- redif, redifi** (< tc.) s. m. Soldat rezervist în armata turcă.
- redijá, redijez** (< fr.) vb. I. Tranz. A redacta. [Var.: *redige* vb. III].
- redijáre, redijári** (< *redija*) s. f. Redactare.
- redíge** vb. III. v. **redija**.
- redúce, reduc** (< lat., fr.) vb. III. 1. Tranz. A reduce. 2. A supune, a cuceri.
- redúcție, reducții** (< fr.) s. f. Împărțire, divizare.
- redútá, redute** (< rus., germ., fr.) s. f. 1. Lucrare de campanie în formă poligonală, înconjurată de șanțuri, construită pentru apărarea circulară și care constituia ultimul punct de sprijin în cadrul pozițiilor fortificate; mic fort de apărare, înconjurat de șanțuri; fortificație. 2. Local public de petrecere cu muzică și dans. ♦ Bal mascat.
- refácție, refacții** (< fr.) s. f. Bonificare.
- refeneá, refenele** (< tc.) s. f. 1. Sumă de bani reprezentând contribuția cuiva la o cheltuială făcută în comun (la o petrecere, la o consumație etc.); cotă-parte. ♦ Sumă datorată de cineva; datorie. 2. (Pop.) Petrecere în comun; chef.
- referendár, referendari** (< lat., germ., fr.) s. m. 1. Referent. 2. Demnitar la curtea franceză însărcinat cu prezentarea și urmărirea cazurilor referitoare la titlurile de noblete, la dispensele de vârstă etc. ♦ *Mare referendar* = membru al senatului în Imperiul Francez, care deținea sigiliul adunării.
- refléct, reflecte** (< fr., după *reflecta*) s. n. Reflux.
- reformá¹, reformez** (< fr., lat.) vb. I. 1. A se forma din nou, a se reface. 2. (Jur.) A modifica o sentință dată de o instanță inferioară.
- reformá², reform** (< *reformat*) vb. I. Tranz. (Rar) A converti pe cineva la credința protestantă.
- reformáre, reformări** (< *reforma*) s. f. Schimbare, modificare; înnoire; primenire.
- reformátie, reformații** (< lat., germ., fr.) s. f. 1. Schimbare, îmbunătățire; reformă. 2. Cultul religios protestant (calvin); protestantism.
- refutá, refutez** (< fr., lat.) vb. I. Tranz. A combate o teorie, o afirmație etc. prin argumente puternice.
- refutáre, refutări** (< *refuta*) s. f. Refutație.
- refutátie, refutații** (< fr.) s. f. Refutare, respingere, combatere.
- regálá, regale** (< fr., lat.) s. f. Pahar de bere mai mic decât țapul; cantitatea de bere din acest pahar.
- regálie, regalii** (< lat.) subst. 1. s. f. Percepere a unor impozite de către rege. 2. subst. (La pl.) Înștiințări scrise emise

- de un rege, principe sau șef de stat, prin care cineva este chemat la o adunare sau în fața unei autorități; convocări. [Pr.: -li-e].
- regalist**, *regaliști* (< lat., cf. fr.) s. m. Senator numit de către monarh, în dieta Transilvaniei.
- regát** (*rege* + suf. -at, cf. ngr.) s. n. (Adesea precedat de „vechiul”) Nume dat Olteniei, Munteniei și Moldovei, după primul război mondial.
- regeá**, *regele* (< tc.) s. f. Rugăminte, cerere; mijlocire, intervenție; sprijin, protecție regală; regealác. [Var.: *rageá* s. f.].
- regeál**, *regeali*, s. m.; *regeale*, s. n. (< tc.) Ministru al Porții Otomane; mare demnitar. ♦ Funcția de mare demnitar al Porții Otomane. [Var.: *rageál* s. m.].
- regealác**, *regealácuri* (*regea* + suf. -lác) s. n. Rugăminte, intervenție; regea.
- regeneráție**, *regeneráții* (< fr., germ.) s. f. Regenerare.
- regéntá**, *regește* (< fr.) s. f. Nume care se dádea unor state musulmane din nordul Africii (Tripolitania, Algeria, Tunis), guvernate printr-o delegație a sultanului din Constantinopol, înainte de stabilirea protectoratului francez.
- regéste** (< lat., fr., germ.) s. f. pl. Nume dat repertoriilor cronologice de acte provenite de la aceeași cancelarie sau de la aceeași personalitate din evul mediu, însoțite de note explicative și de extrase din cronici.
- réghie**, *reghii* (< magh., lat.) s. f. Act în baza căruia proprietarii de vite, de oi etc. le puteau trece peste granița dintre Transilvania și Țara Românească, fără să plătească vamă. [Pr.: -ghi-e].
- registrá**, *registrez* (< fr., germ.) vb. I. Tranz. A înregistra.
- reglemént**, *reglemente* (< fr., germ.) s. n. Regulament. [Pl. și: *reglementuri*].
- reglementár**, -á, *reglementari*, -e (< fr., germ.) adj. Care este în legătură cu Regulamentul Organic, privitor la Regulamentul Organic; regulamentar.
- regresiúne**, *regresiuni* (< fr.) s. f. Regres. [Pr.: -si-u].
- regulá**, *regulez* (cf. fr., germ.) vb. I. Tranz. 1. A pune în ordine, a aranja, a rândui, a reglementa; a organiza, a regula-risi. ♦ A face să funcționeze regulat (un mecanism, un aparat etc.) a regla; a repara. 2. (Mil.) A regla tirul unei arme de foc. 3. Fig. (Fam.) A pune pe cineva la punct, a-l învăța minte, a-l reduce la tăcere; *p. ext.* a bate pe cineva.
- regulamentár**, -á, *reglamentari*, -e (*regulament* + suf. -ar) adj. Care este în legătură, în conformitate cu Regulamentul Organic, privitor la Regulamentul Organic. ♦ *Domn regulamentar* = domnitor al Principatelor

Române, care a domnit pe baza Regulamentului Organic.

regulár, -ă, regulari, -e (< lat.)

adj. 1. După regulă, regulat, după regulament; reglementar.

2. (Despre trupe) Care este organizat sau care funcționează pe baza unui regulament; regulat.

3. (Despre preoți) Care este supus unui ordin călugăresc, care ține de o mănăstire.

reguláre, regulári (< *regula*) s. f. Hotărâre, decizie; (*concr.*) act care conține o astfel de decizie.

regularisi, regularisesc (*regula* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. 1. A aranja, a organiza; a regula (1), a lua măsuri cu privire la... 2. *Fig.* A pune pe cineva la punct, a da o lecție cuiva; (*fam.*) a regula (3).

regularisire, regularisiri (< *regularisi*) s. f. Aranjare, reglementare.

regulativ, regulative (< germ.) s. n. Îndreptar, normativ; directivă, normă.

reieși, reies (*re-* + *ieși*, după *it.*, *fr.*) vb. IV. In tranz. A ajunge la rezultatul dorit; a izbuti, a reuși.

reimentár, reimentari (*pol.*) s. m. Comandant de regiment, colonel (la poloni).

reiz, reizi (< *tc.*) s. m. Căpitan (mai ales de corabie) la turci; furnizor de corăbii.

reiz-eféndi (< *tc.*) s. m. Mare cancelar al Imperiului Otoman; ministru de externe.

reîncăună, reîncăunez (*re-* +

încăună) vb. I. Tranz. și refl. A (se) încăuna din nou. [*Pr.: re-în-scă-u-*].

reînturná, reîntorn (*re-* + *înturna*, după *fr.*) vb. I. (Pop.)

1. Refl. A se înapoia, a se întoarce, a reveni. 2. Tranz. (Rar) A da înapoi ceva, a înapoia, a restitui. [*Pr.: re-în-*].

reînturnáre, reînturnări (< *reînturna*) s. f. Înapoiere, reîntoarcere. ♦ Reintroducere, restabilire, reinstaurare.

relațiune s. f. Relație.

relegá¹, releg (< *fr.*, *lat.*, *it.*) vb. I. Tranz. (Livresc) A izgoni; a surghiuni, a exila, a expulza.

relegá², releg (< *lat.*) vb. I. Tranz. A relua.

relegáre, relegări (< *relega*) s. f. Izgonire; surghiunire, expulzare; relegație.

relegáție, relegații (< *fr.*, *lat.*) s. f. (Livr.y) Relegare. [*Var.: relegațiune* s. f.].

relegațiune s. f. v. **relegație.**

religionár, -ă, religionari, -e (< *lat.*, *fr.*) adj. Religios, boieresc. [*Var.: -gi-o-*].

relocațiune, relocațiuni (< *fr.*) s. f. (Jur.) Reînchiriere.

remiziér, remizieri (< *fr.*) s. m. Lucrător comercial plătit prin remiză.

remonstrá, remonstrez (< germ.) vb. I. In tranz. A exprima o opinie contrară, a ridica o obiecție, a protesta.

remonstráre, remonstrări (< *remonstra*) s. f. Obiecție, reproș.

- remontór**, *remontori* (< rus.) s. m. Militar însărcinat cu procurarea cailor pentru nevoile armatei.
- rendimént** (< it.) s. n. 1. Căntitate produsă; rod. 2. Randament în muncă.
- rëndită**, *rendite* (< it.) s. f. Venit adus de un imobil, un capital etc.; rentă.
- renitént**, -ă, *renitenți*, -te (< lat., germ.) adj. Care rezistă, care se opune; îndărătnic, recalcitrant.
- reniténță**, *renitențe* (< lat., germ.) s. f. Rezistență, opoziție.
- réntă**, *rente* (< fr.) s. f. (Și în sintagma *rentă feudală*) Plată (în muncă, produse sau bani) la care era obligat iobagul față de stăpânul său.
- renumí**, *renumesc* (*re-* + *nume*, după fr.) vb. IV. Refl. A deveni renumit, celebru. ♦ Tranz. fact. A face (pe cineva) să devină renumit.
- reorganizáție**, *reorganizații* (< fr.) s. f. Reorganizare.
- repantír** s. m. v. **repentir**.
- repauzá**, *repauzez* (moșt. din lat., cf. *răposa*) vb. I. 1. Refl. A se odihni. ♦ Intrans. *P. ext.* A se sprijini, a se baza. 2. Intrans. (Livr.) A muri. [Pr.: -*pa-u*].
- repărțí**, *repărțesc* (< fr., după *parte*) vb. IV. (Rar) A împărți, a repartiza, a distribui.
- repărțire**, *repărțiri* (< *repărți*) s. f. Repartiție, distribuție, împărțea.
- repejúne**, *repejuni* (*repede* + suf. -iune) s. f. (Pop.) Repezițiune, viteză (mare) iuteală; repeziș în cursul unei ape.
- repentir**, (1) *repentire*, s. n., (2) *repentiri*, s. m. (< fr.) 1. s. n. Căință, regret. 2. s. m. (La-pl.; în forma *repantiri*) Bucle lungi de păr, la modă în epoca romantismului. [Var.: *repantír* s. m.].
- repetítór**, -oăre, (1) *repetitori*, -oare, s. m. (2) *repetitoare*, s. n. (< fr., germ.) 1. s. m. Meditator. 2. s. n. Sală de meditații (într-un internat).
- repeșí** vb. IV. A repeta.
- repozá**, *repozez* (< fr.) vb. I. Refl. și intrans. A se odihni, a se repauza.
- reprezentáție**, *reprezenții* (< fr., lat.) s. f. 1. Reprezentare, înfățișare. 2. Act prin care se exprima o cerere, o dorință, o mulțumire etc.; întâmpinare, rugămintă.
- repurtá**, *report* (< fr., după *purta*) vb. I. Refl. A se îndrepta cu gândul, mintea etc. spre idei, oameni, fapte (de obicei din trecut); a se întoarce cu mintea în trecut. ♦ (Despre gând, minte etc.) A se îndrepta spre idei, oameni, fapte (de obicei din trecut).
- resm**, *resmuri* (< tc.) s. n. 1. Ceremonial domnesc. ♦ Solemnitate, fast. 2. Obicei consacrat, datină.
- resóu**, *resouri* (< fr.) s. n. Reșea (de cale ferată).
- reședeá**, *reșed* (*re-* + *ședeá*, după

- fr.) vb. II. Intrans. A avea reședința, domiciliul undeva.
- retăcea**, *retac* (*re-* + *tăcea*, după germ.) vb. II. Tranz. A trece sub tăcere, a ascunde.
- retéz**, *reteze* (< *reteza*) s. n. 1. Secțiune transversală. 2. Diametru.
- retiră**, *retirez* (< fr.) vb. I. Refl. A se retrage (din fața dușmanului), a pleca; a fugi.
- retirădă**, *retirade* (< fr., germ., it.) s. f. 1. Retragere din fața dușmanului. 2. Closet, latrină. [Pl. și: *retirăzi*].
- retirát**, *-ă, retirați, -te* (< *retira*) adj. Retras, izolat.
- rétor**, *retori* (< ngr., lat.) s. m. 1. Orator. 2. (În antichitatea greco-romană) Maestru, profesor de retorică. [Var.: *ritor* s. m.].
- retrogradá**, *retrogradez* (< fr.) vb. I. Intrans. A merge înapoi; a se retrage. ♦ *Fig.* A pierde ceva dobândit, a regresa.
- rețea**, *rețele* (moșt. din lat.) s. f. Dantelă.
- reuniúne**, *reuniuni* (< fr.) s. f. Asociație, societate. [Pr.: *re-u-ni-u-*].
- reveduí** (cf. fr., germ.) vb. IV. Tranz. A verifica, a controla, a revizui, a revedea; a inspecta.
- revendică**, *revendic* (< fr., cf. lat.) vb. I. A-și asuma (o obligație, o răspundere etc.).
- reverénță** (< lat., fr.) s. f. Respect, considerație, stimă.
- revestí**, *revestesc* (< fr., it.) vb. IV. Tranz. (Livresc) 1. A îm-
- băra. ♦ *Fig.* A lua un aspect, o formă, un chip. 2. A acorda cuiva o funcție, o demnitate; a investi. 3.-(Jur.) A prevedea un act cu tot ce este necesar pentru a fi valid; a investi.
- revizór**, *-oáre, revizori, -oare* (< germ., fr.) s. m. și f. (În vechea organizare a învățământului; și în sintagma *revizor școlar*) Inspector al școlilor primare dintr-un județ. [Acc. și *revizor*].
- revoltánt**, *-ă, revoltanți, -te* (< fr.) adj., s. m. 1. Revoltător. 2. Răzvrătit, răsculat.
- revoluțiúne** s. f. Revoluție.
- rezalét**, *rezaleturi* (< tc.) s. n. Rușine, înjosire.
- rezbél** s. n. v. **răzbel**.
- rezbélnic**, *-ă, rezbelnici, -ce* (< *războinic*, după *rezbel*) adj. De război; războinic.
- rezidént**, *rezidenți* (< lat., germ., fr.) s. m. (În trecut; și în sintagma *ministru rezident*) Reprezentant diplomatic, inferior în grad unui ministru plenipotențiar sau unui ambasador.
- rezidénță**, *rezidențe* (< lat., germ., fr., cf. rus.) s. f. Reședință, sediu, domiciliu.
- rezil**, *reziluri* (< fr.) s. n. Fileu. [Var.: *rizil* s. n.].
- rezón**, *rezoane* (< fr.) s. n. 1. Rațiune, judecată. ♦ Expr. *A pune* (pe cineva) *la rezon* = a învăța minte (pe cineva), a pune la respect; a constrânge să judece mai bine, să se poarte cum

trebuie. ♦ Raționament, argument. 2. Îndreptățire, justificare, temei, motiv, cauză. ♦ Dreptate, justețe. ✧ Expr. *A avea rezon* = a avea dreptate. ♦ (Cu valoare de interjecție) Ai dreptate! just! da! desigur!

rezonă, *rezonez* (< fr., germ.) vb. I. Intrans. 1. A judeca, a gândi, a raționa. 2. A ridica obiecții, a cârți.

rezonament, *rezonamente* (< fr., germ.) s. n. 1. Facultatea de a raționa; raționament. 2. Discuție, polemică, dispută.

richiáb, *richiabi* (< tc.) s. m. 1. Fiecare din cei patru ofițeri superiori din suita împăratului. 2. Nume dat puterii imperiale turcești.

richiabié, *richiabile* (< tc.) s. f. Dare anuală pe care Principatele Române o trimiteau sultanului turcesc ca o contribuție la acoperirea cheltuielilor richiabilului.

richiaptár, *richiaptari* (< tc.) s. m. (Și în sintagma *richiaptar-aga*) Înalt demnitar al seraiului, care ținea scara de la șa când încăleca sultanul.

ridént, *-ă*, *ridenți*, *-te* (< it.) adj. Răzător.

ridică, *ridic* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. A lua asupra sa, a-și asuma ceva; a suporta o greutate, a duce greul. 2. Tranz. A închide, a desființa o prăvălie, un local public etc. ♦ A ușura, a pune capăt unei situații dificile. 3. Tranz. A lua și a

duce, a muta din loc, a transporta (obiecte sau persoane).

✧ Expr. *A ridica tabăra* (sau *taberele*) = a desface corturile unei tabere și a le muta în altă parte. 4. Refl. A pleca (în altă parte); a se muta. ♦ Tranz. A face (pe cineva) să plece; a alunga, a goni. 5. Refl. A crește, a înainta în vârstă; a îmbătrâni. 6. Tranz. (Rar) A scoate în evidență, a releva. 7. (În loc. vb.) *A ridica în scaun* = a înscăuna, a pune (pe cineva) domn. *A ridica* (pe cineva) *din scaun* (sau *din tron*) = a detrona. [Var.: *aridică*, *rădică* vb. I].

ridicăre, *ridicări* (< *ridica*) 1. Încetare, anulare, desființare; ștergere. ♦ (Rar) Rezolvare, soluționare, soluție. 2. Plecare (în altă parte), mutare. 3. Fig. Înălțare la un rang (mai) înalt; *p. ext.* rang, funcție. 4. Ivire, apariție. 5. Tulburare, răzvrătire, revoltă; răscoală. ♦ Punere în mișcare (a unei mase de oameni) pentru o acțiune; mobilizare. [Var.: *rădicăre* s. f.].

ridicătură, *ridicături* (*ridica* + suf. *-(ă)tură*) s. f. 1. Scutire de bir; înlesnire. 2. Plecare, mutare. 3. Înălțare în rang. ✧ *Rădicătura domniei* = ridicarea domniei. [Var.: *rădicătură* s. f.].

rif, *rifi*, s. m. *rifuri*, s. n. (< tc., magh.) (Reg.) Veche unitate de măsură pentru lungimi, valorând aproximativ 77 cm.

rigă, *rigi* (< ngr.) s. m. Rege.

rigorós, rigoroase (< lat., germ.) s. n. Examen (de doctorat).
rigorozánt, rigorozanți (< *rigoros*) s. m. Candidat la examenul de doctorat.
ris¹, risuri (< germ.) s. n. Top (de hârtie).
ris² (< fr., it.) s. n. (Bot.) Orez (*Oryza sativa*).
riscă, risc (< fr.) vb. I. Refl. A cuteza, a îndrăzni, a se încumeta.
risipă, risipe (< *risipi*) s. f. Dărămare, prăbușire, năruire, surpare; stare de ruină. ♦ (Concr.; mai ales la pl.) Dărâmatură, ruină.
risipitor, -oare, risipitori, -oare (*risipi* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care produce ruină, distrugător, nimicitor.
risipitură, risipituri (*risipi* + suf. *-tură*) s. f. Risipire; alungare, împrăștiere a unei cete înarmate, a unei oști; *p. ext.* înfrângere, zdrobire. ♦ (Concr.; de obicei la pl.) Rămășiță a unei cete înarmate, a unei oști înfrânte.
ritor s. m. v. **retor**.
ritorică s. f. Retică.
riză-pazar (< tc.) s. n. sg. Preț stabilit prin înțelegere între vânzător și cumpărător; preț liber.
rizic, rizicuri (< it., germ.) s. n. Risc, pericol. ♦ Loc. vb. *A pune în rizic* = a pune în primejdie, a expune unui pericol, a risca.
rizil s. n. v. **rezil**.
roată¹ (moșt. din lat.) s. f. Instrument de tortură și de execuție a osândiților, folosit în evul mediu.

roată², roate (< pol., rus.) s. f. (Pop.) Companie de ostași.
rob, roabă, robi, roabe (< sl.) s. m. și f. (Țările Române, în dependență totală față de stăpânul feudal și obligat să muncească pentru acesta, fără că acesta să aibă dreptul de a-l omorî; *p. ext.* slugă, slujitor.
robî, robesc (< *rob*) vb. IV. 1. Tranz. (Rar) A supune, a aservi. ♦ Intrans. (Pop.) A sluiji pe cineva, a servi cuiva. 2. Tranz. A cuceri, a subjuga, a înrobi. ♦ A exploata, a asupri o persoană sau o colectivitate. 3. Tranz. (Pop.) A întemnița.
robie, robii (*rob* + suf. *-ie*) s. f. (Pop.) Captivitate, prizonierat.
robire, robiri (< *robi*) s. f. Ocupare (prin forța armelor) a unui teritoriu. ♦ Luare de prizonieri (de război); prizonierat, captivitate, robie.
robît, -ă, robiți, -te (< *robi*) adj., s. m. și f. (Persoană) care este sau a fost luată prizonier sau care se află în prizonierat.
roc, rocuri (< germ.) s. n. (Reg.) Haină bărbătească până la genunchi, cu gulerul căptușit; veston; jachetă; palton.
rocoș, rocoșuri (< pol.) s. n. Răzvrătire, răscoală, rebeliune.
rocoșán, rocoșani (< pol.) s. m. Rebel, răzvrătit, răscolat (Pl. și: *rocoșeni*).
rocoșélnic, rocoșélnici (*rocoși* + suf. *-élnic*) s. m. Răzvrătit, răscolat, rebel.

rocoşenie, rocoşenii (*rocoşi* + suf. *-enie*) s. f. Revoltă, rebeliune.

rocoşi, rocoşesc (< pol.) vb. IV. Refl. A se răzvrăti, a se răscula.

rocoşire, rocoşiri (< *rocoşi*) s. f. Răscoală, răzvrătire.

rocoşitură, rocoşituri (*rocoşi* + suf. *-tură*) s. f. Răscoală, revoltă.

rod, roduri (< sl.) s. n. Urmaş, descendent, progenitură; *p. ext.* familie, neam, viţă, seminţie.

rod-de-zăhăr s. n. v. **rodozahar.**

rodină, rodini (< ucr.) s. f. 1. (Mai ales la pl.) Zi de naştere; sărbătoare (cu ocazia zilei de naştere a cuiva). 2. (Rar) Creaţie, geneză. ♦ Întemiere, început. 3. (Rar) Neam, familie, spiţă. [Pl. şi: *rodine*].

roditoare, roditoare (*rodi* + suf. *-tor*) adj., s. f. (Femeie) care a născut; născătoare.

rododăfin, rododafini (< ngr.) s. n. Leandru (*Nerium oleander*).

rodozahăr (< ngr.) s. n. Dulceaţă de trandafiri. [Var.: *rod-de-zăhăr* s. n.]

roîre (< *roi*) s. f. (În feudalism) Fenomen social care consta în desprinderea unui grup de membri ai unei obşti (având un conducător) şi plecarea lui în altă parte pentru a întemeia o nouă obşte.

rojdânic, rojdanice (< sl.) s. m. Carte a literaturii populare de prevestire, care prezicea destinul oamenilor după zodia în care s-au născut; horoscop, zodiac.

româic, -ă, romaici, -ce (< fr.) adj. Care aparţine Greciei sau

grecilor, privitor la Grecia sau la greci, originar din Grecia.

román, romani (< lat., fr., it.) s. m. şi f., adj. 1. s. m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia de bază a statului roman sau era originară de acolo şi care se bucura de drepturi depline de cetăţenie; persoană care făcea parte din populaţia de bază a Imperiului Roman; (la pl.) populaţia statului roman sau a Imperiului Roman; rămlean (1). 2. adj. Care aparţine Romei, Imperiului Roman sau romanilor, originar din Roma sau din Imperiul Roman; privitor la Roma, la Imperiul Roman sau la romani; rămlean (2). ♦ Romano-catolic.

românt s. n. Roman, naraţiune.

román, románi (moşt. din lat.) s. m. (În forma *rumán*) (Ț. Rom. şi Mold., în evul mediu) Denumire dată ţăranilor dependenţi de stăpânii feudali; iobag; (Mold.) vecin. [Var.: *rumán* s. m.].

români, românesc (< *román*) vb. IV. 1. Tranz. şi refl. (Reg.) A (se) români. 2. Tranz. (Rar) A traduce în româneşte; a români. 3. (În forma *rumáni*; Țara Românească, în evul mediu) A aduce pe cineva în stare de iobag. [Var.: *rumâni* vb. IV].

românie (*român* + suf. *-ie*) s. f. 1. Limba română. ✧ Expr. *Pe românie* = în limba română, (în) româneşte. 2. (Ț. Rom., în evul mediu; în forma *rumânie*) Condiţie a ţăranilor dependenţi

- de stăpânul feudal al moșiei (domn, boieri, mănăstiri); condiție de rumân; iobăgie, (Mold.) vecinătate. [Var.: *rumânie* s. f.]
- românít, -ă, româniți, -te** (< *români*) adj. **1.** Care a devenit român; românicizat. **2.** Care este tradus în românește. [Var.: *rumânít, -ă*].
- romboid, romboide** (< fr., lat., it., germ., ngr.) s. n. Patrulater ale cărui diagonale perpendiculare se intersectează în mijlocul uneia dintre ele.
- roméu, romei** (< ngr.) s. m. Nume dat grecilor din Imperiul Roman de răsărit.
- rosián, rosieni** (< rus.) s. m. Rus.
- rosienesc, -ească, rosienesti** (*rosian* + suf. *-esc*) adj. Rusesc.
- rospiscă** (< rus., ucr.) s. f. Chitanță, dovadă.
- rost, rosturi** (moșt. din lat.) s. n. **1.** (Reg.) Gură. ♦ Cioc, plisc. **2.** Facultatea de a vorbi, de a articula cuvintele; grai, glas; limbă, vorbire.
- roșiór, roșiori** (*roșu* + suf. *-ior*) s. m. (La pl.; și în sintagma *roșiori de țară*) Corp de elită al cavaleriei în vechea organizare a armatei române; (și la sg.) ostaș din acest corp de cavalerie. [Pr.: *-și-or*].
- roșu, roșii** s. m. (moșt. din lat.) **1.** (La pl.; și în sintagma *roșii de țară*) Corp de trupă de călăreți sau de pedestrași în vechea armată a Țării Românești, compus din boieri de țară având uniformă de culoare roșie; (la sg.) ostaș din acest corp. ♦ *Roșii străini* = corp de cavaleri format din ostași străini. ♦ Descendent din boieri mici. **2.** (La pl.) Corp de slujitori domnești înființat în sec. XVIII în Moldova, numit astfel datorită uniformelor roșii pe care le purta. **3.** (La pl.) Dare plătită de roșii (1).
- rótmistru, rotmistri** (< pol.) s. m. Căpitan de cavalerie (în armata polonă); ofițer. [Pl. și: *rotmistri*].
- rotunjitură, rotunjitori** (< *rotunji*) s. f. Rotunjime. •
- rozól** (< ngr., germ., cf. it.) s. n. (Reg.) Rachiou roșu, îndulcit cu zahăr sau cu miere.
- rubíá, rubiele** (< tc.) s. f. Veche monedă turcească de aur, care a circulat în trecut în Țările Românești. [Pl. și: *rubele*].
- rubinós, -oasă, rubinoși, -oase** (*rubin* + suf. *-os*, cf. it.) adj. Rubiniu.
- rúblă, ruble** (< rus.) s. f. Nume dat în trecut unor monede străine de argint care au circulat și în Țările Române.
- rúbrică, rubrici** s. f. Cerneală roșie. ♦ Titlu de carte sau de capitol scris cu roșu, în cărțile sau manuscrisele vechi; *p. ext.* titlu. ♦ Capitol, paragraf. [Pl. și: *rubrice*].
- rucá, rucale** (< tc.) s. f. Jalbă, plângere (adresată sultanului).
- rucáviță, rucavițe** (< sl.) s. f. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre

- cele două bucăți de stofă cusute cu fir cu care se strâng mânecile stiharului, purtate de preot în timpul cât oficiază slujba religioasă.
- rudár, rudari** (< bg.) s. m. 1. Lucrător (țigan) care se ocupa cu extragerea aurului din nisipul râurilor. 2. Meșter țigan care lucrează din lemn albi, linguri, fuse etc.
- rúdă, rude** (< bg.) s. f. 1. Popor, neam, seminție; rudenie (1). ♦ Origine, obârșie; naționalitate; rudenie (1). 2. Rând de oameni din aceeași generație; generație; rudenie (2). 3. Familie, neam, viță; rudenie (3). 4. (Reg.) Gen, specie, fel, soi.
- rudăreasă, rudăresc** (*rudar* + suf. *-easă*) s. f. Soția rudarului.
- rudénie, rudenii** (*rudi* + suf. *-enie*) s. f. 1. Rudă (1). ♦ Origine, obârșie, naționalitate. 2. Rudă (2). 3. Rudă (3).
- rudí, rudesc** (< *rudă*) vb. IV. Refl. A se înrudi.
- rudíre, rudírt** (< *rudí*) s. f. Înru-dire.
- rufét, rufeturi** (< tc.) 1. s. n. Corporație de meseriași sau de muncitori de aceeași profesie; breaslă, isnaf (1). 2. Subst. Membru al unei corporații meșteșugărești; rufetaș, isnaf (2). 3. s. n. Corp de ostași sau de slujitori înarmați, recrutat dintre rufetași și din diferite categorii ale burgheziei; breaslă.
- rufetaș, rufetași** (*rufet* + suf. *-aș*) s. m. Membru al unei corporații de meseriași; breslaș, rufet, isnaf.
- rugáre, rugări** (< *ruga*) s. f. (Transilv., Maram., Mold. și Ban.) Cerere (stăruitoare) adresată cuiva pentru a obține ceva; rugămunte. ♦ Petiție, cerere (scrisă).
- rugăciúne, rugăciuni** (moșt. din lat.) s. f. Rugămintă.
- rugămínțe, rugămínți** (*ruga* + suf. *-(ă)mânt*) s. f. Implorare adresată divinității; rugă, rugăciune. [Pl. și: *rugămínțe*].
- rugătór, rugători** (*ruga* + suf. *-(ă)tor*) s. m. Sol, trimis.
- rumán** s. m. v. român.
- rumánésc, -ească** adj. Românesc.
- rumání** vb. IV v. románi.
- rumáníe** s. f. v. românie.
- rumánít, -ă** adj. v. románít.
- rumeliót, -ă, rumelioți, -te** (< ngr.) adj. Care aparține Rumeliei, privitor la Rumelia, originar din Rumelia.
- rúne** (< germ., fr.) s. f. pl. Caractere grafice ale celor mai vechi alfabetice germanice și turcice.
- rúnic, -ă, runici, -ce** (< germ., fr.) adj. Cu caracter de rune.
- rup, rupi** (< tc.) s. m. Veche măsură de lungime, echivalentă cu a opta parte dintr-un cot, aproximativ 8 cm. ♦ Măsură de lungime egală cu un sfert de metru.
- rupt, rupte** (< *rupe*) s. n. Decizie, hotărâre în urma unei deliberări. 2. (Ț. Rom. și Mold.,

în evul mediu, în forma *ruptă*) Înțelegere între contribuabili și vistiernic, prin care, în locul tuturor dărilor existente, se stabilea o sumă globală fixă, plătitibilă anual în una sau mai multe rate; *p. ext.* suma totală stabilită prin această înțelegere; ruptoare (2). [Var.: *ruptă* s. f.]

ruptăș, ruptași (*rupt* + suf. *-aș*) s. m. Persoană care plătea dările după sistemul numit ruptă.

ruptă s. f. v. **rupt**.

ruptoare (*rupt* + suf. *-oare*) s. f. 1. (Reg.; și în sintagma *ruptoarea prețului*) Stabilirea prețului unei mărfi. 2. Rupt.

ruscută, ruscuțe s. f. (Reg.) Veche monedă de argint austriacă, care valora în Moldova, 15 parale, iar în Transilvania și Bucovina, 10 crețari.

rusumăt, rusumaturi (< tc.) s. n. Contribuție indirectă, impozit, care constituia venitul domniei.

rușfêt, rușfeturi (< tc.) s. n. 1. Mită. 2. Obligație suplimentară în muncă sau în natură, pe care țăranii trebuiau să o presteze în trecut proprietarilor de pământ. ♦ (Munt.) Învoială agricolă care se încheia între țăran și moșier, prin care țăranul lucra două pogoane pentru el și unul pentru moșier.

rușfetăr, rușfetari (*rușfet* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care ia rușfet (1); mitarnic. 2. (Munt.)

Țăran care a încheiat cu moșierul învoiala agricolă numită rușfet (2).

rușfetărie, rușfetării (*rușfetar* + suf. *-ie*) s. f. Mituire.

rușină, rușinez (< *rușine*) vb. I. Tranz. A face pe cineva de rușine, de ocară, de batjocură; a umili, a înjosi. ♦ (Reg.) A necinști, a dezonora, a silui o femeie.

rușinăre, rușinări (< *rușina*) s. f. 1. Batjocorire, umilire. 2. Viață imorală, desfrâu, dezmaț.

rușinat, -ă, rușinați, -te (< *rușina*) adj., s. m. și f. (Reg.)

1. adj. Făcut de ocară, batjocorit; umilit, înjosit. ♦ Care constituie o rușine, o dezonoare, care dezonoarează; rușinos.

2. adj., s. m. și f. (Cel) care este lipsit de rușine, de bunăcredință, obraznic, impertinent, neobrăzat; *p. ext.* imoral, ștricat, depravat; nerușinat.

ruteă, rutele (< tc.) s. f. (La jocul de cărți) Moment favorabil.

ruteán, -ă, ruteni, -e (< germ.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Nume dat ucrainienilor din fosta Austro-Ungarie; (la pl.) populație formată din aceste persoane. 2. adj. Care aparține rutenilor (1), privitor la ruteni.

ruznaméa, ruznamele (< tc.) s. f. Birou al departamentului finanțelor. ♦ Poruncă, dispoziție dată de acest birou.

sabát, saturday (< lat.) s. n. Adunare de vrăjitori sau vrăjitoare care, potrivit unor legende medievale, se ținea sâmbăta, de la miezul nopții (până la cântatul cocoșilor).

sabeísm (< fr.) s. n. Cult al focului și al corpurilor cerești practicat în vechime de unele popoare din Arabia meridională.

sac, saci (moșt. din lat.) s. m. Îmbrăcăminte făcută din sac, care se purta în semn de doliu sau de pocăință ori de către cei săraci.

sacá, sacale (< tc.) s. f. 1. Butoi de lemn (sau alt recipient) montat pe un cadru de căruță (de obicei cu două roți), cu care în trecut se transporta apa (de băut). 2. Recipient folosit de vidanjori.

sacagită, sacagițe (*sacagiu* + suf. *-ită*) s. f. (Rar) Femeie care transporta (sau vindea) apă cu sacaua (1); nevastă de sacagiu.

sacagiu, sacagii (*saca* + suf. *-giu*) s. m. Persoană care transporta (și vindea) apă cu sacaua (1); (reg.) apar. ♦ Persoană care conducea sacalale (1) cu apă la alaiurile domnești.

♦ Pompier care folosea saca-

ua (1). ♦ *Sacabaș* = mai-marele peste sacagii (la alaiurile domnești).

sacát, -ă, sacați, -te (< tc.) adj. (Despre vite, rar despre oameni) Bolnav; lovit; rănit; infirm.

sacatlâc, sacatlâcuri (< tc.) s. n. Infirmitate, invaliditate; *p. ext.* necaz, neajuns.

sacerdót, sacerdoți (< lat., it.) s. m. Rabin.

sachelár, sachelari (< sl., ngr.) s. m. Grad onorific acordat unui preot sau purtat de acesta; preot care are acest grad; persoană (de obicei cleric) care îndeplinea diverse funcții administrative (la o mănăstire, la o curte boierească etc.).

sacnasíu, sacnasie (< tc.) s. n. 1. Un fel de balcon închis cu geamlâc sau cu obloane, care era situat la ultimul cat al caselor domnești sau boierești și care depășea nivelul fațadei. 2. Cameră mică în care așteptau cei ce veneau cu treburi la boier.

sacrá, sacrez (< fr.) vb. I. Tranz. A sfinți; *spec.* a hirotonisi, a unge; *p. ext.* a consacra, a consfinți; *spec.* a consacra valoarea, meritele (cuiui).

sacrâriu, sacrarii (< lat.) s. n.

1. Loc în templu unde se păstrau obiectele de cult.
 2. Sacristie. 3. Loc de rugăciune la cei vechi, consacrat de obicei divinităților casei.
- sacrilėj** s. n. Sacrilegiu.
- sad**, *saduri* (< sl.) s. n. 1. Plantă. 2. (Reg.) Răsad; butaș. 3. (Reg.) Livadă; grădină. ♦ Vie tânără (sădită de curând).
- sadacăt**, *sadacaturi* (< tc.) s. n. Devotament, fidelitate; loialitate, sinceritate. [Pl. și: *sadacate*].
- sadeá** (< tc.) adj. invar. 1. Care este fără ornamente, fără adaosuri; simplu. ♦ (Adverbial) Fără nici un protocol, în mod familiar, simplu, de-a dreptul, direct. 2. (Pop.) Care este neamestecat cu nimic altceva, de un singur fel. ♦ (Despre țesătură, lână, păr etc.) Care are o singură culoare; care este uniform colorat; care este fără desen. ♦ (Adverbial) Cu totul, pe de-a-ntregul; complet.
- sadrazán**, *sadrazani* (< tc.) s. m. Mare-vizir.
- saducheism** (< fr., cf. *saducheu*) s. n. Doctrină a unei secte religioase mozaice opusă fari-seismului și favorabilă elenismului, care reprezenta interesele marilor proprietari de pământ și ale marelui cler și care nega existența sufletului și a vieții viitoare.
- saduchéu**, *saduchei* (< sl.) s. m. Adept al saducheismului; membru al sectei care susținea saducheismul.
- saegíu** s. m. v. **saigiu**.
- saftián** (< tc.) s. n. 1. Piele fină de capră tăbăcită vegetal (având desene în relief sau în culori); imitație obținută din piele de oaie sau vițel, folosită la confecționarea unor articole fine de marochinerie și de galanterie; cordovan, marochin. 2. Pielea feței; *p. ext.* față, obraz. [Pr.: *-ti-an*].
- saghion** (< ngr.) subst. Îmbrăcăminte somptuoasă purtată de nobilii bizantini.
- sagitár**, *sagitari* (< lat.) s. m. (Rar) Arcaș în armata romană.
- sagudáți** s. m. pl. Populație care a locuit în vechime în Macedonia.
- ságum**, *sagumuri* (< lat., fr.) s. n. Manta scurtă, prinsă pe umăr, pe care o purtau romanii și gălii.
- sahaidacár** s. m. v. **săhăidăcar**.
- sahán**, *sahane* (< tc.) s. n. (Reg.) Vas metalic de diverse forme și dimensiuni, în care se gătește, se încălzește ori se servește mâncarea.
- saiá**, *saiete* (< tc.) s. f. (Reg.) 1. Țesătură (subțire) de lână sau de bumbac. 2. Obiect de îmbrăcăminte confecționat din saia. [Pr.: *sa-ia*].
- saidecár**, *saidecari* (< tc.) s. m. Meșter argintar care broda cu fir odoarele bisericești. [Var.: *seidicár* s. m.].
- saigí**, *saigesc* (< saigiu) vb. IV.

- Intranz. (Reg.) A îndeplini funcția de saigiu (1); a strânge (cu sila) beilicul sau oieritul. [Pr.: *sa-i-*].
- saigiu, saigii** (< tc.) s. m. 1. Slujbaş însărcinat de Poarta Otomană cu strângerea beilicului și a oieritului din Țările Române; slujbaş al stăpânirii, care număra oile în vederea perceperii beilicului. 2. *Spec.* (În forma *saegiu*) Furnizor de vite din Țările Române pentru măcelăria împărătească din Constantinopol. 3. Persoană care îndeplinea diverse funcții la grajdurile domnești. [Pr.: *sa-i-*. – Var.: *saegiu* s. m.].
- saîn, sainuri** (cf. lat.) s. m. Carne de porc.
- saip, saipi** (< tc.) s. m. Prieten intim, favorabil al sultanului.
- saivân, saivane** (< tc.) s. n. Cort deschis, mobil, asemănător cu un baldachin, destinat împăratului, domnitorului sau înalților demnitari (turci sau români). [Pr.: *sa-i-*. – Pl. și *saivanuri* – Var.: *săivân* s. n.].
- saladă, salade** (< fr.) s. f. (Sec. XV–XVII) Cască adâncă, de metal, cu vizieră scurtă, care făcea parte din armura cavalerilor.
- salahór, salahori** (< tc.) s. m. 1. Demnitar al Imperiului Otoman care avea grijă de grajdurile împărătești și care, uneori, era însărcinat cu instalarea noului domn în Țările Române. 2. Boier sau slujbaş din Țările Române aflat sub ordinele rahtivanului, care avea grijă de grajdurile curții domnești și însoțea alaiurile cu un fel de baston în mână. 3. Țăran scutit de dări, pus de domnie la dispoziția Porții Otomane pentru repararea cetăților turcești, întreținerea drumurilor și pentru alte munci grele. [Var.: *salaór* s. m.].
- salahorie, salahorii** (*salahor* + suf. *-ie*) s. f. Muncă prestată de salahor (3); stare de salahor.
- salaór** s. m. v. **salahor**.
- sálce** s. f. v. **salță**.
- salép, salepii** (< tc.) s. n. Feculă alimentară extrasă din tuberculul numit salep, care se întrebuința ca aliment întăritor (în diferite boli); *p. ext.* băutură preparată din această feculă, (miere) și apă. [Var.: *salíp* s. n.].
- salepgiu, salepgii** (< tc.) s. m. Persoană care (prepara și) vindea salep.
- salieni** (< fr.) s. m. pl. Nume dat la romani preoților zeului Marte. [Pr.: *-li-eni*].
- salíp** s. n. v. **salep**.
- salt** (< tc.) adv. 1. (Reg.) Singur, neînsoțit (de trupe, de escortă). 2. Cel puțin, doar, numai.
- saltanát, saltanatari** (< tc.) s. n. Alai (domnesc), suită, cortegiu. ♦ Pompă, strălucire.
- saltarélló** (< it.) subst. Vechi

- dans italian și spaniol care are o mișcare rapidă, cu sărituri; melodie după care se execută acest dans.
- sălță**, *salțe* (< ngr., it.) s. f. Sos (picant); *spec. zeamă acrișoară făcută din usturoi pisat amestecat cu lămâie, oțet sau vin, sare, piper, dafin, cimbru etc., cu care se ungeau anumite fripturi.* [Var.: *sâlce* s. f.]
- salût**, *saluturi* (< lat.) s. n. Salva-re; *p. ext.* fericire; bunăstare, prosperitate.
- salutăție**, *salutații* (< lat., fr.) s. f. Salutare.
- samaníu**, *-ie, samanii* (< tc.) adj. Care are culoare galbenă deschisă, ca paiul.
- samarinéan**, *-ă, samarineni, -e* (< sl.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria și care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduși de cuceritorii asirieni; samarineni (1). 2. adj. Care aparține Samariei sau samarinenilor (1), privitor la Samaria sau la samarineni; samaritean (2).
- samaritéan**, *-ă, samariteni, -e* (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care locuia, în antichitate în provincia palestiniană Samaria și care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduși de cuceritorii asirieni; samarinean (1). 2. adj. Care aparținea Samariei sau samaritenilor (1), privitor la Samaria sau la samariteni, samarinean (2).
- sámă** s. f. v. *seamă*.
- sámeș**, *-ă, sameși, -e* (*samă* + suf. *-eș*) s. m., adj. (Ț. Rom. și Mold, în evul mediu) 1. s. m. Dregător însărcinat cu strângerea birului de la contribuabili; funcționar administrativ care încasa diverse plăți, care supraveghea bunul mers al unor instituții etc.; administrator (de moșie). 2. adj. (Reg.; despre oameni) Chibzuit, socotit, calculat (la bani, în administrarea unor bunuri).
- samnít**, *-ă, samniți, -te* (< lat., fr.) s. m. și f. (La pl.) Populație italică din centrul Peninsulei Italice, supusă de romani la începutul sec. 3 î.H., după ce a opus o puternică rezistență; (și la sg.) persoană care aparținea acestei populații.
- samoderjâvie**, *samoderjavii* (< rus.) s. f. Autocrație, absolutism.
- samoderjeț**, *samoderjeți* (< rus.) s. m., adj. (Suveran) absolut, autocrat.
- samoglásnic**, *samoglasnice* (< sl.) s. n. Cântec bisericesc în versuri care servește la crearea unor tropare izolate.
- samsár**, *samsari* (< tc., bg.) s. n. Persoană care înlesnește o afacere; mijlocitor, misit (2), intermediar.
- samsarlâc**, *samsarlâcuri* (< tc.)

- s. m. 1. Ocupația, activitatea samsarului; tranzacție încheiată de samsar; misitie (1). 2. Plată pentru serviciile samsarului, beneficiu obținut de samsar; misitie (2).
- samsaroaică**, *samsaroaice* (*samsar* + suf. *-oaică*) s. f. Femeie care mijlocea plasarea slugilor la stăpâni.
- samsón**, *samsoni* (< tc.) s. m. Dulău, zăvod.
- samtartău**, *samtartăi* (< magh.) s. m. (Transilv.) Contabil.
- samurái**, *samurai* (< fr.) s. m. Persoană care făcea parte dintr-o castă feudal-militară din Japonia, desființată după revoluția din 1867-1868.
- sanct**, *-ă*, *sancti*, *-te* s. m. și f., adj. Sfânt.
- sanctificăție**, *sanctificații* (< fr.) s. f. Sanctificare.
- sanculót**, *sanculoși* (< fr.) s. m. Revoluționar din cadrul mișcării populare în timpul Revoluției burgheze din 1789-1794 din Franța. [Pr.: *-cū-*].
- sandál¹**, *sandale* (< tc.) s. n. (Reg.) Luntre lungă pentru transportat mărfuri (la turci). [Pl. și: *sandaluri*].
- sandál²**, *sandaluri* (< tc.) s. n. Numele unei țesături de mătase.
- sandâc**, *sandăcuri* (< tc.) s. n. (Reg.) Cufăr; ladă.
- sanfedist**, *sanfedisti* (< it.) s. m. Membru al asociației politic-religioase Santa Fede, fondată în Italia meridională pentru a lupta împotriva stăpânirii și a guvernului impuse de francezi după Revoluția din 1789.
- sangeác**, (1, 2, 3, 4) *sangeacuri*, s. n., (5) *sangeaci*, s. m. (< tc.) 1. s. n. (Și în sitagma *sangeac-șerif*) Steag de mătase verde, despre care se credea că aparținut lui Mahomed și care era folosit în războaiele turcilor, când participa la luptă sultanul sau marele vizir; *p. gener.* steag turcesc. 2. s. n. Steag cu semilună în vârful lăncii, pe care Poarta Otomană îl trimitea în Țările Române cu prilejul alegerii unui nou domn, ca semn de învestire. 3. s. n. Margine a așternutului pe care stătea vizirul, și care avea un loc anumit pentru a fi sărutat de supușii săi. 4. s. n. Subdiviziune teritorial-administrativă a unui pașalâc sau a unei vilaiet, în Imperiul Otoman; sangeacat. 5. s. m. (Și în sintagma *sangeac-bei*) Guvernator al unui sangeac (4). [Var.: *sângeác* s. n.].
- sangeacát**, *sangeacaturi* (*sangeac* + suf. *-at*) s. n. Sangeac (4). [Pl. și: *sangeacate*].
- sangeactár**, *sangeactari* (< tc.) s. m. Portdrapel (la turci).
- sangeagăș**, *sangeagași* (*sangeac* + suf. *-aș*) s. m. Portdrapel (1) (la turci).
- sangulie**, *sangulii* s. f. (Pop.) Țesătură foarte subțire (de mătase); năframă (vărgată) făcută din această țesătură.

sanhedrîn, sanhedrinuri (< fr.) s. n. Tribunal suprem, religios și civil, la vechii iudei, alcătuit din membrii ai nobilimii sacerdotale; sinedriu.

sanscritică (< fr., germ.) adj. (În sintagma) *Limba sanscritică* = limba sanscrită.

săpă, sape (cf. sb.) s. f. (Pop.) Crupă (la cal).

sapiént, -ă, sapienți, -te (< lat.) adj., s. m. și f. (Om) înțelept; (om) doct, învățat, savant. [Pr.: *-pi-ent*].

sapiență, sapiențe (< lat.) s. f. Înțelepciune; știință, învățătură. [Pr.: *-pi-en-*].

sarabândă, sarabande (< fr.) s. f. Vechi dans popular spaniol de origine orientală, cu caracter solemn, mișcare lentă și ritm în trei timpi, devenit în sec. XVII dans de curte în Franța și din sec. XVIII introdus în balet și suite instrumentale; melodie după care se execută acest dans.

saráci, saraci (< tc.) s. m. Rândaș, grăjdar domnesc. ♠ *Saraci-bașa* = mai-marele peste rândașii de la serai sau peste cei de la curtea domnilor Țărilor Române.

sarageá, saragele (< tc.) s. f. Călăreț din vechea cavalerie turcească; călăreț din corpurile de cavalerie cu caracter neregulat, în Țările Române; (la pl.) vechi corp de cavalerie (cu caracter neregulat) din Imperiul Otoman și din Țările Române.

sarái s. n. v. serai.

sarái-bașà (< tc.) s. m. Intendent al seraiului.

sarasir s. n. v. serasir.

sarazîn, -ă, sarazini, -e (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. (În antichitate) Persoană care făcea parte din populația Arabiei apusene și sudice, sărăcin. 2. s. m. și f. *P. gener.* (În evul mediu) Arab (din vestul Europei); *p. ext.* musulman (din vestul Europei). 3. adj. Care aparține sarazinilor (1), privitor la sarazini, caracteristic sarazinilor.

sărcină, sarcini (moșt. din lat.) s. f. Veche măsură de greutate sau de volum folosită pentru lemne de foc, echivalând probabil cu cantitatea care poate fi dusă cu spînea.

sarcofág¹, sarcofage (< fr., lat.) s. n. Sicriu monumental din antichitate, executat din materiale durabile (piatră, marmură, bronz etc.), adesea bogat ornamentat. [Var.: *sarcofăgiu* s. n.].

sarcofág² -ă, sarcofagi, -ge (< ngr.) adj. (Despre animale) Carnivor.

sarcofăgiu s. n. v. sarcofag.

saric, saricuri (< tc.) s. n. Văl făcut dintr-o țesătură fină (adesea împodobit cu pietre prețioase) care se înfășura în jurul fesului, alcătuiind împreună turbanul turcesc; *p. gener.* turban. [Pl. și: *sarice*].

sárjă, sarje (< rus., cf. ucr.) s. f.

- (De obicei la pl.) Cercel (folosit ca podoabă la urechi). [Pl. și: *sarji*].
- sarmăt, -ă, sarmați, -te** (< fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Veche populație indo-europeană nomadă, înrudită cu scitii, care a populat teritoriile din jurul Mării Negre și a fost asimilată de slavii vechi, de geto-daci etc.; (la sg.) persoană care făcea parte din această populație. 2. adj. Care aparține sarmaților (1), privitor la sarmați. ✧ *Limba sarmată* (și substantivat, f.) = limba vorbită de sarmați (1).
- sasanid, -ă, sasanizi, -de** (< fr.) adj. Care aparține dinastiei persane a Sasanizilor sau epocii ei, privitor la această dinastie sau la epoca ei, care este specific acestei dinastii sau epocii ei.
- sastiseală, sastiseli** (*sastisi* + suf. *-eală*) s. f. Plictiseală.
- sastisí, sastisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se) tulbura, a (se) zăpăci, a (se) dezorienta. 2. (Fam.) A (se) plictisi; a (se) sătura.
- sastisire, sastisiri** (< *sastisi*) s. f. Faptul de a (se) *sastisi*.
- sastisit, -ă, sastisiți, -te** (< *sastisi*) adj. 1. Tulburat, zăpăcit, dezorientat, descumpănit; stânjenit; emoționat. 2. (Fam.) Plictisit.
- sat, sate** (moșt. din lat., cf. alb.) s. n. Cort; locuință (rudimen-
- tară); p. ext. așezare umană compusă din corturi.
- satanésc, -ească, satanești** (*satană* + suf. *-esc*) adj. (Pop.) Satanic.
- satanicésc, -ească, satanicești** (*satană* + suf. *-icesc*, cf. ngr.) adj. Satanic.
- satâr, satâre** (< tc.) s. n. Secure folosită în trecut ca armă de luptă sau ca unealtă a călăului.
- satârâș, satârâși** (*satâr* + suf. *-aș*) s. m. Soldat lefegiu din vechea gardă domnească în Țările Române, înarmat cu satâr; șatâr, satârgiu.
- satârgiu, satârgii** (< tc.) s. m. Soldat lefegiu din vechea gardă domnească, în Țările Române, înarmat cu satâr; șatâr, satârâș. ✧ *Satârghi-bașa* = comandant al satârgiilor; șatârbaș.
- satintúr, satinturi** (< fr.) s. n. Varietate de satin.
- satír, satiri** (< ngr., lat., fr., germ.) s. m. Nume dat unor divinități minore, mistice, din mitologia greacă, reprezentate prin ființe cu corp omenesc acoperit cu păr, cu urechi ascuțite, cu coarne, coadă și picioare de țap (sau de cal), care personificau instinctele brutale. [Acc. și: *sátir*].
- satirá, satirez** (< *satiră*) vb. I. Tranz. A satiriza; a batjocori; a ironiza.
- satisfăcere, satisfaceri** (< *satisface*) s. f. Satisfacție.
- satráp, satrapi** (< ngr., fr., lat.) s. m. Guvernator al unei sa-

- trapii, cu puteri aproape nelimitate; *p. gener.* guvernator, suveran, conducător cu puteri absolute, despotice.
- satrapie**, *satrapii* (< ngr., lat., fr.) s. f. Provincie în vechiul imperiu persan, în monarhiile elenistice etc., guvernată de un satrap.
- saturnale** s. f. pl. (< fr.) Sărbătoare populară la romani, care se celebra în fiecare an, în mai multe zile de la mijlocul lunii decembrie, la terminarea muncilor agricole, în onoarea zeului Saturn. ♦ Dans cu caracter obscen, executat în timpul petrecerilor care aveau loc cu ocazia acestei sărbători. [Var.: *saturnalii* s. f. pl.]
- saturnalii** s. f. pl. v. **saturnale**.
- saxană**, *saxanale* (< tc.) s. f. (Pop.) Sarcină, povară (mare) (pe care o poartă animalele sau oamenii în spinare); *p. ext.* animal de povară.
- săbiă**, *săbiez* (< *sabie*) vb. I. Tranz. (Pop.) A tăia cu sabia; *p. ext.* a face să simtă dureri ca și cum ar fi fost lovit cu sabia. [Pr.: *-bi-a*].
- săbiér**, *săbiéri* (*sabie* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care făcea (și vindea) săbii. 2. Luptător cu sabia. [Pr.: *-bi-er*].
- săblăznă**, *săblazne* (< sl.) s. f. 1. Pericol, primejdie (de moarte); supărare, necaz. 2. Prilej de a greși, de a cădea în păcat; ceea ce constituie un izvor de greșeli, de păcate; cursă, ispită, tentație.
- săcultét**, *săcultețe* (*sac* + suf. *-ultef*) s. n. Săculeț.
- săgetár**, *săgetari* (*săgeată* + suf. *-ar*) s. m. 1. Persoană care făcea săgeți (și arcuri). 2. (Reg.) Săgetător, arcaș.
- săgetás**, *săgetași* (*săgeată* + suf. *-aş*) s. m. Săgetător, arcaș.
- săgetél** (*săgeată* + suf. *-el*) s. m. (sg.) (Bot.) 1. Rogoz (*Carex arenaria*). 2. Gladiolă (*Gladiolus gandavensis*).
- săhăidác**, *săhăidace* s. n. Tolbă (de purtat săgețile). ♦ *P. ext.* Săgeată. [Var.: *săidác* s. n.]
- săhăidăcár**, *săhăidăcari* (*săhăidac* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) Persoană care făcea sau vindea săhăidace sau, *p. ext.*, arcuri, săgeți, sulite, obiecte de harnașament etc. [Var.: *săidacăr*, *sahaidacăr* s. m.]
- săhăstríe** s. f. Sihăstrie.
- săidác** s. n. v. **săhăidac**.
- săidacár** s. m. v. **săhăidăcár**.
- săidăcárie**¹, *săidăcării* (*săidăcár* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) 1. Meseria săhăidăcarului. 2. Atelierul săhăidăcarului; loc unde se păstrau, se expuneau și se vindeau obiecte de șelărie.
- săidăcárie**², *săidăcării* (*săidac* + suf. *-ărie*) s. f. (Reg.; cu sens colectiv) Obiecte de harnașament, de șelărie.
- săiván** s. n. v. **saivan**.
- sălăș**, *sălaşe* (< magh.) s. n. 1. (Reg.) Construcție (rudimentară făcută pe locurile de pășunat, în țarină, la munte

- etc.) care servește ca locuință sau ca adăpost sezonier pentru oameni sau animale. 2. Cort; *p. ext.* campament sau așezare (temporară) în corturi; tabără. 3. (Reg.) Mică așezare umană de proporțiile unui cătun sau ale unui sat.
- sălășlui, sălășluiesc** (< magh.) Tranz. (Reg.) A găzdui.
- săliște** s. f. v. **siliște**.
- săltând, -ă, săltânzi, -de** (< *sălta*) adj. 1. (Despre ființe) Care se mișcă sprinten, vioi; săltăreț. 2. Care se mișcă de jos în sus (și de sus în jos) repetat, ritmic; săltăreț.
- sămânță, semințe** (< lat.) s. f. 1. (Pop.) Germen patogen. 2. (Reg.; la sg. adesea cu sens colectiv) Copil; urmaș; progeneritură, descendent; neam, rudă; familie; colectivitate umană distinctă.
- sămeșie** (*sameș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția de sameș (1). 2. Instituție în care sameșul (1) își desfășura activitatea; local în care se afla această instituție.
- sămeșoăie, sămeșoăie** (*sameș* + suf. *-oăie*) s. f. Soția sameșului (1). [Pr.: *-șoa-ie*].
- sănătoși, sănătoșesc** (< *sănătos*) vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A se însănătoși, a (se) vindeca.
- săneată** s. f. v. **săneată**.
- săpunărească, săpunărese** (*săpunar* + suf. *-easă*) s. f. Femeie care se ocupa cu prepararea sau cu vânzarea săpunului.
- săpunărie, săpunării** (*săpun* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Fabrică sau atelier în care se făcea săpun. 2. Prăvălie în care se vindea săpun. 3. Sortiment de săpun.
- săpunărit** (*săpun* + suf. *-ărit*) s. n. Dare care se percepea în Țările Române de la cei care fabricau (sau vindeau) săpun.
- sărác, -ă, sāraci, -ce** (< sl.) adj., s. m. și f. 1. (Reg.) (Copil) orfan. 2. (Om) văduv.
- sărár, sārari** (*sare* + suf. *-ar*) s. m. Vânzător de sare.
- sărácín, -ă, sārácini, -e** (< sl.) s. m. și f. Sarazin (1).
- sărácústă, sārácuste** (< sl.) s. f. 1. Interval de patruzeci de zile. 2. (Reg.) Sărindar; (Transilv. și Bucov.) slujbă de pomenire a morților făcută în sămbetele din postul Paștilor. ♦ Plată (în bani sau în natură) care revine preotului pentru o sārácustă (2); sārindar.
- sărărít** (*sare* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit care se percepea pe extragerea sării (pentru nevoile individuale).
- sərbá** vb. I A serba.
- sərbátoáre, sərbátori** (*sărba* + suf. *-átoare*) s. f. Sărbătorire.
- sārímán, -ă** adj., s. m. și f. v. **sārman**.
- sārítóáre, sārítori** (*sári* + suf. *-tor*) s. f. (Pop.) Cascadă.
- sārmán, -ă, sārmani, -e** (v. sl., sb., cu schimbare de sufix) adj. (Despre așezări sau colectivități omenești, despre ținuturi, teri-

torii etc.) Sărac. [Var.: *sărimán*, -ă, *sirimán*, -ă, *sărman*, -ă, adj., s. m. și f.]

sărută, sărut (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. 1. A saluta. ♦ A primi, a întâmpina, a aprecia, a se ralia, a marca etc. (cu bucurie, cu simpatie, cu entuziasm, cu satisfacție); a saluta. 2. (În expr.) *Sărut dreapta*, formulă de salut adresată preoților, domnitorilor, boierilor, mai rar unei femei.

sărutăre, sărutări (< *săruta*) Cuvânt, formulă de salut.

sărutătură, sărutături (*săruta* + suf. -*ătură*) s. f. 1. Salut. 2. Sărutare (insistență, de lungă durată).

săsoaie (*sas* + suf. -*oaie*) s. f. (Reg.) Săsoaică. [Pr.: -*soa-ie*].

sătăș, sătăși (*sat* + suf. -*aș*) s. m. Consătean.

săvăi (*să* + *va* „vrea”) adv., conj. 1. adv. (De obicei urmat de un numeral) Măcar, barem. 2. adv. (Pop.) Chiar (și...); întotmai. 3. conj. Deși, cu toate că; chiar dacă. 4. conj. (Adesea în corelație cu sine însuși) Fie, ori, sau.

săvârșenie, săvârșenii (*săvârși* + suf. -*enie*, cf. sl.) s. f. 1. Sfârșit. 2. Moarte.

săvârși, săvârșesc (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A termina cu bine, a duce ceva la bun sfârșit, a isprăvi, a sfârși, a încheia. 2. Refl. (Pop.) A muri. ♦ Tranz. A omori, a ucide. 3. Tranz.

(Pop.) A oficia, a celebra un ritual, a ceremonia, un eveniment.

săvârșire, săvârșiri (< *săvârși*) s. f. 1. Terminare, isprăvire, sfârșire, încheiere a unei activități, a unei lucrări etc. în curs de executare; *p. ext.* capăt, sfârșit. 2. (Pop.) Moarte; dispariție. 3. Destinație, scop. 4. (Pop.) Oficiere, celebrare a unor ritualuri, ceremonii etc.

săzdănie, săzdanii (< sl.) s. f. (În limbajul bisericesc) Creație; *p. ext. (concr.)* creatură, făptură.

sâmbrăș, sâmbrași (*sâmbră* + suf. -*aș*) s. m. (Reg.) Asociat; tovarăș (în vederea aratului sau a alcătuirii unei stâne de vară).

sâmbră, sâmbre (cf. alb, sb., ngr.) s. f. (Reg.) 1. Asociație; tovarășie. 2. *Spec.* (Și în sintagma *sâmbră în plug*) Întovărire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stâne de vară. 3. Timp cât durează o sâmbură (2).

sân, sânnuri (moșt. din lat.) s. n. (Adesea determinat prin „de mare”) Golf. [Var.: *sin* s. n.].

sâneată, sânețe (< sl.) s. f. (Mai ales în Mold.) 1. Pușcă primitivă cu pulbere; flintă. 2. Lovitură dată cu o sâneată (1). [Var.: *sâneăță* s. f., *sânéț* s. n.].

sânéț s. n. v. **sâneată**.

sânețar, sânețari (*sâneată* + suf. -*ar*) s. m. (Mai ales prin Mold.) Ostaș înarmat cu sâneată (1); sânețaș.

- sânețăș, sânețashi** (*sânețăș* + suf. -aș) s. m. (Mai ales prin Mold.) Ostaș înarmat cu sânețăș (1); sânețar.
- sânge, sânghiuri** (moșt. din lat.) s. n. (La pl.) Omoruri, crime (sângeroase); măceluri.
- sângeác** s. n. v. **sangeác.**
- sângeáp, sângepi** (< tc.) s. m. Nume dat mai multor animale mamifere: a) jder (*Martes martes*); b) veveriță (*Sciurus vulgaris*); c) dihor (*Putorius putorius*); viezure (*Meles meles*); p. restr. balna (prelucrată) a acestor animale.
- sângerátic, -ă, sângeratici, -ce** (*sângera* + suf. -atic) adj. Sângeros, crud. ♦ (Despre evenimente, întâmplări) Însoțit de vărsări de sânge; plin de cruzime, sângeros.
- sângerít** (*sânge* + suf. -árit) s. n. (În cutuma funciară din Moldova) Drept de proprietate asupra unui teren dobândit de o persoană ca urmare a îngropării unui mort descoperit pe acel teren și neîngropat la termen de fostul proprietar.
- sângióș, -oásă, sânghióși, -oase** (*sânge* + suf. -os) adj. 1. Plin de sânge; sângerat. 2. Care se înfură repede; sangvin.
- sânt, -ă, sânti, -te** (moșt. din lat.) adj., s. m. și f. 1. adj. s. m. și f. (Pop.) Sfânt. 2. adj. Nevinovat; pur.
- sântí, sântesc** (< *sânt*) vb. IV Tranz. A hirotonisi.
- sârbác, -ă, sârbaci, -ce** (*sârb* + suf. -ac) s. m. și f. Sârb.
- sârbésc, -eáscă, sârbești** (*sârb* + suf. -esc) adj. Slavon.
- sârbéște** (*sârb* + suf. -ește) adv. Slavonește.
- sârbie** (*sârb* + suf. -ie) s. f. Limba slavonă; p. ext. text scris în limba slavonă.
- sârguí, sârguiesc** (*sârg* + suf. -ui) vb. IV. 1. Intrans. și refl. A se grăbi; a se zori. 2. Refl. și intrans. (Pop.) A se sili, a-și da silința.
- sârguíálă, sârguieli** (*sârgui* + suf. -eală) 1. Grabă, zór. 2. Silință.
- sârmáci, sârmaci** (cf. tc.) s. m. Trâmbițaș.
- sârmán, -ă** adj., s. m. și f. v. **sârman.**
- sârmár, sârmari** (*sârmă* + suf. -ar) s. m. Muncitor specializat în fabricarea sârmei sau în confecționarea obiectelor de sârmă.
- sârmă, sârme** (< ngr., tc.) s. f. Fir de aur sau de argint. ♦ Filigran.
- sârmeá** (< tc.) s. f. (Chim.) Antimoniu. ♦ Preparat cosmetic din antimoniu și gogoși de ristic cu care se vopseau pleoapele și sprâncenele.
- scabrós, -oásă, scabroși, -oase** (< lat., fr.) adj. Anevoios, dificil, greu; delicat.
- scadrón** s. n. Escadron.
- scal, scali** (< lat., fr.) s. m. (Zool.) Rechin.

scălă, *scale* s. f. Punct vamal; *p. ext.* port care servește și ca punct vamal; *p. restr.* debarcader (la o mare, la un ocean).

scald, *scalzi* (< fr.) s. m. Nume dat vechilor poeți nordici (islandezi și scandinavi).

scandăl, *scandaluri* (< sl., ngr., fr.) s. n. 1. Prilej de a păcătui, ocazie de a greși. 2. Păcat, greșeală. 3. (Reg.) Rușine, jenă, sfială provocate de o faptă (rușinoasă, proprie sau a altcuiva). 4. Neînțelegere, dezacord; vrajbă, dușmănie, supărare (pe... sau între...) 5. (Reg.) Greutate, dificultate, împotrivire, neajuns, neplăcere pe care le întâmpină cineva într-o acțiune. [Pl. și: *scandale*].

scandalós, *-oasă*, *scandaloși*, *-oase* (< fr.) adj. Privitor la scandal, ceartă, care se ocupă de scandaluri sau de zvonuri, bârfeli etc.

scaramúcă, *scaramuce* (< it.) s. f. Transilv. Luptă (preliminară) de mică amploare și de scurtă durată angajată între detașamentele a două armate.

scără, *scări* (moșt. din lat.) s. f. Text în care se află înscrise, într-o anumită ordine, elemente informative, situații etc. privitoare la ceva sau la cineva; *spec.* sumar, tablă de materii; indice sau glosar al unei lucrări.

scarlăt (< it., lat.) subst. Numele unei stoffe de culoare stacojie.

scarp, *scarpi* (< it.) s. f. (Mold. și Bucov.; mai ales la pl.) Pantof de damă ușor, de obicei împodobit cu broderii, care se purta în trecut, condur; papuc (femeiesc).

scatúlcă, *scatulce* (< rus., ucr.) s. f. (Reg.) Lădiță, cutie, cută (compartimentat) în care se pun sticle, mâncare, diverse obiecte mărunte, mai ales pentru călătorie, sau în care se păstrează lucruri de preț.

scaún, *scaune* (moșt. din lat.) s. n. 1. (Reg.) Bancă (fără spătar); laviță. 2. Tron (pentru monarhi, înalții prelați etc. și, în credințele religioase, pentru divinitate). ♦ *P. ext.* Simbol al puterii sau al autorității (supreme) reprezentat de tron; autoritate sau funcție (supremă) a monarhului, a unui înalt demnitar (ecleziastic), a divinității etc. ♦ Loc și funcție deținute de cineva într-un consiliu, într-o adunare constituită, într-o instituție etc. în virtutea unui drept, ca urmare a unor alegeri, prin numire, angajare, concurs etc. 3. (În credințele religioase; la pl.) Numele unor cete îngerești (care ocupă un anumit loc în ierarhia îngerilor). 4. Reședință (a unui monarh, a unui cleric înalt etc.); capitală. ♦ Loc unde se concentra, unde se producea, unde se manifesta, de unde radia etc. o activitate, un

fenomen; explicație a unui fenomen. 5. (Reg.; de obicei urmat de determinări care arată felul) Consiliu, sfat, divan, instituție cu atribuții (predominant) juridice; local, sediu al acestor instituții. 6. Nume dat autorităților unor diviziuni teritoriale administrative; sediul acestor autorități; *p. ext.* nume dat unor diviziuni teritorial-administrative conduse de aceste autorități. ♦ *Spec.* (Transilv., în evul mediu) Diviziune și organizare teritorial-administrativă a sașilor și a secuilor.

7. Abator; măcelărie, pescărie; tarabă, tețghea a unui măcelar sau unui pescar.

scădeá, *scad* (moșt. din lat.) vb. II. 1. Intrans. (Reg.; despre ființe sau părți ale lor) A se usca, a se strânge, a se închirci; a slăbi. 2. Tranz. A ușura, a înlesni pe cineva la efectuarea unei obligații materiale, la plata unei datorii (prin diminuarea valorii lor). 3. Intrans. A fi lipsit sau a lipsi pe cineva de o anumită favoare, autoritate, funcție, de un anumit bun (pe care le avea până atunci).

scădere, *scăderi* (< *scădea*) s. f. 1. Reflux. 2. Reducere, pierdere, diminuare a valorii, a utilității, a prestigiului; *spec.* declin, regres, decădere, decadență. ♦ Circumstanță defavorabilă. ♦ (Reg.) Umilire, înjosire, degradare; rușine.

♦ Pagubă; pierdere de vieți omenești. 3. Pieire; dispariție.

scălâmbá vb. I. A scâlâmbăia.

scălâmbătúră, *scălâmbături* (*scălâmba* + suf. *-ătură*) s. f. Scâlâmbăiere, scâlâmbăitură.

scăpăciune, *scăpăciuni* (*scăpa* + suf. *-ăciune*) s. f. (Reg.) Scăpătare, sărăcire.

scăpărătúră, *scăpărături* (*scăpăra* + suf. *-ătură*) s. f. Scăpărare; fulgerare; fulger.

scăpătá, *scapăt* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Intrans. (Pop.) A aluneca (involuntar); a cădea (în mod accidental). 2. Intrans. și refl. (Reg.) A se îndepărta, a se abate (de la un anumit comportament); *spec.* a greși (prin faptele sale). 3. Intrans. A decădea.

scăpătáre, *scăpătări* (< *scăpăta*) s. f. Decădere; degradare, înjosire.

scăpătăciune (*scăpăta* + suf. *-ăciune*) s. f. Scăpătare, sărăcire.

scăunăș, *scăunași* (*scaun* + suf. *-aș*) s. m. (În trecut) Mijlocitor, prepus (al unui negustor) sau negustor, achizitor de grâne, de diverse produse agricole (de prin sate) sau de vite; persoană care strângea zahreaua.

scânteínd, *-ă*, *scânteínzi*, *-de* (< *scânteia*) adj. Scânteietor, sclipitor.

scânteíós, *-oásă*, *scânteíosi*, *-oase* (*scânteie* + suf. *-os*) adj. Scânteietor, sclipitor.

- scârbáv, -ă, scârbavi, -e** (*scârbă* + suf. -av) adj. Scârbos, dezgustător.
- scârbávnic, -ă, scârbavnici, -ce** (< *scârbă*) adj. 1. Scârbos, josnic, infam. 2. Scârbos, dezgustător.
- scârbă, scârbe** (< sl.) s. f. 1. (Reg.) Stare de întristare, de supărare, de nemulțumire, de amărăciune, de necaz ori de durere fizică, de chin; fapt, împrejurare, cauză etc. care produce o astfel de stare. 2. Stare de iritare, de ciudă, de indignare, de mânie, de dușmănie, de ură (față de cineva sau ceva). 3. Teamă, frică; spaimă, groază. 4. Faptă urâtă, nedemnă, atitudine demnă de dispreț, condamnabilă, care indignează. ♦ (La pl.) Vorbe injurioase.
- scârbélnic, -ă, scârbelnici -ce** (*scârbă* + suf. -elnic) adj. 1. Care provoacă indignare sau dezgust; scârbos, dezgustător. 2. (Rar) Îngrozitor, înfiorător.
- scârbí, scârbesc** (< *scârbă*) vb. IV. 1. Refl., intranz. și tranz. (Reg.) A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) amări, a (se) necăji. 2. Refl. A se irita, a se înciuda, a se enerva, a supăra, a se indigna, a se mânia, a se înfuria; a dușmăni, a urî. 3. Refl. (Reg.) A se teme; a se speria; a se îngrozi, a se înfricoșa.
- scârbít, -ă, scârbiți, -te** (< *scârbi*) adj. (Reg.) 1. Intristat, supărat, amărât, necăjit. 2. Iritat, înciudat, enervat, supărat, indignat, mâniat.
- scárnă, scârne** (< sl.) s. f. (Pop.) Excrement, fecale.
- scárnăví, scárnăvesc** (< *scárnav*) vb. IV. Refl. (Pop.) A defeca.
- scárnăvie, scárnăvii** (< *scárnav* + suf. -ie) s. f. 1. (Pop.) Excrement, fecale. ♦ *P. gener.* Murdărie. 2. *Fig.* Pângărire, profanare.
- schélă, schele** (< sl., bg.) s. f. 1. (Reg.) Port mic, neechipat cu instalații portuare speciale, situat pe fluvii sau pe râuri navigabile; *p. restr.* debarcader. ♦ *P. ext.* Punct vamal (situat adesea într-un asemenea port). 2. Eșafod (pentru execuții). [Var.: *schilă* s. f.]
- schembeá, schembele** (< tc.) s. f. 1. Stomac ori abdomen de animal domestic, mai ales de vacă; *spec.* burduf făcut din pielea (argăsită a) stomacului unui animal domestic, în care se păstrau sau se transportau diferite alimente (brânză, untură, făină, tutun etc.); conținutul unui asemenea burduf; conținutul împreună cu burduful respectiv. 2. Ciorbă de burtă; ciorbă făcută din peritoneul mielului; drob de miel.
- schemni-agá** (< tc.) s. m. Înalt demnitar turc care avea funcția de a oferi sultanului scăunelul, împodobit cu plăci de argint,

- la urcarea sau la coborârea acestuia de pe cal, și care, ca reprezentant al Porții Otomane, era însărcinat să instaleze, în Țările Române, pe noul domn numit de Poartă.
- schemni-ceauș**, *schemni-ceauși* (< tc.) s. m. Ceauș care, ca reprezentant al Porții Otomane, însoțea în Țările Române pe noul domn numit de Poartă.
- schépsis** (< ngr.) s. n. 1. Reflexie, meditație; considerație. 2. Deviz; calcul, socoteală.
- schevofiláchie**, *schevofilachii* (< ngr.) s. f. Loc în altar în care se păstrează obiectele de cult.
- schevofilax** (< ngr.) s. m. (sg.) Preot (sau călugăr) însărcinat cu păstrarea obiectelor de cult (în altar).
- schilav**, -ă, *schilavi*, -e (Probabil contaminare între *chilav* „schilod” și *schilod*) adj. (Pop.) Schilod.
- schilă** s. f. v. **schelă**.
- schilăvi**, *schilăvesc* (< *schilav*) vb. IV. Tranz. fact. și refl. (Reg.) A (se) schilodi.
- schilăvít**, -ă, *schilăviți*, -te (< *schilăvi*) adj. (Reg.) Schilodit.
- schilăvós**, -oasă, *schilăvoși*, -oase (*schilav* + suf. -os) adj. Schilod.
- schilér**, *schileri* (*schilă* + suf. -ar) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Dregător domnesc, conducător al unui punct vamal (din preajma unei ape, la o trecătoare etc.).
- schimă**, *schime* (< sl., ngr.) s. f. 1. Rasă (călugărească); haină preotească. 2. *P. ext.* Cin (călugăresc sau preotesec), **tagmă**; viață monahală sau preotească. 3. Fizionomie; înfățișare, formă, aspect.
- schimbá**, *schimb* (moșt. din lat.) vb. I. Refl. și tranz. A (se) travesti (pentru a nu fi recunoscut).
- schimbáș**, *schimbași* (*schimba* + suf. -aș) s. m. (În trecut) Ostaș (călăraș, dorobanț etc.) care făcea parte din trupa cu schimbul.
- schimbătór**, *schimbători* (*schimba* + suf. -ător) s. m. Persoană care schimba ceva, îndeosebi bani.
- schimbătúrá**, *schimbături* (*schimba* + suf. -ătură) s. f. Schimbare, înlocuire; (concr.) ceea ce se dă ori se primește prin schimbare.
- schímen**, *schímeni* (< sl.) s. m. Pui de leu; *p. gener.* pui de animal sălbatic.
- schimonáh**, *schimonahi* (< ngr.) s. m. Schimnic.
- schingí**, *schingiuiri* (< tc.) s. n. (Mai ales la pl.) Schinguire. ♦ *P. ext.* (Rar; concr.) Unealtă de tortură.
- schintéie** s. f. Scânteie.
- schíptru** s. n. Sceptru.
- schifálă**, *schitale* (< ngr.) s. f. Fiecare dintre cele două bare sau bastoane rotunde, egale în lungime și în grosime, acope-

- rite cu bucăți de piele, de pergament sau de hârtie care conțineau câte un exemplar înfășurat al aceleiași scrisori, unul fiind trimis, iar celălalt păstrat de expeditor; *p. ext.* scrisoare, ordin etc. trimise în acest fel.
- schiverniseală**, *schiverniseli* (pref. *s-* + *chiverniseală*) s. f. (Mold.) Faptul de a-și procura cele necesare vieții, mijloacele de trai, de gospodărie.
- schivernisi**, *schivernisesc* (pref. *s-* + *chivernisi*) vb. IV. Tranz. (Mold.) 1. A cârmui, a conduce, a conduce; a stăpâni; a administra, a gospodări. 2. A face, a crea cuiva o situație (socială, materială) convenabilă; a căpătaui.
- schivnic**, -ă, v. **schimnic**.
- schimnic**, -ă, *schimnici*, -ce (slavon.) s. m. și f. Persoană (laic sau călugăr) care, din motive religioase, trăiește izolată de lume, ducând o viață închinată rugăciunii și plină de privațiuni; pustnic, sihastru, anahoret, eremit, ascet, monah. [Var.: *schivnic*, -ă s. m. și f.]
- sciografie**, *sciografii* (< fr.) s. f. (Arhit.) Reprezentare grafică (în secțiune) a interiorului unei construcții.
- scit**, -ă, *sciți*, -te (< fr., lat.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană făcând parte dintr-o populație iranică antică, care a locuit, timp de mai multe secole î. H. în stepele din nordul Mării Negre, în Sciția, sau care era originară din Sciția; (la m. pl.) veche populație de tip iranic care a locuit în Sciția. 2. adj. Care aparține Sciției sau sciților (1), privitor la Sciția sau la sciți, originar din Sciția, specific sciților; scitic.
- scitic**, -ă, *scitici*, -ce (< fr., lat.) adj. Care aparține Sciției sau sciților (1), privitor la Sciția sau la sciți, originar din Sciția, specific sciților; scit (2).
- sclavism** (*sclav* + suf. -ism) s. n. Slavie.
- sclip**, *sclipuri* (< pol.) s. n. Boltă sau arcadă (a unei construcții); *p. ext.* încăpere, construcție subterană (boltită).
- sclipînd**, -ă, *sclipinzi*, -de (< *sclipi*) adj. Sclipitor.
- sclitadă**, *sclitade* (< ngr.) s. f. (Reg.) Poreclă; supranume.
- scoate**, *scot* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. A institui, a hotărî, a fixa, a stabili o obligație materială.
- scobitor**, *scobitori* (*scobi* + suf. -tor) s. m. Cioplitor; sculptor; gravor.
- scoborător**, -oare, *scoborători*, -oare (*scobori* + suf. -tor) s: m. și f. Descendent, urmaș.
- scoc**, *scocuri* (< v. sl., cf. bg., sb.) s. n. (Reg.) Streașină (la acoperiș, pentru scurgerea apei de ploaie, a zăpezii topite).
- scófiu**, *scofiu* (< magh., lat.) s. n. Fir de aur cu care se brodaau unele obiecte de îmbrăcăminte.

- scolăstic**, -ă, *scolastici*, -ce (< lat., fr.) subst., adj. 1. s. m. Discipol. 2. adj. Școlar. 3. s. m. (Rar) Persoană (de obicei filozof sau teolog) care practică scolastica (4) sau care este adeptul ei, care activează în domeniul scolasticii. 4. s. f. sg. Învățământ care se preda în școlile din evul mediu din țările catolice, caracterizat prin subordonarea față de biserică, prin utilizarea unor metode dogmatice și livrești, prin apelul la autoritatea unor concepții filozofice antice interpretate conform cerințelor teologice etc.; metodă care aparține acestui învățământ; *p. ext.* mod de gândire și activitate intelectuală bazate pe formalism și speculații sterile, rupte de realitate, de experiență. ♦ *P. gener.* (Rar) Metodă de învățământ școlar (bazată pe clasicitatea greacă și latină). 5. adj. Care aparține sau este caracteristic scolasticii (4); de scolastică; care amintește de scolastica medievală.
- scolasticism** (< fr.) s. n. Concepție, metodă specifică scolasticii (4).
- scôlie**, *scolii* (< ngr., germ., lat.) s. f. 1. Remarcă sau comentariu final la o problemă rezolvată sau la o teoremă demonstrată; formulare a unei teoreme. 2. (În Grecia antică) Cântec recitat cu acompaniament instrumental.
- scop**¹, *scopi* (< *scopi*, cf. pol.) s. m. Om castrat.
- scop**², *scopuri* (< ngr., lat.) s. n. (Rar; în forma *scopos*) Mod de a se purta cu cineva. [Var.: *scôpos* s. n.].
- scopí**, *scopesc* (< sl.) vb. IV. Tranz. (Pop.) A castra.
- scopíre**, *scopiri* (< *scopi*) s. f. (Pop.) Castrare.
- scôpos**¹, *scopose* (< ngr.) s. n. Melodie, cântec.
- scôpos**² s. n. v. **scop**.
- scordisc**, -ă, *scordiști*, -e (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-o populație de origine celtică, stabilită în vechime pe valea superioară a Dunării; (la m. pl.) populație formată din aceste persoane. 2. adj. Care aparține scordiștilor (1), privitor la scordiști.
- scornáci**, -ăce, *scornaci* (*scorni* + suf. *-aci*) adj. Dezghețat, isteț; ingenios, inventiv; vigilent.
- scorní**, *scornesc* (< bg., ucr.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) trezi, a (se) deștepta. 2. Tranz. (Pop.) A stârni. 3. Tranz. (Reg.) A provoca ceva. ♦ Refl. (Despre elemente ale naturii) A se declanșa; a se dezlănțui, a se isca. 4. Tranz. A institui o lege, o dispoziție, un impozit.
- scôrpie**, *scorpii* (< sl.) s. f. (Pop.) Scorpion.
- scorțăr**, *scorțari* (*scoarță* + suf. *-ar*) s. m. Meșteșugar care lucrează țesături țărănești groase, scoarțe, covoare.
- scorúm**, *scorumi* (cf. *scorus*)

- s. m. (Bot.) Scoruș (*Sorbus domestica*).
- scos, scosuri** (< *scoate*) s. n. Parte ieșită în afară a unei construcții.
- ◆ Ornament în relief pe suprafața unei construcții.
- scosătură, scosături** (*scos* + suf. -*ătură*) s. f. Ieșitură, proeminență.
- scotic, -ă, scotici, -ce** (*Scoția* (n. pr.) + suf. -*ie*) adj. (Rar) Scoțian.
- scotător, -oare, scotători, -oare** (*scoate* + suf. -*ător*) adj. (Despre substanțe medicamentoase) Care are proprietatea de a provoca transpirație, diureză sau purgație.
- scoți** (< lat.) s. m. pl. 1. Scoțieni. 2. Numele unor triburi celtice care populau, în primele sec. d. H. părțile de vest și nord ale Islandei și care, în sec. VI, s-au stabilit în partea din nordul insulei britanice numită ulterior Scoția.
- scrâșcă, scrâșc** (pref. *s-* + *crâșca* „a scrâșni”) vb. I. (Reg.) A scrâșni din dinți.
- scri vb.** IV. v. **scrie**.
- scrib, scribi** (< fr., lat.) s. m. 1. Persoană care redacta actele în cancelariile domnești, diac, calemgiu, uricar; persoană care copia un manuscris, un act etc., copist; scriitor. 2. Cărturar care, la vechii evrei, tâlmăcea poporului cărțile lui Moise și normele de drept; *p. ext.* cunoscător al legilor. 3. Funcționar inferior la
- vechii egipteni, având atribuții de contabil și de copist.
- scrie, scriu** (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. 1. A copia. 2. (Pop.) A desena, a picta. 3. *Fig.* (Reg.) A pune pe seama cuiva. 4. (Pop.) A recruta. 5. A catagrafia o populație, o colectivitate. ◆ A înregistra un bun, o avere, a inventaria. 6. A prevedea într-un act normativ. 7. (Și în sintagma *a scrie împrejur*) A descrie. [Var.: *scri* vb. IV].
- scriere, scrieri** (< *scrie*) s. f. 1. Ortografie. 2. Recrutare. 3. (Și în sintagma *scriere împrejur*) Descriere.
- scriitor, scriitori**, s. m., **scriitoare, s. n.** (*scrie* + suf. -*tor*) 1. Persoană care redacta actele în cancelariile domnești, scrib (1) diac, calemgiu, uricar; persoană care copia un manuscris, un act etc., scrib (1), copist. 2. Masă de scris; birou. [Pr.: *scri-i*].
- scriitorie, scriitorii** (*scriitor* + suf. -*ie*) s. f. 1. Îndeletnicire, profesiune de autor, de scriitor. 2. Îndeletnicire, funcție de scriitor, de scrib. 3. Instituție, serviciu administrativ în care își exercita funcția un scriitor, un scrib; sediul acestui serviciu, cancelarie.
- scriptă, scripture** (< lat., cf. germ.) s. f. 1. (Rar, în sintagma *Scripta sfântă* = Sfânta scriptură. 2. (La pl.) Documente (oficiale sau particulare).
- scriptură, scripturi** (< lat.) s. f.

1. Sistem de semne grafice convenționale; scriere; (concr.) semn, literă scrisă sau tipărită.
2. Fel propriu de a scrie al cui-va, scriitură. 3. Inscripție. 4. Însemnare, consemnare. 5. Scri-soare, răvaș. 6. Act (doveditor). 7. Ceea ce este scris, text scris; operă literară, științifică etc.; *p. ext.* conținutul acestora.
8. Carte sacră a mozaismului și creștinismului, alcătuită din Vechiul și Noul Testament, Bible; *p. ext.* percepțele, legile etc. propăvăduite de această carte sau de religia creștină.
- scris, scrisuri** (< *scrie*) s. n.
1. Însemnare, consemnare scrisă; semnalare, povestire, relatare scrisă. ♦ (Reg.) Act, dovadă. 2. (Concr.; la pl.; cu determinări care arată felul) Acțiuni, efecte (de valoare).
- scrisoare, scrisori** (*scris* + suf. *-oare*) s. f. 1. Redare în scris; scriere. 2. (Reg., *concr.*) Sistem de semne grafice convenționale; *p. ext.* știința sau arta scrierii. 3. Formulare scrisă, redactare. 4. (Reg.) Inscripție. 5. (Reg.) Dovadă, hârtie scrisă; act, document. 6. Faptul de a scrie, ceea ce este scris; text scris.
- scrivác, scrivaci** (pref. *s-* + *cri- vac*) s. m. Monedă (sârbească) care valora aproximativ a suta parte dintr-un florin și care a circulat începând din sec. XVIII și în Țările Române; crivac.
- scrumélniță, scrumelnițe** (*scrum* + suf. *-elniță*) s. f. Scrumieră. [Pl. și: *scrumelniți*].
- scrúpul, scrupuli** (< fr.) s. m. Veche unitate de măsură pen- tru greutate egală cu a treia parte dintr-un dram.
- scrutător, -oăre, scrutători, -oare** (< fr., lat.) s. m. 1. Cercetător. 2. Persoană care făcea parte din comisia însărcinată cu adunarea și numărarea voturilor sau cu supravegherea scrutinului. 3. Persoană care consemna în scris discuțiile purtate într-un consiliu (al unei bănci sau al unei societăți comerciale).
- scrutiná, scrutinez** (< fr.) vb. I. Intrans. A participa la un scrutin.
- scud, scuzi, s. m., scuduri, s. n.** (< it., lat.) s. m. Veche monedă (italiană) de argint sau de aur, care a circulat mai ales în apusul Europei, în sec. XV–XVIII, a cărei valoare a variat după țări și epoci.
- scúfă, scufe** (< ngr.) s. f. Scufie, bonetă.
- sculá, scol** (moșt. din lat.) vb. I.
1. Refl. A-și reveni dintr-o situație (materială sau morală) proastă, a se redresa; a ajunge din nou la o situație bună. 2. Refl. *Fig.* A se ivi, a apărea; a se naște. 3. Refl. A se ridica sau a se pregăti să plece, să meargă undeva, la cineva, a pleca de undeva pentru a merge în altă parte. 4. Refl. *Fig.* A se

- ridica împotriva cuiva sau a ceva, a avea o atitudine ostilă față de cineva sau ceva. 5. Refl. A porni la război, la luptă, a se ridica (cu armele) împotriva cuiva. ♦ Tranz. A aduna, a recruta, a mobiliza oameni, oaste în vederea unui război.
- sculăre, sculări** (< *scula*) s. f. 1. Înviere din morți. 2. (Rar) Revenire dintr-o situație (materială sau morală) proastă; redresare, refacere, îndreptare. 3. (Rar) Plecare, pornire. 4. (Rar) Pornire la război, la luptă; ridicare (cu armele) împotriva cuiva.
- sculă, scule** s. f. (Pop.; de obicei la pl.) 1. Obiecte de mare valoare, făcute de obicei din metal prețios (cu pietre scumpe); *spec.* bijuterii, giuvaiere. 2. Veșminte scumpe și alte obiecte prețioase folosite la serviciile religioase. 3. Lucruri, obiecte (casnice); țesături, cusături care formează zestrea unei case, a unei familii.
- scump, -ă, scumpi, -e** (< sl.) adj. 1. (Reg.) Zgârcit, avar. ♦ Chibzuit (la cheltuieli), econom. ♦ Meticulos, scrupulos; exact. 2. (Reg.) Rar, ales, deosebit.
- scumpără, scumpăr** (pref. *s-* + *cumpăra*) vb. I. Tranz. 1. A cumpăra, 2. A răscumpăra prizonieri, robi sau ostatici. 3. A salva; *spec.* a elibera. 4. (În textele religioase) A mântui.
- scumpătate, scumpătăți** (*scump* + suf. *-ătate*) s. f. 1. Zgârcenie, avariție. 2. (Pop.) Scumpete.
- scumpete** (*scump* + suf. *-ete*) s. f. 1. Zgârcenie, avariție. 2. (Reg.) Sărăcie, lipsă. 3. Bogăție, bunăstare.
- scură, scur** (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. (Bis.) A curăți; a izbăvi, a mântui.
- scurge, scurg** (moșt. din lat.) vb. III. 1: Refl. A se vărsa. 2. Tranz. A storce pe cineva (de bani); a secătui. ♦ A dobândi bani (prin mijloace necinstite); a acapara.
- scurtă, scurtez** (< *scurt*) vb. I. Tranz. (Pop.) A omori, a executa (prin tăierea capului); a decapita.
- scurtat, -ă, scurțați, -te** (< *scurta*) adj. Decapitat.
- scut, scuturi** (moșt. din lat.) s. n. Armă defensivă de diverse forme (dreptunghiulară, rotundă, ovală etc.) și mărimi, confecționată din metal, din lemn, din piele etc., cu care luptătorii din antichitate și din evul mediu își apărau pieptul de lovituri; pavăză, aspidă, calcan. ♦ Blazon.
- scutăr, scutari** (< lat.) s. m. Scutier (1).
- scuteală, scuteli** (*scut* + suf. *-eală*) s. f. 1. Protejare, protecție. 2. (Pop.) Adăpost. 3. Scutire (de servicii, de dări etc.).
- scutelnic, scutelnici** (*scuti* + suf.

- elnic*) s. m. Țăran care era scutit de plata birului domnesc în schimbul unor obligații suplimentare (de obicei militare) față de domnie sau față de stăpânul moșiei; om de scuteală, scutnic.
- scutelnicél, scutelnicei** (*scutelnic* + suf. *-el*) s. m. Soldat recrutat din rândul scutelnicilor; ostaș de scuteală.
- scuți, scutesc** (< *scut*) vb. IV. Tranz. A proteja.
- scutiér, scutieri** (*scut* + suf. *-ier*, după fr.) s. m. 1. Tânăr nobil vasal care purta scutul și celelalte arme ale cavalerului sau ale seniorului său; titlu purtat de tinerii nobili înainte de a deveni cavaleri; scutar; ♦ *P. anal.* (Rare) Cioclu. 2. (Rare) Ostaș; luptător (echipat cu scut) [Pr.: *-ti-er*].
- scutință, scutințe** (*scuti* + suf. *-ință*) s. f. 1. Protejare; protecție. 2. (Rare) Adăpost. 3. Scutare.
- scutitor, -oare, scutitori, -oare** (*scuti* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. Protector.
- scútnic, scutnici** (*scuti* + suf. *-nic*) s. m. Scutelnic.
- séamă, (rar) semi** (< magh.) s. f. 1. (Reg.; adesea precedat de art. nehot. „o” și, de obicei, urmat de determinarea „de vreme”) Perioadă. 2. Sumă (de bani); situație, șocoteală, evidentă, justificare (financiară). ♦ (În Țările Române) Re-
- censământ care se făcea de către domnie, pentru fixarea birului. 3. Dare în bani care îngloba obligațiile financiare ale birnicilor; bir. ♦ Rată trimestrială la plata birului. 4. Rost; situație. ♦ (Pop.) Fel, gen; soi. 5. (Reg.) Respect. [Pl. și: *seme*. – Var.: *sămă* s. f.].
- seánță, seanțe** (< fr., rus.) s. f. Ședință. [Pr.: *se-an-*].
- seau conj.** Sau.
- sebastocrátor, sebastocratori** (< gr.) s. m. Titlu bizantin care urma după cel de împărat, dat, de obicei, persoanelor care făceau parte din familia domnitoare.
- secá, sec** (moșt. din lat.) vb. I. 1. (Pop.; despre corpul omului sau părți ale lui) A se atrofia; a paraliza. 2. A ucide, a omorî.
- secát, -ă, secați, -te** (< *seca*) adj. (Despre oameni, despre corpul sau despre părți ale corpului lor). Paralizat; *p. gener.* (despre oameni) infirm; neputincios.
- secăciúne, secăciuni** (*sec* + suf. *-ăciune*) s. f. 1. (Pop.) Secetă. ♦ Proces de deshidratare, de uscare excesivă a corpurilor expuse îndelungat la soare, la vânt etc.
- secentism** (< it.) s. n. Mișcare literară și artistică din sec. XVII, în Italia.
- secentist, secentiști** (< it.) s. m. (Rare) Scriitor, artist care aparține secentismului.
- secestrá vb.** I. A sechestra.
- secestránt, secestranți** (*seches-*

- tra* + suf. *-ant*) s. n. (Jur.) Fiecare dintre persoanele în litigiu pentru un lucru asupra căruia s-a aplicat un sechestr; persoană care cere aplicarea unui sechestr.
- sechestrarisî, sechestrarisesc** vb. IV. Tranz. (Jur.) A sechestra bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținând unui debitor.
- sechestrî s. n.** Sechestr.
- sechestrui, sechestruiesc** (*sechestrui* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Jur.; reg.) A sechestra bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținând unui debitor.
- sechestrăție, sechestrății** (< lat., germ., fr.) s. f. Sechestrare.
- sechirăș, sechirași** (< magh.) s. m. (Reg.) Căruțaș; vizitiu.
- secol, secole** (< lat., it.) s. n. (În sintagma) *Secolul de mijloc* = evul mediu. [Pl. și: *secoli*. – Var.: *secúl* s. m.]
- secrét, (1) secrete, (2) secreturi** (< fr., lat.) s. n. 1. Celulă izolată într-o închisoare. ♦ (Rar) Closet. 2. Proiectil de tun încărcat cu substanțe care emanau aburi otrăvitori; *p. ext.* încărcătura unui astfel de proiectil.
- secretăr, secretari** (< lat., fr.) s. m. 1. (Țările Române, în evul mediu) Titlu dat dregătorului care conducea lucrările unei cancelarii sau îndeplinea funcția de logofăt; persoană
- care avea acest titlu. 2. (În Țările Române; în sintagmele *secretar de stat* (sau *al statului, de țară*) ori *secretarul statului* = Demnitar cu atribuții similare cu ale marelui postelnic, pe care îl înlocuiește ca titlatură prin Regulamentul Organic; împunternicit guvernamental sau diplomatic.
- secretăreș, secretăreși** (< magh.) s. m. (Transilv.) Secretar.
- secretariát** (< fr.) s. n. (În sintagma) *Secretariat de stat*, sau *al statului* = (Țările Române) instituție care, după Regulamentul Organic, înlocuia ca titlatură și funcție postelnicia (2); *p. ext.* (în trecut) minister (mai ales al afacerilor externe).
- sectantism** (*sectant* + suf. *-ism*) s. n. (Rar) Sectarism.
- sectatór, -oáre, sectatori, -oare** (< fr.) s. m. și f. Persoană care împărtășește opiniile unui filozof, unui învățat, credințele unei secte religioase.
- secuienesc, -ească, secuienești** (*secui* + suf. *-enesc*) adj. Secuiesc.
- secúl s. m. v. secol.**
- secularizá, secularizez** (< fr.) vb. I. Tranz. fact. (Complementul indică clerici) A face să devină laic.
- secundáu, secundani** (< germ.) s. m. Elev din clasa a doua. ♦ Elev cu o situație școlară proastă.
- secundánt, -ă, secundanți, -te**

- s. m. și f. (Mai ales la m.) Martor înarmat, cu atribuția de a veghea la respectarea regulilor de către adversar în timpul duelului; *spec.* martor într-un duel.
- sedeală**, *sedele* (< sl.) s. f. Imn religios cântat în biserică, în timpul executării căruia cei prezenți stăteau pe scaune; sedelnă.
- sedelnă**, *sedelne* (< sl.) s. f. Imn religios cântat în biserică, în timpul executării căruia cei prezenți stăteau pe scaune; sedeală.
- sefêr**¹ (< tc.) s. m. sg. Numele lunii a doua din calendarul musulman.
- sefêr**² (< tc.) s. n. Expediție militară; campanie.
- segedeă**, *segedele* (< tc.) s. f. Covor oriental (pentru rugăciune; *p. ext.* cuvertură).
- segmentăție**, *segmentații* (< fr.) s. f. Segmentare.
- seidicâr** s. m. v. saldecar.
- seim**, *seimuri* (< pol.) s. n. (În unele state din răsăritul Europei, în evul mediu) Adunarea reprezentativă pe stări; *p. ext.* sesiune de lucru a acestor organe.
- seimén**, *seimeni* (< tc.) s. m. 1. (În vechea organizare militară a Imperiului Otoman; mai ales la pl.) Soldat dintr-un corp special al ienicerilor. 2. (În vechea organizare militară a Țărilor Române, sec. XVII–XVIII; mai
- ales la pl.) Persoană care făcea parte dintr-un corp de ostași mercenari pedestri (înarmați cu sănețe) care aveau ca principală atribuție paza curții domnești. [Var.: *siimén*, *simén* s. m.].
- seimenésc**, *-ească*, *seimenești* (*seimen* + suf. *-esc*) adj. Care se referă la seimeni (2); care aparține seimenilor, de seimen.
- seiz**, *seizi* (< tc.) s. m. (Țările Române) Persoană (subordonată comisului) care era însărcinată cu îngrijirea cailor domnești sau boierești. ♠ *Seiz bașa* = mai-marele peste seizi.
- selâm** (< tc.) subst. 1. Salut. ♦ Buchet de flori (oferit în semn de omagiu) în care maniera de aranjare a florilor are o valoare simbolică. 2. (În sintagmele) *Selam-aga* = reprezentant al sultanului sau al vizirului însărcinat să răspundă la salutul trimis acestora de către domnitorul unui stat. *Selam-ceaus* = reprezentant al domnului pe care îl preceda, îi anunța sosirea și răspundea, în numele publicului, la salutul adresat de domn; șef al gărzii domnești. [Var.: *seleâm* subst.].
- selamét** (< tc.) subst. 1. Salvare; noroc. 2. (Reg.) Ruină.
- selamlâc**, *selamlâcuri* (< tc.) s. n. 1. Parte a casei la turci, rezervată bărbaților și musafirilor; *p. ext.* totalitatea încăperilor destinate domnului și slujitorilor lui, precum și recepții-

- lor, în palatele domnești din evul mediu, în Țările Române.
- 2.** Cereimonial sau alai cu care sultanul era însoțit la geamie pentru rugăciunea solemnă de vineri.
- selândră, selandre** (< fr.) s. f. Navă de transport din timpul cruciadelor.
- selâși** (< lat., fr.) s. m. pl. Populație celto-ligurică din Galia cisalpină.
- seleám** subst. v. **selam**.
- selecțiune** s. f. Selecție.
- seléf, selefî** (< tc.) s. m. Predecessor.
- selemahcesă** (< tc.) s. f. Accont.
- selimie** (< tc.) s. f. Țesătură de mătase din care erau confecționate în trecut diferite obiecte de îmbrăcăminte (în special anterie).
- seliniásm** (< ngr.) s. n. Somnambulism.
- séliște** s. f. v. **siliște**.
- semăná, semân** (moșt. din lat.) vb. I. (Rar) A vâri în pământ; a îngropa.
- semicolón** (< engl.) s. n. Punct și virgulă.
- semilunár, -ă, semilunari, -e** (*semi- + lunar*) adj. Care ține, care durează jumătate de lună. (Despre publicații) Bilunar.
- semilună** (*semi + lună, cf. fr.*) Imperiul Otoman; turcii, mahomedanismul.
- seminténie, semintenii** (*sămânță + suf. -erie*) s. f. 1. Descendent. 2. Semintie, neam.
- semintie, seminții** (*sămânță + suf. -ie*) s. f. 1. Descendent; (cu sens colectiv) totalitatea descendenților din același străbun. 2. Trib. 3. Popor, națiune. ♦ Naționalitate, origine. 4. Tagmă.
- semistih, semistihuri** (*semi- + stih, după fr.*) s. n. Emistih.
- semn, semne** (moșt. din lat.) s. n. 1. Crucea, ca simbol al credinței. 2. Semnal.
- semná, semnez** (< *semn*) vb. I. Tranz. A menționa (în scris) un fapt, un eveniment etc.
- semnificáre, semnificări** (< *semnifica*) s. f. Semnificație, înțeles.
- sēmuí, semuiesc** (< *semăna*) vb. IV. Tranz. A stabili o asemănare pe baza unei confruntări, a unei comparații; *p. ext.* a compara.
- senát, senate** (< lat., pol., rus., fr.) s. n. (În Roma antică) Sfatul bătrânilor; (în timpul republicii) organul suprem al puterii de stat; (în timpul imperiului) consiliu consultativ cu rol politic minor.
- senatorie, senatorii** (*senator + suf. -ie*) s. f. Demnitatea, funcția de senator; timpul cât o persoană exercită funcția de senator.
- senátríce, senatrice** (< fr.) s. f. (Rar) Soție de senator.
- senét** s. n. v. **sinét**.
- senín** (moșt. din lat.) s. n. Paradis; cer.
- seniná, seninează** (< *senin*) vb. I. Tranz. A însenina, a lumina.

seninós, -oásă, seninoși, -oase (*senin* + suf. *-os*) **Senin.** ♦ Luminos, strălucitor.

seniór, -ă, seniori, -e (< fr.) 1. s. m. și f. 1. s. m. și f. (De obicei urmat de numele de familie sau, mai rar, de prenume) Termen de politețe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat sau o femeie (de neam, cu funcție înaltă etc.). 2. s. m. (În apusul Europei) Stăpân al unui domeniu feudal, asupra căruia își exercita și unele atribute ale puterii de stat; *p. ext.* nobil. [Pr.: *-ni-or*].

seniorát (*senior* + suf. *-at*) s. n. Demnitatea de senior (2). [Pr.: *-ni-o-*].

senioríe, seniorii (< fr., după *senior*) s. f. 1. (Urmat de un adj. pos.) Termen reverențios cu care se adresează cineva unui mare senior (1). 2. Demnitatea, funcția de senior (2). 3. Autoritatea, drepturile unui senior (2). 4. Domeniu al unui senior (2). 5. Organ de conducere în unele orașe-republici italiene în evul mediu; reședință, clădirea acestui organ de conducere.

sens, sensuri (< lat., fr.) s. n. (La oameni și la animale) Simț.

septemvír, septemviri (< lat.) s. m. (La romani) Fiecare dintre cei șapte preoți însărcinați cu organizarea serbărilor date în cinstea zeilor.

serái, seraiuri (< tc.) s. n. Palat

al sultanului sau al marilor demnitari turci din Imperiul Otoman; *p. gener.* palat; *p. restr.* apartament destinat cadânelor într-un palat turcesc; harem.

♦ (Rare) Reședință; locuință. [Var.: *sarái* s. n.].

seralie s. f. Sarailie.

serascherlâc, serascherlâcuri (< tc.) s. n. Comandant al unei armate turcești, în Imperiul Otoman.

seraschiér, seraschieri (< tc.) s. m. Comandant suprem al unei armate (sau al armatei) turcești, în Imperiul Otoman; comandant militar al unei unități teritoriale din Imperiul Otoman; ministru de război în Imperiul Otoman. [Var.: *seraschír* s. m.].

seraschír s. m. v. **seraschier.**

serasír, serasíruri (< tc.) s. n. Stofă țesută cu fir de aur; brocart. [Var.: *sarasir* s. n.].

serbezí, serbezesc (< *searbăd*) vb. IV. Refl., tranz. și intrans. (Reg.; despre oameni) A deveni slab, fără putere, fără vlagă; (despre oameni sau despre fața lor) a păli.

serdár, serdari (< tc.) s. m. (Ț. Rom. și Mold., sec. XVII–XVIII) Dregător domnesc, comandant de oaste, mai ales de călărime; (în sec. XVIII–XIX) boier de rang mijlociu sau mic. ♦ *Marele serdar* sau *vel serdar* = comandant de

- oaste care făcea parte dintre boierii de divan. ♦ General (de cavalerie) în armata otomană.
- serdărărit** (*serdar* + suf. *-ărit*) s. n. (Munt.) Impozit care se percepea pe vitele ce intrau prin vii și care constituia o parte din venitul serdarului.
- serdăreasă**, *serdărese* (*serdar* + suf. *-easă*) s. f. Soția serdarului.
- serdăresc**, *-ească*, *serdărești* (*serdar* + suf. *-esc*) adj. Care aparține serdarului, privitor la serdar, care are rangul de serdar.
- serdărie**, *serdării* (*serdar* + suf. *-ie*) s. f. Demnitatea, funcția de serdar; autoritatea reprezentată de serdar.
- sergént**, *sergenți* (< fr., rus., pol., germ.) s. m. (Și în sintagmele *sergent de stradă*, *sergent de noapte*) Polițist care făcea de pază în timpul zilei (sau al nopții) pe străzile unui oraș; gardian, gardist, zapciu.
- serhát**, *serhaturi* (< tc.) s. n. Cetate sau fortăreață turcească situată la marginea Imperiului Otoman sau la granița Țărilor Române [Pl. și: *serhate*].
- seriós** (< lat., fr., it.) s. n. Seriozitate. ♦ Loc. adv. (Rar) *Cu (tot) seriosul* = cu toată seriozitatea, cu toată convingerea, fără glumă.
- sermaia**, *sermaiale* s. f. Capital; fond (de bani); *p. ext.* proprietate, avere. [Pr.: *-ma-ia*. - Var.: *sermeá*, *sirmaia* s. f.].
- sermeá** s. f. v. **sermaia**.
- serta-férta** (< ngr.) adv. De colo până colo, încoace și încolo, fără rost.
- serv**, *-ă*, *servi*, *-e* (< lat.) s. m. și f. 1. Servitor, slujitor. ♦ (În formule de politețe, mai ales în stilul epistolar, adesea cumulează și ideea de supunere, de umilință etc.). 2. (În orânduirea feudală) Țăran legat de pământul unui latifundiar și care depindea cu persoana și cu bunurile sale de acesta; iobag, șerb.
- serváj** (< fr., it.) s. n. Starea, situația de serv; iobăgie, șerbie.
- servánt**, *servanți* (< fr.) s. m. Om de serviciu cu atribuții speciale în anumite instituții.
- serviál**, *-ă*, *serviali*, *-e* (*serv* + suf. *-ial*) adj. (Rar) Care aparține servilor (2), de servi, privitor la servi.
- serviétă**, *serviete* (< fr., germ.) s. f. Șervet.
- servitúte**, *servituți* (< lat.) s. f. 1. Stare de dependență față de stăpânul feudal, care greva asupra persoanei celui dependent; aservire, *p. ext.* robie, sclavie; subjugare, înrobire. 2. (Jur.) Sarcină care grevează un bun imobiliar (casă, teren etc.), denumit fond aservit, în favoarea altuia, denumit fond dominant, și care ia naștere prin voința proprietarilor celor două fonduri.
- sésie** s. f. v. **sesiune**.
- sesiúne**, *sesiuni* (< lat., fr.) s. f.

- (Transilv., Bucov. și Ban., în evul mediu) 1. Denumire a lotului de pământ, parte dintr-un domeniu, asupra căruia țăranul dependent avea drept de posesiune în schimbul rentei către stăpânul feudal și care putea fi transmis ereditar, delniță. 2. Lot de pământ care se dădea în folosința unui paroh, a unei școli, a unei primării etc. 3. *Spec.* Veche unitate de măsură agrară egală cu 32 de iugăre de pământ. [Var.: *sésie* s. f.]
- sestérț, sesterți**, s. m. (rar) *sesterțe*, s. n. Veche monedă romană de argint sau (mai târziu) de bronz, subdiviziune a denarului, care valora doi ași și jumătate.
- sevái, sevaiuri** (< tc.) s. n. Țesătură de mătase cu fir auriu sau argintiu. [Var.: *suvái* s. n.]
- sévas, sevasuri** (< ngr.) s. n. Considerație, respect; venerație.
- séver** (< sl.) s. n. sg. Nord.
- sevir, sevir** (< lat.) s. m. Fiecare dintre cei șase șefi ai corporației augustalilor, în timpul administrației romane în Dacia. [Acc.: ?].
- sex, sexuri** (< fr., lat.) (Gram.) Gen.
- sfádă, sfade** (< sl.) s. f. Dușmănie; vicienie.
- sfanț, sfanți** (< germ.) s. m. Veche monedă austriacă de argint cu valoare variabilă (redușă), care a circulat și în Țările Române în prima jumătate a sec. XIX; para, pi-tac, ban, bănuț, băncuță, firfirie, gologan, pițulă.
- sfără¹, sfare** (< slavon.) s. f. Sfadă.
- sfără²** s. f. v. **sfoară**.
- sfat, sfaturi** (< sl.) s. n. (Pop.)
1. Înțelepciune; chibzuință.
 2. Discuție; *spec.* taifas; *p. ext.* consfătuire; înțelegere. ♦ Consimțământ.
- sfântoaică, sfânțoaiice** (*sfanț* + suf. *-oaică*) s. f. Monedă care valora o jumătate de sfanț; sfânțuică.
- sfântuică, sfânțuici** (*sfanț* + suf. *-uică*) s. f. Monedă care valora o jumătate de sfanț; sfânțoaică.
- sfătuitór, -oáre, sfătuitori, -oare** (*sfătui* + suf. *-tor*) s. m. Înalt dregător sau boier cu care se sfătua conducătorul unei țări în probleme de conducere; sfetic.
- sfătát, -ă, sfățați, -te** (< it.) adj. Depravat.
- sfârcuí, sfârcui** (*sfârc* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. A șfichiui.
- sfârșít** (< *sfârși*) s. n. Scop, țintă.
- sféră, sfere** (< fr., lat.) s. f. Pământ; *p. ext.* planetă; *p. gener.* astru. ♦ Glob pământesc. ♦ Tărâm.
- sfericésc, -eáscă, sfericești** (*sferă* + suf. *-icesc*) adj. Sferic.
- sfert, sferturi** (< sl.) s. n. Trimes-tru financiar; *p. ext.* dare în bani care reprezenta a patra parte din bir și care era plătită de patru ori pe an; plata acestei dări. [Var.: *sfert, cifért* s. n.]

- sfetagorét, sfetagoreți** (n. pr.) s. m. Călugăr de la Sfântul Munte. [Pl. și: *sfetagoriți*].
- sfeteresi, sfeterisesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. (Fam.) A fura bani, bunuri materiale etc.
- sfeterisire, sfeterisiri** (< *sfeterisi*) s. f. Furt.
- sfeti, sfetesc** (< sl.) vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) arăta, a (se) manifesta; a (se) revela. 2. Tranz. A afla. 3. Refl. (Reg.) A se întâmpla. 4. Refl. (Reg.; în expr.) *A i se sfeti* = a izbuti.
- sfetilnă, sfetilne** (< sl.) s. f. Cântec bisericesc care se cântă în timpul liturghiei din perioada anumitor posturi.
- sfétnic, sfétnici** (< sl.) s. m. Înalt demnitar care făcea parte în trecut din conducerea țării și avea calitatea oficială de a da sfaturi domnului sau conducătorului; înalt dregător sau boier cu care se sfătuia conducătorul unei țări în probleme de conducere, sfătuitor; *p. ext.* conducător.
- sfin, sfini** (< sl.) s. m. Porc.
- sfiét, -eată, sfiéti, -e** (*sfii* + suf. *-eț*) adj. Sfios. [Pr.: *sfi-eț*].
- sfoară, sfori** (cf. slavon., ucr.) s. f. Veche unitate de măsură (agrară) oficială, folosită la calcularea suprafețelor de teren (a cărei valoare a variat după epoci). ♦ Suprafață de teren arabil de dimensiuni reduse, având de obicei forma unei fâșii înguste. [Var.: *sfără* s. f.].
- sforí, sforăsc** (< *sfoară*) vb. IV. Tranz. A măsura o suprafață de teren cu ajutorul unei sfori.
- sfranț** (pref. *s-* + *franț*) s. n. (Reg.) Sifilis. [Var.: *sfrenț* s. n.].
- sfrenț** s. n. v. **sfranț**.
- sfrenți, sfrențesc** (< *sfrenț*) vb. IV. Refl. A se îmbolnăvi de sifilis.
- sfrenție** (*sfrenț* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Sifilis.
- sfungătă, sfungate** s. f. (Transilv.) Omletă.
- sicár, sicari** (< it., fr.) s. m. Ucigaș plătit, asasin tocmît.
- sící, sici** (< ucr.) s. n. Sediul al organizației cazacilor zaporojeni.
- siclét, siclete** (< tc.) s. n. Supărare; necaz.
- siclu, sicli** (< lat., v. sl., ngr.) s. m. 1. (La vechii evrei) Unitate de măsură pentru greutate, cu o valoare de aproximativ 6 grame. 2. Monedă cu greutatea de un siclu (1).
- sicofánt, sicofanți** (< ngr., fr.) s. m. (La vechii greci) Nume dat acelor care se îndeletniceau cu denunțarea hoților de smochine; *p. ext.* denunțator public (de profesie).
- sicofantie, sicofantii** (< ngr.) s. f. Denunț.
- sicríu, sicrie** (< magh.) s. n. (Pop.) Dulap; ladă, *spec.* cutie, sertar. ♦ *Sicriul legii* = chivot.
- siderotecnie** (< fr.) s. f. Siderurgie.
- sigilión** s. n. v. **singhilie**.
- signácul, signacule** s. m. (În ritualul religiei creștine) Semn al

- crucii, pe care îl face preotul, la botez pe fruntea unui copil.
- signatár, -ă, signatari, -e** s. m. și f. Semnatar.
- signorie, signorii** (< it.) s. f.
1. Formă de guvernământ instituită în unele orașe italiene în evul mediu târziu și Renaștere.
 2. Organ de conducere în unele orașe-republici italiene în evul mediu, ales de membrii de vază ai breslelor.
- sigurântă, siguranțe** (*sigur* + suf. *-anță*) s. f. (Fin.; reg.) Asigurare; (*concr.*) act scris, contract care atestă efectuarea acestei operații. [Var.: *sigurânție* s. f.]
- sigurântie** s. f. v. **sigurântă**.
- sigurípsi, sigurípsesc** (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Fin.) A (se) asigura. ♦ Tranz. A garanta un drept, un avantaj, un produs.
2. Tranz. și refl. A (se) asigura împotriva unei primejdii, a unei neplăceri etc.
 3. Tranz. și refl. A (se) încredința.
- sigurípsire, sigurípsiri** (< *sigurípsi*) 1. (Fin.) Asigurare. ♦ Garantare. 2. Punere în siguranță.
- sigurísim, -ă, sigurísimi, -e** (*sigur* + suf. *-isim*) adj. (Rar) Foarte sigur; absolut sigur.
- sigurítate** (*sigur* + suf. *-itate*, după fr., lat.) s. f. Siguranță.
- siimén** s. m. v. **seimen**.
- silabár, silabare** (< fr.) s. n. Abecedar.
- silabí, silabesc** (< *silabă*) vb. IV. Tranz. A silabisi.
- silă, sile** (< sl.) s. f. Putere, forță.
- ♦ (*Concr.*) Armată, oaste.
- sileáf, sileafuri** (< tc.) s. n. Brâu lat în care se purtau înfipte diferite arme. [Var.: *sileăh* s. n.]
- sileăh** s. n. v. **sileaf**.
- silén, sileni** (< lat., fr.) s. m. Nume generic dat satirilor bătrâni în mitologia greacă.
- silénțiu** (< lat.) s. n. Tăcere; *p. ext.* liniște.
- silf, -ă, silfi, -e** s. m. și f. (Rar la f.) Fiecare dintre divinitățile rustice din mitologia popoarelor celtice și germanice reprezentate printr-un duh aerian, ușor și agil, care, împreună cu silfida, întruhipa elementul aerului.
- silfidă, silfide** (< fr.) s. f. Fiecare dintre divinitățile rustice din mitologia popoarelor celtice și germanice, reprezentate printr-un duh aerian feminin, ușor și agil, care, împreună cu silful, întruhipa elementul aerului.
- silicós, -oásă** adj. Silicios.
- silihtár, silihtari** (< tc.) s. m.
1. Mare demnitar la turci, care purta sabia sultanului; demnitar turc care avea în grijă armele marelui-vizir. ♦ *Silihtar aga* sau *silihtar pașa* = titlu dat primului mareșal al palatului împărătesc, în administrația Imperiului Otoman.
 2. Spățarel sau armaș în ierarhia Imperiului Otoman.
- siliște, siliști** (< sl.) s. f. 1. (Pop.)

- Denumire dată în evul mediu, în Țările Române, locului pe care fusese sau pe care era așezat un sat; vatra satului; *p. ext.* sat. **2.** (Reg.) Loc de casă. **3.** (Reg.) Loc necultivat, bun pentru cultura cerealelor. **4.** (Reg.) Pășune. [Var.: *săliște, sēliște* s. f.]
- silitră** (< rus., pol., sb.) s. f. (Reg.) Praf de pușcă.
- silnicie, silnicii** (*silnic* + suf. *-ie*) s. f. **1.** Putere, forță. **2.** Siluire, violare.
- siluí, siluiesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. **1.** A uza de forță față de cineva sau de ceva; a constrânge, a obliga, a sili; a violenta. **2.** *Spec.* A avea relații sexuale cu o femeie împotriva voinței ei; a comite un viol; a batjocori, a necinsti, a viola. **3.** *Fig.* A interveni intenționat în realitatea, în aspectul etc. unui lucru, al unui fapt, al unui fenomen; a încălca, a nesocoti; a denatura, a falsifica.
- silván, silvani** (< lat., fr.) s. m. Nume dat unor divinități minore din mitologia romană, reprezentate prin ființe cu corp omenesc acoperit cu păr, cu o față animalică, cu picioare și coarne de țap, care erau considerate protectoare ale pădurilor.
- silvănă, silvane** (cf. *silvā*) s. f. (Bucov.) Poiană.
- silvanistică** (cf. *silvā, silvanā*) s. f. Silvicultură.
- silvă, silve** (< lat.) s. f. Pădure.
- simandicós, -oásă, simandicoși, -oase** (< ngr.) adj. (Despre cantități, sume etc.) Considerabil, mare.
- simándră, simandre** (< ngr.) s. f. Un fel de toacă de metal sau de lemn atârnată la intrarea unei biserici, a unei mănăstiri, în clopotniță etc., în care se lovește cu un ciocan pentru a se anunța începerea slujbei.
- simbriăș, simbriashi** (*simbrie* + suf. *-aș*) s. m. Mercenar.
- simbrie, simbrii** (*sâmbără* + suf. *-ie*) **1.** Răsplată (materială sau morală). **2.** Soldă pe care o primeau soldații mercenari; *p. ext.* serviciu de mercenar plătit. **3.** (Reg.) Arendă; chirie; plată dată pentru o arendă sau drept chirie.
- simén** s. m. v. **seimen.**
- simfonie, simfonii** (< lat., fr.) s. f. **1.** (În trecut) Ansamblu de sunete consonante sau de sunete muzicale; compoziție muzicală instrumentală (cu soliști, cor). **2.** Învoială (scrisă): ♦ (*Concr.*) Document care atestă o învoială.
- simie, simii** (< lat.) s. f. Maimuță.
- simpatic, -ă, simpatici, -ce** (< fr.) adj. (Despre manifestările, despre creațiile etc. oamenilor) Care arată, care dovedește simpatie, care este plin de simpatie (pentru cineva sau pentru ceva).
- simpatriót, simpatrioși** (< ngr.) s. m. Compatriot.

simpozióń (< fr.) s. n. (În anti-chitate) Ultima parte a unei mese de seară, la care se executau dansuri, cântece și se purtau diverse discuții. [Pr.: -zi-on].

sintimént s. n. Sentiment.

simți, *simt* (moșt. din lat.) vb. IV. Refl. A se resimți de pe urma efectelor produse de un factor extern, de o situație etc.

simțibil, -ă, *simțibili*, -e (*simți* + suf. -bil) adj. 1. Care poate fi recepționat pe cale senzorială. 2. Care poate fi cunoscut și înțeles. 3. (Despre oameni) Sensibil.

simțibilitate, (*simțibil* + suf. -itate) s. f. Sensibilitate.

simțiciúne (*simți* + suf. -iciune) s. f. 1. Sensibilitate. 2. Sentiment. ♦ Simțire; *p. ext.* plăcere; desfătare.

simțimânt s. n. Simțământ.

simțire, *simțiri* (< *simți*) s. f. 1. Simț. 2. Gândire; *p. restr.* minte. 3. (Pop.; și în sintagma *simțire de sine*) Bun-simț, bună-cuviință.

simțitate s. f. (*simți* + suf. -itate) s. f. Simțire, afect.

simțuál, -ă, *simțuali*, -e (< *simț*, după fr.) adj. Care ține de simțuri; care se referă la simțuri; senzual.

simțualism (*simțual* + suf. -ism, după fr.) s. n. Senzualism: [Pr.: -țu-a]. —

simultanéu, -ée adj. Simultan. **sin**¹ s. m. (< slavon.) (Reg.; pre-

cedă prenumele tatălui și intră în componența numelui de familie al copiilor) Fiu, fiul lui...

sin² s. n. v. **sân**.

sinanstrofie, *sinanstrofii* (< ngr.) s. f. Societate; anturaj.

sinédriu, *sinedrii* (< ngr., fr.) s. n. 1. Adunare, consiliu cu atribuții deliberative și judecătorești în Grecia antică și în statele elenistice. 2. Tribunal penal la vechii evrei; sanhedrin. ♦ *Marele sinedriu* = autoritate supremă din Ierusalim în sec. I î. H.—I d. H., cu funcții judecătorești, politice și de interpretare a legii.

sineli vb. IV. A sinili.

sineși (*sine* + [i]și) pron. refl. Sine.

sinét, *sineturi* (< tc.) s. n. 1. Act; document; hrisov. 2. Adeverință; chitanță; poliță. [Var.: *senét* s. n.].

singatávasis (< ngr.) s. n. Condescendență; învoială.

singhel, *singheli* (< ngr.) s. m. Grad în ierarhia călugărească, inferior protosinghelului; persoană care are acest grad.

singhilie, *singhिलii* (< ngr.) s. f. Hotărâre, dispoziție bisericască exprimată printr-un act public (prevăzut cu sigiliu). [Var.: *sigilión* s. n.].

singir, *singiri* (< tc.) s. n. Lanț cu un cerc de fier la unul din capete, în care se prindea gâtul răbilor ce urmau să fie expuși în public ca pedeapsă infamantă.

singurátic, -ă, *singuratici*, -ce (*singur* + suf. -atic) adj. 1. Singur, unic. 2. (Gram.; și substantivat, n.) Singular, care arată un singur exemplar. 3. (Despre pietre prețioase, mai ales despre briliante și diamante) Solitar.

sinharíticon (< ngr.) subst. Felicitare.

sinichésion, *sinichesii* (< ngr.) subst. Căsătorie.

sinidisis (< ngr.) subst. Conștiință.

sinisforá (< ngr.) s. f. 1. Cotizație; contribuție. 2. Colectă. 3. Act, document asupra bunurilor unei succesiuni.

sinodicésc, -ească, *sinodicești* (*sinodic* + suf. -esc) adj. Sinodic, sinodal.

sinonimíst, -ă, *sinomiști*, -ste (< fr., germ.) s. m. Persoană care se ocupă de sinonimie.

sinonimitáte (*sinonim* + suf. -itate) s. f. Sinonimie.

sinoriăș, -ă, *sinoriași*, -e (cf. ngr.) adj. Vecin.

sintagmátion (< ngr.) s. n. Cod.

sinucid, -ă, *sinucizi*, -de (< *sinucide*) subst. 1. s. m. și f. Sinucigaș. 2. s. n. Sinucidere.

sipet, *sipete* (< tc.) s. n. Cufăr de papură împletită, de nuiele sau (mai ales) de lemn (de obicei îmbrăcat în piele și ornamentat, uneori cu capac boltit și ferecat cu cercuri metalice), în care se păstrează haine sau obiecte de valoare. [Acc. și: *sipét*].

sipetár, *sipetari* (*sipet* + suf. -ar) s. m. (Rar) Persoană care făcea sipete.

sireaci (< slavon.) adv. Adică.

sireáp, -ă, *sireapi*, -e (< sl.) adj. 1. (Despre animale) Sălbatic; crud. 2. (Despre oameni) Crud; rău; violent. ♦ (Despre însușiri sau manifestări ale oamenilor) Sălbatic, cumplit.

sirénă, *sirene* (< fr., it., lat.) s. f. (În mitologia greacă) Ființă fabuloasă închipuită ca o femeie cu picioare și aripi de pasăre sau, mai târziu, cu coadă de pește și caré, prin frumusețea și duioșia cântecelor ei, ademenea pe corăbieri în locuri primejdioase, unde își găseau moartea.

siriăc, -ă, *siriecii*, -ce (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care aparținea unei populații din vechea Mesopotamie. 2. adj. Care aparținea siriecilor (1), privitor la sirieci.

sirimán, -ă adj., s. m. și f. v. sárman.

sirmaiá s. f. v. sermaia.

sistiseálă, *sistiseli* (*sistisi* + suf. -eală) s. f. Recomandare.

sistisi, *sistisesc* (< ngr.) vb. IV.

1. A recomanda. 2. A înființa. **slávic**, -ă, *slavici*, -e (*slav* + suf. -ic) adj. Slav.

slavísm (< fr.) s. n. Influență slavă exercitată asupra dezvoltării sociale, culturale etc.

slavón, -ă, *slavoni*, -e (< fr.) s. m. și f. Slav.

slavonicésc, -ească, slavonicești (*slavon* + suf. *-icesc*) adj. Slavon.

slavonie (*slavon* + suf. *-ie*) s. f. Limba slavonă.

slavosloví, slavoslovesc vb. IV. Tranz. A slăvi.

slavoslovíe s. f. Slavă; *spec.* Tedeum.

slăbănogi, slăbănogesc (< *slăbănog*) vb. IV. Intrans. și refl.

1. A paraliza; *p. gener.* a se îmbolnăvi; a dobândi o infirmitate. 2. (Pop.) A slăbi.

slăbiciune, slăbiciuni (*slăbi* + suf. *-ciune*) s. f. Situație inferioară, precară din punct de vedere economic, politic, militar etc. a unei țări, a unei forme de guvernământ, a unui popor etc.

slăví, slăvesc (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. A iubi (exagerat de mult, a adora, a diviniza, a idolatriza, a venera. 2. Refl. A-și câștiga o mare faimă.

slăvítór, -oáre, slăvítóri, -oare (*slăvi* + suf. *-itor*) adj., s. m. și f. Lăudător; *p. ext.* închinător; adorator.

slim, slimuri s. n. Adunare obștească (mai ales la tătari).

slimuí, slimuiesc (*slim* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A concepe un plan, o lucrare etc.; a pune la cale; a întocmi, a urzi.

slivísí, slivisesc vb. IV. Tranz. (Transilv.) A economisi bani.

slobozeán, -ă, slobozeni, -e (*slobozie* + suf. *-ean*) adj., s. m. și f. (Persoană) care locuiește

într-o slobozie (5) sau care provine dintr-o slobozie.

slobozénie, slobozenii (*slobozi* + suf. *-enie*) s. f. 1. (Pop.) Libertate (cetățenească și politică).

♦ *Carte de slobozénie* = a) act prin care se certifică eliberarea din robie; b) act prin care soțul care părăsește domiciliul conjugal acordă independență celui alt. ♦ Stare a țăranilor eliberați din robie. ♦ Libertate (de a acționa conform voinței și dorinței proprii). ♦ Libertate a conștiinței, a ideilor, confesiunilor etc. 2. Independență națională. 3. (Pop.) Eliberare (din robie, din închisoare, din captivitate etc.). 4. (Pop.) Permisivitate. ♦ (Și în sintagma *carte domnească de slobozénie*) Autorizație.

slobozí, slobozesc (< *slobod*) vb. IV. 1. Tranz. (Pop.) A elibera din robie, închisoare, captivitate etc. ♦ A deschide larg o închisoare, o poartă a unei cetăți, a unui palat etc., permițând să se iasă, să se treacă. 2. Tranz. (Pop.) A lăsa să plece; a da voie să se depărteze. ♦ *Spec.* A demobiliza o trupă, o unitate militară. ♦ A concedia pe cineva angajat cu plată. 3. Tranz. (Pop.) A lăsa să intre. 4. Tranz. (Pop.) A lăsa în libertate un animal închis sau legat. 5. Tranz. (Pop.) A dezlega. 6. Tranz. (Pop.) A lăsa, a nu împiedica

să acționeze conform voinței și dorinței proprii. 7. Tranz. A permite să se desfășoare; *p. ext.* a prevedea. ♦ (Pop.) A pune la dispoziție o cale de comunicație, de acces etc. (pentru folosirea publică); a seoaate de sub interdicție. 8. Tranz. A salva. ♦ Tranz. (Jur.) A achita. 9. Tranz. (Pop.) A ușura, prin moarte, de o (mare) suferință (fizică); de o răspundere etc. 10. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) coborî. 11. Tranz. (Pop.) A lăsa să cadă jos (de la înălțime). 12. Tranz. (Pop.) A arunca o săgeată spre o țintă. 13. Refl. (Pop.) A se năpusti; *p. ext.* a se repezi. 14. Refl. A se apuca (intens) de...; a se deda la... 15. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) dezlănțui. 16. Tranz. (Pop.) A face să curgă. 17. Tranz. (Pop.) A produce foc, fum etc. și a răspândi în jur. 18. Tranz. (Pop.) A emite un sunet, un zgomot etc. 19. Tranz. A emite un act normativ, un document oficial, o dispoziție etc. 20. A vărsa; a achita o sumă de bani.

slobozie, slobozii (*slobod* + suf. *-ie*) s. f. 1. Libertate (cetățenească și politică). ♦ Desfrâu. 2. Independență (națională). 3. Eliberare (din robie, din închisoare, din captivitate etc.) 4. Permisivitate. 5. (Ț. Rom., și Mold., în evul mediu) Sat de coloniști (străini, mai ales fugari, sau băștinași) întemeiat pe un loc pustiu sau refăcut

după fuga locuitorilor, stăpânit de un boier sau de o mănăstire, dar având anumite privilegii domnești (scutire de bir, de prestații etc.) ♦ Scutire de dări acordată locuitorilor unei slobozii (5). 6. Colonie (pe teritoriu străin).

slomni, slomnesc (< sl.) vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A rosti vorbele cu oarecare greutate, a îngâima; a șopti. 2. Intrans. (Despre lumină, culori etc.) A apărea (treptat); a se distinge cu greutate.

slová, slove (< sl.) s. f. (Pop.) 1. Literă (chirilică). ♦ Scriere; alfabet. 2. Scrisul cuiva, cu caracteristicile lui, după care poate fi identificat. 3. Știință de carte, învățătură.

sloveán, -ă, sloveni, -e (< sl.) s. m. și f., adj. 1. Slav. 2. Sloven.

slovenesc, -ească, slovenești (*slovean* + suf. *-esc*) adj. Slav. **slovenește** (*slovean* + suf. *-ește*) adv. Slavonește.

sloveni, slovenesc (cf. *slomni*) vb. IV. Tranz. A citi cu greu, pronunțând literă cu literă sau silabă cu silabă; a silabisii.

slovenie (*sloven* + suf. *-ie*) s. f. Limba slavoană.

slovenire, sloveniri (< *sloveni*) s. f. Silabisire.

slúgă, slugi (< sl.) s. f. 1. (În expr.) *Sluga dumitale* (sau *dumneavoastră*) = formulă de salut către o persoană apropiată, cunoscută. 2. Slujitor înar-

mat de pe lângă casa sau din
suița unui boier, unui domn etc.
slugărime (*slugă* + suf. *-ărime*)
s. f. Mulțime de slugi; slujitorime, argățime.

slúger, *slugeri* (cf. sb.) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Titlu dat boierului însărcinat cu strângerea dării în vite tăiate sau cu aprovizionarea (cu carne tăiată) a curții domnești și a armatei; boier care avea acest titlu. ♦ *Vel sluger sau mare sluger* = mai-marele peste slugeri. [Var.: *súlger* s. m.].

slugerească, *slugerese* (*sluger* + suf. *-easă*) s. f. Soția slugerului.

slugerél, *slugerei* (*sluger* + suf. *-el*) s. m. Ajutor al slugerului.

slugerie (*slúger* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția sau rangul de sluger; perioadă de timp în care cineva exercita această funcție sau deținea acest rang; instituția pe care o conducea un sluger. 2. Dare (în vite tăiate) care se plătea slugerului.

slugós, *-oásă*, *slugoși*, *-oase* (*slugă* + suf. *-os*) adj. Slugarnic.

slújbă, *slujbe* (< v. sl.) s. f. 1. Serviciu (făcut cuiva). ♦ Loc. prep. *De slujbă* = de folos. 2. Dare.

sluji, *slujesc* (< v. sl.) vb. IV. 1. Intrans. A ocupa o funcție publică. 2. Tranz. A servi pe cineva sau o mâncare, o băutură etc.

slujitór, *-oáre*, *slujitori*, *-oare*

(*sluji* + suf. *-tor*) s. m. și f. 1. Servitor. 2. (În evul mediu românesc) Oștean (călare sau pedestru) în slujba domnului țării, al unui boier etc. ♦ Denumire a ostașilor de țară în sec. XVI–XVII; *spec.* (la pl.) denumire a corpurilor de oaste ale călăreților și dorobanților.

♦ (Reg.) Reprezentant înarmat al stăpânirii; pöteraș; jandarm. 3. (În evul mediu românesc) Denumire dată subalternilor marilor dregători domnești, așezați la sate ca oameni (țărani) liberi. 4. *P. ext.* Denumire dată funcționarilor statului feudal.

slujitorésc, *-ească*, *slujitorești* (*slujitor* + suf. *-esc*) adj. 1. Care aparține slujitorilor (1); privitor la slujitori, de slujitori. 2. Soldătesc. ♦ *Spec.* Care aparține călărașilor și dorobanților, privitor la călărași și dorobanți. 3. Care aparține slujitorilor (3); privitor la slujitori; de slujitori.

slujitorie, *slujitorii* (*slujitor* + suf. *-ie*) s. f. Starea, condiția de soldat; serviciu de soldat.

slujitorime (*slujitor* + suf. *-ime*) s. f. 1. Servitorime. 2. Mulțime de slujitori (2); totalitatea slujitorilor. ♦ *Spec.* (În evul mediu românesc) Denumire dată corpului de mercenari. ♦ *Spec.* (În evul mediu românesc) Denumire dată corpurilor de oaste ale călărașilor și ale dorobanților.

slújnic, *-ă*, *slujnici*, *-ce* (< v. sl.) s. f. și (rar) m. Servitor.

slujnicár, slujnicari (*slujnică* + suf. *-ar*) s. m. Bărbat care se lăsa întreținut de slujnice, amant al slujnicelor.

sluși, slușesc (< *slut*) vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. și refl. A (se) mutila. 2. Refl. A se schimonosi, a se strâmba.

sluție (*slut* + suf. *-ie*) s. f. Sluțenie.

smăcină, smăcin (pref. *s-* + *măcina*) vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) fărâmița; *p. ext.* a (se) zdrobi. 2. Tranz. A tortura. 3. Tranz. *Fig.* A agita; a tulbura.

smârc, smârcuri (< v. sl.) s. n. (Reg.) Vârtej (de apă).

smârced, -ă, smârcezi, -de (pref. *s-* + *mârced*) adj. Urât; *p. ext.* murdar.

smégmă (< gr.) s. f. Sebum.

smerénie (< v. sl.) s. f. Modestie.

sméri, smeresc (< slavon.) vb. IV. 1. Tranz. A umili; *p. ext.* a înfrânge. 2. Refl. A se căi.

smérin, -ă, smerini, -e (< v. sl.) adj. Smerit.

smérire, smeriri (< *smeri*) s. f. 1. Atitudine umilă, supusă; smerenie. 2. Înfrângere. 3. Respect. 4. Atitudine cucernică, evlavioasă, pioasă.

smerít, -ă, smeriți, -te (< *smeri*) adj. 1. (În formule de respect sau epistolare) Preaplecat. 2. Modest; *p. ext.* lipsit de însemnătate sau de bunuri materiale. ♦ *P. ext.* (Despre lucruri

Lipsit de podoabe, fără strălucire; simplu.

smet, smeturi (< rus.) s. n. Deviz. smiceá, smicele (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Vârf ascuțit al unor obiecte, al unor organe anatomice etc.; *p. ext.* pisc.

sminteală, sminteli (*sminti* + suf. *-eală*) s. f. 1. Pagubă, stricăciune, pierdere. ♦ Neajuns, neplăcere. 2. (Pop.) Dificultate.

3. Greșeală. 4. (Reg.) Ispită. **sminténie** s. f. (Reg.) Smin-teală (1).

smintí, smintesc (< v. sl.) vb. IV.

1. Tranz. (Pop.) A vătăma; (în special) a schilodi; *p. ext.* a bate foarte rău (provocând leziuni, ameteți etc.). 2. Tranz. (Reg.) A corupe. 3. Tranz. (Pop.) A împiedica să facă ceva; *p. ext.* a tulbura. ♦ Intrans. A se abate (din drum). 4. Intrans. (Pop.) A greși. 5. Tranz. (Pop.) A deplasa (din poziția inițială); *p. ext.* a clătina.

smolí, smolesc (< *smoală*) vb. IV. Tranz. și refl. (Pop.; despre fața omului) A deveni sau a face să devină pământiu; *p. ext.* (despre oameni) a căpăta sau a face să capete culoare închisă la față, a (se) înnegri. **smotritel, smotriteli** (< rus.) s./m. Administrator.

smreduí, smereduiesc (< v. sl.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) contamina. 2. Tranz. A chinui. **smreduitór, -oáre, smereduitori, -oare** (*smeredui* + suf. *-tor*) adj. Contagios.

snopí, snopesc (< *snop*) vb. IV.

Tranz. 1. A trânti la pământ.

2. A masaca (într-o bătălie).

snovós, -oásă, snovoși, -oase (*snoavă* + suf. *-os*) adj., s. m. și f. (Pop.) (Om) hazliu.

soareá, soarele (< fr.) s. f. Serată. [Pr.: *so-a-*].

soáță, soațe (mošt. din lat.) s. f.

1. (Reg.) Însoțitoare; tovarășă, colaboratoare, partașă; *p. ext.* prietenă. 2. (Pop. și fam.) Soție, nevastă. 3. (Pop.) Persoană, obiect, faptă asemănătoare alteia; pereche.

sóbă, sobe (< magh.) s. f. (Reg.) Cămară; bucătărie.

soból, soboli (< rus.) s. m.

1. (Zool.) Samur. (*Martes zibellina*). 2. Blană de sobol.

sobór, soboare (< slavon.) s. n.

1. Adunare, întrunire, consfătuire; sfat; *p. anal.* întrunire; *p. ext.* mulțime de oameni adunați laolaltă. ♦ Sinod. 2. (Reg.) Sărbătoare religioasă populară închinată unor sfinți, care se prăznuiește în ajunul, în ziua sau a doua zi după celebrarea sfinților respectivi. 3. Catedrală.

sobórníc, -ă, sobornici, -ce (*sobor* + suf. *-nic*) adj., s. m. și f. 1. adj. Sinodal; ecumenic.

2. adj., s. m. și f. (Om) care face parte din sobor (1); care trăiește, acționează conform hotărârilor soborului.

sobornícesc, -ească, sobornicești (*sobornic* + suf. *-esc*) adj. Care

este întemeiat pe hotărârile sinoadelor ecumenice; *p. gener.* ecumenic, sinodal.

sobornicéște (*sobornic* + suf. *-ește*) adv. Întemeiat pe hotărârile soborului (1); în mod sobornic (1).

socáci, socaci (< magh.) s. m. (Reg.) Bucătar.

socăcítă, socăcițe (*socaci* + suf. *-iță*) s. f. (Reg.) Bucătăreasă.

socoátă, socoate (< *socoti*) s. f. (Reg.) 1. Socoteală, operație aritmetică. 2. Judecată; chibzuință. [Pl. și: *socoți*].

socoteá, socotele (< *socoti*) s. f. Fisă (la jocurile de noroc).

socoteálă, socoteli (*socoti* + suf. *-eală*) s. f. Prețuire; respect.

socoti, socotesc (mošt. din lat.) vb. IV. Tranz. 1. A prețui; a lua în considerație. ♦ A cerceța. 2. (Reg.) A îngriji; *p. ext.* a ocroti.

socotínță, socotínțe (*socoti* + suf. *-ință*) s. f. 1. Prețuire, considerație, stimă. 2. Îngrijire; *p. ext.* ocrotire. 3. (Pop.) Socoteală, operație matematică. 4. (Pop.) Judecată sănătoasă; chibzuință. 4. Rațiune, minte. 5. (Pop.) Păreră, opinie. 6. Intenție; plan.

socotítór, -oáre, socotítori, -oare (*socoti* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. Îngrijitor; *p. ext.* ocrotitor. 2. s. m. și (rar) f. (Pop.) Persoană care face socoteli, calcule; persoană care se ocupă cu calcularea

- evidențelor contabile. 3. s. m. Dregător (însărcinat cu probleme financiare).
- sodál, sodali** (< lat., germ.) s. m. Ucenic; calfă.
- sodalitate** (< lat., germ.) s. f. Corporație; breaslă.
- sódă** (< germ.) s. f. Sifon.
- sodăș, sodăși** (< magh.) s. m. 1. Garant. 2. Răzeș.
- sodóm, sodomuri** (< n. pr.) s. n. (Reg.) Nimicire, prăpăd.
- sodomí, sodomesc** (< *sodom*) vb. IV. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) prăpădi.
- sodomíst, -ă, sodomiști, -ste** (*sodomie* + suf. *-ist*) s. m. și f. Persoană care practică sodomia; sodomlean (1).
- sodomleán, sodomleni** (*sodom* + suf. *-(l)ean*) 1. Persoană care practică sodomia; sodomist. 2. Persoană care făcea parte din populația de bază a orașului biblic Sodoma sau care era originară de acolo; (la pl.) locuitorii Sodomei.
- sodomleáncă, sodomlence** (*sodomlean* + suf. *-că*) s. f. 1. Femeie care practică sodomia. 2. Femeie care făcea parte din populația de bază a orașului biblic Sodoma.
- sodomlenesc, -ească, sodomlenești** (*sodomlean* + suf. *-esc*) adj. Care constituie o sodomie; care se referă la sodomie; care ține la sodomie.
- sofá, sofale** (< tc., fr.) s. f. Divan îngust cu un capăt mai ridicat; *p. ext.* canapea; otomană.
- sofagiú, sofagii** (*sofa* + suf. *-giu*) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Slujbaş la curtea domnească, care avea grijă de divanuri și sofale.
- sofistărie, sofistării** (< fr.) s. f. Faptul de a abuza de argumente neconvingătoare, lipsite de fond, false, demagogice; argument de acest fel folosit într-o discuție, într-o documentație etc. pentru a masca realitatea.
- sofisticá, sofisticez** (< fr.) vb. I. Tranz. (Rar) A falsifica.
- sologiótatos** (< ngr.) s. m. Cărturar.
- sofrá, sofrale** (< tc., ngr.) s. f. (Și în sintagma *sofra turcească*) Masă mică, rotundă și scundă, la care se mânca șezând pe divan, pe un scăunel sau pe o rogojină (după obiceiul turcesc).
- sofragiu, sofragii** (< tc.) s. m. (Țările Române, în epoca fanariotă) Slujbaş la curtea domnească sau, *p. ext.*, în casele boierești, care avea grijă de masă și de tacâmuri. ✧ *Vel sofragiu* = mai-marele peste sofragii. ✧ *sofragi-bașa* = căpetenia sofragiilor. [Var.: *sufragiu* s. m.].
- softá, softale** (< tc.) s. f. Student la o școală superioară turcească.
- soglásnică, soglasnice** (< slavon.) s. f. Consoană.
- soharíci, soharici** (< rus.) s. m. Pesmecior de calitate inferioară.

soitár, soitari (< tc.) s. m. Măscărici la curtea fanariotă, care acompania petrecerile și vânătorile; *p. gener.* bufon. [Var.: *suitâr* s. m.]

solác, solaci (< tc., ngr.) s. m. Arcaș pedestru care făcea parte din grupul de ieniceri al corpului de gardă al sultanului, însoțindu-l pe acesta la ceremonii, la alaiuri etc. [Pl. și: *solachi*].

solár, solari (< bg.) s. m. (Reg.) Negustor de sare.

solărie (*solar* + suf. *-ie*) s. f. (Moldova, sec. XVIII) Impozit care se percepea pe sarea extrasă, vândută sau transportată; solărit.

solărit (*solar* + suf. *-it*) s. n. sg. (Moldova, sec. XVIII) Impozit care se percepea pe sarea extrasă, vândută sau transportată; solărie.

soldá, soldez (< fr.) vb. I. Tranz. A plăti o sumă de bani.

soldăție (*soldat* + suf. *-ie*) s. f. (Pop.) Militărie.

soldiu, soldii (< ngr., it.) s. m. Veche monedă italienească de aur (de valoare redusă), care a circulat și în Țările Române; *p. gener.* monedă de mică valoare.

solemnéi, -ă, solemneli, -e (< fr., după lat.) adj. 1. Solemn. 2. Sfânt; sacru.

solgăbirău, solgăbirai (< magh.) s. m. (Transilv. și Ban.) Funcționar cu diverse atribuții în fosta

administrație austro-ungară (corespunzând, aproximativ, pretorului sau prim-pretorului de mai târziu).

solí, solesc (< *sol*) vb. IV. 1. Intrans. A trimite cuiva un mesaj printr-un sol. 2. Intrans. A îndeplini o misiune în calitate de sol; *p. ext.* a mijloci; a interveni. 3. Tranz. A anunța; *p. ext.* a prevedea.

solíd, solizi (< lat.) s. m. 1. Veche monedă de aur care a circulat în Imperiul Roman și în cel Bizantin. 2. Veche monedă mică de argint sau de bronz care a circulat și în Țările Române în sec. XVII.

solidificáție (< fr.) s. f. Solidificare.

solie, solii (*sol* + suf. *-ie*) s. f. Mesaj pe care îl aduce un sol. ♦ Expr. *A-și da solia* = a-și îndeplini însărcinarea de sol; a da socoteală de misiunea avută.

solitór, -oáre, solitori, -oare (*sol* + suf. *-tor*) s. m. și f. Mijlocitor. ♦ Sol.

solonár, solonari s. m. Tăbăcar.

sólotnic, solotnici (< rus.) s. m. Veche unitate de măsură pentru greutate (aur și argint), care a variat, în timp, între 4,19 și 4,25 grame.

solví, solvesc (< lat.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Chim.) A (se) dizolva. 2. Tranz. A plăti o taxă, un impozit, o datorie etc. **somatofilác, somatofilaci** (< ngr.) s. m. Soldat din garda personală a sultanului.

somațiune s. f. Somație.
somnambulist, *somnabuliști* (*somnambul* + suf. *-ist*) s. m. Somnambul.
somón, *somoane* (< tc.) s. n. Pâine de calitate inferioară.
son, *sonuri* (< fr., lat.) s. n. (Fon.) Sunet.
sóntic, *-ă, sontici, -ce* (< lat.) adj. (Transilv.) Important.
sópă, *sope* (< tc., cf. bg., sb.) s. f. Ghioagă.
sopór (< fr.) subst. Numele unei boli care se manifestă prin somn adânc și greu.
sorcovăț s. m. v. **sorocovăț**.
sorésc, *-ească, sořești* (*soare* + suf. *-esc*) adj. Solar.
sorginte, *sorginți* (< it.) s. f. Izvor (de apă). [Pl. și: *sorginte*].
sorí, *soresc* (< *soare*) vb. IV. Intrans. A străluci ca soarele.
soroci, *sorocesc* (< *soroc*) vb. IV. Tranz. (Jur.) A cita.
sorocovăț, *sorcovăți* (< ucr.) s. m. Veche monedă de argint cu valori variabile (reduse), care a circulat în Moldova și Transilvania începând din sec. XIII; *p. gener.* ban. [Var.: *șorcovăț* s. m.].
sosí, *sosesc* (< ngr.) vb. IV. 1. Tranz. (Pop.) A ajunge (din urmă). 2. Intrans. A ajunge (într-o anumită situație). ♦ A împlini (un anumit număr de ani); a atinge (o anumită vârstă). 3. Intrans. A fi de ajuns.
sostenimént (< it.) s. n. Sprijin.
sótníc, *sotnici* (< rus.) s. m. Comandant al unei sotnii.

sotnie, *sotnii* (< rus.) s. f. Unitate de cavalerie căzăcească alcătuită din o sută de soldați.
soț, *soți* (moșt. din lat.) s. m. 1. (Pop.) Tovarăș; asociat; *p. ext.* prieten. ♦ (Rar) Aliat. ♦ Părtaș. 2. (Reg.) Soție, nevastă.
soție, *soții* (*soț* + suf. *-ie*) s. f. 1. (Pop.; rar la m.) Tovarăș; asociat; *p. ext.* prieten. ♦ Aliat. ♦ Părtaș. 2. (Reg.) Tovarășie; asociație; prietenie. 3. Soț.
soțiésc, *-ească, soțiești* (*soți* (pl. lui *soț*) + suf. *-esc*) adj. Conjugal.
sovétnic, *sovetnici* (< rus.) s. m. Membru al unui consiliu juridic, financiar sau administrativ din vechea Rusie și din Țările Române în prima jumătate a sec. XIX.
soviét, *soviete* (< rus.) s. n. 1. Înaltă instanță judecătorească din unele provincii ale vechii Rusii. 2. Organizație politică de masă a proletariatului din Rusia apărută în perioada revoluțiilor din 1905–1907. [Pr.: *-vi-et*].
sovón, *sovoaně* (slavon., cf. gr.) 1. s. n. (Reg.) Vâl de podoabă pentru femei; *spec.* voal de mireasă; bucată de pânză albă, subțire care se pune pe capul mirilor la cununie sau cu care se acoperă fața miresei când (nașa) o leagă la cap. 2. (Reg.) Giuľgiu (cu care se acoperă trupul mortului). [Var.: *zovón* s. n.].

spadasín, spadasini (< fr.) s. m.

Persoană deprinsă cu mânuirea spadei; persoană căreia îi place să se războiască, să se dueleze; *p. ext.* ucigaș (plătit) din epoca armelor albe.

spádă, spade (< it.) s. f. Veche armă de luptă formată dintr-o lamă de oțel lungă și îngustă, cu profil triunghiular, prevăzută cu un mâner și o gardă la un capăt, iar la celălalt, cu un vârful ascuțit pentru împuns; sabie lată, cu lama (dreaptă și) cu două tăişuri, paloș; (pop.) spată, (reg.) spangă, pală.

spágă s. f. v. spangă.

spahilár-agasí, spahilari-agasi (< tc.) s. m. Comandant de spahii¹.

spahilíc, spahilicuri (< tc.) s. n. Proprietatea unui spahiu¹.

spahíu¹, spahii (< tc.) s. m. Soldat din corpul de cavalerie al armatei Imperiului Otoman din perioada evului mediu, care era recrutat din rândurile aristocrației militare, deținătoare de feude.

spahíu², spahii (< fr.) s. m. Militar din cavaleria indigenă a fostelor colonii franceze din nordul Africii.

spahíu-oglán, spahii-oglanii (< tc.) s. m. Militar care făcea parte din garda personală a sultanului.

spálă, spale (< it.) s. f. Omoplat.
spalét, spalete (cf. fr.) s. n. Epolet.

spángă, spāngi (< pol., rus.) s. f. (Reg.) Spadă; *p. gener.* orice armă albă (lungă). [Var.: *spágă, spágă, spangă* s. f.].

spaniolésc, -ească, spaniolești (*spaniol* + suf. *-esc*) adj. Spaniol. [Pr.: *-ni-o-*].

spárge, sparg (moșt. din lat.) vb. III. 1. Refl. (Pop.; despre state sau despre așezări omenești, despre unități teritorial-administrative) A se desființa; *p. ext.* a se dezorganiza; a decădea. 2. Tranz. *Fig.* A împrăștiia, a răzleți o oaste, un grup de oameni înarmați etc.; *p. ext.* a înfrânge; a nimici. 3. Tranz. *Fig.* A încălca o lege, o convenție, un angajament etc.; a anula. 4. Refl. (Despre proiectile de artilerie sau despre bombe) A exploda. 5. Tranz. (Pop.) A deșteleni; *p. ext.* a ara. 6. Tranz. A rupe o scrisoare, un sigiliu etc.; *p. ext.* a distruge. 7. Tranz. (Pop.) A spinteca; *p. ext.* a răni. 8. Tranz. (Pop.) A înjunghia; a sfâșia; *p. ext.* a omorî.

spárgere, spargeri (< *sparge*)

1. Împrăștiere (a unei armate); *p. ext.* înfrângere; nimicire. 2. *Fig.* Încălcare (a unei legi, a unei convenții, a unui angajament etc.); anulare. 3. Explozie. ♦ *Fig.* Declanșare (a unui conflict). 4. (Pop.) Deștelenire (a unui teren întelenit, a unei livezi, a unei pășuni etc.); *p. gener.* arat. 5. Rupere (a unui

- act, a unei scrisori sau a unui sigiliu al acestora); *p. ext.* distrugere. 6. (Pop.) Înjunghiere, sfâșiere; *p. ext.* omor.
- spartán, -ă, spartani, -e** (*Sparta* (n. pr.) + suf. *-an*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechei republici Sparta; (la m. pl.) popor care trăia în vechea Sparta. 2. adj. Care aparține Spartei sau spartanilor (1); privitor la Sparta sau la spartani; în felul spartanilor; originar din Sparta.
- spasmologie** (< fr.) s. f. Disciplină medicală care se ocupă cu studiul spasmelor.
- spătă, spate** (moșt. din lat.) s. f. 1. (Reg.) Spătar (al unui scaun, al unei bănci). 2. (Pop.) Spadă.
- spaționá, spaționez** (< germ.) vb. I. Tranz. (Tipogr.) A spația. [Pr.: *-fi-o-*].
- spăimá, spăimez** (< *spaimă*) vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înpăimânta.
- spăimăt, -ă, spăimați, -te** (< *spăima*) adj. Înpăimântat.
- spăimântá, spăimânt** (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) înpăimânta. [Prez. ind. și: *spăimântez*].
- spăimântáre, spăimântári** (< *spăimânta*) s. f. Înpăimântare.
- spăimântát, -ă, spăimântați, -te** (< *spăimânta*) (Pop.) Înpăimântat.
- spăimântációs, -oasă, spăimântăcioși, -oase** (*spăimânta* + suf. *-acios*) adj. Înpăimântător.
- spăimântător, -oáre, spăimântători, -oare** (*spăimânta* + suf. *-ător*) adj. (Pop.) Înpăimântător. ♦ (Cu valoare de superlativ) Teribil.
- spăimântós, -oásă, spăimântoși, -oase** (*spăimânta* + suf. *-os*) adj. 1. Înpăimântător. 2. Sperios.
- spăsénie** (< slavon.) s. f. 1. (În limbajul bisericesc) Mântuire (2). 2. (Pop.) Atitudine de pocăință și de smerenie; atitudine de modestie și de nevinovăție (prefăcută); umilință (falsă).
- spăsi, spăsesc** (< slavon.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Reg.; în limbajul bisericesc) A (se) mântui (2). 2. Refl. A se pocăi (1). 3. Tranz. A ispăsi un păcat, o greșeală etc. [Var.: *spăși* vb. IV].
- spăsire, spăsiri** (< *spăsi*) s. f. 1. (În limbajul bisericesc) Mântuire (2). 2. Pocăire. 3. (Fam.) Umilință. [Var.: *spăsire* s. f.].
- spăsit, -ă, spășiți, -te** (< *spăsi*) adj. (În limbajul bisericesc) Mântuit (2). [Var.: *spășit, -ă* adj.]
- spăsitór, -oáre, spăsitóri, -oare** (*spăsi* + suf. *-tor*) adj. (În limbajul bisericesc) Mântuitor (2). ♦ (Substantivat) Cel care mântuie; (art.; adesea ca nume propriu, în special) epitet dat lui Iisus Hristos.
- spăși¹** vb. IV. v. **spăsi**.
- spăși²** vb. IV. v. **ispăsi**.
- spăsire** s. f. v. **spăsire**.
- spășit, -ă, adj.** v. **spășit**.

spătár, spătari (< slavon.) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Titlu dat boierului care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului, iar pe câmpul de luptă era unul dintre comandanții armatei; boier care avea acest titlu. ✧ *Mare-spătár* = comandant suprem al armatei în lipsa domnitorului; general de cavalerie în Principatele Române.

spătăreasă, spătărese (*spătár* + suf. *-easă*) s. f. Soția (marelui) spătár; spătăriță.

spătărel, spătărei (*spătár* + suf. *-el*) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Titlu dat boierului de rang inferior care asigura ordinea la sate și care avea unele atribuții militare în timp de război; boier care avea acest titlu.

spătăresc, -ească, spătărești (*spătár* + suf. *-esc*) adj. Care aparține spătárului sau spătăriei, privitor la spătár sau la spătărie; care este în serviciul unui spătár sau al spătăriei.

spătării, spătăresc (< *spătár*) vb. IV. Intrans. A exercita funcția de spătár.

spătărie, spătării (*spătár* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția sau rangul de spătár; perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. 2. Instituție administrativă condusă de (marele-) spătár; închisoare situată în această clădire. 3. (Și în sin-

tagmele) *Spătăria cea mare* = sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii și unde se afla tronul; *spătăria (cea) mică* = cabinet personal al domnitorului. ♦ Arsenal.

spătăriță, spătărițe (*spătár* + suf. *-iță*) s. f. Spătăreasă.

spătăroăie, spătăroaie (*spătár* + suf. *-oaie*) s. f. Spătăreasă.

spâni, spânesc (< *spâni*) vb. IV. Intrans. 1. (Despre bărbați) A deveni spân. 2. *P. anal.* (Despre păsări) A-și pierde penele. **spânzurá, spânzur** (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. (Pop.; și în expr) *A spânzura de...* (sau *de la*) = a depinde de..., a fi condiționat de...

spârc (< ucr.) s. n. (Mold. și Bucov.) Bucată de slănină; șorici fript.

spârcuî, spârcuiesc (*spârc* + suf. *-ui*) vb. IV. (Reg.) Tranz. 1. A rupe sau a tăia în bucăți o ființă; a sfâșia, a sfărteca, a ciopârți. 2. A sparge, a împrăști o armată, o colectivitate etc.; a înfrânge, a nimici.

speciál, -ă, speciali, -e (< fr., lat.) adj. Care este competent într-o anumită ramură de activitate, într-un domeniu etc. [Pr.: *-ci-al*].

spectatrice, spectatrice (< fr.) s. f. Spectatoare.

spécul, specule (< lat., fr.) s. n. Oglindă.

specularisí, specularisesc (*specula* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. și refl. A specula.

- speculător**¹, *speculatori* (< lat.) s. m. Gardă înarmată. ♦ Călău.
- speculător**², *-oăre, speculatori, -oare* s. m. și f. Speculant.
- speculațiune** s. f. Speculație.
- spéculă**, *specule* (< *specula*) s. f. Speculație, tranzacție financiară.
- spéie**, *spei* s. f. (Pop.) Coș făcut din scoartă de copac (mai ales din tei), cu fundul de nuiete împletite, care servea la păstrarea și transportul fructelor sau al alimentelor și care se folosea și ca măsură de capacitate cu o valoare variabilă între 12 1/2 kg și 15 kg; *p. gener.* vas de lemn.
- speluncă**, *spelunci* (< lat.) s. f. (Livr.) Peșteră, grotă. [Pl. și: *spelunce*].
- spénțer**, *spențere* (< germ.) s. n. (Reg.) 1. Veston; *spec.* veston scurt, până în talie, la anumite uniforme. 2. Haină țărănească bărbătească din blană, din stofă etc., cu sau fără mâneci, de obicei scurtă până la brâu și croită pe talie.
- spéare**, *sperări* (< *spera*) s. f. Speranță.
- speriós**, *-oasă, sperioși, -oase* (*speria* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Amenințător.
- speț**, *speți* (< germ.) s. m. Veche monedă de argint în valoare de 12 lei vechi, care a circulat și în Țara Românească la începutul sec. XIX.
- spichinát** (< magh.) s. m. (sg.) (Reg.) Levănțică (*Lavandula angustifolia*).
- spinétă**, *spinete* (< it.) s. f. Vechi instrument muzical cu clape și coarde metalice, asemănător clavecinului.
- spinghináriu** (< ucr.) subst. Terebentină.
- spínță**, *spínțe* (cf. tc.) s. f. Contribuție pe care o plăteau turcilor locuitorii Țărilor Române. [Pl. și: *spínți*].
- spirituós**, *-oasă, spirituoși, -oase* (< fr., it.) adj. 1. Spirtoș. 2. Spiritual.
- spitalagioáică**, *spitalagioaice* (*spital* + suf. *-oaică*) s. f. Infirmer.
- spitalagiú**, *spitalagii* (*spital* + suf. *-agiu*) s. m. Infirmer.
- spitaliót**, *spitalioți* (< ngr.) s. m. Infirmer.
- spíțer**, *spíțeri* (< ngr.) s. m. (Pop.) Farmacist.
- spíțereasă**, *spíțerese* (*spíțer* + suf. *-easă*) s. f. (Pop.) 1. Farmacistă. 2. Soția farmacistului.
- spíțerésc**, *-ească, spíțerești* (*spíțer* + suf. *-esc*) adj. Care aparține spíțerului; privitor la spíțer; de spíțer.
- spíțerie**, *spíțerii* (< ngr.) s. f. 1. (Pop.) Farmacie. ♦ (Reg.; mai ales la pl.) Medicamente. 2. (Reg.) Știința farmaciei; profesiunea farmacistului. 3. (Reg.) Băcănie. ♦ (Mai ales la pl.) Mirodenii.
- spodobí**, *spodobesc* (< slavon.) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) arăta demn de ceva; a (se) învrednici.

spons, -ă (< lat.) s. m. și f. Logodnic.

sponsălie, *sponsalii* (< lat.) s. f. Logodnă.

sporí, *sporesc* (< bg.) vb. IV.
1. Intrans. (Pop.) A progresa (în lucru). ♦ A prospera. ♦ A se grăbi (la drum, la mers). ♦ Tranz. A împinge; a îmboldi. 2. Intrans. A ajuta; a prii.

spórtulă, *sportule* (< lat.) s. f. Dar.

spovádă, *spovezi* (< *spovedi*) s. f. (Pop.) Spovedanie.

spoveditor, *spoveditori* (*spovedi* + suf. -tor) s. m. Duhovnic.

spráfcă, *sprafce* (< rus.) s. f. Cercetare (judecătorească); anchetă.

sprijineală, *sprijineli* (*sprijini* + suf. -eală) Sprijin.

sprijini, *sprijin* (< *sprijin*) vb. IV.
1. Tranz. (Jur.) A apăra. 2. Refl. A se apăra; a ține piept unui atac; a rezista. ♦ A se folosi.

sprinten, -ă, *sprinteni*, -e (v. sl., cf. bg.) adj. (Despre armată) Ușor înarmat; pregătit pentru intervenții rapide.

sprintenie (*sprinten* + suf. -ie) s. f. Sprinteneală.

sprintenime (*sprinten* + suf. -ime) s. f. Trupe înarmate cu arme ușoare.

spudaxi, *spudaxesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A învăța; *p. ext.* a instrui.

spudaxít, -ă, *spudaxiți*, -te (< *spudaxi*) adj. Cultivat; instruit.

spumătoáre, *spumători* (*spuma* + suf. -ătoare) s. f. Spumieră.

spumegós, -oásă, *spumegoși*, -oase (*spumega* + suf. -os) adj. (Reg.; despre ape, valori etc.) Plin de spumă, spumos.

spúne, *spun* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. 1. A indica. ♦ A înainta o cerere. 2. (Rar) A citi. 3. (Pop. și fam.) A pârî pe cineva.

spunént (< it.) subst. (Mat.) Exponent.

spuntá, *spunt* (< it.) vb. I. Intrans. A se ivi.

sta, *stau* (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. 1. (Pop. și fam.) A-și petrece timpul cu ceva (sau cu cineva), a se ocupa; *p. ext.* a se preocupa. 2. (Pop.) A începe (o acțiune); a intenționa. 3. A interveni; a insista; a se strădui. 4. A se baza pe cineva sau pe ceva. 5. (Pop.) A fi; a exista; *spec.* a trăi. 6. (Pop.) A dura; a dăinui. 7. A depinde. 8. A avea loc; a se petrece; a se naște. 9. *Fig.* A se ține tare pe poziție, a nu da înapoi. 10. A fi format din...

stabilí, *stabilesc* (< lat., it.) vb. IV. Tranz. A întemeia; a institui o întreprindere, o organizație, o instituție etc.

stabilimént, *stabilimente* (< it.) s. n. 1. Nume generic pentru așezăminte, instituții, întreprinderi comerciale, industriale etc.; *p. ext.* localul unui așezământ, al unei instituții, al unei întreprinderi etc. 2. Casă de prostituție.

stacóJ, *stacoji* (< ngr.) s. m.

1. (Și în sintagma *stacoj de mare*) Homar (*Homarus vulgaris*) 2. Rac (*Astacus fluviatilis*). [Var.: *stacós* s. m.].
- stacós** s. m. v. **stacoj**.
- stádie**, *stadii* (< ngr.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungime egală cu aproximativ 125 de pași; distanță care corespunde acestei lungimi; stadiu (1).
- stádiu**, *stadii* (< lat., fr., germ.) s. n. 1. Veche unitate de măsură pentru lungime egală cu aproximativ 125 de pași; distanță care corespunde acestei lungimi; stadiu. 2. Teren special amenajat, unde se desfășurau alergările și alte întreceri sportive la vechii greci.
- staffiér**, *staffieri* (< it.) s. m. Valet.
- stagiúne**, *stagiuni* (< it.) s. f. Anotimp.
- stagnáție**, *stagnații* (< lat., fr.) s. f. Stagnare.
- stámbă** (< ngr., it.) s. f. Teasc de tipografie.
- stamból**, *stamboli* (< tc.) s. m. Veche monedă turcească din aur, care a circulat și în Țările Române în sec. XVIII.
- stamból -șali** (< tc.) s. n. Stofă de lână de Constantinopol.
- stániște**, *staniști* (< sl.) s. f. Tabără; cantonament.
- stanovói**, *stanovoi* (< rus.) s. m. Șef de secție polițienească.
- stántă**, *stanțe* (< it.) s. f. Cameră.
- stáre**, *stări* (< sta) s. f. 1. (Reg.) Corp (omenesc); *p. ext.* statură.
2. (În feudalism) Categorie, pătură sau clasă socială cu statut reglementat de stat¹, stat² (4).
- stáreș**, *stareși* (< v. sl.) s. m. Călugăr bătrân.
- stároste**, *staroști* (< pol.) s. m. 1. (Mai ales în Mold., în evul mediu) Persoană care conducea un ținut, o cetate sau un oraș (fortificat) etc., având atribuții militare, administrative și judecătorești; ispravnic, pârcălab. 2. (Mai ales în Țara Românească, în evul mediu) Conducător al unei bresle, al unei corporații (de meșteșugari, de negustori etc.); proestos, protomeșter; *p. ext.* șef al unei comunități, al unei cete etc.
- stárșină** (< rus.) s. m. Primar.
- stat¹**, *staturi* (< lat., fr., it., germ.) s. n. (La pl.; în orânduirea feudală) Nume dat organelor reprezentative din anumite țări.
- stat²**, *staturi* (< sta) s. n. 1. (Pop.) Statură. 2. (Pop.; de obicei în sintagma *stat de om*) Mărimă egală cu aproximativ înălțimea medie a unui om, folosită în trecut ca unitate de măsură pentru înălțime sau adâncime. 3. Stare, circumstanță, ipostază, împrejurare. 4. (În feudalism) Categorie, pătură sau clasă cu statut reglementat de stat¹; stare (2).
- státer**, *stateri* (< lat.) s. m. Veche monedă grecească sau macedoneană de aur ori de argint, a

cărei valoare a variat între 2 și 20 de drahme.

státie, statii (< rus.) s. f. Articol (al unui contract, al unui tratat etc.).

statori, statoresc (cf. *statornici*) vb. IV. Tranz. 1. A înființa. 2. (Reg.) A stabili; a fixa. ♦ A desemna. ♦ A se așeza.

statornicéște (*statornic* + suf. *-ește*) adv. Constant.

státie, stații (< fr., lat.) s. f. 1. Cantonament (temporar), alcătuit de obicei din corturi, pentru staționarea și aprovizionarea cu hrană și muniții a trupelor; *p. ext.* loc din care pornește o expediție militară. 2. Popas; oprire loc (amenajat) în care se oprește cineva pentru a se odihni, conac. 3. Loc special amenajat pentru popas, pe traseul unui serviciu de poștă, (de călători), unde se găseau cai de schimb, se asigurau serviciile pentru călători etc.

staționár, staționare (< fr., lat.) s. n. Navă de război care staționa în apele maritime ale unui port și supraveghea traficul vaselor.

stávă, stave (cf. bg., alb.) s. f. (Reg.) Herghelie.

stavropíg (< ngr.) subst. Cruce trimisă de către un patriarh unei mănăstiri sau unei biserici ca semn că depinde direct de autoritatea lui.

stravropighiacésc, -ească, stavropighiacești (*stavropighie*

+ suf. *-icesc*) adj. (Despre biserici sau mănăstiri) Care depinde direct de o patriarhie.

stavropighie (< ngr.) s. f. Mănăstire care, în organizarea bisericii ortodoxe, depinde direct de patriarhie.

stăpânesc, -ească, stăpânești (*stăpân* + suf. *-esc*) adj. (Pop.) 1. Care aparține unui stăpân; care provine de la un stăpân; de stăpân; al stăpânului. 2. De autoritate publică; de stăpânire; al stăpânirii; *p. ext.* domnesc; suveran.

stăpânie, stăpânii (*stăpâni* + suf. *-ie*) s. f. Stăpânire. ♦ Atitudine de stăpân. ♦ Dominație (a unei țări).

stărostésc, -ească adj. (În sintagma) *Vadră stărostească* = impozit local, în natură sau în bani pe care îl dădeau (starostelui) posesorii de podgorii din regiunea cuprinsă între Milcov și Troțuș, la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX.

stărostie, stărostii (*staroste* + suf. *-ie*) s. f. 1. Funcția sau rangul de stăroste (1); perioadă de timp în care cineva exercită această funcție sau are acest rang. ♦ Dregătorie, la diferite curți domnești și împărătești, asemănătoare cu stărosta (1). 2. Instituție administrativă care se afla sub conducerea starostelui (1); 3. Funcția de staroste (2); perioadă de timp în care cineva exercită această funcție.

4. Organizație meșteșugărească, breaslă, corporație condusă de un staroste (2).
- stăruî**, *stăruî* (*stare* + suf. *-ui*) vb. IV. Intrans. (Pop. și fam.) A sta, a rămâne; *p. ext.* a întârzia. ♦ A tinde.
- stăruială**, *stăruieli* (*stăruî* + suf. *-eală*) s. f. Stăruință.
- stăruire**, *stăruire* (< *stăruî*) s. f. Stăruință.
- stătător**, *-oare*, *stătători*, *-oare* (*sta* + suf. *-ător*) adj. 1. Care stă pe loc; staționar. 2. Stăruitor, tenace. 3. (Pop.; despre construcții, mai ales despre poduri). Stabil. ♦ (Pop.; despre așezări omenesti, domiciliu, sedii etc.). Stabil, statornic. 4. Neclintit. 5. (Despre unități militare) Activ; permanent. 6. (Despre proprietăți, robi etc.) Înalienabil, ereditar și scutit de impozite și de prestații; ohabnic. 7. Definitiv; imuabil.
- stătút**, *-ă*, *stātuți*, *-te* (< *sta*) adj. Obosit; istovit, vlăguit.
- stăulít** (< *staul*) s. n. Ședere a oilor pe un loc anume (pe care îl fertilizează).
- stâlp**, *stâlpi* (< v. sl.) s. m. (Mold.) Unitate de măsură, de lungime variabilă, pentru pământ.
- stâlpár**, *stâlpari* (*stâlp* + suf. *-ar*) s. m. Veche monedă de argint, cu o valoare mică, variabilă, care avea gravate pe una dintre fețe două coloane; direclie.
- stâlpáre**, *stâlpári* (cf. *stâlp*) s. f. (Pop.) Ramură verde înfrun-
- zită; *spec.* ramură de salcie verde (și înflorită) care se duce de către credincioși și se împarte în biserică în duminica Floriilor. ♦ *Duminica Stâlpárilor* = duminica Floriilor.
- stâlpí**, *stâlpesc* (< *stâlp*) vb. IV. Trans. A marca hotarul unui teren, al unei suprafețe de pământ etc. cu stâlpi.
- stâlpnic**, *stâlpnici* (< slavon.) s. m. (Pop.) Pustnic care trăia retras pe vârful unui munte înalt sau pe capitelul unei coloane.
- stâncíu**, *-ie*, *stâncii* (*stâncă* + suf. *-iu*) adj. (Despre munți, terenuri etc.) Stâncos.
- stânjén**, *stânjeni* (< cf. v. sl.) s. m. Unitate de măsură pentru lungime folosită înainte de introducerea sistemului metric, care a variat, în timp și după regiuni, de la 1,96 m (în Țara Românească) și până la 2,23 m (în Moldova); distanță, lungime aproximativ egală cu această unitate de măsură. ♦ (Și în sintagmele *stânjén pătrat* sau *stânjén cvadrat*) Veche unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol) care avea aproximativ 4 m²; suprafață de teren egală cu această unitate de măsură.
- stânjeneáscă**, *stânjenești* adj. (În sintagma) *Prăjină stânjenească* = unitate de măsură pentru lungime, egală cu un stânjén; distanță, lungime aproximativ

egală cu această unitate de măsură.

stârc, stârci (< v. sl.) s. m. (Reg.)

Barză (*Ciconia ciconia*).

steag, steaguri (< slavon.) s. n.

1. (Și în sintagmele *steag de*

domnie sau *steagul stăpânirii*)

Baston având la capătul de sus

un glob de argint și o semi-

lună, pe care domnitorii din

Moldova și Țara Românească

îl primeau de la sultan, ca semn

al domniei, în perioada suzeran-

nității turcești. 2. Veche uni-

tate militară mică, având drapel

propriu; *p. ext.* trupă de oameni

înarmați; buluc, ceată, buluc-

bășie.

stéclă s. f. Sticlă.

stelát, -ă, stelați, -te (*stele* (pl.

lui *stea*) + suf. *-at*, după fr.)

adj. Înstelat.

stélós, -oásă, steloși, -oase (*ste-*

le (pl. lui *stea*) + suf. *-os*) adj.

Înstelat.

stémă, steme (< slavon., lat., fr.)

s. f. 1. (Pop.) Coroană (cu în-

semnul puterii pe care o repre-

zintă); *p. ext.* puterea pe care o

conferă acest însemn. 2. Piatră

prețioasă; *p. ext.* giuvaier.

◆ *Fig.* Podoabă. 3. (Pop.)

Semn caracteristic, pată sau

smoc de păr (de altă culoare)

pe fruntea unor animale.

stenahorie, stenahorii (< ngr.)

s. f. 1. Greutate (în realizarea

unui lucru); *p. ext.* supărare.

2. Încurcătură financiară.

3. Tulburare sufletească; plic-

tiseală. 4. Stare de agitație.

5. Greutate în respirație; *p. ext.*

astmă.

stenahorisí, stenahorisesc (< ngr.)

vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se)

constrânge. 2. A (se) plictisi.

sténic, -ă, stenici, -ce (< fr.,

engl.) adj. (Despre boli) Ușor.

stenie (cf. gr.) s. f. Stare de per-

fectă sănătate.

sténos (< ngr.) s. n. Astmă.

stépenă, stepene (< slavon.) s. f.

1. Etapă. ◆ Situație. 2. Treaptă.

3. Rang. 4. Neam.

sterpăciúne (*sterp* + suf. *-ă-*

ciune) s. f. Sterilitate.

sticlár, sticlari (*sticlă* + suf. *-ar*)

s. m. (Reg.) Geamgiu.

stifós, -oásă, stifoși, -oase

(< ngr.) adj. (Despre lichide)

Cu gust înțepător; astringent.

stigmát, stigmat (< fr., lat.,

ngr.) s. n. Marcă, semn distinc-

tiv care se aplica în trecut (cu

ajutorul unui fier roșu) pe cor-

pul bolnavilor sau al delin-

cvenților.

stigmatizá, stigmatizez (< fr.)

vb. I. Tranz. A aplica cu fierul

roșu stigmatul pe corpul

sclavilor sau al delincvenților;

a înfiera, a pecetlui.

stigmatizát, -ă, stigmatizați, -te

(< *stigmatiza*) vb. I. (Despre

sclavi sau delincvenți) Care

purta pe corp un stigmat.

stih, stihuri (< ngr., slavon.) s. n.

1. Vers; *p. ext.* (de obicei la pl.)

Poezie. 2. Verset din psalmi sau

dintr-o cântare bisericească.

- stihie, stihii** (< slavon., ngr.) s. f. (Pop.) Fiecare dintre cele patru elemente (foc, apă, aer, pământ) despre care se credea în antichitate că stau la baza tuturor corpurilor și a fenomenelor naturii; *p. ext.* parte componentă a unui întreg; element.
- stihui, stihuiesc** (*stih* + suf. *-ui*) vb. IV. Intrans. A compune, a face versuri; a versifica.
- stihuitór, stihuitori** (*stihui* + suf. *-tor*) s. m. Poet; versificator. [Pr.: *-hu-i*].
- stilét, stilete** (< fr.) s. n. Pumnal mic cu lama de formă triunghiulară, foarte subțire și cu vârf ascuțit; jungher, jungھی, șiș.
- stimător, -oare, stimători, -oare** (*stima* + suf. *-tor*) s. m. și f. Admirator.
- stinge, sting** (moșt. din lat.) vb. III. Refl. A se distruge, a se prăpădi; *p. ext.* a săraci.
- stinghie, stinghii** s. f. (Pop.) Parte a corpului la oameni și la animale unde se îmbină femurul cu oasele bazinului; regiune inghinală.
- stipendist, -ă, stipendiști, -ste** (< germ.) s. m. și f. Bursier.
- stipéndiu, stipendii** (< lat., germ.) s. n. 1. Subvenție. 2. Bursă.
- stoicésc, -ească, stoicești** (*stoic* + suf. *-esc*) adj. Stoic. [Pr.: *-sto-i*].
- stol, stoluri** (< ngr.) s. n. Coloană de soldați; grosul unei armate; *p. restr.* (în religia creștină) armată cerească.
- stólă, stole** (< lat.) s. f. 1. (În antichitate) Rochie largă și lungă până în pământ, care se strângea pe corp cu două cordoane, unul pe sub sâni, altul deasupra soldurilor, purtată de matroanele romane peste tunică. 2. Venit obținut de preot de la serviciul altarului.
- stolér, stoleri** (< ucr.) s. m. (Pop.) Tâmplar.
- stoli¹, stolesc** (< *stol*) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) grupa, a (se) așeza în stoluri sau, *p. ext.*, pe linie de bătaie.
- stoli², stolesc** (< ngr.) vb. IV. Tranz. și refl. A (se) împodobi; a (se) găti.
- stoliditate** (< lat.) s. f. Stupiditate.
- stoliță, stolițe** (< rus.) s. f. Capitală; reședință. [Acc. și: *stoliță*].
- stolnaceálnic, stolnaceálnici** (< rus.) s. m. Șef de masă într-o cancelarie, într-un departament, într-o judecătorie etc.
- stólnic, stolnici** (< slavon.) (Țările Române, în evul mediu) s. m. Titlu dat boierului care se ocupa de masa domnului și uneori îl servea, gustând înaintea acestuia mâncările, spre a dovedi că nu sunt otrăvite, și care avea grija aprovizionării cu alimente a curții domnești, a depozitelor cu alimente etc.; boier care avea acest titlu. ✧ *Vel stolnic* sau *stolnic mare* = dregător de curte cu atribuții speciale legate de masa domnului; mai-marele

peste stolnici. ♦ Șeful bucătarilor de la o curte boierească. **stolniceasă**, *stolnicese* (*stolnic* + suf. *-easă*) s. f. Soția stolnicului. **stolnicél**, *stolnicei* (*stolnic* + suf. *-el*) s. m. (Țările Române, în evul-mediu) Titlu dat boierului de rang inferior stolnicului, care aducea mâncarea la masa domnească sau (la sate) strânga dijma din cantitatea de pește prins în Dunăre și în bălți; boier care avea acest titlu.

stolnicie (*stolnic* + suf. *-ie*) s. f. 1. Demnitatea sau funcția de stolnic; perioadă în care un boier avea această demnitate sau funcție. 2. Instituție administrativă care se afla sub conducerea stolnicului.

stomáh s. n. Stomac.

strajameșter, *strajameșteri* (< magh.) s. n. (Transilv.) Sergeant-major de cavalerie sau de artilerie (în armata austro-ungară).

strájă, *stráji* (< v. sl.) s. f. 1. Pază. 2. (Adesea la sg. cu sens colectiv) Locuitor de la graniță (din Moldova) care era însărcinat cu paza frontierei țării în regiunile de munte; plăieș, străjer. ♦ Cetate de apărare (la frontiera țării, situată pe oarecare înălțime) în care se adăposteau străjerii și care folosea și ca post de veghe; *p. ext.* post de veghe întărit (la frontiera țării); apărare. ♦ Barieră (la intrarea într-o localitate).

3. (Pop.) Fiecare dintre cele patru unități de timp în care se împărțea noaptea (potrivit cu schimbarea străjilor); interval de timp cât făcea de gardă o străjă (2). 4. (Mil.) Avangardă.

strájnic, *strajnici* (< slavon.) s. m. 1. Paznic. 2. Sergent-major polonez.

stratég, *strategi* (< fr., lat.) s. m. Comandant militar în unele cetăți ale Greciei antice și la romani; fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei, aleși pe o durată de un an.

stratórnic, *stratornici* (< slavon.) s. m. Postelnic.

străbunesc, *-ească*, *străbunești* (*străbun* + suf. *-esc*) adj. Străbun; strămoșesc; străvechi.

străbunic, *-ă*, *străbunici*, *-ce* (pref. *stră-* + *bunic*) s. m. și f. (Mai ales la pl.) Străbun, strămoș.

strădálnic, *-ă*, *strădalnici*, *-ce* (< slavon.) adj. (Reg.) Sârguincios, harnic.

strădănuí, *strădănuiesc* (*strădănie* + suf. *-ui*) vb. IV. Refl. (Reg.) A se strădui, a se căzni.

străinism, *străinisme* s. n. Ceea ce aparține străinătății sau ceea ce este specific străinilor; *p. ext.* cuvânt sau expresie împrumutată dintr-o limbă străină (și neasimilată de limba proprie).

strájér, *străjeri* (*strajă* + suf. *-ar*) s. m. Locuitor de la graniță (din Moldova) care era însărcinat cu paza frontierei țării în

- regiunile de munte, plăieș, strajă; *p. gener.* (pop.) paznic. [Var.: *strejăr* s. m.]
- străjerie**, *străjerii* (*străjer* + suf. *-ie*) s. f. Garnizoană a unei cetăți; pază.
- strălucit**, *-ă*, *străluciți*, *-te* (*străluci* + suf. *-tor*) adj. Strălucitor, lucitor.
- străluminá**, *străluminez* (pref. *stră-* + suf. *lumina*) vb. I. A străluci, a lumina.
- strămută**, *strămut* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. (Pop.) A omorî. ♦ Refl. A muri. 2. Tranz. și refl. (Reg.) A-și schimba gândurile, hotărârile, sentimentele; a reveni.
- strășnicí**, *strășnicesc* (< *strașnic*) vb. IV. Tranz. A trata cu asprime, cu duritate sau a face pe cineva să trateze cu asprime, cu duritate, ori să devină dur, aspru, violent.
- străvăzător**, *-oăre*, *străvăzători*, *-oare* (*stră-* + *văzător*) adj. Străveziu, transparent.
- străvechíme** (*străvechi* + suf. *-ime*) s. f. Calitatea, starea a ceea ce este străvechi; vremuri de demult, timpuri îndepărtate; *p. ext.* antichitate.
- străjnic**, *-ă*, *străjnici*, *-ce* (cf. v. sl.) s. m. și f. (Pop.) Puiul (de sex masculin al) iepiei a cărui limită de vârstă variază, după regiuni, de la un an până la trei ani.
- strămbătate**, *strămbătați* (*strămb* + suf. *-ătate*) s. f. (Pop.) Ne-
- dreptate; *p. ext.* neadevăr, minciună.
- strâmtorí** vb. IV. A strâmtora.
- strângător**, *strângători* (*strânge* + suf. *-ător*) s. m. Perceptor.
- strângere**, *strângeri* (< *strânge*) s. f. 1. Mobilizare; convocare. 2. Recrutare.
- strânsoăre**, *strânsori* (*strâns* + suf. *-oare*) s. f. 1. (Reg.) Tortură. ♦ *P. ext.* Pedepsă. ♦ *Fig.* Chin. ♦ *Fig.* Constrângere. ♦ *Fig.* Poruncă. ♦ *Fig.* Strâmtoare, impas; lipsă. 2. Colecție.
- stréde** (< slavon.) s. f. sg. 1. (Reg.) Miere care se scurge de la sine din fagure.
- strejăr** s. m. v. **străjer**.
- stréleț**, *streleți* (< rus.) s. m. (Țările Române, în evul mediu) Soldat care făcea parte dintr-un corp de vânători (arcași). ♦ Soldat dintr-un vechi corp de infanterie (cu funcții polițienești) care forma garda țarului din Rusia, în sec. XVI–XVII.
- stremțós**, *-oasă* adj. v. **zdrențós**.
- streténie** (< slavon.) s. f. (Pop.) Numele sărbătorii religioase ortodoxe celebrate la 2 februarie; Întâmpinarea Domnului.
- stricá**, *stric* (moșt. din lat.) vb. I. Tranz. 1. A devasta un teritoriu, o țară, o așezare etc. 2. (Pop.) A risipi bani, bunuri materiale etc.; a consuma (inutil). 3. (Pop.) A ucide, a mutila.
- strigá**, *strig* (moșt. din lat.) vb. I. (Adesea urmat de determinarea

- „de leafă”) A mobiliza ca mercenari, a chema la armată.
- strigător, -oăre, strigători, -oare** (*striga* + suf. *-ător*) s. m. și f. (Pop.; rar la f.) Vestitor, crainic. ♦ Propovăduitor.
- striște** (< slavon.) s. f. (Pop.) Soartă. ♦ Noroc.
- stroii, stroiuri** (< rus.) s. n. (Reg.) Rând, șir (de soldați). ♦ Pe-deapsă disciplinară militară care consta în trecerea condamnatului (gol) printre două rânduri de soldați care îl loveau unul după altul, cu nuiaua. ♦ *P. ext.* Nuia.
- stropși, stropșesc** (v. sl., cf. bg.) vb. IV. Tranz. A cotropi o țară, un teritoriu. ♦ (Reg.) A înfrânge un popor, o armată.
- studént, -ă, studenți, -te** (< it., germ., lat.) s. m. și f. Elev al unei școli medii.
- stupăi, (2) stupai** (< rus.) interj., s. m. 1. interj. Marș. 2. s. m. Unitate militară (aflată în marș); *p. ext.* soldat. ♦ *P. ext.* Cotropire a unui teritoriu străin; a unei localități etc. de către o unitate militară, de către o armată.
- stupărit, stupărituri** (*stup* + suf. *-ărit*) s. n. Dijmă în natură percepută, în trecut, asupra stupilor; impozit plătit pentru stupi.
- subășa, subași** (< tc.) s. m. (În teritoriile aflate sub administrație turcească) Primar (rural). ♦ Agent (de poliție, de percepție).
- subcăpitan, subcăpitani** (*sub-* + *căpitan*) s. m. (În trecut) Grad militar imediat inferior celui de căpitan; persoană care purta acest grad.
- subcârmuire, subcârmuiri** (*sub-* + *cârmuire*) s. f. (În vechea organizare teritorial-administrativă a țării) Organ de conducere și administrare a unui plai sau a unei plase, care era condus de un subcârmuitor.
- subcârmuitor, subcârmuitori** (*sub-* + *cârmuitor*) s. m. (În vechea organizare teritorial-administrativă a țării) Persoană subordonată unui cârmuitor care conducea o subcârmuire.
- subchirurg, subchirurgi** (*sub-* + *chirurg*) s. m. (Reg.) Felcer.
- subcolonel, subcolonei** (*sub-* + *colonel*) s. m. (În vechea organizare a armatei) Grad imediat inferior celui de colonel; persoană care purta acest grad.
- subcomisar, subcomisari** (*sub-* + *comisar*, după fr.) s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Ofițer de poliție aflat în imediata subordine a comisarului; gradul, funcția acestui ofițer; epistat.
- subdirector, -oăre, subdirectori, -oare** (*sub-* + *director*, după fr.) s. m. și f. Director adjunct.
- subgrefier, subgrefieri** (*sub-* + *grefier*) s. m. Ajutor de grefier.
- sublim, -ă** (< fr.) adj. (În sintagma) *Sublima Poartă* = guvernul sultanului în vechiul Imperiu Otoman; Poarta Otomană.

submíte, submit (< lat., cf. fr.) vb. III. (Transilv.) 1. Tranz. A aduce la cunoștință. 2. Refl. A se supune unei puteri dominante; a accepta o anumită autoritate.

subnotár, subnotari (*sub-* + *notar*) s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Funcționar public care ocupă în ierarhia posturilor un loc imediat subordonat celui de notar; ajutor de notar.

subsecretár, subsecretari (*sub-* + *secretar*) s. m. Funcționar care îndeplinea funcția de ajutor al unui secretar.

subordinăție, subordinații (< lat., fr.) s. f. Subordonare.

subprefect, subprefecții (*sub-* + *prefect*, după fr.) s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Persoană subordonată unui prefect, care participa la conducerea și administrarea unei plase sau a unui județ; titlu purtat de această persoană.

subprefectură, subprefecturi (*sub-* + *prefectură*) s. f. 1. (În vechea organizare administrativă a țării) Instituție care constituia un for subordonat prefecturii (2) și care era condusă de un subprefect. 2. Funcția sau demnitatea de subprefect. 3. Unitate administrativă, întindere teritorială etc. care era condusă de un subprefect.

subprimár, subprimari (*sub-* +

primar) s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Persoană din conducerea administrativă a unei comune, subordonată primarului.

subrétă, subrete s. f. Femeie (tânără) angajată în trecut pentru a îndeplini unele treburi casnice, mai ales cu atribuții de cameristă; fată în casă.

subsemná, subsemnez (*sub-* + *semna*, după fr.) vb. I. Tranz. A semna.

substituțiune s. f. Substituție.

subt prep. Sub.

subțire, subțiri (moșt. din lat.) adj. (Despre meșteșugari) Care este deosebit de priceput; care exercită lucrări de bună calitate, pretențioase, fine. ♦ De calitate superioară, fin; *p. ext.* deosebit. ♦ (Despre meserii) Care necesită (multă) pregătire; pricepere deosebită.

subzisténță (< fr., lat.) s. f. (În sintagma) *Serviciu de subzistență* = serviciu care aprovizionează o unitate militară cu alimente, cu îmbrăcăminte etc.

succesivăménțe (< it., fr.) adv. Succesiv.

succín (< lat., fr.) s. n. Chihlimbar.

suci (< lat.) s. m. pl. Trib geto-dac care era așezat în regiunea de la gura Oltului.

súcănă, sucne (< ucr., sb.) s. f. (Pop.) Fustă (simplă, confecționată dintr-un material gros); rochie (dreaptă); *p. gener.* orice obiect de îmbrăcăminte pentru

- femei (confectionat din lână sau din alt material gros).
- sud**, *suduri* (sb.) s. n. 1. Județ. 2. (Reg.) Judecată.
- sudár** (< slavon., ngr.) s. n. 1. Giulgiu cu care a fost învelit capul (și trupul) lui Iisus Hristos, după ce a fost coborât de pe cruce. 2. Batistă.
- sudíst**, -ă, *sudiști*, -ste (*sud* + suf. -ist, cf. fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Adept al politicii statelor din sudul Statelor Unite ale Americii, în timpul războiului de secesiune. 2. adj. Care aparține sudiștilor (1); privitor la sudiști.
- sudít**, *sudiți* (< it.) s. m. Locuitor din Țările Române aflat sub protecția unei puteri străine și având prin aceasta dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc. de care nu se bucurau pământenii; *p. gener.* orice supus străin.
- sudítěsc**, -ească, *sudițești* (*sudít* + suf. -esc) adj. Care aparține sudiștilor, referitor la sudiți.
- sudorifér**, -ă, *sudoriferi*, -e (< fr.) adj. Sudorific. ♦ (În sintagma) *Glandă sudoriferă* = glandă sudoripară.
- suduí**, *sudui* (< magh.) vb. IV. Tranz. A muștra, a certa, a dojeni.
- suévi** (< fr., lat.) s. m. pl. Trib germanic care s-a stabilit în sec. III între Dunăre și Rin.
- suferire**, *suferiri* (< *suféri*) s. f. Suferință.
- sufism** (< fr.) s. n. Curent al misticii musulmane, cu caracter anticlerical și ascetic, apărut în sec. VII și răspândit ulterior mai ales în Persia.
- suflerie**, *suflerii* (< fr.) s. f. Instalație destinată să furnizeze aerul necesar pentru funcționarea unui aparat.
- sufletériu**, *sufleterii* (*suflet* + suf. -eriu, după *duhovnic*) s. m. (Transilv.) Preot care primește spovedania unui condamnat la moarte.
- sufocăție**, *sufocații* (< fr.) s. f. Sufocare.
- sufragétă**, *sufragete* (< fr.) s. f. Partizană a mișcării feministe din Anglia (de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX), care avea drept scop obținerea de drepturi politice pentru femei, în special dreptul la vot; *p. gener.* luptătoare pentru drepturile politice ale femeii.
- sufrágiu**¹, *sufragii* (< lat., fr.) s. n. Vot; *p. ext.* drept de a vota. [Pl. și: *sufrage*].
- sufragiu**² s. m. v. **sofragiu**.
- sugător**, -oăre, *sugători*, -oare (*suge* + suf. -ător) adj. (Pop.) Sugar, sugaci.
- sugiúc** (< tc.) s. n. (Reg.) Un fel de cârnat (mic), preparat din carne de oaie sau de vacă, bine condimentat, uscat și afumat.
- sugușă**, *suguș* (pref. *sub-* + *gușă*) vb. I. Tranz. (Reg.) A sugruma, a gâtui. ♦ *Fig.* A trata cu asprime; a cere socoteală

în mod violent; *p. ext.* a încolți, a lua de gât.

suhát, suhaturi (cf. sb.) s. n.

1. Izlaz; *p. ext.* pășune (lângă ape sau locuri mocirloase).
2. Pășunat (pe un suhat 1).

◆ Plată care se percepe pentru suhat (2). 3. (Reg.) Loc de odihnă sau de popas (plătit) pentru vite și care.

sui, sui (moșt. din lat.) vb. IV.

Refl. pas. A se scumpi un produs, o marfă etc.

suiá, suiale (< tc.) s. f. Mâner de sabie.

suíre, suiri (< sui) s. f. Urcare

(a cursului banilor, a prețurilor mărfurilor, serviciilor etc.)

suitár s. m. v. soítar.

suitór, suitori (sui + suf. -tor)

s. m., adj. (De obicei la pl.) (Persoană) care se înrudește cu altă persoană în linie ascendentă. [Pr.: *su-i*-].

suiulgiu, suiulgi (< tc.) s. m.

Persoană care se ocupa cu săparea, instalarea și întreținerea fântânilor, a conductelor de apă sau a cișmelelor, ori care făcea aprovizionarea cu apă a populației.

◇ *Suiulgibașa* = Mai-marele peste suiulgi.

suléget, -ă, sulegeți, -te (cf. lat.)

adj. (Reg.) Subțire (și lung); *p. ext.* gingaș; mlădios.

sulemeneálă s. f. v. **sulimeneálă**.

sulemeni vb. IV v. **sulimeni**.

sulf, sulfuri (< tc.) s. n. Înțelegere (definitivă); *spec.* pace.

súlger s. m.-v. **sluger**.

súlgíu, sulgiuri (cf. *sulger*) s. n.

(Țările române, în evul mediu)

Dare percepută pe vite sau pe oi tăiate ori pentru vacile cu lapte.

sulimán, sulimanuri (< tc.) s. n.

1. (Pop.) Fard; sulimeneală.

2. (Și în sintagma *piatra sulimanului*) Cinabru; *spec.* culoare roșie obținută din cinabru și folosită la prepararea vopselelor. [Pl. și: *sulimane*].

sulimeneálă, sulimeneli (*sulimene*

ni + suf. -eală) s. f. 1. Sulimnire. 2. Suliman (1). [Var.: *sulemeneálă* s. f.].

sulimení, sulimenesc (< *suliman*)

vb. IV. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) farda (cu suliman 1). [Var.: *sulemeni* vb. IV].

sulițăș, sulițași (*suliță* + suf. -aș)

s. m. (În organizarea armatei din Țările Române în sec. XVI–XVII; mai ales în Mold.) Ostaș care purta sulița și lupta cu ea; (la pl.) corp de slujitori înarmați cu sulițe; fuștaș, lăncier, sulițar.

sulițár, sulițari (*suliță* + suf. -ar)

s. m. 1. (În organizarea armatei din Țările Române în sec. XVI–XVII; mai ales în Mold.) Ostaș (care purta sulița și lupta cu ea; (la pl.) corp de slujitori înarmați cu sulițe; fuștaș, lăncier, sulițaș. 2. Meșter care făcea sau vindea sulițe.

súliță, sulițe (< v. sl.) s. f. 1. Armă

de atac folosită mai ales în antichitate și evul mediu, formată dintr-o vergea lungă de

- lemn prevăzută la unul din capete cu un vârf ascuțit de fier; lance, fuște. 2. Distanță egală aproximativ cu o aruncătură de suliță. [Pl. și: *suliți*].
- sultán, sultani** (< tc.) s. m. Titlu dat în trecut suveranilor din Imperiul Otoman și din alte țări musulmane; persoană care purta acest titlu; șah. ♦ (Adjectival; despre stoffe) Care este de bună calitate. ♠ *Sultan-mezat* = licitație publică.
- sultanát, sultanate** (< fr.) s. n. Stat monarhic condus de un sultan.
- sultână, sultane** (< tc.) s. f. Titlu dat soției sau fiicei sultanului; persoană care purta acest titlu.
- sultănesc, -ească, sultănești** (*sultan* + suf. *-esc*) adj. Care aparține sultanului; privitor la sultan, de sultan.
- súmarisí, sumarisesec** (*sumă* + suf. *-arisi*, după fr., it.) vb. IV. Tranz. A aduna cifre.
- sumerián, -ă, sumerieni, -e** (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a vechiului ținut din sudul Mesopotamiei, Sumer, sau care era originară de acolo; (la m. pl.) popor care locuia în Sumer. 2. adj. Care aparține Sumerului sau sumerienilor (1); privitor la Sumer sau la sumerieni; originar din Sumer. ♠ (În sintagma) *Limba sumeriană* (și substantivat, f.) = limba vorbită de sumerieni.
- supărăciós, -oasă, supărăciosi, -oase** (*supăra* + suf. *-ăcios*) adj. Supărător, agasant, deranjant.
- superintendént, superintendenți** (< germ.) s. m. (Transilv.) Rang înalt în ierarhia bisericii protestante; persoană care deținea acest rang.
- superpúne, superpun** (*super-* + *pune*, după fr.) vb. III. Tranz. A suprapune obiecte, straturi etc.
- superpús, -ă, superpuși, -e** (< *superpune*) adj. Suprapus.
- suplicá, suplic** (< lat.) vb. I. Intrans. A se adresa cuiva cu o suplică; *p. ext.* a se ruga de cineva cu stăruință și umilință; a implora.
- suplicánt, -ă, suplicanți, -te** (< lát., fr., germ.) s. m. și f. (Reg.) Persoană care scria sau adresa o suplică.
- súplică, suplici** (< fr.) s. f. (Reg.) Cerere scrisă adresată unei autorități, în vederea obținerii unor drepturi sau favoruri; jalbă, plângere.
- suplicátór, suplicători** (< *suplica* + suf. *-tor*) s. m. (Rar) Suplicant.
- supravení, supravín** (*supra-* + *veni*, după lat., it.) vb. IV. Intrans. A surveni.
- supresiúne, supresiuni** (< lat., fr.) s. f. Suprimare.
- supt** prep. Sub.
- supús, -ă, supuși, -se** (< *supune*) adj., s. m. și f. 1. adj. (Reg.) Care este așezat dedesubt, vârat sub ceva; *p. ext.* ascuns, pitit.

2. adj. (Despre corpuri de armată) Așezat (la pândă) într-un loc ferit. 3. s. m. și f. Angajat. 4. s. m. și f. (Măi ales la pl.) Locuitor al unei țări sau al unei colectivități organizate, considerat în raport cu suveranul sau conducătorul său.
- surâzând**, -ă, *surâzânzi*, -de (< *surâde*) adj. Surâzător.
- suréc**, *surecuri* (< tc.) s. n. Vită.
- surecciu**, *sureccii* (< tc.) s. m. (Și în sintagma *negustor surecciu*) Negustor de vite cornute.
- surét**, *sureturi* (< tc.) s. n. Copie sau traducere a unui act sau a unei scrisori. [Pl. și: *surete*].
- surfăță**, *surfețe* (< fr., după *față*) s. f. Suprafață.
- surghiún**, -ă, *surghiuni*, -e (< tc.) subst., adj. 1. s. n. (În loc. vb.) *A face* (sau *a trimite*, *a porni*, *a duce*, *a ardica*, *a pune*) *surghiun* (pe cineva) = a exila; a deporta. 2. s. m. și f., adj. Exilat, surghiunit. 3. s. m. (Pop.) Pedepsă cu exilul; *p. ext.* pedepsă cu deportarea.
- surghiuni**, *surghiunesc* (< *surghiun*) vb. IV. Tranz. (Pop.) 1. A exila; *p. ext.* a deporta. 2. *Fig.* A alunga; a izgoni. [Var.: *surguni* vb. IV]
- surghiunie**, *surghiunii* (*surghiun* + suf. -ie) s. f. Exil; *p. ext.* deportare. [Var.: *surgunie* s. f.]
- surghiunire**, *surghiuniri* (< *surghiuni*) s. f. 1. Exilare; *p. ext.* deportare. 2. *Fig.* Alungare; izgonire. [Var.: *surgunire* s. f.]
- surghiunít**, -ă, *surghiuniți*, -te (< *surghiuni*) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. Exilat; *p. ext.* deportat. 2. adj. *Fig.* Alungat; izgonit. [Var.: *surgunít*, -ă, adj., s. m. și f.]
- surgúci**, *surguciuri* (< tc.) s. n. Mănunchi de pene (de struț) ori de pietre scumpe, purtat odinioară la turban sau la ișlic de sultani, de înalții demnitari turci sau de unii domni români.
- surgún** subst., adj. v. **surghiuni**.
- surguni** vb. IV v. **surghiuni**.
- surgunie** s. f. v. **surghiunie**.
- surgunire** s. f. v. **surghiunire**.
- surgunít** adj., s. m. și f. v. **surghiunít**.
- surgunlác**, *surgunlácuri* (< tc.) s. n. Exil; *p. ext.* deportare.
- surlár**, *surlari* (*surlă* + suf. -ar) s. m. Persoană care cânta din surlă; surlaș.
- surláș**, *surlași* (*surlă* + suf. -aș) s. m. Persoană care cânta din surlă; surlar.
- súrlă**, *surle* (< bg., tc.) s. f. Vechi instrument muzical popular de suflat, în formă de fluier, cu mai multe orificii și cu ancie dublă, întrebuințat în trecut mai ales în armată.
- surnatural**, -ă, *surnaturali*, -e (< fr.) adj. Supranatural.
- surnumí**, *surnumesc* (< fr., după *numi*) vb. IV. Tranz. A surnumi.
- surpă**, *surp* (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. (Pop.) A răsturna (dintr-o poziție privilegiată);

- spec.* a detrona; *p. ext.* a submina. ♦ A desfința un obicei, o orânduială, lege etc. 2. Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de hernie.
- surpătură** (*surpa* + suf. *-tură*) s. f. (Pop.) Hernie.
- sursát** (< *te.*) s. m. Rechiziție de alimente pentru oaste.
- sûrsă**, *surse* (< *fr.*) s. f. Izvor (al unei ape curgătoare).
- surtúc**, *surtuce* (< *rus.*) s. n. (Pop.) Obiect de îmbrăcăminte (bărbătească) care acoperă partea de sus a corpului și care se poartă peste cămașă sau peste vestă; veston.
- surugiésc**, *-eâscă*, *surugiești* (*surugiu* + suf. *-esc*) adj. Care aparține surugiului; privitor la surugiu.
- surugiéște** (*surugiu* + suf. *-ește*) adv. În felul surugiilor; ca surugiii.
- surugíu**, *surugii* (< *tc.*) s. m. Persoană care conducea (călare pe unul din cai) diligențele, poștalioanele sau trăsurile boierești; postilion.
- surveghéa**, *surveghez* (< *fr.*, după *veghe*) vb. I. Tranz. A supraveghea.
- suseán**, *-eánă*, *suseni*, *-e* (*sus* + suf. *-ean*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f., adj. (Persoană) care locuia în Țara de Sus (jumătatea nordică a Moldovei, după o veche împărțire administrativă). 2. s. m. Slujbaș de casă, care stătea pe locul special din spatele trăsurii.
- sutáš**, *sutași* (*sută* + suf. *-aș*) s. m. 1. Căpetenie militară (română) care comanda în trecut o unitate formată dintr-o sută de soldați; hotnog, centurion, bulucbașă, iuzbașă. 2. Membru al unei bresle fiscale din Țara Românească, care plătea, singur sau împreună cu alți vistiernici, o dare anuală de o sută de galbeni.
- suvái** s. n. v. *sevai*.
- suzerán**, *-ă*, *suzerani*, *-e* (< *fr.*) s. m., adj. 1. s. m. (În evul mediu) Mare senior în raport cu semenii care depindeau de el în temeiul relațiilor de vasalitate. 2. adj. (Despre curți domnești, despre putere etc.) Care se referă la suzeran (1) sau la suzeranitate; care aparține suzeranului sau suzeranității.
- suzeranitate**, *suzeranități* (< *fr.*) s. f. 1. Drepturi ale suzeranului (1) asupra vasalilor săi; obligații ale vasalului față de suzeranul său; raportul dintre suzeran și vasalii săi; starea vasalului în raport cu suzeranul său. 2. Drepturi ale unui stat suzeran (3) asupra statelor vasale; obligații ale statului vasal față de statul suzeran; raporturi dintre statul suzeran și statele vasale; stare a statului vasal în raport cu statul suzeran.
- svăstică**, *svastici* (< *germ.*, *fr.*)

s. f. Cruce grecească cu brațe egale și cu extremitățile în unghi drept, orientate fie în aceeași direcție, spre dreapta, în sensul acelor de ceasornic,

fie în alte numeroase variante și care constituie un ornament cu virtuți benefice sau cu un străvechi simbol religios în India. [Var.: *zvăstică* s. f.].

- şa** (< slavon.) subst. Numele literei „ş” din alfabetul chirilic.
- şabaná, şabanale** (< tc.) s. f. Haină scumpă, asemănătoare cu un anteriu, pe care o purtau mai ales vornicii, aprozii și copiii de casă la curțile domnești.
- şadârván, şadârvanuri** (< tc.) s. n. Fântână arteziană. [Pl. și: *şadârvane*].
- şafar, şafari** (< pol., magh., germ.) s. m. 1. (Mold. și Ț. Rom., în evul mediu) Titlu dat boierului care avea funcția de șef al bucătarilor domnești; boier care avea acest titlu. 2. (Transilv.) Administrator, intendent. [Var.: *şafáriu* s. m.]
- şafáriu** s. m. v. *şafar*.
- şah¹, şahi** (< tc., fr.) s. m. Sultan.
- şah², şahuri** (< tc.) s. n. Viză a unei autorități pusă pe registrele comerciale.
- şahmaránd, şahmaranduri** (< tc.) s. n. Brocart.
- şahzadeá, şahzadele** (< tc.) subst. Fiu de sultan sau de împărat.
- şai, şaiuri** (< sás.) s. n. (Reg.) Postav de culoare albă produs în manufacturi sau în fabrici.
- şáică, şaici** (< bg., sb., tc., magh.) s. f. (Pop.) Ambarcație cu vele sau cu vâsle, cu fundul plat, folosită mai ales la transportul mărfurilor. [Pl. și: *şaiice*].
- şal, şaluri** (< tc.) s. n. Stofă fină de lână care se producea mai ales în Orient.
- şalău, şalái** (< pol.) s. m. Veche monedă de aramă care a circulat în Moldova, având o valoare egală cu (aproximativ) a patra parte dintr-un ban vechi.
- şalgău, şalgăi** (< magh.) s. m. 1. (Transilv. și Mold.) Condamnat la muncă în ocne; ocnaș. 2. Lucrător în ocnele de sare.
- şalvár, şalvari** (< tc.) s. m. (De obicei la pl.) Pantaloni lungi foarte largi, cu răscoiala mică, strânși pe glezne, specifici portului unor popoare din Asia, Africa de nord și Europa, adoptați în Țara Românească și în Moldova, în epoca fanariotă, mai ales de către boieri și târgoveți.
- şalvaragie, şalvaragii** (< *şalvaragiu*) s. f. 1. Meseria de şalvaragiu. ♦ Atelier sau prăvălie în care se confecționau sau se vindeau şalvari. 2. (Cu sens

- colectiv) Totalitatea obiectelor confecționate de șalvaragiu.
- șalvaragiu, șalvaragii** (*șalvar* + suf. *-agiu*) s. m. Persoană care confecționa sau vindea șalvari și alte obiecte de îmbrăcăminte.
- șalvîr, șalviri** (< ucr.) s. m. (Bucov., Mold. și Dobr.) Escroc, șarlatan, pungaș.
- șam, șamuri** (< tc.) s. n. Damasc.
- șamalageă, șamalagele** (< tc.) s. f. (Reg.) 1. Varietate scumpă de damasc. ♦ (La pl.) Feluri, sorturi de șamalagea (1). 2. Obiect de îmbrăcăminte confecționat din șamalagea (1).
- șambelán, șambelani** (< fr.) s. m. Demnitar de rang superior care avea în trecut în grija sa camera unui monarh. ♦ *Mare* (sau *întâiul*) *șambelan* = mai-marele peste șambelani.
- șamdangiu, șamdangii** (< tc.) s. m. Slujitor care avea grijă de lumânările curții domnești. ♦ *Vel șamdangiu* = mai-marele peste șamdangii. ♦ *Șamdangibașa*. Șeful șamdangii, or.
- șarlatanerîe, șarlatenerii** (< fr.) s. f. Șarlatanie.
- șart, șarturi** (< tc.) s. n. 1. Dispoziție, hotărâre, stipulație; convenție, învoială. 2. Rânduială, uzanță; tradiție, datină. 3. Rost, socoteală, tâlc. 4. (În loc. adv.) *Pe șart* = pe rând, în ordine; metodic.
- șatâr, șatâri** (< tc.) s. m. Slujitor care făcea parte din garda domnească. ♦ *Șatârbaș* = mai-marele pete șatâri.
- șatrânge** s. f. pl. (< tc.) Jocul de șah. ♦ Loc. adj. *În șatrânge* = în carouri, cadrilat.
- șătră, șatre** (< bg., sb., magh.) s. f. Cort de tabără; *p.ext.* tabără militară.
- șăicăr, șăicari** (*șaică* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) Persoană care conduce o șaică; persoană care construiește șăici.
- șălvirîe, șălvirii** (*șălvir* + suf. *-ie*) s. f. (Mold. și Bucov.) Șarlatanie, înșelătorie, pungașie, escrocherie.
- șănțui, șănțuiesc** (*șanț* + suf. *-ui*) vb. IV. Tranz. și refl. (Milit.) A (se) înconjura cu șanțuri, cu fortificații; (refl.) a se adăposti în șanțuri.
- șătrăr, șătrari** (*șatră* + suf. *-ar*) s. m. (Ț. Rom. și Mold.) Titlu dat boierului care avea în grijă corturile domnești (și tunurile) și care asigura aprovizionarea armatei în timp de război; boier care avea acest titlu. ♦ *Vel șătrar* sau *mare șătrar* = mai-marele peste șătrari.
- șătrăreasă, șătrărese** (*șătrar* + suf. *-easă*) s. f. Soția șătrarului.
- șătrărél, șătrărei** (*șătrar* + suf. *-el*) s. m. Subaltern al șătrarului.
- șătrărîe, șătrării** (*șătrar* + suf. *-ie*) s. f. 1. Demnitatea, funcția de șătrar. 2. (Rare) Sediul în care își desfășura activitatea șătrarul.
- șcheau, șchei** (moșt. din lat.) s. m., adj. 1. s. m. Nume dat slavilor, în special bulgarilor. 2. adj. Simplu; necioplit.

ședeă, *șed* (moșt. din lat.) vb. II.

Intranz. A avea calitatea de...; a exercita funcția de... ♦ A prelua calitatea, funcția de...

ședere, *șederi* (< *ședea*) s. f.

1. Loc rezervat cuiva sau ocupat de cineva (care este așezat) ♦ Rang, poziție. 2. (În limbajul bisericesc) Catismă. 3. Reședință; domiciliu. 4. Adunare, ședință.

șelâr, *șelari* (*șa* + suf. *-ar*) s. m.

Persoană care confecționa (și vindea) șei sau alte obiecte de harnașament.

șelărie¹, *șelării* (*șelar* + suf. *-ie*)

s. f. 1. Meseria de șelar. 2. Atelier în care se confecționau sau magazin în care se vindeau șei ori alte obiecte de harnașament.

șelărie² (*șa* + suf. *-ărie*) s. f. (Cu sens colectiv) Obiecte pe care

le confecționa (și le vindea) șelarul.

șenlic, *șenlicuri* (< tc.) s. n.

Manifestație publică de veselie, cu salve de puști și de tunuri.

șerb, *șeărbă*, *șerbi*, *-e* (moșt. din

lat.) s. m. și f. 1. Sclav; rob; slugă. ♦ (În limbajul bisericesc; cu determinări ca „lui Dumnezeu”, „Domnului” etc. sau echivalente ale acestora) Persoană credincioasă considerată în raport cu divinitatea.

2. (Rar; în expr.) *Sunt șerbul dumneavoastră* (sau *al dumitale*) = formulă de reverență.

3. (În orânduirea feudală)

Țăran legat de pământul unui latifundiar și care depindea cu persoana și cu bunurile sale de acesta; iobag.

șerbegiu, *șerbegii* (< tc.) s. m.

1. Slujbaș la curtea domnilor fânarioți care se îngrijea de șerbet și de dulcețuri. 2. Persoană care prepara și vindea șerbet. ♦ *Șerbegi-bașa* = mai-marele peste șerbegii (1).

șerbét, *șerbeturi* (< tc.) s. n.

1. Băutură (răcoritoare) care se prepara de obicei din miere sau zahăr și apă de trandafiri.

♦ (La pl.) Varietăți de șerbet.

șerbí, *șerbesc* (< *șerb*) vb. IV.

1. Intranz. și (rar) refl. (În limbajul bisericesc) A se devota, a se consacra. 2. Intranz. A servi ca șerb, a fi șerb; a fi aservit cuiva; a fi în serviciul cuiva.

șerbíe (*șerb* + suf. *-ie*) s. f. 1. Sclavie; robie; aservire. 2. Slugărnice; josnicie. 3. Instituție feudală caracterizată prin starea de

dependență a țăranului față de proprietatea feudală a unui stăpân; starea de șerb (3); iobăgie.

șerbíre, *șerbiri* (< *șerbi*) s. f.

1. Servitute. 2. Fig. Obligație, îndatorire, angajament.

șeríñ, *șerini* (< tát.) s. m. Nobil

tătar care conducea o ceată ostășească; mărzac.

șezământ, *șezăminte* (*ședea* +

suf. *-ământ*) s. n. 1. Ședere, oprire. 2. Domiciliu; reședință.

șezător, *-oăre*, *șezători*, *-oare*

(*ședea* + suf. *-ător*) adj., s. m.

- și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) care șade, care este așezată (pe ceva). 2. adj. Stabil, domiciliat (într-un loc); viețuitor, trăitor (într-un loc).
- șeș-beș** (< tc.) subst. Jocul de table. [Acc.: ?].
- șezút** (< ședea) s. n. Locuință, domiciliu.
- șfert** s. n. v. **șfert**.
- șinic**, **șinice** (< tc., bg., sb.) s. n. (Reg.) Veche măsură de capacitate pentru cereale sau pentru alte produse agricole, a cărei mărime a variat, după regiuni și după epoci, aproximativ între 1¼ și 136 litri (echivalată uneori în greutate de la 12 la 50 kg); vas care are această capacitate.
- șir**, **șiruri** (most. din lat.) s. n. Rând dintr-un text scris sau tipărit.
- șirág**, **șiraguri** (< magh., cf. pol.) s. n. (Reg.) Armată, trupă; unitate militară; linie de bătaie. [Var.: *șireág* s. n.].
- șireág** s. n. v. **șirag**.
- șiric**, **șiricuri** (< tc., ngr.) s. n. Prăjină.
- șirín**, **șirinuri** (< tc.) s. n. (Reg.) Trunchi de brad, lung și subțire (din care se făceau antene sau vergi pentru navele cu vele).
- șirincă**, **șirinci** (< ucr.) s. f. Basma; năframă. [Pl. și: *șirince*].
- șiș**, **șișuri** (< tc.) s. n. 1. Hanger, stilet, pumnal. 2. (În trecut) Un fel de pumnal lung și îngust, purtat într-un baston care îi servea drept teacă; *p. ext.* baston prevăzut cu un asemenea pumnal.
- șleahță**, **șlehte** (< pol., cf. ucr.) s. f. Nume dat, în trecut, nobilimii poloneze mici și mijlocii; cap de armată alcătuit din nobili polonezi. ♦ *P. ext.* Nobilime (stabilită în Polonia).
- șleahțic**, **șleahțici** (< pol., cf. ucr.) s. m. Persoană care făcea parte din șleahță.
- șleápă**, **șlepe** (< rus.) s. f. (Mold. și Munt.) Tricorn
- șleápcă**, **șlepci** (< rus.) s. f. (Reg.) Pălărie în trei colțuri; tricorn; *p. ext.* șapcă.
- șleau**, **șleauri** (< pol., ucr.) s. n. (Reg.) Drum bătătorit, neamenajat (de mare circulație); *p. ext.* (Mold.) itinerar, traseu.
- șlic** s. n. v. **șlic**.
- șlicár** s. m. v. **șlicar**.
- șlofmítă** (< germ.) s. f. (Transilv.) Bonetă de noapte.
- șmotrí**, **șmotresc** (< șmotru) vb. IV. Tranz. 1. A trece în revistă unități militare; a inspecta. 2. A instrui soldații.
- șmótru**, **șmotruri** (< rus.) s. n. 1. Trecere în revistă (a unor unități militare); inspecție. 2. Instrucție ostășească, exercițiu militar.
- șoc**, **șocuri** (< germ.) s. n. (Transilv. și Mold.) Cantitate de șaizeci de obiecte de același fel care formau un tot.
- șoimár**, **șoimari** (*șoim* + suf. -ar) s. m. Crescător sau dresor de

șoimi pentru vânatoare; persoană care vânează cu ajutorul șoimilor.

șoltúz, șoltuzi (< pol., cf. magh, germ.) s. m. (Mold., în evul mediu) Cărmuitorul unui oraș, care era ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6–12 pârgari; persoană care avea acest titlu.

◆ (Mold.) Conducător al unei comunități străine dintr-un oraș.

șopină (< fr.) ș. f. (Rare) Veche unitate de măsură pentru băuturi, variind între un sfert de litru și o jumătate de litru.

șoseă, șosele (< fr.) s. f. 1. Partea carosabilă a unei străzi, cuprinsă între trotuare. 2. (Olt., Munt. și Mold.) Muncă obligatorie pe care administrația comunală o pretindea în trecut de la țărani pentru construirea sau repararea șoselelor (= căile de comunicație interurbane).

șpágă s. f. v. **spangă**.

șpan, șpani (< magh.) s. m. 1. (Transilv., în evul mediu) Titlu dat nobilului care avea funcția corespunzătoare vicontelui sau contelui din Apus; nobil care avea acest titlu; stăpânitor al unui ținut.

◆ *P. ext.* (Mold.) Nobil. 2. (În organizarea administrativă mai veche a Transilvaniei) Șef administrativ (al unui ținut). 3. (Reg.) Intendent, administrator.

șpángă s. f. v. **spangă**.

șpanie, șpanii (*șpan* + suf. *-ie*)

s. f. (În organizarea administrativă mai veche a Transilvaniei) Instituție de conducere a unui ținut.

șpăniță, șpănițe (*șpan* + suf. *-iță*) s. f. (Transilv.) Soția șpanului (2).

șpelingher, șpelingheri (< magh.) s. m. (Transilv.) Stălpul infamiei.

ștab, (1) ștaburi, s. n., (2) ștabi s. m. (< germ., rus.) s. n., s. m. 1. s. n. (Și în sintagma *ștab major*) Stat major. 2. s. m. (Și în sintagma *ștab ofițer*) Ofițer care făcea parte dintr-un ștab (1); ofițer superior.

ștafetár, ștafetari (*ștafetă* + suf. *-ar*) s. m. (Rare) Ștafetă (1).

ștafétă, ștafete (< it., germ., fr.) s. f. 1. Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente; (rar) ștafetar. 2. Mesaj urgent (dus de un curier special); *p. ext.* știre, veste.

ștáier¹, ștaiere (< germ.) s. n. Numele unui dans (originar din Stiria), la modă în sec. XIX; melodie după care se executa acest dans.

ștáier², ștaiere (< germ.) s. n. (Ban.) Impozit.

șterc, ștercuri (moșt. din lat.) s. n. Gunoi, impuritate.

ștergător, -oáre, ștergători, -oare (*șterge* + suf. *-ător*) 1. s. n., s. f. (Reg.; mai ales în Transilv. și Maram.) Prosop. 2. s. m. și f. Persoană care se ocupa cu curățatul hainelor.

- știh, știhuri** (< rus., germ.) s. n. Baionetă.
- științelnic, -ă, științelnici, -ce** (*știință* + suf. *-elnic*) adj. Științific.
- știob, știoburi** (cf. germ.) s. n. Veche măsură de capacitate pentru cereale, de aproximativ 5 litri.
- știubéci** (< tc.) s. n. Ceruză.
- știutură, știuturi** (*ști* + suf. *-(u)tură*) s. f. Cunoaștere; înțelegere, pricepere. ♦ *Pomul știuturii (binelui și răului)* = pomul științei (binelui și răului).
- ștócfiș, (1) ștócfiși** (< germ.) s. m. 1. (Iht.; Transilv.) Moruă (*Gadus morua*). 2. Batog.
- ștraf, ștrafuri** (< germ., rus.) s. n. 1. (Pop.) Amendă. 2. (Reg.) Pedepsă.
- ștrăfui, ștrăfuiesc** (*ștraf* + suf. *-ui*, cf. germ.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A amenda.
- ștregăr, ștregari** (*streang* + suf. *-ar*) s. m. (Depr.) Om fără căpătâi; haimana; vogașond; golan, pușlama, derbedeu. ♦ Bărbat ușuratic, afemeiat; crai.
- ștregări, ștregăresc** (< *ștregar*) vb. IV. Intrans. A vogașonda, a hoinări; a se ține de golânie.
- ștregărie, ștregării** (*ștregar* + suf. *-ie*) s. f. Vogașondaj, hoinăreală; golânie.
- ștuc, ștucuri** (< germ.) s. n. (Mai ales în Transilv.) 1. Exemplar. 2. Piesă de teatru.
- ștucator** s. m. Stucator.
- ștudirui, ștudiruiesc** (< germ.) vb. IV. Tranz. (Transilv.) A învăța, a studia.
- șuc, șucuri** (< germ.) s. n. (Reg.) Unitate de măsură a lungimii egală cu a șasea parte dintr-un stânjen.
- șucadá** (< tc.) adj. invar. (Mold.) Grozav, strașnic.
- șugubăț, -eăță, șugubeți, -e** (< slavon.) adj. 1. Ucigaș, criminal. 2. (Mai ales în Mold.) Periculos, primejdios; viclean, perfid; înșelător, amăgitor. [Var.: *șugubét, -eăță* adj.].
- șugubét, -eăță** adj. v. **șugubăț.**
- șugubinár, șugubinari** (*șugubină* + suf. *-ar*) s. m. (În vechea organizare administrativă a Țărilor Române) Persoană care cerceta și judeca faptele de omucidere, tâlhărie sau adulter și încasa de la vinovați amenziile stabilite pentru răscumpărare. [Var.: *deșugubinár* s. m.].
- șugubină, șugubine** (< *deșugubină*) s. f. 1. (Mai ales în forma *deșugubină*) Faptă gravă care contravenea legilor juridice sau preceptelor religioase și morale, în special omucidere sau adulter. 2. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Amendă (în bani sau în vite) percepută pentru răscumpărarea omuciderii, a tâlhăriei sau a adulterului. [Var.: *deșugubină* s. f.].
- șulér, șuleri** (< rus., ucr.) s. m. (Mold.) Trișor; șarlatan.
- șulerie, șulerii** (*șuler* + suf. *-ie*)

- s. f. (Mold.) Înșelătorie la jocul de cărți; trișare; șarlatanie.
- șușaneá, șușanale** (< tc.) s. f. Pușcă lungă cu țeava ghintuită, care era folosită mai ales de arnăuți.
- șuștác, șuștaci** (< pol., cf. magh.) s. m. Veche monedă poloneză (de argint), care a circulat și în Țările Române.
- șuteú, șutei** (< magh.) s. m. (Transilv.) Brutar.
- șved, -ă, șvezi, -de** (< pol., rus.) s. m., adj. 1. s. m. Suedez; (la pl. art.) poporul suedez. 2. adj. Suedez.
- șvezésc, -eáscă, șvezești** (*șved* + suf. *-esc*) adj. Suedez.
- șvițerán, -ă, șvițerani, -e** (*Șvițera* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m., adj. 1. s. m. Elvețian. 2. adj. Elvețian.
- șvițeráncă** (*șvițeran* + suf. *-că*) s. f. (Rar) Elvețiancă.

tabác, tabaci (< tc.) s. m. Tăbăcar.

tabán (< tc.) s. n. Oțel de calitate superioară, întrebuințat la fabricarea săbiilor.

tábără, tabere (< slavon., magh.) s. f. (Pop.) 1. Grup de care în mers sau în popas. 2. Armată; ceată numeroasă. ♦ *P. ext.* Mulțime; gloată.

tabél, tablele (< lat., germ., rus.) s. n. Desen sau pictură; tablou; planșă. ♦ Tablou din natură, privesște.

tabelár, tabelari (< lat., fr.) s. m. Curier, mesager.

tabernácol, tabernacole s. n. Cortul în care vechii evrei păstrau chiyotul legii; cortul mărturiei; *p. ext.* altar. ♦ Cort.

tábie, tabii (< tc., bg., sb.) s. f. Parapet de pământ, construit în jurul unui loc întărit, pentru a-l apăra, baștă; redută. ♦ Tabără militară; castru.

tabiét, tabieturi (< tc.) s. n. (Reg.) Chef, poftă, gust, dorință.

tabín, tabinuri (< tc., cf. germ.) s. n. Moar (mai fin).

tablá¹, tablale (< tc.) s. f. Tavă sau măsuță pe care își purtau marfa plăcintarii, rahagiii etc.;

p. ext. marfa care se află pe această tavă. ♦ (Mai ales în Mold.) Tavă de servit; tipsie (1).

tablá² (< tc.) s. f. Grajd pentru caii boierești sau domnești.

tablá-baș s. m. v. **tabla-bașa**.

tablá-bașa (< tc.) s. m. Cal de paradă pe care sultanul îl trimitea în dar unui domnitor român la numirea acestuia. ♦ (Adverbial; Munt.) Cum e mai bine; comod, confortabil. [Var.: *tablá-baș*].

tablagiu, tablagii (< tc.) s. m. (Rar) Vânzător ambulant care-și poartă marfa pe tabla.

tablétă, tablete (< fr.) s. f. (La pl.) Foi legate împreună, care formează un caiet de însemnări, de note; (la sg.) fiecare dintre aceste foi.

tabuláriu, tabularii (< lat., it.) s. n. Nume dat arhivelor din vechea Romă. ♦ (Rar) Depozitul unei arhive.

tabulatúră, tabulaturi (< germ.) s. f. Vechi sistem de notație muzicală, cu ajutorul literelor, cifrelor și al altor semne, care se folosea în sec. XV–XVII pentru instrumente polifonice (orgă, clavecin etc.), indicând poziția degetelor.

tabulhaná, tabulhanale (< tc.)
s. f. Fanfără militară turcească,
în care predomină tobele.

tabulhanagiu, tabulhanagii
(*tabulhana* + suf. *-giu*) s. m.
Muzicant din fanfara militară
turcească.

tabún, tabunuri (< tăt., cf. ucr.)
s. n. (Mold.) Ceată de oameni,
grup mare. ♦ Grupare de
războinici tătari. ♦ Așezare
tătărească, loc de popas.

tacâm, tacâmuri (< tc.) s. n.
1. (Reg.) Harnașament. 2. Un
număr oarecare de lucruri; șe-
rie; ansamblu. 3. Cortegiu, alai,
suită. 4. (Reg.; adesea deter-
minat prin „de lăutari”) Taraf.
5. Grup, ceată; clică, gașcă.

taclit, taclituri (< tc.) s. n. Fâșie
de stofă sau de mătase vărgată,
care se lega la cap sau peste
mijloc, după moda turcească,
purtată în trecut de boieri, mai
târziu de preoți.

tacrir, tacriruri (< tc.) s. n.
1. Raport, referat; memoriu. 2.
(Jur.) Declarație, mărturisire;
proces verbal; *p. ext.* interoga-
toriu.

tacsil-fermán (< tc.) subst. Fir-
man pentru achitarea unei sume
de bani.

taefét s. n. v. **taifet**.

táftá s. f. Tafta.

tágá (cf. *tăgădui*) s. f. Făgă-
duială, tăgadă, negare; con-
testare. ♦ Loc. adv. *Fără (de)*
tagă = a) fără îndoială; incon-
testabil; b) fără șovăire; mereu.

tagmatárh, tagmatarhi (< ngr.)
s. m. Comandant de batalion.
tagmatarhie, tagmatarhii (*tag-
matarh* + suf. *-ie*) s. f. Bata-
lion.

taheométru, taheometre (< fr.)
s. n. 1. Tahometru. 2. Tahime-
tru. [Pr.: *-he-o*].

tahigráf, tahigrafii (< fr., germ.)
s. m. Persoană care se ocupă cu
tahigrafia; stenograf. ♦ (Depr.)
Persoană care redactează în
grabă, repede.

tahigrafia, tahigrafiez (< *tahi-
grafie*) vb. I. Tranz. (Rar) A
stenografia. [Pr.: *-fi-a*].

tahigráfic, -ă, tahigrafici, -ce
(< fr.) adj. Care aparține tahi-
grafiei; stenografie.

tahigrafie, tahigrafii (fr., germ.)
s. f. Scriere rapidă; stenografie.
♦ (Peior.) Scriere grăbită.

tahmín, tahminuri (< tc.) s. n.
Socoteală, deviz aproximativ;
p. ext. aproximație.

tahmís, tahmisuri (< tc.) s. n.
Prăjirea și pisarea cafelei; loc
unde, în trecut, se prăjea și se
pisa cafeaua.

tahregiu, tahregii (< tc.) s. m.
Funcționar turc care cerceta și
stabileea hotarele.

taht, tahturi (< tc.) s. n. 1. Tron
împărătesc; scaun domnesc.
2. Cetate de scaun; capitală.
3. Reședință a unei subprefec-
turi sau a unei alte instituții.
4. Stație de poștă.

tahvíl, tahviluri (< tc.) s. n.
Chitanță, bon.

- tai, taiuri** (< tc.) s. n. Balot.
- taifă, taifale** (< tc.) s. f. Grup de persoane care formează alaiul domnesc, echipajul unei corăbii, un taraf de muzicanți etc.
- taifét, taifeturi** (cf. *taifas*) s. n. Obicei; deprindere, tabiet; taifas. [Var.: *taéfét* s. n.]
- tain, tainuri** (< tc.) s. n. 1. Rație de alimente sau de băutură care se dădea ienicilor, ostașilor pământeni, subalternilor, de către domnitori sau boieri pe un timp determinat (în schimbul serviciilor prestate); porție de mâncare. ♦ Sumă echivalentă cu valoarea rației alimentare a unui angajat; hrană în bani. 2. Provizie; merinde.
- tainát, tainaturi** (< tc.) s. n. Provizie de alimente; hrană, mâncare.
- taină, taine** (< sl.) s. f. 1. (Pop.) Miracol, minune. 2. (În loc. adj.) *De taină* = (despre persoane) foarte apropiat; intim. 3. Consfătuire secretă, consiliu, sfat ascuns.
- taingú, taingii** (< tc.) s. m. 1. Persoană care împărțea tainurile (1); slujbaş însărcinat cu aprovizionarea; furier. 2. Persoană de la curtea domnească care primea tain (1). [Pr: *ta-in-*].
- talám, talame** (< it., ngr.) s. n. (Livr.) 1. Cameră (de dormit). 2. Pat (nupțial).
- talánt, talanți** (< slavon., gr.) s. m. 1. Monedă de aur sau de argint, cu valoare variabilă, care a circulat în Grecia antică. 2. Unitate de măsură a greutateii, cu valoare variabilă, folosită în Grecia antică.
- talár, talare** (< lat., germ.) s. n. Haină lungă, purtată în trecut ca uniformă de membrii unor asociații sau corpuri profesionale, de unele unități militare etc.
- talám, talámuri** (< tc.) s. n. 1. Plecăciune, reverență, compliment; ceremonial. 2. Apucătură, deprindere, obicei; gest. [Var.: *tali* s. n.]
- talcsíst, talcsísturi** (< fr.) s. n. Talc în stare naturală, dispus sub formă de straturi lamelare, în roci sedimentare.
- táler, taleri** (< germ.) s. m. 1. Monedă (austriacă) de argint care a circulat în trecut și în Țările Române. 2. Dare plătită de oștenii din corpul de călăreți sau de pedestrași din vechea armată a Țării Românești. [Pl. și (n.) *talere*].
- tálger, talgere** (cf. magh.) s. n. Taler, vas, farfurie.
- talhâș, talhâșuri** (< tc.) s. n. Raport al marelui vizir către sultan; *p. ext.* referat prezentat unui suveran (pentru numirea sau destituirea unui domn din țările vasale). ♦ Firman; ordin dat de un suveran.
- talhâșciu, talhâșcii** (< tc.) s. m. Demnitar la curtea otomană, care prezenta sultanului rapoartele marelui vizir și care transmitea firmele împărătești.
- tali** s. n. v. **talám**.

talión (< lat., germ., fr.) s. n. Pedepsă sau răzbunare (specifică orânduiri sclavagiste), care consta în faptul de a cauza vinovatului un rău identic sau similar cu acela pe care el l-a cauzat victimei. [Pr.: -li-on].

tălpă, tălpi (< magh.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungimi. [Pl. și: *tălpe*].

tălpoș, talpoși (< magh.) s. m. Infanterist.

tamazlâc, tamazlăcuri (< bg., cf. te.) s. n. Totalitatea vitelor care aparțin unui proprietar, unei gospodării; cireadă de vite.

tambúr, (1) tambure, s. n., (2) *tamburi*, s. m. (< fr., germ.) s. n., s. m. 1. s. n. Tobă. 2. s. m. *P. ext.* Persoană care bate la toabă; toboșar. ♠ *Tambur-major* = subofițer care conducea o fanfară militară; *p. ext.* plutonier (într-o fanfară militară).

tambúră, tambure (< ngr., tc.) s. f. Vechi instrument muzical cu coarde de metal, asemănător cu mandolina, dar cu gâtul mai lung decât al acesteia.

tamburín s. n. v. **tamburină**.

tamburínă, tamburine (< fr.) s. f. Vechi instrument muzical de forma unei tobe mici, portative, cu pielea întinsă numai pe o singură parte, cu mici talgere sau cu clopoței împrejur, folosit pentru acompanierea ritmică a dansului în Spania, Italia și în Orient. [Var.: *tamburín* s. n.].

tamójnă, tamojne (< rus.) s. f. Vamă.

tanăgră, tanagre (< fr.) s. f. Nume dat statuetelor artistice de pământ ars, făcute în Grecia antică (în orașul Tanagra), iar mai târziu în toată lumea greco-romană.

tandâr, tandâre (< tc.) s. n. 1. (În forma *tandur*) Scaun sau masă (acoperite cu covoare) sub care se puneau un vas cu mangal pentru a încălzi picioarele celor care ședeau. 2. *Fig.* Lene. [Var.: *tandúr* s. n.]

tandúr s. n. v. **tandâr**.

tanduriu, -ie, tandurii (*tandur* + suf. -iu) adj. (Rar) Leneș.

taneá, tanele (< tc.) s. f. Bucată de blană sau de piele de animal.

tangará, tangarale s. f. Instrument muzical turcesc cu coarde, asemănător cu țambalul.

tantiémă, tantieme (< fr.) s. f. Onorariu acordat în trecut unui autor dramatic sub forma unei cote din încasările obținute la reprezentarea piesei sale. [Pr.: -ti-e].

tapangeá, tapangele (< tc.) s. f. Lovitură dată cu palma; palmă, calcavură.

tapét, tapete (< ngr., it., germ.) s. n. (Reg.) Covor (mic).

tapinós (< ngr.) adv. (Pop.) Cu umilință, cu smerenie, cu modestie.

tar, taruri (< magh.) s. n. (Reg.) 1. Greutate, încărcătură, sarcină pe care o duce un om sau un animal. 2. Veche unitate de

măsură pentru greutate, egală cu 125 de ocale. [Pl. și: *taré*].
tarabagiu, *tarabagii* (*tarabă* + suf. *-giu*) s. m. Negustor ambulat (care vinde la o tarabă).
taraból s. m. v. *tarabulus*.
tarabóstes (cuv. lat.) s. m. pl. Denumire dată (de latini) aristocraților geto-daci; pileați.
tarabulús, (1) *tarabuluse* (< tc.) s. n., s. m. 1. s. n. Șal oriental care se înfășura în jurul capului sau se purta ca cingătoare. 2. s. m. (Rar; în forma *tarabol*) Veche monedă care a circulat în trecut și în Țările Române. [Var.: *taraból* s. m.].
taráf, *taráfuri* (< tc.) s. n. Grup, grupare (politică); (ironic) gașcă, clică.
tarapaná, *tarapanale* (< tc.) s. f. (Reg.) 1. (Mold. și Ț. Rom., în evul mediu) Monetărie. 2. Grup, ceată.
tarapangiu, *tarapangii* (*tarapana* + suf. *-giu*) s. m. Meșter care lucra într-o tarapana (1).
tárce, *tarci* (cf. magh.) s. f. Cal bălțat, pestriț, târcat.
táre, *tari* (moșt. din lat.) adj. 1. (Reg.; despre locuri, terenuri) Primejdios, rău, inaccesibil. 2. (Despre porunci, hotărâri etc.) Hotărât, categoric; necruțător, sever. 3. (Despre războaie) Cumplit, crâncen, înverșunat, violent, aprig. 4. (Despre stări sufletești, sentimente, senzații etc.) Care se manifestă cu putere; intens. 5. (Reg.) Insistent, stăruitor. ♦ Plin de siguranță și

de hotărâre; ferm, neclintit.
tarifá, *tarifez* (< fr.) vb. I. (Rar) Tranz. A fixa un tarif; a aplica un tarif; a supune unui tarif.
tarlatán (< germ., fr.) s. n. Muselină de bumbac foarte subțire, de culoare deschisă.
tarpúz, *tarpuze* (cf. tc.) s. n. Un fel de scufiță pe care o purtau femeile (mai ales grecoaicele).
tartáj, *tartaji*, s. m., *tartaje*, s. n. (cf. ngr., slavon.) s. m., s. n. 1. Cărticică, broșură; caiet; condică. ♦ (Mold.; la m. pl.) Carte scrisă de mână, care se folosea ca abecedar. 2. (Reg.) Fiecare dintre cele două coperte de carton ale unei cărți; scoartă. 3. Legătură, scul.
tártar, *tartaruri* (< slavon., gr.) s. n. (În mitologia antică) Loc situat în fundul infernului, în care erau chinuți cei care păcătuiu față de zei; (în credința creștină) iad, infern.
tarz (< tc.) s. n. sg. Ținută, atitudine, comportare.
tas, *tasuri* (< tc., ngr.) s. n. 1. (Reg.) Ceașcă (de lut); cupă; căuș; conținutul unui asemenea vas. ♦ Lighenaș în care bărbierul pregătește spuma de săpun; *p. ext.* lighean. 2. (Reg.) Vas plat (rotund), tipsie (1), taler. ♦ Expr. *A umbla cu tasul* = a face chetă; a cerși. ♦ Cutia milelor. 3. Fiecare dintre cele două talere ale chimvalului; *p. ext.* chimval. ♦ (Rar) Fiecare dintre cele două capace ale unui medalion.

- tasmá, tasmale** (< tc.) s. f. (Reg.) Fir sau panglică de mătase, de ață, de piele etc. (pe care se brodează); *p. ext.* piele bine tăbăcită.
- tatuáție** (< *tatua*) s. f. Tatuare.
- taurisci** (< lat., gr.) s. m. pl. Numele unor triburi celtice dintre care unul, așezat în nord-vestul Daciei, s-a integrat ulterior în masa populației romanizate. [Pr.: *ta-u*].
- taxiárh, taxiarhi** (< ngr.) s. m. Comandant al unui corp de armată. [Pr.: *-xi-arh*].
- taxiarhie** (< gr., fr.) s. f. Demnitatea de taxiarh. ♦ Corp de pedestrași în Grecia antică. [Pr.: *-xi-ar-*].
- taxíd, taxiduri** (< ngr.) s. n. Călătorie pe care o făceau negustorii (în străinătate) pentru a vinde sau a cumpăra marfă. ♦ (*Concr.*) Cantitate de marfă adusă (din țări străine).
- taxidár, taxidari** (< tc.) s. m. Persoană care strângea dările; tefterdar (2), trepădător.
- taxidărie** (*taxidar* + suf. *-ărie*) s. f. Încasare a dărilor.
- táxie** s. f. v. **taxis**.
- taxíl, taxiluri** (< tc.) s. n. Încasare a banilor, a impozitelor.
- taxím, taximuri** (< tc.) s. n. (Reg.) Cântec popular care se execută din cobză sau din scripcă.
- táxis, (2) taxii** (< ngr.) subst. 1. s. n. Rang. 2. s. f. (În forma *taxie*) Clasă de elevi. [Var: *táxie* s. f.].
- tăbăcár, tăbăcari** (*tabac* + suf. *-ar*) s. m. 1. (Reg.) Persoană care fumează sau prizează tabac. 2. Fabricant sau negustor de tabac.
- tăbăcie, tăbăcii** (*tabac* + suf. *-ie*) s. f. 1. Meseria tăbăcarului; tăbăcărie. 2. Atelier în care se tăbăcesc pieile.
- tăbărí, tabără** (< *tabără*) vb. IV. Intrans. (Pop.) A-și așeza tabăra; a poposi. ♦ A se instala pentru un timp oarecare în casele locuitorilor; a cantona.
- tăblíță, tăblițe** (*tablă* + suf. *-iță*) s. f. 1. Listă, tabel, act; condică, registru. 2. (La pl.) Carnețel în care se notau diverse fapte, maxime etc.
- tăgádnic, -ă, tăgadnici, -ce** (*tăgadă* + suf. *-nic*) adj. Care tăgăduiește; mincinos.
- tăgăduință, tăgăduințe** (*tăgădui* + suf. *-ință*) s. f. Tăgadă; tăgăduială.
- tăiá, tai** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. (Pop.) A ataca lovind cu arme tăioase; a bate, a izbi. 2. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) distruge, a i se șterge efectul. [Pr.: *tă-ia*].
- tăinós, -oasă, tăinoși, -oase** (*taină* + suf. *-os*) adj. Care se ferește de lume, care lucrează în taină; ascuns, tainic.
- tăláníță, tălanițe** s. f. Femeie de moravuri ușoare; curtezană.
- tălerás, tălerași** (*taler* + suf. *-aș*) s. m. (Mold.) Slujbaș însărcinat cu strângerea impozitelor.
- tăleriță, tălerițe** (*taler* + suf.

-iță) s. f. Monedă de argint, care circula în trecut, cu o valoare mai mică decât talerul sau echivalentă, în Transilvania, cu o coroană.

tălhar s. m. Tălhar.

tălhrășug s. n. v. **tălhrășug**.

tălhrét s. n. v. **tălhrét**.

tălhrít s. n. v. **tălhrít**.

tălhuí vb. IV. v. **tălhuí**.

tălhușág s. n. v. **tălhușág**.

tălmáci, **-ce**, **tălmaci**, **-ce**

(< slavon.) s. m. și (rar) f. Traducător; interpret; translator, tălmăcitor. ♦ Tălcuitor, ghicitor; comentator. [Var.: *tălmaci* s. m.].

tălmăci, **tălmăcesc** (< slavon.)

vb. IV. Tranz. 1. A traduce un text dintr-o limbă în alta. 2. A interpreta, a tălcui. ♦ A explica, a lămuri; a dezlega o problemă, o întrebare etc. ♦ Refl. recipr. A se lămuri, a se înțelege, a se explica cu cineva. 3. A exprima, a exterioriza. [Var.: *tălmăci* vb. IV].

tălmăcire, **tălmăciri** (< *tălmăci*)

s. f. 1. Traducere. 2. Interpretare, explicare; tâlcovanie. [Var.: *tălmăcire* s. f.].

tălmăcitor, **-oăre**, **tălmăcitori**,

-oare (*tălmaci* + suf. *-tor*) s. m. și f. 1. Tălmaci; traducător. 2. Tălcuitor; interpret. [Var.: *tălmăcitor*, *-oăre* s. m. și f.].

tălpălâr, **tălpălari** (*tălpăli* „a tălpui” + suf. *-ar*) s. m. Persoană care făcea sau vindea talpă pentru încălțăminte.

tălpălărie (*tălpălar* + suf. *-ie*) s. f. Meseria de tălpălar.

tămăia, **tămăiez** (< *tămăie*) vb. I.

1. Tranz. și intrans. A se închina (unei divinități), a adora; a aduce jertfă. 2. Refl. (În cultul vechi mozaic) A arde, a se consuma pe jertfelnic.

tămândă, **tămând** vb. I. Tranz.

(Transilv.) A amâna (o acțiune, o soluționare etc.); a târăgăna.

tăpălăgă, **tăpălăge** s. f. Încălțăminte de fier care se strângea pe picior cu șnururi, folosită ca instrument de tortură.

tăplău (< magh.) s. n. Cască pe care o foloseau minerii, în loc de fitil, la producerea exploziilor.

tărăboanță, **tărăboanțe** (< magh.) s. f. Roabă.

tărăbonțás, **tărăbonțași** (*tărăboanță* + suf. *-aș*) s. m. Persoană care transporta sarea cu *tărăboanța* în ocnele de sare.

tărbacă, **tărbace** (< *tărbăci*) s. f. Un fel de instrument cu care erau chinuți câinii; (și în sintagma *tărbaca câinilor*) obicei care constă în chinuirea câinilor cu acest instrument în diferite perioade ale anului și mai ales în cea dintâi luni a postului mare.

tărbăci, **tărbăcesc** (cf. *tăbăci*) vb. IV. Tranz. (Reg.) A da un câine în *tărbacă*.

tărie, (rar) **tării** (*tare* + suf. *-ie*) s. f. 1. Uscat. 2. Întăritură, fortificație, fortăreață. 3. Armată, oaste, ceată (înarmată). 4. (Fiind vorba despre docu-

- mente, acte etc.) Valabilitate, valoare, legalitate; garanție.
- 5.** Putere, autoritate; stăpânire, presiune; dominare, asupra.
- tăroasă, tăroase** (*tar* + suf. *-oasă*) adj. (Reg.; despre femei) Însărcinată, gravidă.
- tătar, -ă, tătari, -e** (< tc., tăt.) s. m., adj. **1.** s. m. Persoană care făcea parte din triburile mongole, care în sec. XIII au format statul Hoarda de Aur pe teritoriul din Asia Centrală și Europa răsăriteană. **2.** s. m. Curier poștal (călare); sol, ștafetă. **3.** adj. Care aparține tătarilor (1), privitor la tătari; tătaresc.
- tătarcă, tătarce** (*tătar* + suf. *-că*) s. f. Haină lungă, îmblănită, purtată de tătari.
- tătărăsc, -ească, tătărăști** (*tătar* + suf. *-esc*) adj. Tătar (3).
- tătănesc, -ească, tătânești** (*tătâne* + suf. *-esc*) adj. Părintesc, strămoșesc.
- tău, tăuri** (< magh.) s. n. Prăpastie, abis, genune.
- tăvăli, tăvălesc** (cf. v. sl.) vb. IV. Refl. A umbla mereu prin aceleași locuri.
- tăvăsi** vb. IV v. adevăsi.
- tâlc, tâlcuri** (< slavon.) s. n. **1.** Interpretare, tâlmăcire; comentariu; explicație, lămurire; tâlcovanie. **2.** Înțeleș, sens, semnificație; noimă, tocmeală. **3.** Glumă sau poveste alegorică; fabulă, pildă.
- tâlcovănie, tâlcovanii** (< slavon.) s. f. **1.** Interpretare, tâlmăcire, explicație, tâlc. **2.** Traducere.
- tâlcovnic, tâlcovnici** (< slavon.) s. m. **1.** Tâlcuitor. **2.** Traducător.
- tâlcui, tâlcuiesc** (< slavon.) vb. IV. Tranz. **1.** (Pop.) A interpreta tâlcul unor vorbe, scrieri, fapte etc.; a comenta, a tâlmăci (2); a explica, a lămuri. **2.** (Reg.) A traduce (1). [Prez. ind. și: *tâlcui*].
- tâlcuială, tâlcuieli** (*tâlcui* + suf. *-eală*) s. f. Tâlcuire.
- tâlcuire, tâlcuiri** (< *tâlcui*) s. f. **1.** Interpretare, comentare, tâlmăcire (2); explicație, lămurire; tâlcuială. **2.** Traducere.
- tâlcuitor, -oare, tâlcuitori, -oare** (*tâlcui* + suf. *-tor*) s. m. și f. **1.** Persoană care interpretează, comentează sau explică tâlcul unor fapte, vorbe, scrieri etc.; tâlmăci, tâlcovnic. **2.** Traducător.
- tâlhărășug, tâlhărășuguri** (*tâlhar* + suf. *-șug*) s. n. Hoție, tâlhărie. [Var.: *tâlhărășug* s. n.].
- tâlhăret** (*tâlhar* + suf. *-et*) s. n. Tâlhărimă. [Var.: *tâlhăret* s. n.].
- tâlhărit** (< *tâlhări*) s. n. (Reg.) Tâlhărie. [Var.: *tâlhărit* s. n.].
- tâlhui, tâlhuiesc** (< magh.) vb. IV. Intrans. A tâlhări. ♦ Tranz. A jefui, a prăda. [Var.: *tâlhui* vb. IV].
- tâlhușag, tâlhușaguri** (< magh.) s. n. Tâlhărie. [Var.: *tâlhușag* s. n.].
- tâlmăci** s. m. v. tâlmăci.
- tâlmăci** vb. IV v. tâlmăci.
- tâlmăcire** s. f. v. tâlmăcire.
- tâlmăcitor, -oare** s. m. și f. v. tâlmăcitor.

- tâmbár, tâmbare** (< ngr.) s. n. Haină lungă și largă, purtată peste îmbrăcăminte obișnuită; manta (de obicei femeiască) tivită sau căptușită cu blană.
- tâmp, -ă, tâmpi, -e** (< v. sl.) adj. (Reg.; despre obiecte ascuțite) Cu vârful sau cu tăișul tocit, stirbit.
- tâmpănă** s. f. v. **tâmpină.**
- tâmpină, vb. I. A întâmpina.**
- tâmpină, tâmpine** (< sl.) s. f. Dairea; *p. ext.* tobă, darabană. [Var.: *tâmpănă* s. f.]
- tâmpít, -ă, tâmpiți, -te** (< *tâmpi*) adj. (Despre obiecte ascuțite) Lipsit de vârf; tocit, teșit; tâmp.
- tâmplă, tâmple** (moșt. din lat.) s. f. Catapeteasmă; *p. ext.* perdea care acoperă ușile împărătești.
- tând** (moșt. din lat.) adv. (Mold., în corelație cu el însuși) Când ... când.
- tândălă, tândale** (< *tândăli*) s. f. pl. Vorbe goale; nimicuri; palavre.
- tângă, tângi** (< v. sl.) s. f. (Reg.) Măhnire adâncă, jale, amărăciune.
- tânguí, tânguiesc** (< v. sl.) vb. IV. 1. Refl. A se plânge cuiva cu scopul de a fi înțeles, de a i se face dreptate; a reclama. 2. Tranz. (Pop.) A deplânge, a compătimi; a jeli. [Prez. ind. și: *tângui*].
- tânguíre, tânguirii** (< *tângui*) s. f. 1. Necaz, jale, supărare, măhnire. 2. Plângere (împotriva cuiva sau a ceva); reclamație.
- tânjălă, tânjeli** (< v. sl., cf. pol.) s. f. (Reg.) Unitate de măsură pentru terenuri agricole, echivalentă cu 28 de prăjini.
- târg, târguri** (< v. sl.) s. n. Denumire dată în trecut așezărilor orașenești cu funcții comerciale și meșteșugărești, subordonate domniei; *p. ext.* totalitatea oamenilor din târg.
- târgár, târgari** (*târg* + suf. *-ar*) s. m. Zaraf.
- târgóviște, târgoviști** (< slavon.) s. f. Târg, piață.
- târí, târâsc** (< v. sl.) vb. IV. Tranz. A zdrobi, a sfărâma, a distruge.
- târlíc, târlici** (< tc.) s. m. (Mai ales la pl.; reg.) Pantof căptușit cu postav peste care se purta o altă încălțăminte pentru a-l feri de praf. ♦ Papuci care se pun în picioarele mortului.
- târnosânie, târnosanii** (*târnosi* + suf. *-anie*, cf. slavon.) s. f. Sfințire a unei biserici, târnosire.
- târnoseală, târnoseli** (*târnosi* + suf. *-eală*) s. f. 1. Sfințire a unei biserici; târnosire. 2. Tămâie sau altă substanță aromată folosită în ritualul bisericesc.
- târnosí, târnosesc** (< slavon.) vb. IV. Tranz. A inaugura o biserică printr-un anumit ceremonial religios; a sfinți o biserică.
- târnosíre, târnosirii** (< *târnosi*) s. f. Sfințire a unei biserici; târnoseală (1), târnosanie, obnovenie. ♦ *P. ext.* A sfinți un obiect.

târnosît, -ă, târnosiți, -te (< *târnosi*) adj. (Despre biserici) Sfințit; inaugurat.

târsână, târsâne (< sl.) s. f. Țesătură aspră din păr de capră, purtată de asceți sau de călugări direct pe piele. ♦ Țesătură groasă (ca pânza de sac).

teámăt (*teme* + suf. -*ăt*) s. n. Teamă.

teárfă, terfe s. f. (Reg.) Bucată de pânză veche și murdară; zdreanță, otreapă.

teasc, teascuri (< v. sl.) s. m. 1. Numele unui instrument de tortură. 2. Mașină de imprimat; *p. ext.* tipar, tipărire. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a scăpa*) *de sub teasc* = a ieși de sub tipar, a apărea.

têcher-mêcher (< tc.) adv. (Munt.) În mare grabă, imediat; pe sus, cu sila.

teclif, teclifuri (< tc.) s. n. Cerere, pretenție.

tefaric, tefaricuri (< tc.) s. n. Obiect scump, prețios; giuvaier.

teftér, tēfteruri (< tc.) s. n. Registru, catastif, condică; terfeșog (2).

tefterdár, tefterdari (< tc.) s. m. 1. Ministru de finanțe la turci; controlor financiar al unei provincii turcești; teftergiu. 2. (În forma *cefterdar*) Persoană care strângea dările; taxidar. [Var.: *defterdár, cefterdár* s. m.].

teftergiu, teftergii (< tc.) s. m. Tefterdar (1).

tefericie, tefericii (cf. tc.) s. f. (Reg.) Petrecere, distracție; desfătare.

teftișciú, teftișcii (< tc.) s. m. Inspector care se ocupa de anchete.

téhnă, tehne (< lat., ngr.) 1. Pricepere, meșteșug. 2. Acțiune (dibace, vicleană) făcută (în ascuns) în vederea atingerii unui scop; uneltire, intrigă.

telál, telali (< tc.) s. m. 1. Crainic; *spec.* persoană care făcea strigările la un mezat. 2. Negustor ambulant (de haine vechi). ✧ *Telal-bașa* = mai-marele peste telali.

telalác, telalácuri (< tc.) s. n. 1. Îndeletnicirea telalului. ♦ (Rar) Beneficiul telalului. 2. Marfa telalului.

telálie (*telal* + suf. -*ie*) s. f. Locul în care telalul își practică meseria.

teláliță, telálițe (*telal* + suf. -*iță*) s. f. (Reg.) 1. Femeie care făcea comerț ambulant (cu haine vechi). 2. Femeie care mijlocește diferite afaceri; mijlocitoare, teleloaică (2). 3. Femeie de moravuri ușoare, teleleică.

teleloáică, teleloaice (*telal* + suf. -*oaică*) s. f. 1. Soția telalului (2); vânzătoare ambulantă (de haine vechi). 2. Persoană care mijlocește diverse afaceri; sam-saroiacă; teláliță (2).

telegráf, telegrafuri (< fr., germ.) s. n. (Și în sintagma *telegraf optic*) Aparat situat pe înălțimi sau în turnuri de semnalizare, pentru transmiterea la distanță a unor semnale optice.

telegrám s. n. Telegramă.

- teletîn, teletinuri** (< ucr.) s. n. (Reg.) Piele fină de bovine.
- telpîz, -ă, telpizi, -e** (< tc.) adj., s. m. și f. (Reg.) Viclean, pîfăcut, șiret.
- telpîzie, telpizii** (*telpiz* + suf. *-ie*) s. f. Telpizlic.
- telpîzlic, telpizlicuri** s. n. Înșelăciune, vicleanie, fățărnicie; telpizie.
- telveá** (< tc.) s. f. Drojdie de cafea.
- temei, temeiri** (< bg., sb.) s. n. 1. (Pop.) Fundament (al unei construcții), temelie. 2. (În opoziție cu *marginie, aripă*) Corpul central al unei formații de luptă, grosul unei armate; toi (3). [Pl. și: *temeie*].
- témere, temeri** (< teme) s. f. Gelozie.
- témnic, temnicuri** (< bg., ucr.) s. n. (Reg.) 1. Adăpost în pământ în care se țin stupii iarna. 2. Bordei în pământ. ♦ Adăpost săpat în pământ pentru ocrotirea ostașilor (în timp de război).
- temperament, temperamenturi** (lat., germ., fr.) s. n. Temperatură; climă, climat.
- tempéstă, tempeste** (< it.) s. f. Furtună, uragan.
- tempestuós, -oásă, tempestuoși, -oase** adj. Furtunos, vijelios. [Pr.: *-tu-os*].
- templiér, templieri** (< fr.) s. m. (La pl.) Ordin monaho-cavaleresc din evul mediu, care participa la cruciade; (la sg.) persoană care făcea parte din acest ordin. [Pr.: *-pli-er*].
- tenchi, tenchiuri** (< tc.) s. n. Veche măsură de greutate egală cu a patra parte dintr-un dram.
- tenoríst, tenoriști** (< germ., it.) s. m. Cântăreț care are voce de tenor.
- tenzúh, tenzuhuri** (< tc.) s. n. Pastă din diferite substanțe aromate; *p. ext.* colier făcut din asemenea pastă.
- teorétic, teoretici** (< germ.) s. m. Teoretician. [Pr.: *te-o-*].
- teorísí, teorisesec** (< ngr.) vb. IV. Tranz. A lua în considerare, a examina; a controla, a verifica. [Pr.: *te-o-*].
- teoríst, teoriști** (< fr.) s. m. (Rar) Teoretician. [Pr.: *te-o-*].
- teorie, teorii** (< fr., gr.) s. f. 1. Delegație solemnă trimisă în antichitate de orașele grecești pentru a participa la jocurile publice sau pentru a consulta un oracol. 2. (Rar) Suită de persoane care participă la o procesiune; *p. ext.* șir, rând.
- teóritră, teoritre** s. f. Dar făcut miresei de către mire, a doua zi după nuntă. [Pr.: *te-o-*].
- teplotă** (< slavon.) s. f. Apă caldă care se toarnă în potir înainte de împărțșania preotului; vas în care se încălzește această apă. [Acc.: ?].
- teptíl adv. v. tiptil.**
- terágiu** (< lat.) s. n. (Transilv.) Despăgubire plătită seniorului de către iobagi pentru a se putea strămuta; cens.

- terébră, terebre** (< lat.) s. f. Mașină de război asemănătoare cu berbecele, întrebuițată de romani la spargerea zidurilor unei cetăți asediate.
- tererém, tereremuri** (cf. ngr.) s. n. 1. Ornament melodic; tril.
 ♦ Ornament grafic. înfloritură
 ♦ Zorzoane, marafeturi. 2. Fig. Ifos, moft; pretenție.
- terfelóg, terfeloage** (*terfeli* + suf. -og, cf. slavon.) s. n. 1. Act, document (vechi și rupt), hârțoagă. 2. Registru, catastif, condică; tefter.
- tergimán, tergimani** (< tc.) s. m. Interpret, translator, tâlmaci; drăgoman. [Var.: *terzimán* s. m.]
- tergimánie** (*tergiman* + suf. -ie) s. f. Funcție, slujbă, dregătorie de tergimen; locul în care tergimanul își exercita funcția.
- teritoriál, -ă, teritoriali, -e** (< fr.) adj. 1. (În sintagma) *Proprietate teritorială* = proprietate asupra unui anumit teritoriu. 2. (Despre armată sau unități militare) Care este destinat apărării unui teritoriu în caz de război. [Pr.: -ri-al].
- térme** (< lat., fr.) s. f. pl. Băi publice la romani. ♦ Izvoare termale.
- termen, termene** (< lat., fr.) s. n. Limită, hotar, sfârșit.
- termidór** (< fr.) s. m. sg. Numele lunii a unsprezecea a calendarului republican francez, care corespunde intervalului de la 19 sau 20 iulie până la 17 sau 18 august.
- termidorián, -ă, termidoriéni, -e** (< fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. (La pl.) Nume dat participanților la lovitura de stat din Franța de la 9 termidor, anul II (27 iulie 1794), care a răsturnat dictatura iacobină. 2. adj. Care se referă la evenimentele de la 9 termidor, anul II (27 iulie 1794). [Pr.: -ri-an].
- termináre, terminári** (< *termina*) s. f. (Lingv.; rar) Terminație.
- terorístic, -ă, terorístici, -ce** (< germ.) adj. Terorist.
- tersaná, tersanale** (< tc.) s. f. Șantier naval unde se construiau și se reparau vasele de război.
- tertél, terteluri** (< tc-) s. n. Șnur sau ciucure din fire de mătase sau de aur.
- tertíp, tertipurí** (< tc.) s. n. 1. Dispoziție, ordin. 2. Plan, proiect.
- tértă, terțe** (< it., germ.) s. f. Veche unitate de măsură a timpului, egală cu a șaizecea parte dintr-o secundă.
- tértia** (< germ.) s. f. (Transilv.) A treia clasă a unei școli secundare de tip vechi. [Pr.: -ți-a].
- terzi-bașá** (< tc.) s. m. Staroste al breslei croitorilor.
- terzimán** s. m. v. **tergiman**.
- tescheregíu, tescheregii** (< tc.) s. m. Secretar al divanului și al marelui vizir.
- tescoviánrit** (*tescoviánă* + suf. -árit) s. n. Impozit care se percepea pe tescovină.

- teslár, teslari** (*teslă* + suf. *-ar*) s. m. 1. (Reg.) Dulgher. 2. (Țările Române, în evul mediu) (La pl.) Subalterni ai căpitănilor de poduri care aveau obligația de a repara podurile.
- teslărie, teslării** (*teslar* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Meseria de teslar; lucrarea pe care o face teslarul; dulgherie. ♦ Atelierul teslarului.
- teslím, teslimuri** (< tc.) s. n. Predare, încredințare; livrare, înmânare; teslimat.
- teslimarisi, teslimarisesc** (*teslim* + suf. *-arisi*) vb. IV. Tranz. A preda, a încredința; a livra; a înmâna; a teslimatisi.
- teslimát** (< tc.) s. n. Teslim.
- teslimatisi, teslimatisesc** vb. IV. Tranz. A teslimarisi.
- tesmofórii** (< gr., fr.) s. f. pl. Numele unor sărbători ateniene celebrate în antichitate de femei în cinstea zeiței Demeter.
- tesmotét** (< fr., gr.) s. m. Titlu dat în vechea Atenă unor magistrați care prezidau diferite tribunale și revizuiuau legile.
- testá, testez** (< fr., lat.) vb. I. Tranz. A face cunoscut, a arăta; a testa.
- testamént, testamente** (< lat., germ., fr., magh.) s. n. 1. Lege; legislație, așezământ. 2. Act, hotărâre definitivă; *spec.* dispoziție privitoare la cler, dată de domnitor în înțelegere cu capul bisericii.
- testálui, testáluiesc** (< magh.)
- vb. IV. Tranz. (Transilv.) A testa.
- testimóniu, testimonii** (< lat.) s. n. Mărturie, dovadă; (*concr.*) act, document doveditor; certificat, adeverință.
- teșchereá, teșcherele** (< tc.) s. f. 1. Adeverință, certificat, chitanță; act. 2. Autorizație de transport; permis de călătorie, pașaport.
- tetracórd, tetracorduri** (< fr.) s. n. Liră cu patru coarde (folosită în antichitate).
- tetradráhmă, tetradrahme** (< gr.) s. f. Veche monedă grecească de argint, care valora patru drahme.
- tetraminíe, tetraminii** (< ngr.) s. f. Perioadă, interval de timp de patru luni.
- tetrapód, tetrapoduri** (< ngr.) s. n. Piedestal cu patru picioare pe care se așează cărțile sau diferite obiecte de cult. [Pl. și: *tetrapoade*].
- tetrárh, tetrarhi** (< gr., fr.) s. m. 1. Nume dat unui suveran sau guvernator al unei părți din Imperiul Roman. 2. Unul dintre cei patru membri ai unei tetrahii (2).
- tetrahíe, tetrahii** (< gr., fr.) s. f. 1. A patra parte dintr-o țară, supusă autorității unui tetrarh. 2. Formă de guvernământ, instituită de Dioclețian, care a împărțit Imperiul Roman între doi cezari și doi auguști, puterea supremă având-o împăratul. ♦ Conducere supremă a unui stat, constituită din patru persoane.

tetréa, tetrele (< tc.) s. f. Dulceață (de chitră).

teutón, -ă, teutoni, -e (< fr.) adj., s. m. 1. adj. Teutonic (2).
♦ *Cavalerii teutoni* (și substantivat, pl.) = denumire a unui ordin monaho-cavaleresc german creat în evul mediu; (și la sg.) persoană care făcea parte din acest ordin. 2. s. m. (La pl.) Trib germanic din Iutlanda și insulele daneze; (și la sg.) persoană care făcea parte din acest trib. [Pr.: *te-u-*].

teutónic, -ă, teutonicî, -ce (< lat., fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. (Rar) German. 2. adj. Care aparține teutonilor (2), de teutoni, în felul teutonilor; teuton (1). [Pr.: *te-u-*].

tevarih, tevarihuri (< tc.) s. n. Istorie, cronică turcească.

tezaurár, tezaurari (< lat.) s. m. Custodele unui tezaur; funcționar care primea și distribuia banii statului; casier, vistiernic; trezorier. [Pr.: *-za-u-*].

tezaurariát, tezaurariate (< lat.) s. n. Oficiu unde se păstrează și se administrează tezaurul public; departamentul de finanțe; vistierie.

téză (< fr., germ.) s. f. (În loc. adv.) *În teză generală* = în general.

tiáră, tiare (< ngr., lat., fr.) s. f. Coroană pe care o purtau regii vechilor perși și conducătorii altor popoare orientale. [Pr.: *ti-a-*].

tibét (< tc.) s. n. 1. Lână de Tibet. ♦ (Munt.) Țesătură făcută din asemenea lână. 2. (Munt.) Basma neagră de satin. ♦ Panglică (de satin).

tibiálă, tibiale (< lat.) s. f. Apărătoare a pulpei; pulpar, jambieră. [Pr.: *-bi-a-*].

tibicen, tibiceni (< lat., cf. it.) s. m. Cântăreț antic din fluier sau din flaut.

tibișir, tibișire (< tc.) s. n. (Munt., Olt. și Dobr.) 1. Cretă (de scris pe tablă). 2. Calcar fin, granular; cretă:

ticálă, ticale (cf. *ticăi*) s. f. (Reg.) Suferință, chin, durere, amar; mizerie, ticăloșie.

ticăi, ticăiesc (cf. *ticală*) vb. IV. Intrans. și refl. (Reg.) A suferi, a se chinui; a se trudi, a se zbuciuma, a se frământa.

ticălós, -oasă, ticăloși, -oase (*ticală* + suf. *-os*) adj., s. m. și f. (Reg.) 1. (Persoană) care se află într-o stare (materială sau morală) vrednică de milă, de plâns; sărman, nenorocit. ♦ (Despre stări, situații, viață) Plin de suferință, de lipsuri, de supărări, de amărăciuni; trist, jalnic, nenorocit. ♦ Cu aspect sărac, urât, mizerabil, sărăcăcios; în stare proastă, deteriorat. 2. (Ființă) care nu este în stare să facă ceva, nevrednic; (cel) care nu are putere, slab, șubred.

ticăloșéște (*ticălos* + suf. *-ește*) adv. 1. În mod ticălos, mize-

rabil; jalnic. 2. În mod ticălos, josnic, mârșav.

ticăloși, ticăloșesc (< *ticălos*) vb. IV. Refl. (Reg.) A ajunge într-o stare (morală sau materială) ticăloasă (1), vrednică de milă, de plâns, jalnică; a se nenoroci. ♦ A se umili.

ticăloșie, ticăloșii (*ticălos* + suf. -ie) s. f. (Reg.) Stare de mizerie, lipsă, sărăcie; nenorocire, nefericire; (reg.) ticală.

ticăloșit, -ă, ticăloșiți, -te (< *ticăloși*) adj. Care a devenit vrednic de plâns, care se găsește într-o stare jalnică; nenorocit, ticălos (1). ♦ În stare proastă; deteriorat, ticălos.

tichét, tichete (< fr.) s. n. Loc pe care îl asigură un bilet de călătorie; *p. ext.* banchetă într-un vehicul.

ticsi, ticsesc vb. IV. Tranz. și refl. A (se) înghesui.

tiftic (< tc.) s. n. 1. Lână fină de capră de Tibet; angora, mohair. 2. Scamă pentru răni, vată.

tigră, tigre (< *tigru*) s. f. Tigroaică.

tihnă, tihne (< *tihnă*) s. f. Mulțumire, satisfacție.

tihneală, tihneli (*tihni* + suf. -eală) s. f. Tihnă.

tij (< ucr.) adv. Asemenea, de asemenea, așijderea, deopotrivă, la fel.

timăr, timaruri (< tc.) s. n. Denumire a lotului de pământ conferit în proprietate temporară de către sultan oștenilor (uneori și dregătorilor civili, ca

salariu), în schimbul obligației de a presta serviciul militar.

timariót, timarioți (< ngr.) s. m. Soldat (veteran) turc, proprietar al unui timar. [Pr.: -ri-ot].

timbru, timbruri (< fr.) s. n. Clopot, clopoțel.

timf, timfi (< pol.) s. m. Veche monedă poloneză sau rusească care a circulat și în Moldova.

timín, timini s. m. Veche monedă turcească din care se făceau salbe purtate pe cap.

timp, timpuri (moșt. din lat.) s. n. (Reg.) Anotimp.

timpanón, timpanoane (< fr.) s. n. Instrument muzical folosit în sec. XVI–XVIII, alcătuit dintr-o cutie de rezonanță în formă de trapez, deasupra căreia erau întinse coarde de metal puse în vibrație cu două ciocănele.

tinďă, tinde (moșt. din lat.) s. f. Anticameră, antreu, hol, vestibul. ♦ Coridor, galerie.

tinde, tind (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. (Pop.) A mișca o parte a corpului întinzând-o într-o direcție oarecare. ♦ A îndrepta un obiect într-o anumită direcție; *spec.* a ochi. 2. Refl. (Pop.; despre ființe) A se lungi înălțând mâinile sau ridicându-se în vârful picioarelor. 3. Tranz. A înmăna, a prezenta, a da, a oferi. 4. Refl. (Pop.; despre grupuri de oameni) A se răspândi pe o suprafață (mare), a ocupa un spațiu (întins), a se extinde.

tinós, -oásă, tinoși, -oase (*tină*

- + suf. +os) adj. (Pop.) Noroios, plin de tină, cu tină multă.
- tipár**, *tipare* (< slavon.) s. n.
1. Tipografie, imprimerie.
2. Urmă, întipărire.
- tipárníc**, -ă, *tiparnici*, -ce (*tipar* + suf. -nic) adj., s. m. **1.** (Reg.) De tipar; tipărit. **2.** adj. Tipograf.
- tipárnîță**, *tiparnițe* (*tipar* + suf. -niță) s. f. Tipografie, imprimerie.
- tipări**, *tipăresc* (< *tipar*) vb. IV. Tranz. (Pop.) **1.** A lăsa urme (prin apăsare), a întipări, a imprima. ♦ A grava; a săpa. ♦ *Fig.* A face să pătrundă, a fixa, a grava în minte, în conștiință etc. **2.** A da o anumită formă; a executa după un anumit model; a modela, a fasona, a forma. ♦ A face, a fabrica bani.
- tipărire**, *tipăriri* (< *tipări*) s. f. Lucrare tipărită, tipăritură. ♦ Ediție.
- tipăritór**, *tipăritori* (*tipări* + suf. -tor) s. m. **1.** Tipograf. **2.** Persoană care lucrează tipare; modelor.
- tipicăreasă**, *tipicărese* (*tipicar* + suf. -easă) s. f. Călugăriță care are grijă ca ritualul să se săvârșească după tipic.
- tipsie**, *tipsii* (< tc.) s. f. **1.** Tavă (mare) de metal, uneori artistic ornamentată, pe care se servește mâncare, băutură; tablă. **2.** (Reg.) Tavă de fier smălțuit, cu marginile ridicate, în care se còc la cuptor anumite mâncăruri și prăjituri.
- 3.** (La pl.) Chimval. **4.** (În trecut) Disc de metal, în care se lovea pentru a chema un subaltern.
- tipsiér**, *tipsieri* (*tipsie* + suf. -ar) s. m. (Rar) Meșter care făcea (și vindea) tipsii (1).
- tiptil** (< tc.) adv. (Adesea în legătură cu verbul „a se îmbrăca”) Deghizat, travestit, costumat (pentru a nu fi recunoscut). [Var.: *teptil* adv.]
- tiralior**, *tiraliori* (germ., fr.) s. m. Soldat din infanterie; infanterist. [Pr: -li-or].
- tiranicesc**, -ească, *tiranicești* (ngr., fr.) adj. Tiranice.
- tiranie**, *tiranii* (< ngr., fr.) s. f. (În antichitate) Formă de conducere politică apărută în Grecia antică în sec. VIII-VI î. H., în condițiile decăderii aristocrației gentilice și a democratizării vieții politice.
- tiranisí**, *tiranisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A tiraniza. ♦ *Fig.* A chinui, a canoni.
- tirănesc**, -ească, *tirănești* (*tiran* + suf. -esc) adj. Tiranice.
- tiráni**, *tirănesc* (< *tiran*) vb. IV. **1.** Intrans. A stăpâni ca un tiran, a domni despotice. **2.** Tranz. A tiraniza. ♦ Tranz. A chinui, a canoni.
- tiriác** (< tc.) s. n. sg. (Pop.) Preparat medicinal care conține opiu, întrebuințat în trecut ca anesteziec; antidot pentru mușcătura de șarpe și pentru otrăvă. [Pr: -ri-ac].

tiriachiu, -fe, tiriachii (< tc.) adj.

(Reg.) 1. Amețit (de băutură sau de substanțe narcotice).

2. *P. ext.* Indispus, mahmur, posac; supărăcios, certăreț. [Pr.: -ri-a-].

tiriplc (< tc.) s. n. (Reg.) Fir răsucit de bumbac mercerizat sau de mătase, alb sau colorat, folosit la țesut, la brodat sau la împletit.

tiron, tironi (< lat.) s. m. Ostaș roman.

tirs, tirsuri (< gr., lat., fr.) s. n. Toiag împodobit cu viță-de-vie și cu un con de pin în vârf, purtat de zeul Bacchus și de cei din suita lui.

tist, (1) tiști, s. m., (2) tisturi, s. n. (< magh.) s. m., s. n. (Mai ales în Transilv.) 1. s. m. Funcționar, slujbaș (cu funcții înalte) în cadrul unei instituții (publice); *p. ext.* (la pl.) oficialitățile dintr-o țară, dintr-un oraș. 2. s. n. Ofițer; comandant, căpetenie.

tistie, tistii (*tist* + suf. -ie) s. f. (Transilv.) Slujbă, funcție (înaltă).

titán, titani (< lat., fr.) s. m. Nume dat în mitologia greacă fiecăruia din cei 12 fii ai lui Uranus, care au luptat împotriva lui Zeus pentru supremație.

titlă, tittle (< slavon.) s. f. Semn diacritic, asemănător cu tilda, pus deasupra unui cuvânt din scrierea chirilică cu scopul de a marca o prescurtare.

titlu, titluri (< lat., slavon.) s. n. (În orânduirea feudală și capitalistă) Termen prin care se denumește o demnitate, un grad, un rang, ereditare sau dobândite, în ierarhia politică, nobiliară, boierească etc.; funcție, grad, demnitate; titulatură; (concr.) nume, denumire a acestora. ♦ Denumire, nume.

tizánă, tizane (< fr.) Șampanie cu procent de alcool redus.

tizic (< tc.) s. n. (Reg.) Material obținut din baligă amestecată cu paie sau cu ogrinji, tăiat în forme prismatice și folosit, în trecut, la țară, drept combustibil sau ca material de construcție în locul cărămizilor.

tizidúș, tiziduși (< magh.) s. m. (Transilv.) Slujitor al primăriei, care anunța în sat știrile, deciziile oficiale etc.; vătășel.

tobáš, tobași (*tobá* + suf. -aș) s. m. (Reg.) Toboșar ♦ Crainic care aduna lumea bătând din tobă, pentru a comunica vești sau ordine de interes obșteșc. [Var.: *tobóș, dobóș, dobás* s. m.].

tobóș s. m. v. **tobáš**.

tobrálco (< fr., germ.) s. n. Pânză de bumbac cu dungi sau cu carouri, formate din combinația unor fire subțiri cu altele groase.

tocitoáre, tocitori (*toci* + suf. -toare) s. f. (Pop.) Vas mare de lemn în care se pun strugurii, fructele (zdrobite) pentru a fermenta, în vederea fa-

bricării vinului sau a rachiului; cadă, zăcătoare. ♦ Vas de lemn în care se pune varza la murat; conținutul unui astfel de vas.

točmác, točmace (< tc.) s. n. Ciocan mare de lemn (de care se folosește plăpumarul); mai.

točmai (< v. sl.) adv. Cu precizie, fără rest, nici mai mult, nici mai puțin.

točmeálă, točmeli (*točmi* + suf. *-eală*) s. f. 1. (Pop.) Condiție, clauză. 2. Organizare, rânduială, ordine, întocmire, aranjament; aranjare într-o anumită ordine. ♦ Normă, regulă, lege; dispoziție, ordin. ♦ Uneltire, lucrătură, punere la cale. 3. Creare, naștere, întemeiere, facere. 4. (Mai ales la pl.) Așezământ, instituție; (concr.) acaret, construcție anexă, dependență.

točmí, točmesc (< sl.) vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) potrivi, a (se) asemăna, a (se) face deopotrivă. 2. Refl. (Reg.) A se înțelege, a cădea la învoială, a conveni, a se pune de acord; *p. ext.* a se împăca. 3. Tranz. A lua cu chirie; a arvuni, a face comandă (pentru haine, obiecte etc.). 4. Tranz. A pune la cale, a aranja, a organiza; a plănuí; a stabili, a statornici, a dispune. ♦ Tranz. A aranja o armată într-o anumită ordine de luptă; a pregăti de război. 5. Tranz. A face, a crea, a realiza. 6. Tranz. A destina, a hărăzi, a sorti. 7. Tranz. și refl. A (se)

aranja, a (se) pune, a (se) așeza (într-o anumită ordine). ♦ Tranz. A așeza un obiect într-o anumită poziție; a face să stea bine, a potrivi.

točmíre, točmíri (< *točmi*) s. f. 1. Înțelegere, acord, învoială; *p. ext.* armonie. 2. Organizare, aranjare, alcătuire. 3. Ordine, rânduială.

točmitór, -oáre, točmitóri, -oare (*točmi* + suf. *-tor*) s. m. și f. 1. Organizator, conducător; rânduitor (de oști). 2. s. m. Făuritor, întemeietor, creator, alcătuitor. 3. s. m. Lucrător angajat cu plată; om care se angajează; zilier.

toi, toiuri (< tc.) s. n. (Mai ales la sg.) 1. (Pop.) Zgomot mare produs de oameni care strigă, cântă, se ceartă etc., larmă, gălăgie, vacarm; *p. ext.* ceartă, gâlceavă, tărăboi, scandal. 2. (Pop.) Învălmășeală, încăierare, luptă. 3. (Pop.) Mijloc, centru al unei îngrămădiri de oameni, al unei mulțimi; *p. ext.* grup, ceată. ♦ Partea cea mare a armatei, grosul armatei; temeí (2). ♦ (Reg.) Cărd, stol (de păsări).

toiág, toiége (< v. sl.) s. n. (Determinat prin „puterii”, „stăpânirii” etc.). Baston (de diferite forme) purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei anumite demnități sau autorități. [Pl. și: *toiage*].

tolbáš, tolbași (*tolbă* + suf. *-aș*) s. m. Negustor ambulant (de

mărunțișuri), care își purta marfa în tolbă (2); marchitan. **tólbă**, *tolbe* (< tăt., tc., cf. bg., sb., ucr.) s. f. 1. Toc purtat pe șold, atârnat de umăr, în care se păstrau săgețile. 2. (Reg.) Un fel de raniță sau cutie în care își purtau marfa negustorii ambulanți.

tombatără, *tombatere* (< ngr.) s. f. 1. Un fel de căciulă de modă orientală, care se purta în trecut. 2. Fig. Persoană cu idei învechite, retrograde. [Var.: *tompatără* s. f.]

tompatără s. f. v. *tombatără*.

ton, *tonuri* (< fr., lat.) s. n. 1. Accent. 2. (În expr.) *A-și da ton* = a-și da importanță, aere.

top, *topuri* (< tc.) s. n. Val de postav.

topărh, *toparhi* (< ngr.) s. m. Principe, voievod, guvernator.

topciú, *topcii* (< tc.) s. m. Soldat din artilerie. ♦ *Topci-bașa* = conducătorul artileriei turcești.

tophaná (< tc.) s. f. Arsenal pentru artilerie.

topograficésc, *-ească*, *topograficești* (< fr., it., ngr.) adj. Topografic.

toporán, *toporani* (*topor* + suf. *-an*) s. m. Ostaș înarmat cu topor.

toporár, *toporari* (*topor* + suf. *-ar*) s. m. (Rar) Toporan.

toporăș, *toporași* (*topor* + suf. *-aș*) s. m. 1. Persoană care lucrează cu toporul. 2. Țăran care muncea cu brațele; clăcaș cu cinci pogoane; pâlmaș.

toptangíu, *toptangii* (< tc.) s. m. Negustor care vindea cu top-tanul, cu ridicata; angrosist.

topúz, *topuzuri* (< tc.) s. n. Buzdugan cu capul îmbrăcat în argint și bătut cu nestemate, care (împreună cu sabia, tuiul și calul împărătesc) constituia unul dintre semnele investiturii domnești conferite de sultan.

♦ Măciucă scurtă conferită de domn marilor demnitari; *p. ext.* buzdugan. ♦ Lovitură la tâlpi cu topuzul. [Pl. și: *topuze*].

totdeodată (*tot + de + o + dată*) adv. Totodată.

totíme, *totimi* (*tot* + suf. *-ime*) s. f. Totalitate. ♦ Total, sumă.

továrăș, *tovarăși* (< ucr., rus.) s. m. Membru de rând al unei unități militare.

tovărășítă, *tovărășite* (< *tovarăș* + suf. *-iță*) s. f. Tovarășă; însoțitoare.

tra subst. (< gr.) Fir de aur (utilizat la țesături, la podoabe).

trabánt, *trabanți* (< germ., it., fr.) s. m. 1. (La pl.) Corp de gardă format din pedestrași (înarmați cu halebarde), recrutați dintre străini; (la sg.) soldat din acest corp, dorobanț; însoțitor (al unui principe, al unui șef militar). 2. (Astron.) Satelit.

trac, *-ă*, *traci*, *-ce* (< lat.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-o veche populație indo-europeană din Tracia. 2. adj. Care aparține Traciei sau tracilor (1), origi-

- nar din Tracia; privitor la Tracia sau la traci; tracic.
- tracián, -ă, tracieni, -e** (*Tracia* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m. și f. Trac (1).
- trácić, -ă, tracići, -ce** (< lat.) adj. Trac (2).
- trăco-dăc, -ă, traco-daci, -ce** (*trac + dac*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din triburile trace care au locuit în Dacia; (la pl.) populația tracă din Dacia. 2. adj. Care aparține traco-dacilor; privitor la traco-daci; traco-dacic.
- trăco-dăcić, -ă, traco-dacići, -ce** (*trac + dacic*) adj. Traco-dac (2).
- tract, tracturi** (< lat., germ., pol.) s. n. 1. Ținut, regiune; unitate administrativ-teritorială; district. 2. Cale de comunicație importantă; drum (urmat de cineva). 3. Circulație, trafic (de persoane și animale).
- tractăt** s. n. Tratat.
- tractăție** s. f. Tratație.
- tractír, tractire** (< rus.) s. n. Han; ospătărie, birt. [Pl. și: *tractiruri*].
- tractirgiu, tractirgii** (*tractir + suf. -giu*) s. m. Persoană care ținea un tractir; hangiu; birtaș.
- tractirită, tractirițe** (*tractir + suf. -ită*) s. f. Soția tractirgiului; hangită, birtașiță.
- tradiție, tradiții** (< fr., lat.) s. f. (Jur.) Remitere, predare, transmitere a unui lucru în urma unei vânzări sau a unei înțelegeri. [Var.: *tradițiune* s. f.].
- tradițiune** s. f. v. **tradiție**.
- tradúctje, traducții** (< lat., fr., it.) s. f. Traducere, tălmăcire.
- trafică, trafici** (< germ., magh.) s. f. (Transilv. și Bucov.) Tuntingerie; chioșc.
- tráge, trag** (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. (Pop.) A duce spre..., a face să vină (spre sine), a trage; (*fig.*) a îndemna, a da ghes; a ademeni. 2. Tranz. *Fig.* (Pop.) A îndura, a suporta. 3. Intrans. A se duce după..., în urma... ♦ A evolua spre..., a merge către... 4. Intrans. (Reg.) A fi de partea cuiva, a ține cu..., a înclina spre... ♦ (Reg.) A fi tentat să..., a înclina; a acționa ca să... 5. Refl. A părăsi o funcție sau instituția, colectivitatea din care face parte. ♦ A se depărta de cineva; a se despărți. 6. Refl. (Reg.) A se perpetua, a dăinui; a se transmite.
- tramcár, tramcare** (< engl.) s. n. Vehicul tras de cai, folosit odinioară în orașe pentru transportul în comun.
- transalpín, -ă, transalpini, -e** (< lat.) adj. Transcarpatin.
- transcripțiune** s. f. Transcripție.
- transcrípt, transcripțe** (< lat.) s. n. Copie; transcriere.
- transformăție, transformații** (< fr., lat.) s. f. Transformare. [Var.: *transformațiune* s. f.].
- transformațiune** s. f. v. **transformăție**.
- transíge, transig** (< fr.) vb. III. Intrans. A aplană un conflict

- prin concesiile reciproce, a ajunge la un compromis. ♦ (Jur.) A pune capăt unui proces sau a-l evita printr-o tranzacție.
- translație, translații** (< fr.) s. f. 1. Traducere, tălmăcire. 2. (Jur.) Trecere a unui drept sau a unei averi printr-un act juridic de la o persoană la alta. 3. Mutare, strămutare. [Var.: *translațiune* s. f.].
- translațiune** s. f. v. **translație**.
- transmigrá, transmigrez** (< fr.) vb. I. Intrans. A-și părăsi țara pentru a se stabili în alta; a emigra.
- transportá, transport** (< fr., lat.) vb. I. 1. Tranz. A transcrie, a transpune o compoziție muzicală. 2. Refl. A merge, a se duce, a se deplasa într-un anumit loc. ♦ *Spec.* A se duce la fața locului pentru o anchetă, o inspecție etc. 3. Tranz. (Jur.) A ceda altuia dreptul asupra unui lucru, a face un transfer de drepturi; a cesiona.
- transportarisí, transportarisesc** (< fr.) vb. IV. Tranz. A transporta, a căra.
- trap** (< germ., fr.) s. n. Rocă eruptivă de culoare închisă, care formează pânze de lavă suprapuse având aspectul de trepte pe marginile abrupte ale platourilor.
- trapezárre, trapezări** (< ngr.) s. f. Sală de mese într-o mănăstire, într-un castel; trapeză.
- trapezării, trapezării** (< ngr.) s. f. Sală de mese într-o mănăstire, într-un castel, trapeză.
- tratarisi, tratarisesc** (< lat., ngr., it., fr.) vb. IV. Tranz. A trata.
- tratațiune** s. f. Tratație.
- trădá, trădez** (< lat., după *da*) vb. I. Tranz. și refl. A (se) trece în stăpânirea cuiva; a (se) preda.
- trădánie, trădaniei** (*trăda* + suf. *-anie*) s. f. Mărturie a vremurilor trecute; tradiție. [Pr.: *-ni-e*].
- trăgână** vb. I. A trăgâna.
- trăgănătură, trăgănături** (*trăgana* + suf. *-(ă)tură*) s. f. Modulație (a vocii) prelungită.
- trăsúră, trăsuri** (*tras* + suf. *-ură*) s. f. 1. Cumpănire cu cântarul, cântărire; greutate măsurată cu cântarul; capacitatea unui cântar. 2. Măsurare a unei suprafețe. 3. Aplicare (nedreaptă) a unui impozit, a unei taxe. 4. (Reg.) Linie, semn, contur, dungă (desenate, trasate, marcate, crestate etc.) ♦ (Reg.) Linie de hotar între două proprietăți. 5. (Mai ales la pl.) Linie a feței; trăsătură. 6. *Fig.* Fel de a se manifesta, de a se exprima, de a fi; caracteristică, particularitate. 7. (În sintagma *Trăsură cu aburi* = tren.
- trâmbáci, trâmbaci** (< pol.) s. m. Trâmbițas.
- trâmbițár, trâmbițari** (*trâmbiță* + suf. *-ar*) s. m. (Pop.) Trâmbițas.
- trâmbițás, trâmbițasi** (*trâmbiță* + suf. *-as*) s. m. Persoană care

cântă din trâmbiță; gornist, trompetist, trâmbițar, trâmbaci.
trând, *trânji* (< v. sl.) s. m. (Pop.; mai ales la pl.) Hemorozizi.

treabă, *trebi* (< sl.) 1. (La pl.) Interese de stat; chestiuni publice. ✧ *Ministerul trebilor dinăuntru* = ministerul afacerilor interne. *Ministerul trebilor din afară* = ministerul afacerilor externe. 2. Drept, parte ce revine cuiva. 3. Slujbă, post, funcție. 4. (Reg.) Folos, profit; utilitate. ♦ Trebuință, necesitate, nevoie.

treăpăd, *trepede* (< *trepăda*) s. n. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Taxă sau amendă percepută de portărel, armășel etc. de la cei care nu se prezentau de bună voie la procese sau care nu-și plăteau datoriile.

trébnič¹, *trebnice* (< slavon.) s. m. 1. Altar, jertfelnic. 2. Carte de ritual al bisericii ortodoxe; molitvelnic.

trébnič² -ă, *trebnici*, *-ce* (*treabă* + suf. *-nic*) adj. 1. Trebuincios. 2. Capabil, bun.

trebuință, *trebuințe* (*trebui* + suf. *-ință*) Chestiune, afacere; treabă.

tréce, *trec* (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. (Pop.) A ocoli, a evita, a înconjura; a lăsa la o parte. 2. Tranz. A nu lua în seamă, a nu lua în considerare o rugămintă, o cerere; a nu lua aminte la...; a nesocoti, a ne-

glijă. ♦ A nu ține cont de...; a uita, a ierta; a permite, a îngădui. 3. Tranz. A depăși (ca mărime, cantitate, valoare); a întrece. 4. Intrans. A intra în..., a pătrunde în... 5. Tranz. A străbate de la un capăt la altul un drum, o distanță; a parcurge. 6. Refl. A avea loc; a se petrece, a se întâmpla. 7. Refl. (Pop.) A fi luat în seamă; a avea crezare, trecut; a avea preț, a valora. ♦ A reuși, a izbuti; a avea succes.

tréclet, *trecléți* (< slavon.) adj. (Mai ales în formule de imprecăție) Blestemat, afurisit.
trégvă, *tregve* (< it.) s. f. Armistițiu.

tren, *trenuri* (< fr.) s. n. Convoi de vehicule, cu tracțiune animală sau mecanică, formând o unitate de transport. ✧ *Tren regimentar* = convoi de căruțe sau de camioane care transportă pe front proviziile unui regiment. *Tren de luptă* = convoi de vehicule care alimentează cu muniții trupele din linia de luptă. *Tren de artilerie* = trupe speciale însărcinate cu conducerea echipajelor de artilerie.

trépădător, *-oăre*, *trepădători*, *-oare* (*trepăda* + suf. *-(ă)tor*) s. m. Persoană care strângea dările; taxidar.

tréti (< slavon.) num. ord. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu; precedând un titlu boieresc) Al treilea în rang.

țetînă, țetine (< slavon., ucr.) s. f. 1. Plată anuală pentru închirierea unui vad de moară. 2. (Mold., în evul mediu) Amendă pe care o plătea hoțul prins asupra faptului, egală cu a treia parte din valoarea lucrurilor furate. [Acc. și: *țetînă*].

triânglu, triangluri (< fr., it., lat.) s. n. Triunghi. [Pr.: *tri-an-*].

triangulăr, -ă, triangulari, -e (< fr.) adj. Triunghiular.

triări (< lat.) s. m. Corp de veterani care forma a treia linie a armatei romane.

tribáli (< gr.) s. m. pl. Triburi trace din nord-estul Serbiei de azi, care s-au stabilit la începutul sec. IV î. H. sub presiunea ilirilor, între munții Haemus și Dunăre.

tribún, tribuni (< lat.) s. m. 1. (La romani) Magistrat însărcinat cu funcții militare și civile. ♦ *P. anal.* Comandant al unor unități de luptători în Revoluția românilor transilvăneni de la 1848. 2. (La romani; și în sintagma *tribun al poporului*) Conducător al plebei.

tribút, tributuri (< lat., fr.) s. n. 1. Obligație (de regulă bănească) pe care o putere cuceritoare o impunea unui popor învins și care se plătea la date fixe; bir. 2. Obligație bănească a cetățenilor către stat; impozit, bir. ♦ Taxă.

tributár, -ă, tributari, -e (< fr., lat.) adj., s. m. 1. adj. Care

plătește tribut (1). 2. s. m. Reprezent al unei instituții, al unui stat etc. însărcinat cu strângerea tributului (2).

tricapél, -ă (< it.) adj. (În sintagma) *Hârtie tricapel* (sau *tricapelă*) = hârtie de calitate superioară, care avea ca filigran trei pălării.

triclíníu, triclínii (< lat., gr.) s. n. (La greci și la romani) Încăperea a casei în care se mânca (și care cuprindea trei paturi așezate pe trei laturi ale mesei); *p. ext.* sală de mâncare, sufragerie.

trícórn, tricornuri (< fr.) s. n. Pălărie bărbătească cu borurile îndoite în trei colțuri, care se purta în trecut.

trícetrác, tricetracuri (< fr.) s. n. 1. Zgomot produs de mișcarea pieselor la unele jocuri (domino, table). 2. Jocul de table; partidă dintr-un astfel de joc.

tridént, tridente (< fr., lat.) s. n. Furcă cu trei dinți (considerată în antichitate ca simbol al puterii lui Neptun).

trieteridă, trieteride (< fr.) s. f. 1. Perioadă de trei ani în calendarul grecesc. 2. (La pl.) Sărbători care se celebrău din trei în trei ani în Tracia și Beoția în cinstea zeului Bacchus. [Pr.: *tri-e-*].

trifolói, trifoloaie (< slavon., cf. gr.) s. n. Carte bisericească cuprinzând slujba sărbătorilor și a sfinților de peste an; antologhion, prăznicar.

triminie, triminii (< ngr.) s. f.

1. Trimestru. 2. Sumă plătită sau primită la sfârșitul unei perioade de trei luni.

tringhelt (< germ.) s. n. Bacșiș.

tripód, tripode (< ngr.) Trepied.

trípos, triposuri (< ngr.) s. n.

Trepied.

trírémă, trireme (< fr.) s. f. (În antichitate) Corabie cu pânze și cu trei rânduri de vâsle dispuse la trei niveluri diferite.

trisághion (< ngr.) s. n. Cântare bisericească în care cuvântul "sfânt" apare repetat de trei ori.

tríumf, triumfuri (< lat., fr.) s. f.

(În vechea Romă) Onoare maximă acordată de către senat unui conducător militar victorios, constând în intrarea fastuoasă a acestuia în Roma, urmat de armata învingătoare, de captivi și de prăzile făcute. [Pr.: *tri-umf*. - Pl. și: *triumfe*].

triumvír, triumviri (< lat., fr.)

s. m. Fiecare dintre cei trei membri ai unui triumvirat. [Pr.: *tri-um-*].

triumvirát, triumvirate (< lat., fr.)

s. n. Formă de conducere politică instituită în Roma antică, la mijlocul sec. I î. H. în perioada luptei pentru putere, reprezentând alianța a trei conducători politici și militari; persoanele care dețineau această conducere. [Pr.: *tri-um-*].

trívium (< lat.) s. n. Primul ciclu de învățământ în școlile medievale și umaniste, care cuprin-

dea gramatica, retorica și dialectica. [Pr.: *-vi-um*].

trivógă, trivogi (< rus.) s. f. Alarmă dată prin sunete de tobă.

troadeán, -ă, troadeni, -e (*Troada* (= Troia (n. pr.)) + suf. *-ean*) s. m. și f. Nume dat locuitorilor din Troada.

troáhnă, troahne s. f. (Pop.) Guturai, răceală.

trofeú, trofee (< fr.) s. n. (În antichitate) Armura unui dușman învins care era așezată pe un trunchi de copac sau cu care se împodobea învingătorul în semn de victorie; *p. ext.* pradă de război (care se ia în semn de biruință). [Pl. și: *trofeuri*].

troglodit, -ă, troglodiți, -te (< gr., fr.) s. m. și f. 1. Numele unei populații antice care locuia, după informațiile istoricilor antici, în peșterile din Africa. 2. Om preistoric locuitor al cavernelor.

troián¹, troiane (< *Troian* (nume topic)) s. n. Întăritură primitivă făcută de popoarele antice, constând dintr-un dig lung de pământ, cu șanț de apărare. [Pr.: *tro-ian*. - Pl. și: *troianuri*].

troián², -ă, troieni, -e (*Troia* (n.pr.) + suf. *-ean*) adj., s. m. și f. 1. adj. Care aparține Troiei, privitor la Troia; din (sau de la) Troia. 2. s. m. și f. Locuitor al Troiei.

tromblón, trombloane (< fr.) s. n. Pușcă cu țeava foarte scurtă și răsfrântă la gură.

trómpă, *trompe* (< fr.) s. f. Trompetă.

trompét, *trompeți* (< fr.) s. m. Trompetist.

trompetás, *trompetasi* (*trompetă* + suf. -aş) s. m. Trompetist.

trópos, *troposuri* (< ngr.) s. n.

1. Fel, chip, mod, procedeu; modalitate. 2. Manieră, mod de a se comporta sau de a se prezenta (în societate). ♦ (La sg.) Amabilitate, politețe; bună-cuviință; manajament, tact, blândețe.

trubăci, *trubaci* (< rus.) s. m. Trâmbițaș (la vânatoare).

trubadúr, *trubaduri* (< fr.) s. m.

Poet liric medieval care își compunea versurile în vechea provenșală și le prezenta în formă de cântec, cu acompaniament muzical, la petrecerile de curte ale marilor feudali.

trudí, *trudesc* (< v. sl.) vb. IV.

Tranz. A supune la chinuri, la torturi, a căzni, a schingiui; a pricinui cuiva suferințe morale, a supăra pe cineva, a necăji, a chinui.

trúfă, *trufe* (moșt. din lat.) s. f. (Reg.) Trufie.

trup, *trupuri* (< v. sl.) s. n. 1.

Întindere neîntreruptă, suprafață de pământ (cultivabil), care alcătuiește un tot. 2. Porțiune determinată de materie; corp. 3. Unitate militară; corp de armată.

truvér, *truveri* (< fr.) s. m. Poet liric medieval care își compu-

nea versurile în limba franceză și le prezenta în formă de cântec, cu acompaniament muzical, la petrecerile de curte ale marilor feudali.

tudésc, -ă, *tudești* (< fr.) adj. (Rar) German.

tuféc, *tufecuri* (< tc.) s. n. Pușcă.

tufecciú, *tufecii* (< tc.) s. m.

Lefegiu în garda domnească, în timpul domniilor fanariote. ♦ Armurier. ◇ *Tufecci-bașa* = comandantul găzii domnești în timpul domniilor fanariote.

tui, *tuiuri* (< tc.) s. n. Însemn al

puterii și al rangului ierarhic al unor înalți demnitari din Imperiul Otoman și din țările vasale lui, reprezentat printr-o lance cu semiluna (sau cu o măciulie de metal) în vârf și cu două sau trei cozi albe de cal împletite și prinse de ea.

♦ *P. anal.* Ornament în forma unui tui, care se aplica pe chipul sau pe coiful militarilor.

tuigíu, *tuigii* (< tc.) s. m. Persoană care confecționa tuiuri.

tulimeán, *tulimeni* (cf. tc.) s. m. Ostaș din armata turcească.

tulpán, *tulpane* (< ngr.) s. n.

1. Pânză de bumbac, de lână sau de mătase, foarte subțire și străvezie; muselină. 2. Basma (în trei colțuri) făcută de obicei din tulpan (1), cu care femeile (de la țară) își acoperă capul.

tult, *tulți* (< tc.) s. m. 1. Veche monedă turcească și austriacă

- de argint care a circulat și în Țările Românești. 2. Vamă conștând în a treia parte din valoarea mărfii plătită la trecerea hotarului, a unui curs de apă etc.
- tulúm, tulumuri** (< tc.) s. n.
1. Burduf în care se păstrează sau se transportă untdelemnul.
2. Sul de blănuri sau de piei, cuprinzând 20–40 de bucăți.
- tulumbagiu, tulumbagii** (< tc.) s. m. 1. Pompier; tulumbar. ♦ *Tulumbagi-başa* = maimarele peste tulumbagii.
2. Fabricant de tulumbe și stropitori.
- tulumbár, tulumbari** (*tulumbă* + suf. *-ár*) s. m. Tulumbagiu (1).
- tulúmbă, tulumbe** (< tc.) s. f. Furtun; pompă (de incendiu) cu furtun.
- tumbeléchi, tumbelechiuri** (< tc.) s. n. Tobă mică de aramă, de formă semisferică, care făcea parte din instrumentele fanfarei turcești.
- túmul, tumuli** (< lat.) s. m. Movilă conică sau piramidală, din pământ sau din piatră, pe care unele popoare din antichitate o înălțau deasupra mormintelor. [Var.: *túmulus* s. m.].
- tumulár, -ă, tumulari, -e** (< fr.) adj. Care aparține unui tumul; privitor la tumul; *p. ext.* de mormânt, funerar. ♦ Piatră tumulară = piatră de mormânt, piatră funerară.
- túmulus** s. m. v. **tumul**.
- tun, tunuri** (< *tuna*) s. n. (Pop.) Tunet.
- tuná, tun** (moșt. din lat.) vb. I. A trage cu tunul sau (mai rar) cu alte arme de foc.
- turá, turale** (< tc.) s. f. 1. Monogramă a sultanului otoman, care se aplica pe acte sau pe monede, pentru a le autentifica. ♦ Fața monedei pe care este imprimată emblema. 2. *P. gener.* (Reg.) Orice efigie, monogramă sau pecete; semnătură, iscălitură. 3. Pachet sau legătură care cuprinde un număr fix de obiecte (10 sau 12) de același fel.
- turbăciúne, turbăciuni** (*turba* + suf. *-(ă)ciune*) s. f. Mânie, furie; înverșunare; turbare.
- turbíncă, turbinci** (< ucr.) s. f. Sac soldățesc de merinde; traistă.
- turcoáie, turcoáie** (*turc* + suf. *-oaie*) s. f. Turcoaică.
- turcomerít, -ă, turcomeriți, -te** (< ngr.) adj. Care este partizan al turcilor.
- tureác** s. n. v. **tureatcă**.
- tureátcă, tureți** s. f. (cf. *tur*) (Pop.) Un fel de ciorapi fără talpă, făcut din dimie sau din postav, care îmbracă piciorul de la gleznă până la genunchi; tuzluc. [Var.: *tureác* s. n.].
- túrmă, turme** (moșt. din lat.) s. f. Unitate militară de cavalerie.
- turnágiu, turnagii** (< tc.) s. m. Locotenent de ieniceri.
- turnír, turnire** (< germ.) s. n.

- Competiție organizată în cadrul unor serbări medievale în apusul Europei, în cursul căreia cavalerii își disputau întâietatea în mâniarea armelor. [Pl. și: *turnire*].
- turnură**, *turnuri* (< fr.) s. f. Formă, ținută a corpului; aspect, înfățișare; aer, aparență.
- turungiu**, *-ie*, *turungii* (< tc.) adj. (Reg.) Portocaliu; roșiatic.
- tuteá** (< tc.) s. f. sg. Oxid de zinc.
- tutíndeni** (*totum + inde + -re*) adv. Peste tot, pretutindeni; *p. ext.* totdeauna.
- tutún**, *tutunuri* (< tc.) s. n. Pachet de tutun.
- tutunár**, *tutunari* (*tutun + suf. -ar*) s. m. 1. Fumător pasionat. 2. Funcționar care era însărcinat în trecut cu supravegherea străngerii birului pe tutun.
- tutunăríe**, *tutunării* (*tutun + suf. -ărie*) s. f. Tutungerie.
- tutunărít** (*tutun + suf. -ărit*) s. n. 1. Dare plătită în trecut domniei de cei care cultivau tutun.
2. Slujbă care consta în încasarea impozitului pe tutun.
- tutungî-bașá** (< tc.) s. m. Slujbaș al curții domnești care se îngrijea de cele necesare pentru fumat.
- tutungíu**, *tutungii* (< tc.) s. m. Bărbat care avea în trecut concesiunea unei tutungerii sau care vindea într-o tutungerie.
- tuț** (< *tuțin*) s. m. Duzină; garnitură, set; tuțin.
- tuțin**, *tuținuri* (< germ.) s. n. Duzină; *p. ext.* garnitură, set; tuț.
- tuzlá**, *tuzlale* (< tc.) s. f. Loc amenajat pentru extragerea sării din apa de mare. ♦ Sare extrasă din apa de mare.
- tuzlúc**, *tuzluci* (< tc.) s. m. (Males la pl.) Jambieră (în special de aba); ciorap care acoperă pulpa piciorului; (pop.) turească.
- tvorénie**, *tvoreonii* (< slavon.) s. f. Creație.
- tvoréř**, *tvoreři* (< slavon.) s. m. Creator.

tal, tali (< germ.) s.m. 1. (Cu valoare de interjecție) Cuvânt cu care era chemat chelnerul pentru a încasa costul consumației într-un local; plata! ♦ Achitarea consumației într-un local public; plată. 2. Chelner care încasa costul consumației într-un local public.

țar, țari (< slavon., rus.) s. m. Titlu purtat în trecut de monarhii unor state slave; persoană care purta acest titlu.

țarăt, țarate (țar + suf. -at) s. n. (Rar) Stat condus de un țar.

țără, țări (moșt. din lat.) 1. Denumire generică a unor regiuni în care s-a păstrat multă vreme organizarea social-politică dezvoltată din instituția obștii sătești; câmp, ocol. 2. Țărănime; popor. 3. Armată alcătuită din țărani; *p. ext.* (cu sens colectiv) oșteni proveniți din țărani. [Var.: *țeară* s. f.].

țarévici, țarevici (< rus.) s. m. Titlu purtat de fiul țarului desemnat a fi moștenitorul tronului; persoană care purta acest titlu.

țarigrădeán, țarigrădeni, -e (Țarigrad (n. pr.) + suf. -ean) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f.

Persoană care făcea parte din populația Țarigradului sau care era originară de acolo. 2. adj. Care aparținea Țarigradului, privitor la Țarigrad, originar din Țarigrad. [Var.: *țarigrădeán* s. m.].

țarigrădeáncă, țarigrădence (țarigrădeán + suf. -că) s. f. Femeie care făcea parte din populația Țarigradului sau era originară de acolo. [Var.: *țarigrădeáncă* s. f.].

țarină, țarine (< fr.) s. f. Soția țarului; titlu dat împărăteselor Rusiei; persoană care purta acest titlu.

țarism (< fr.) s. n, Formă de guvernământ monarhică, în care puterea supremă aparținea țarului; regimul țarist.

țaríst, -ă, țariști, -ste adj., s. m. și f. 1. adj. Care aparține țarului, privitor la țar sau la țarism, adept al țarismului. 2. s. m. și f. Partizan al țarului sau al țarismului.

țărán, -ă, țărani, -e (țară + suf. -(e)an) s. m. 1. (Reg.) Locuitor al unei țări. ♦ Nume dat în Transilvania și Banat românilor din Țara Românească și Moldova înainte de 1918. 2. Băști-naș. 3. (Reg.) Iobaș.

țărănie (*țăran* + suf. *-ie*) s. f. Țărănime. ♦ Condiția, starea, viața de țăran.

țărănós, -oásă, țărănoși, -oase (*țărănă* + suf. *-os*) adj. (Cu aluzie la concepția religioasă asupra creării omului) Făcut din țărănă.

țărcălám, țărcălámuri s. n. 1. Cerc; figură, desen, linie sau mișcare în formă de cerc; corp cu conturul în formă de cerc. 2. Întindere, suprafață, cuprins (de formă circulară). [Var.: *țărcălán* s. n.]

țărcălán s. n. v. **țărcălám.**

țărcăluí, țărcăluiesc (< magh.) vb. IV. Tranz. (Transilv.) A controla, a verifica, a cerceta anumite activități prin deplasare la fața locului.

țarigrádeán, -ă s. m. și f., adj. v. **țarigrádean.**

țarigrádeáncă s. f. v. **țarigrádeancă.**

țármur s. n. Țărm.

țármure s. n. Țărm.

țármureán, -ă, țármureni, -e (*țármur(e)* + suf. *-ean*) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care locuiește pe țărmul unei ape, riveran. 2. adj. (Despre țări, regiuni, așezări etc.) Riveran.

țármurí, țármuresc (< *țármur(e)*) vb. IV. Refl. 1. (Despre țări, regiuni) A se învecina, a se mărgini cu... 2. A trage la țărm; a acosta.

țármurós, -oásă, țármuroși, -oase (*țármuri* (pl. lui *țárm*) + suf. *-os*) adj. Care are țămuri

abrupte și înalte, măluros, răpos; care formează țărmul unei ape; care se află aproape de țărm.

țámpor (< sb., magh.) s. n. (Reg.) Sulf.

țáțá, țáțe (moșt. din lat.) s. f. (Pop.) Organ atrofiat funcțional și fizic la masculi; mamelă; p. ext. piept.

țeără s. f. v. **țără.**

țeárină s. f. Țarină, câmp cultivat.

țechin, țechini (< it.) s. m. Veche monedă arabă și italiană, de aur sau de argint.

țeh, țehuri (< germ., magh.) s. n. (Reg.) Breaslă, corporație de meșteșugari.

țehméșter, țehmeșteri (< magh.) s. m. Conducător de breaslă; membru al unei bresle.

țel, țeluri (< germ., rus., magh.) s. n. (Reg.) Punct, semn care este ochit, care trebuie nimerit când se trage cu o armă; țintă.

țelovánie, țelovánii (< slavon.) s. f. (În practicile religiei ortodoxe) Moment al slujbei religioase în care, înainte de rostirea Crezului, preoții din altar se îmbrățișează ca semn al înfrățirii; în trecut și credincioșii din biserică. ♦ (Rar) Moment al slujbei de înmormântare în care se dă ultima sărutare la despărțirea de cel decedat.

țelténi (< lat.) s. m. pl. (Rar) Celți.

țenchi, țenchiuri s. n. 1. Semn care marchează granița, hotarul unui teritoriu; p. ext. graniță, hotar, margine. ♦ Fig. Perioadă,

- răstimp al vieții; limită, sfârșit al vieții. 2. Țel, scop, țință.
- țentner, țentneri** (< germ.) s. m. Veche unitate de măsură echivalentă cu 50 de kg (în Germania) sau cu 100 de kg (în Austria); *p. ext.* cantitate de marfă egală în greutate cu această unitate de măsură.
- țépter, țeptere** (< germ.) s. n. (Ban.) Sceptru.
- țeráh** s. m. v. **gerah.**
- țerúză, țeruze** (< magh., lat.) s. f. (Transilv., Maram. și Ban.) Creion.
- țesătúrá** (*țese* + suf. *-ătură*) s. f. (Reg.) Țesătorie, meșteșugul țesutului.
- țest, țesturi** (moșt. din lat.) s. n. 1. (Reg.) Craniu; (pop.) țeastă. 2. (Pop.) Carapace. ♦ Cochilie, scoică. [Pl. și: *țeste*].
- țidúla, țidule** (< ucr., pol., magh., lat.) s. f. 1. (Reg.) Înștiințare, comunicare, dispoziție dată în scris de către o autoritate. ♦ Dispoziție de plată (a impozitului, a birului etc.). 2. (Rar., și cu determinarea „de bani”) Bancnotă. 3. Bucată (mică) de hârtie pregătită pentru a se scrie ceva pe ea.
- țigănărit** (*țigan* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit care se plătea pentru țigani robi.
- țiiitor, -oăre, țiiitori, -oare** (*ține* + suf. *-itor*) adj., s. m. și f. 1. adj., s. m. și f. (Persoană) care stăpânește, care are sub dominația sa ceva sau pe cineva; (persoană) care deține ceva.
2. s. m. (Reg.) Persoană care ține, care crește animale; posesor, proprietar (de ceva) 3. s. m. și f. (Reg.; rar la m.) Persoană cu care cineva are legături de dragoste în afara căsătoriei; concubin. 4. adj. (Reg.) Care ține, rezistă la diferite solicitări sau care rezistă mult timp; durabil. 5. adj. Care aparține cuiva; care depinde de cineva sau de ceva; care face parte integrantă din ceva. [Pr.: *ți-i*].
- țiiitorie, țiiitorii** (*țiiitor* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Concubinaj. [Pr.: *ți-i*].
- țimără** s. f. v. **țimir.**
- țimír, țimire, s. n., țimiri, s. m.** (< magh., pol.) 1. (Transilv. și Mold.) Blazon, stemă; ecuson (reprezentând elemente heraldice). 2. (Mold. și Munt., în evul mediu) Călăuză sau însoțitor oficial al călătorilor străini, mai ales de la hotare până la curtea domnească; (reg.) țimiraș. [Var.: *țimără* s. f.].
- țimírăș, țimirași** (*țimir* + suf. *-aș*) s. m. (Mold. și Munt.) Persoană în serviciul administrației publice, având însărcinarea să ducă ordine și mesaje sau să însoțească pe călătorii străini; (reg.) țimir (2). ♦ Curier poștal care purta ca semn distinctiv un coif cu țimir (1).
- țimn, țimni** (< lat.) s. m. (Zool.) Lebădă (*Cygnus*).
- ține, țin** (moșt. din lat.) vb. III. 1. Refl. (Reg.) A-și duce traiul, a trăi, a viețui (unde va); a locui

- (într-un anumit loc). 2. Tranz. A dobândi (prin moștenire) o moșie, pământ, o casă etc.; a moșteni; a pune stăpânire pe ceva; a avea (și a păstra) în proprietatea și folosința sa, a poseda. 3. Tranz. A stăpâni o țară, un ținut, o cetate etc.; a ocupa (gubernând, administrând). 4. Tranz. A susține, a afirma cu tărie. 5. (În expr.) *A ține marea* (sau intrans., *a ține spre plina mare*) = a naviga în larg. [Prez. ind. și: *țiu*].
- ține**, *țineri* (< *ține*) s. f.
 1. Ținută sau poziție a corpului sau a părților lui.
 2. Stăpânire; cârmuire.
- țintirim**, *țintirimuri* (< magh.) s. n. 1. (Transilv., Maram., Bucov. și Mold.) Cimitir (mic, lângă biserică; *p. gener.* cimitir). 2. (Rar) Loc de mormânt. [Pl. și: *țintirime*].
- țintitor**, *-oare*, *țințitori*, *-oare* (*ținti* + suf. *-itor*) adj. Care tinde la ceva, care urmărește un anumit țel, care are ca țel să... care năzuiește spre...
- țintui**, *țintuiesc* (*țintă* + suf. *-ui*) vb. IV. 1. (În trecut) A pedepsi pe cineva cu pedeapsa ținuturii. 2. A lua la țintă; a aținti, a ochi, a ținti. ♦ *Fig.* A îndrepta spre..., a orienta spre...
- ținuire**, *ținuituri* (< *ținui*) s. f. (În trecut) Pedeapsă prin care vinovatul era silit să stea nemișcat în public, fiind, de obicei, prins de un stâlp printr-un cui care i se înfigea în ureche.
- ținút**, *ținuturi* (< *ține*) s. n.
 1. Drept de a dispune de cineva sau de ceva, de a exercita o acțiune (decisivă) asupra cuiva sau a ceva; conducere, autoritate; *p. ext.* stăpânire, dominație.
 2. (Reg.) Teritoriu aflat în proprietatea sau în stăpânirea cuiva; domeniu; *p. ext.* avere, moșie. ♦ Teritoriu asupra căruia se întindea stăpânirea unui stat; întindere, cuprins al unei țări; țară. 3. Subdiviziune teritorial-administrativă a unui stat, teritoriu mai întins care constituia o unitate administrativă.
- ținutál**, *-ă*, *ținutali*, *-e* (*ținut* + suf. *-al*) adj. Care aparține unui ținut (3), referitor la ținut, de ținut.
- ținutás**, *ținutași* adj., s. m. (Mold.; mai ales la pl.) (Per-soană) care locuia într-un anumit ținut.
- țolitúră**, *țolituri* ((*în*)*țoli* + suf. *-itură*) s. f. Pătură groasă cu care se acopereau caii.
- țop**, *țopi* (săs.) s.m. (Reg.) Păr împletit (cu panglică), coadă, cosiță; panglică împletită de femei în cosiță (ca podoabă); *p. ext.* panglică având diverse întrebuintări.
- țórfă**, *țorfe* (cf. *ștoarfă*) s. f. (Reg.) Femeie de moravuri ușoare.
- țvetosláv** (< slavon.) s. n. (Rar) Carte bisericească cuprinzând slujba sărbătorilor și a sfinților de peste an; (reg.) prăznicer, antologhion, trifoloi.

- ucáz, ucazuri** (< rus.) s. n. (Pop.) Ordin, ordonanță, decret.
- ucénie, ucenii** (< slavon., rus.) s. f. (Munt., Mold. și Olt.) Instrucție ostășească, exercițiu militar; (pop.) muștră. [Var.: *océnie* s. f.]
- uceniță, ucenite** (< slavon.) s. f. Ucenică.
- ucigătură, ucigături** (*ucig* (prez. ind. al lui *ucide* + suf. *-ătură*) s. f. 1. Omor. 2. Lovitură foarte puternică, bătaie cruntă.
- ucitelnă, ucitelne** (< slavon.) s. f. (Bis.) Carte (sau evanghelie) cu învățătură.
- udométru, udometre** (< fr.) s. n. Pluviometru.
- ugerét, ugereturi** (< tc.) s. n. Taxă care se plătea pentru folosirea cailor de poștă.
- ughi, ughi** (< slavon.) s.m. Veche monedă (maghiară) de aur; galben unguresc.
- uimeală** (*uimi* + suf. *-eală*) s. f. Ulială.
- uimí, uimesc** (slavon.) vb. IV. Tranz. A tulbura, a zăpăci, a buimăci.
- uităciós, -oásă, uităcioși, -oase** (*uita* + suf. *-ăcios*) adj. Care dă uitării (ceva) cu ușurință.
- ujură** (< magh.) s. f. (Transilv. și Maram.) Camătă; uzură.
- ulán, ulani** (< germ.) s. m. Militar (mercenar) care făcea parte din cavaleria ușoară a armatei românești sau a unor armate străine.
- ulemá, (f.) ulemale, (m.) ulemali** (< tc.) s. f., s. m. Titlu dat teologilor și legislatorilor din țările Orientului Apropiat.
- úliță** (< v. sl.) s. f. Pedepsă care se aplică răufăcătorilor, bătaie aplicată acestora pe stradă, în văzul tuturor.
- ulmá, ulm** (cf. *adulma*) vb. I. Tranz. (Reg.) A simți sau a descoperi, cu ajutorul mirosului, prezența unui animal, a omului etc.; a adulmea. [Prez. ind. și: *ulmez*].
- ultimát** s. n. Ultimatum.
- umanioáre** (< germ.) s. f. pl. Totalitatea studiilor umanistice, în special a celor clasice (considerate ca bază a culturii unui om); *spec.* nume dat odinioară claselor liceale cu profil umanist din învățământul secundar. [Pr.: *-ni-oa-*].
- umanísm** (< germ., fr.) s. n. Mișcare culturală europeană din epoca Renășterii, care promova, în opoziție cu ideologia și cultura medievală, o cultură

laică și milita pentru dezvoltarea multilaterală a personalității, apelând la tradițiile culturii clasice greco-romane.

umblá, umblu (moșt. din lat.) vb. I. Intrans. 1. (Urmărit de determinări ca „învățătură”, „lege”, „sfat”) A se lua după..., a se conforma; a asculta de... 2. (Pop., de obicei urmărit de determinări ca „din mână în mână”, „din om în om” etc.) A trece, a ajunge de la unul la altul; a se transmite; a circula. 3. (Pop.) A-i merge cuiva treburile într-un anumit fel; a trece prin anumite situații; a i se întâmpla cuiva anumite lucruri, a păți. 4. (Despre târguri) A avea loc, a se ține. 5. (Despre bani) A avea valoare de...; a valora. 6. (Despre îndatoriri publice, hotărâri, dispoziții, impozite etc.) A fi în vigoare; a reveni (în mod periodic) ca o obligație sau ca un drept. 7. (Despre tratate, convenții, obiceiuri etc.) A intra în vigoare; a fi valabil; a se menține, a se păstra. 8. (Pop.) A se îndeletnici cu..., a se ocupa... 9. (Despre linii sau semne de hotar) A se întinde, a ține (de la... până la...). 10. (În legătură cu vechea organizare a satelor, a moșiilor) A fi împărțit în..., a fi organizat pe... [Var.: *îmblá* vb. I].

umblător, -oare, umblători, -oare (*umbla* + suf. *-ător*) adj., subst.

1. s. m. Curier. ♦ *Spec.* Ostaș dintr-un corp de curieri ai domnilor moldoveni. 2. adj. (Despre bani) Care este în circulație, care are curs, care este valabil. 3. s. f. (Pop.) Closet. [Var.: *îmblător, oare* adj., subst.]

úmblet, umblete (*umbla* + suf. *-et*) s. n. (Pop.) 1. Fel de a fi sau de a se comporta (al cuiva); comportare, conduită, purtare. ♦ Fel de a proceda, de a acționa (al cuiva); acțiune, demers, intervenție; uneltire. 2. Desfășurare, evoluție a unui fenomen, a unui proces etc.; mers.

umbrelár, umbrelari (*umbrelă* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care lucra sau vindea umbrele.

umbrelărie, umbrelării (*umbrelă* + suf. *-ărie*) s. f. 1. Fabrică sau atelier în care se lucrează umbrele. ♦ Prăvălie în care se vindeau umbrele. 2. (Cu sens colectiv) Totalitatea umbrelor lucrate și destinate vânzării.

umbrián, -ă, umbrieni, -e (*Umbria* (n. pr.) + suf. *-an*, cf. fr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. Persoană care făcea parte din vechea populație a Umbriei. 2. adj. Care se referă la umbrieni (1), care aparține umbrienilor. [Pr.: *-bri-an*].

umejúne, umejuni (*umed* + suf. *-iune*) s. f. Umezeală.

umerár, umerare (*umár* + suf. *-ar*) s. n. Veșmânt bisericesc în formă de fâșie lungă, de lână, de mătase sau de bumbac, pur-

- tată pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase; orar.
- umflătură, umflături** (*umfla* + suf. *-ătură*) s. f. Creștere, mărire a nivelului normal al unei ape; umflare, revărsare.
- umilénie** (< slavon.) s. f. (În limbajul bisericesc) Umilință; bunăvoință, îndurare, înțelegere, milă; *p. ext.* duioșie, blândete.
- umili, umilesc** (< *umil*, cf. fr.) vb. IV. Refl. 1. A fi mișcat, a se înduioșa; a deveni (mai) blând; (despre animale) a se îmblânzi. ♦ A se îndura, a se milostivi; a se îndupleca. 2. A se arăta ascultător; a face un act de umilință, a da expresie sentimentului de umilință; a se smeri, a se pocăi; a fi cuvios, evlavios.
- umilință** (*umili* + suf. *-ință*) s. f. Milă; bunăvoință, îndurare, pietate.
- umiválničă, umivalnițe** (< slavon.) s. f. Vas din altar în care preotul, în timpul slujbei religioase, își spală mâinile.
- umivánie** (< slavon.) s. f. Nip-tură.
- úmple, umplu** (moșt. din lat.) vb. III. 1. Tranz. (Reg.) A atinge vârsta de..., a împlini. 2. Refl. A se scurge, a trece un timp de... (până la o dată fixă), a se împlini; a veni sorocul. 3. Tranz. A duce (ceva) la îndeplinire; a executa, a împlini, a îndeplini, a înfăptui. 4. Tranz. (Reg.) A achita, a plăti o datorie, o obligație bănească etc. 5. Refl. (Reg.; despre prorociri, prevederi, evenimente etc.) A se realiza, a se împlini; a se adevăra. [Var.: *umpleá* vb. II, *ímple* vb. III].
- umpleá** vb. II v. **umple**.
- umúr** (< tc.) s. n. 1. Problemă, afacere importantă de stat. 2. Funcție, post însemnat.
- úncie, uncii** (< lat., germ.) s. f. Veche unitate de măsură pentru greutate (folosită și astăzi în Anglia), a cărei valoare a variat între circa 28 și 35 de grame.
- uncróp, uncropuri** (< sl., ucr.) s. n. (Reg.) Apă caldă; (Bucov., Maram., Mold. și Ban.; și cu determinările „fierbinte”, „clocotită”) apă fierbinte sau care clocotește.
- undeváși** (*undeva* + *și*) adv. Undeva.
- undós, -oásă, undoși, -oase** (*undă* + suf. *-os*) adj. (Mai ales despre păr) Unduos.
- undulós, -oásă** adj. v. **ondulos, -oasă**.
- unghi, unghiuri** (moșt. din lat.) s. n. Veche unitate teritorial-administrativă din epoca feudală; parte, judecie.
- únghie, unghii** (moșt. din lat.) s. f. Instrument de tortură, asemănător unui cui, unui piron sau unui cuțit.
- ungureán, -ă, unguneni, -e** (*ungur* + suf. *-ean*) 1. s. m. și (rar) f. Maghiar. 2. s. m. Denumire dată în trecut persoanelor care făceau parte din populația

- românească sau maghiară din Transilvania, mai ales cele din vecinătatea fostelor principate Țara Românească și Moldova; *spec.* cioban român originar din Transilvania.
- ungureancă**, *ungurence* (*ungureán* + suf. *-că*) s. f. Femeie maghiară, unguroaică.
- uns**, *unși* (< *unge*) s. m. (Și în sintagmele *unsul lui Dumnezeu*, *unsul Domnului*) Monarh sau preot considerat, în urma unei ceremonii religioase speciale, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ.
- unsură**, *unsuri* (*uns* + suf. *-ură*) s. f. Unsoare.
- untdelemn**, *untdelemn* (*untdelemn* + suf. *-giu*) s. m. Persoană care făcea sau vindea untdelemn.
- unterofițer**, *unterofițeri* (< rus., germ.) s. m. Subofițer.
- unturós**, *-oasă*, *unturoși*, *-oase* (*untură* + suf. *-os*) adj. (Reg.) Care conține multă untură, multă grăsime; gras, unsuros.
- upovăi**, *upovăiesc* (< slavon.) vb. IV. Intrans. A se îndrepta cu încredere spre cineva sau ceva, a se adresa cuiva cu speranța de a obține ajutor, îndurare, adăpost etc.; a nădăjdui, a năzui.
- uranisc**, *uraniscuri* (< ngr.) s. n. Baldachin.
- uranit** (< fr.) s. n. Amestec natural al acizilor de uraniu.
- uranolit**, *uranoliți* (< germ.) s. m. Meteorit.
- uranoscóp**, *uranoscoape* (< germ.) s. n. Telescop.
- urător**, *urători* (*ura* + suf. *-ător*, cf. lat.) s. m. Persoană care are talentul de a vorbi frumos în public; orator; *p. ext.* avocat.
- urációs**, *-oasă*, *urácioși*, *-oase* (*urí* + suf. *-icios*) adj. (Reg.) Care este lipsit de frumusețe; urât.
- uráciúne**, *uráciuni* (*urí* + suf. *-iciune*) s. f. (Reg.) 1. (Adesea la pl.) Sentiment de aversiune, de vrăjmășie față de cineva; ură. ♦ Dorință (constantă) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe. 2. Urâtenie, starea a ceea ce este urât. ♦ (Concr.) Lucru urât, scârbos, respingător. 3. Ființă urâtă, respingătoare; *p. ext.* monstru; pocitanie, urâtenie. [Var.: *uriciúne* s. f.].
- urbán**, *-ă*, *urbani*, *-e* (< lat., fr.) adj. (În sintagma) *Comună urbană* = oraș (mai mic).
- urbáreș**, *urbareși* (*urbariu* + suf. *-eș*, cf. magh.) s. m. (Maram.) Iobag pe moșia unui feudal.
- urbariál**, *-ă*, *urbariali*, *-e* (< lat.) (Transilv. și Ban.) Care este prevăzut de urbari (1), care este conform cu urbariul; care se referă la urbariu, de urbariu. [Pr. *-ri-al*].
- urbáriu**, *urbarii* (< lat., germ.) s. n. 1. (Transilv. și Ban.) Ordonanță imperială care reglementa drepturile și datoriile iobagilor față de nobilii proprietari. 2. Registru oficial în care erau trecute toate pro-

prietățile funciare ale feudalilor din Transilvania.

úrbe, urbé (< lat., it.) s. f. (Livr.)

1. Oraș, localitate. 2. Locuitorii unei astfel de așezări. [Pl. și: *úrbi*]

urburár, urburari (< lat.) s. m.

(Transilv.) Proprietar al unei mine din care se extrag minereuri metalifere.

urdíe, urdii s. f. = **ordie**.

1. Oaste (mai ales de turci sau de tătari); tabără militară; hoardă. 2. Mulțime mare (de oameni); ceată; gloată; droaie. [Acc. și: *urdíe*. – Pl. și: *urdíe*].

urdiná, urdin (moșt. din lat.)

vb. I. Intrans. 1. (Reg.) A merge des undeva sau la cineva, a face același drum de repetate ori; a umbla (alergând) dintr-un loc într-altul, de colo-colo; a umbla după ceva sau după cineva. 2. A avea diaree. [Prez. ind. și: *urdinez*].

ureádnic, ureadnici (< ucr., rus.)

s. m. 1. (Mold.) Termen prin care era desemnat, în unele documente, dregătorul; reprezentant al domnului în orașe sau al stăpânului feudal în sate, care dubla conducerea aleasă de locuitori. 2. (Rar) Subofițer în armata țaristă; funcționar inferior în poliția rurală din timpul țarilor.

urgisí, urgisesc (< ngr.) vb. IV.

1. Tranz. A avea sentimente ostile (față de cineva sau față de ceva); a dizgrația; a detesta, a dușmăni, a urí. ♦ (Reg.) A

se supăra, a se mânia, a se înfuria. 2. Tranz. (Pop.) A provoca (cuiva) un rău, un necaz, o suferință; a năpăstui, a oropsi, a prigoni, a persecuta. 3. Tranz. (Pop.) A alunga, a izgoni; a surghiuni, a exila.

urgisít, -ă, urgișiți, -te (< *urgisi*)

1. Nesugerit, antipatic; afurisit, blestemat, netrebnic, rău.

♦ Neprielnic, nefavorabil; blestemat. 2. Îndepărtat, înlăturat dintr-o funcție, dintr-o demnitate sau dintr-un rang; repudiat, izgonit. ♦ (Despre soli) Alungat, izgonit.

uríc, urice (< magh.) s. n.

1. Moșie boierească sau mănăstirească donată cu titlu veșnic (mai ales de către domnul țării) și care se bucura de privilegiul de imunitate ereditară; teren aflat în proprietatea cuiva, proprietate, posesiune. 2. Act prin care se acordă sau se întărește imunitatea asupra unei proprietăți, unei moșii etc.; *p. ext.* document, act, hrisov, ispisoc, zapis. [Acc. și *uríc*].

uricár, (1) uricari, s. m., (2) uricare, s. n. (uric + suf. -ar)

s. m., s. n. 1. s. m. Funcționar de cancelarie din trecut, care se ocupa cu întocmirea, copierea sau traducerea uricelor (2); scriitor de urice. 2. s. n. Colecție de urice (2).

uricás, uricași (uric + suf. -aș)

s. m. Moștenitor, succesor; urmaș descendent; (reg.) moșnean.

uriciúne s. f. v. urâciúne.

úrľab, *urlaburi* (< germ.) s. n. (Transilv., Ban. și Bucov.) Concediu militar.

úrľet, *urlete* (*urľa* + suf. *-et*) s. n. Zumzet puternic produs de unele insecte care se adună grămadă.

urmă, *urmez* (< *urmă*) vb. I. 1. Tranz. A se ține de ceva cu perseverență, a urmări ceva cu tot dinadinsul. ♦ A-și concentra atenția asupra unei probleme, asupra unui fenomen etc., a urmări, a observa, a studia o problemă (științifică), a fi atent la cineva sau la ceva. 2. Intrans. A avea loc, a se produce; a se desfășura, a se petrece; a se întâmpla, a se împlini, a se realiza.

urmăre, *urmări* (< *urma*) s. f. 1. (Reg.) Mod de a proceda, fel de a se comporta; procedeu; purtare, faptă. 2. Pildă, model, exemplu (de imitat); *p. ext.* deprindere, obișnuință, obicei.

úrmă, *urme* (moșt. din lat.) s. f. 1. Veche măsură de lungime egală cu a șasea parte dintr-un stânjen; picior, talpă. 2. Urmare, consecință, rezultat, efect.

următór, *-oăre*, *următori*, *-oare* (*urma* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. 1. adj. (Despre ani, luni) Care este în curs; prezent, curent. 2. adj., s. m. și f. (Persoană) care urmează întocmai un sfat, o poruncă, care se conformează întru totul unei doctrine, unei hotărâri, unei dispoziții; care procedează în

acord cu...; adept, aderent, partizan. 3. s. m. și f. (Reg.) Urmaș la domnie, într-o demnitate, în drepturi, în ierarhia familială; succesor, moștenitor.

ursitór, *-oăre*, *ursitori*, *-oare* (*ursi* + suf. *-itor*) s. f. (Pop.) Destin, soartă, predestinare, ursită; fatalitate; orândă.

ursoaie, *ursoaie* (*urs* + suf. *-oaie*) s. f. (Reg.) Femela ursului; ursoaică.

ursúz, *-ă*, *ursuzi*, *-e* (< tc.) adj. Care nu are noroc, care are ghinion, ghinionist, nenorocos; care aduce nenorocire altora.

ursuzľac, *ursuzľacuri* (< tc.) s. n. Semn rău, ghinion, nenoroc, belea.

urșinic, *urșinice* (cf. it., ngr.) s. f. Țesătură scumpă; catifea; *p. ext.* îmbrăcăminte din această țesătură.

urzi, *urzesc* (moșt. din lat.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A pune bazele unui edificiu, a unei construcții etc., a funda; a clădi, a construi; a întemeia.

urzitór, *-oăre*, *urzitóri*, *-oare* (*urzi* + suf. *-itor*) s. m. și f. Întemeietor; făptuitor, creator.

usie (< ngr.) s. f. Natură a unui lucru; esență, substanță.

úsnă, *usne* (< slavon.) s. f. 1. Buză; gură. 2. Margine a unei săpături, a unei gropi, a unui șanț etc.

uspénie, *uspenii* (< slavon.) s. f. (Bis.) Adormire (a Fecioarei Maria); numele sărbătorii creștine Adormirea Maicii Domnului.

ustá, ustale (< tc.) s. f. 1. Supraveghetor; administrator; vechil. 2. Căpitan de ieniceri.

ustáv, (2) ustavuri (< slavon.) s. n. 1. Sfârșit de rugăciune. 2. Regulă, prescripție, rânduală (bisericească sau monahală).

ustávă, ustave (< pol.) s. f. Dispoziție, ordin.

ușár s. m. v. ușer.

ușér, ușeri (*ușă* + suf. *-ar*) s. m. 1. Paznic al unei uși; portar. 2. (Mold., în evul mediu) Dregător de curte care avea sarcina de a primi solii și de a-i introduce la domnul țării și grija pentru paza porții domnești; *Ușer mare* = mai-marele peste ușeri. [Var. *ușár* s. m.].

ușărîță, ușărite (*ușar* + suf. *-iță*) s. f. Femeie de serviciu la unele instituții publice, care stătea la ușă pentru a supraveghea intrarea.

ușerél, ușerei (*ușer* + suf. *-el*) s. m. Subaltern al ușerului (2).

ușiér, ușieri (*ușă* + suf. *-ier*, după fr.) s. m. Om de serviciu la unele birouri sau instituții publice (care stătea la ușă); aprod. [Pr.: *-și-er*].

ușúr (< tc., cf. tăt.) s. n. 1. Dijnă pe care o plăteau odinioară tătarii pentru teritoriul, pământul ocupat în Moldova. 2. (Mold.) Uium pentru măcinat.

ușúre adj., adv. Ușor.

ușurgíu, ușurgii (< tc.) s. m. Slujbaș care strângea ușurul.

ușurínță, ușurínțe (*ușor* + suf.

-ință) s. f. 1. Însușire a unui lucru lipsit de greutate; greutate mică. 2. Alinare, potolire, liniștire (a unei suferințe fizice sau morale); ameliorare (a stării unui bolnav); ușurare, înviore, întremare.

ut (< germ., fr.) s. m. sg. Vechea denumire a notei do.

utrachíst, -ă, utrachiști, -ste (< germ., fr.) s. m. și f. (La pl.) Nume dat husiților din Boemia care se cuminecau, laicii ca și preoții, primind fiecare atât pâinea, cât și potirul cu vin; (la sg.) persoană aparținând acestei secte.

uvajénie (< rus.) s. f. (Rar) Considerație, respect.

uvrágiu s. n. v. *uvraj*.

uvráj, uvraje (< fr.) s. n. 1. Operă literară, științifică etc., lucrare, scriere. 2. Lucrare, construcție. [Var.: *uvrágiu* s. n.].

uvrier, -ă, uvrieri, -e (< fr.) s. m. și f. Muncitor, lucrător. [Pr.: *-vri-er*].

uzát, -ă, uzați, -te (< *uza*) adj. De care se face uz în mod obișnuit, frecvent.

uzurár, -ă, uzurari, -e (< lat., fr.) adj., s. m. 1. s. m. Cămătar. 2. adj. Cămătăresc.

uzúrá, uzuri (< lat., fr.) s. f. Camătă, dobândă; cămătărie.

uzurpáție, uzurpații (< lat., fr.) s. f. Uzurpare. [Var.: *uzurpațiiune* s. f.].

uzurpațiiune s. f. v. *uzurpație*.

vacanție s. f. Vacanță.

vadă (< slavon.) s. f. (Rar) Amenințare.

vadeă, vadele (< tc.) s. f. Termen de plată, scadență, soroc; interval de timp dinainte stabilit în limitele căruia trebuie plătită o sumă de bani. ♦ Termen fixat (pe baza unei învoielii, a unei decizii sau a unei dispoziții prealabile) pentru săvârșirea unei acțiuni, pentru îndeplinirea unei obligații etc.; interval de timp (dinainte stabilit) în limitele căruia se întâmplă sau trebuie să se întâmple ceva.

vădnic, -ă, vadnici, -ce (*vadă* + suf. *-nic*, cf. sl.) adj., s. m. și f. Calomniator, bârfitor, denunțător.

vădră, vedre (< v. sl.) s. f. Veche unitate de măsură de capacitate (pentru lichide) a cărei mărime a variat, după regiuni și după epoci, între 10 și 12 ocale (echivalentă astăzi mai ales cu 10 litri); vas care are această capacitate. ♦ Cantitatea corespunzătoare unei vedre. ♡ (În orânduirea feudală; în sintagma) *Vădră domnească* = dare (în natură) percepută de dom-

nie de la producătorii de vinuri din podgoria Odobești.

vagânt, vaganți (< germ.) s. m. (Europa apuseană, în evul mediu) Student călător care circula de la o universitate la alta; poet rătăcitor.

vagmîstru, vagmîștri (< rus., germ.) s. m. 1. Grad militar în ierarhia subofițerilor de cavalerie sau de artilerie, în armata din trecut, superior celui de sergent și inferior celui de plutonier; persoană care avea acest grad. 2. Ofițer însărcinat cu conducerea unui convoi militar.

val¹, valuri (< v. sl., cf. bg., sb.) s. n. 1. (Pop.) Dificultate; adversitate, încercare grea; supărare; neplăcere, necaz; neliniște; zbucium. 2. Nume dat unor materiale flexibile (lână, stofă, hârtie etc.) ori unor obiecte din asemenea materiale înfășurate în formă de sul sau unor unelte, dispozitive, părți de instalații etc. de formă cilindrică. 3. Cantitate de lână înfășurată sub formă de sul.

val², valuri (< lat.) s. n. Fortificație formată dintr-o ridicătură continuă de pământ, de obicei cu

- un șant în partea exterioară folosită în sistemul defensiv roman (și mai târziu); întăritură prelungă de pământ care marca limitele unui teritoriu.
- valá, valez** (< germ., cf. lat.) vb. I. Intrans. A valora.
- valáh, -ă, valahi, -e** (< lat., sl., ngr.) s. m. și f., adj. 1. s. m. și f. (La pl.) Nume dat în trecut populațiilor romanice de către alte popoare; (și la sg.) persoană care aparținea acestor populații. 2. s. m. și f. (La pl.) Nume dat românilor de către alte popoare în evul mediu și menținut până la mijlocul sec. XIX pentru populația Țării Românești; (și la sg.) persoană care aparținea comunității etnice românești. 3. adj. Care aparține Valahiei sau valahilor (2), privitor la Valahia sau la valahi; specific valahilor; valahic; (rar) valahicesc. [Var.: *vlah, -ă*, s. m. și f., adj.].
- valáhic, -ă, valahici, -ce** (*valah* + suf. *-ic*) adj. Valah (3).
- valahicésc, -ească, valahicești** (*valah* + suf. *-icesc*) adj. (Rar) Valah (3).
- vále** (< lat.) interj. Cuvânt folosit, ca formulă de salut, la încheierea unei scrisori.
- valét, valeți** (< fr.) s. m. Servitor la casele boieresti (aflat în serviciu personal al stăpânului); fecior, lacheu.
- valideá, validele** (< tc.) s. f. Titlu purtat de mama sultanului; persoană care purta acest titlu.
- valiu, valii** (< tc.) s. m. (Imperiul Otoman) Guvernator al unui vilaiet.
- valorós, -oásă, valoroși, -oase** (< it., fr.) adj. Viteaz, curajos, brav.
- valț** s. n. Vals.
- valutá, valutez** (< it.) vb. I. Intrans. A valora.
- vámă, vâmi** (< magh.) s. f. 1. (În trecut; și în sintagma *vama domnească*) Taxă (în bani sau în produse) care se percepea pentru intrarea într-o regiune a țării, într-un oraș (în scopul vânzării unor mărfuri), pentru folosirea unui pod, a unui drum, pentru transportul mărfurilor etc. și care constituia în orânduirea feudală unul dintre veniturile domnitorului; *p. gener.* (și în sintagma *vama pământului*) = taxă, impozit (pe mărfuri sau pe produse); (reg.) vămășie (2). 2. Împuțernicire, drept de a-și însuși veniturile realizate prin perceperea vămii (1) care se acorda unei persoane, prin concesiune. ♦ Perioadă de timp în care se acorda acest drept. 3. (În sintagma) *Vama domnească* = loc, clădire unde se stabilea și se percepea taxa pentru intrarea într-o țară, într-un oraș, pentru folosirea unui pod, a unui drum etc. ♦ Funcția și activitatea de vameș (1).
- vámeș, vameși** (< magh.) s. m. (În trecut) Persoană care per-

- cepea taxa care se plătea la intrarea într-o regiune a țării, într-un oraș, pentru folosirea unui pod, a unui drum etc.; *p. gener.* persoană care încasa taxele, impozitele (pe mărfuri sau pe produse). ♦ *Vameș mare* = dregător de curte însărcinat cu încasarea veniturilor provenite din vamă (1) și cu administrarea vămilor. ♦ *Persoană însărcinată cu strângerea impozitelor pe care trebuiau să le plătească popoarele aflate sub dominația Imperiului Roman.*
- vandál, -ă, vandali, -e** (< fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Populație germanică care a emigrat în sec. V de pe țărmul Mării Baltice în Silezia, Moravia, Câmpia Tisei, Galia, Spania, nordul Africii, producând mari distrugerii; (și la sg.) persoană care aparținea acestei populații. 2. adj. Care aparținea vandalilor (1); privityor la vandali; al vandalilor.
- vapél, vapeluri** (cf. germ., rom.) s. n. (De obicei la pl.) Fâșie de țesătură fină (brodată, încrêțită sau plisată) care se folosea ca garnitură la unele obiecte de îmbrăcăminte femeiască, la lenjeria de pat etc.
- varáng, varangi** (< fr.) s. m. Soldat mercenar de origine normandă care făcea parte din garda particulară a împăraților bizantini.
- várda** (< ngr., tc.) interj. (În trecut; în limbajul marinărilor, al birjarilor) Cuvânt prin care se atrăgea cuiva atenția să se dea la o parte; ferește-te! atenție!
- vardíst s. m. v. gardíst.**
- varecáre** pron. nehot. Oarecare.
- varég, varegi** (< fr.) s. m. (La pl.) Nume dat populațiilor germanice din Peninsula Scandinavă care, între sec. IX–XI au pătruns în răsăritul Europei, ajungând până la Bizanț; (și la sg.) persoană care aparținea acestei populații.
- várgă** (moșt. din lat.) s. f. Un fel de baston purtat ca simbol al autorității sau al unei demnități (religioase).
- varía, varii** (< ngr.) s. f. Accent grav.
- varietáte, varietăți** (< lat., fr.) s. f. (Biol.; în trecut) Grup restrâns de plante sau de animale dintr-o specie (sau dintr-un gen), înrudite între ele și diferențiate prin unele caractere de indivizii din alte grupuri ale aceleiași specii (sau ale aceluiași gen).
- varméghe, varmeghii** (< magh.) s. f. (În organizarea administrativă mai veche a Transilvaniei) Unitate teritorială administrativă, în componența căreia intrau mai multe localități. ♦ Instituție de conducere a unei asemenea unități teritoriale; reprezentanții acestei instituții; clădire în care își avea sediul această instituție.
- varóș** (< tc.) s. n. Parte a unui

oraș situată în afara fortificațiilor.
vărtă, vărți (< germ., ucr., pol.)
s. f. 1. Clădire în care își avea
sediul un corp de gardă și care
servea și ca loc de detenție.
2. Strajă; gardă. ♦ Escortă. [Pl.
și: *verți*].

vărvar, -ă, varvari, -e (< slavon.,
ngr.) 1. s. m., adj. (Adesea
depr.) (La pl.) Nume dat de
vechii greci și de romani
popoarelor și populațiilor
străine; (și la sg.) (persoană)
de altă origine etnică; (persoană)
de altă religie; (persoană)
fără nici o religie; barbar.
2. adj. Necivilizat, incapabil de
a înțelege cultura; grosolan,
necioplit. 3. adj. (Despre oa-
meni) Cu o comportare inu-
mană, crudă, sălbatică.

varvaricesc, -ească, varvaricești
(*varvar* + suf. *-icesc*, cf. ngr.) adj.
1. Care aparține varvarilor (1);
care este caracteristic varvarilor;
vărvăresc (1). 2. Caracteristic
oamenilor necivilizați, necioplți,
sălbatici; vărvăresc (2).

varvarie, varvarii (*varvar* + suf.
-ie) s. f. 1. Stare primitivă de
dezvoltare social-culturală; barbarie.
2. Atitudine, comportare
sau faptă care denotă incultură,
primitivitate, brutalitate, cru-
zime; barbarie.

varvarotită (< ngr.) s. f. Gro-
solănie, brutalitate.

vasál, -ă, vasali, -e (< fr.) s. m.,
adj. 1. s. m. (În apusul Europei,
în epoca feudală) Nobil care,

în urma primirii unei feude și
a prestării omagiului, devenea
dependent de un suzeran,
datorându-i acestuia fidelitate
și anumite servicii militare sau
civile. 2. s. m. (În unele părți
ale Europei, în epoca feudală)
Principe, domnitor sau duce
care, în urma prestării omagiul-
lui, devenea parțial dependent
de un suzeran sau de un alt stat
obligându-se să respecte
interesele acestuia și să-i facă
anumite servicii, în condiții
prestabilite. 3. s. m. Conducă-
tor de stat dependent față de
un suzeran; (în sud-estul Eu-
ropei și în alte zone limitrofe
Imperiului Otoman, în epoca
feudală) domnitor, principe sau
alt conducător de stat care, fi-
ind numit sau confirmat de
către sultan, se obliga să
plătească acestuia tribut, să
ofere ajutor militar și să se
conformeze politicii externe a
suzeranului, păstrându-și au-
tonomia conducerii interne.
4. adj. (Mai ales în epoca feu-
dală, despre state) Care era în
rapoș de dependență politică,
economică și militară față de
un alt stat considerat suzeran.

vasalitate (< fr.) s. f. 1. (În
apusul Europei, în epoca feu-
dală) Instituție care exprima
obligațiile reciproce apărute
între vasal (1) și suzeran în
urma încheierii contractului
feudal; starea, calitatea de

- vasal. 2. (În unele părți ale Europei și în alte zone limitrofe Imperiului Otoman, în epoca feudală) Răport de dependență politică, economică și militară a unui stat față de altul considerat suzeran, cu păstrarea autonomiei; starea, calitatea de vasal (3). 3. (Rare) Aserveire, dependență.
- vascris** (< sb.) s. n. (Transilv.) Învierea lui Iisus Hristos, slujba religioasă a Învierii.
- vasél, vasele** (< ngr.) s. n. Navă (de război) cu vele sau cu aburi; bastiment.
- vasilicále** (< ngr.) s. f. pl. Corp de legi și dispoziții juridice din dreptul bizantin, alcătuite după legislația din timpul împăratului Iustinian și folosite, cu unele adaptări, și în Țările Române. [Var.: *basilicále, bazilicále* s. f. pl.]
- vatră** (traco-dac, cf. alb.) s. f. (În expr.) *A lăsa la vatră* = (despre ostași) a elibera după terminarea stagiului militar.
- vavilonésc, -ească, vavilonești** (*Vavilon* = Babilon (nr. pr.) + suf. *-esc*) adj. Babilonean.
- vazghestisí, vazghetisesc** (< ngr.) vb. IV. Refl. A se lipsi (de ceva).
- văcărít, văcăríturi** (*vacă* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit care se percepea în trecut pe vitele mari (și pe cai); taxă care se plătea pentru pășunatul vitelor mari.
- vădí, vădesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. A acuza, a învinui; a
- dezvălui (faptele unei persoane); a demasca, a da în vileag; a dovedi (cu probe) vinovăția cuiva; a ponegri, a calomnia; a denunța, a trăda.
- vădrár, vădrari** (*vadră* + suf. *-ar*) s. m. Persoană care încasa vădrăritul.
- vădrărit** (*vadră* + suf. *-ărit*) s. n. Impozit care se percepea în trecut (în Moldova) de la producători, pentru fiecare vadră de vin.
- văduv, -ă, văduvi, -e** (moșt. din lat.) adj. (Despre instituții) Care are postul titularului vacant (prin deces); (despre funcții, demnități etc.) care nu are titular.
- văduví, văduvește** (< *văduv*) vb. IV. Intrans. (Despre instituții) A rămâne fără titular (ca urmare a decesului acestuia).
- văduvie, văduvesc** (*văduv* + suf. *-ie*) s. f. Situația unei instituții care are postul titularului vacant (prin deces).
- văierá, vaier** (< *vai*) vb. I. Refl. (Mai ales în Transilv.) A se văita. ♦ Tranz. A compătimi, a deplânge pe cineva.
- văleát** s. n. v. *veleat*.
- vămeșfe, vămeșii** (*vameș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Titlul, funcția, slujba de vameș. 2. (Reg.) Vamă (1).
- văpăí, văpăiește** (< *văpaie*) vb. IV. Intrans. 1. A arde cu flacăra. 2. A lumina.
- vără, vărez** (< *vară*) vb. I. In-

tranz. (Pop.; despre oameni) A petrece vara într-un anumit loc (favorabil traiului).

vărnicér, vărniceri (*varniță* + suf. *-ar*) s. m. Vărar.

vărsá, vărs (moșt. din lat.) vb. I.

1. Tranz. (Reg) A turna metale sau materii topite; a obține obiecte prin turnare. 2. Refl. (Pop.; despre ploaie) A cădea, a curge din abundență. 3. Refl. (Despre oameni) A se îmbolnăvi de variolă.

vărvărăsc, -ească, vârvărăști (*varvar* + suf. *-esc*) adj. 1. Care aparține varvarilor (1); care este caracteristic varvarilor; varvaricesc (1). 2. Caracteristic oamenilor necivilizați, neciopliți, sălbatici; varvaricesc (2).

vătăf, vătăfi (cf. ucr., pol., bg.) s. m. 1. (Pop.) Conducător, șef (al unui grup organizat, al unei asociații de negustori, al unei instituții etc.) ♦ Conducător al unei bresle, al unui grup de meșteșugari. 2. (Țările Române, în evul mediu) Titlu dat persoanelor însărcinate cu conducerea unui grup de dregători, de oșteni, de curteni, de slujbași domnești etc.; având atribuții administrative, militare sau judecătorești; persoană care avea acest titlu. ✧ *Mare vătăf* = mai-marele peste vătăfi. *Vătăf de plai* = conducător al plăieșilor care păzeau un plai sau o trecătoare; (mai târziu) subprefect al unui plai. *Vătăf*

de divan = titlu purtat de boierul care convoca divanul și care avea atribuții judecătorești, rezolvând litigiile de mică importanță; boier care avea acest titlu. *Vătăf de hotar* = șef de străjeri, de grăniceri. *Vătăf de agie* = șef al poliției. ♦ (În trecut, adesea cu determinarea „de țigani”) Inspector al țiganilor domnești; șef al unui sălaș de țigani robi, ales de stăpân. 3. Administrator al unei moșii (boierești); supravegheător al slugilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire. [Var.: *vătăș, vătăv* s. m.]

vătăș s. m. v. **vătăf**.

vătăv s. m. v. **vătăf**.

vătăjél s. m. v. **vătășel**.

vătămán, vătămani (< v. sl., pol.) s. m. 1. (Mold., în epoca feudală) Conducător al unui sat liber sau al unei cete de săteni liberi, devenit, uneori, reprezentant al stăpânului feudal în satele aservite; (mai târziu, în administrația rurală din Moldova) slujbaș la primărie, însărcinat, mai ales, cu strângerea dărilor și a impozitelor. 2. (Rare) Căpetenie, conducător.

vătășél, vătășei (*vătăș* + suf. *-el*) s. m. 1. (Pop.) Vătăf (1); subaltern al vătăfului. 2. (Mold., Bucov. și Transilv.) Vornicel. 3. (În vechea organizare administrativă a țării) Funcționar (comunal), cu grad ierarhic inferior, la primărie sau la poliție.

4. Subaltern al vătafului (3). [Var.: *vătăjél* s. m.]
- vătășesc, -ească, vătășești** (*vătaf* + suf. *-esc*) adj. Care aparține vătafului (2, 3), de vătaf, specific vătafilor.
- vătășie, vătășii** (*vătaș* + suf. *-ie*) s. f. 1. Calitatea, funcția de vătaf (1). 2. Asociație de meseriași, de negustori etc., care era condusă de un vătaf (1). 3. Taxă percepută, în trecut, pe transportul mărfurilor sau pe venitul provenit din negoțul cu diferite mărfuri. 4. (În Țările Române, în evul mediu) Funcția vătafului (2); autoritatea, instituția reprezentată de vătaf. ♦ *Vătășie de plai* = funcția-vătafului de plai; (mai târziu) subprefectură. ♦ Sediul instituției pe care o reprezenta vătaful (2). 5. Grup de dregători, de oșteni, de curteni, de slujbași domnești etc. condus de un vătaf (2); *spec.* detașament militar condus de un vătaf. 6. Funcția, slujba de vătaf (3).
- vătășiță, vătășițe** (*vătaș* + suf. *-iță*) s. f. 1. Soția vătafului; vătașoaiă. 2. Femeie care conducea gospodăria unei case boierești, având în supraveghere slugile; vătașoaiă.
- vătășoáie, vătășoáie** (*vătaș* + suf. *-oáie*) s. f. Vătășiță.
- văznesénie** (< slavon.) s. f. (În religia creștină; și în sintagma *văznesenia Domnului*) Înălțarea lui Iisus Hristos la cer; sărbătoare care se ține la patruzeci de zile după Paști, în amintirea acestui fapt.
- văznesí, văznesesc** (< slavon.) vb. IV. 1. Refl. (În textele bisericești) A se înălța (la cer). 2. Tranz. A preamări. 3. Refl. A se semeți.
- văzút** (< *vedea*) s. n. (Reg.) Faptul de a *vedea*; capacitatea de a *vedea*; văz.
- vălvă** (< sl., bg.) s. f. Alai, pompă; *p. ext.* măreție, grandoare.
- vânj** (cf. sl.) s. n. Putere, vigoare.
- vânturós, -oásă, vânturoși, -oase** (*vânt* + suf. *-os*) adj. (Despre climă, vreme, anotimpuri) Cu vânt, vântos.
- vânzolí, vânzolesc** (< magh.) vb. IV. Refl. A se război, a se lupta.
- vârstă** (< sl.) (În sintagma) *Vârsta de mijloc* = evul mediu.
- vârstnic, -ă vârstnici, -ce** (*vârstă* + suf. *-nic*) adj., s. m. și f. (Persoană) de aceeași vârstă (cu altcineva).
- vârteji** vb. IV A *învârteji*.
- vârtúte, vârtuți** (moșt. din lat.) s. f. 1. Putere, tărie, vigoare. ♦ Expr. *Om în vârtute* = om în putere. *A fi tare de vârtute, dar slab de minte* = a fi puternic, dar prost. 2. Bărbăție, curaj, vrednicie (războinică). 3. Proprietate, însușire, calitate.
- véce, veci** (< sl.) s. f. Organ suprem al puterii în unele orașe rusești în sec. X–XV.
- vechí, vechesc** (< *vechi*) vb. IV.

1. Intrans. și refl. A ajunge la vârsta bătrâneții, a deveni bătrân; a căpăta, a avea aspectul, caracteristicile bătrâneții, a îmbătrâni. 2. Refl. A se menține, a dura de mai mult timp; a nu mai fi de dată recentă, a nu mai fi nou; a dobândi vechime; a se învechi. 3. Refl. (Reg.) A ajunge în stare de uzură, de degradare, de deteriorare, prin acțiunea îndelungată a timpului sau prin folosire îndelungată; a se învechi.
- vechie** (*vechi* + suf. *-ie*) s. f. (Rar) Vechime; antichitate.
- vechietate** (*vechi* + suf. *-etate*) s. f. Vechime.
- vechil**, *vechili* (< tc.) s. m. 1. Locuitor, reprezentant, purtător de cuvânt al unui suveran, al unui demnitar etc. 2. Persoană care avea împuternicirea de a acționa în numele altei persoane sau al unui grup de persoane într-o afacere, într-un litigiu etc.; *p. ext.* avocat. 3. (În trecut, mai ales în Mold.) Persoană care supraveghea și administra munca de pe o moșie; om de încredere al unui moșier; administrator de moșie.
- vechilâc**, *vechilicături* (< tc.) s. n. 1. (Și în sintagmele *carte de vechilâc*, *scrisoare de vechilâc*) Vechilet (1). 2. Vechilet (2).
- vechilâc**, *-ească*, *vechilești* (*vechil* + suf. *-esc*) adj. Care aparține vechilului (3), de vechil.
- vechilet**, *vechileturi* (< tc.) s. n. 1. (Act prin care se acorda) împuternicirea de a acționa în calitate de vechil (2); vechilime, vechilâc (1). 2. Calitatea de vechil (2); slujba vechilului; vechilâc (2).
- vechil-hârgi** (< tc.) s. m. Dregător însărcinat cu evidența cheltuielilor unui vizir.
- vechilimeă** (< tc.) s. f. (Și în sintagma *carte de vechilime*) (Act prin care se acorda) împuternicirea de a acționa în calitate de vechil (2); vechilet.
- vechilică**, *vechilice* (*vechil* + suf. *-ică*) s. f. (În trecut) Soția vechilului (3).
- vechitură**, *vechituri* (*vechi* + suf. *-tură*) s. f. Vechime.
- vecin**, *-ă*, *vecini*, *-e* (moșt. din lat.) adj., s. m. 1. adj. Care este puțin depărtat în timp (în raport cu...). 2. s. m. art. (Mai ales în textele religioase) Aproapele. 3. s. m. (În epoca feudală în Moldova; în Țara Românească atestat numai în documentele slavo-române) Țăran aservit, împreună cu bunurile sale, unui stăpân feudal, căruia îi datora rentă în natură, în produse sau în bani; rumân, iobag, șerb, serv.
- vecină** vb. I v. *vecini*.
- vecinăș**, *vecinași* (*vecin* + suf. *-aș*) s. m. (Munt.) Vecin (3).
- vecinăt**, *-ă*, *vecinați*, *-te* (< *vecina*) adj. Învecinat.
- vecinătate** (*vecin* + suf. *-ătate*, cf. lat.) s. f. (În epoca feudală)

- Instituție feudală care exprimă starea de aservire a țăranilor față de stăpânii feudali; starea, condiția de vecin; iobăgie, rumânie, șerbie, vecinie, servitute, (livresc) servaj.
- vecinî, vecinesc** (< *vecin*) vb. IV. 1. Refl. (Reg.) A se învecina. ♦ Intrans. A trăi în vecinătatea cuiva. 2. Tranz. A face (pe cineva) să devină vecin (3); a rumâni, a șerbi. [Var.: *vecină* vb. I].
- vecinicî** vb. IV v. **veșnicî**.
- vecinicie** s. f. Veșnicie.
- vecinie** (*vecin* + suf. *-ie*) s. f. (În epoca feudală în Moldova; în Țara Românească numai în documentele slavo-române) Instituție feudală care exprimă starea de aservire a țăranilor față de stăpânii feudali; starea, condiția de vecin (3); iobăgie, rumânie, șerbie, vecinătate, servitute, (livresc) servaj.
- vecsel, vecsele** (< germ.) s. n. (Fin.) Poliță.
- vectár, vectari** (< germ.) s. m. (Bucov., Transilv., Maram. și Ban.) Paznic; străjer.
- vedénie, vedenii** (< sl., după *vedere*) s. f. 1. Faptul de a vedea, vedere. 2. Imagine, reprezentare (a unei realități); (concr.) ceea ce produce o impresie deosebită.
- vederá, vederez** (< *vedere*) vb. I. Tranz. 1. A da la iveală, a arăta, a scoate în evidență. 2. Refl. A se imagina într-o anumită situație.
- vederát, -ă, vederafi; -te** (< *vedera*) adj. 1. Care se poate vedea. 2. Care este vestit, cu vază. 3. Care se poate observa sau înțelege bine; care este clar, vădit, evident.
- vedetă, vedete** (< fr., it.) s. f. Santinelă (de cavalerie); loc unde stătea santinela în timpul serviciului de gardă.
- véghe** (< *veghea*) s. f. (La romani) Fiecare din cele patru diviziuni egale în care era împărțită noaptea, în funcție de schimbarea străjilor.
- vegheá, veghez** (moșt. din lat.) vb. I. 1. Tranz. (Reg.; despre Dumnezeu sau despre alte ființe supranaturale) A feri, a apăra (de un rău, de o primejdie); a lua sub protecția, sub ocrotirea sa, a proteja, a ocroti. 2. Refl. A se feri, a se apăra (de un rău, de o primejdie); tranz. și refl. (pas.) a fi (sau a face să fie) cu băgare de seamă, a lua (sau a face să ia) aminte (la...); a (se) învăța minte. 3. Tranz. A ține seama de..., a lua în considerație. 4. Tranz. A ține; a respecta un precept religios, a nu încălca.
- vegheát, -ă, vegheafi, -te** (< *veghea*) adj. 1. (În sintagma *Voie vegheată* = a) favorizare, avantajare (a cuiva); atitudine părtinitoare, lipsită de obiectivitate; părtinire; b) rea intenție. 2. Vădit; fățiș. 3. Atent; treaz; vigilant; precaut.

- vel** (< slavon.) Element de compunere care însemnează „mare” și care, precedând denumiri de dregători, indică treapta cea mai înaltă a dregătoriei respective.
- velárium** (< lat., fr.) s. n. (La romani) Acoperământ de pânză al unui amfiteatru sau al arenei unui circ. [Pr.: *-ri-um*].
- veleát, veleaturi** (< slavon.) s. n. An (considerat ca unitate cronologică); *p. ext.* dată calendaristică, soartă, destin. (Pop.) Soroc, termen final; sfârșitul vieții. ♦ (Pop.) Durată a vieții, trai, viață, soartă, destin. ♦ Perioadă determinată de timp; epocă istorică. [Var.: *văleát* s. n.].
- velít¹, veliți** (*vel* + suf. *-it*) adj. (Despre boieri) Care deținea una dintre dregătoriile cele mai importante, care ocupa primul loc în ierarhia boierilor; de rangul întâi; mare.
- velít², veliți** ((1) < fr., lat., (2) < fr.) s. m. 1. (De obicei la pl.) Soldat de infanterie ușor echipat și înarmat, care, în armata română, avea însărcinarea de a hărțui inamicul. 2. Soldat din armata napoleoniană care aparținea unui corp de vânători de infanterie.
- velnicér, velniceri** (*velniță* + suf. *-ar*) s. m. (Mai ales în Mold.) Proprietar al unei velnițe; persoană care lucrează la o velniță.
- velniță, velnițe** (< ucr.) s. f. (Mai ales în Mold.) Instalație (rudimentară) pentru producerea rachiului; *p. ext.* clădire (sau încăpere) care servește ca adăpost pentru o asemenea instalație. ♦ (Mold. și Bucov.) Fabrică de spirt (sau de băuturi spirtoase); (reg.) povarnă. [Pl. și: *velniți*].
- velocipéd, velocipede** (< fr.) s. n. Vehicul cu două (sau cu trei) roți, propulsat prin mișcarea picioarelor direct pe sol sau apăsând pe un sistem de pedale; vehicul cu două roți inegale, asemănător bicicletei, având roata din față mai mare, folosit în trecut.
- velocipedie** (< fr.) s. f. Practica deplasării cu velocipedul.
- velodróm, velodromuri** (< fr.) s. n. Teren amenajat pentru exerciții de velocipedie sau pentru curse de velocipede.
- velvét** (< fr.) s. n. Țesătură de bumbac asemănătoare catifelei.
- vend, -ă, venzi, -de** (< germ., fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Populație slavă, descendentă a venetilor¹, stabilită pe cursul superior al râului Spree; (și la sg.) persoană care face parte din această populație. 2. adj. Care aparține venzilor (1), caracteristic venzilor, privitor la venzi. 3. s. m. (La pl.) Populație slavă care trăia în antichitate într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei și cursul superior al Elbei; (și la sg.) persoană care făcea parte din această populație; venet² (1). >

venedmiár (< fr.) s. n. Prima lună a calendarului republican francez, care corespundea intervalului cuprins între 22 septembrie și 21 octombrie. [Pr.: -mi-ar].

venerațiune s. f. Venerație.

venét¹, -ă, *veneți*, -te (< lat., fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Populație indo-europeană stabilită în antichitate în nord-estul Italiei, supusă de romani în anul 183 î. H.; (și la sg.) persoană care făcea parte din această populație. 2. adj. Care aparține veneților (1), caracteristic veneților, privitor la veneți. 3. s. m. (La pl.) Populație celtică de navigatori din Bretania, supusă de romani în anul 56 î. H.; (și la sg.) persoană care făcea parte din această populație.

venét², -ă, *veneți*, -te (< lat., fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Populație slavă care trăia în antichitate într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei și cursul superior al Elbei; (și la sg.) persoană care făcea parte din această populație. 2. adj. Care aparține venețienilor (1).

venetîc, -ă, *venetici*, -ce (< ngr., (3) și < tc.) s. m. 1. Venețian (1). 2. (Pop.) (în sintagma *galben venetic*, și s. m.) Veche monedă venețiană de aur în valoare (de aproximativ) 5 lei

vechi, care a circulat în trecut și în Țările Române.

venghér, *vengheri* (< ucr.) s. m. Slovac (originar din fostul stat austro-ungar) care se ocupa în special cu comerțul ambulant; p. ext. negustor ambulant.

venghércă, *vengherci* (< rus.) s. f. (Reg.) Haină scurtă de postav, îmblănită (și împodobită cu șireturi său cu brandenburguri) purtată de bărbați.

veni, *vin* (moșt. din lat.) vb. IV. Intrans. 1. (Despre dispoziții, hotărâri etc. oficiale) A emana. 2. (Pop.) A se năpusti, printr-o acțiune militară, asupra dușmanului, asupra unui loc deținut de acesta etc.; a pătrunde în număr mare (și pe neașteptate) pe un teritoriu străin cu scopul de a-l jefui, de a-l cotoropi etc. 3. (Pop.; despre ape) A curge (la vale) (în cantitate mare). 4. (Pop.; despre obiecte, bunuri etc.) A fi evaluat, ca mărime, ca greutate, ca volum (în unități corespunzătoare). 5. (Pop.; despre mărfuri) A fi evaluat ca preț, a avea ca preț, a prețui, a costa. 6. A ajunge (cu numărătoare) la numărul de ... 7. (Pop.) A ieși, a rezulta în urma unui calcul. 8. Refl. și (rar) intrans. (Pop.; despre bunuri, proprietăți etc.) A i se cădea, a i se cuveni, a i se atribui (prin partaj) ca moștenire, ca zestre, ca recompensă etc. 9. (Pop.; despre zile, evenimente, ocazii

- festive, sărbători etc.) A se nimeri, a cădea la o anumită dată, într-o anumită zi sau perioadă, a se afla, a fi într-un anumit moment; a pica. **10.** A împlini o anumită vârstă. **11.** (În construcții negative) A se potrivi, a cadra.
- ventulá, ventul** (< lat., it.) vb. I. A flutura, a fâlfâi.
- verbúnc, verbuncuri** (< germ.) s. n. (Transilv.) **1.** Înrolare în armată; recrutare. **2.** Jocurile executate cu acest prilej. [Var.: *bărbunc* s.n.].
- verdúrá, verduri** (< it., fr.) s. f. Mulțime de plante, de frunze, de ramuri verzi; verdeață.
- vergin, -ă** adj. Virgin.
- verginál, -ă** adj. Virginal.
- vérgur, -ă, verguri, -e** (moșt. din lat.) s. f., adj. **1.** s. f. (Reg.) Fecioară. ♦ (În limbajul bisericicii creștine; de obicei cu determinări ca „Maria” sau „sfânta”) Maica Domnului, Fecioara Maria. **2.** (Despre fete) Virgin.
- veri** (< lat.) conj. (În corelație cu sine însuși sau, rar cu conjuncțiile *au ori sau*) Fie, ori, sau.
- vericáre** (*veri + care*) pron. nehot. Oricare.
- vericánd** (*veri + când*) adv. Oricând.
- vericát, -ă** (*veri + cât*) pron. nehot., adv. Oricât.
- vericé** (*veri + ce*) pron. nehot. Orice.
- vericíne** (*veri + cine*) pron. nehot. Oricine.
- vericúm** (*veri + cum*) adv. Ori-cum.
- veriúnde** (*veri + unde*) adv. Oriunde.
- verificáție, verifi-cații** (< lat., fr.) s. f. Verificare.
- verméil** (< fr.) subst., adj. **1.** subst. invar. Argint aurit (cu nuanță de roșu). **2.** adj. Care este de culoare roșu-închis.
- versificáre, versificáři** (< *versifica*) s. f. (Manieră de) realizare artistică a versurilor; versificație.
- vérstă, verste** (< rus.) s. f. Veche unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut (în Rusia), egală cu 1,067 km.
- versuí, versuiesc** (*vers + suf. -ui*) vb. IV. Intrans. și tranz. A versifica.
- versuíť, -ă, versuíți, -te** (< *versui*) adj. Versificat.
- versuítór, versuítori** (*versui + suf. -tor*) s. m. Versificator; poet. [Pr.: *-su-i*].
- verșóc, verșoace** (< rus.) s. n. Veche unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut în Rusia, egală cu 4,4 cm.
- verșún** s. n. v. **vierșun.**
- verșuníe, verșunii** (*verșun + suf. -ie*) s. f. Înverșunare.
- verticalicéște** (*vertical + suf. -icește*) adv. În mod vertical; în poziție verticală.
- veselítór, -oáre, veselítori, -oare** (*veseli + suf. -tor*) adj. Înveselitor; îmbucurător; plăcut.
- vestálă, vestale** (< fr., lat.) s. f., adj. (În antichitatea romană) **1.** s. f. Preoteasă care întrefinea

- focul sacru în templul zeiței Vesta și pentru care castitatea era o condiție obligatorie.
- 2. adj.** (În sintagmele) *Vergură* (sau *virgină, fecioară*) *vestală* = vestală (1).
- vestălii** (< fr., cf. lat.) s. f. pl. (În antichitatea romană) Serbări în cinstea zeiței Vesta, celebrate la 15 iunie.
- vesti, vestesc** (< *veste*) vb. IV.
- 1.** Tranz. și refl. A face să devină (sau a deveni) binecunoscut, vestit, faimos (pretutindeni); a face să capete (sau a căpăta) faimă, popularitate. **2.** Tranz. A propovădui o învățătură, o concepție religioasă etc. **3.** Tranz. și refl. A (se) proclama.
- vestibul, vestibule** (< lat., fr.) s. n. (La romani) Spațiul din fața unui edificiu public, al unei case etc., situat între ușa de intrare și stradă, adesea delimitat de un porțic sau de prelungirea zidurilor, în care, de obicei, erau primiți vizitatorii care nu aveau acces în clădire. [Pl. și: *vestibule*].
- vestiment, vestimente** (< lat., it.) s. n. (De obicei la pl.) Veșmânt.
- vestuî, vestuiesc** (*veste* + suf. *-ui*, cf. slavon.) vb. IV. A vesti.
- veșnic, -ă, veșnici, -ce** (< slavon.) adj. (Țările Române, în orânduirea feudală; despre persoane aparținând anumitor categorii sociale) Care își păstrează (prin contract) titlul, funcția, condiția socială etc. pe viață, transmitându-le și urmașilor.
- veșnici, veșnicesc** (< *veșnic*) vb. IV. A face să devină veșnic, să dureze nelimitat; a face să existe, să dăinuie, să reziste în amintirea posterității tot timpul care va urma sau un timp foarte îndelungat; a eterniza, a înveșnici. [Var.: *vecinici* vb. IV].
- veterán, veterani** (< lat., fr.) s. m. (La romani) Ostaș care, după terminarea serviciului militar, obținea la eliberare anumite drepturi și privilegii.
- veterinărie** (< lat., cf. it.) s. f. Medicină veterinară.
- véto** (< lat., fr.) s. n. (La romani) Drept pe care îl aveau tribunii plebei de a se opune hotărârilor senatului; formulă prin care își exercitau acest drept.
- vétrelă, vetrele** (< slavon. cf. ucr.) s. f. (Pop., mai ales la pl.) Pânză de corabie; *p. ext.* corabie.
- veturín, veturini** (< it.) s. m. Birjar.
- vezarét** (< tc.) s. n. Vizirat.
- vezir-agasi, vezir-agasi** (< tc.) s. m. Subaltern al vizirului.
- vezir-azem, vezir-azemi** (< tc.) s. m. Mare vizir; *p. ext.* înalt demnitar al Imperiului Otoman, cu funcții asemănătoare ministrului de astăzi.
- vezir-chehaiasi, vezir-chehaiasi** (< tc.) s. m. Agent, intendent al marelui vizir.
- vezir-tatâr, veziri-tatari** (< tc.) s. m. Curier al vizirului.
- via¹** (< lat.) s. f. (În antichitatea romană) Drum pavat în interi-

orul unei localități; cale de comunicație principală, special amenajată, care lega două localități sau două provincii.

viá², *viez* (mošt. din lat.) vb. I. A viețui (1, 2).

viátor, *viatori* (< lat.) s. m. (În Roma antică) Mesager, curier oficial la dispoziția cenzorilor, a tribunilor și a altor autorități.

vicecăpitán, *vicecăpitani* s. m. (Transilv. și Bucov.) Loțiiitor al unui căpitan (având gradul militar imediat inferior).

vicecómite, *vicecomiți* (*vice* + *comite*) s. m. (În organizarea administrativă feudală) Demnitar subordonat comitelui și numit de către acesta.

vicecraí, *vicecrai* (*vice* + *crai*) s. m. (Reg.) Vicerege.

vicepreféct, *viceprefecți* (< lat.) s. m. (La romani sau în structuri organizatorice realizate după modelul celor romane). Loțiiitor al șefului unui serviciu civil sau militar; titlu, funcție, deținută de această persoană.

viceprezident, *-ă*, *viceprezidenți*, *-te* (< fr., germ.) s. m. și f. Vicepreședinte.

viceprotópóp, *viceprotopopi* (*vice* + *protopop*) s. m. Preot care exercită atribuțiile unui protopop în lipsa acestuia.

vicerector, *vicerectori* (< fr.) s. m. Prorector.

vicerigă, *vicerigi* (*vice* + *rigă*, după fr.) s. m. Vicerege.

vicevoievód, *vicevoievozi* (*vice* + *voievod*) s. m. Loțiiitor al unui voievod; guvernator al unei provincii care făcea parte dintr-un voievodat.

vicișpán, *vicișpani* (< magh., germ.) s. m. (Mai ales prin Transilv. și Ban.) Subprefect; loțiiitor al conducătorului administrativ al unui comitat.

viclenéște (*viclean* + suf. *-éște*) adv. În mod viclean.

viclení, *viclenesc* (< *viclean*) vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. A induce în eroare, a înșela; a abuza de buna-credință (a cuiva).

◆ (Rar) A iscodi, a ispiti.

◆ (Rar) A fura; a păgubi.

2. Refl. A deveni viclean, rău; a se comporta ca un om prefăcut, perfid, rău.

3. Intrans. A pune la cale, a pregăti în ascuns o acțiune potrivnică cuiva, a unelti, a complota; *p. ext.* a face cuiva rău. ◆ A protesta împotriva cuiva sau a ceva.

4. Tranz. A trăda, a vinde (pe cineva sau ceva); a se răzvrăti, a se răscula (împotriva cuiva). [Var.: *hiclení* vb. IV].

viclenie, *viclenii* (*viclean* + suf. *-ie*) s. f. (În vechiul drept românesc, neexistând presciere) Trădare a unei țări, a unui conducător etc.; necredință, infidelitate; felonie. [Var.: *hiclenie* s. f.].

viclenie, *vicleniri* (< *vicleni*) s. f. Viclenie.

viclenitór, *-oáre*, *viclenitori*, *-oare* (*vicleni* + suf. *-tor*) adj.,

- s. m. (Persoană) care înșală, care uneltește, care trădează.
- viconte, viconți** (< fr.) s. m. Titlu de noblețe ereditar, inferior celui de conte și superior celui de baron; persoană care poartă acest titlu.
- vicontesă, vicontese** (< fr.) s. f. Soție sau fiică a unui viconte.
- victimă, victime** (< lat., fr.) s. f. (La popoarele antice și la unele triburi primitive) Ființă (animal sau om) oferită, prin sacrificare, unei divinități.
- victoriât, victoriați** (< lat.) s. n. (În antichitatea romană) Monedă de argint având pe revers efigia zeiței Victoria [Pr.: -ri-at].
- victorie, victorii** (< fr.) s. f. Trăsură de lux, descoperită, cu două locuri (folosită în trecut).
- victualii** (< lat.) s. f. pl. Hrană pentru oameni, mâncare; provizii de alimente. [Pr.: -tu-a].
- vidám, vidami** (< fr.) s. m. (În evul mediu) Nobil care deținea o feudă într-un domeniu episcopal și care avea temporar atribuții juridice sau militare.
- vidic, vidicuri** (< magh.) s. n. (Transilv.) Regiune, ținut, zonă; comitat; district.
- vidimá, vidimez** vb. I. Tranz. (Transilv.) A viza; a certifica, a legaliza.
- vidomóstié, vidomostii** (< rus.) s. f. (Mold.) Listă, tabel, inventar; buletin, catalog.
- vielă, viele** (< fr., it.) s. f. Vechi instrument muzical cu coarde, folosit de trubaduri, la care vibrarea cordelor se realiza printr-un dispozitiv acționat de o manivelă [Pr.: vi-e-].
- viers, viersuri** (moșt. din lat.) s. n. (Pop.) 1. Melodie (în timpul executării ei); executare a unei compoziții muzicale. 2. Sonoritate melodioasă a vocii; timbru vocal; glas, voce.
- viersuí, viersuiesc** (*viers* + suf. -ui) vb. IV. Intrans. și tranz. A cânta (din gură sau dintr-un instrument); *fig.* a (se) exprima în cuvinte alese, în versuri.
- viersuitór, -oáre, viersuitori, -oare** (*viersui* + suf. -tor) adj., s. m. 1. adj. Melodios, armonios, muzical. 2. s. m. Cântăreț, rapsod.
- viersún** (cf. magh.) s. n. (Mold.) Pariu, rămășag. [Var.: *versun* s. n.].
- viețuí, viețuiesc** (*viață* + suf. -uí) vb. IV. (Pop.) 1. A fi viu, a se afla în viață, a fi în viață; a-și duce existența; a trăi, a exista, a via; a costa. 2. A-și duce, a-și petrece viața într-un anumit fel, în anumite condiții, într-un anumit mediu; a avea o anumită conduită, a se comporta într-un anumit fel; a via. ♦ A-și închina, a-și dedica viața (cuiva sau pentru ceva). 3. A-și duce viața împreună (cu cineva); a-și duce viața în preajma, în societatea cuiva; a conviețui, a trăi. 4. A-și petrece viața sau

- o parte din viață într-un anumit loc; a-și avea domiciliul, a fi stabilit cu locuința undeva; a locui, a sălășui, a trăi. **5.** A-și procura cele necesare traiului, a-și câștiga existența, a se întreține (din ceva); a trăi. **6.** A continua să existe, să dureze, să se mențină.
- viețuitór, -oáre, viețuitori, -oare** (*viețui* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. **1.** adj. (Pop.) Care viețuiește, care este viu, care este în viață; care există, trăitor. **2.** adj. (Ființă) care își duce viața, existența într-un anumit loc, care locuiește undeva; trăitor.
- vifor, vifore** (< sl., bg., sb.) s. n. Volbură; vârtej.
- vigavór** (< rus.) s. n. (Reg.) Certare, muștrare, dojenire.
- vigésimă** (< lat.) s. f. (Transilv.) Impozit reprezentând a douăzeci-a parte (pe mărfuri, pe succesiuni).
- vigil, vigili** (< lat., cf. it.) s. m. **1.** (Transilv.) Veghetor. **2.** (În Roma antică) Membru al gărzii înstitute de Augustus pentru siguranța cetății în timpul nopții și pentru paza incendiilor.
- vigilă, vigelez** (< lat.) vb. I. Tranz. A veghea.
- vigilie, vigillii** (< lat., germ., fr.) s. f. **1.** Veghe. **2.** (*Concr.*; mai ales la pl.) Gardă; strajă; santinelă. **3.** (La romani) Fiecare din cele patru diviziuni egale în care era împărțită noaptea (în funcție de schimbarea străjilor); interval de timp cât făcea de gardă o strajă.
- viglár, vighari** (*viglă* + suf. *-ar*) s. m. (De obicei la pl.) Persoană care însoțea călare o caretă dormnească, pentru a asigura securitatea călătorilor.
- viglă, vighle** (< ngr.) s. f. **1.** (Precedat de prep. „în”) Veghe. **2.** (*Concr.*; mai ales la pl.) Gardă; strajă; santinelă.
- vigoáre** (< fr., lat.) s. f. Valabilitate, putere de aplicare a unei legi, a unei dispoziții etc.
- viiciúne** (*viu, vie* + suf. *-iciune*) s. f. Vitalitate, vigoare, forță de acțiune. [Pr.: *vi-i*].
- viitór, -oáre, viitori, -oare** (*veni* + suf. *-tor*) adj., s. f., s. n. **1.** adj. Care se deplasează apropiindu-se de cineva sau de ceva; care vine. **2.** s. f. Deplasare spre cineva sau ceva; venire. **3.** s. n. Viitorime, posteritate.
- viitorie** (*viitor* + suf. *-ie*) s. f. Perioadă de timp care urmează prezentului; viitor.
- viitoríme** (*viitor* + suf. *-ime*) s. f. **1.** Perioadă de timp care urmează prezentului; viitor. **2.** Viitor, perspectivă.
- vijelíre, vijeliri** (< *vijeli*) s. f. Vijelie.
- viking, vikingi** (< fr., germ.) s. m. (La pl.) Nume dat populațiilor germanice de războinici, de navigatori și de negustori din țările scandinave, care au întreprins între sec. VIII–XI numeroase expediții (maritime) în

- Europa și în America de Nord; (și la sg.) persoană care aparține acestor populații. [Acc. și: *vikíng*].
- vil**, -ă, *vili*, -e (< fr., lat.) adj. 1. (Rar) De origine, de condiție, modestă, umilă. 2. De proastă calitate, demn de disprețuit; ordinar, josnic, abject, infam, mârșav, ticălos, nemernic. 3. Care este de valoare redusă, fără valoare; care are un preț mic, ieftin.
- vilaiét**, *vilaiete* (< tc.) s. n. Diviziune administrativ-teritorială în Imperiul Otoman, guvernată de un valiu. [Pr.: -*la-iet*].
- vilán**, -ă, *vilani*, -e (< lat., it., fr.) s. m. (În Franța, Germania și Italia, în evul mediu) Țăran aservit unui stăpân feudal care, spre deosebire de șerb, avea libertate personală.
- vilanelă**, *vilanele* (< it.) s. f. Cântec polifonic, în măsură binară și mișcare vie, cu caracter umoristic, originar din sudul Italiei, răspândit mai ales în sec. XV–XVI.
- vilár**, *vilare* (< ngr.) s. n. Varietate de catifea.
- vilă**, *vile* (< fr., lat., it.) s. f. 1. (În Imperiul Roman) Reședință somptuoasă, construită în apropierea unui oraș, care era folosită de aristocrație ca loc de vilegiatură; clădire sau ansamblu de clădiri care includea locuința proprietarului și anexele gospodăriei, situată pe un domeniu rural. 2. (În Renaștere, în Italia) Reședință somptuoasă construită în stilul vilei (1) romane. 3. (În evul mediu) Denumire dată diferitelor forme de așezări (obștea țărănească, satul liber, satul dependent, domeniul stăpânului feudal și, uneori, centrul urban).
- vileág** (< magh.) s. n. (Pop.) Lume; mulțime de oameni.
- vilic**, *vilici* (< lat.) s. m. 1. (În Imperiul Roman) Sclav sau liber care îndeplinea funcția de administrator al unui domeniu. 2. (Jur.; în Transilv.) Conducător al unei comunități sătești, mai ales rurale.
- vină**, *vini* (< v. sl.) s. f. 1. Cauză, motiv, pricină. 2. Acuzație; imputare. [Pl. și: *vine*].
- vinăricér**, *vinăriceri* (*vinărici* + suf. -*ar*) s. m. Persoană care percepea vinăriciul (1).
- vinărici¹**, *vinăriciuri* (*vin* + suf. -*ărici*) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Dajmă sau impozit care se percepea în trecut, de la proprietarii de vii, de la producătorii de vin și de la cârciumari reprezentând a zecea parte din recoltă și care se plătea domniei.
- vinărici²**, *vinăricesc* (< *vinărici*) vb. IV. Tranz. (Rar) A percepe, a încasa vinăriciul.
- vinărit**, *vinărituri* (*vin* + suf. -*ărit*) s. n. (Ț. Rom. și Mold.) Dajmă sau impozit care se percepea în trecut de la proprietarii

- de vii, de la producătorii de vin și de la cărciumari.
- vînce**, *vînce* (< lat.) vb. III. Tranz.
1. A învinge, a birui (în război, într-o luptă, într-o întrecere etc.); a supune, a înfrânge. 2. *Fig.* A stăpâni, a înfrâna, a înăbuși (o dorință, o pasiune etc.).
- vînceală**, *vîncele* (*vînce* + suf. *-eală*) s. f. Victorie, biruință.
- vîncitór**, *-oáre*, *vîncitóri*, *-oare* (< it.) s. m., adj. Învingător, biruitor.
- vînde**, *vînd* (moșt. din lat.) vb. III. Tranz. A arenda.
- vîndecăciós**, *-oásă*, *vîndecăcioși*, *-oase* (*vîndeca* + suf. *-ăcios*) adj. Vîndecabil.
- vîndică**, *vîndic* (< lat., it.) vb. I. Tranz. și refl. A (se) răzbuna.
- vîngătór**, *-oáre*, *vîngătóri*, *-oare* (*vînge* + suf. *-ător*) adj., s. m. și f. Învingător.
- vînométru**, *vinometre* (< fr.) s. n. Enometru.
- vîoláție**, *violații* (< fr., lat.) s. f.
1. Violență. 2. Violare. [Pr.: *vi-o-*].
- vîolă**, *vióle* (< it., fr.) s. f. Vechi instrument muzical cu coarde și cu arcuș, adecvat muzicii polifonice, din care provin instrumentele cu coarde moderne. [Pr.: *vi-o-*].
- vîolón¹**, *violoni* (< fr.) s. m. 1. Vioară. 2. Violonist. [Pr.: *vi-o-*].
- vîolón²**, *violoni* (< it.) s. m. (Reg.) Contrabas. [Pr.: *vi-o-*].
- vîorár**, *vîorari* (*vioară* + suf. *-ar*) s. m. (Reg.) Violonist. [Pr.: *vi-o-*].
- vîoríst**, *-ă*, *vîorísti*, *-ste* (*vioară* + suf. *-ist*) s. m. și f. (Pop.) Violonist. [Pr.: *vi-o-*].
- vîós**, *-oásă*, *vîoși*, *-oase* (*viu* + suf. *-os*) adj. Care este viguros, puternic, rezistent; care este plin de viață.
- vîoșeálă**, *vîoșeli* (*vîos* + suf. *-eală*) s. f. Vioiciune; vioioșie.
- ◆ Strălucire, proștețime, expresie vie.
- vîoșie**, *vîoșii* (*vîos* + suf. *-ime*) s. f. Vioiciune. ◆ Ceea ce exprimă, denotă vioiciune; vioioșie.
- ◆ Strălucire, expresie vie a ochilor, a privirii, a fizionomiei.
- ◆ *Fig.* Proștețime, frăgezime.
- vîpîscă** s. f. Vipușcă.
- vîpt**, *vîpturi* (moșt. din lat.) s. n. (Transilv.; la sg. adesea cu sens colectiv) Rod, produs al pământului; (recoltă de) grâne, cereale. ◆ Hrană, mâncare (pentru oameni); *p. ext.* întreținere (cu hrană); pensiune.
- vîptuí**, *vîptuiesc* (*vîpt* + suf. *-ui*) vb. IV. A (se) hrăni; a (se) întreține.
- vîraneá**, *viranele* (< tc.) s. f. Ruine ale unei clădiri arse; loc viran.
- vîrilíst**, *virilísti* (< germ.) s. m. (În organizarea politico-administrativă a Imperiului Austro-Ungar) Contribuabil care plătea un impozit mare și care, datorită acestui fapt, beneficia de dreptul de a fi membru al consiliului comunal sau al celui municipal fără a fi ales, pre-

- cum și de dreptul de a participa la alegerea deputaților din parlament.
- virtuós, -oasă, virtuoși, -oase** (< lat., fr.) adj. (Despre oameni) Brav, curajos, viteaz. ♦ (Despre acțiuni, fapte ale oamenilor) Care denotă curaj; curajos, cutezător.
- virtúte, virtuți** (< lat.) s. f. Bărbăție, bravură, curaj, vitejie; faptă vitejească.
- víson** (< ngr., slavon.) s. n. Țesătură fină de in; *p. ext.* obiect de îmbrăcăminte confecționat dintr-o astfel de țesătură.
- vístavói, vistavoi** (< rus.) s. m. Soldat atașat pe lângă un ofițer pentru servicii personale; ordonanță.
- visterie** s. f. v. **vistierie**.
- vistiáriu** s. n. v. **vistier**².
- vístiér¹, vistieri** (< slavon.) s. m. 1. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu; și în sintagmele *mare vistier* sau *vel. vistier*) Titlu dat marelui dregător din sfatul domnesc, care avea obligația repartizării dărilor asupra populației contribuabile, a încasării acestora de la slujbașii din ținuturi (sau din județe), a gestionării tezaurului țării (inițial și domnesc) și a judecării pricinilor care se iveau la strângerea impozitelor; în Țara Românească avea și grija procurării și păstrării obiectelor de lux (blănuri, stofe etc.) și de protocol ale curții domnești; (în epoca regulamentară) ministru de finanțe; visticier (1); persoană care purta acest titlu. 2. Demnitar la diverse curți împărătești sau regale cu funcții asemănătoare cu ale visticierului (1). [Pr.: *-ti-er*].
- vístiér², vistiere** (< lat.) s. n. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) 1. Vistierie (1). 2. (În forma *vistiariu*) Încăpere, cameră (ascunsă vederii, dosnică). 3. (Reg.) Loc (clădire, cameră, ladă etc.) în care se păstrau obiecte de metal prețios, bijuterii, bani etc.; (pop.) vistierie (3). ♦ *Fig.* Ceea ce este socotit prețios, frumos, folositor etc.; ceea ce constituie un izvor nesecat (de bogăție). ♦ Ceea ce este mai de preț, ceea ce înobilează sufletul; (ceea ce aduce) generozitate, fericire, liniște sufletească. 4. (În forma *vistiariu*) Cutie în care se depun danii, mai ales bani, pentru nevoile templului din Ierusalim sau pentru opere de caritate; vistierie (6). [Pr.: *-ti-er*. – Var.: *vistiáriu* s. n.].
- vístiereásă, vistierese** (*vístier¹* + suf. *-easă*) s. f. Soție sau fiică de *vístier¹*; visticiernească. [Pr.: *-ti-e-*].
- vístierie, vistierii** (*vístier* + suf. *-ie*) s. f. 1. (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu) Instituție care administra veniturile țării și ale domnului (până în sec. XVII, când trec în grija cămărașului);

tezaurul țării și cel domnesc (venituri bănești, obiecte prețioase și de protocol, blănuri etc.); clădire sau încăpere în care se păstrau acestea; (în epoca regulamentară și mai târziu) ministerul de finanțe; vistier² (1). 2. (Și în sintagma *vistieria cea mare*) Vistiernicie. 3. (Pop.) Loc (clădire, cameră, ladă etc.) în care se păstrau obiecte de metal prețios, bijuterii, danii etc.; vistier² (3). 4. (Pop.) Cantitate mare de monede de aur sau de argint, de bijuterii, de pietre prețioase etc. păstrate sau ascunse într-un loc sigur, comoară; *p. ext.* avuție, bogăție. 5. Cameră, încăpere a templului din Ierusalim, în care se păstrau obiectele de cult, ofrande etc. 6. Cutie în care se depuneau danii, mai ales bani, pentru nevoile templului din Ierusalim sau pentru opere de caritate; vistier² (4). [Pr.: *-ti-e-*. – Var. *visterie* s. f.]

istiernic, vistiernici (slavon.) s. m.¹ (Ț. Rom. și Mold., în evul mediu; și în sintagmele *mare vistiernic* sau *vel vistiernic*) Mare dregător din sfatul domnesc, care avea obligația repartizării dărilor asupra populației contribuabile, a încasării acestora de la slujbașii din ținuturi (sau din județe), a gestionării tezaurului țării (inițial și a celui domnesc) și a

judecării pricinilor care se iveau la strângerea impozitelor; în Țara Românească avea și grija procurării și păstrării obiectelor de lux (blănuri, stofe etc.) și de protocol de finanțe; vistier¹ (1). 2. Demnitar la diverse curți împărățești sau regale cu funcții asemănătoare cu ale vistiernicului (1). [Pr.: *-ti-er-*].

vistierniceasă, visternicese (*vistiernic* + suf. *-easă*) s. f. Soție sau fiică de vistiernic (1); vistiereasă. [Pr.: *-ti-er-*].

vistiernicél, vistiernicei (*vistiernic* + suf. *-el*) s. m. Slujbaș aflat în subordinea marelui vistiernic, însărcinat cu strângerea dărilor de la populația contribuabilă, devenind din sec. XVIII și membru al unei bresle care era sub comanda unui căpitan, în Țara Românească, sau, a unui vâtaf, în Moldova. [Pr.: *-ti-er-*].

vistiernicie (*vistiernic* + suf. *-ie*) s. f. (Și în sintagmele *vistiernicia (cea) mare*) Demnitatea, funcția de mare vistiernic; perioadă de timp în care cineva deținea această demnitate și exercita această funcție. [Pr.: *-ti-er-*].

vișinâp, vișinapuri (< tc.) s. n. Vișinată. ♦ (La pl.) Varietăți de vișinată.

viteáz, -ă, viteji, -ze (< slavon., magh.) s. m., adj. 1. s. m. (Țările Române, în sec. XIV–XVI) Denumire dată luptătorilor călări,

- înzăuați care, distingându-se în bătlia, se bucurau de beneficii speciale din partea domnului (devenind stăpâni de pământ sau dregători în sfatul domnesc) și formau o categorie militară distinctă în oastea domnească.
- 2. s. m., adj. Fig.** (În textele religioase) (Persoană) care depune eforturi deosebite, care se străduiește pentru propovăduirea sau apărarea credinței creștine.
- viteji, vitejesc** (< *viteaz*) vb. IV. Tranz. și refl. A se lupta cu vitejie, cu eroism; a da dovadă de bărbăție.
- viteșug, viteșuguri** (< magh.) s. n. (Transilv.) Vitejie.
- vitriól, vitrioluri** (< fr.) s. n. Nume dat unor sulfați. [Pr.: -*tri-ol*].
- vițiát, -ă** adj. Viciat.
- vițiós, -oasă** adj. Vicios.
- vițiu** s. n. Viciu.
- vivandier, vivandieri** (< fr.) s. m. Negustor, comerciant care însoțea trupele, în campanie, pentru a vinde soldaților alimente, băuturi și obiecte de primă necesitate.
- vivandierá, vivandiere** (< fr.) s. f. (în trecut) Femeie, care era autorizată în unele țări, să însoțească trupele, în campanie, pentru a vinde soldaților alimente, băuturi și obiecte de strictă necesitate. [Pr.: -*di-e*].
- vizigót, -ă, vizigoți, -te** (< lat., fr.) s. m., adj. 1. s. m. (La pl.) Populație migratoare care aparținea triburilor germanice medievale ale goților de vest; (la sg.) persoană care făcea parte din această populație.
- 2. adj.** Care aparținea vizigoților (1), privitor la vizigoți.
- vizigoticésc, -ească, vizigoticești** (*vizigot* + suf. -*icesc*) adj. (Rar) Vizigot (2).
- vizionár, -ă, vizionari, -e** (< fr.) adj. Care are viziuni, revelații supranaturale; care are idei ieșite din comun, extravagante, fanteziste.
- vizír, viziri** (< tc.) s. m. Titlu dat înalților demnitari ai Imperiului Otoman care aveau însărcinări corespunzătoare acelorora ale unui ministru de astăzi; persoană care avea acest titlu; *p. ext.* înalt dregător în țările musulmane cu funcții asemănătoare acelorora ale unui ministru. ✧ *Mare vizir* = titlu dat dregătorului care îndeplinea funcția de prim-sfetnic al sultanului și care avea însărcinări corespunzătoare prim-ministruului de astăzi; persoană care purta acest titlu.
- vizirát, vizirate** (< fr.) s. n. Funcția sau rangul de vizir; perioadă de timp în care cineva îndeplinea această funcție; vezaret, vizirie, vizirlâc.
- vizireásă, vizirese** (*vizir* + suf. -*esă*) s. f. Soția vizirului.
- vizirésc, -ească, vizirești** (*vizir* + suf. -*esc*) adj. Care aparține vizirului, de vizir; privitor la vizir; vizirial.

vizirí, viziresc (< vizir) vb. IV.

1. Intrans. A exercita funcția de vizir. 2. Tranz. fact. și refl. A (se) face vizir.

viziriál, -ă, viziriáli, -e (< fr.) adj. Viziresc. [Pr.: -ri-al].

viziríe (vizir + suf. -ie) s. f. Vizirat.

vizirlác, vizirlácúri (< tc.) s. n. Vizirat.

vizitarisí, vizitarisesc (vizitá + suf. -arisí) vb. IV. A vizita.

vizitáție, vizitáții (< lat., fr., germ.) s. f. 1. Inspecție (a unei unități administrative bisericești, a unei instituții de învățământ etc.; control (periodic). 2. Consult medical.

vládnic, -ă, vladnici, -ce adj. Puternic, solid, rezistent.

vlah, -ă s. m. și f., adj. v. valah.

vlávie, vlavii s. f. Vlagă.

vládică, vládici (< sl.) s. m.

1. Episcop. 2. Stăpânitor, domn, principe.

vocabulár, vocabulare (< fr., lat.) s. n. Dictionar, de obicei de proporții mici; lexic, glosar. [Var.: vocabuláriu s. n.]

vocabuláriu s. n. v. vocabular.

vocațiúne s. f. Vocație.

vódă (< sl.) s. m. Titlu dat domnilor Țărilor Românești, adăugat de obicei după numele lor; domnitor; p. ext. principe, rege; persoană care avea acest titlu.

vodeásă (vodă + suf. -easă) s. f. (Pop.) Soția voievodului; doamnă, crăiasă, voduleasă.

voduleásă (vodă + suf. -uleasă) s. f. (Pop.) Vodeasă.

voíe (< sl.) s. f. (În sintagma)

Voie vegheată = bunăvoință; p. ext. protecție, favoare.

voievód, voievozi (< sl.) s. m.

1. Titlu dat domnilor Moldovei și Țării Românești, precum și guvernatorului Transilvaniei din orânduirea feudală; domn, vodă; p. ext. principe; persoană care avea acest titlu. 2. Comandant de oaste; căpitan. 3. Mai-marele unei cetăți, al unui ținut; guvernator; p. ext. boier de rang mare. 4. Căpetenie a unei cete sau a unui sălaş de țigani. [Pr.: vo-ie-. – Var.: voivód s. m.]

voievodál, -ă, voievodali, -e (voievod + suf. -al) adj. Care aparține voievozilor, privitor la voievozi, din vremea voievozilor, făcut, creat de un voievod. [Pr.: vo-ie-. – Var.: voivodál, -ă, adj.]

voievodát, voievodate (voievod + suf. -at) s. n. Ținut sau așezare condusă de un voievod. [Pr.: vo-ie-. – Var.: voivodát s. n.]

voievodeásă, voievodese (voievod + suf. -easă) s. f. Soția voievodului. [Pr.: vo-ie-. – Var.: voivodeásă s. f.]

voiníc, voinici (< bg., sb.) s. m. Soldat, ostaș.

voinicésc, -easă, voinicești (voinic + suf. -esc) adj. Ostășesc.

voinicí, voinicesc (< voinic) vb. IV. A fi ostaș; a se război.

voíre, voini (< voi) s. f. Voință.

voitór, -oáre, voitóri, -oare (voi

+ suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Persoană) care voiește, care dorește ceva. [Pr.: *vo-i-*].
voivód s. m. v. **voievod**.
voivodál, -ă adj. v. **voievodal**.
voivodát s. n. v. **voievodat**.
voivodeasă s. f. v. **voievodeasă**.
volintír s. m. Voluntar.
volintíréc, -ească, volintírești (*volintír* + suf. *-esc*) adj. De volintír.
volintíréște (*volintír* + suf. *-ește*) adv. Ca volintírii.
vólnic, -ă, volnici, -ce (< sl.) adj.
1. Liber; independent, autonom. 2. Care se impune cu sila, care se face cu forța; arbitrar.
voinicéște (*volnic* + suf. *-ește*) adv. În mod liber, de bunăvoie.
volnicí, volnicesc (< *volnic*) vb. IV. 1. Tranz. A lăsa liber, în voia lui; a elibera. 2. Tranz. A îndreptăți; a împuternici, a îngădui. 3. Refl. A se strădui, a-și da silința.
volnicíe, volnicii (*volnic* + suf. *-ie*) s. f. 1. Libertate, neatâr-nare, independență, autonomie. 2. Autorizație; încuviințare. ♦ (*Concr.*) Act scris prin care se acordă un drept, o auto-rizație.
volnicít, -ă, volniciți, -te (< *volni-ci*) adj. Lăsat liber; eliberat.
volontír s. m. Voluntar.
vopséa, vopsele (*vopsi* + suf. *-eală*) s. f. Culoare (a unui obiect); nuanță.
vorbár, vorbare (*vorbă* + suf. *-ar*) s. n. Dictionar.

vorbáreț, -ă, vorbareți, -e (*vor-bi* + suf. *-areț*) adj. 1. Vorbăreț. 2. *Fig.* Expresiv, elocvent, gră-tor.
vorbíre, vorbiri (< *vorbí*) s. f. Cuvânt; mențiune.
vórníc, vornici (< sl.) s. m. 1. (Țările Române, în evul me-diu) Mare dregător la curtea domnească, însărcinat cu supra-vegherea curții, cu conducerea treburilor interne ale țării, având și atribuții judecătorești. ♦ *Mare vorníc* = cel dintâi bo-ier din divan, având sarcina de cârmuitor și de înalt judecător al curții domnești și al întregii țări. ♦ *Vorníc de Țara de Jos* (sau *de Sus*) = dregător cu rang de vornic (1) a căruia autoritate se întindea asupra unei jumătăți din Țara Moldovei. ♦ Repre-zentant al domniei în orașe, cu atribuții judecătorești. 2. Primar al unui sat sau al unui târg. ♦ Funcționar în administrația comunelor rurale, însărcinat cu distribuirea corespondenței, convocarea sătenilor la adunări, anunțarea știrilor etc.; crainic, pristav, vornicel (2).
vorniceasă, vornicese (*vornic* + suf. *-easă*) s. f. Soția vornicu-lui (1); vorniciță.
vornicél, vornicei (*vornic* + suf. *-el*) s. m. 1. Slujbaş subaltern al vornicului (1), însărcinat cu judecarea pricinilor mai mici de prin județe și sate. 2. Vor-nic (2).

- vornici**, *vornicesc* (< *vornic*)
vb. IV. **Întranz.** A îndeplini
funcția de vornic (1).
- vornicie** (*vornic* + suf. *-ie*) s. f.
1. Demnitatea, rangul, funcția
de vornic (1). ♦ Localul în care
vornicul își exercita funcția.
2. Funcția de primar la sat.
♦ Localul primăriei.
- vorniciță**, *vornicițe* (*vornic* +
suf. *-iță*) s. f. Vorniceasă.
- vorovă**, *vorovă* (< *vorovi*) s. f.
(Reg.) 1. Cuvânt, vorbă.
2. Discuție, convorbire, conversație.
3. Cuvânt, discurs.
- vorovi**, *vorovesc* (cf. ucr.) vb. IV.
Întranz. și tranz. (Reg.) A vorbi.
- voscreășnă**, *voscesne* (cf. rus.)
s. f. Cântare bisericească la
utrenie, având ca temă Învierea
lui Iisus Hristos.
- votăție**, *votații* (< fr.) s. f. Votare.
- votrieb**, *votriebii* (*votrieb* + suf. *-ie*)
s. f. Îndeletnicire de votriu (2),
faptă a votriului.
- votriu**, *votriebă*, *votriebii*, *votriebii* (cf.
sl.) s. m. și f. 1. (Reg.) Per-
- soană care mijlocește o căsătorie.
2. Codoș, proxenet.
- vozglás**, *vozglásuri* (< sl.) s. n.
Pasaj final al unei ectenii, cântat
de preot cu glas tare;
vozglășenie.
- vozglășenie**, *vozglășenii* (< sl.)
s. f. (Bis.) Vozglas.
- vraci**, *vraci* (< sl.) s. m. (Pop.)
1. Doctor; tămăduitor. 2. Vrăjitor.
- vrăciță**, *vrăcițe* (*vraci* + suf. *-iță*)
s. f. Doftoroaie; vrăjitoare.
- vrednici** vb. IV **A învrednici.**
- vrednicie**, *vrednicii* (*vrednic* +
suf. *-ie*) s. f. Demnitate.
- vremelnicesc**, *-ească*, *vremelnicescii*
(*vremelnic* + suf. *-esc*)
adj. Vremelnic.
- vremelniceste** (*vremelnic* + suf.
-este) adv. În mod vremelnic.
- vredinioară** (*vredino* + *oară*)
adv. Vreodată, cândva,
odată. [Pr.: *-ni-oa-*].
- vtóri** v. **ftóri.**
- vúiet**, *vúiete* (*vui* + suf. *-et*) s. n.
Zvon, știre; veste.

W

walhalla (< germ.) s. f. (În mitologia germanică și scandinavă) Locașul zeilor și al eroilor.

walkirie, walkirii (< fr.) s. f. (În mitologia scandinavă) Zeiță

care hotăra soarta războaielor și a celor care trebuiau să moară în ele.

whig (< engl.) s. m. Membru al partidului liberal în Anglia, în sec. XIX.

- za¹** (< slavon.) prep. De; despre, la.
- za², zale** (< ngr.) s. f. (De obicei la pl.) Armură în formă de cămașă executată dintr-o împletitură făcută din inele mici de fier legate între ele și care era folosită de către războinici în antichitate și în evul mediu pentru a-i apăra de loviturile dușmanilor.
- zabét** s. m. v. **zabit**.
- zabít, zabiți** (< tc.) s. m. (Reg.) Guvernator; administrator; cărmuitor ♦ Comandant militar; șeful poliției. [Var.: *zabét* s. m.].
- zabítlác, zabitlăcuri** (< tc.) s. n. Slujba zabitului.
- zabrác** s. n. 1. (Reg.) Mustrare aspră; ocară. 2. Primejdie.
- zacéală, zaceale** (< slavon.) s. f. Capitol; *p. restr.* subdiviziune a capitolelor din Evanghelie (care se citește în biserică).
- zacherlínă** (*Zacherl* (n. pr.) + suf. *-ină*) s. f. Denumire comercială pentru un insecticid folosit în trecut.
- zacón¹, zacoane** (< slavon.) s. n. (Reg.) (Capitol de) lege; *p. ext.* poruncă.
- zacón², zacoane** (< sl.) s. n. (Ban și Transilv.) Datină, obicei.
- zacón³, zacoane** (pol.) s. n. Ordin militar de călugări; organizație de cavaleri.
- zacúscă** (< rus.) s. f. Gustare; *spec.* aperitiv.
- zadárníc, -ă, zadarnici, -ce** (*zadar* + suf. *-nic*) adj. Vanitos, trufaș, îngâmfat.
- zagară, zagarale** (< tc.) s. f. Blană de animal prelucrată; bordură de blană (de altă culoare) care se aplică la unele obiecte de îmbrăcăminte.
- zahareá** s. f. v. **zaherea**.
- zaharín, -ă, zaharini, -e** (< fr.) adj. Zaharat, zaharos, îndulcit.
- zahărărie, zahărării** (*zahăr* + suf. *-ărie*) s. f. Fabrică de zahăr.
- zahereá, zaherele** (< tc.) s. f. 1. (Reg.) Alimente necesare pentru aprovizionarea armatei; (reg.) proviant; *p. gener.* alimente, provizii alimentare; produse alimentare. ♦ *Spec.* Dare, constând din alimente și mai ales din grâu, pe care Țările Române erau obligate să o dea oștilor otomane din cetățile raialelor sau celor aflate în expediții în regiunile apropiate. 2. Cereale încinse, nepanificabile, folosite pentru obținerea rachiului. [Var.: *zahareá* s. f.].

- zaheregiu, zaheregii** (< tc.) s. m. Slujbaș însărcinat cu strângerea zaherelei (1).
- zaif, -ă, zaifi, -e** (< tc.) adj. Bolnav; convalescent; slăbit.
- zaiflăc** s. n. v. **zaiflic**.
- zaiflic, zaiflicuri** s. n. Boală; indispoziție; slăbiciune; suferință. [Var.: *zaiflăc* s. n.].
- zaim, zaimi** (< tc.) s. m. Persoană care posedă un lot de pământ în proprietate temporară de la sultan, cu obligația de a presta servicii militare. ♦ *Zaim-bumbașir* = persoană care posedă un lot de pământ în proprietate temporară de la sultan, cu obligația de a presta servicii polițienești.
- zalahană, zalahanale** (< tc.) s. f. Abator rudimentar special pentru ovine, amenajat în vederea preparării pastramei și a desfacerii produselor derivate.
- zalahanăgiu, zalahanagii** (*zalhana* + suf. *-giu*) s. m. Persoană însărcinată cu strângerea vitelor pentru *zalhana*.
- zalisi, zalisesc** (< ngr.) vb. IV. A zăpăci.
- zamăn** (< tc.) s. n. Prilej.
- zamból** s. n. v. **zimbil**.
- zámcă, zámci** (< pol.) s. f. (Mold.) Fortificație; cetate.
- zamfir** s. n. Safir.
- zamparalăc, zamparalăcuri** (< tc.) s. n. Petrecere, chef; beție; desfrânare, destrăbălare.
- zapciălă, zapciele** (*zapcii* + suf. *-eală*) s. f. (Mold.) Zapciălă (2). [Pr.: *-ci-a-*].
- zapcie, zapcii** (*zapciu* + suf. *-ie*) s. f. Subprefectură.
- zapcierie, zapcierii** (*zapciu* + suf. *-ărie*) s. f. (Pop.) 1. Zapciălă (1). 2. Sediul zapciului (1, 3). [Pr.: *-ci-e-*].
- zapciú, zapciesc** (< *zapciu*) vb. IV. A executat silit pe cineva pentru neplata dărilor și a datorțiilor.
- zapciălăc, zapciălăcuri** (*zapciu* + suf. *-lăc*) s. n. 1. Funcția de zapciu (1); zapcierie. 2. Încasare a dărilor sau a datorțiilor făcând uz de forță; zapcială.
- zapciú, zapcii** (< tc., cf. bg.) s. m. 1. (Ț. Rom., în evul mediu) Conducător al unei plase, subordonat ispravnicului care strângea dările sau datoriile; *p. ext.* subprefect. 2. Grad în armată echivalent cu cel de căpitan; persoană care avea acest grad. 3. Funcționar polițienesc în subordine; agent de poliție; *p. ext.* jandarm; sergent de stradă; paznic.
- zâpis, zapise** (< sl.) s. n. (Pop.) Dovadă scrisă; act; document. [Pl. și: *zapisuri*].
- zapiscă, zapiște** (< rus.) s. f. (Reg.) Act; adeverință; certificat. ♦ Certificat de deces.
- zaporoj, -ă, zaporoji, -e** (*Zaporojie* (n. pr.)) s. f., s. m. (Rar) 1. s. f. Loc de baștină al zaporojenilor. 2. s. m. Zaporojean.
- zaporojeân, zaporojeni** (*Zaporojie* (n. pr.) + suf. *-ean*) s. m. Cazac care făcea parte dintr-o organizație autonomă ucrainea-

- nă, cu caracter militar, așezată în aval de pragurile Niprului, între sec. XVI-XVIII; (rar) zaporoj (2).
- zapt**, *zapturi* (< tc.) s. n. Administrație; autoritate; posesie. ♦ Expr. *A face (ceva) zapt* = a) a acapara, a sechestra; a confisca; b) a opri; a disciplina.
- zapt-fermán** (< tc.) s. n. Decret de numire; ordin.
- zaráf**, *zaráfl* (< tc.) s. m. (Pop.) 1. Casier al vistieriei. 2. Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor; *p. ext.* cămătar.
- zaraflác**, *zaraflácuri* (< tc.) s. n. Zărăfie (2).
- zarf**, *zarfuri* (< tc.) s. n. Suport metalic lucrat în filigran, în care se punea felegeanul sau pahare de ceai.
- zaríf**, -ă, *zarifi*, -e (< tc.) adj. Frumos; elegant; nostim.
- zariflác**, *zariflácuri* s. n. Frumusețe; eleganță; cochetărie; grație; (*concr.*) podoabă.
- zarmacliú**, *zarmaclii* s. m. Veche monedă în valoare de cinci lei, care a circulat și în Țările Române în sec. XVIII.
- zarmacúp**, *zarmacupuri* (< tc.) s. m. Monedă de aur.
- zarpá**, *zarpale* s. f. (Pop.) Stofă scumpă de mătase, țesută cu fir de aur și de argint; brocart; *p. ext.* haină confecționată din această stofă.
- zatócénie**, *zatocenii* (< rus.) s. f. Exil.
- zavérá**, *zavere* (< sb., bg.) s. f. (Pop.) Mișcarea revoluționară organizată de greci în 1821 împotriva stăpânirii turcești (cu ramificație și în țările noastre); *p. gener.* revoltă, răscoală, răzvrătire.
- zavergisí**, *zavergisesc* (*zavergiu* + suf. -isi) vb. IV. Refl. A se răzvrăti.
- zavergiu**, *zavergii* (*zaveră* + suf. -giu) s. f. Revoluționar grec din 1821; eterist; *p. gener.* răsculat, răzvrătit.
- zavéscă** s. f. (Mold., în evul mediu) Taxă specială plătită vistieriei, pentru redeschiderea unui proces.
- zavistí** vb. IV v. *zavistuí*.
- zavistie**, -ă adj. v. *zavistnic*.
- zavistie**, *zavistii* (< slavon.) s. f. (Pop.) Invidie; pizmă; gelozie; ură; dușmănie; zavistnicie. ♦ Intrigă; pâră; *p. ext.* uelțire. ♦ Ceartă, gâlceavă; *p. ext.* discordie.
- zavistnic**, -ă, *zavistnici*, -ce adj., s. m. și f. (Reg.) (Om) invidios; pizmaș; intrigant, zavistuator. ♦ (Despre ochi sau privire) Care exprimă, presupune invidie, răutate. [Var.: *zavistic*, -ă adj.].
- zavistnicie**, *zavistnicii* (*zavistnic* + suf. -ie) s. f. Invidie; gelozie; ură; zavistie.
- zavistiós**, -oásă, *zavistioși*, -oase (*zavistie* + suf. -os) adj., s. m. și f. (Om) invidios, intrigant. ♦ (Despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care

- exprimă, trădează invidie, dușmănie. [Pr.: *-ti-os*].
- zavistui**, *zavistuiesc* vb. IV. Tranz. (Reg.) A invidia, a pizmui; a ură. ♦ Tranz. și intranz. A unelti, a face intrigi; *p. ext.* a (se) compromite. [Var.: *zavistii* vb. IV]
- zavistuire**, *zavistuiuri* (< *zavistui*) s. f. Faptul de a *zavistui*; *p. ext.* invidie, ură. ♦ Uneltire, compromitere.
- zavistuitor**, *-oăre*, *zavistuitori*, *-oare* (*zavistui* + suf. *-tor*) adj., s. m. și f. (Om) invidios, intrigant.
- zăbăvă** (< slavon.) s. f. (Pop.) 1. Odihnă. 2. Distracție.
- zăbăvnic**, *-ă*, *zăbavnici*, *-ce* (< slavon.) adj. Care zăbovește, care întârzie; zăbovitor.
- zăbăvi** vb. IV v. **zăbovi**.
- zăblău**, *zăblaie* (< bg.) s. n. (Pop.) Pânză (groasă) din călți sau din păr de capră pe care se strâng boabele de cereale când se vântură sau se dau prin ciur, care se așterne (pe ceva) sau cu care se învește; *p. gener.* pătură.
- zăbór** s. n. v. **zăpor**.
- zăbovi**, *zăbovesc* (< sl.) vb. IV. Refl. A-și petrece (plăcut) timpul (cu ceva sau cu cineva); a se ocupa, a-și pierde vremea (cu cineva). [Var.: *zăbăvi* vb. IV].
- zăbovít**, *-ă*, *zăboviți*, *-te* (< *zăbovi*) adj. (Reg.) Amânat; întârziat.
- zăbovitór**, *-oăre*, *zăbovitori*, *-oare* (*zăbovi* + suf. *-tor*) adj. Zăbavnice.
- zăbún**, *zăbune* (< bg.) s. n. Haină (de obicei, lungă) fără mâneci, confecționată din stofă scumpă, pe care o purtau, în trecut, boierii. [Var.: *zobón* s. n.].
- zăcătór**, *-oare*, *zăcători*, *-oare* (*zăcea* + suf. *-ător*) adj. 1. Care stă culcat, întins pe pat, pe pământ etc., fiind bolnav, fără putere din cauza oboselii, a lipsei de ocupație; *p. ext.* leneș. 2. Mort, îngropat (în mormânt).
- zădărí**, *zădărăsc* (< v. sl.) vb. IV. Tranz. (Reg.) A provoca; a săcăi.
- zădărnice**, *zădărnicii* (*zadarnic* + suf. *-ie*) s. f. (Reg.) Trufie, vanitate, îngâmfare; ambiție nemăsurată.
- zăgăș**, *zăgașe* (contaminare între *zăgaz* și *făgaș*) s. n. Șanș, canal.
- zăhăi**, *zăhăiesc* (< ucr.) vb. IV. Tranz. 1. A hărțui un dușman (cu atacuri repetate). ♦ *P. ext.* A prăda. 2. (Reg.) A stingheri; *p. ext.* a săcăi. 3. (Reg.) A arunca ceva în dezordine; *p. ext.* a rătăci.
- zălóg**, *zăloage* (< slavon.) s. n. Garanție (pentru plata unei datorii); *p. ext.* obiect sau persoană lăsată drept garanție. ♦ Ostatic. ♦ Sechestru.
- zălógăș**, *zălogași* (*zălóg* + suf. *-aș*) s. m. Persoană care deținea un zălog.
- zălógí**, *zălógesc* (< *zălóg*) vb. IV. Tranz. (Pop.) A amaneta; a

- ipoteca un obiect sau un bun imobil. ♦ A sechestra o persoană.
- zălogire, zălogiri** (< *zălogi*) s. f. Amanetare; ipotecare. ♦ Luare de ostatici.
- zălogit, -ă, zălogiți, -te** (< *zălogi*) adj. (Despre obiecte sau bunuri imobile) Amanetat, ipotecat. ♦ (Despre persoane) Sechestrat.
- zămislí, zămislese** (< slavon., v. sl.) vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A concepe fătul, a procrea. 2. A da viață, a aduce pe lume; a naște. 3. Refl. A se naște, a se întrupa. 4. Tranz. și refl. *Fig.* A (se) crea, a (se) produce; a (se) forma, a (se) înfiripa.
- zămislire, zămisliri** (< *zămisli*) s. f. (Reg.) 1. Procreare, concepere. 2. Naștere; reproducere, înmulțire. 3. *Fig.* Naștere; creație.
- zămislitór, -oáre, zămislitori, -oare** (*zămisli* + suf. *-tor*) adj. (Reg.) Care zămislește, care generează; creator.
- zámorí, zámorăsc** (< sl.) vb. IV. Tranz. A istovi, a slei de puteri pe cineva; *p. ext.* a mortifica.
- zăpódie, zăpodii** (< v. sl.) s. f. (Pop.) Vale largă sau platou adăpostit de înălțimi; *p. ext.* șes puțin scufundat față de regiunea înconjurătoare.
- zăpór, zăpoare** (< v. sl., cf. bg.) s. n. (Mold.) Poprire; *p. ext.* sechestrul. [Var.: *zábór* s. n.]
- zăpreálă, zăpreli** (*zăpri* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Retenție de
- urină; dificultate de urinare; anurie.
- zăprí, zăprese** (< sl.) vb. IV. Refl. (Reg.) 1. A se constipa. 2. A avea retenție de urină; a nu putea urina; a avea anurie.
- zăr, zări** s. m. Veche monedă care circula și în Moldova în sec. XVIII–XIX.
- zărăfie, zărăfii** (*zaraf* + suf. *-ie*) s. f. (Pop.) 1. Casieria visteriei. 2. Faptul de a da bani cu camătă; *p. ext.* ocupația zarafului (2); cămătărie, zaraflăc,
- zărćulă, zărćule** (< tc., ngr.) s. f. Căciulă brodată cu fir.
- zătícneálă, zătícneli** (*zătícni* + suf. *-eală*) s. f. (Reg.) Piedică; *p. ext.* neajuns.
- zătícni, zătícnesc** (< sl.) vb. IV. Tranz. A împiedica pe cineva sau ceva; *p. ext.* a stingheri; a provoca neajunsuri. ♦ Tranz. și refl. (Reg.) A (se) opri.
- zăveáză, zăveze** (< v. sl.) s. f. 1. Draperie (la ușa unei biserici); *p. ext.* perdea. 2. Covor care se pune pe perete; scoarță.
- zăvód, zăvozi** s. m. Câine mare (ciobănesc, de vânatoare etc.); dulău.
- zámbitură, zámbituri** (*zámbi* + suf. *-tură*) s. f. Zâmbet, zâmbire.
- zân, zâni** (< *zână*) s. m. Zeu.
- zână, zâne** (*Diana* (n. pr.)) s. f. Zeiță; zeitate.
- zărnoáică, zărnoaice** (*zárnă* „zână” + suf. *-oaică*) s. f. (Reg.) Vrăjitoare.

- zbáte, zbat** (moşt. din lat.) vb. III. Refl. recipr. (Reg.) A se târgui (3). ♦ Tranz. A reduce din preţ prin târguieli.
- zbârceală, zbârceali** (zbârcei + suf. -eală) s. f. (Reg.; mai ales la pl.) Zbârcitură.
- zbec** (< sb.) s. n. (Reg.) Învălmăşeală; forfotă; gloată, mulţime în mişcare.
- zbing, zbinguri** (< zbingui) s. n. Zbinguială; p. ext. distracţie.
- zbir, zbiri** (< fr., it.) s. m. Reprezentant crud şi brutal al unei autorităţi (poliţieneşti). ♦ (Munt.) Agent fiscal; zapciu.
- zbor, zboruri** (< sb., bg.) s. n. (Reg.) Târg anual (organizat pentru hramul unei biserici); p. ext. hram (al unei biserici); p. ext. şezătoare; horă. ♦ (Rar) Piaţă publică.
- zbórníc, zbornice** (< slavon.) s. n. 1. Carte veche bisericească care cuprinde o culegere de texte referitoare la vieţile şi învăţăturile sfinţilor, comentarii religioase, tâlcuri ale scripturii. 2. Antologie (manuscrisă) care conţine texte istorice vechi, scrieri religioase şi apocrife, literatură populară etc.
- zburătúrá, zburături** (zbura + suf. -ătură) s. f. Bucată de plumb, de fier etc. cu care se încărcău armele de foc.
- zburdátíc, -ă, zburdatíci, -ce** (zburda + suf. -atic) adj. 1. (Despre fiinţe, mai ales despre copii sau despre sufletul, firea lor)
- Zburdalnic, neastâmpărat, vioi.
2. Fig. (Despre oameni sau despre manifestările lor) Zburdalnic, fluşturatic.
- zburdăciúne, zburdăciuni** (zburda + suf. -ăciune) s. f. 1. (Reg.) Zburdălnicie. 2. (Reg.) Fig. Distracţie uşoară; petrecere în mod vesel şi plăcut a timpului.
- zburdătór, -oáre, zburdători, -oare** (zburda + suf. -ător) adj. Zburdalnic.
- zdelcă, zdelci** (< rus.) s. f. Contract; act (de vânzare); p. gener. orice înţelegere în scris, chitanţă sau act (oficial). [Pl. şi: zdelce].
- zdrenţós, -oásă, zdrenţoşi, -oase** (zdreanţă + suf. -os) adj. (Pop.) Zdreanţaros. [Var.: *stremţós, -oásă* adj.].
- zebereálă, zebereli** (zeberi + suf. -eală) s. f. Sechestru; sechestrare.
- zeberí, zeberesc** (< zăbor) vb. IV. (Jur.) 1. A sechestra, a lua cu forţa, a confisca. 2. A sechestra pe cineva.
- zecemétru, zecemetre** (zece + metru) s. n. Decimetru.
- zecíme, zecimi** (zece + suf. -ime) s. f. Zeciuială.
- zecíui, zeciuiesc** (zece + suf. -ui) vb. IV. 1. A aduna, a lua zeciuială; a dijmui. 2. (Despre boli, calamităţi naturale etc.) A decima făcând multe victime.
- zecíuiálă, zeciuieli** (zecíui + suf. -eală) s. f. 1. Dară anuală (în natură sau bani) care consta din

- a zecea (rar, a noua sau a opta) parte din produsele principale, percepută de proprietarii feudali (de domn sau de biserică) de la producătorii direcți; formă de rentă funciară feudală care consta în cedarea de către țăran, în folosul proprietarului funciar, a unei părți din producția obținută de pe bucata de pământ primită de la acesta pentru a fi lucrată; dijmă, azeace, azeaciuire, madaea, zecime. ♦ (Mai ales în Mold.) Uium care se dădea proprietarului unei mări și care consta din a zecea (sau, rar, a douăsprezecea) parte din cerealele care se măcinau. 2. Dobândă. [Pr.: -ciu-ia-].
- zeciuire**, **zeciuiri** (< *zeciu*) s. f. Zecuit; dijmuire.
- zeciuit¹**, **zeciuitori** (< *zeciu*) s. n. Zecuire.
- zeciuit²**, -ă, **zeciuii**, -te (< *zeciu*) adj. Din care s-a plătit zeciuială; dijmuit.
- zeciuitor**, **zeciuitori** (*zeciu* + suf. -tor) s. m. Persoană care adună zeciuiala; dijmar.
- zée**, **zee** (< lat., prin apropierea de *zeu*) s. f. Zeiță.
- zefchi**, **zefchiuri** (< tc.) s. n. Petrecere, amuzament.
- zefliu**, -ie, **zeflii** (< tc.) adj. Vesel; hazliu; glumeț.
- zelotipie**, **zelotipii** (< lat.) s. f. Gelozie; *p. ext.* invidie, dușmănie.
- zémnic**, **zémnice** (< bg.) s. n. (Reg.; mai ales în Mold.) Pivniță.
- zerdavá**, **zerdavale** (< tc., ngr.) s. f. (Zool.) Jder (*Martes martes*) ♦ Blană de jder. ♦ Căciulă confecționată din blană de jder.
- zermacúp**, **zermacupi** (< tc.) s. m. Veche monedă turcească de aur, care a circulat și în Țările Române în sec. XVIII–XIX.
- zet** (< sl.) s. m. invar. (Reg.) Ginere.
- zevzeclác**, **zevzeclácuri** s. n. Neghiobie; nerozie.
- zgárdă** (cf. alb.) s. f. (Pop.) Salbă, colier (de pietre prețioase, de mărgel etc.).
- zgău**, **zgăuri** s. n. 1. Uter; *p. ext.* pântecul femeii (considerat ca loc unde se concepe fătul), (pop.) maș, măruntaie, matrice, mitră. ♦ *P. gener.* Pântece; *p. restr.* stomac. 2. Scobitură într-un organ al corpului omenească. 3. Gaură. 4. Fig. Neam. 5. Fig. Interiorul, adâncul ființei omenești, considerat ca sediu al gândirii, al sentimentelor, al conștiinței etc.
- zgârcios**, -oasă, **zgârcioși**, -oase (*zgârci* + suf. -os) adj. Cartilaginos; *p. ext.* care are aspectul sau consistența unui cartilajiu.
- zglobiu**, -ie, **zglobii** (≈ v. sl.) adj. Impulsiv, irascibil, răutăcios, rău. ♦ (Reg.) Simplu; prostănac. *p. ext.* nebun.
- zgriptor**, **zgriptori** (pref. z- + *griptor*) s. m. 1. (Ornit.; pop.) Pajură. 2. (Pop.) Stemă care

- reprezintă un vultur cu două capete. 3. Veche monedă austriacă de argint (cu circulație și în Țările Române, în sec. XVII–XVIII), care avea imprimată, pe una dintre fețe, stema cu acvila bicefală și a cărei valoare a variat de la 5 la 12 lei; *p. gener* monedă.
- zgriptorăș**, *zgriptorași* (*zgriptor* + suf. *-aș*) s. m. Veche monedă austriacă de argint (cu circulație și în Țările Române), care avea imprimată pe una dintre fețe, stema cu acvila bicefală, cu valoare mai mică decât a *zgriptorului* (3), de numai 10 creițari.
- ziăr**, *ziare* (*zi* + suf. *-ar*, după it., fr.) s. n. (Reg.) Jurnal (de însemnări).
- zicătură**, *zicături* (*zice* + suf. *-ătură*) (Reg.) 1. Zisă. 2. Zicală, proverb. 3. Executare a unui cântec (la un instrument muzical, de obicei, de către lăutari și, uneori, însoțită de versuri hazlii); cântare. 4. Cântec (executat de lăutari).
- zicere**, *ziceri* (< *zice*) s. f. (Pop.) Cuvânt; termen.
- zidire**, *zidiri* (< *zidi*) s. f. 1. ♦ Creare a lumii luată ca punct de referință în numărătoarea anilor (considerată și ca începutul erei bizantine). ♦ (În Vechiul Testament) Geneza. 2. (Pop.) Făptură, creatură, ființă; *p. ext.* (cu sens colectiv) omenire, fire.
- ziditură**, *zidituri* (*zidi* + suf. *-itură*) s. f. Zidire. ♦ Clădire, construcție; *p. ext.* zid.
- zilos** (< ngr.) s. n. Zel.
- zimberéc**, *zimberecuri* (< tc.) s. n. 1. Resort, arc de ceasornic; *p. ext.* mașinărie. 2. (Reg.) Clanță (la ușa).
- zimbîl**, *zimbiluri* (< tc.) s. n. (Reg.) Coș de papură. [Pl. și: *zimbile*. – Var.: *zamból* s. n.].
- zimbră**, *zimbre* (cf. *zimbru*) s. f. Căprioară.
- zimț**, *zimți* (< v. sl., cf. bg.) s. m. 1. Element decorativ la unele obiecte din lemn, la zidărie etc. asemănător cu un zimț. ♦ *P. ext.* Crenel. 2. (Fam., la pl.) Bani; monede; galbeni.
- zingirlîu**, *zingirlîi* (< tc.) s. m. Veche monedă turcească de aur, care a circulat și în Țările Române, în sec. XVIII–XIX.
- zînie**, *zîinii* (< *ziinnia*) s. f. (Bot.) Cârciumăreasă (*Zinnia elegans*).
- zinzifil** (< tc., cf. bg.) s. m. (Bot.) Ghimber (*Zingiber officinale*).
- zisă**, *zise* (< *zice*) s. f. (Pop.) 1. Povață, sfat, îndemn; ordin, poruncă. 2. Afirmatie, declarație; mărturie. 3. Zicală, proverb, zicătoare.
- zlătăr**, *zlătari* (< slaven.) s. m. Meșter (țigan) care se ocupa cu extragerea aurului din rocile aurifere ale apelor curgătoare sau cu prelucrarea aurului, a argintului și care vindea obiecte din aceste metale.
- zlătăreasă**, *zlătărese* (*zlătar* +

- suf. *-easă*) s. f. Femeie (țigancă) care se ocupa cu zlătăria.
- zlătărie** (*zlătar* + suf. *-ie*) s. f. Meseria zlătarului.
- zlot**, *zloți* (< pol.) s. m. Veche monedă (poloneză) de aur sau de argint care a circulat, mai ales, în centrul și estul Europei și în Țările Române. ♦ Nume dat odinioară în Transilvania unei monede austrice; monedă de argint de două coroane.
- zlotăș**, *zlotăși* (*zlot* + suf. *-aș*) s. m. (Mold., în evul mediu) Slujbaş însărcinat cu strângerea impozitelor în zloți.
- zobón** s. n. v. **zăbun**.
- zodiaș**, *zodiași* (*zodie* + suf. *-aș*) s. m. Zodier. [Pr.: *-di-aș*].
- zográf** s. m. v. **zugrav**.
- zografisí**, *zografisesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A zugrăvi icoane.
- zoografie** (< ngr., fr.) s. f. (În antichitate) Artă picturii animaliere. [Pr.: *zo-o-*].
- zoologist**, *-ă*, *zoologiști*, *-ste* (< fr.) s. m. și f. Zoolog. [Pr.: *zo-o-*].
- zóstă**, *zoste* (< ngr.) s. f. (Rar) Titlu care se acorda soțiilor de demnitari în Imperiul Bizantin; persoană care avea acest titlu.
- zuáv**, *zuavi* (< fr.) s. m. Soldat francez dintr-un corp special de infanterie (cu uniformă asemănătoare portului arab) care a funcționat în Algeria. [Pr.: *zu-av*].
- zugráv**, *zugravi* (< slavon., cf. ngr.) s. m. Pictor (de biserici). [Var.: *zográf* s. m.].
- zugrávă**, *zugrave* (< *zugrăvi*) s. f. (Reg.) Pictură.
- zof**, *zofuri* (< te.) s. n. Sortiment de stofă de lână fină și ușoară care se fabrica în sec. XVIII–XIX. [Var.: *zuf* s. n.].
- zoroastrism** (< fr., it.) s. n. Religie veche a popoarelor din Asia Centrală, Iran și Azerbaidjan, caracterizată prin dualismul binelui și răului.
- zovón**, s. n. v. **sovon**.
- zuf** s. n. v. **zof**.
- zugrăví**, *zugrăvesc* (< *zugrav*, cf. ngr.) vb. IV. Tranz. A reproduce, a reprezenta imagini, modele pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc. cu ajutorul pensulei și al culorilor; a picta.
- zugrăvicésc**, *-ească*, *zugrăvicești* (*zugrav* + suf. *-icesc*) adj. Care aparține zugrăviei.
- zugrăvie**, *zugrăvii* (*zugrav* + suf. *-ie*) s. f. Pictură.
- zugrăvit¹** (< *zugrăvi*) s. n. Artă de a picta; pictură.
- zugrăvit²**, *-ă*, *zugrăviți*, *-te* (< *zugrăvi*) adj. 1. Pictat, desenat; *p. ext.* împodobit, decorat cu picturi, desene etc. 2. (Reg.) Vopsit. 3. *Fig.* Prefăcut, fals.
- zugrăvitură**, *zugrăvituri* (*zugrăvi* + suf. *-itură*) s. f. Pictură.
- zuliár**, *-ă*, *zuliari*, *-e* (*zulie* + suf. *-ar*) adj. Gelos. ♦ *P. ext.* Invidios.
- zulfe** (< ngr.) s. f. Gelozie.
- zulipsí**, *zulipsesc* (< ngr.) vb. IV. Tranz. A fi gelos.
- zulúf**, *zulufi* (< tc., ngr.) s. m. Perciune.

- zulúm, zulumuri** (< tc.) s. n. Neajuns; *p. ext.* nedreptate; persecuție.
- zumaricăle** (< ngr.) s. f. pl. 1. Dulciuri. 2. *Fig.* (Rar) Istericale.
- zurbá, zurbale** (< tc.) s. f. 1. Răzvrătit. 2. Răzvrătire, revoltă, răscoală. 3. (Reg.) Gălăgie, zarvă, ceartă, bătaie. ♦ (Rar) Petrecere. [Var.: *zurbă, zurbălă* s. f.].
- zurbălă** s. f. v. **zurba**.
- zurbagiu, -ie, zurbagii** (*zurba* + suf. *-giu*) adj., s. m. și f. (Reg.) Răzvrătit, răsculat, rebel.
- zurbalác, zurbalácuri** (< tc.) s. n. 1. Răzvrătire, revoltă, răscoală. 2. Ceartă (zgomotoasă); *p. ext.* luptă; bătaie.
- zurbăvă, zurbave** (contaminare între *zurba* și *gâlceavă*) 1. (Bucov.) Răzvrătire. 2. (Reg.) Scandal, ceartă, gâlceavă.
- zúrbă** s. f. v. **zurba**.
- zurbăluí, zurbăluiesc** (*zurba* + suf. *-ăluí*) vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) răzvrăti.
- zvăstică** s. f. v. **svastică**.
- zveárdă, zvezde** (< slavon.) s. f. (Bis.) Stea de metal cu care sunt ornate, de obicei, obiectele de cult.
- zvoánă, zvoane** (< *zvon*) s. f. Zvon, știre.
- zvodí, zvodesc** (< v. sl.) vb. IV. Refl. A se zvoni.

BIBLIOGRAFIE

- Breban, Vasile, *Dicționar general al limbii române*. [București], Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- Candrea, I.-Aurel –Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Adamescu, Gh., București, Editura „Cartea românească”, [1926–1931].
- Candrea, I. A [și] Densușianu, Ov., *Dicționar etimologic al limbii române. Elementele latine. (A–Putea)*. București, Soccec, 1907–1914.
- Cihac, A. de, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort A/M., Ludolphe St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Soccec, 1870. Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; București, Sotschek, 1879.
- Alejandro, Cioranescu, *Diccionario etimologico rumano*, fasc. 1-6, La Laguna, 1958-1966.
- Costinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgraon, Florentina, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
- Damé, Fr., *Nouveau dictionnaire roumain-français*. [Vol. I–IV]. Bucarest, Imprimerie de l'état, 1893–1895.
- Dicționar enciclopedic*. [Vol.] I: A-C (1993), [vol.] II: D-G (1996), [vol.] III: H-K (2000), [vol.] IV: L-N (2001). București, Editura Enciclopedică.
- Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600*. Redactor responsabil: Gh. Bolocan. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.
- Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*. Conducătorii lucrării: Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
- Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, Lucreția Mareș. București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- Dicționarul limbii române. (DA)*. Tomul I, partea I: A–B. București, Librăriile Soccec, 1913; Tomul I, partea II: C. București, Tipografia ziarului „Universul”, 1940; Tomul I, partea III, fascicula I: D – de. București, „Universul”, 1949; Tomul II, partea I: F–I. București Imprimeria națională, 1934; Tomul II, partea II, fascicula I: J –

- lacustru*. București, „Universul“, 1937; Tomul II [partea III]: *Ladă-lojniță* [fără editură și an].
- Dicționarul limbii române*. (DLR). Tomul VI–XII, București, Editura Academiei, 1966-2002.
- Dicționarul limbii române*, manuscris existent în arhivele institutelor de lingvistică ale Academiei Române.
- Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (redactor responsabil Mioara Avram), București, 1982.
- Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române. Volumul I: *A–C* (1955); volumul al II-lea: *D–L* (1956); volumul al III-lea: *M–R* (1957); volumul al IV-lea: *S–Z* (1958).
- Dicționarul limbii române moderne*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- Hasdeu, B. Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Tomul I–III. București, Stabilimentul grafic Socec și Teclu. Tom I–II: 1887; tom III: 1893.
- Laurian, A. T. și Massim, I. C., *Dicționariul limbei române*. București, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I (*A–H*), 1871; tomu II (colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: *I–Z*), 1876; tom III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine înduioasă*, 1871.
- Lexiconul tehnic român*. I ș. u. Elaborare nouă. Întocmită prin îngrijirea A.S.I.T. de un colectiv sub conducerea prof. Remus Răduleț. București, Editura tehnică, 1957 ș. u.
- Micul dicționar academic*. (MDA) Vol. I–IV. București, Editura Univers Enciclopedic. Volumul I: *A–C* (2001); volumul al II-lea: *D–H* (2002); volumul al III-lea: *I–Pr* (2003); volumul al IV-lea: *Pr–Z* (2003).
- Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972.
- Scriban, August, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Edițiunea întâia. Iași, Institutul de arte grafice „Presa bună“, 1939.
- Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*. A opta edițiune. Revăzut și adăogit la ediția VI-a. Ortografia Academiei Române. [Craiova], Editura „Scrisul românesc“, [1930].
- Șăineanu, Lazăr, *Influența orientală asupra limbei și culturai române*. I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*. București, Socec, 1900.
- Tiktin, H., *Rumänisch-deutsche Wörterbuch*. [Band I–III]. Bukarest Staatsdruckerei. I: 1903; II: 1911; III: 1924.